DE INDISCHE GIDS.

DE INDISCHE GIDS.

TEVENS NIEUWE SERIE VAN HET

TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH-INDIË.

Hoofdredacteur: GEORGE NYPELS.

ZEVEN EN VEERTIGSTE JAARGANG.

I

(Aflevering I—VI).

Drukkerij en Uitgeverij
J. H. DE BUSSY.
AMSTERDAM, Aº. 1925.

KONINKLIJK INSTITUUT
VOOR
TAAL- LAND- EN VOLKENKUNDE
VAN
NEDERLANDSCH-INDIË.

De Indische Gids.

Tevens nieuwe serie van het

TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH-INDIË.

Hoofdredacteur: GEORGE NYPELS.

ZEVEN EN VEERTIGSTE JAARGANG.

I

(Afleveering I—VII.)

Treub's „Toekomst van Indië",

DOOR

Ir. TH. F. VREEDE.

In een kloek geschreven brochure heeft Mr. Treub zijne meening doen kennen over de huidige richting van de koloniale politiek in het algemeen en over het Wetsontwerp tot Herziening van het Regeeringsreglement, dat bij de Tweede Kamer aanhangig is, in 't bijzonder.

De Heer Treub heeft daaraan een goed werk gedaan. Indië ligt veraf. Tienduizend mijlen scheiden het tropische Insulinde van het kille Nederland. Ontelbare wanbegrippen scheiden de zielen van Nederlanders en Indonesiërs. De geluiden uit Indië bereiken Nederland niet dan zwaar getemperd door den physieken afstand en niet dan misvormd door psychisch verschil. Wanbegrip en misverstand bedreigen voortdurend de verhouding tusschen Nederland en Indië.

Meer belangstelling voor Indië's verleden, heden en toekomst in Nederland is noodig. Mr. Treub's reisboek van 1923 en „Indië's Toekomst" van 1924 zijn uitingen van eene nieuwe belangstelling in Indië, die welkom geheeten moet worden, hoe men ook tegenover 's heeren Treub's politieke inzichten moge staan.

Als Nederlander heeft Mr. Treub recht van medespreken in Indië's toekomstige ontwikkeling. Als Voorzitter van den Ondernemersraad was dat tevens zijn plicht. In beide qualiteiten verdienen zijne pennevruchten waardeering, aandacht en critiek.

De Heer Treub is zeer ongerust over het vaarwater, waarin onze koloniale politiek in de latere jaren verzeild is geraakt. De instelling van den Volksraad was fout. De staatkundige wijzigingen, die in 1918 in uitzicht werden gesteld waren fout. En bovenal fout is het „unifi-„catie-beginsel, dat sedert eenige jaren in de Indische staatkunde „hoogtij viert en er groot onheil dreigt te brengen" (bladz. 13). Dat beginsel is volgens den Heer Treub het onwezenlijke product van een onphilosophische school van kamergeleerden, die alle werkelijk bestaande verschillen van ras en ontwikkeling tusschen de verschillende deelen van den Archipel en de verschillende bevolkingsgroepen

willen wegredeneeren. Die kamergeleerden meenen ,,de levende wer-,,kelijkheid naar hun theoretisch inzicht te kunnen fatsoeneeren'', doch ,,misleiden zichzelven en anderen door hun Rousseauistische ,,verheerlijking van den inlander'' en ,,miskennen ondanks hunne ,,groote kennis van geschiedenis en ethnologie, door gebrek aan histo-,,rische *waardeering* het hemelsbreed verschil tusschen het van ,,binnenuit organisch groeiende en het van buitenaf mechanisch op-,,gelegde''. En wie, ondanks de lessen van de moderne wetenschappelijke geschiedbeschouwing nog druft te leearen ,,dat een volk door ,,van buitenaf werkende factoren bepaalde ontwikkelingsperioden kan ,,overslaan ..... stuurt zonder het zelf te willen aan op de revolutie .....'' (bladz. 15).

Zoo werden wij door een onphilosofische school van kamergeleerden (lees: Leidsche hoogleeraren) in de richting der ,,unificatie'' gedreven en in het waandenkbeeld gebracht, dat ,,Indië een natie in ,,wording'' zoude kunnen wezen, waaruit een Indische eenheidsstaat eenmaal zoude kunnen oprijzen. In eene gedocumenteerde bijlage getiteld: ,,Werkelijkheid en fictie'' tracht de Heer Treub dan aan de hand van verschillende, wèl op den basis der werkelijkheid staande autoriteiten, aan te toonen, hoe dwaas het is te willen spreken van een volkomen fictieve ,,hergeboorte eener natie'' (bladz. 76), zooals Prof. van Vollenhoven durfde te doen, van een vermeend onrecht dat wij onze onderdanen in het Verre Oosten zouden aandoen, zooals Prof. Snouck Hurgronje waagde te schrijven.

Neen, dat alles is fictie, zegt ons de Heer Treub. De werkelijkheid is, dat er groote en onoverkomelijke verschillen in de Indische volkeren vallen aan te wijzen, dat de eenige band die hen verbindt is die van het Nederlandsche gezag, dat er dus noch van één natie, noch van een eenheidsstaat sprake kan wezen en dat er dus ook geen ruimte is voor een unificatie-beginsel.

,,Het is de groote verdienste van den Heer Ritsema van Eck, ,,dat hij met zijn philosofischen aanleg, zijn kijk op de groote lijnen ,,en zijn werkelijkheidszin den toovercirkel der eenheidsgedachte ver-,,brak en een anderen voor het Indische eilandenrijk meer geschik-,,ten weg uitwees'' (bladz. 18). Schaart men zich in de gelederen van dezen eenzamen profeet, dan komt men in het veilige vaarwater, dat door den Heer Colijn werd aangewezen en dan zal men niet langer schromen om de overheersching van het blanke over het bruine ras als eenig juiste uitgangspunt voor de regeling der verhouding van Indië tot Nederland te aanvaarden. Dan eerst zal men komen te staan op den basis der werkelijkheid en historie.

Dan kan en behoort men ook wel aan te sturen op volledig zelfbestuur en eigen wetgeving als eindpunt van de Koloniale politiek en aldus aan te sturen op het overbodig maken van de overheersching,

maar dat eindpunt ligt voorshands nog in een verre toekomst en inmiddels kan men de Koloniale verhouding ,,in wezen ongewijzigd'' laten (bladz. 20).

Dan worden de verhoudingen weer ,,algemeen duidelijk omlijnd'', dan is ook de mogelijkheid gegeven om naar omstandigheden ,,het ,,toezicht strakker aan te halen of de teugels meer te vieren'' en ieder der deelen van den Archipel onder voortgezette Nederlandsche leiding tot zelfbestuur en autonomie te ontplooien, tot onderlingen samenhang zal zijn verkregen en op eene ontwikkeling in de verhouding van Moederland tot Kolonie kan worden aangestuurd in den geest van hetgeen het Britsche Rijk te aanschouwen geeft (bladz. 21).

Als constructief politicus bespreekt de Heer Treub dan in een tweede hoofdstuk van zijn brochure Indië's inwendige organisatie zooals deze zich behoort te ontwikkelen, wanneer vastgehouden wordt aan de voortgezette overheerschingspolitiek à la Ritsema van Eck en Colijn. Onderstreep het onderscheid tusschen ,,leden van het beheer,,schte en het heerschende volk'' en men komt aanstonds tot de conclusie, dat deze beide menschensoorten niet als politiek gelijken in een vertegenwoordigend college zitting behooren te nemen. Een gemengde Volksraad is om die reden alleen reeds een ,,hybridisch ,,lichaam'', dat ,,door zijn samenstelling eene aanfluiting is van de ,,gezonde gedachte der inlandsche autonomie'' (bladz. 27). Houdt men zich aan de denkbeelden van den Heer Ritsema van Eck, dan dient een Volksraad — die bij voorkeur diende te worden opgeruimd, maar een advies van die strekking durft blijkbaar ook de Heer Treub niet aan — uitsluitend uit inheemsche leden te zijn samengesteld. Daarnaast wil de Heer Treub dan de ,,Westersche belangen, die veel ,,grooter zijn in vergelijking met die der eigen bevolking, door een ,,eigen vertegenwoordiging doen verdedigen'' (bladz. 25).

Een dergelijk dualistische vertegenwoordiging zal ook passen voor gewesten en grootere plaatsen en dan is de voornaamste moeilijkheid opgelost voor de ontwikkeling van eene volledige, staatkundige evolutie van onderop, van desa door regentschap tot gewest en provincie, totdat tenslotte ook — ten langen leste — een landsvertegenwoordiging zal kunnen worden geconstrueerd, die niet zal zijn een ,,in de lucht hangend maakwerk, dat zoowel wegens zijn gemis aan ,,een eigen levensbeginsel als wegens gebrek aan fundament niet uit,,groeien en zich ontplooien kan'' (bladz. 31).

Na de bezwaren van zijn eigen tweekamer-stelsel vluchtig onder het oog gezien te hebben, toont de Heer Treub zich dan een waar decentralisatie-illusionist, die meent, dat men al die lagere rechtsgemeenschappen vlot zal kunnen stichten en in werking stellen, om aldus te komen tot een zoover mogelijk doorgevoerde decentralisatie (bladz. 33).

Na aldus zijne fantaisie de vrije hand te hebben gelaten, komt plotseling de vertegenwoordiger van gevestigde belangen te voorschijn met den eisch, dat voor de belastingen terwille van de ,,hoogste belangen ,,van het Moederland, zoowel als van de Kolonie'' terwille van de ,,een-,,heid van het Rijk'' en ook terwille van de buitenlandsche kapitaalverschaffing, eene regeling getroffen worde, waarbij het Nederlandsche oppergezag zijn zeggenschap over de algemeene belastingen in afzienbaren tijd niet prijs geve, ook niet wanneer Indië's ,,eigen staatsrech-,,terlijke organisatie reeds zoover zal zijn uitgebouwd, dat er boven ,,de vertegenwoordigende lichamen der verschillende deelen, waaruit ,,het is samengesteld, een algemeen vertegenwoordigend college be-,,stond in den geest der Staten-Generaal uit den tijd van de Repu-,,bliek der Vereenigde Nederlanden. En zoover is men vooreerst nog ,,niet'' (bladz. 35).

Finantieele onafhankelijkheid is in elk geval uit den booze, want deze zoude maar al te spoedig door politieke onafhankelijkheid gevolgd worden. Neen, het belastingwezen bovenal dient onder nauwlettend toezicht vanuit Nederland te blijven. ,,Voor zoover de locale ,,organen van hoogere of lagere orde het recht krijgen tot eigen be-,,lastingheffing, moet dit geschieden krachtens een wet, en wil in dier ,,voege, dat niet alleen de aard der door die organen te heffen belas-,,tingen door den wetgever wordt bepaald, maar tevens ten aanzien ,,van het bedrag grenzen in de wet worden gesteld'' (bladz. 35).

Als men eindelijk nog verneemt, dat telkens zorgvuldige overweging en begrooting noodig zal wezen voor elke overdracht van centraal gezag op locale organen, dan gevoelt men zich ten laatste volkomen zeker, dat Indië's staatkundige ontwikkeling onder een eventueel Ministerschap van den Heer Treub nog steviger den pas zal markeeren dan het thans reeds onder Minister de Graaff doet.

In een derde hoofdstuk, handelende over den Gouverneur-Generaal, den Volksraad, de Begrooting en de Wetgevende Raad, bespreekt de Heer Treub dan meer in details het aanhangige wetsontwerp. Wij zullen den schrijver daarin niet zoo nauwkeurig volgen als in de beide eerste hoofdstukken, niet alleen omdat politieke beginselen nu eenmaal belangrijker zijn dan staatkundige constructies, maar ook omdat schrijver dezes met 's heeren Treub's verzet tegen het aanhangige wetontwerp, zij het op andere gronden, veelal kan medegaan.

Wanneer de Heer Treub de voorgedragen wet onaannemelijk acht, dan vindt hij steller dezes aan zijn zijde, niet omdat het ontwerp teveel, doch omdat het te weinig vrijheid aan Indië zal geven. Wanneer de Heer Treub van een Wetgevenden Raad niet wil weten, omdat hij het willen toekennen van een wetgevende macht aan een niet-bestaand Nederlandsch-Indische Rijk alleen als een gevolg van denktraagheid kan zien (bladz. 40), dan stem ik met zijn conclusie in,

zij het ook dat ik in mijn denk-traagheid den Wetgevenden Raad alleen daarom uit den booze acht, omdat zijne toekomstige bevoegdheden bij den Volksraad in zijn geheel behooren te blijven en er voor een Wetgevenden Raad daarnaast derhalve geen plaats is.

Wanneer de Heer Treub niet durft voor te stellen den Volksraad af te schaffen, daar vind ik mij weder niet zonder leedvermaak aan zijn zijde. En wanneer de Heer Treub afgeeft op de stelsellooze regeling van de samenstelling van den Volksraad (bladz. 50) en van het budgetrecht (bladz. 61—66), dan gevoel ik neiging hem toe te juichen, zij het ook dat onze meening hoe het dan wèl moet, wijd uiteen loopt. En zoo zoude ik door kunnen gaan. Volkomen terecht is dan ook de opmerking (bladz. 12) dat het ontwerp niemand bevredigt omdat het beknibbelt op hetgeen in 1918 werd voorgespiegeld, zonder daarvan principieel te durven afwijken.

Intusschen: de verst-gaande beknibbelaar is ongetwijfeld de Heer Treub zelve. „De nieuwe grondwetsartikelen betreffende Indië zijn „weliswaar ook op zichzelf niet zonder bedenking, maar zij laten „althans eene uitlegging en toepassing toe, die hen niet bepaald ge„vaarlijk maken" schrijft hij op bladz. 11 en dat het hem daarbij volle ernst is blijkt, wanneer hij in zijn betoog over de positie van den Gouverneur-Generaal de in de Memorie van Toelichting opgeworpen analogie met de tweeslachtige positie van den Burgemeester ten eenenmale verwerpt en het algemeen bestuur door den Gouverneur-Generaal zóódanig ondergeschikt acht aan het Opperbestuur door de Kroon, dat van het eerste zoo goed als niets overblijft (bladz. 44—45). Onnoodig te zeggen dat de Heer Treub (met den Minister) dan ook niets wil weten van een gedeeltelijke verantwoordelijkheid van den Gouverneur-Generaal aan den Volksraad, zich daarbij vastklampende aan het onverzettelijke dogma van de ministerieele verantwoordelijkheid als de hoeksteen van ons staatsgebouw. Dat deze opvatting zelfs een eerste begin van autonomie volkomen onmogelijk maakt, schijnt den Heer Treub òf te zijn ontgaan òf door hem juist te worden gewild.

Op nog een andere beknibbeling dient te worden gewezen. Het betreft de vraag of de Volksraad wel het vertegenwoordigend lichaam is, dat art. 61 van de Grondwet gebiedt te hooren bij de vaststelling van wetten, op Indië betrekking hebbende. Dàt staat niet met zooveel woorden in de Grondwet en daarvan wil de Heer Treub, begrijp ik hem goed, gebruik maken om een naar zijn smaak werkelijk vertegenwoordigend lichaam te creëeren (bladz. 56), dat uitsluitend adviseerend zal hebben op te treden op de wijze als het zoo juist genoemde grondwetsartikel voorschrijft. Ofschoon de Heer Treub zulks niet met zooveel woorden zegt, schijnt het toch wel zijne bedoeling te zijn om dan tegelijkertijd den Volksraad met zijn budgetrecht op te ruimen.

Wanneer men den Heer Treub aldus tekeer ziet gaan, dan moet zelfs een extremist zich nader verwant gaan voelen aan den Minister van Koloniën, die alle principieele bedenkingen tegen zijn wetsontwerp kalmpjes, aanduidde als reactie tegen de grondwetsherziening van 1922. Inderdaad, hier is de Heer Treub wel zeer sterk reactionnair.

Ik meen hiermede, ,,Indië's toekomst'' zoo kort mogelijk te hebben weergegeven en wil nu enkele, op den voorgrond tredende stellingen uit zijn betoog aan nadere bespreking en critiek onderwerpen.

In de eerste plaats dan 's heeren Treub's aansluiting bij het stelsel — Ritsema van Eck. Eene bestrijding van den Heer Treub op dit gebied zoude neerkomen op eene bestrijding van den Heer Ritsema van Eck. In eene bespreking als deze, kan daarvoor bezwaarlijk ruimte gemaakt worden en het is ook niet noodig ook, want het geschiedde reeds meerdere malen, zij het ook niet steeds zoo grondig als Prof. van Vollenhoven het eenmaal in *De Gids* deed.

Er is echter plaats voor de opmerking dat de Heer Treub geen melding heeft gemaakt en dan ook blijkbaar geen weg weet met het alleszins reëele bezwaar tegen dat stelsel, dat zoowel door ,,andere leden'' in het Verslag als door den Minister in zijn Antwoord werd aangevoerd, t.w. dat ,,de verschillende groepen en groepsbelangen der ,,Indische samenleving te zeer zijn ineengeschakeld, dan dat scheiding ,,op het punt van verzorging en behartiging uitvoerbaar zoude zijn'', aangezien ,,die (belangen)sferen reeds ten deele zijn ineengegroeid en nog steeds meer ineengroeien''.

Het kan den Heer Treub toch niet onbekend zijn, dat de denkbeelden van den Heer Ritsema van Eck in Indië niet den minsten weerklank hebben gevonden, nòch bij Nederlanders, nòch bij Indiërs.

Er heeft zich in Indië wel zooveel saamhoorigheidsgevoel tusschen de verschillende rassen ontwikkeld, dat geen enkele politieke partij — met uitzondering wellicht van de extremisten — een voortdurende samenwerking tusschen blank en bruin afwijst en dan ook van geen zuiver inheemsche en zuiver uitheemsche raden wil weten. Twee definitieve uitspraken zijn daar om het te bewijzen: de Herzieningscommissie, die de Heer Ritsema van Eck onder hare leden telde, verwierp diens stelsel met ,,de grootst mogelijke meerderheid'' en de Volksraad verwierp het denkbeeld van gemengde regentschapsraden met algemeene stemmen. Mein Leibchen, was willst du noch mehr? De Heer Treub is zich overigens bewust van het voordeel van samenwerking tusschen heterogene elementen. Hij heeft echter ongelijk, wanneer hij meent, dat de onderlinge waardeering der beide volksdeelen veel krachtiger zal worden ontwikkeld in kleine commissievergaderingen dan in grootere vertegenwoordigende lichamen, waar de vertegenwoordigers op onnatuurlijke wijze zijn samenge-

bracht en elkander deswege zoo licht in het haar zullen vliegen (bladz. 29). Uit persoonlijke ervaring kan ik getuigen, dat in den Volksraad zelden een conflict tusschen inheemsche en uitheemsche leden ontstaat. De samenwerking tusschen de verschillende rassen in den Volksraad, zoo in commissievergaderingen, in de afdeelingen, als in de raadsvergadering zelve, heeft nimmer te wenschen overgelaten. De stemmingen zijn er trouwens steeds gemengd, een stemming zuiver inheemsch contra uitheemsch kwam er bij mijn weten nooit voor. Een bewijs temeer, dat de tegenstelling tusschen in- en uitheemsch, die de heer Ritsema van Eck en op zijn voetspoor thans ook de Heer Treub zoo sterk accentueert, geen wortel vindt in de werkelijkheid der bestaande politieke verhoudingen. En dat zij behoort te worden toegespitst, zal zelfs de Heer Treub niet durven beweren.

Een tweede punt, dat nadere bespreking verdient, betreft 's heeren Treub's aansluiting aan Colijn's „Staatkundige hervormingen". Met bijzondere voorliefde wordt door het trio Van Eck-Colijn-Treub steeds de groote verscheidenheid tusschen de verschillende gebiedsdeelen en volken van Nederlandsch-Indië naar voren geschoven om dan daaruit vervolgens de conclusie te trekken, dat waar zulke groote verschillen aanwezig zijn, elk gebiedsdeel op zichzelf naar zijne geschiktheid voor zelfbestuur en autonomie moet beoordeeld worden en dat aan het geheel geen home-rule gegeven zal kunnen worden, voordat allen zich de geschiktheid daartoe zullen hebben verworven. In de Bijlage van zijn brochure, geeft ook de Heer Treub zich met zekere voorliefde over aan het constateeren van de primitieve ontwikkeling van Dajaks, Toradjas, Bataks, Papoea's, om deze dan te stellen tegenover Soendaneezen, Javanen en Madoereezen en aldus te suggereeren de dwaasheid van het denkbeeld om deze zoo sterk uiteenloopende volkeren tot samenhoorigheidsgevoel te willen brengen. Die verschillen kunnen niet ontkend worden, maar daartegenover kan de aandacht gevestigd worden op de betrekkelijke onbelangrijkheid van de minder ontwikkelde tegenover de meerder ontwikkelde volkeren. Wilde men de tegenstelling Java-Buitengewesten daarbij als maatstaf aannemen, dan zoude de verhouding van het aantal minder tot dat der meer ontwikkelden gesteld kunnen worden op ongeveer 1 : 3. Neemt men in aanmerking, dat meerdere gebieden der buitengewesten eene bevolking herbergen, wier ontwikkeling met die van Java op één lijn te stellen is (Bali, Lampong, Minangkabau, Minahassa, enz.) dan daalt de verhouding van meer— tot minder — ontwikkelden al spoedig op 1 : 4 of 1 : 5. Dan blijkt al uit eene eenvoudige getallenbeschouwing, dat het niet aangaat de drang naar meerdere zeggenschap, die in eene overgroote meerderheid is ontwaakt, tegen te houden uit overweging dat eene kleine minderheid daaraan nog niet toe is. Ik wil niet eenzijdig zijn en de kwestie van de betrekkelijke belangrijkheid

der buitengewesten alléén beoordeelen naar de getalsterkte der aldaar wonende volkeren. Maar wèl wil ik betoogen, dat wanneer ¾ Indië wèl rijp voor zelfbestuur zal zijn en ¼ nog niet, daaruit geen argument gesmeed mag worden om dat zelfbestuur aan alle ⁴/₄ te onthouden. Men zal zich dan moeten en mogen getroosten, dat aan de ¾ meer ontwikkelden een tijdelijk zeggenschap over de ¼ minder ontwikkelden zal worden toegekend of m.a.w. dat Borneo, Celebes, Nieuw-Guinea en andere minder ontwikkelde gewesten tijdelijk door Java zullen worden overheerscht en gekoloniseerd. Verwerpelijke gedachte? Voor den onpartijdigen, niet door superioriteitswaan verblinden toeschouwer niet verwerpelijker dan de tegenwoordige overheersching van Nederland over Indië. En zeker de eenig juiste grondslag om het steeds brandende vraagstuk van ontlasting van Java's overbevolking naar de onderbevolkte buitengewesten in zelfbeschikking tot oplossing te brengen. En ook zeker een natuurlijker oplossing dan ,,den bond van meer of minder van het Moederland afhankelijke staten'' die naar 's heeren Treub's visie in den loop der ontwikkeling groeien kan (bladz. 21). In waarheid denkt toch niemand aan een ,,staat'' Borneo naast een ,,staat'' Java, en wil evenmin iemand inbreuk maken op eene ontwikkeling van Indië tot eenheidsstaat, zij het ook dat men binnen het raam dier gedachte over de mate van autonomie der verschillende gebiedsdeelen van opinie kan verschillen.

De Heer Treub ziet heil in eene krachtige decentralisatie en vindt steller dezes daarbij aan zijn zijde. Zeker, een organische Staat moet een levend wezen gelijk zijn. Met de familie als cel, dient zich de desa aan als het eenvoudigste orgaan in het staatslichaam, doen zich regentschappen of landschappen daaruit op natuurlijke wijze ontwikkelen, laten zich provincies als Madoera, Java en Soenda met eigen nationaliteitskenmerken ontwikkelen en wanneer dat uit die provincies weder de eenheidsstaat Indië oprijst, dan heeft men een prachtig geheel en een volmaakte basis voor autonome rechtsgemeenschappen met allerhande goed construeerbare volksvertegenwoordigingen. Maar ..... Indië is geen vrij, doch een door overheersching gebonden land. Dientengevolge doet zich zulk een natuurlijke ontwikkeling in rechtsgemeenschappen van opklimmende belangrijkheid en omvang niet voor en moet deze kunstmatig in het leven worden geroepen. Daardoor staat het centrale gezag in Indië niet op den basis van het locale gezag, maar is het laatste aan het eerste opgehangen en kan de centrale organisatie zijne krachten ook niet ontleenen aan de futlooze locale organisaties. Bovendien is de centrale bureaucratie nagenoeg volstrekt weigerachtig om iets van haar centrale macht aan lagere rechtsgemeenschappen af te staan. Als gevolg daarvan komt er van de decentralisatie, hoe wenschelijk ook in theorie, in de praktijk zoogoed als niets terecht. Het eenigste middel om die zoo gewenschte

decentralisatie op gang te brengen ligt in het stellen tegenover de centrale bureaucratie van een voldoend krachtig tegenwicht in den vorm van een centraal vertegenwoordigend lichaam, dat instaat is, eene gezonde decentralisatie af te dwingen. Zonder doorgevoerde decentralisatie moge volgens den Heer Treub geen goede Volksraad mogelijk zijn, zonder Volksraad zal de decentralisatie naar mijne meening, nimmer tot gezonde ontwikkeling komen.

Ik kom hiermede aan het belangrijkste punt in de quaestie van Indië's toekomst, t.w. de positie van den Volksraad. Tevoren signaleerde ik reeds 's heeren Treub's afkeer tegen dit ,,hybridische'', op het ,,drijfzand der gedachteloosheid opgetrokken'' lichaam, dat ,,sprekende voorbeeld van de schromelijke lichtvaardigheid en ver-,,zaking van staatrechterlijke beginselen, waarmede men in de latere ,,jaren het hervormingswerk in Indië heeft aangevat'' (bladz. 47). Het zal wel een onbegonnen werk zijn om te trachten den Heer Treub van het nut van den Volksraad te overtuigen, ofschoon het gemakkelijk zoude zijn het bewijs van zijn nut te leveren niet alleen aan de hand van uitspraken van de Herzieningscommissie of den Volksraad, maar ook van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, waarvan de Heer Treub zelve zoo lang deel uitmaakte. Laat mij liever een anderen weg inslaan om te trachten eenige argumenten van 's Volksraad's raison d'être aan te voeren. Toen in 1918 de Volksraad voor het eerst begon te werken en voor de eerste maal algemeene beschouwingen werden gehouden in dit op zoo ,,onvergeeflijk foutieve'' wijze ,,in het kleed van een parlement'' gestoken adviseerende lichaam (bladz. 52), openden zich de sluizen der welsprekendheid op een volstrekt verrassende wijze. Meer dan veertien dagen aan één stuk, meestal tweemaal daags vergaderende, kwamen daar de klachten en grieven los van eene bevolking, die sedert zij door overheersching tot zwijgen werd gebracht, nimmer gelegenheid had gevonden haar politiek gemoed te luchten. Inlanders, Europeanen en Chineezen schenen te wedijveren in hunne verlangens om der Regeering een requisitoir toe te dienen, zóó krachtig, zóó openhartig en zóó doeltreffend, dat men ,,an höchster Stelle'' perplex stond. Was dan het bestuur over Indië al die jaren zóó bedroevend, zóó onrechtvaardig, zóó egoïstisch, zóó uitbuitend geweest als het daar werd voorgesteld? De Regeeringsgemachtigde voor Algemeene Zaken stond machteloos tegenover dien woordenvloed. Maar de Directeur van Onderwijs bracht uitkomst. In één van die keurige, welverzorgde redevoeringen, waarmede Mr. Creutzberg tijdens zijn Directeurschap den Volksraad steeds wist te boeien, somde deze in eene uitvoerige uiteenzetting al datgene op hetgeen de Regeering, in het bijzonder in het voorafgaande decennium op het stuk van Onderwijs had tot stand gebracht en van datgene, wat zij in de toekomst op haar weg achtte te liggen. De opgewonden,

critieklustige stemming van den Volksraad werd tot bedaren gebracht en toen deze Regeeringsgemachtigde zijn redevoering ten einde gebracht had, was de vrede tusschen Volksraad en Regeering gesloten en gevoelde men zich over en weer *politiek bevredigd*. En waar de kopstukken van alle politieke richtingen, zóó van Sarekat Islam, Nationaal-Indische Partij, als den Regentenbond in den Volksraad zitting hadden, liet het gebeurde in den Raad niet na zijn stempel op het gansche land te drukken. Wantrouwen jegens de Regeering maakte voor vertrouwen plaats, orde en rust werden van binnen uit op veel krachtiger wijze bevorderd dan ooit van buitenaf met politioneele of militaire middelen kan worden bereikt. Ach, hoe heeft men na dien tegen dat zoo goede begin gezondigd en hoezeer heeft niet alleen de Indische Regeering, maar vooral ook de Minister van Koloniën ertoe bijgedragen het jeugdige opbloeiende leven van den Volksraad te knotten voornamelijk door met de belangrijkste uitspraken van den Volksraad geen of niet voldoende rekening te houden of daarvan ten eigen bate een ongeoorloofd gebruik te maken. [1]) De eene politieke partij voor, de andere na geeft dan den moed op om in den Volksraad te zien een orgaan waarvoor hij bij uitnemendheid geschikt is: het schenken van politieke bevrediging aan ,,het denkende deel'' der bevolking.

De hoofdbeteekenis van den Volksraad is hiermede aangegeven, het is een orgaan, waaraan niet alleen de bedoeling gegeven is om der Regeering gelegenheid te verschaffen, van de wenschen en verlangens der bevolking kennis te nemen, maar ook een plaats om haar voornemens en inzichten den volke in het openbaar te verkondigen. Het is een orgaan, dat bij behoedzame en tactvolle leiding en behandeling meer dan iets anders geschikt is om Indië's staatkundige evolutie te bevorderen. Behandel den Volksraad met consideratie en Indië's rustige evolutie is verzekerd. Mishandel en misken den Volksraad en Indië's ontwakend politiek leven zal banen buiten de openbare staatsorde zoeken, die ten laatste tot revolutionnair geweld moeten voeren.

Politieke bevrediging te verschaffen aan eene bevolking, die door ons steeds met het tegengestelde van het ,,dóór het volk'' en maar zeer matigjes ,,vóór het volk'' geregeerd werd, moge een staatkundige

---

[1]) Het is reeds eenige malen voorgekomen, dat de Volksraad belangrijke wetsontwerpen aannam *na daarin fundamenteele wijzigingen te hebben aangebracht* en het is dan unfair om het in stukken aan de Tweede Kamer voor te stellen dat een wetsontwerp, waarin die fundamenteele wijzigingen niet worden overgenomen, door den Volksraad zoude zijn aangenomen. Ook bij het onderhavige wetsontwerp is dat geschied.

formule geven, waarnaar men zich in de practische politiek van het oogenblik kan richten, als politieke philosophie is die formule onvoldoende. Dieper studie en overweging van het koloniale probleem is daartoe noodzakelijk. Wie daarnaar zoekt in Mr. Treub's brochure, zal evenwel teleurstelling ondervinden, want het zijn nagenoeg alleen overwegingen van practisch-staatkundigen aard, die het standpunt van den Heer Treub hebben bepaald.

,,Afgezien van welke belofte ook, is Nederland aan Indië en aan ,,zichzelf verplicht, rekening te houden met en gevolg te geven aan ,,den ook in Indië ontwaakten drang naar zelfbeschikking. Wie dit ,,niet vooropstelt, voert Indië even zeker ten verderve, als wie, zoo- ,,als thans staat te geschieden, dien aandrang in principieel verkeerde ,,banen leidt. Daar waar en voor zoover als het volksbewustzijn onder ,,de inheemsche bevolking ontwaakt en als gevolg van die ontwaking ,,de drang naar zelfbestuur en autonomie tot uiting komt, moet het ,,Nederlandsche oppergezag dien drang in zoodanige banen leiden, dat ,,hij het toekomstig welzijn der bevolking bevorderen kan''.

Zoo luidt het begin van het besluit van Mr. Treub's betoog (bladz. 73), dat alleszins verstandig genoemd zou mogen worden, indien het niet ware, dat daarin de thans ingeslagen weg als *principieel* verkeerd ware aangeduid. Dit betoog sluit ongetwijfeld aan bij de veroordeeling van het ,,beginsel der unificatie, dat sedert eenige jaren in de Indische ,,staatkunde hoogtij viert'' en dat in wezen niet anders is dan ,,een ,,weinig gelukkige moderne editie van de Fransche philosophische ,,school uit de 18e eeuw, vermengd met een uit denzelfden tijd stam- ,,mend Rousseauisme, dat de beschaving versmaadde en den in den ,,natuurstaat levende ,,wilde'' verheerlijkte'' (bladz. 13—14). Wanneer men dan iets verder den Heer Treub hoort verklaren, dat ,,de ,,moderne epigonen van de 18e-eeuwsche onhistorisch philosophische ,,school,..... zichzelven misleiden..... door hun Rousseauistische ,,verheerlijking van den inlander'' (bladz. 14—15), dan vraagt men zich af of in het brein van den heer Treub ,,wilde'' en ,,inlander'' soms synoniemen zijn en of men hier wellicht heeft te zoeken de ware grond, waarom deze overigens zoo helder denkende staatsman er zoo weinig in geslaagd is het koloniale probleem ook maar één stap nader tot zijn oplossing te brengen.

Dat dit inderdaad zoo is, kan o.m. blijken uit de geringschatting die de Heer Treub aan den dag legt voor een optreden als dat van Van Deventer, die zich opwierp als kampioen voor de rechten van den Javaan, maar ,,sterker was in de aanwijzing der details dan in de groote lijnen''. Hier toch ziet hij geheel en al Van Deventer's groote verdienste voorbij als toonaangever in eene richting, die poogde de idee der overheersching te vervangen door de idee van samenwerking en associatie. Wie ,,den inlander'' ziet als een heele of halve wilde,

kan zich uitteraard niet opwerken tot het denkbeeld van eene eensgezinde samenwerking tusschen blank en bruin op den voet der gelijkwaardigheid, zooals een Van Deventer voorstond en zooals met hem die school van jongeren voorstaat, die door de handlangers van de gevestigde belangen smalend en onnadenkend met den naam ,,ethici'' worden aangeduid.

Dat inderdaad de Heer Treub in zijn koloniaal-politieke philosophie niet uitrijst boven de overheersching, als grondslag voor de verhouding van Nederland tot Indië, die ,,in wezen ongewijzigd'' moet blijven ,,tot op het oogenblik, dat en voorzoover als Nederland de handen van Indië kan aftrekken'' een eindpunt, dat ,,voorshands nog in een verre toekomst'' ligt (bladz. 20), blijkt opnieuw wanneer men ziet, welk eigenaardig wanbegrip de Heer Treub aangaande het door hem zoo verfoeide unificatie-beginsel aan den dag legt. Dat ,,beginsel'' toch is allerminst eene uitvinding van ethici of idealisten, doch van bureaucraten en andere practici. Het is op den voorgrond gekomen, niet als ethisch of rechtsbeginsel, waaraan philosophische bezinning voorafging, doch als meest-voor-de-hand liggende oplossing van tal van practisch-staatkundige vraagstukken, waarin de groote bevolkingsverscheidenheid en in het bijzonder het rascriterium een rol speelde. Langs dien weg der practijk kwam men in de laatste twintig jaar van Indië's versnelde ontwikkeling tot unificatie van rechtspraak en rechtspleging, van strafrecht en privaatrecht, van burgerlijken dienst, onderwijs en belastingen. Zulk eene unificatie moge met de beginselen eener associatie-politiek niet in strijd zijn, dat daarbij steeds met de noodige wijsheid is gehandeld, is echter allerminst de communis opinio van die kamergeleerden, die de Heer Treub op zoo talrijke plaatsen in zijne brochure als de eigenlijke bedervers van Indië's toekomst aanwijst. En wanneer de Heer Treub dan dat unificatiebeginsel beschrijft ,,als het beginsel van den niet gegroeiden, maar kunstmatig gecon-,,strueerden eenheidsstaat, dat met de werkelijkheid spot, omdat deze ,,in het abstracte systeem niet past'' (bladz. 13), dan beseft men tegenover den bekwamen schrijver over Indië's toekomst te staan tegenover iemand, die Indië's heden niet heeft gepeild en die onvoldoende begrip heeft van de ideeën zijner tegenstanders.

Treub, Colijn en Ritsema van Eck als vertegenwoordigers van *het feit der overheersching* staan tegenover Van Deventer, Snouck Hurgronje en Van Vollenhoven als vertegenwoordigers van de *idee der associatie*, zooals door de eeuwen heen ,,realisten'', die zweren bij feiten, hebben gestaan tegenover ,,idealisten'', die vertrouwen op de kracht van ideeën. De strijd tusschen de beide richtingen is er niet een van vandaag of gisteren, hij dagteekent niet van Rousseau, noch van Berkeley, den modernen idealist bij uitnemendheid. Hij is ouder zelfs dan Aristoteles, die zijn ,,Staat'' uit practische overwegingen

opbouwde in tegenstelling tot zijn meester Plato, wiens ,,Republiek'' een goddelijk type uit de wereld der ideeën nastreefde. De strijd over de werkelijkheid van ideeën en feiten verliest zich historisch in de Grieksche mythologie, waar Prometheus, den ,,*vóórdenker*'' en idealist bij uitnemendheid, die het scheppende vuur der gedachte uit de eeuwige wereld der ideeën naar de aarde weet over te brengen, staat tegenover zijn broeder Epimetheus, den ,,*nà-denker*'' en realist, die zich houdt aan de werkelijkheid van de wereld der voorbijsnellende verschijnselen, die hij als voldongen feiten heeft te aanvaarden.

De strijd tusschen vóór- en nàdenkers is eeuwig aan den gang en zal wel steeds voortduren. Hij heeft een eeuwig karakter. Steeds verlichten de vóórdenkers met ideeën den weg der evolutie. Steeds trachten de nàdenkers dat licht met feiten te dooven. Maar steeds blijken de ideeën het rijk der toekomst te beheerschen, de feiten slechts dat van het heden en verleden.

Even zeker als het heden zal moeten wijken voor de toekomst, even zeker zal het feit der overheersching moeten wijken voor de idée der associatie.

Internationale Arbeidswetgeving en Indië,

DOOR

H. CH. G. J. VAN DER MANDERE.

Men kan zich afvragen of niet de bekende passage, door den toenmaligen Duitschen Rijkskanselier Prins Max van Baden in zijn rede in den Duitschen Rijksdag in October 1918, waarin hij mededeeling deed van den door Duitschland aangeboden vrede, gewijd aan de noodzakelijkheid van uitbreiding der internationale arbeidswetgeving, aanleiding is geweest tot de oprichting en ontwikkeling der Internationale Arbeidsorganisatie in den vorm, waarin deze thans bestaat. Op het oogenblik toch, dat Max van Baden zijne woorden sprak, waren de bescheiden resultaten der internationale arbeidswetgeving neergelegd in enkele achtereenvolgende verdragen van Bern, die voornamelijk op den vrouwenarbeid en op arbeid in enkele, voor de gezondheid buitengewoon schadelijk geachte bedrijven betrekking hadden. Toen in 1914 de oorlog uitbrak, stonden deze reslutaten op het punt door een nieuwe conferentie te worden uitgebreid, maar zelfs al ware dit geschied, dan nog zou de daardoor totstandgekomen internationale arbeidswetgeving in niets, èn principieel, èn materieel hebben geleken op wat thans aanwezig is. Dat men, ondanks herhaaldelijk geoefenden aandrang — en dat in een tijdperk, waarin in geen der Europeesche landen de sociale wetgeving geacht werd een onverschillige zaak te zijn — niet verder is gekomen op dit terrein, toont voldoende welke moeilijkheden daarbij te overwinnen waren. De vakvereenigingen van de zijde der Entente te Leeds, die der Centrale landen te Bern waren gedurende den oorlog samengekomen en hadden een reeks van eischen geformuleerd, maar toch, tot op het oogenblik, dat de wapenstilstand nabij was, deed niets voorzien, dat deze eischen onderdeel van den inzet van het vredestractaat zouden zijn. Zonder de woorden, door Prins Max van Baden gesproken, lijkt het in elk geval aan twijfel onderhevig of het tractaat van Versailles, en in navolging daarvan de tractaten van de Geallieerden met Oostenrijk, Bulgarije en Hongarije, geheel een hoofdstuk zouden hebben gewijd

aan de internationale arbeidswetgeving. Toen het eenmaal vaststond, dat deze een onderwerp van bespreking ter Parijsche Vredesconferentie van de Geallieerden zou uitmaken, heeft het internationaal congres der vakvereenigingen, waarop de Duitschers een deel hunner vroegere Entente-tegenstanders ontmoetten, getracht nog een stootje in de gewenschte richting te geven, en het zelfs zóó ver gebracht, dat de Duitsche delegatie te Versailles vrijwel onveranderd het ,,Charter'' van Bern overnam.

De Geallieerde Vredesconferentie te Parijs belastte een afzonderlijke commissie, onder voorzitterschap van den bekenden Amerikaanschen arbeidersleider Gompers, met de behandeling van de internationale arbeidswetgeving. Het XIIIde hoofdstuk, uit den smeltkroes harer beraadslagingen voortgekomen, vertoont voor de voorstanders dezer arbeidswetgeving ongetwijfeld een grooten en belangrijken stap voorwaarts. Zoowel principieel als materieel. De verdragen van Bern beantwoordden aan het ideaal, dat de Elzasser industrieel Legrand reeds in de zestiger jaren als bereikbaar had voorgesteld, maar het waren tractaten los van elkander, zonder eenig interstatelijk verband. In plaats nu van deze losse tractaten, schiep men te Parijs geheel een organisatie, die, ongeacht wat op het gebied der internationale arbeidswetgeving reeds werd verkregen, vooral tot doel zich had te stellen om regelmatig en geleidelijk het terrein dezer arbeidswetgeving uit te breiden, en een permanente contrôle op de uitvoering der tractaten toe te passen. Men schiep een Internationaal Arbeidsbureau, waarover een internationaal samengestelde Raad, die aan arbeiders en werkgevers een gelijke vertegenwoordiging geeft, waakt. Men schiep ook, als middelpunt van geheel de organisatie, een tenminste jaarlijks bijeenkomende Conferentie, die tractaten en aanbevelingen van arbeidswetgeving aanneemt. Zóó ver ging men zelfs, dat in het tractaat van Versailles datum en plaats van bijeenkomst van de eerste dezer Arbeidsconferenties, die te Washington, werden neergelegd en dat men tevens in een appendix de agenda voor deze eerste Conferentie vindt opgenomen. Gesteld onder de leiding van Albert Thomas, wien zelfs degenen, die het met zijn leiding niet eens zijn, een voor niets wijkende energie niet zullen ontzeggen, is het Arbeidsbureau geweldig gegroeid in de vijf jaren van zijn bestaan, en hebben de jaarlijksche Arbeidsconferenties arbeid gepraesteerd, waarvan tegenover de economische omstandigheden meermalen de vraag is gesteld, of deze niet te veel en daardoor te weinig geleidelijk was. Het merkwaardige is wel, dat de Arbeidsorganisatie, doordat zij, evenals de Volkenbond zelf, geregeld wordt in een afzonderlijk hoofdstuk van het tractaat van Versailles, dientengevolge ook in een geheel bijzondere verhouding tot den Volkenbond is komen te staan. De Arbeidsorganisatie maakt van den Volkenbond deel uit; haar begrooting be-

hoeft jaarlijks de goedkeuring van de Algemeene Vergadering van den Volkenbond. Maar, stel eens het geval, dat de Volkenbond — hetgeen nu meer dan tevoren nog ondenkbaar mag heeten — zou uiteenvallen, blijft dan de Internationale Arbeidsorganisatie krachtens het afzonderlijk hoofdstuk van Versailles, waarin zij is geregeld, ook niet afzonderlijk bestaan? Wie dan ook kennis neemt van haar innerlijke samenstelling, bemerkt dadelijk een groot verschil met samenstelling van de overige organisaties van den Volkenbond als er daar zijn voor Verkeer en Doorvoer, voor Hygiëne en voor financieele en economische vraagstukken. Tot deze Internationale Arbeidsorganisatie is Britsch-Indië als zelfstandige partij toegetreden, terwijl de toetreding van de koloniën der Westersche Mogendheden in het algemeen werd verzekerd. Ook van de koloniale gebieden van Nederland, dat met de andere in den oorlog onzijdig gebleven landen werd uitgenoodigd toe te treden zoowel tot den Volkenbond als tot het XIIIde hoofdstuk van Versailles.

Blijkbaar heeft men in de voorbereidende commissie te Parijs, hoezeer ook, reeds krachtens haar samenstelling, geporteerd voor een vèrstrekkende en eenvormige regeling der internationale arbeidswetgeving, toch in de koloniale toestanden een structuur bevroed, die een van de Westersche landen afwijkende regeling noodzakelijk maakte. In deze commissie hadden zitting bekende arbeidersleiders als Gompers (Amerika), Barnes (Engeland), Vandervelde (België), Jouhaux (Frankrijk). De discussiën werden gevoerd aan de hand van een Engelsch ontwerp, hetwelk aanvankelijk in het hoofdstuk der algemeene bepalingen deze clausule bevatte:

> „34. Pourront faire adhésion à la présente Convention, avec les mêmes droits et obligations que les Etats indépendants, les Dominions autonomes de l'Empire britannique, ainsi que les Indes."

Toen echter in de zitting der commissie van 26 Februari 1919 dit artikel zou worden behandeld, bleek zij door de Britsche delegatie vervangen door een andere redactie, aldus luidende:

> „Les Dominions britanniques, les Indes et, en général, les colonies ou possessions autonomes de toutes Puissances, auront les mêmes droits et obligations, en vertu de cette Convention que s'il étaient eux-mêmes des Hautes Parties Contractantes.
>
> Chacune des Hautes Parties Contractantes s'engage à prendre en sérieuse considération l'application des Conventions adoptées, en vertu des stipulations précédentes, à celles de leurs colonies ou possessions ainsi qu'à ceux de leurs protectorats qui n'ont pas le pouvoir de se gouverner d'une façon autonome."

De heer Vandervelde, erkennend, dat deze nieuwe redactie voor een deel tegemoet kwam aan bezwaren, die van Belgische zijde waren

geformuleerd, gaf niettemin voorkeur aan een andere samenstelling van het artikel, aldus luidende:

> „Les Dominions britanniques et les Indes auront les mêmes droits et obligations en vertu de cette Convention que s'ils étaient eux-mêmes des Hautes Parties Contractantes.
>
> Il en sera de même, sauf ratification par la Conférence, des protectorats et colonies autonomes ressortissant à d'autres Puissances, moyennant accord préalable avec le Gouvernement de leur métropole.
>
> Dans tous autres cas, une Convention de travail adoptée par la Conférence ne sera applicable à une colonie, une possession ou un protectorat qu'en vertu d'une décision expresse du Gouvernement métropolitain.
>
> Chacune des Hautes Parties Contractantes s'engage à prendre en sérieuse considération l'application des Conventions adoptées, en Conférence ne sera applicable à une colonie, une possession ou un possessions ou à ceux de leurs protectorats qui n'ont pas le pouvoir de se gouverner d'une façon autonome."

Ter toelichting van zijn amendement maakte Vandervelde enkele opmerkingen, die in het proces-verbaal der zitting aldus worden weergegeven:

> „*a*). Le principe de l'autonomie coloniale n'étant appliqué par aucun pays aussi complètement que par la Grande-Bretagne, il n'est pas possible d'assimiler entièrement le régime prévu pour les colonies non britanniques à celui prévu pour les Dominions. En fait, une colonie non britannique quelle qu'elle soit ne pourra pas adhérer en son nom propre à une convention du travail sans un accord préalable avec la métropole et il sera nécessaire que la Conférence générale ratifie cette adhésion.
>
> *b*). Le 2e alinéa de l'amendement britannique implique que les Conventions adoptées ne sont pas obligatoirement applicables aux colonies non autonomes; c'est dire que cette application exige des décisions expresses du Gouvernement métropolitain. Il est préférable de le dire explicitement."

De discussie, die zich in deze en een volgende zitting ontspon over de redactie, aan het betreffend artikel van het verdrag te geven, werd eenigermate bemoeilijkt, gedeeltelijk zelfs vertroebeld, doordat de Amerikaansche gedelegeerden, de heeren Robinson en Gompers, blijkbaar handelend op grond hunner instructies, de noodzakelijkheid betoogden, dat de onafhankelijke leden van een gefedereerden Staat — als Amerika — op gelijken voet zouden worden behandeld als de Britsche Dominions en Indië. Amerika's bezwaren tegen den tekst van het verdrag, gelijk het tot dusverre was samengesteld, wortelden hierin dat de Amerikaansche Grondwet geen eenheid op het stuk van arbeidswetgeving erkent, zoodat rekening moest worden gehouden met de mogelijkheid, dat de eene Amerikaansche Staat bereid zou zijn om de voorschriften van het tractaat te aanvaarden, en de andere niet. Tegenover deze poging om Amerika t.o.v. de internationale

arbeidswetgeving niet als één geheel te stellen, maakten de overige leden der voorbereidende commissie vrijwel eenstemmig front. Amendementen dan ook, door Amerika ingediend, om — althans in het besproken artikel — te bereiken, dat aan de Staten der Amerikaansche Unie een bijzondere positie zou worden gegeven, slaagden niet. Zij hebben ertoe geleid, dat de Amerikaansche leden der commissie tegen het artikel, gelijk het tenslotte werd samengesteld, hun stem hebben uitgebracht, zonder dat zij daarmede geacht behoeven te worden de voorschriften, die het artikel over de toepassing der internationale arbeidswetgeving in de koloniën bevat, te weerstreven.

Tegenover de bezwaren, door den heer Vandervelde tegen de Engelsche redactie ontwikkeld, stelde Barnes de opmerking, dat het Belgische amendement tot gevolg zou hebben, dat de Conferentie zou oordeelen over vraagstukken van internationaal publiek recht, die niet tot haar competentie behoorden. De graad der betrekkingen tusschen een Staat en een autonome kolonie, onafhankelijk van dien Staat, kan niet beoordeeld worden onder de contrôle van een vergadering van vertegenwoordigers van andere Staten, en a fortiori niet onder de contrôle van een vergadering, waaraan, behalve de vertegenwoordigers dier Staten, nog vertegenwoordigers van particuliere groepen deelnemen. Barnes zag ook de noodzakelijkheid niet in om vast te leggen, dat de toepassing van een arbeidsverdrag op een kolonie het onderwerp van eene speciale beslissing der belanghebbende regeering zou moeten vormen. Z.i. was het voldoende om te bepalen, dat, wat aangaat de niet-autonome kolonie, de beslissing van de regeering van het moederland in de plaats treedt van de ratificatie van de bevoegde macht in de landen, die gewoon lid zijn van de Arbeidsorganisatie. Sir Malcolm Delevingne, die met Barnes Engeland in de commissie vertegenwoordigde, kwam in een volgende zitting met een transactioneelen tekst, die, wat de bestreden alinea's betreft, aldus luidde:

> „Il en sera de même de toute colonie ou possession des Hautes Parties Contractantes qui, sur la demande d'une Haute Partie Contractante, est reconnue comme se gouvernant pleinement elle-même par le Conseil exécutif de la Société des Nations.
>
> Les conventions adoptées en exécution des stipulations de la présente Convention ne seront applicables à une colonie, à une possession ou à un protectorat d'une des Hautes Parties Contractantes ne se gouvernant pas pleinement que la Convention s'y appliquera. Chacune des Hautes Parties Contractantes s'engage à prendre en considération l'application de ces conventions à celles de ses colonies ou possessions et à ceux de ces protectorats qui ne se gouvernent pas complètement eux-mêmes."

Deze tekst werd, na een discussie, hoofdzakelijk of eigenlijk geheel loopende over de bovenbedoelde Amerikaansche opvattingen, met 9

tegen 3 stemmen en ééne onthouding, van den heer Jouhaux, aangenomen. Toen men echter omstreeks medio Maart 1919 de tweede lezing van het ontwerp, gelijk het voorloopig was samengesteld, ter hand nam, bleek uit enkele mededeelingen van den Franschen gedelegeerde, den heer Arthur Fontaine, den tegenwoordigen voorzitter van den Raad van Beheer van de Internationale Arbeidsorganisatie, dat de bedoelde redactie toch niet geheel bevredigde. Hij stelde daarom een lezing voor, aldus samengesteld:

> „Les Conventions ratifiées en exécution des stipulations de la présente Convention, seront applicables à toute colonie, possession ou protectorat ne se gouvernant pas pleinement eux-mêmes, de l'une des Hautes Parties Contractantes, sous réserve des modifications que les circomstances locales rendraient indispensables. Les modifications seront notifiées dans les formes indiquées à l'article 19 et susceptibles de recours dans les formes prévues aux articles 23 et 34."

en voegde, blijkens het protocol der vergadering, daaraan deze opmerkingen toe:

> „Le texte adopté en deuxième lecture n'est pas clair en ce qui concerne la situation faite à une colonie ou à une possession ne se gouvernant pas pleinement elle-même. Certes, M. Arthur Fontaine ne pense pas que la législation internationale du travail puisse s'appliquer indistinctement à toute espèce de colonies; mais on a été trop loin en excluant ces colonies de l'application de la législation internationale. Il vaut mieux dire qu'en principe la législation leur sera appliqué, quitte à la métropole à y apporter des modifications nécessitées par les conditions locales et qu'elle fera connaître à la Conférence internationale. Au cas où ces modifications n'auraient pas été faites de bonne foi, la Société des Nations pourrait en exiger la suppression.
>
> Pour nous, ajoute Mr. Arthur Fontaine, les populations ouvrières algériennes, qui ont versé leur sang pour la France, doivent avoir au point de vue du travail les mêmes garanties que les populations ouvrières de la métropole, dans toute la mesure du possible."

Van Engelsche zijde werd door Sir Malcolm Delevingne opgemerkt, dat een redactie als de Fransche onmogelijk was te aanvaarden; door aldus het veld van toepassing der internationale verdragen te vergrooten, maakte men het voor landen met talrijke koloniën uiterst moeilijk om tot die verdragen toe te treden. Immers, alvorens te ratificeeren, zou de regeering van het moederland genoodzaakt zijn om tot in bijzonderheden de consequenties van de toepassing dezer verdragen in *alle* koloniën en protectoraten na te gaan. Jouhaux verzette zich gedeeltelijk tegen deze opmerkingen door te weerspreken, dat de handenarbeiders in de koloniën zich voor internationale arbeidswetgeving niet zouden interesseeren. Echter, zoo voegde hij hieraan onmiddellijk toe, „il n'est pas question d'appliquer intégralement la législation international du travail aux colonies, car il est des diffé-

rences dont il faut tenir compte." Uit het overleg, dat vervolgens tusschen de Fransche en de Engelsche delegaties heeft plaats gegrepen, is het artikel in den definitieven vorm voortgekomen, dat in het verdrag van Versailles de plaats van art. 421 inneemt. In de toelichting tot het ontwerp, gelijk de voorbereidende commissie te Parijs deze samenstelde, vindt men er deze passage aan gewijd:

> „Cependant, il convient peut-être de signaler les dispositions de l'article 35, aux termes duquel les Dominions britanniques et l'Inde, comme aussi toute colonie ou possession relevant d'un autre Etat et dont l'autonomie aura été reconnue par le Conseil exécutif de la Société des Nations, aurant les mêmes droits et obligations découlant de la Convention que si elles étaient elles-mêmes des Hautes Parties Contractantes distinctes. La Commission a considéré que les colonies qui jouissent de l'autonomie complète, non seulement en matière de législation ouvrière, mais d'une façon générale, doivent être considérées comme des entités distinctes au point de vue de l'oeuvre poursuivie par la Conférence internationale. Toutefois, elle a été d'avis qu'un Etat avec ses colonies autonomes ne peut avoir qu'un siège au Conseil d'administration. Pour les colonies ne jouissant pas d'une autonomie complète, la métropole s'engage à leur appliquer les conventions de travail, à moins que, par suite des conditions locales, cette application totale ou partielle ne soit reconnue impossible."

Art. 421, gelijk het thans luidt, is aldus samengesteld:

> „De Leden verbinden zich de verdragen, waartoe zij overeenkomstig de bepalingen van dit deel van het Verdrag zijn toegetreden, toe te passen ten aanzien hunner koloniën, bezittingen en protectoraten, die geen volkomen zelfbestuur hebben, zulks onder het navolgende voorbehoud:
>
> 1e. dat het verdrag niet onuitvoerbaar zij tengevolge van de plaatselijke omstandigheden;
>
> 2e. dat de wijzigingen, die noodzakelijk mochten zijn teneinde het verdrag te doen aanpassen aan de plaatselijke omstandigheden, daarin mogen worden aangebracht.
>
> Ieder der Leden zal aan het Internationaal Bureau van Arbeid de beslissing moeten mededeelen, die hij zich voorstelt te nemen ten aanzien van ieder zijner koloniën, bezittingen en protectoraten, die geen volkomen zelfbestuur hebben."

Men kan de bewoordingen, waarin dit artikel is vervat, niet losmaken van de toelichting, die uit de totstandkoming van het artikel spreekt. De bepalingen, in art. 421 opgenomen, zijn in de achtereenvolgende verdragen, door de tot dusverre ten getale van zes gehouden Arbeidsconferenties aangenomen, uiteraard woordelijk overgenomen. Maar de bedoeling, die bij de ontwerpers van het tractaat heeft voorgezeten, wijst er wel op — gezien vooral den tegenstand van de Engelsche delegatie tegen het Fransche voorstel, dat in tweede instantie werd voorgebracht — dat men de beteekenis van art. 421 wel wat al te simplistisch weergeeft door — gelijk in de laatste

,,Mededeelingen der Indische Regeering omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang'' is geschied — het zonder meer te doen voorkomen, alsof de leden der Arbeidsorganisatie zich hebben verbonden om de verdragen op arbeidsgebied, waartoe zij zijn toegetreden, ook alle toe te passen op hun koloniën, die geen volkomen zelfbestuur hebben. Er dient meer nadruk gelegd te worden op de beide uitzonderingen, die art. 421 aan deze toepassing verbindt dan bij zulke opvatting geschiedt. Men doet dan ook o.i. juist door, gelijk trouwens deze zelfde ,,Mededeelingen'' enkele regels verder feitelijk toegeven, de zaak zonder meer aldus te stellen, dat de leden der Arbeidsorganisatie zich voor hun koloniën, die geen volkomen zelfbestuur hebben, hebben verplicht om na hun eventueele toetreding tot een verdrag te onderzoeken of de plaatselijke omstandigheden dit verdrag in de koloniën onuitvoerbaar maken dan wel, dat wijzigingen moeten worden aangebracht om het verdrag voor de koloniën toepasselijk te doen zijn. De conclusie der Indische Regeering, gelijk deze uit bedoelde ,,Mededeelingen'' blijkt, dat de bepaling omtrent de koloniën de toetreding van Nederland tot de verdragen van Washington niet in den weg stond, kan volkomen worden gedeeld. Terwijl echter op het eene oogenblik in deze ,,Mededeelingen'' betoogd wordt, dat ten aanzien van de te Washington aangenomen *aanbevelingen* de toetredende Mogendheden met betrekking tot de koloniën geheel vrij zijn te achten, nemen zij, slechts twee pagina's verder, het standpunt in, dat telkens na een Internationale Arbeidsconferentie, ook voor de daar aangenomen aanbevelingen, zal moeten worden nagegaan in hoeverre deze, al dan niet gewijzigd, in Nederlandsch-Indië behooren te worden toegepast. Ongetwijfeld moeten de leden van de Arbeidsorganisatie, ingevolge art. 405 van het verdrag, maatregelen, die zij ter toepassing eener aanbeveling nemen, ook wat de koloniën betreft, aan den secretaris-generaal van den Volkenbond mededeelen, maar dit houdt niet in — en daarom gaat het toch — dat zij, teneinde een zoodanige mededeeling te kunnen doen, gehouden zijn om de uitwerking eener aanbeveling ook voor de koloniën in overweging of ter hand te nemen op hetzelfde oogenblik, dat dit voor het moederland geschiedt.

De eerste Internationale Arbeidsconferentie ingevolge het statuut, neergelegd in het XIIIde hoofdstuk van Versailles, had van 24 October tot 29 November 1919 te Washington, op het territoir dus van den niet-toegetreden Amerikaanschen Staat, plaats. Een zestal verdragen werden door deze Conferentie aangenomen, betrekking hebbende achtereenvolgens op: 1. de beperking van den arbeidsduur in nijverheidsondernemingen tot 8 uren; 2. de werkloosheid; 3. den arbeid van vrouwen voor en na haar bevalling; 4. den arbeid van vrouwen gedurende den nacht; 5. den leeftijd, waarop kinderen mogen

worden toegelaten tot het verrichten van arbeid in nijverheidsondernemingen en 6. den nachtarbeid van jeugdige personen, werkzaam in de nijverheid. In alle deze tractaten vindt men de bepalingen van art. 421 terug, gelijk enkele andere dergelijke clausules betreffende toepassing en uitvoering van het verdrag, die uit de bepalingen van Versailles voortvloeien. Maar men zal ook, en dit in het bijzonder in het verdrag betreffende den achturigen arbeidsdag, bepalingen aantreffen aangaande verschillende landen, waardoor deze in een bijzondere positie kwamen te verkeeren. Zoo omtrent Japan en Britsch-Indië, maar ook omtrent Griekenland en Roemenië, welke bepalingen echter alle gelimiteerd werden tot een tevens genoemden datum, en voornamelijk de inwerkingtreding van de bepalingen van het verdrag voor die landen vertraagden. Voor China, Perzië en Siam werd vastgesteld, dat die bepalingen daarop niet van toepassing zouden zijn, doch dat de beperking van den arbeidsduur in die landen in een volgende zitting van de Conferentie in beschouwing zou worden genomen. Gelijke uitzonderingsbepalingen treft men in het verdrag sub 4 genoemd aan voor Indië en Siam; in de verdragen, sub 5 en 6 genoemd, voor Japan en Indië. Tengevolge van deze uitzonderingen is de leeftijd van kinderen voor Indië en Japan van 14 op 12 jaren teruggebracht, terwijl het verdrag sub 6 voor Japan tot 1 Juli 1925 slechts van toepassing zou zijn op jeugdige personen beneden 15 jaren (in plaats van als in het verdrag vastgesteld 18 jaren) en daarna van 16 jaren, en tegelijk voor Indië onder nijverheidsondernemingen in den zin van het verdrag worden verstaan fabrieken als zoodanig omschreven in de Indian Factory Act en de toepassing wordt teruggebracht tot personen beneden 14 jaar. De landen, aldus uit verschillende en dikwerf uiteenloopende redenen bevoorrecht, werden special countries geheeten; zij kwamen ten aanzien van de arbeidersbescherming, die de tractaten van Washington bedoelden te verleenen, in gunstiger conditie te staan dan hun medeleden in de Arbeidsorganisatie. Maar de voordeelen voor speciaal countries zijn in den regel van tijdelijken aard; zij komen bovendien niet voort uit eenig voorschrift, aan het *statuut* der Arbeidsorganisatie ontleend, en men moet wel duidelijk onderscheiden tusschen zulke steeds wisselende bepalingen, die op special countries betrekking hebben en de toepassing, die art. 421 van het Versailler grondverdrag voor koloniën, bezittingen en protectoraten in het leven roept.

Want — en daarop komt het toch aan — uit het bestaan van art. 421 blijkt — gelijk aan de hand van de wordingsgeschiedenis van dit artikel sterker dan uit den tekst spreekt — dat de voorbereidende commissie te Parijs, hoezeer zij er aan hechtte om den arbeider en zijn arbeid te beschermen, toch intuïtief of opzettelijk aan de koloniale gebieden een eigen structuur, een eigen leven toekende. In dit

verband is het ook niet van belang ontbloot om zich af te vragen hoe men art. 421 moet lezen en hoe de bepalingen daarvan moeten worden opgevat? Heeft de bedoeling voorgezeten, dat de leden van de Arbeidsorganisatie verplicht zijn om op hetzelfde oogenblik, dat zij de ratificatie van eenig verdrag deponeeren, aan het Arbeidsbureau mededeeling te doen van hun beslissing ten aanzien van elk hunner koloniën, bezittingen of protectoraten? Of is de bedoeling deze, dat een land, onafhankelijk van de beslissingen, die het te dien aanzien denkt te nemen, overgaat tot ratificatie en dan vervolgens de noodige onderzoekingen verricht om vast te stellen in welk zijner koloniën, en zoo ja geheel of gedeeltelijk, het verdrag voor toepassing in aanmerking komt? Uit hetgeen in de laatste ,,Mededeelingen'' van de Indische Regeering wordt aangetroffen, komt wel vast te staan, dat de Nederlandsche en de Nederlandsch-Indische Regeering de laatste opvatting zijn toegedaan. Tot hoever het aanpassingsvermogen voor Nederlandsch-Indië reikt, aldus de ,,Mededeelingen'', zal eerst na onderzoek door het Kantoor van Arbeid kunnen worden aangegeven. Nu treft het wel ietwat als een tegenstrijdigheid, dat de Indische Regeering dus van meening is, dat eerst na kennisneming van de resultaten van het ingestelde onderzoek zoowel omtrent kinder- als vrouwenarbeid kan worden beslist over toepassing in Indië van het betreffend verdrag van Washington, en niettemin haar verzoek om inlichtingen aan de betreffende werkgeversvereenigingen aanving aldus: ,,Door de Regeering is in overweging genomen de invoering hier te lande van een wettelijke regeling van den kinderarbeid op den voet van het tractaat van Washington, waartoe Nederland enz.'' Men zou zoo zeggen, dat eerst dan de Indische Regeering de invoering eener zoodanige wettelijke regeling ,,in overweging nemen'' kan wanneer haar door het gehouden onderzoek is gebleken, dat tegen die invoering op zichzelve geen bezwaren bestaan. Nog daargelaten dat, krachtens de bepalingen van art. 421 van Versailles, de vraag is te stellen of het de Nederlandsch-Indische dan wel de moederlandsche Regeering is, die in deze overweegt en in elk geval beslist! Met het oog op de wederkeerigheid, die bij geheel het stelsel der internationale arbeidswetgeving voorzit, is deze geheele of gedeeltelijke toepassing in de koloniën, ook voor de Arbeidsorganisatie zelve, niet van ondergeschikt belang. Reeds Legrand predikte in de zestiger jaren, dat arbeidswetgeving, die van invloed is en moet zijn op de Konkurrenzfähigkeit der verschillende landen op de internationale arbeidsmarkt, niet beter kan worden gediend dan door wederkeerigheid. Ten aanzien van de toepassing van het achturenverdrag van Washington blijkt wel duidelijk hoezeer de verschillende Staten op deze wederkeerigheid letten. Het daarom te doen voorkomen alsof het een zaak is, die slechts de koloniën zelven aangaat of zij al dan niet bereid zijn om een stuk interna-

tionale arbeidswetgeving in te voeren, lijkt een miskennen van den grondslag van het stelsel, waarop geheel het XIIIde hoofdstuk van Versailles berust.

Hoe het intusschen zij, het is uit de mededeelingen, door den Gouverneur-Generaal in de jongste openingsrede van den Volksraad gedaan, gebleken, dat men in Indië een aanvang maakt of poogt te maken met de invoering van internationale arbeidswetgeving. Voorloopig ten aanzien van die drie tractaten betreffende kinder- en vrouwenarbeid, te Washington gesloten, welke door Nederland zijn goedgekeurd en zijn geratificeerd, met uitzondering intusschen van het tractaat, dat op den leeftijd van jeugdige personen betrekking heeft, en waarvan de ratificatie nog niet is neergelegd. Indië wil klaarblijkelijk gebruik maken van de bevoegdheid, die art. 421 biedt, door den leeftijd voor kinderarbeid van 14 op 12 jaar terug te brengen, en zoodoende Nederlandsch-Indië in gelijke condities te brengen als twee der special countries van Washington: Britsch-Indië en Japan, innemen. Het Kantoor van Arbeid — van hetwelk het na de oprichting aanvankelijk heette, dat dit voornamelijk ten doel had om de invoering dezer internationale arbeidstractaten voor Indië voor te bereiden en te regelen — heeft, na eenigen tijd een afwachtende houding te hebben aangenomen, deze zaak aangevat, en is begonnen een onderzoek in te stellen. Onafhankelijk van hetgeen uit de resultaten van dit onderzoek al dan niet zal voortkomen, heeft de suikerindustrie, blijkens de bepalingen, door den Javasuikerwerkgeversbond voor zijn leden uitgevaardigd, den kinderarbeid in zijn fabrieken verboden. De Gouverneur-Generaal heeft de suikerindustrie daarvoor in zijn openingsrede in den Volksraad geprezen, hetgeen sommigen, die deze industrie nu eenmaal niet welwillend gezind zijn, zoozeer een doorn in het oog schijnt te zijn geweest, dat de vraag of de suikerindustrie daartoe op eigen initiatief is gekomen dan wel, of het Kantoor van Arbeid daartoe den eersten stoot heeft gegeven, gedurende de beraadslaging over de arbeidswetgeving bij de begrooting-1925 in den Volksraad meer dan eens is gesteld. De toepassing der internationale arbeidswetgeving op Indië vindt men dan ook in de debatten van den Volksraad nauwelijks vermeld, hetgeen uiteraard niet pleit voor de belangstelling, die daarvoor in Indië heet aanwezig te zijn.

Intusschen heeft de practijk nu gedeeltelijk gesproken. En het is wel duidelijk gebleken, dat de voorbereidende commissie der Geallieerde Vredesconferentie te Parijs, zij moge als niet-koloniale-deskundige intuïtief hebben gehandeld of wel opzettelijk de bijzondere positie van koloniale gebieden hebben vermoed, juist heeft gehandeld door krachtens art. 421 voor de koloniale gebieden de mogelijkheid van een ander regime te openen dan van toepassing in de

Westersche landen, waarvoor de internationale arbeidswetgeving, op de tegenwoordige leest geschoeid, ook in de eerste plaats bestemd is. Immers, juist de eigen structuur eener kolonie doet de doorvoering van Westersche arbeidswetgeving stuiten op moeilijkheden, die onoverkomelijk zijn in zooverre zij wortelen in speciale toestanden, die in zoodanig gebied worden aangetroffen. Eenigen tijd geleden zijn aan het Kantoor van Arbeid bevoegdheden toegekend, teneinde het hoofd van dit Kantoor en zijn ambtenaren in staat te stellen zich de vereischte gegevens te verschaffen, noodig voor eventueele Overheidsbemoeienis met de arbeidsverhoudingen in Nederlandsch-Indië. Men heeft naar aanleiding daarvan de vraag gesteld of het Kantoor van Arbeid als ,,Arbeidsinspectie'' zou optreden, ook op Java, waar intusschen niet als b.v. op de Oostkust van Sumatra koelie-ordonnanties en andere voorschriften aanwezig zijn, op grond waarvan zulk een inspectie zou zijn gemotiveerd. Het is echter gebleken, dat het voorzien van de enquêteerende ambtenaren van eenige nieuwe bevoegdheid vooral noodig is, opdat deze zich volledig op de hoogte kunnen stellen van wat er in de kleine Inlandsche en Chineesche bedrijven geschiedt. Het Europeesche landbouwbedrijf is als een open boek, maar de kleine Inlandsche en Chineesche bedrijven van allerlei aard zijn voor het meerendeel genoemd gewrochten der duisternis. Evenals gebleken is op het gebied der belastingen, dat de groote Eurpeesche bedrijven ten volle aan hun maatschappelijke plichten voldoen én daartoe ook op allereenvoudigste wijze kunnen worden verplicht, maar dat de Inlanders en vreemde Oosterlingen gemakkelijk den dans kunnen ontspringen, geldt iets dergelijks ook voor toestanden van socialen en sociaal-economischen aard. Nu heeft het onderzoek naar vrouwen-, nacht- en kinderarbeid in deze Inlandsche en Chineesche bedrijven resultaten opgeleverd, die het blijkbaar gewenscht maken, dat het onderzoek verder, en zoo krachtig mogelijk, wordt doorgevoerd.

In de laatste zitting van den Volksraad de gestie van het Kantoor van Arbeid besprekend, heeft de Voorzitter van het Suikersyndikaat, Mr. Dr. D. Talma, er met kracht op aangedrongen, dat dit Kantoor eerst den noodige oriënteeringsarbeid zal verrichten over het *geheele* terrein, opdat het, voordat het voorstellen aanhangig maakt, wete *waar* de misstanden zitten en welke die zijn. Er is reden om dit zoo sterk naar voren te brengen, omdat bij een dergelijk onderzoek — en dan ook alleen — zal blijken, waar voor het Kantoor van Arbeid een vruchtbaar terrein braak ligt, nl. bij het Inlandsche en Chineesche kleinbedrijf. Bij de batik-industrie en vooral bij de Chineesche meubelindustrie heerschen misstanden, die zeker niet worden ontkend, maar daarom nog niet even gemakkelijk zijn opgespoord en..... verbeterd. Het is een bekend feit om maar een enkel voorbeeld uit de meer Aziatische ,,omgeving'' van Indië te noemen, dat de beroemde Perzische

tapijtindustrie, wat haar exploitatieve mogelijkheid betreft, geheel berust op den arbeid van zeer jonge kinderen, en met enkele bedrijven in Japan is het — vandaar ook de bepalingen in het tractaat van Washington van 1919 — niet anders. ,,Het Kantoor van Arbeid, wil het aan de schoonmaak beginnen, moet niet aanpakken daar, waar wellicht een enkel stofje op de tafel ligt, maar daar waar de onreinheid meters hoog ligt opgestapeld''. En juist de vraag, of maatregelen van socialen aard, die tegenover het geïmporteerd Europeesch grootbedrijf gemakkelijk zijn door te voeren, ook door te voeren zijn in het Inlandsche en het Chineesche middel- en kleinbedrijf, maakt de vraag of een tractaat van Westersche arbeidersbescherming op koloniaal terrein toepasselijk is, van belang en tegelijk twijfelachtig.

Eenige jaren geleden is door de in 1919 ingestelde Arbeidscommissie de mogelijkheid overwogen om minimum-loonen voor Indië in te voeren. Daartegen bleken aanwezig bezwaren van algemeenen aard, die voldoende konden worden belicht door de practijk van andere landen, die op het gebied van sociale wetgeving heel wat verder waren dan Indië tot op dit oogenblik is. Maar daarbij kon ook in het licht worden gesteld, dat niet alleen de practische, maar de zuiver principieele bezwaren tegen een zoodanige minimumloon-regeling voor de Inlandsche bedrijven van overwegenden aard waren. ,,Bij de Inlandsche bedrijven'', aldus de heer J. W. Meyer Ranneft, het tegenwoordig lid van den Volksraad, in zijn artikel in ,,Koloniale Studiën'', ,,is noch van de werknemers noch van de werkgevers eenige medewerking te verwachten; medewerking van de werkgevers kan bij behoorlijk ingerichte bedrijven worden afgedwongen, bij de Inlandsche bedrijven zal zulks als regel zijn uitgesloten. Zou de maatregel eenigszins doel treffen'', aldus oordeelde hij verder, ,,dan zullen de loonen op een veel hooger peil moeten worden gebracht dan waarop zij nu staan en dan is dus massa-overtreding van deze door werkgevers en werknemers volkomen onbegrepen bepalingen vrijwel met zekerheid te verwachten. Ja, volgens het hiervoor geleverd betoog zal zulk een massa-overtreding als het ware economisch noodzakelijk zijn. Het bezwaar, dat een maatregel als de Arbeidscommissie voorstelt, een bron van onrust kan worden is daarom waarlijk niet denkbeeldig. Immers, men zal toch moeilijk al deze honderden overtreders kunnen gaan straffen. Andere — gewichtiger — redenen daargelaten, zou zulks alleen daarom al onmogelijk zijn, omdat noch het politie-personeel noch het aantal rechters daartoe voldoende zouden zijn. En al zeer verwerpelijk zou het zijn om alleen een klein deel der werkgevers te vervolgen. Dat zou den werkgever in het algemeen in een toestand van volkomen rechteloosheid brengen, omdat hij tenslotte steeds bloot zou staan aan een vervolging, die wegens de zekerheid van de gepleegde overtreding, ook stellig tot veroordeeling zou leiden. Men bedenke voorts, dat men door het ver-

volgen van zoodanige Inlandsche gegoeden juist het meest invloedrijke deel der bevolking verbittert. Juist dat deel, dat bij verstandige politiek een zuil van het Nederlandsch bewind kan worden, omdat het het eerst en het best den gunstigen invloed van het Nederlandsche gezag zal kunnen begrijpen".

Maar het belangrijkste bezwaar oordeelde deze deskundige elders. Het zal, zoo meende hij, „practisch vrijwel onmogelijk zijn om bij de ingewikkelde wijze van arbeidsbelooning, welke in de Inlandsche maatschappij gebruikelijk is — en die b.v. bestaat in al dan niet vooraf bepaalde hoeveelheden producten, in voedsel, in wederdiensten, in huisvesting of zelfs in grondgebruik — de geldswaarde van het loon te berekenen, om nu nog te zwijgen van de straks nog ter sprake te brengen verhouding van het loon tot de geleverde arbeidsprestatie". Frappant oordeelde hij, wat dit betreft de ervaring in Australië opgedaan bij het toepassen van de minimumloon-regelingen op Aziatische (Chineesche en andere) werkgevers en werknemers. Voor hen bleek de loonzetting niet toe te passen; zij werd voortdurend in sterke mate ontdoken. „En nu gold het daar een betrekkelijk kleine groep personen, levende in een maatschappij, bij uitstek geschikt voor sterk Overheidsingrijpen en daaraan gewend. Er was daar een goede contrôledienst, er was daar tevens een publieke opinie, die scherp vijandig stond tegen het ontduiken van de wet door vreemdelingen. En ondanks dat alles faalde de toepassing juist en feitelijk alleen voor de niet-Europeanen."

Ziehier wel een duidelijk sprekend voorbeeld, dat de ontwerpers van het XIIIde hoofdstuk van Versailles goed hebben gedaan door tusschen het eigen gebied van den Westerschen of daarmede gelijk te stellen Staat, en het koloniaal gebied, dat niet over zelfbestuur beschikt en dus ook zelf kan beoordeelen in hoeverre aanvaarding van een dergelijk arbeidstractaat wenschelijk is, een principieel onderscheid te maken. De adviezen, welke door het Kantoor van Arbeid aan de verschillende organisaties der cultures en industrie zijn verzocht, leggen uiteraard nadruk op practische bezwaren, die — en dan uitsluitend betreffende kinder- en vrouwenarbeid — aan de invoering der tractaten van Washington zouden zijn verbonden. Voor den meer algemeenen gedachtengang, die ons bezighoudt, zijn deze practische bezwaren, hoe belangrijk elk op zichzelf en hoeveel moeilijker dikwerf te ondervangen dan de gemiddelde buitenstaander meent, van secundaire beteekenis. Maar in het advies, door den Indischen Ondernemersbond over het voornemen der Indische Regeering om deze drie tractaten van Washington in Indië toe te passen, uitgebracht, worden een tweetal punten naar voren gebracht, die ook en vooral algemeene beteekenis hebben. Bij het invoeren van wettelijke bepalingen, die de persoonlijke vrijheid beperken, zal men zich, aldus dit advies, moeten vergewissen:

ten eerste of het mogelijk is — door contrôle, het stellen van afschrikwekkende strafbepalingen e.d. — zoodanige regeling te treffen, dat men zich verzekerd mag houden, dat de overgroote meerderheid der individuen zich niet aan de wettelijke voorschriften kan onttrekken, en ten tweede of de voorgestelde regeling de rechtsovertuiging van het meerendeel der bevolking bevredigt.

Het behoeft geen betoog, zoo oordeelt het verder, dat het eerst gestelde b.v. in Nederland geen groote moeilijkheden met zich kan medebrengen. Een burgerlijke stand, die nopens de woonplaats der vrouw en den leeftijd van kinderen absolute en betrouwbare gegevens bevat, werkt daartoe reeds mede. Bovendien staan alle werkplaatsen en fabrieken in Nederland onder voortdurende contrôle van de ambtenaren der Arbeidsinspectie, een contrôle zoo intensief, dat de overtreding van wettelijke maatregelen, de arbeidsbescherming betreffende, vrijwel niet ongestraft kan blijven. Maar in Indië blijkt reeds het ontbreken van een burgerlijken stand tot moeilijkheden te leiden. Het is niet mogelijk om den juisten leeftijd van kinderen te bepalen en navraag bij de betrokkenen — gesteld al dat de juiste leeftijd bekend is, wat bij zeer velen niet het geval zal zijn — zal geen resultaat opleveren, daar vermeend eigenbelang of het belang der ouders een juiste opgaaf in den weg staat. Ook contrôle zal onmogelijk afdoende kunnen plaats vinden en zonder dat is de invoering van een maatregel van arbeidersbescherming weinig of niet nuttig te achten. Bepalen wij ook hierbij onze gedachten slechts tot enkele groote Inlandsche industrieën als de batikkerij en de strootjesfabrieken, dan zal men ook in dit geval moeten toegeven, dat men een staf van ambtenaren noodig zal hebben om naleving van de wettelijke bepalingen te bereiken.

Wat nu het tweede gestelde aangaat, de positie, die door de vrouw wordt ingenomen in de Westersche maatschappij, doet het als vanzelfsprekend aanvaarden, dat de vrouw uitgesloten wordt van bijzonder moeilijken en gevaarlijken arbeid. Hebben wij in de oorlogsjaren gezien, dat vrouwen bij gebrek aan mannelijke werkkrachten ook zwaren en gevaarlijken arbeid verrichtten, bij het herstel der normale omstandigheden zijn zij van dit terrein weder verdrongen. De wettelijk geregelde arbeidersbescherming, zoowel de nationale als de internationale, heeft zich dan ook het eerst èn op kinderen èn op vrouwen gericht. Maar de positie, door de vrouw ingenomen in de Inlandsche maatschappij, is niet te vergelijken met de positie der Nederlandsche vrouw. Behoort het verrichten van handenarbeid, aldus het aangehaald advies — buiten de huiselijke bezigheden — door de gehuwde vrouw in Nederland tot de uitzonderingen, hier is zij regel; ja er zijn zelfs streken, waar de adat medebrengt, dat schier alle arbeid door de vrouw wordt verricht. En ook kinderarbeid — in Nederland en in het meerendeel der Europeesche landen

niet voorkomende — is er een zeer gewoon verschijnsel. Zelfs dan, wanneer men zich op het standpunt stelt, dat kinderarbeid schadelijk is te achten voor de physieke en moreele toekomst van het volk, zal toch een verbodsbepaling van kinderarbeid niet op de instemming van de Inlanders kunnen rekenen, wijl het nut van den maatregel niet begrepen zal worden. Zulks behoeft natuurlijk — dit entre parenthèsès gezegd — niet te weerhouden van het invoeren en doorvoeren van een maatregel, die men desondanks als nuttig en noodig erkent, maar het dient om er op te wijzen, dat de geleidelijkheid, die men in een zoodanig beïnvloede Inlandsche maatschappij heeft te betrachten, grooter dient te zijn dan die, welke voor een Westersche samenleving is voorbehouden.

En gelijk verschil kan men onmiddellijk voor den nachtarbeid aanhalen. Trouwens, hier moge nog in het bijzonder verwezen worden naar art. 7 van het Washingtonsche verdrag betreffende den arbeid van vrouwen gedurende den nacht, waarin wordt vastgesteld, dat in landen, waar het klimaat het werken overdrag bijzonder bezwaarlijk maakt voor de gezondheid, de nacht korter mag worden genomen dan in de voorgaande artikelen is bepaald, mits overdag een evenredig langere rustdag wordt toegestaan. Zal men hier eenstemmig een dagtaak verkieselijk achten, in Indië is de temperatuur alleen reeds aanleiding om in sommige gevallen nachtarbeid te doen prefereeren. In de practijk blijkt ook, dat er werkzaamheden zijn, die de Inlander bij voorkeur des nachts verricht. Wat er weer toe zal bijdragen om de behoefte aan een verbod tot nachtarbeid veel minder te doen gevoelen en er toe zal leiden zulk een verbod als hinderlijk te doen beschouwgen, wijl het als reeds gezegd, niet leeft in de rechtsovertuiging van de meerderheid der bevolking.

Waarbij dan nog geheel in het midden is gelaten, dat een koloniaal gebied als Nederland in Oost-Indië bezit, bestaat uit zeer heterogene bestanddeelen. De adat in de onderscheiden deelen van den Indischen Archipel is, ook op het stuk van den arbeid, verschillend, en dit reeds maakt het bij uitstek moeilijk om, gelijk in elk Westersch land zonder eenig bezwaar kan geschieden, een uniforme regeling over zoodanig sociaal onderwerp af te kondingen, die voor geheel het Indische gebied geldend zou zijn.

De aankondiging, door den Landvoogd in de openingsrede van den Volksraad gedaan, spreekt van regelingen voor kinder- en vrouwenarbeid ,,op den voet van de verdragen van Washington.'' Ziet men nu, dat het Kantoor van Arbeid, bij zijn circulaire met vragen aan de organisaties van cultures en industrie, een afschrift voegt van de betrekkelijke verdragen van Washington, dan is men geneigd om deze woorden ,,op den voet van'' als niet meer dan een toevallige

woordspeling te beschouwen. Bevatten en bedoelen zij echter meer, dan zoude dit erop kunnen wijzen, dat men, geheel krachtens art. 421 van het verdrag van Versailles, de juiste richting wil inslaan, al is het dan aanvankelijk nog aarzelend. Immers, als art. 421 een onderscheid maakt tusschen het Westersch moederland en de koloniale gebieden, die geen zelfbestuur hebben en die dus in mindere of meerdere mate van de beslissing, die het moederland neemt, afhankelijk zijn, dan heeft het daarmede niet beoogd, dat de koloniën geheel moeten worden verstoken van de voorrechten, die het XIIIde hoofdstuk van het tractaat van Versailles in internationaal geregelde arbeidswetgeving aanwezig ziet. Maar dan beteekent dit toch wel, dat art. 421 van de voornamelijk voor Westersche landen geredigeerde internationale arbeidstractaten slechts datgene in de koloniën wil overgenomen zien wat, in verband met de bijzondere koloniale toestanden en de eigen structuur van elk vooral tropisch gebied, daarvoor geschikt is. En blijkt dit, gelijk meer dan eens het geval zal zijn, van zoo geringen omvang, dat de oorspronkelijke internationale regeling als het ware geheel wegvalt, dan brengt dit vanzelf mede, dat het koloniaal gebied een eigen, aan de bijzondere omstandigheden van dat gebied aangepaste regeling dient voor te bereiden, die beter dan de uniforme Westersche regeling in staat is om geleidelijkheid te betrachten bij den overgang, die van de invoering eventueel het gevolg zal zijn.

Waar — althans blijkens het standpunt, dat de laatste „Mededeelingen" der Indische Regeering innemen — de maatregelen ter voorbereiding van deze drie tractaten van Washington niet op zichzelf staan, maar voortzetting zullen vinden naarmate ook de resultaten der jaarlijksche Arbeidsconferenties voortschrijden, schijnt het niet overbodig, op de zekere mate van splitsing, die het statuut van Versailles zelf tusschen Westersche metropool en koloniaal grondgebied heeft gemaakt, wat betreft de toepassing van internationale arbeidstractaten, iets meer nadruk te leggen dan geschied is.

Onbarmhartige scheidingslijnen,

DOOR

J. VAN ROON.

Na volbrachten diensttijd wordt aan de landsdienaren een pensioen of rustwedde toegekend. Eendeels houdt het bedrag van die wedde verband met de bewezen diensten, behoort het althans te doen, anderdeels hangt het af van hetgeen noodig is om verder rustig en bescheiden te kunnen leven. Luxe wordt niet verlangd, de Indische landsdienaar brengt al een schat mede in de herinneringen aan zijn diensttijd onder de tropen; hij behoeft dus volstrekt niet naijverig te zijn op zoovelen, die in kapitale huizen wonen, keurig in de meubels zitten, maar niet in staat zijn om zelfs een vierregelig briefje te schrijven zonder fouten, of deel te nemen aan gesprekken over onderwerpen van den dag en wier eenige verdiensten zijn, dat zij grootouders hadden, die geld voor hun nageslacht verzamelden.

Voor de Indische civiele landsdienaren wordt bij de vaststelling der pensioenbedragen uitgegaan van het over de laatste twee of drie jaar genoten inkomen en het aantal dienstjaren, de militaire pensioenen zijn rangspensioenen. De pensioengrondslagen zijn over het algemeen verkeerd, het zou beter wezen rekening te houden met de inkomsten gedurende den geheelen diensttijd, eerst dan zou er verband bestaan met werkelijk bewezen diensten, maar dat is een onderwerp voor een toekomstige pensioenregeling; aan den tegenwoordigen toestand kleven al fouten genoeg en niet in het minst aan de pensioenregeling voor de Indische militairen.

De door officieren en militairen beneden dien rang aan het Land bewezen diensten kunnen voor een groot deel getaxeerd worden naar de toegekende onderscheidingen voor verrichtingen te velde en nu bestaat er juist wat dit betreft een striemende en schrijnende wanverhouding tusschen nu en vroegere jaren. Zooals uit de hiervolgende staatjes blijkt, waren op 1 Januari 1899 van de 981 officieren en onderluitenants er 751 [1]) te velde geweest, op 1 Januari 1924 slechts 306 van de 1088, in procenten uitgedrukt 76.5 en 28.1. Wanneer we

---

[1]) Feitelijk nog meer, de gesp Ajteh 1896—1900 is buiten beschouwing gelaten.

het aantal campagnejaren of gespen van nu en vroeger gingen berekenen, zou de tegenstelling nog scherper zijn. [1])

1 Januari 1899.

	Aantal	M.W.O. 3	M.W.O. 4	E.S.	E.V.	Bk.	Lk.	Niets
Opperofficieren...	5	4	—	1	1	5	1	—
Kolonels.....	6	2	3	2	3	6	2	—
Luitenant Kolon.	41	1	16	5	13	40	9	1
Majoors.....	47	2	8	1	6	45	10	2
Kapiteins.....	340	3	27	2	30	315	43	22
1e Luitenants oudste helft.	248	—	24	2	16	182	29	43
1e Luitenants jongste helft.	247	—	16	—	9	64	47	145
Onderluitenants..	47	—	2	—	—	27	10	17
Totaal [2])...	981	12	96	13	78	684	151	230

1 Januari 1924.

	Aantal	M.W.O. 3	M.W.O. 4	E.S.	E.V.	Bk.	Lk.	Niets
Opperofficieren...	6	—	—	—	4	6	—	—
Kolonels.....	14	—	3	—	2	13	2	1 [3])
Luitenant Kolon.	41	—	7	—	17	36	—	4
Majoors.....	57	—	1	—	10	41	—	18
Kapiteins.....	472	—	13	4	45	157	—	308
1e Luitenants oudste helft.	176	—	—	—	1	—	—	175
1e Luitenants jongste helft.	176	—	—	—	1	—	—	175
Onderluitenants..	146	—	2	—	4	44	—	101
Totaal [3])...	1088	—	26	4	84	297	2	782

[1]) Voor militairen beneden den rang van officier bestaat natuurlijk dezelfde wanverhouding, we missen echter de gegevens om haar nader aan te geven.

[2]) Alleen de officieren van de vier wapens zijn opgenomen.

M.W.O. 3 (4) = Militaire Willemsorde 3e (4e) klasse, E.S. = Eeresabel, E.V. = Eervol vermeld, Bk. = Eereteeken voor belangrijke krijgsverrichtingen, Lk. = Lombokkruis.

[3]) In de jaren 1920 tot en met 1923 werden ook reeds kolonels zonder krijgservaring gepensionneerd.

Op 1 Januari 1899 waren 108 officieren gedecoreerd met het Ridderkruis der Militaire Willemsorde, droegen er 13 den Eeresabel en 78 het Kroontje voor Eervol Vermelden. Op 1 Januari van dit jaar was de Militaire Willemsorde der 3e klasse geheel van de uniform verdwenen, waren er onder de officieren en onderluitenants nog slechts 26 dragers der Militaire Willemsorde 4e klasse en 4 van den Eeresabel; alleen het aantal Eervol Vermelden is naar verhouding gelijk gebleven. De Ridders 3e klasse van de Militaire Willemsorde hadden zich vroeger reeds onderscheiden en het Ridderkruis 4e klasse verworven, dus op 1 Januari 1899 was aan de toen in dienst zijnde officieren en onderluitenants 120 maal, op 1 Januari 1924 26 maal het Kruis voor Moed, Beleid en Trouw uitgereikt, d.i. in procenten 12.2 en 2.4.

We twijfelen er geen oogenblik aan, dat wanneer de nood aan den man komt, de tegenwoordige militairen van het Nederlandsch-Indische Leger hetzelfde zullen presteeren als de militairen van weleer, een mogelijk minder goede geest is goeddeels slechts het gevolg van het ontbreken van werkelijke militaire actie, maar het kan niet anders dan schromelijk onbillijk heeten, de militairen, welke iets *hebben* gepresteerd, aanzienlijk ten achter te stellen bij hen, die het grootendeels buiten hun wil nog moeten doen. De achteruitstelling blijkt uit de pensioenen van nu en vroeger, hieronder zijn ze opgenomen.

	Nu	Vroeger	Nu meer
Generaal Majoor	*f* 10500	*f* 8400	25.0 %
Kolonel	,, 8400	,, 6300	33⅓ ,,
Luitenant Kolonel	,, 6300	,, 4900	28.5 ,,
Majoor	,, 5040	,, 4200	20.0 ,,
Kapitein	,, 3780	,, 3360	12.5 ,,
1e Luitenant	,, 2800	,, 2100	33⅓ ,,
2e id.	,, 2100	,, 1680	25.0 ,,
Onderluitenant	,, 2520	,, 1680	50.0 ,,

De onbillijkheid springt vooral in het oog ten opzichte van de kolonels. Op 1 Januari 1899 droegen 2 van de 6 het Ridderkruis 3e klasse van de Militaire Willemsorde en 3 het Ridderkruis der 4e klasse, op 1 Januari 1924 waren slechts 3 van de 14 kolonels met het Ridderkruis der 4e klasse begiftigd, terwijl er zelfs 1 nog nimmer te velde was. [1])

[1]) Het is te betreuren dat in vroeger jaren, soms tegen het advies van afdeelings- en gewestelijke militaire commandanten in, voor toelating tot de Hoogere Krijgsschool of plaatsing in speciale betrekkingen niet als eisch werd gesteld: ,,ervaring te velde''; gelegenheid was er te over.

Bij het verscheiden van generaal Van Heutsz, aan wien Nederland en Onze Oost veel meer dank verschuldigd zijn, dan ze hem ooit bij zijn leven hebben kunnen bewijzen, haalde het *Algemeen Handelsblad* aan, [2]) hetgeen Alex in Maart 1904 zoo terecht getuigde.

,,Er is in de laatste jaren op Sumatra's Noordpunt iets grootsch verricht.

,,Een belangrijk deel van den Indischen Archipel is onder ons rechtstreeksch bestuur gebracht en te midden van woeling en strijd is daar in korten tijd een toestand geschapen, die, meer dan woorden of beschouwingen, in staat is, ons te leeren wat decentralisatie van gezag vermag voor de economische ontwikkeling van land en volk, wanneer karakters als Van Heutsz het heft in handen hebben.

,,Rusteloos is door den generaal gearbeid — gesteund door zijn medewerkers.

,,Daar zijn mannen gevormd, die, later uitgaande over andere deelen van den Archipel — dáár zullen toepassen, wat zij geleerd hebben van hun grooten voorganger, den generaal J. B. van Heutsz, den man met ruimen en juisten blik, die weet wat hij wil, en die weet uit te voeren wat hij wil.''

Het *Handelsblad* voegt er aan toe:

,,Die toepassing is gevolgd en wel onder leiding van Van Heutsz zelven. Toen deze, in October 1904 tot Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië benoemd, op 18 December 1909 het bestuur aan zijn opvolger, A. W. F. Idenburg, overgaf, kon voor het eerst gesproken worden van het werkelijk Nederlandsch gezag over geheel den Indischen Archipel, tot den onvergankelijken roem van hem, die dat wist te bewerkstellingen.''

Een groot deel van de beste helft der mannen, die mede hielpen om het gezag in Nederlandsch-Indië te bevestigen, rust reeds lang in de kille aarde, we noemen slechts enkele namen: Scheuer, Christan, Graafland, Scheepens, Pieter Holten, Vis, Wagener, Webb, Campioni, Darlang, Vastenou. Zij hebben er gelukkig geen besef van hoe hunne diensten ten slotte zouden zijn gewaardeerd, maar weer anderen, die bij het groote werk, dat in Indië gedaan werd, op den voorgrond traden, hebben de terugstelling gevoeld of gevoelen haar nog. Doch wat bekommert men zich thans nog om mannen, die door het tegenwoordige geslacht reeds vergeten zijn of waarvan het vermoedelijk nooit hoorde. Men make er dat geslacht echter geen verwijt van, in hoogere regionen ging men voor om te vergeten, maar bij de oudere generatie leven klinkende namen als Segov, Dryber, Van Daalen, Van der Wedden, Van der Maaten, Doyer, De Boon's, Franssen Herderschee, Veltman gelukkig nog altijd in dankbare en vereerende herinnering voort.

Voor het verhoogen van pensioenen kunnen twee redenen gelden. Het kan noodig zijn om de dienstneming te bevorderen en in dat geval behoeft de maatregel zich slechts uit te strekken tot hen, die nog in dienst moeten komen. In de tweede plaats kan de urgentie zich voordoen, wanneer door stijging van den levensstandaard het bedrag der pensioenen niet meer toereikend is om bescheiden te kunnen leven en dan is de maatregel noodzakelijk voor allen; hij kan zelfs opgevat worden als een zedelijke plicht van den werkgever, in casu het Gouvernement. We gelooven dat behalve bureaucratische drogredenen, tegen onze redeneering niet veel is in te brengen en toch is een andere regeling getroffen. Er is eenvoudig gedecreteerd, zij, die na 31 December zijn gepensionneerd bekomen het hoogere pensioen, de rest niet, simple comme bonjour.

Het is o.i. een groote fout geweest bij de indiening der voorstellen tot verhooging van de pensioenen, niet dadelijk van de gelijkstelling uit te gaan. Mogelijk heeft men zich daarvan laten weerhouden om de meerdere kosten en misschien is ook te veel vertrouwd op het antecedent van 1914, toen de gelijkstelling van de oude en nieuwe kapiteins- en majoorspensioenen tot stand kwam.

Bij het vaststellen van het bedrag der nieuwe militaire pensioenen is uitgegaan van een gekunstelden grondslag; hij heet de civiele regeling te naderen, maar al dadelijk is van die nieuwe regeling afgeweken door de nieuwe pensioenen ook uit te keeren, zelfs al waren de verhoogde inkomsten, die als maatstaf dienden, nog geen twee of drie jaar genoten. De scheidingslijn is hoogst willekeurig getrokken, niet alleen hoogst willekeurig, maar ook hoogst onbarmhartig en onlogisch. Van eenzelfde promotie bleven de officieren, die vlot hadden doorgediend, achter de scheidingslijn, zij, die door veelvuldige en langdurige verloven, den vereischten diensttijd nog niet hadden, kwamen er over. De luitenant kolonel in 1917 bevorderd, die geen aanspraken op verlof kon doen gelden of er geen gebruik van maakte, ging met *f* 4900 naar huis, een collega, die op denzelfden datum bevorderd werd en met volkomen dezelfde capaciteiten, maar, die in zijn nieuwen rang met verlof ging, ontvangt thans per maand een dikke *f* 100 meer. Zelfs de majoor van 1917, die niet in aanmerking kwam voor verdere promotie of er van afzag, krijgt meer, wanneer hij op het gunstige moment zijn aanspraken op verlof deed gelden en zoo zijn de voorbeelden, dat de scheidingslijn onbarmhartig is, voor het grijpen en meestal zijn de gevolgen een bewijs van erkentelijkheid voor vlotheid.

Het is volkomen begrijpelijk, dat de onbarmhartige scheidingslijn de aandacht had van den Volksraad in Indië en de Kamers in Holland en wat dat betreft hebben o.i. de heeren Idenburg, Scheurer, Kiès,

Aay en anderen aanspraak op groote dankbaarheid van de voor 1 Januari 1920 gepensionneerde Indische militairen. Ook bij de behandeling van de begrooting voor 1924 werd weer een lans gebroken voor de militairen van vroeger, maar helaas stond de verbetering der oude pensioenen in de Tweede Kamer in het teeken van steunregeling, terwijl de Volksraad een compromis heeft voorgesteld en gedeeltelijke gelijkstelling vroeg. Gelet op het ,,gelijke monnikken, gelijke kappen'' zou echter alleen de *algeheele gelijkstelling* de schromelijke onbillijkheid kunnen opheffen, dus nog te meer reden bestaat er voor de gelijkstelling, nu de monnikken van vroeger zich op grond van hunne prestaties tot een hoogere orde mogen rekenen. [1]) De meerdere prestaties zijn niet ten nutte gekomen van het kapitalisme, zooals abusievelijk van de zijde der sociaal-democraten werd beweerd en hetgeen, zooals de heer Schokking volkomen te recht opmerkte, de zaak meer kwaad dan goed zou doen, maar juist het Indische volk, dat in verschillende deelen van den Archipel zuchtte onder de verdrukking van zijn eigen hoofden, is door die prestaties op een hooger standpunt gekomen. Dat zijn de verdiensten van het vroegere Indische Leger en juist daarom heeft *dat* Leger aanspraak op meerdere erkentelijkheid, dan waarin het zich tot nu toe mocht verheugen. De verbetering van de vroegere pensioenen is geen politieke zaak maar een zaak van hooge zedelijke beteekenis.

Volgens het compromis Aay c.s. zouden de hoogere pensioenen toegekend worden aan officieren, die hun 56e en aan militairen beneden den rang van officier, die hun 51e jaar zijn ingetreden. Daarbij werd uitgegaan van het denkbeeld, dat men voor dien tijd nog wel een baantje kan vinden. We apprécieeren volkomen de goede bedoeling van den heer Aay en zijn bijstanders, zij werden helaas ook tot een compromis gedwongen, maar het compromis is in den tegenwoordigen tijd ongelukkig gekozen, men kan niet werken, al wil men nog zoo graag. Het Indische Gouvernement begon al met vele gepensionneerde militairen te ontslaan en haast tegelijk met de verslagen van den zittingen van den Volksraad, waarin het compromis werd behandeld, troffen we in de Indische couranten de volgende advertentie aan:

---

[1]) Is het niet verregaand onbillijk, dat een kolonel zonder krijgservaring, die precies twee jaar in zijn rang diende, thans *f* 8400 pensioen geniet en een generaal majoor van vroeger met ettelijke campagnejaren, vele verwondingen, drager van het Ridderkruis 3e klasse der Militaire Willemsorde en den Eeresabel en gepensionneerd met den titulairen rang van luitenant generaal precies hetzelfde bedrag ontvangt? Het verband tusschen bewezen diensten en het pensioen is zeer ver te zoeken.

HELPT

een oud-militair aan werk.

Heeren werkgevers!!!

Door het ontslag uit gouvernementsdienst, wegens bezuiniging, van vele oppassende oud-militairen, komen dezen met hunne gezinnen in groote armoede te vervallen. Hebt Gij voor deze mannen, die getoond hebben te *willen* en *kunnen* werken, een betrekking, wendt U dan tot het Hoofdcomité van het Ondersteuningsfonds voor Behoeftige Oudstrijders te Malang, of tot de Plaatselijke Comité's in Uwe nabijheid. [1])

Het Dagelijksch Bestuur van het Hoofdcomité:

De 1e Secretaris-Penningmeester,

J. E. W. LAMBERT.

Indien er voor alle gewezen militairen na hunne pensionneering werk te vinden was, dus een soort recapitulantenstelsel ingevoerd zou kunnen worden, dan zou als algemeene maatregel kunnen gelden, dat eerst op lateren leeftijd een hooger pensioen wordt toegekend, maar zoolang er overal werkkrachten te veel zijn, zou het onbillijk zijn, daartoe te besluiten. Bovendien, de scheidingslijn vast te stellen in verband met den leeftijd is al weer onbarmhartig, omdat juist de officieren, die vlug afstudeerden, er door benadeeld worden. De leerlingen van de Koninklijke Militaire Academie, de Militaire School en den Hoofdcursus werden op zijn vroegst officier op resp. 19, 20 en 21-jarigen leeftijd, dus in 1925 zouden alle officieren die resp. in 1888, 1889 en 1890 benoemd werden, tot de gelijkgestelden behooren, de officieren van Brede blijven minstens twee jaar achter bij die van Kampen. De gemiddelde leeftijd, waarop men in 1890 tot en met 1893 tot officier werd benoemd, was 23 jaar; de straf op vlotheid is dus 4,3 of 2 jaar het lagere pensioen te ontvangen.

Bij de militairen van Inlandschen landaard, wier leeftijd geschat werd bij het in dienst treden, hangt de gelijkstelling van toevallige omstandigheden af. Iemand, die er op den dag van keuring minder frisch uitzag, omdat hij 's nachts aan den rol was geweest, zou thans de vruchten van zijn onsoliditeit kunnen plukken. Zelfs zou plaatsing in de tweede klasse van militaire discipline een financieel voordeeltje kunnen bezorgen.

---

[1]) Zullen de dagen van 26 en 27 Augustus 1894 ook als dagen van rampspoed in de gedenkboeken van het Nederlandsch-Indische Leger aangeteekend blijven, die bladzijden zullen getuigen van plichtsbetrachting en onbezweken trouw en zullen daden vermelden van moed en zelfopoffering, *welke niet te hoog kunnen worden geschat.* Minister Bergsma.

Er is thans berekend, wat de gedeeltelijke gelijkstelling zal kosten; blijkbaar erg secuur, want het heeft zeer lang geduurd. Juiste cijfers zijn nog niet bekend, we kunnen echter een raming maken. Op de begrooting voor 1923 werd uitgetrokken voor pensioenen en gagementen:

Officieren en onderluitenants	*f* 2.050.000
Europeesche militairen beneden den rang van officier	,, 3.800.000
Inlandsche militairen	,, 2.866.000
in totaal	*f* 8.716.000 of

rond *f* 9.000.000. Hiervan komt een groot deel op rekening van de na 31 December 1919 gepensionneerden, we stellen dat bedrag echter matig op *f* 1.000.000, dan blijft er voor de minimaal gepensionneerden *f* 8.000.000 over. De verhooging gemiddeld op 25 % stellende, zou de algeheele gelijkstelling *f* 2.000.000 kosten. Dit bedrag is niet onrustbarend, vooral omdat het snel afneemt, de begrooting voor 1925 sluit en de opbrengst van den tinverkoop een meevaller van *f* 24.000.000 heeft gegeven. Het bedrag valt in het niet vergeleken bij de bedragen, die vroeger voor militaire expedities moest worden uitgegeven en hetgeen thans, dank zij het werk van *de militairen van weleer*, niet meer noodig is. Een enkel royaal gebaar en de thans reeds vijf jaar hangende kwestie zou afgedaan zijn, maar de kansen van de voor 1 Januari 1920 gepensionneerden, de menschen, die er voor een zeer groot deel toe hebben bijgedragen, dat er thans in Indië een vroeger ongekende rust heerscht, staan nog ongunstig en steeds meer vallen er af, ten wiens opzichte schromelijke onbillijkheid niet meer kan worden goedgemaakt.

Kort geleden stond in de dagbladen, dat op de begrooting voor 1925 wel is waar een post is uitgetrokken voor de zoogenaamde minimaal gepensionneerden van voor 1 Januari 1920, doch het zou echter niet waarschijnlijk zijn, dat daarbij rekening wordt gehouden met de thans geldige hooge pensioenen, omdat op dien grondslag zelfs het compromis-voorstel — de gelijkstelling te doen ingaan voor de oud-officieren op 55, voor de oud-minderen op 50-jarigen leeftijd — een te groot bedrag zou eischen. De militaire salariscommissie heeft lagere pensioenen voorgesteld zonder terugwerkende kracht, zoodat de thans in militair verband dienende militairen buiten de eventueel verlaagde pensioenregeling zouden vallen.

Het Anetabericht is niet in alle opzichten duidelijk, maar wel blijkt er uit, dat nog altijd zal worden beknibbeld op de pensioenen van de menschen, die voor weinig geld veel deden. Een kapitein van vroeger moest 18 lange jaren meeloopen om een inkomen te genieten van *f* 400 in de maand, een luitenant met 7 dienstjaren heeft thans

al meer. De salarissen zijn thans behoorlijk; vroeger werd men onderbetaald, doch men droeg zijn lot gedwee en leefde in de hoop, dat er eindelijk toch eens verbetering zou komen. Voor velen is de verbetering echter te laat gekomen, zij waren bij het verlaten van den dienst even arm als bij het begin, meermalen nog armer. Alleen de hoop, dat eindelijk eens zal worden ingezien, dat de achteruitstelling onbillijk is, en er hoogst onbarmhartig een scheidingslijn werd getrokken, waar de militairen, die het meest hebben gepresteerd, als blijk van erkentelijkheid werden achter gehouden, houdt bij velen het hoofd boven water, hoop doet leven.

In de Vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op den 7en Februari j.l. verklaarde de Minister van Koloniën, dat de herziening van de vroegere Indische pensioenen aller sympathie heeft, maar dat men hier niet alleen met zijn hart te rade kan gaan. Volkomen terecht, ook het verstand dient mede te spreken. Waardeering is een kwestie van het hart, waardeering te toonen is er een van het verstand, want waardeering werkt als een zweepslag, die aanspoort tot voortgaan. Wanneer echter aanleiding gegeven wordt om woorden van waardeering slechts als holle klanken te beschouwen en nagelaten wordt om, wanneer er gelegenheid is, de woorden in daden om te zetten, dan wordt de waardeering als onderwerp van spot en doet schade aan het gezag van de personen, van wie zij uitging.

Hare Majesteit, onze geëerbiedigde Koningin en Hare Doorluchtige Moeder hebben bij verschillende gelegenheden de hooge plichtsbetrachting van het Indische Leger geroemd en waren steeds vol bewondering over de heldendaden, die in vroegere jaren verricht werden. Na de verrichtingen op Lombok huldigde de Minister van Koloniën het Indische Leger in de Tweede Kamer. Gouverneur-Generaal Jhr. van der Wyck gaf uit het hart gegrepen dagorders uit, verschillende troepenaanvoerders hielden van geestdrift blakende toespraken. Er zijn gedenkteekenen opgericht door het dankbare vaderland, er is gesproken van Neerlands driekleur in Neerlandsch-Indië door Neerlandsch dapperen bewaakt; toen de inwendige politieke toestanden in Nederlandsch-Indië aanleiding gaven tot ernstige bezorgdheid, was voor het Leger het beste niet goed genoeg, maar nu men in een tijd, dat er geen oogenblikkelijk gevaar dreigt, eerbiedig vraagt om een stoffelijk blijk van waardeering, nu men geen buitensporige eischen stelt, maar alleen aanspraak maakt op de door een ieder als billijk erkende gelijkstelling met de militairen van thans, wordt er beraadslaagd en nog eens beraadslaagd en wordt alle waardeering van vroeger tot een aanfluiting gemaakt.

Nu pas schreef Minister H. Colijn naar aanleiding van het overlijden van generaal Van Heutsz een van veel waardeering getuigend artikel in Eigen Haard. Z.Exc. noemt het jaar, waarin de generaal

optrad als Gouverneur van Atjeh, dat is 1898, een jaar, waarin tot een daad werd overgegaan, maar tot een daad, waaruit zich straks een *politiek systeem* ontwikkelen zou. Een politiek systeem, dat in 1904 — toen Van Heutsz door Idenburg als Gouverneur-Generaal naar Indië gezonden werd — in die beide namen, doch in Van Heutsz allereerst, hare zuiverste uitdrukking vinden zou.

En in het belang der Inlandsche bevolking, èn om de waardigheid van ons gezag, èn met het oog op de eischen der schatkist, zou voortaan het eenmaal onder ons gezag gebrachte gebied niet weder verlaten worden, maar blijvend onzen invloed ondergaan. De jaren 1898 tot 1910, begin en einde aangevend van het tijdvak, waarin de nieuwe gedachte rijpte en tot uitvoering gebracht werd, zijn daarom jaren van *scheppend* werk in Indië geweest.

We hopen dat Indië verder vreedzaam kan voortgaan op den weg der ontwikkeling tot een waarlijk staatkundige eenheid en dat verdere militaire actie onnoodig zal zijn. Mocht er echter onverhoopt weer wapengeweld noodig wezen, dan zal het Indische Leger getrouw aan zijn traditie zijn plicht en meer dan zijn plicht doen. Evenals vroeger zullen ook dan weder toespraken gehouden worden, maar het is de vraag of er met de geschiedenis voor oogen, dan veel waarde aan die toespraken gehecht zal worden. Het twijfelen aan de uitgesproken waardeering kan dan niet anders dan afbreuk doen aan het Gezag en het kan thans slechts een bewijs van goed, vooruitziend staatsmansbeleid zijn, zulks te voorkomen. Daarom is de gelijkstelling der Indische militaire pensioenen ook een verstandskwestie en die wordt slecht gediend, wanneer er thans gesproken wordt van steunregeling en advies inwinnen van armenraden, dus de vroeger gepensionneerden gelijkgesteld worden met bedeelden. Zooals de heer Colijn schreef, was generaal Van Heutsz buitengewoon veeleischend, duldde geen zwarigheden, achtte niets onmogelijk, maar was Z.Exc. tegelijk gul met zijn lof, wanneer een moeielijke taak tot een goed einde was gebracht. Aan het vroegere Indische Leger is het voor een zeer groot deel te danken dat over den geheelen Archipel een moeielijke taak tot een goed einde kon worden gebracht, daarvan worden thans de voordeelen geplukt; de tegenwoordige Regeering eere daarom de nagedachtenis van een groot man en toone zich ook gul door een royaal gebaar. Men neme een voorbeeld aan hem, die geen zwarigheden duldde en niets onmogelijk achtte en daardoor groot kon zijn.

Eefde, 14 Juli 1924.

NASCHRIFT.

Nadat het vorenstaande geschreven was, lazen we in het *Algemeen Handelsblad* (Avondeditie 8 Augustus j.l. 3e blad), dat volgens *De Preangerbode* met het oog op de kosten bij overleg van de Indische

Regeering met den Minister van Koloniën, is besloten alleen tot nadere verhooging van de pensioenen van Europeesche militairen beneden den rang van onderluitenant van 60 jaar en daarboven, waarvoor in het geheel een bedrag van *f* 395,000 zal worden vereischt. Daarnaast blijft gehandhaafd de individueele steunverleening, die ook thans wordt verleend en waarvoor op de begrooting voor 1925 gelden zijn uitgetrokken, waarvan het bedrag echter eenigszins wordt verminderd, n.l. met *f* 185.000. Voor de oud-strijders wordt dus door het dankbare Vaderland weer *f* 210.000 geofferd.

Ongeveer t.z.t. meldden de dagbladen het overlijden van den oud-overste J. J. Engelen, die zich o.a. onderscheidde bij de Tamiang-expeditie en dus bijdroeg tot de ontwikkeling van Deli. Een klein gedeelte van de baten, die het cultuurland bij uitnemendheid thans aan het Gouvernement oplevert en de aalmoes van twee ton zou in een royaal gebaar kunnen worden omgezet. Het bedrag wordt jaarlijks minder, binnen zeer korten tijd stierven bijv. vier oud-luitenant kolonels uit het glorietijdperk van het Nederlandsch-Indische Leger en zoo sterft de Atjeh-, Lombok-, Bali- en Djambigeneratie uit, zonder dat ernstig gestreefd wordt de aan haar bestaande EERESCHULD af te lossen. Zij op wier offervaardigheid voorheen nimmer tevergeefs een beroep werd gedaan, zij die opgewekt *hun leven* ten offer boden, zijn thans de uitgeknepen citroenen en zien hun laatste levensjaren vergald omdat men thans uit misplaatste zuinigheid niet kan besluiten een contra-offer van slechts een paar millioen te brengen, een reciprociteitsbegrip, dat we maar niet zullen kwalificeeren; op een feestdag als heden mogen geen bittere woorden uit de pen vloeien.

31 Augustus 1924.

Indië en de Nederl. Volksvertegenwoordiging,

DOOR

Mr. J. J. VAN BOLHUIS.

Bijzondere leerstoelen in Utrecht? De oud-gepensionneerden. De vlucht Nederland—Indië. Hooge schoolgelden. Retorsie-maatregelen.

November is de maand, waarin het groote (en toch soms zoo kleine), politieke debat wordt gevoerd, en de minister-president mitsgaders zijn ambtgenoot van financiën rekenschap van hun beleid afleggen. December pleegt de maand te zijn, waarin de minister van koloniën de Indische begrooting in de Tweede Kamer verdedigt. De tijd, waarin deze eerste vóór alle hoofdstukken der Staatsbegrooting in behandeling kwam, ligt reeds ettelijke jaren achter ons. Thans houdt de Kamer zich met haar in de donkere dagen vóór Kerstmis onledig, tenzij een kabinetscrisis den normalen loop der werkzaamheden verstoort en de Indische begrooting eenige weken later, vrij van de agitatie der overvolle begrootingsweken met hare schier-belachelijke afwisseling van onderwerpen en doodelijk-vermoeide kamerleden, in rustiger tempo kan worden behandeld. In dit opzicht komt, juist omdat er geen crisis is geweest, de Indische begrooting voor 1925 onder ongunstiger omstandigheden in behandeling dan die voor 1924. ,,Paradoxaal'' nietwaar?

Over die begrooting en eveneens over die van Marine, voorzoover ze de Indische belangen raakt, een volgende maal; thans slechts enkele opmerkingen over passages in het debat over hoofdstuk I der Staatsbegrooting of andere wetsontwerpen, waarbij Insulinde ter sprake kwam.

Allereerst zij hier dan melding gemaakt van de critiek, welke mr. Marchant, de leider der vrijzinnig-democraten, meende te moeten oefenen op het beleid van het kabinet ter zake van de koloniën. Volgens hem waren er teekenen, die er op wezen, dat het overwicht van exploitanten in de koloniën over de regeering, waartegen zijn geestverwant dr. Bos steeds had gewaarschuwd, een voldongen feit was geworden. Ter staving van deze uitspraak beriep hij zich allereerst —

volgens minister Ruys de Beerenbrouck volkomen ten onrechte — op de aanvulling van het Indisch strafwetboek met een nieuw artikel 161 bis. ,,De exploitanten'' — aldus mr. Marchant — ,,hebben natuurlijk gezegd: Wij willen geen last hebben van werkstakingen en het gouvernement heeft geantwoord: Wij zullen U helpen met een strafbepaling''. Dit punt was reeds eerder ter sprake geweest. Ook nu werd weder van de regeeringstafel betoogd, dat bedoeld artikel geenszins de stakingen van zuiver economischen aard gold, maar alleen tegen het ondergraven van de grondslagen der maatschappij gericht was.

Het tweede voorbeeld, waarmede de heer Marchant zijn aanklacht aannemelijk trachtte te maken, was evenmin geheel nieuw; immers reeds bij de behandeling van de Indische begrooting voor 1924 heeft de heer Albarda met onmiskenbaar-critische bedoeling gesproken van plannen, die van particuliere zijde waren gemaakt tot het vestigen bij de Rijksuniversiteit te Utrecht van eenige leerstoelen ten behoeve van de opleiding van Indische ambtenaren. Achter het hieruit blijkende verzet tegen de ,,Leidsche school'' duchtte de sociaal-democratische afgevaardigde toen een gevaarlijken aandrang van belanghebbenden, waarvoor minister De Graaff niet mocht zwichten.

Toen echter de heer Marchant op 14 Nov. deze zaak, welke later ook nog in het voorloopig verslag en de memorie van antwoord over de Indische begrooting is behandeld, opnieuw ter sprake bracht, was er een novum, al hebben merkwaardigerwijze de premier en het vrijzinnig-democratische kamerlid *daarover* eerst in tweeden termijn, d.w.z. op 25 en 26 November, gedebatteerd. Ter gelegenheid toch van 't onlangs gehouden schiftingsexamen is op de tafels der examinandi, nevens eene uitvoerige gedrukte circulaire van de Vereenigde Faculteiten te Leiden omtrent de studie aan die universiteit, een ongeteekende gedrukte kennisgeving nedergelegd, welke aldus luidde: ,,Belanghebbenden wordt medegedeeld, dat plannen tot stichting van particuliere zijde van eene zgn. Indische faculteit aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, waardoor de volledige studie aldaar mogelijk zou worden, in overweging zijn.''

Dit stuk is door de examencommissie nedergelegd met voorkennis van minister De Graaff (vergelijk ook de memorie van antwoord over de Indische begrooting van 9 December 1924). ,,Waar'' — aldus minister Ruys de Beerenbrouck op 26 November — ,,de regeering officieus bekend was met het bestaan dier plannen, die naar de toen loopende geruchten nog voor dit jaar werden bedoeld, ligt het voor de hand, dat een korte mededeeling dienaangaande in het mogelijk belang der candidaten hun niet mocht worden onthouden.'' ,,Officieus'', op dit alles — of niets — zeggende woordje werd telkens van regeeringswege de nadruk gelegd, alsof ,,officieus'' en ,,officieel'' onder

alle omstandigheden treffende tegenstellingen zijn, — wat slechts een formalist zal toegeven.

In eerste instantie, d.w.z. op 21 November, had minister Ruys de Beerenbrouck medegedeeld, dat een eventueele toekomstige aanvrage door den minister van Onderwijs zou worden getoetst aan de bepalingen der Hooger-onderwijswet. Konden deze woorden den indruk vestigen, dat de regeering harerzijds eene passief-afwachtende houding aannam, het zooeven genoemde novum (hoe men dan ook over de beteekenis daarvan moge denken) wekt andere vermoedens. Trouwens, op 21 November had minister Ruys de Beerenbrouck zelf reeds tot de goede verstaanders het bekende halve woord gesproken, toen hij zich als volgt uitliet: ,,Indien eenmaal de mogelijkheid is opengesteld, om ook aan de hoogeschool te Utrecht voor den Indischen bestuursdienst te worden opgeleid, dan zou er geen enkele reden zijn, om den candidaat-Indisch ambtenaar de vrijheid van keuze van de universiteit, waar hij wenscht te studeeren, te ontnemen. Deze vrijheid toch is hem gewaarborgd krachtens art. 13, 1ste lid, van het besluit op de Indische bestuursopleiding 1922. Zoodra de ervaring mocht aanwijzen, dat de studie aan eenige hoogeschool, welke ook tot ontoelaatbare gevolgen leidt, heeft de regeering het steeds in de hand, door wijziging van het opleidingsbesluit de gewenschte voorzieningen te treffen.'' In enkele woordjes van den laatsten volzin zouden zelfs zij, die tegen de Leidsche school stemming maken, een aanmoediging kunnen zien om hun oppositie voort te zetten.

De heer Marchant vindt dit een verderflijken toeleg. Volgens hem werkt de Indische ondernemersraad achter de schermen en zou deze terug hunkeren naar de dagen der Oost-Indische Compagnie, toen de exploitanten zelf de baas waren en zelf het bestuur in handen hadden. Men was er volgens hem op uit, de opleiding van de Indische ambtenaren, die den ,,exploitanten'' zooveel last gaven, uit handen van den staat in die van deze laatsten over te brengen. De heer Marchant zag hierin een onverdiende disqualificatie van de opleiding, die het Nederlandsch gouvernement geeft te Leiden, en hij meende zelfs te kunnen voorspellen, dat ,,de exploitanten'', na de candidaat-ambtenaren van mannen gelijk Snouck Hurgronje en Van Vollenhoven afgetroggeld te hebben, niet slechts de Utrechtsche professoren zouden ,,betalen'', doch ook de jongelieden, die de colleges dezer hoogleeraren zouden volgen, in de kosten van hun opleiding tegemoet zouden komen. Kon dat door den beugel? Hier gaf, volgens mr. Marchant, niet, overeenkomstig de eischen der Hooger-onderwijswet, het belang van de wetenschap, doch veeleer het eigenbelang den doorslag. ,,Een kind kan begrijpen'', aldus de vrijzinnig-democratische afgevaardigde, ,,waarom het hier gaat; dat het hier om te doen is, de opleiding te koopen, om in handen te krijgen de opleiding van de gouver-

nementsambtenaren, en de hoogleeraren die de regeering er zelf voor heeft, van de taak te ontlasten''. Ja hij ging zelfs zoover, uit te roepen, dat dan evengoed de vergunning-houders de Drankwet-inspecteurs zouden kunnen opleiden, misschien zelfs de misdadigers de ambtenaren van het openbaar ministerie.

Jammer, dat de heer Marchant door deze laatste, al te krasse vergelijking zijn eigen zaak, waarvoor zeker wel krachtige argumenten pleitten, niet sterker maakte! In tweeden termijn, op 25 November, was hij minder schrijnend in zijn woorden-keuze, wat niet wegneemt, dat hij zijn betoog eindigde met een ondubbelzinnige waarschuwing aan het adres van hen, die de Utrechtsche leerstoelen willen vestigen. ,,De regeering, eventueel in een andere bezetting'', aldus mr. Marchant — die hier blijkbaar op een gewijzigde partijformatie en een nieuwe coalitie zinspeelde — ,,zou wel eens in de toekomst voor een benoeming tot Indisch ambtenaar eischen kunnen stellen, welke de kosten, die gemaakt worden voor de inrichting van het Utrechtsche instituut, tot weggeworpen geld stempelen''.

Overigens valt van ,,de algemeene beschouwingen'' niet veel te vertellen. In speeches, waarin de afgevaardigden Ter Hall en Van de Bilt de belangen der oud-gepensionneerden bepleitten, stelden zij aan de overige ministers hun ambgenoot van koloniën ten voorbeeld. Deze trachtte althans voor een deel der 60-jarigen en ouderen iets te doen, al wilde de heer Ter Hall daarmede niet te kennen geven, dat hij dezen ,,eersten daadwerkelijken stap in de goede richting'' voldoende achtte. [1])

De beide communisten hebben wrevel gewekt (of moet ik zeggen: zich belachelijk gemaakt) door de wijze waarop zij zich meenden te moeten uitlaten over de praestatie der koene landgenooten, die de vlucht van Nederland naar Indië volbracht hebben. Toen op 25 November de voorzitter der Tweede Kamer, mr. Koolen, en de minister-president hulde hadden gebracht aan deze mannen, die ,,de herinnering aan onze zeevaarders in de zestiende eeuw opriepen'' en ,,pioniersarbeid'' hebben verricht, had dr. Van Ravesteyn den treurigen moed, te verklaren, dat zijn partijgenoot en hij zich bij die hulde niet konden aansluiten ,,in zooverre de tocht, door deze vliegeniers volbracht, gesteld is in het teeken van het imperialisme en nationalisme''. De heer Van Ravesteyn ontpopte zich hierdoor niet alleen als een dier ouderwetsche ,,teekenaars'', welke Charivarius week aan week

---

[1]) Later, bij de behandeling van de Indische begrooting, heeft minister De Graaff beloofd, ook den oud-gepensionneerden der laagste rangen tusschen de 50 en 60 jaar te zullen tegemoet komen. Ik kom hierop in het volgende nummer terug.

in *De Groene* te lijf gaat, — hij bracht ons tevens opnieuw het besef bij, dat in de Nederlandsche communisten toch maar bitter weinig zin voor de realiteit en onderscheidingsvermogen huizen. Wel ja, de schatten zijn het wakkere drietal toegestroomd, zij konden zich baden in de weelde en alles was, dank zij den hebzuchtigen kapitalisten en chauvinisten, van den aanvang af honderdvoudig voorhanden. Bah, welke een valsche voorstelling van zaken! Als zij ter goeder trouw werd gegeven, blijkt hieruit alleen, dat onze communistische kamerleden door hun bolsjewistischen bril niets onbevooroordeeld kunnen zien. Aanvankelijk had ik in den vorigen volzin ,,rooden bril'' willen schrijven. Ik heb dit echter nagelaten, omdat dit als een onverdiend verwijt in de ooren der sociaal-democraten zou kunnen klinken, die bij de wonderlijke manifestatie van dr. Van Ravesteyn misschien boozer waren dan iemand anders. ,,Wijnkoop durft nog niet eens naar Voorschoten vliegen'', riep de heer Duys. Misschien werd hierbij des eersten moed schromelijk onderschat; zijn fanatisme echter bleek op bedroevende wijze een dag daarna uit de wijze, waarop hij de uitspraak van zijn partijgenoot Van Ravesteyn onderschreef met een beroep op ,,het demonstratieve telegram, dat de vliegeniers onmiddellijk hebben gezonden aan Sir Henry Deterding''.

Aangestipt zij nog, dat de heer Wijnkoop eenige dagen eerder, op 18 November, gewaagd had van de uitbreiding van den machtskring van het Nederlandsche kapitalisme, in het bijzonder de ,,befaamde Hollandsche petroleum-concerns'', maar hieraan onmiddellijk had toegevoegd, dat daarbij feitelijk niet meer van ,,nationaal kapitaal'' gerept kon worden. Evenmin als b.v. bij de rubber-concerns. Nu Winston Churchill weder een groote rol in het Engelsch ministerie speelt, zouden volgens hem de zgn. Nederlandsche concerns nog meer ,,geïnternationaliseerd'' worden.

Bij de behandeling van de begrooting van Onderwijs, kunsten en wetenschappen heeft de katholieke afgevaardigde Van de Bilt de vraag gesteld, of het wel billijk is, dat kinderen, wier ouders in Indië wonen en die b.v. in Nederland de rijks-hoogere burgerschool bezoeken, onderworpen worden aan een schoolgeldheffing naar het volle Indische inkomen. Wie zal durven beweren — aldus de heer Van de Bilt — dat een Indisch traktement van *f* 4.000 gelijk staat met een bezoldiging van *f* 4.000 in Holland? Toch doet de fiscus, die het schoolgeld regelt, dat wel. Het antwoord van minister De Visser was niet zeer bemoedigend, al wilde hij de zaak nog wel eens overwegen. De moeilijkheid zat volgens hem in het aangeven van den maatstaf. Het verlofstraktement, dat slechts voor een korte periode genoten wordt, kon daarvoor niet op den langen duur dienen.

Had deze gedachtenwisseling op 4 December plaats, geruimen tijd daarvóór, op 21 October 1924, heeft een andere katholieke afgevaardigde, de heer Van Vuuren, een politiek van retorsie-maatregelen (politiek, welke door menigeen voor Nederland en Insulinde juist een groot gevaar geacht wordt) trachten aannemelijk te maken door een beroep op het handelstractaat, dat Frankrijk en Nederland den dertienden Augustus 1902 ten opzichte van de koloniën hebben gesloten. Hij hield deze rede bij de algemeene beschouwingen over de nieuwe Tariefwet en betoogde met aanhaling van Prof. d'Aulnis de Bourouil, dat in bedoeld tractaat lang niet al onze koloniale producten bij voorbaat tegen ongunstige differentieele rechten gevrijwaard waren. Of Nederlandsch-Indië met een scherpe represaille-politiek gediend zou zijn, staat echter nog te bezien!

VARIA.

DE RAMP TE WONOSOBO.

De Vereeniging ,,Oost en West'', afd. 's-Gravenhage en het Tijdschrift ,,Oedaya'' hebben het initiatief genomen tot het vormen van een Comité, om te trachten gelden bijeen te brengen tot leniging van den nood der slachtoffers van de ramp te Wonosobo in Ned.-Indië, welke onlangs heeft plaats gehad.

In het daartoe gevormd Eere-comité hebben de navolgende personen zitting genomen:

S. de Graaff, Minister van Koloniën; Mr. J. A. N. Patijn, Burgemeester van 's-Gravenhage; C. J. Snijders, Gep. Generaal, oud-Opperbevelhebber van L. en Z.; H. N. A. Swart, Luit.-Gen. b. d., oud-Vice-Pres. v. d. Raad v. N.-I.; Mr. W. Sonneveld, oud-Lid v. d. Raad van N.-I., Voorzitter v. d. Ver. ,,Oost en West''.

Het initiatief-comité heeft den heer R. Zuyderhoff, lid van de Algemeene Rekenkamer, voorzitter van de afd. den Haag van Oost en West, tot voorzitter, secretaris is de heer R. M. Noto Soeroto, hoofdredacteur van Oedaya, penningmeester de heer F. Weijerman (Laan van Meerdervoort 60, den Haag).

Van 18 t/m 21 December is in de bovenzalen van Hotel ,,de Twee Steden'' een tentoonstelling gehouden, waarvan het entreegeld, de opbrengst van de verkoopsartikelen en van de consumptie voor bovenvermeld doel bestemd zijn. Wie, hetgeen hij wenscht bij te dragen, nog niet heeft geofferd, zende het alsnog aan den penningmeester, aan wien, naar wij hopen, niet alleen uit den Haag, maar uit vele plaatsen, ook uit het buitenland, milde giften zullen toevloeien.

MOBILISATIE-KRUIS.

Ingesteld door het Nationaal Comité Herdenking Mobilisatie 1914.

Naar aanleiding van den uit alle deelen des lands gekomen aandrang, werd door het Nationaal Comité Herdenking Mobilisatie 1914, een herinneringsteeken ingesteld en wel een vierarmig kruis van brons, groot 32 m.M.

Het kruis te dragen aan een zijden lint, breed 30 m.M. gekleurd als volgt: ter linker en rechterzijde, smal gestreept de kleuren rood

— wit — blauw; in het midden een breede blauwe baan gescheiden van de rood — wit — blauwe banen door een zeer smalle witte baan.

Het ontwerp van het kruis is gemaakt, op advies van den Nederlandschen Kring van beeldhouwers, door den Heer H. J. Jansen van Galen te Amsterdam, lid van dien kring. Het kruis zal vervaardigd worden door de Stichtsche fabriek van Zilverwerken van den Heer Cornelis Begeer, te Utrecht, Oude Kerkhof 27.

Het kruis zal in den kleinhandel verspreid worden, zoowel hier te lande, als in de overzeesche gewesten.

Het heeft H. M. de Koningin behaagd, als blijk van waardeering van de diensten door de krijgsmacht tijdens den gemobiliseerden toestand aan den lande bewezen, te bepalen dat bovenbedoeld herinneringskruis ook in uniform — zoowel in als buiten dienst — mag gedragen worden.

Allen, die in de periode Augustus 1914 — November 1918 eenigerlei militairen dienst bij de weermacht te land of ter zee, hier te lande of in de overzeesche gewesten hebben vervuld, zullen gerechtigd zijn, het herinneringskruis te dragen.

Het wordt niet van overheidswege verstrekt, men moet het zich zelf aanschaffen.

HET PROGRAM DER DERDE INTERNATIONALE.

Internationale Presse Korrespondenz, het officieel orgaan van de Derde Internationale, heeft haar program gepubliceerd, zooals dit in den zomer 1924, is vastgesteld door het 5de Congres. De volgende gedeelten zijn eraan ontleend:

De Communistische Internationale, die alle communistische partijen van de wereld omvat, is zelf een politieke partij, de internationale strijdpartij van het proletariaat. Zij bestrijdt elken burgerlijken invloed op het proletariaat. Zij strijdt tegen het geloof, tegen elke andere wijsgeerige opvatting dan die van het onvervalschte Marxistische materialisme, tegen de leerstellingen die de eendracht prediken, tegen het kapitaal en zijn arbeid, tegen de socialistische gelegenheids politiek, zij preekt vóór alles den klassenstrijd tot het uiterste.

Een vanzelfsprekende voorwaarde voor den overgang van het kapitalistische wereldstelsel tot het communistische is het gewelddadig omverwerpen van den burgerlijken staat, en de machtsverovering door de arbeiders. De dictatuur van het proletariaat, ziedaar de eerste voorwaarde van de sociale evolutie. De ontwapening van de burgerij en het wapenen van het proletariaat, dat is een der eerste van den strijd.

Het proletariaat moet de onteigenaars onteigenen. In den regel zal deze onteigening den vorm aannemen van een volledige en eenvoudige

verbeurdverklaring van de voortbrengingsmiddelen en hun overdracht aan den proletarischen staat. Overeenkomstig dezen gedachtengang stelt de Derde Internationale zich toepassing van de volgende middelen voor:

1. Socialisatie van de groote industrieele ondernemingen, de transportondernemingen, telegraaf, telephoon, electriciteit, enz.
2. Proletarische nationalisatie van het grondbezit, overdracht aan de organen van de proletarische dictatuur, beheer door de gemeenschap, met bijstand van de boeren-proletariërs.
3. Proletarische nationalisatie van de banken, overdracht van alle metaal-reserves en papieren waarden aan den proletarischen staat. Ondergeschiktheid van alle banken aan de centrale staatsbank.
4. Nationalisatie en plaatselijke onteigening van den handel.
5. Opheffing van alle staatsschulden.
6. Monopoliseering van den buitenlandschen handel.
7. Monopoliseering van de drukkerijen en de voornaamste dagbladen.

De tactiek van de Derde Internationale kan kort aldus worden samengevat:

Het voorbereiden van voor de revolutie gunstige verhoudingen, door den staat economisch te ontredderen, met behulp eerst van plaatselijke werkstakingen en later van algemeene werkstaking;

dan dadelijk den oorlog tegen den burgerlijken staat inzetten; die strijd zal volgens alle regels van de vechtkunst worden gevoerd, en onderstelt een goed opgezet aanvalsplan (vastgesteld aanvalsuur, aan te tasten punten, enz.).

Om de actie door samenwerking te versterken, is een internationale klassetucht onmisbaar. Die communistische internationale discipline moet haar uitdrukking vinden in de uitvoering zonder voorbehoud van alle beslissingen door organen van de Derde Internationale genomen.

Tot zoover hetgeen ik ontleen aan het program van de Derde Internationale, zooals dit nader is vastgesteld op het congres van ll. zomer.

Als van zelf, dringen de berichten over de gebeurtenissen van den laatsten tijd zich op bij het lezen van deze handleiding.

Is de brief van Zinowjef, die bij de laatste verkiezingen in Engeland een groote rol heeft gespeeld, echt? Dat hij door Zinowjef geschreven of gedicteerd is, dat hij zelfs op door hem gegeven last opgesteld en verzonden is, kan betwijfeld worden; de verloochening door hemzelf en door de Sowjetregeering kan formeel op goeden grond berusten. Maar dat de in dien brief aangegeven instructie, om den met Engeland aan te knoopen vriendschapsband te benutten voor- en uit te buiten ten bate van communistische propaganda en doeleinden, dat een dergelijke instructie in den eenen of anderen vorm aan de Britsche com-

munisten is uitgevaardigd, en dat Engeland de gevolgen hiervan al heel spoedig zou ondervonden hebben, indien Sowjet-Rusland erkend ware, hieraan valt niet meer te twijfelen na hetgeen Frankrijk ons in 't tegenwoordige te zien geeft. Ternauwernood is Sowjet-Rusland toch officieel erkend, pas komt Krassin, de gezant van Moskou te Parijs aan, en daar barst over geheel Frankrijk de bom van bolsjewikische vriendschap, hartelijkheid en broederschap los, in den vorm waarop deze, volgens den z.g.n. Zinowjef-brief, aan Engeland toegedacht en toegewezen was. Die vorm verraadt ook duidelijk verwantschap met het werkprogram der Derde Internationale.

Voor den optimist, die zich nog mocht willen vleien met het geloof aan overdreven, zenuwachtige angstvalligheid, deden Sowjet en Internationale te zamen en tezelfdertijd in Estland een poging tot uitvoering van dat program, in kort geding, die allen en ieder het dreigend gevaar op den afstand van duidelijk zien voor oogen stelt.

Voor hen, die over het streven van het communisme in Indië te oordeelen hebben, kan, dunkt mij, het overwegen van het program en het toetsen daarvan, aan de manier waarop de communistische, internationale discipline zich doet gelden, wel eenig nut hebben.

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 December 1924.

INHOUD.

Het communisme in de koloniën. — Overheid tegenover communisme. — De positie der Christen-Javanen temidden van hun volk. — Felle bestrijding. — De regeering over den toestand in Mekka. — De geweigerde Nieuw-Guinea concessie. — Een verzoekschrift van Bendor. — Zeer onjuiste opgaven en inlichtingen in den Regeeringsalmanak. — Antecedenten. — Verhooging van padiproductie.

Het communisme in de koloniën. *De Indische courant* (W.-Java-editie) vroeg den 30 October afzonderlijke aandacht voor hetgeen in den Volksraad, bij de algemeene beschouwingen, over het communisme te berde werd gebracht.

Veel nieuws is er over het onderwerp niet ten gehoore gebracht, schrijft het blad; in hoofdzaak werd gewerkt met de langzamerhand geijkte termen, die voor dit onderwerp zijn uitgevonden. De ondermijning van het wettig gezag, vergiftiging van den volksgeest, uitwas van vreemden bodem, de benijdenswaardige evenwichtigheid der bevolking, krachtige maatregelen gewenscht, — het waren de oude woorden, niet eens op nieuwe wijs!

Het is voor den Volksraad in dit geval dan ook een zeer moeilijke positie. Aan den eenen kant wordt het college beheerscht door den wensch om toch vooral den schijn te vermijden, dat het voor de maatschappelijke rust hier te lande een acuut, ernstig gevaar vreest. De zoo gemakkelijk door bravourstukjes geïmponeerde massa zou daaruit al te zeer de overtuiging kunnen putten, dat de communistische beweging inderdaad als een zeer gevreesde, dus machtige tegenstandster van de overheid beschouwd wordt, waardoor zij er nog eerder toe zou komen om aan die zijde haar heil te zoeken, wanneer zij denkt, dat er redenen tot ontevredenheid bestaan. Dus moet de beteekenis dier revolutionnaire propaganda vooral niet opgeblazen worden.

Maar aan de andere zijde voelen de meeste leden van den Volksraad innerlijk heel scherp, dat er inderdaad wèl gevaar bestaat, zij het al niet voor een spoedige uitbarsting, dan toch wel voor een buitengewonen groei van den aanhang der verzets-predikers met duizendtallen, die niet communistisch denken, doch alleen ontvreden-

heid voelen. Om dit laatst te voorkomen, moet de holle propaganda met haar waanzinninge lokbeloften krachtig onderdrukt worden, en toch de schijn bewaard blijven, dat ze feitelijk onbeduidend wordt geacht.

Tusschen deze twee uitersten slingerden de redevoeringen — een feit, dat de vaagheid en onzekerheid der meeste tot uiting gekomen meeningen verklaarbaar maakt.

Dat bestrijding van het zoogenaamde communisme noodzakelijk is, vormde de basis van vrijwel alle speeches. Het *hòe?* en *hòe sterk?* bracht verschil van meening en teekening in het debat. Repressief en preventief kan de contra-actie der regeering zijn. Repressief door de mogelijkheid tot het propageeren van communistische opvattingen tegen te gaan, — preventief door den volksgeest voor die propaganda minder vatbaar te maken, waartoe in de eerste plaats de economische oorzaken der volksontevredenheid moeten worden weggenomen.

In dit opzicht waren de overigens zoo ,,schablonenhafte'' redevoeringen meer naar eigen inzicht bijgewerkt.

Na over de redevoeringen van de hh. Kiès, Kerkkamp, Meijer Ranneft en Wiranata Koesoema gesproken te hebben, waarbij, uit die van de twee laatst vermelden, de opmerking werd gereleveerd, dat in Indië verbeterende economische positie de ontevredenheid niet heeft doen verminderen, zoodat daar grootere welvaart en communisme niet als tegenstrijdige invloeden moeten worden aangemerkt, komt het artikel in *D. I. Ct.* tot deze overweging:

,,Wij meenen, dat een gereede verklaring voor die schijnbare tegenstrijdigheid gevonden wordt in het feit, dat de meeste Inlandsche aanhangers niet het minste begrip hebben van de eigenlijke bedoelingen van het gepredikte communisme, terwijl ook de door de Russische leiders geïnstrueerde inschikkelijkheid voor nationalistisch-religieuze tendenzen, *zoolang de beweging nog zieltjes moet winnen onder een niet-begrijpende massa*, de aansluiting van dergelijke inlandsche kapitalisten bij een beweging, welke in haar aard tegen hen is gericht, begrijpelijk maakt. Ook door te spelen op het instrument van nationalisme en religieus fanatisme lokt de revolutionnair, wijl ook daar een diepe verbittering tegen de bestaande orde van zaken uit voortvloeit. En dat is en blijft de voedingsbodem voor dergelijke propaganda: de ontevredenheid over het bestaande — hòe ook opgewekt — en daardoor het grijpen naar het nieuwe, onbegrepene.''

Het komt ons, in verband met de hier ten beste gegeven zienswijzen, interessant voor ook aanhaling te doen uit een artikel van Pierre Mille, onder den titel: La colonisation, obstacle au socialisme, geplaatst in *La Dépêche Coloniale* van 27 November '24, waarin de kwestie nog van een anderen kant bekeken wordt. Hetgeen hij schrijft komt hierop neer:

,,Men moet niet gelooven dat het communisme beproeft om de inlandsche volken te *socialiseeren*. Het weet maar al te goed dat het hierin nooit zou slagen. Er bestaat een niet te verzoenen tegenstelling tusschen de beginselen waarvan het zelf uitgaat en den politieken-, socialen-, gezins- en godsdienstigen grondslag waarop de islamitische of oostersche volken staan.

Men vergisse zich hierin dus niet: het communisme wil ze alleen maar in opstand brengen. Hoewel vijandig ten opzichte van elk nationalisme, werkt het toch mee om een nationale beweging aan te moedigen. Van zuiver Marxistisch oogpunt beschouwd, zal het zoodoende niets winnen, er wordt geen enkelen communist meer door gemaakt. Maar de westersche staten zouden er hun koloniën door kunnen verliezen. Vóórdat het zoover is, zullen zij een deel van hun krachten aan de verdediging van die koloniën moeten wijden. Hierdoor zullen zij niet minder verzwakken dan wanneer zij een aanval in Europa zelf zouden hebben te weerstaan. Prachtige zaak! En, als zij ze verliezen, dan zou Moskou zich niet meer te bekommeren hebben om dien voor het socialisme niet te overwinnen hinderpaal, die de geleidelijke, meerendeels persoonlijke, ja, wil men, kapitalistische aanpassing van nieuwe volksgebieden aan de zeden en de economische opvattingen van onze beschaving is.''

* * *

Overheid tegenover communisme. De *N. R. Ct.* van 14 Dec. bracht een pleidooi voor een meer bewuste ,,Welvaartspolitiek''. Voor haar formuleering moet de inlandsche maatschappij worden gadegeslagen en moeten de stemmen worden aangehoord, waarvan men de bedoelingen, hoe verscheiden en verward ook, niet kan misverstaan.

In dit verband wordt dan aandacht gegeven aan de communistische actie in Indië en de tegen haar, door de regeering, genomen maatregel.

,,De genoemde handelingen van de overheid vormen de natuurlijke afweer van elke regeering tegen aanvallen op haar bestaan, welk verweer te scherper zal zijn naarmate de actie gericht is niet tegen incidenteele bestuurders doch tegen beginsel en inrichting van de maatschappij zelve.

Deze rechtvaardiging sta voorop. Dan echter volge de erkenning, dat alle opgesomde maatregelen slechts tegen de uiting, niet tegen de oorzaak van het verschijnsel zijn gericht. Men heeft zich nu met kracht gezet tot handhaving van het gezag; dezelfde kracht zij gewijd aan het doel, dat dit gezag niet langer aantasting behoeft te vreezen. De oorzaken der actie te onderkennen is daartoe noodig en de besprekingen in den Volksraad waren juist tot dat doel nuttig.''

,,Naarmate de sociale nooden, hetzij door bestaande toestanden, hetzij door tijdelijke omstandigheden, scherper worden gevoeld, zal

de drang tot eenigerlei actie groote worden; naarmate men de niet-gewenschte toestanden belichaamd ziet in de niet-inheemsche bestuurders zullen vage nationale aspiraties den vorm krijgen van vijandigheid jegens het huidig gezag; en naarmate de gelegenheid tot het uitoefenen van invloed langs den weg van volksvertegenwoordiging ontbreekt zal men meer geneigd zijn radicale middelen te kiezen.

Toetst men nu deze formule aan de Indische realiteit, dan vindt men, voor belangrijke lagen der Inlandsche bevolking, dat het doorwerken van de malaise den oeconomischen toestand verslechtte terwijl de belastingdruk aanzienlijk toenam. Naast een groeiend meer algemeen besef daarvan ontstond dus locaal en incidenteel een verscherping van het sociaal bewustzijn. Voorts vindt men dat juist aan de menigte de middelen om ,,langs constitutioneelen weg'' wenschen in vervulling te doen gaan, langs de wegen namelijk die in andere landen door democratische instellingen voeren, zoo al niet tot souvereiniteit des volks dan toch tot zijn medebestuur, ontbreken. De groote meerderheid mist elke bevoegdheid tot mederegeeren zelfs in de eigen landstreek, terwijl zij over eenig orgaan om wenschen en verlangens openlijk uit te spreken niet beschikt.

Deze beschouwing van de werkelijkheid doet de oorzaken en het ontstaan dezer volksbeweging begrijpen. Bedenkt men dan nog hoe aarzelend en onzeker zulk een beweging zijn moet bij een weinig onderwezen volk, als van een kind dat loopen leert en het geheel zichzelf moet leeren, dan begrijpt men ook de uitingen, hoe eigenaardig, pathetisch en onbeholpen die soms mogen schijnen.

Dit goed begrip van het meestbeteekenend verschijnsel in Indië is volstrekt noodig. Het is onmisbaar bij het beoordeelen der Indische begrooting voor 1925, onontbeerlijk bij het beschouwen van de aanbevolen wijzigingen daarin; en dit begrip behoort het richtsnoer te zijn voor het koloniaal bewind. Ook daarbij alweer waren de Volksraadsbesprekingen van de afgeloopen maand nuttig; zij brachten het nader hoe verschillend ook de zienswijzen er mochten zijn.''

,,Daarmede is ook de taak van de overheid aangegeven: verschaffing dier noodzakelijke organen en bevordering van een gezonden oeconomischen toestand. De belofte voor beide hebben wij nu. De eerste belofte is al oud — het is die der bestuurshervorming. De tweede is nieuw — de welvaartspolitiek. Beide zijn belangrijk; beide kunnen, mits goed uitgevoerd, groote, zegenrijke verbeteringen brengen.''

* * *

De positie der Christen-Javanen temidden van hun volk. Den 12en Augustus hield dr. H. Kraemer een voordracht voor de Conferentie van Javaansch-sprekende zendelingen te Djokja. Naar aanleiding daar-

van ontspon zich een discussie, vooral over het punt of men op zijn voorstel zou ingaan om een Commissie te benoemen, die geregeld de voor alle Christen-Javanen geldende problemen bestudeert en met de resultaten daarvan van voorlichting dient. De vergadering achtte het beter nog eens concreet voor zich te krijgen welke belangrijke problemen dat al zoo zijn, opdat men dan daarna helderder kan oordeelen over de urgentie van zulk een Commissie. Men noodigde den heer Kraemer daarom uit een aantal dezer vragen te behandelen in een reeks artikelen in *De Opwekker* en verzocht ook nog Dr. F. L. Bakker daarin met hem samen te werken. Deze uitnoodiging accepteerden zij. Tengevolge daarvan verscheen in het October-nummer van het zendingstijdschrift *De Opwekker*, de voormelde voordracht.

Na de vragen gesteld en besproken te hebben: Hoe voelen zich de inlandsche christenen te midden van hun eigen volk? Hoe worden zij door hun eigen volk gewaardeerd? deed Spr. in zijn betoog het nieuwe in de situatie uitkomen, ontstaan door het opkomend nationalisme en de weder-ontwaking van het Oosten, om dan tot de volgende uiteenzetting van zijn bedoeling te komen.

,,Mijn bedoeling is dat wij het Zendingswerk van een nieuwen kant zullen bezien. Het doel der Zending is, zooals herhaaldelijk gezegd wordt, om een uit eigen geloof en aard levende Kerk te stichten. We zouden ook kunnen zeggen: de Christen gemeenschap moet een sterke geestelijke gemeenschap worden, die door haar persoonlijk en publiek leven een getuigenis voor Christus is, een richtende en bezielende macht in het volksleven wordt. Daarom is het dringend noodig dat wij ons grondig verdiepen in de stemmingen en overleggingen der Christenen zelf, in hun positie en mogelijkheden. Het heden eischt dit en nog sterker de toekomst. Met voorbedachten rade heb ik telkens andere Zendingsvelden aangehaald. We hebben gezien dat daar een zeer gewichtige crisis zich voltrekt, de crisis, die de doorgang is tot de mondigheid. Die crisis wordt tot nu toe veel te veel geplaatst in het licht van de begeerte naar zelfstandigheid, naar baas zijn over eigen zaken, naar ontslag van bevoogding. Dat is ongetwijfeld één der belangrijkste zijden. Toch gaat, zooals U ongetwijfeld duidelijk is geworden, het probleem nog veel dieper. Men wil niet slechts het leven en de organisatie der Christengemeenschappen voortzetten en verder ontwikkelen in de nu bestaande vormen, maar dan met de teugels in eigen handen inplaats van in vreemde handen; het gaat verder. Men verzet zich ertegen een Oostersche weerspiegeling te zijn van het mozaiek dat ons Westersch Christendom vertoont en wil de centrale grootheden van het Christendom geheel met eigen oogen zien en met eigen tong en hart formuleeren. Zij willen niet beschouwd worden als pupillen der Zending, maar als een onderdeel der Algemeene Kerk. Hierin schuilt wel meer aspiratie en program dan werkelijkheid, maar

als symptoom is het karakteristiek. Het is het ware kenteeken van dengene, die tot het bewustzijn van eigen zelfstandigheid en individualiteit is ontwaakt.

Men kan hier tegen opwerpen dat het slechts een tijdelijk verschijnsel is, het gevolg van het overprikkeld nationalistisch sentiment, hetgeen bij een volk hetzelfde is als bij een enkeling het overdreven individualiteitsbesef. Immers als alle sterke sentimenten heeft het nationalisme de aard, dat het behalve de ontdekking van één diepe waarheid, overigens haastig, hartstochtelijk en oppervlakkig in zijn oordeel is, tot waarheidsvervalsching toe. We hebben daar heden ten dage de voorbeelden voor het grijpen voor. In het godsdienstige evengoed als in het cultureele. Maar we mogen vooral den anderen kant niet vergeten, die te eerder op den voorgrond komt naarmate er dieper ernst en beter leiding bij is. Het kan n.l. oneindig verdiepend werken, door dat het ons en de Oostersche Christenen telkens terugleidt tot de vraag van het wezen van het oorspronkelijk Evangelie.

Wanneer we van Britsch-Indië en China onze oogen afwenden en ons oor te luisteren leggen op Java, hooren we hier nog slechts een zeer zwakke echo van wat daar door den mond van bekwame woordvoerders wordt verkondigd. Het heeft hier nog den toon van een eenigszins hulpelooze kracht, omdat de verhoudingen hier kleiner zijn en de groote figuren ontbreken. Daarom is evenwel het gevoel er niet minder reëel om en dat moet ons tot nadenken en stilstaan brengen. En wanneer dat nog niet tot ons vermag te spreken dan moet de ontwikkeling op de andere Zendingsgebieden het doen.

De gemeenschap der Christen-Javanen mist als geheel zelfvertrouwen en de lokkende inspireerende visie van een taak in het volksgeheel. Zij heeft geen plaats in het volksleven, staat er bijna geheel buiten en heeft ook geen moed erin te gaan staan, omdat men den weg niet weet. Zij is ingekapseld in, maar niet vergroeid en in levend contact van stoot en wederstoot met de omgeving.

In den tegenwoordigen tijd hangt het vooral van de Javanen zelf af, wat ze in de toekomst wezen zullen. Hoe krachtiger, levender volk, hoe krachtiger, vitaler Christendom. In een uitgebluscht en vegeteerend volk kan men niet verwachten een krachtig Christendom te zien tieren. Daarin zit voor de Zending een groot deel van de beteekenis der ongetwijfeld nog hulpelooze ontwakings- en emancipatiesymptomen. De Christen-Javanen moeten ook daarin hun taak vervullen en hun volk toonen dat ze daarin van harte meeleven en een moreele kracht van groote beteekenis zijn. Ik ben mij bewust dat we hiermede moeilijke wegen betreden, moeilijk voor ons en voor de Javaansche Christenen, maar ik geloof dat we het aan hen en het Javaansche volk verplicht zijn.

Wanneer men mij vraagt wat daartoe m.i. de wegen zijn, dan is mijn antwoord aldus:

In de eerste plaats moeten de Christen-Javanen (ik bedoel in dit verband natuurlijk altijd de meerontwikkelden) steeds een geduldig en open oor bij ons vinden voor al wat hen beweegt. Ze moeten meer leeren zich als mede-Christen te voelen en niet als ondergeschikte of afhankelijke. In het algemeen zal daartoe een sterker en persoonlijker geestelijk verkeer met ze noodig zijn. In de tweede plaats is m.i. noodig ze door middel van de pers en van onderricht op een hooger peil van ontwikkeling te brengen, godsdienstige en moreele, zoowel als verstandelijke. Een groot deel der Christenen behoort tot de onontwikkelden en de economisch zwakken. Dat is een gevaar, dat wij terdege onder de oogen moeten zien. Een in vergelijking met het geheel geringe minoriteit der Christenen moet met het oog op haar toekomst sterk zijn door geestelijk streven en ontwikkeling, zij moet zedelijk respect afdwingen. Wat de economische zwakte betreft zou ik hier nog geen voorstellen willen doen, maar er wel met kracht op willen wijzen dat we dit probleem ernstig in oogenschouw moeten nemen. Het is trouwens opvallend dat Java ook weer niet alleen staat in de behoefte der Christenen aan ontwikkeling. In het artikel van Garfield Williams over Indië wordt ,,education'' als de grootste gift der Zending aan de Indische Christenen gekenschetst. Rev. Cheng weidt langdurig uit over den lagen ontwikkelingsstandaard der Chineesche Christenen. Hij voelt het als één der grootste hinderpalen dat de Inlandsche Christenen intellectueel niet geprepareerd zijn voor de zelfstandigheid.

De Javaansche Christenen moeten meer aangevuurd worden elkaar te helpen en ook in volksbelangen te helpen. Hoorden zij b.v. niet zelf te bestrijden wat er aan analfabetisme bestaat in hun eigen kring, maar vooral ook behoorden zij niet mede te doen aan een poging om dat onder hun volk te bestrijden. Het zou een schoone taak zijn om met de besten onder hen samen te zoeken naar de wegen om hun volk te dienen.

In de derde plaats is het voor de Christen-Javanen naar mijn overtuiging dringend noodig dat wij ze meer zien als een eenheid en niet als onderscheiden naar de verschillende Zendingsvelden. Hun eenheid moet niet slechts op het gebied der gedachte liggen, maar zooveel mogelijk in praktijk omgezet worden. Ik verwijs hier b.v. naar een artikel in de Pengadjaran Christen van April l.l., waar in verband met de Goeroevereeniging en den strijd, die daarover is, nadrukkelijk de behoefte aan eenheid wordt uitgesproken, maar even nadrukkelijk wordt geconstateerd dat het verschil der Zendingen dit bemoeilijkt.

Dit leidt mij tot het laatste en voor ons hoogstwaarschijnlijk gewichtigste punt van mijn voordracht n.l. zullen wij de gemeenschap der Javaansche Christenen meer als een eenheid zien en behandelen,

dan zullen wij ook zelf meer een werk-eenheid moeten zijn. Mij dunkt dit voor ons Europeesche arbeiders in de Zending één der gewichtigste en dringendste vraagstukken. De situatie is immers op het oogenblik zoo dat de Europeesche Zendingsarbeiders de macht in handen hebben, maar dat tevens de eerste aarzelende schreden naar zelfstandigmaking worden gezet. Bewijs daarvan zijn de twee andere onderwerpen op deze Conferentie: De zelfstandigheid der Javaansche Kerk, en: Open vragen in de ontwikkeling der Javaansche Zendingsgemeenten tot Javaansche Kerk(en). Het is nu de welaangename tijd om ons te bezinnen op de zedelijke noodzaak van samenwerking, want wij staan nu aan het begin. Ik wil eenige argumenten, die daartoe dringen, noemen. In de eerste, maar niet de voornaamste plaats: de groote verdeeldheid der Christenen, ook op het Zendingsveld, behalve dat zij, zooals wij gezien hebben, de nadenkende Christenen verwart, doet zij ons tegenover de Javanen en speciaal tegenover de Mohammedanen die niets van die verdeeldheid begrijpen groote moreele schade. Niet het voornaamste argument, zeg ik, want het zou kunnen zijn dat we om gegronde redenen meenden dien blaam te moeten dragen. Het gewichtigste argument is dunkt mij dat we het verplicht zijn aan de Javaansche Christenen, aan hun kracht en hun toekomst, omdat we niet gekomen zijn om onze vormen en theologieën te brengen, maar het Evangelie. Hier ligt een taak van groote zelfverloochening voor ons. Om maar één groot voorbeeld te noemen: Nu we aan den aanvang van nieuwe ontwikkelingen staan, is het een vraag van bijzonder groot belang of we gezamenlijk zullen aansturen op een Javaansche Kerk of besloten binnen eigen grenzen ieder afzonderlijk naar Javaansche Kerken.

Voor het eerste is overleg noodig en voortdurende uitwisseling van gedachten. En zoo zijn er meer belangrijke zaken te noemen: de houding der Christen-Javanen tegenover de bewegingen onder hun volk, tegenover allerlei volksgebruiken en erfelijk cultuurbezit. Naar mijn overtuiging is ten opzichte van al deze dingen wat ik zou willen noemen een intermissionaire politiek gewenscht. Het is weer veelzeggend dat de drang der gebeurtenissen in Britsch-Indië de Zending in die lijn gebracht heeft. Daar heeft men gevoeld dat het voor de ontwikkeling der Hindoesche Christengemeenschappen uiterst hinderlijk was dat hun zoo overeenkomende problemen behandeld werden naar de inzichten van tallooze comité's met élk een eigen traditie. Uit de zgn. Provincial Councils is nu een National Council samengesteld, die naar vermogen tracht bij behoud van ieders zelfstandigheid gezamenlijk en geregeld naar oplossingen te zoeken, die met de Hindoesche Christenen als een *geheel* principieel rekening houdt. Japan en China kennen deze nationale Zendingsraden ook.

Wanneer ik U ten slotte een voorstel ter overweging mag aan-

bieden, zou ik willen wijzen op den N. I. Zendingsbond als een lichaam dat van tweejaarlijksch zendelingen-rendez-vous een lichaam zou kunnen worden, waaruit althans voor Java een vast comité wordt gevormd. Dat centraal orgaan zou dienst kunnen doen om de eenheid in de oplossing van de problemen, die de ontwikkelig der Javaansche Christen-gemeenschap stelt, krachtdadig na te streven en zou zich daartoe ook competente Inlandsche Christenen kunnen assumeeren. Ofschoon ik mij de moeilijkheden niet ontveins koester ik toch de hoop dat het mogelijk is op deze wijze veel goeds tot stand te brengen, de Javaansche Christen-gemeenschap meer naar haar aard en behoeften te dienen, mits wij steeds met allen ernst op den voorgrond stellen dat wij hier niet gekomen zijn om ons eigen geestelijk type te brengen, maar den God der Heilige Liefde zooals Hij zich in Christus Jezus heeft geopenbaard en dat wij niet onze eigen geestelijke physiognomie willen overplanten, maar willen arbeiden om Christus in de Javanen gestaltenis te doen verkrijgen.''

* * *

Felle bestrijding. Dr. D. J. Hulshoff Pol heeft den, in *D. I. G.* 1924 blz.1043 gememoreerden, aanval, door den heer Kees van Hoek in *De Opbouw* gericht op zijn brochure: ,,Het recht van den Inlander op zelfregeeren en zijn economische ontwikkeling'' niet zonder wederwoord gelaten. Zijn stuk in *De Vrijheid* van 19 November gaat den heer Van Hoek te lijf met een kwalificatie als oer-conservatief, hij zou er over gedacht hebben het artikel onbeantwoord te laten, ware het niet dat in *De Vrijheid* van 8 October mr. Joh. J. Belinfante zich tot op zekere hoogte solidair heeft verklaard met den criticus, waarom hij nadere voorlichting noodig acht.

Laat ons hier even de woorden aanhalen, waarin mr. Belinfante zijn beoordeeling had vervat. Hij schreef: ,,Ofschoon we het lang niet altijd eens zijn met de Indische politiek der vrijzinnig-democraten en ook geenszins elke bewering van den schrijver voor onze rekening zouden willen nemen, gaan wij voor ons met hem accoord, waar hij de denkbeelden van Dr. Hulshoff Pol verwerpt''. Het zijn deze woorden die den Schr. der brochure er toe hebben gebracht aan de geschiedenis van Egypte nog een voorbeeld te ontleenen tot steun van zijn opvattingen. De daar door Engeland gevolgde politiek, leidt hem tot de volgende opmerking: ,,Twee fouten zijn echter door het groote koloniale rijk gemaakt.

De eerste is, dat te laat de vierde periode — die van bijna geheele zelfstandigheid — werd ingeluid, dus te laat de nieuwe koloniale politiek werd gewijzigd. Toen toch de anti-Engelsche beweging in haar begin was, had de Engelsche regeering het toekomstige gevaar moeten voorzien, en veel eerder tot benoemen van een koning moeten over-

gaan. Het nadeel der conservatieve koloniale politiek was, dat de jong Egyptische partij zich nu niet heeft gesteld onder den koning, doch zich naast, zelfs boven hem plaatste. Jaren van onrust gaat Egypte hierdoor tegemoet, totdat, door onderlingen naijver en corruptie, de jong nationale partij aan kracht zal verliezen, die dan den vorst, door Engeland in het rechte spoor gehouden, ten goede zal komen.

De tweede fout is, dat Engeland de vorst en rijksgrooten niet heeft weten te betrekken in Engelsche financieele ondernemingen in Egypte. Zij allen zullen Albion dus slechts blijven beschouwen, ook in de toekomst, als een hebzuchtigen indringer, die wel de meesterhand doet gevoelen, doch hun geen direct voordeel brengt. Daar nu in Oostersche landen de invloed van den vorst en der rijksgrooten op de bevolking steeds een zeer groote is en steeds een zeer groote blijven zal, zal de geheele Egyptische bevolking de Engelschen *steeds* als haar vijanden blijven beschouwen".

Na die uiteenzetting stelt dr. Hulshoff Pol de vraag:

„Zullen wij in dezelfde fouten van Engeland vervallen, of zullen wij de bakens tijdig weten te verzetten?"

Dan vervolgt hij:

„Ook in Indië heeft men de eerste periode, die der uitzuiging, gekend. Ook in ons tropenland heeft men daarna de tweede gehad, die der ethische politiek. Nu staan wij in het begin der derde periode. De Inlander wordt zich zijn menschzijn bewust en eischt het recht op, over eigen lot te beschikken. Overal bruist en woelt het in den archipel en nu eens luider, dan weer zachter klinkt het *los van Nederland*.

Zullen wij, door het Engelsche voorbeeld geleerd, ons koloniaal bestuursstelsel tijdig wijzigen? Zullen wij den Inlandschen Groote, onder toezicht van Nederlandsche ambtenaren laten waken over eigen rasgenooten? Zullen wij, als Engeland *verplicht* was te doen doch van onzen kant nu nog *vrijwillig* geschieden kan, sultanaten of regentschappen uitroepen, waar deze nog ontbreken of in vroeger tijden door ons werden opgeheven? Zullen de vorsten op ons steunend en door ons voorgelicht voort arbeiden aan de ontwikkeling van land en volk? Zullen wij al deze vorsten en rijksgrooten doen deelen in de winsten van eigen bodem, zooals men dat in Deli, Langkat, Koetei en andere landstreken reeds heeft?"

Na zoo kort zijn stelsel in herinnering gebracht te hebben, laat hij o.i. de bedoeling van zijn tegenstanders minder goed tot haar recht komen, in deze woorden: „Of zullen wij de teekenen des tijds niet verstaand, blijven wachten en wachten, het verzet laten groeien, tot eindelijk wij gedwongen zijn, dat te geven, wat nu vrijwillig geschonken kan worden?"

Dit is toch bezwaarlijk te lezen uit de ook in *D. I. G.* (blz. 1044) aangehaalde woorden van den heer Van Hoek. Mr. Belinfante moge te ver gaan als hij hem, omdat zijn artikel in *De Opbouw* verschenen is, Vrijzinnig-Democraat maakt, maar de geest waarvan de kritiek van Van Hoek getuigt en de opname van zijn beschouwingen in dat maandblad wijzen er toch op dat hier geen conservatief aan het woord is, die maar wil wachten en laten groeien. Ook voor mr. Belinfante past die kwalificatie niet.

Wie de tegenover elkander geplaatste stelsels wil beoordeelen, beijvere zich de wederzijdsche positie te overzien, zonder van zijn stuk te geraken door het strijdrumoer.

* * *

De regeering over den toestand in Mekka. Op de vragen van den heer R. A. A. Wiranatakoesoema, welke op 2 October werden ingezonden en welke luidden:

a. Heeft de regeering reeds maatregelen genomen om te voorkomen, dat meerdere zich ter bedevaart naar Mekka begeven hebbende Indonesiërs het lot deelen der pelgrims, die tijdens de jongste onlusten zijn vermoord?

Zoo niet, is de regeering bereid om ten spoedigste geldelijke hulp te bieden, waardoor zij, die zulks wenschen, kunnen terugkeeren naar hun geboorteland?

b. Acht de regeering het niet wenschelijk om de Mohammedanen in Indië, van wie verscheidene reeds thans voorbereidingen treffen voor de reis naar Mekka, zoo spoedig mogelijk op de hoogte te stellen van de tegenwoordige toestanden in genoemde stad en omgeving en haar ten spoedigste aan te raden dit jaar niet ter bedevaart te gaan, mede om te voorkomen, dat onnoodiger wijze gronden en andere bezittingen tegen lagen prijs verkocht worden om de kosten voor de reis te bestrijden, die wellicht niet gemaakt wordt?

heeft de Ind. regeering dd. 22 October geantwoord:

De uit Nederlandsch-Indië afkomstige personen die bij de verovering van Taif zijn omgekomen, waren voor zoover bekend geen bedevaartgangers, doch te Mekka metterwoon gevestigden.

De bedevaart van dit jaar was afgeloopen en de bedevaartgangers hadden de terugreis naar Nederlandsch-Indië reeds aanvaard, toen de onlusten in Arabië uitbraken.

Ten einde de Nederlandsch-Indische onderdanen, die voor langer of korter tijd te Mekka gevestigd zijn, in de gelegenheid te stellen den Hedjaz te verlaten, hebben de scheepvaart-maatschappijen op verzoek van de regeering een schip naar Djeddah gezonden, terwijl als de consul zulks verzoekt, meer schepen kunnen volgen. De consul beschikt over fondsen voor het verleenen van hulp.

De regeering beschikt niet over nauwkeurige berichten omtrent de tegenwoordige toestanden in Mekka en omgeving. Bovendien valt nu nog niet met zekerheid te zeggen hoe de toestand over twee à drie maanden, wanneer het bedevaartseizoen aanvangt, zich zal hebben ontwikkeld.

In verband hiermede en met de onzijdigheid, welke de regeering in godsdienstzaken betracht, meent zij de bedevaart, welke voor de Mohammedanen een godsdienstplicht is, niet uitdrukkelijk te mogen ontraden.

Overigens publiceert de pers wat haar, ook door mededeelingen van de regeering, over den toestand in Arabië bekend wordt, zoodat de Mohammedaansch-Inlandsche maatschappij voldoende ingelicht kan worden geacht nopens eventueele risico's aan de bedevaart verbonden.

* * *

De geweigerde Nieuw-Guinea concessie. In de *Java-Bode* van 25 October werd het volgende geschreven:

Nieuwe pogingen uit noodzaak?

In verband met de twee tegenspraken, die gevolgd zijn op het uit Nederland geseinde bericht, dat opnieuw onderhandeld zou worden over een Duitsche concessie op Nieuw-Guinea merkt *De Loc.* op, dat géén van die beide berichten ,,afdoende'' is:

,,Gemeld werd dat ,,tusschen hertog Adolf en de Indische regeering'' de onderhandelingen werden hervat.

Dit bericht kon door een correspondent, die er vlug bij wilde zijn, gemeld worden op het oogenblik, dat de nieuwe concessieaanvrage in zee was gegaan.

Zoolang ze dan nog niet is aangekomen, kan de officieuze tegenspraak worden gehandhaafd, wijl toch in het ambtelijke iets eerst bestaat wanneer het bestaan te bewijzen valt uit een bundel stukken.

En dat de heer Helfferich de plannen opgaf, bewijst niet dat dit ook met hertog Adolf, voor wien hij als geïnteresseerd gelastigde optrad, het geval zou zijn. Dat de heer Helfferich, wiens denkbeelden flagrant in strijd waren met de restricties, door de regeering gesteld, zich als middelaar terugtrok, zich terug moest trekken, ligt zelfs voor de hand.

Hetgeen een correspondent te Makasser onlangs meldde omtrent het halsstarrig optimisme van het uit Nieuw-Guinea terugkeerend gezelschap Duitsche explorators maakt het geraden de mogelijkheid van nieuwe pogingen in het oog te blijven houden.

Geen rook zonder vuur.''

Tot zoover de *Locomotief.*

Dat er inderdaad eenige grond voor deze veronderstelling is, wordt door verschillende feiten bewezen.

Allereerst de beide artikelen van den heer Helfferich in *Economisch Statistische Berichten* over het buitenlandsche kapitaal in Indië. Voorts een artikel van Julius Wolf in de jongste *De Economist*, onder den veelzeggenden titel: ,,20 millionen Menschen zu viel in Deutschland?'', dat zeker niet zonder bedoeling thans in een Nederlandsch tijdschrift verschijnt. Dàn de wijze waarop de Duitsche pers op de weigering gereageerd heeft.

De *Hamburger Nachrichten* (Hamburg is een centrum van officieele en officieuze Duitsche koloniale belangstelling) schreef: ,,De weigering op grond van de overweging, dat deze onderneming een politiewacht had kunnen worden in het concessie-gebied, is in Holland's eigen nadeel. Want wat wenschte deze Hollandsch-Duitsche onderneming in werkelijkheid? In de eerste plaats het openleggen van een nog braakliggend vruchtbaar gebied met de hulp van de Duitsche koloniale pioniers-ervaring. Anders niets''.

En het blad eindigt veelbeteekenend:

,,*Wij nemen aan, dat het laatste woord in deze quaestie nog niet gesproken is, en dat de Nederlandsche regeering nog zal komen tot een rustiger beschouwing van de zaak en een op grond daarvan nieuwe uitspraak*''.

Deze stem uit Hamburg, de zetel van het Duitsche Instituut voor koloniale studiën, is lang niet zonder beteekenis!

Het officieuze *Wolf*-bureau zond, naar aanleiding voor de concessieweigering uit Amsterdam een lang telegram aan de Duitsche bladen, waaruit wij vertalen:

,,De huidige toestand, dat de Duitsche emigranten en de verdreven Duitsche kolonisten zich over de geheele wereld verspreiden, brengt niet slechts een groot nationaal, maar ook ernstige economische gevaren mede. Duitschland kan evenmin zonder overzeesche gebieden om er grondstoffen uit te betrekken, als buiten een centrum om er zijn talrijke burgers te verzamelen, die in het Vaderland geen bestaan meer kunnen vinden''.

Deze pertinente mededeeling wordt slechts gedeeltelijk gecompenseerd door de daarop volgende uiteenzetting, dat het hier ging om een zuiver particuliere onderneming.

Maar verder geeft *Wolf* toch blijk de Nederlandsche weigering niet volkomen begrepen te hebben, waar hij seint:

,,In zekere Hollandsche kringen ontstond een door concurrentiegeest geleide veldtocht tegen deze plannen. Men sprak van beperking der Nederlandsche souvereine rechten. Op deze overweging schijnt de zaak dan ook te zijn afgewezen''.

En dan besluit *Wolf* aldus:

,,*Het zou ten zeerste te betreuren zijn indien hier niet alsnog een oplossing kon worden gevonden*. Want evenzoo noodig als Duitschland

een nieuw economisch emigratiegebied noodig heeft, evenzeer is het in Nederland's belang, wanneer dit groote gebied wordt opengelegd, waarvoor Nederland zelf het noodige kapitaal en de noodige arbeidskrachten mist".

Wij hebben het van buitengewoon belang geacht om deze stemmen naar voren te brengen. Zij bewijzen ten duidelijkst, dat men in Duitschland het slagen dezer particuliere onderneming beschouwd heeft, en nòg altijd beschouwt, als een economische levensvoorwaarde voor het Rijk.

En de Nederlandsche beslissing, gebaseerd op voorbehoud tegen internationale verwikkelingen is door den drang van de Duitsche economische noodzaak te weinig begrepen, dan dat wij nieuwe pogingen uitgesloten zouden achten, zegt de *Java-Bode*.

* * *

Een verzoekschrift van Bendor. Blijkens het orgaan van de vereeniging, van December 1924, is aan de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, dd. 21 Nov. 1924 het volgende verzoekschrift gezonden:

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen, het Hoofdbestuur van den Koninklijken Bond van gepensionneerde en eervol ontslagen militaire Officieren van Moederland en Koloniën en hunne Weduwen „Bendor", domicilie kiezende Koninginnegracht 143, te 's-Gravenhage;

dat op 4 October j.l. door het Hoofdbestuur van onzen Bond een request aan Zijne Excellentie, den Minister van Koloniën werd gezonden, — hetwelk ons Bestuur de vrijheid neemt in gedrukt afschrift hieraan toe te voegen — waarbij gevraagd werd om de lotsverbetering, welke het gevolg zal zijn van de door de Indische Regeering voorgestelde verbetering van de gagementen en pensioenen van de vóór 1 Januari 1920 gegageerde en gepensionneerde militairen van het Nederlandsch-Indische leger beneden den rang van onder-luitenant van 60 jaar en ouder, niet tot die klasse van gewezen militairen te beperken, doch haar toe te kennen aan alle oud-militairen, die den zestigjarigen leeftijd hebben bereikt, waarop een antwoord werd ontvangen dd. 13 November 1924 waarbij de Minister voornoemd aan het Hoofdbestuur kennis gaf, dat aan zijn verlangen niet kon worden voldaan;

dat, zoo als Uw Hoog College uit nevensgaand afschrift-request kan zien het Hoofdbestuur voornoemd om verschillende redenen het zeer onbillijk acht, dat van de voor te stellen lotsverbetering voor de gepensionneerde militairen van het Oost-Indische Leger — gepensionneerd vóór 1 Januari 1920 — twee categoriën — die van de

gepensionneerde officieren en onder-luitenants geheel worden uitgesloten;

dat, daarom dit Hoofdbestuur vermeent niet alleen het recht, maar ook den plicht te hebben, aan de Leden van Uw Hoog College te vragen, dat ook tegenover die twee uitgesloten categoriën de billijkheid wordt in acht genomen;

redenen, waarom het Hoofdbestuur voornoemd Uw Hoog College eerbiedig verzoekt Zijne Excellentie, den Minister van Koloniën te willen uitnoodigen om de voor te stellen, reeds genoemde lotsverbetering, mede van toepassing te doen zijn op de twee uitgesloten categoriën.

* * *

Zeer onjuiste opgaven en inlichtingen in den Regeeringsalmanak. In het *Koloniaal Wkbl.* van 23 October gaat de heer E. L. K. Schmülling de samenstellers van dat gedeelte van den Indischen regeeringsalmanak, hetwelk cijfers geeft over de inlandsche gemeenten op Java en Madoera, op alles behalve malsche wijze te lijf. De feiten, waarop hij zijn phillipica grondt, geven wij hier, met verkorte beschouwing weer.

Voor eind 1920 was het geheele aantal desa's waartoe in dit verband ook de kampongs gerekend moeten worden, in die aantooning voor de Gouvernementslanden (op honderden afgerond) opgegeven:

door den Almanak met	30.800
feitelijk was dit totaal	23.500
verschil.....	7.300;

voor eind 1922 waren deze getallen achtereenvolgens: 30.300 en 22.500; verschil: 7.800 (dus 35 % te hoog) (a).

Voor de Vorstenlanden waren deze aantallen en betrekking hebbende op kabekelans voor einde:

1920: 19.400 en 13.400; verschil: 6.000;

1922: 19.400 en 11.400; verschil: 8.000 (70 % te hoog).

Maar voor (a) is het nog ongunstiger, want het verschil is feitelijk nog grooter; het getal 22.500 was langs den weg van combinatieve becijfering verkregen, die, zooals achteraf gebleken is, met de vereischte voorzichtigheid is opgemaakt. Want de in deze alleszins bevoegde en bekwame bewerker van de bijdrage in het Indische Gedenkboek over het Indische gemeentewezen, de aan het Depart. van Binnenl. Bestuur werkzame Adjunct-Inspecteur v. Agrarische Zaken, Meyer Ranneft, zegt daarin op bl. 80:

„.....terwijl van 1902 tot 1912 hun aantal weinig afnam, daalt dit van 1912 tot 1922 van 26.000 tot 22.000". Hij zegt dus: „tot 1922",

waarmede dus een tijdstip bedoeld is, vroeger dan eind 1922, en op zijn vroegst is dit het begin van dat jaar. Op eind van 1922 was het dus stellig lager dan 22.000 en dus het verschil minstens 8300 of 38 %. Daar dat Gedenkboek in September 1923 verscheen, kan men veilig aannemen, dat de bewerker die bijdrage in het eerste, hoogstens tweede kwartaal 1923 voltooid en drukklaar had. De stand der afdalende evolutie was hem bekend uit de laatste gegevens, waarover het Departement voormeld op het oogenblik kon beschikken en hoogstwaarschijnlijk kende hij ze nog niet voor den stand van eind 1922. Maar aangenomen, de stand voor 1922 ware afgerond 22.000, dan wil dit volstrekt niet zeggen, dat zulks ook als totaal aan den Landvoogd (dus de Algemeene Secretarie) was opgegeven, maar wèl moet zulks gebeurd zijn t.a.v. de gewestelijke totalen, welke bijeengenomen, die 22.000 opleveren: de opgave moet dan toch aan de Algemeene Secretarie verstrekt zijn, al ware het alleen en uitsluitend ten behoeve van den Almanak; want een andere verstrekker bestaat er niet buiten dat Departement; zoude men zich namelijk rechtstreeks tot de Residenten wenden, wat wel mogelijk, maar hoogst onwaarschijnlijk is, dan zouden de gegevens toch gelijkluidend zijn.

De vraag rijst dus: hoe is men tot dit opvallende verschil van eindtotaal gekomen? Heeft men ter Secretarie de gegevens van het Departement opzij gezet en willekeurig die van het vorige jaar, hier en daar een weinig veranderd nl. verlaagd, dan moet dit heel zonderling en berispelijk heeten; of: is er door het Departement, dus door of bij de lagere instantie eene dergelijke nalatigheid begaan en die tot zoo abnormaal groote afwijkingen heeft geleid; en dat in eene aangelegenheid, waarvan men, èn stellig nà 1920 toch wel met goeden grond mocht verwachten, dat zij met de uiterste zorgvuldigheid, ongeveer als in Nederland, werd bewerkt en bijgehouden! 1920 was immers het jaar der eerste volkstelling, waardoor men zoo nauwkeurig mogelijk het aantal personen wilde bepalen, maar de gemeenten zijn samenwoningen van personen en hun betrekkelijk zeer geringe aantal is zeer gemakkelijk vast te stelle. Maar hoe ook: er is gezondigd; hetzij te Buitenzorg, hetzij te Batavia. Maar de zaak wordt nog meer bevreemdend, als men bedenkt, dat de bijdrage van M. Ranneft voormeld, er niemand op deze twee plaatsen toe heeft gebracht, om deze zaak scherper te bekijken of zelfs te doorgonden. De bewerkerbureauman heeft dus van die bijdragen òf geen kennis gehad, òf er wèl kennis van genomen, zonder dat dit echter bij hem eenig heilzame twijfel opgewekt heeft, ter aansporing tot critische herziening van wat sinds het groote aantal jaren van bij elkaar ongeveer een derde eeuw, in steeds grover en gapender afwijking van den feitelijken toestand, nl. het werkelijke aantal gemeenten, jaar in jaar uit op de Landsdrukkerij werd te boek gesteld in den hoogambtelijken jaar-

bijbel. Dientengevolge staat men thans voor het ongelooflijk klinkende geval, dat de bijbelsche opgave voor 1922 aangeeft den stand van 1892 voor de Gouvernements- en voor de Vorstenlanden.

Is het in het licht van het hier vermelde te veel, te onredelijk verlangd, dat de voor de opmaking verantwoordelijke Secretarie- of Departements-ambtenaar geen tweebeenige automaat zij, maar die minimale hoeveelheid van inzicht in, belangstelling voor de door hem behandelde zaak bezitte, dat hij zich, indien voor eene deugdelijke berichtgeving noodig, eens ook tot de betrekkelijke afdeeling van hetzelfde Centrale Bureau wende, om voor- of inlichting omtrent onderwerpen, die in den Almanak in text of tabel, in letter of cijfer met eenige uitvoerigheid moeten worden behandeld? Dan zoude hij toch allicht iets kunnen vernemen, behalve omtrent wat er met de desa's en vooral sinds 1919, nl. toen de ordonnantie op de splitsing en samenvoeging werd afgekondigd, in versneld tempo gaande is, ook omtrent de verdere voornemens en bedoelingen die men in verband met de schepping der Gouvernementen voor de desa's koestert, terwijl de kampongs principieel bestemd zijn, om zich in de stadsgemeenten op te lossen. Ook zoude hij alsdan in ééne moeite door een en ander te weten zijn gekomen omtrent de beteekenis en gevolgen, die de befaamde Reorganisatie der Vorstenlanden, eene vrij ingewikkelde zaak, maar een bestuurlijk meesterwerk tevens, en thans in volle en krachtdadige uitvoering, op het overgroote aantal der archaische kabekelans heeft, die gelukkig bij duizendtallen reeds verdwenen en nog zeer snel aan het verdwijnen zijn. In tegenstelling met het Gouvernementsgebied zwijgt het Indische Gedenkboek over deze laatste, wat althans de statistische gegevens betreft.

Uit een staatsrechtelijk oogpunt, dus als men denkt aan den staatsopbouw, aan organisatie, samenhang en werking van het Overheidsapparaat en het Openbare Gezag, dan moeten die inlandsche gemeenten er toch dwingend de belangstelling voor opvragen, en zij verdienen die toch wel ten volle en thans meer dan ooit voorheen: want, zoo niet bij uitsluiting, maken zij er voor een zeer aanmerkelijk deel den grondslag van uit; daarop staat en rust de bovenbouw; zonder deze ware zij onbestaanbaar en zoude men zich zeer moeielijk kunnen voorstellen, hoe er het Indische Gemeenebest zoude uitzien."

Bij het overnemen van cijfers uit een der talrijke officieele publicaties hebben wij de vraag wel eens gewaagd, of het practisch nut geacht mag worden op te wegen tegen de arbeidsprestatie, noodig om de verstrekte gegevens beschikbaar te stellen. Indien hetgeen de heer Schmülling in bovenvermeld artikel aan de kaak stelt reden van bestaan heeft, waardoor men dan moet gaan gelooven dat de officieele cijfers die doorgaans reeds aan het euvel van veroudering leiden, ook

nog door dat van onvoldoende verzorging aangetast zijn, geeft dit te meer aanleiding tot het stellen van de vraag, of minder-, maar vlugger en degelijker statistisch werk, ten deze niet kan bezorgen bezuiniging en toch verbetering.

* * *

Antecedenten. De *Indische Telegraaf* van 4 October gaf de volgende driestar onder dit opschrift.

Onder het vorig landvoogdelijk bewind, dat zich heeft doen kennen als bizonder mild en lankmoedig, werd een voor landsdienaren, die op de een of andere wijze hadden gezondigd en dientengevolge een justitieele veroordeeling ondergingen, buitengemeen gunstige bepaling getroffen. Zij konden nl. na hun straftijd te hebben uitgezeten, weder tijdelijk op een vijfjarigen proeftijd in dienst van den lande worden opgenomen, waarna, bij goed oppassen, zelfs een vaste aanstelling kon volgen.

De overheidspersonen, in wier handen het benoemingsrecht berust, hebben sedert dien herhaaldelijk vroegere gedetineerden in dienst genomen, niet alleen omdat zij zich daartoe gedrongen gevoelden door het desbetreffend schrijven uit Buitenzorg, doch eveneens was daartoe aanleiding de omstandigheid, dat in de Centrale gevangenis voor Europeanen te Semarang intensief gearbeid wordt aan de meerdere ontwikkeling van de van hun vrijheid voor langer of korter tijd beroofden. Deze toch kunnen, om maar iets te noemen, zich bekwamen in machineschrijven, stenografeeren, boekhouden e.d. Er worden geregeld examens afgenomen en aan de geslaagden diploma's uitgereikt, waarmede de betrokkenen, zijn zij eenmaal weder in het volle leven terug gekeerd, zich een betrekking kunnen zoeken, waarin zij, naar bekend, worden bijgestaan door den ambtenaar voor de reclasseering.

Schertsend wordt dan ook wel eens gezegd, dat het eigenlijk voor een onontwikkelden jongen zoo erg niet is, een tijdje in de gevangenis te zitten: „als je er in komt, ken je niets, maar je komt er uit als boekhouder of accountant".

Indien men dit voor oogen houdt, is het verklaarbaar, dat er op verschillende gouvernementskantoren en diensten personen werkzaam zijn, wier verleden niet ongerept is, doch niet verklaarbaar is, dat niet tegelijkertijd bizondere voorzieningen werden getroffen. Uit een thans gepubliceerd rondschrijven der regeering toch blijkt, dat er zich gevallen hebben voorgedaan, dat superieuren niet op de hoogte waren van het verleden van dergelijke ondergeschikten, hetgeen er toe leidde, dat zij zelfs in goed vertrouwen met comptabel beheer werden belast, welk vertrouwen naderhand weder beschaamd werd: in den laatsten tijd werden verschillende staaltjes daarvan door de dagbladen openbaar gemaakt.

Te meer valt dit te verwonderen, waar de antecedenten in het gouvernementeele leven zulk een voorname rol spelen. Er zijn ons gevallen bekend, dat bij overplaatsing van een ambtenaar diens chef een ,,geheim eigenhandig'' schrijven naar den nieuwen superieur van den betrokkene zond, waarin zijn doopceel wordt gelicht. Thans zal dit bepaaldelijk worden voorgeschreven ten aanzien van landsdienaren, die vroeger veroordeeld werden; een maatregel, die toe te juichen valt, aangezien daardoor de chefs weten met wie zij te doen hebben, terwijl hij voor de betrokkenen een aansporing kan zijn om, wetende dat er op hen gelet wordt, steeds het rechte pad te blijven bewandelen.

Tevens heeft de landvoogd de bepaling inzake den vijfjarigen proeftijd ingetrokken: landsdienaren, die fraudeeren, gaan zonder meer den dienst uit. Iets dat niet meer dan rationeel is en waarmede de regeering den particulieren werkgever navolgt, bij wien een employé, die de gevangenis in dwaalt, zelden een kans op herplaatsing heeft en deze zeer zeker nooit toegezegd krijgt.

* * *

Verhooging van padiproductie. Over dit onderwerp, dat zich in vernieuwde belangstelling mag verheugen, ontving *De Locomotief* van inlandsche zijde beschouwingen, die in de nrs. van 22 en 23 October zijn opgenomen. Schr. bespreekt hetgeen door den Kedirischen correspondent van dat blad ter zake is bepleit (zie *D. I. G.* Dec. nr. '24, blz. 1115). Over intensiveering van den landbouw en de oorzaken van het conservatisme van den tani, met de middelen tot verbetering sprekende, komt hij tot de volgende conclusies:

1. Irrigatieverbeteringen mogen zeer zeker niet achterwege blijven. Men houde echter in het oog, dat ze meestal hooge onkosten met zich medebrengen, en dat er duizenden en duizenden bouws zijn, die, door natuurlijke armoede of uitputting, door irrigatie alleen niet zijn te verbeteren.

2. Door voorlichting kan in die streken kunstbemesting etc. in den loop der tijden er in worden gebracht, maar lang niet overal bij den specifieken voedsellandbouw, wegens de moeilijkheid van kapitaalsintensiveering op de dwergbedrijven en wegens den hoogen rentestandaard. Bovendien kan voorlichting slechts in waarheid doeltreffend zijn en blijvende waarde hebben, mits daarbij geen zweem van dwang wordt toegepast.

3. Uit dit alles volgt dus, dat irrigatie, landbouwvoorlichting en volkscredietwezen, hoe nuttig en onontbeerlijk ook, slechts in gematigd tempo hun zegenende invloeden kunnen doen inwerken, in elk geval de productie niet zóó snel kunnen opvoeren, dat deze gelijken tred kan houden met den bevolkingsaanwas.

4. Industrialisatie, behoorlijk in evenwicht gehouden, en ver-

hoogde emigratie, dus het populair maken hiervan door gepaste propaganda, en vooral door het aan banden leggen van obscure wervingspraktijken, als b.v. het onthouden van het meerendeel van het aan de contractanten toekomende handgeld, zijn daarnaast noodzakelijk.

5. Waar bodem en klimaat den aanplant veroorlooft van andere dan voedingsgewassen, welke belangrijk meer inkomen aan den boer verschaffen, werke men deze niet tegen, doch steune men deze zooveel mogelijk. In geen geval mogen, in normale tijden, de klassieke padi en polowidjo in dergelijke streken, à tort et à travers boven die meerwaardige gewassen worden voorgetrokken.

6. Door deze ,,politiek'' zal men geraken tot het vormen van een meer intensief werkenden landbouwersstand, een onmisbaar element in den staat wegens zijn tegenzin in alles, wat den rustigen gang van het bedrijf kan verstoren. (Nergens ter wereld zijn het ooit de landbouwers, die storende invloeden uitoefenen in de menschelijke samenleving, doch steeds de onrustige, zenuwoverspannen fabrieksarbeiders).

7. Vrees voor voedselgebrek behoeft in vredestijd niet te worden gekoesterd. Het in het leven roepen van een economisch sterkere bevolking, die over een groote koopkracht kan beschikken, in staat om de goedkoope importrijst te betalen, is verre te verkiezen boven het op hetzelfde lage ontwikkelingspeil houden van den alleen op de teelt van voedingsgewassen aangewezen tani.

8. In oorlogstijd, dus onder bizondere omstandigheden, zijn bizondere maatregelen geoorloofd. Dàn is er ook weinig bezwaar tegen, om de overheid te doen ingrijpen en door doelmatige ,,oekazen'' de voedselproductie tijdelijk naar voren te brengen.

BUITENLAND

INHOUD:

Amerika en Japan. — Oud-minister Sarraut over de Stille-Oceaan-politiek. — Automobiel-verkeer in de Sahara.

Amerika en Japan. De Amerikaansche vloot-manoeuvres zullen in het begin van 1925, aldus de jongste berichten in de Japansche bladen, volgens een zeer minitieus opgezet plan nabij Hawaii worden gehouden. Op den 4den Januari beginnen deze manoeuvres. Ondersteld wordt, dat de diplomatieke verhoudingen ernstig verstoord worden op een tijdstip, dat geen enkele voorbereiding tot een oorlog is gemaakt. De Atlantische vloot van de Vereenigde Staten zal haar operatiebasis ter Oostkust onmiddellijk verlaten en te San-Pedro aankomen tegen het midden van Februari, varende door het Panamakanaal, teneinde zich te voegen bij de Pacific-vloot, die bij San-Pedro haar basis zal hebben, daarbij gesteund door een flotille torpedobootvernielers en een luchteskader. Het doel van de Pacific-vloot moet dan zijn om het Panama-kanaal zoodanig te beschermen, dat voor de Atlantische vloot te allen tijde een vrije doorvaart verzekerd wordt.

De gecombineerde vloten zullen dan in Maart op zijn vroegst gaan opereeren, onderstellende, dat een aanval op Hawaii wordt ondernomen. De vijand — uit de richting van Honolulu komende — zal dan tegemoet gestoomd worden. Hawaii dekkende, zal getracht worden, den vijand zoo naar het Westen voor zich uit te drijven.

De manoeuvre-zône strekt zich uit van San-Francisco tot aan de Midway-eilanden.

Vanaf Juni tot het midden van September zullen de oefeningen worden voortgezet in de Australische wateren, aannemende weer, dat Australië zich bij de Amerikaanschs macht zal voegen.

De Japansche berichten, naar aanleiding van deze aanstaande marine-manoeuvres, zijn niet erg vriendelijk.

Aangenomen wordt, dat deze manoeuvres alleen Japan als den aanstaanden vijand beschouwen; de openlijke verklaring, dat Australië in de operaties wordt opgenoemd, is al heel gedurfd.

Behalve strategische en tactische doeleinden, heeft Amerika nog wat anders voor met deze vloot-manoeuvres. De vloot van de Ver-

eenigde Staten heeft groot gebrek aan snelvarende lichte kruisers en aan transportschepen. Dit wil men met deze oefeningen eens overtuigend aantoonen, opdat de regeering williger worde om het noodige toe te staan.

Voorts — verzekert een Japansch bericht — zal van deze gelegenheid gebruik worden gemaakt, om anti-Japansche propaganda te maken in Australië en Nieuw-Zeeland, waar de geweldige macht van Amerika, eventueel tegenover Japan te stellen, zal worden gedemonstreerd.

Wel duidelijk blijkt uit deze Japansche stemmen — ontleend aan *The Japan Weekly Chronicle*, — hoe vijandig Japan staat tegenover de aanstaande groote manoeuvres in den Grooten Oceaan.

Aan dit uitknipsel van *De Indische Courant* (W.-Java ed. 17 Oct.) kan worden toegevoegd, dat ook de Europeesche bladen aan deze aangelegenheid beteekenis geven.

Zoo werd aan de *Daily Mail* (6 Dec.) uit Tokio geseind, dat in de Japansche bladen een klaarblijkelijk van officieele zijde geïnspireerd artikel is verschenen, waarin wordt verklaard, dat men in marinekringen de voorgenomen Amerikaansche vloot-manoeuvres in den Stillen Oceaan beschouwt als gaande ver buiten de grenzen, die president Coolidge in zijn boodschap heeft gesteld. Coolidge noemde daarin deze manoeuvres voor verdedigingsdoeleinden noodzakelijk, doch de imaginaire medewerking van de Australische vloot wordt volgens dit bericht van de *Daily Mail* als bijzonder kenschetsend voor de tegen Japan gerichte offensieve bedoelingen beschouwd.

Naar de *Daily Telegraph* terzelfder tijd uit Tokio vernam, waren protestvergaderingen tegen de Amerikaansche vloot-manoeuvres reeds aangekondigd, waarbij talrijke parlementsleden van alle partijen het woord zouden voeren.

* * *

Oud-minister Sarraut over de Stille-Oceaan-politiek. De *Annales* te Parijs openden de reeks der jaarlijksche voordrachten ditmaal met een blik op de algemeene wereldpolitiek, gegeven door den oud-minister van koloniën Albert Sarraut.

Het blanke ras heeft aan de volken in de verre landen een materieele en moreele ontwikkeling gebracht waardoor het zelf aan zijn voorrang afbreuk heeft gedaan, en nu doet de wet van het overheerschend getal zich daar gelden ten koste van Europa. Het feit is te aanvaarden; men heeft er rekening mee te houden bij den opzet van heden en toekomst. De heer Sarraut heeft de gedragslijn nagegaan, welke aan Frankrijk in het programma voor die toekomst is toegewezen.

Hij sprak eerst over de banden, die alle deelen van de wereld bij

elkander houden. De algemeene politiek strekt zich tegenwoordig uit tot ver buiten het Europeesche kader. De Franschman heeft te veel de neiging om zijn aandacht tot Europa te beperken. Dat is een dwaling, met noodlottige gevolgen.

Europa op zich zelf te beschouwen in de innerlijke evolutie van zijn crisis en daarbij aan te nemen, dat deze tot een oplossing kan komen buiten het gebeuren in de overige wereld, of onafhankelijk ervan, dat was het zekerste middel om de diepe beweegredenen van die crisis niet te begrijpen, en om de daarbij passende handelwijze niet duidelijk te kunnen zien.

Bekeken van het Fransche standpunt en onder den indruk verkeerend van de teleurstellingen, die de bevochten overwinning gebracht heeft, wordt de reden van de crisis, welke Europa doormaakt, gezocht in de breuk, die ontstaan is in het front der geallieerden, doordien enkele strijdmakkers zich van Frankrijk hebben afgekeerd, om zich vóór alles met hun eigen belangen te gaan bezighouden. Zoo wordt de houding van Engeland gezien bij zijn handelwijze, die Frankrijk in zijn gevoelige oprechtheid heeft gekwetst. De verwondering zou, zeide Spr., minder groot hebben kunnen zijn, wanneer men een beter besef had gehad van de Britsche verhoudingen, deze legden de naar den voorgrond dringende belangen voor dat rijk, na afloop van den oorlog, minder in Europa, danwel buiten ons werelddeel. 't Is onmogelijk de Anglo-Saksische politiek te begrijpen, als men de rechtstreeksche en diepe inwerking niet in aanmerking neemt, die op alle, over de geheele wereld verspreide, deelen van het Britsche rijk ,,de rest van de wereld'' heeft.

Europa is slechts een van de stukken in het Britsche schaakspel. Het herhaalde misverstand tusschen Engeland en Frankrijk heeft bijna altijd zijn reden hierin gevonden, dat Frankrijk hardnekkig op het kleine Europeesche schaakbord wilde blijven spelen, terwijl Engeland zich op het wereldbord bewoog.

Nu is een ernstige crisis gekomen, die van het Westen, van het blanke prestige, van de Europeesche hégémonie. De oud-minister teekende dan den opkomenden vloed der gekleurde rassen. Hierdoor is het vraagstuk van den Stillen Oceaan ontstaan, dat over het lot van de wereld gaat beslissen. Het Europeesch-Aziatisch problema is een nalatenschap der vorige eeuw. Bij den overgang naar de XXe eeuw was de innige vermenging van de Aziatische met de Europeesche politiek begonnen.

De economische en politieke geschiedenis heeft tijdperken doorgemaakt, die men kenmerkend heeft betiteld naar de groote zeeën, waarover en waaromheen zij zich afspeelden. Zoo dat van de Middellandsche Zee, van den Atlantischen Oceaan. Zoo zijn wij nu in dat van den Stillen Oceaan.

Zonder groote schokken, geheimzinnig, schier onopgemerkt, is het zwaartepunt van de wereld gegleden naar dien uitgestrekten oceaan, op wiens kusten en in wiens directe omgeving meer dan twee honderd millioen menschelijke wezens leven, werken, zich groepeeren, hopen en zuchten. Hoe is die verplaatsing te verklaren? Hoe is de Pacifique geworden tegelijkertijd de knoop van het Aziatisch vraagstuk, èn het groote wereld-probleem, dat den wereldvrede beheerscht en over de toekomst van de beschaving kan gaan beschikken? Daar zal het tooneel zijn, waar, misschien eerder dan men durft onderstellen, het grootste drama zich zal afspelen dat het menschdom zal hebben gekend. Daar zal, indien geen verzoening te brengen zal zijn tusschen de tegenelkander ingaande belangen, het verschrikkelijkste conflict der geschiedenis uitbarsten, zoo verschrikkelijk dat de vijfjarige oorlog, welke wij hebben meegemaakt, daarbij vergeleken slechts een schermutseling zal zijn. Hoe is dit zoo geworden, zoo gekomen?

Wij geven, aan de hand van het verslag in *La Dépêche Coloniale* van 23—24 November, nu verder de uiteenzetting weer van den Franschen eerste-rangs kolonialen staatsman, die blijkbaar een anderen kijk heeft op datgeen, wat de toekomst voor het Verre Oosten in de kiem draagt, dan de voorstanders van ontwapening van Nederlandsch-Indië.

Rusland heeft de Siberische steppen vermeesterd, het breidt zijn gebied in zuidelijke richting uit. Onverpoosd bedacht op het bereiken van de vrije zee, die het mist, richt het zijn streven naar de Pacifique en naar de engten, die toegang geven tot de Middellandsche Zee. Misschien staat diezelfde gedachte het voor den geest, als het, over de Himalaja heen, reeds een blik werpt naar de landen bij den Indischen Oceaan. Daar heeft Engeland zich weten te vestigen in dat wonderland van Zuid-Azië, met meer dan 300 millioen inwoners van het bruine ras. Indië is geworden en gebleven de spil, het middenpunt van het onmetelijke koloniale rijk, waarover Groot-Brittanië heerscht en dat een vierde van onze planeet beslaat. Van den beginne aan liet de Britsche politiek, zooals zij dit ook heden ten dage nog doet, zich leiden door de gedachte Indië veilig en zeker te houden. Zij was bedacht op het beheerschen van de wegen, die over zee en over land naar Indië voeren, op de uitbreiding van den Britschen invloed in de landen, die Indië omringen of gelegen zijn op den weg daarheen.

Hoewel Rusland op een afstand bleef, voelde Engeland het toch als den mededinger, van wien het het ergste te vreezen heeft. In de geschiedenis van geheel Azië speelt de Anglo-Russische rivaliteit reeds sedert langer dan een eeuw een groote rol.

Langzaam aan is ook in andere Europeesche landen de belangstelling voor het Oosten, het Verre Oosten ontwaakt. De koopman is

er de juistheid komen nagaan van de wonderverhalen en heeft vastgesteld wat er in werkelijkheid te halen is voor de behoeften van de wereldmarkt. Portugeezen, Nederlanders, Franschen, Duitschers, Italianen, Belgen zijn er in wedijver getreden, vooral sedert het kanaal van Suez den afstand en de moeilijkheden heeft verminderd.

Na op de Europeesche vorderingen nader ingegaan te zijn, bracht Sarraut de aandacht op de tegenovergelegen kust van den Stillen Oceaan, de Amerikaansche. Vandaar kwam de andere blanke concurrent. De Vereenigde Staten bezetten Hawaï, ontnamen de Philippijnen aan Spanje. Van alle zijden is toegegeven aan de aantrekkingskracht, die van het oude China uitgaat, of wel men gunt elkander niet de rijke markten van dat land met zijn 4 of 5 honderd millioen afnemers, zijn groote uitgestrektheid, zijn onuitputtelijke rijkdommen, zijn veelbelovende mogelijkheden van ontwikkeling. Ieder is er op bedacht bijtijds zijn deel te vragen of te nemen.

Maar dan. Het blanke ras zou niet alleen blijven in dien wedloop. Japan, wakker geroepen door Europa en Amerika zelf, uit zijn slaap van 2½ eeuw, wordt van landbouwland, tot nijverheids gebied, maakt zich tot militaire mogendheid, en verbaast geheel de wereld door de kracht waarmede het zich doet gelden.

De groote oorlog in het Westen doet veel afbreuk aan het gezag van Europa in het Oosten. Rusland en Groot-Brittanië staan scherper tegenover elkander. Duitschland is voorloopig uitgeschakeld. China heeft nog wel niet aan eigen kracht gewonnen, maar de oude invloed van Europa is ginds overal sterk aan 't tanen. In de Engelsche politiek van de Pacifique neemt de invloed van de Dominions de overhand. De imperiale conferenties oefenen scherp toezicht uit op de Britsche buitenlandsche staatkunde. Bij de verkiezingen, die de conservatieve partij aan het roer hebben gesteld, is duidelijk de bedoeling naar voren gebracht om de buitenlandsche politiek in overeenstemming met de Dominions te voeren. En die Dominions interesseeren zich maar matig voor Europa, hen boeit vóór alles Azië. Dat is niet alleen te kennen gegeven door de eerste ministers van Australië en Nieuw Zeeland, maar ook door dien van Zuid-Afrika.

Het protocol van Genève, gericht op vrede door wapenvermindering, opgesteld door de vertegenwoordigers van 54 naties, o.w. Engeland, is dadelijk in Australië en Nieuw Zeeland aangevochten, omdat het heeft toegegeven aan een eisch van Japan, die ginds geen instemming vindt, doch ook omdat de Dominions daarin zien een te nauw binden van de Britsche macht aan de Europeesche zaken en aan de Europeesche conflicten. De Dominions verlangen dat Engeland de handen vrij zal houden, dat het zich los maakt van alles wat het aan het Westen kan binden, vooral van elke militaire alliantie, ten einde op ieder gewild moment zijn volle weermacht ter zee te kunnen bren-

gen waar 't dit noodig zal oordeelen voor de veiligheid van Indië, van de koloniën elders, of van het gebied in den Stillen Oceaan. Australië heeft dan ook dadelijk weer aangedrongen op een hervatten van de plannen voor de versterking van de vlootbasis Singapore. Na de nederlaag van Duitschland kunnen de groote oorlogsbodems van de Noordzee worden overgebracht naar het Oosten.

Van waar dergelijke inzichten? Waarom dergelijke veiligheidsmaatregelen? Frankrijk heeft ternauwernood drie oorlogsschepen in het Verre Oosten. Met de Vereenigde Staten is Engeland op zoo goeden voet, dat het zich bereid heeft verklaard eventueel de Singapore-dokken ook ter beschikking van Amerikaansche oorlogsbodems te stellen. De Vereenigde Staten en de Britsche Dominions stemmen overeen in tegenkanting ten opzichte van Japan, de blanken van Anglo-Saksisch ras komen èn hier, èn daar ertoe den toegang tot hun gebied te sluiten voor de Japanners, het hervatten van de versterking van de Singapore-basis zal wel leiden tot een versterking tevens van de Hawaï-basis. Dit alles valt samen met aanwijzingen van bijzonder actieve besprekingen tusschen Japan en Rusland gevoerd, besprekingen die in beteekenis toenemen, door het van Britsche en Amerikaansche zijde levendig gehouden wantrouwen in de Sowjetregeering. De diplomatie weet voor het samentreffen van gebeurtenissen en tegenstellingen, zooals de hier aangeduide, altijd wel eenvoudige en geruststellende verklaringen te bezorgen, maar elke regeering, die vooruit weet te zien, heeft de beteekenis ervan te doorgronden, en moet zich zelfs verdiepen in het uiterste van mogelijke conflicten, om zoodoende bedacht te blijven op de middelen die de ramp kunnen voorkomen.

Om de groote ramp, die zich aanmeldt, af te leiden vestigt de Fransche staatsman zijn hoop op de wijsheid van Noord-Amerika en Japan, maar verwacht hij toch meer van een Fransch-Britsche samenwerking. Wanneer dit wordt ingezien en erkend, zal ook het begrijpen van de Britsche politiek, in haar ruimere sfeer, tot toenadering leiden inplaats van onbegrepen veroordeeld te worden. Maar om hiertoe te komen zal elke Franschman er zich van hebben te doordringen, dat het ook voor Frankrijk niet meer gaat om een Europeesche-, maar wel om een wereld politiek.

* * *

Automobiel-verkeer in de Sahara. De Sahara, tot nu toe de verlaten woestijn, krijgt druk verkeer. In *La Dépêche Coloniale* van 20 November vinden wij melding gemaakt van niet minder dan vier Fransche zendingen, die nog voor het einde van 1924 haar onderneming zouden beginnen.

1e. De missie Haardt (onze landgenoot) — Audoin Dubreuil, de-

zelfde die, met rups-auto's de eerste automobile verbinding van Algiers met Senegal, en terug, tot stand bracht. Zij is uit Colomb Béchar vertrokken, voornemens, via Tomboectoe en Gao, naar Djiboeti te gaan. (Deze onderneming is georganiseerd door de fabriek-Citroën, in Parijs, wier eigenaar eveneens een Nederlander is).

2e. De missie Gradis, die vergezeld wordt door maarschalk Franchet d'Esperey, gaat van noord naar zuid, over Colomb Béchar, Tomboectoe en Cotonoe, zij verbindt Algerië met de golf van Gabon.

3e. De missie Tranin, die van Conakry, van west naar oost gaande, geheel centraal Afrika door trekt, om Djiboeti te bereiken.

4e. De missie van la Fargue, hoofd van den militairen vliegdienst in Tunis, en Pelletier Doisy, de bekende vliegenier. Zij zullen echter ditmaal niet van de vliegmachine gebruik maken, maar, evenals de andere missies, van rups-auto's. Van Tunis, over Fort-Saint, oase van Djebado en die van Bilma, naar Tchad gaande, maken zij den tocht toch dienstig aan het opnemen van de mogelijkheden voor een nieuwe luchtroute.

Tot zoover *L. D. C.* Als de Bedoeïnen nu maar niet verstoord worden over die poging tot vreedzame vermeestering van het gebied, waar zij tot nu toe de onbetwiste heerschers waren, en van die stemming blijk gaan geven!

Voor wie, zonder gevaar, een kijk op — en indruk van de woestijn wil hebben annonceert la *Cie Gle. Transatlantique*, dat zij biljetten uitgeeft voor een Noord-Afrika-autotocht: Le voyage à la mode: Maroc, Algérie, Tunisie, *le Désert*. De tocht door de woestijn wordt in Renault-auto's volbracht, van Touggourt tot Tozeur. In Nederland geeft het bekende Reisbureau Lindeman, Groenmarkt 22, den Haag, t.z. alle inlichtingen.

KOLONIALE LITERATUUR.

L'islam et les races. P. J. André. 2 vol. Librairie Orientaliste. Paul Geuthner, Paris. (fr. 25).

Als een stroom heeft de Islam zich in wijde vertakking baan gebroken over een uitgebreid wereldgebied. Ja, verder dan eenige rivier heeft hij alle werelddeelen tot zijn stroomgebied gemaakt. Hier vloeit hij breed en krachtig, daar als een tak tusschen andere wateren mee, ginds als een sprankje van weinig beteekenis. Het is de verdienste van den kapitein der koloniale infanterie André, die, ook als Pierre Redan, reeds over Aziatische vraagstukken geschreven heeft, nu een poging gedaan te hebben om dit stroomgebied in zijn geheel te verkennen. Hij heeft dit gedaan door de ontwikkeling van den aanvang af te volgen. Azië vóór het optreden van het Islamisme; het leven van Mahomet; de Koran; de Musulmansche leerstelling; de godsdienstige wet; de Koran als code. Hij gaat dan de verspreiding na: De Arabische uitbreiding en beschaving; de opkomst en het verval van het Arabisch khalifaat.

Dan de aanrakingen tusschen musulmannen en boeddhisten. De hervorming van het Turksch-Mongoolsche- tot een Mohammedaansch rijk. De Ottomaansche staat maakt zich tot erfgenaam van het imamaat. De verovering van Konstantinopel. De tijd van de Turksche grootheid en de val van het khalifaat, leiden dan tot de Oostersche quaestie, zooals die zich heden stelt, na het waardelooze verdrag van Sèvres, na het succesvol doorwerken van de kemalistische partij, die de leiding der Turksche zaken geheel, van Angora uit, in handen neemt, en zich zelfs niet ontziet den sultan en den imam te verdrijven.

Heeft de Schr. voor zoover dit een Franschman in onzen tijd, en voor zoover dit in het bijzonder een Franschman, die de Turksche kwestie van Cilicië uit bezien en bestudeerd heeft, mogelijk is, de loop der historische gebeurtenissen in het eerste boek objectief weten te behandelen, hij wil aan het slot daarvan, begrijpelijkerwijze, zijn landgenooten mededeelen tot welke conclusie zijn studie en onder-

vinding leiden voor de door Frankrijk t.o.v. Angora te volgen gedragslijn. Hij verwacht geen heil van een poging om de geheele Musulmansche wereld naar de Kemalistische practijken te richten. ,,Le monde musulman n'a pas seulement une forme turque; il est immense et divers, Nous'' (d.z. de Franschen) ,,n'avons pas intérêt à ce que les sectes et les mouvements régionaux de l'Islam se joignent au kemalisme''.

Met dit besluit gaat hij over tot het tweede deel van zijn boek, waarin hij zich zet tot de studie van ,,ces sectes, ces mouvements séparés du mouvement turc'' om zoo tot een algemeenen indruk te komen.

Dit deel geeft niet alleen aandacht aan den invloed door den Islam uitgeoefend, waar hij tot verschillende volken doordrong, maar ook aan dien uitgeoefend door hetgeen elders bestond op den geïmporteerden Islam. Het brengt in aanraking met de groepen en secten, met de vertakkingen in Egypte, Tripolitanië en andere landen van Noord-Afrika, met het negergebied van Afrika, Abyssinië, de sultanaten om den Indischen Oceaan, Zanibar, Madagascar, Rusland en Caucasië, Persië, Afghanistan, Beloedchistan, het Verre Oosten en Insulinde. Noemt men het eerste gedeelte het historische, dan kan 't laatste gedeelte het ethnographische heeten. Het geeft echter niet meer dan een schets, die hier en daar, waar gemakkelijk voor den schrijver te bereiken werken ruime stof aangeboden, tot interessante bijzonderheden uitgewerkt is, maar die elders, zoo b.v. waar het Insulinde geldt, niet meer dan een flauwe, onzekere lijn aangeeft.

Dit tweede deel besluit Schr. met *conclusions générales*, die weer bestemd zijn voor zijn Fransche lezers, en die de politieke strekking van zijn boek tot volle uiting brengen. Die strekking, boven reeds aangestipt, is goed samengevat in het voorwoord, dat Henri Froidevaux voor het boek van André geschreven heeft.

,,Veillons soigneusement à empêcher la constitution d'un bloc turc ou pantouranien; distinguons les populations qui ont reçu l'Islam de Touraniens de celle qui l'ont reçu des Arabes et ne les laissons pas s'amalgamer les unes aux autres; ne permettons pas la *turquisation* de provinces non turques. Agir autrement serait agir contre nous-mêmes; ce serait détruire de nos mains la digue destinée à nous protéger contre de nouvelles vagues d'invasion et nous obliger bien vite à en reconstituer une autre un peu en arrière, peut-être dans des conditions moins favorables''.

Esquisse d'une histoire de la philosophie indienne. Paul Masson—Oursel. Librairie Orientaliste. Paul Geuthner, Paris. (fr. 40).

Een wetenschappelijk boek, dat de moeilijke problemen van de Indische wijsbegeerte uiteenzet op een wijze, die ze toegankelijk maakt ook voor menigen van ernst-lectuur houdenden leeklezer. Blijft er nog veel na te speuren in Indië zelf, bestaat de kans dat van buitenaf gegevens de bestaande historische onvolkomenheden zullen helpen aanvullen, volgens het oordeel van den Schr. is de staat der verworven kennis toch al voldoende geworden om een overzicht te kunnen opmaken van de ontwikkeling van wat hij noemt: „de Indische gedachte", en daarin de voornaamste feiten te rangschikken op de plaats en met de benaderende beteekenis, welke hun toekomt.

Wil hij zijn boek niet aandienen als een dat nieuwe documenten of conclusiën brengt, wel geeft hij als nieuw de poging om dat overzicht in zijn geheel en als één geheel te bezorgen. Stelselmatig in paragrafen onderverdeeld, bevat zijn studie de volgende hoofdstukken. I. La pensée védique. II. La philosophie brahmanique préboudhique. III. La pensée jaina et la pensée bouddhique primitives. IV. La pensée sectaire primitive et la nouvelle synthèse brahmanique. V. La pensée bouddhique mahayaniste. VI. La pensée des darçanas orthodoxes. VII. La pensée des darçanas hétorodoxes. VIII. La pensée hindouiste.

Is er aanraking met het werk „l'Histoire des idées théosophiques dans l'Inde" van P. Oltramare, vermeld in de November-aflevering van *D. I. G.* (blz. 1053), waar de boeddhistische theosophie op de Indische gedachte haar invloed heeft doen gelden, het laatste hoofdstuk betreedt, met de vermelding van den invloed van den Islam, ook even het onderwerp van het bovenvermelde boek van kapitein André.

De Europeanen, het christendom, krijgen ten slotte een beurt. Zij hebben niet diep ingewerkt op de Indische philosophie. Deze zou eerbied kunnen hebben voor het christendom als godsdienst, maar zij is verontwaardigd over de aanbidding van de kracht en het geld, die zij van den blanke ziet en die zij niet in overeenstemming kan brengen met het christelijke geloof. De in deze overweging opgesloten veroordeeling komt bij Jong-Indië juist in onzen tijd tot scherper uiting.

Natuur en volk van de Stille Zuidzee, door Norbert Jacques, vertaald door Alice van Nahuys. Em. Querido, Amsterdam.

Reisverhaal van een journalist; dit waarschuwt geen diepgaande studie te verwachten. Inderdaad wordt weergegeven wat gezien en vernomen is tijdens de reis, die in 1913—'14 werd gemaakt door den, toen nog Duitschen, Archipel ten oosten van Nieuw-Guinea, sedert 1919 mandaat-gebied van den Statenbond Australië geworden. De Schr. bezit de gave om de waarneming van personen, toestanden, landschappen, natuurtafereelen telkens uit verschillend gezichtspunt op te nemen. Dit komt aan de oppervlakkigheid der schilderingen ten goede; men krijgt zoodoende op den duur toch een goeden kijk, zoowel op 't primitieve land en volk, als op de wijze waarop de Duitschers land en volk wilden dwingen productief te worden. In zijn boek komt de hierin gelegen tegenstelling heel sterk tot uitdrukking.

Waar hij over een eiland in de Tasman-groep schrijft, vat hij eigenlijk een indruk van veel ruimer strekking samen. Hetgeen hij hierover weergeeft, vormt een der beste bladzijden uit zijn boek. ,,Dit inboorlingendorp is het eenige dat over is gebleven op de eilandengroep en in 1900 werden er nog 300 inwoners geteld. In 1908 was hun getal tot op 120 verminderd. In 1912 staan er in het verslag van het districtshoofd nog 89 vermeld, en die waren in het laatste jaar weer met negen verminderd. Overal sterven de volken der eilanden, en hoe lichter hun huid is, hoe sneller zij naar den dood toe glijden. Men ziet niet waaraan zij sterven. Ze sterven aan toevallige ziekten of gezond.

Langzamerhand heeft zich een en ander van het ontzettende geheim van dit sterven voor mij onthuld. Ik wist al gauw: ze sterven aan ons, aan onze Europeesche energie.

,,Hun bosschen bezitten geen wilde sterke dieren, wier gevaarlijkheid hen tot het jachtspel of tot den verdedigingsstrijd heeft kunnen drijven. Zelfs de slangen, die door het koenaigras kruipen, zijn niet vergiftig. Zoo heeft de natuur van hun eilanden en wouden uit zichzelf in hen geen energiën gewekt en gekweekt, welke erop berekend waren weerstanden te overwinnen en te doorstaan. Zij vinden overal niets dan gewilligheid, meegaandheid.

De eenige mogelijkheid lichamelijke en geestelijke energiën in zich te kweeken, werd hun door de Europeanen ontnomen: de oorlogen, die zij onder elkaar hadden, stam tegen stam of dorp tegen dorp — en die altijd tot laatste doel heldendom en den religieus met het leven verbonden, van taboe vervulden cultus van het kannibalisme hadden''.

Na dit eenigszins nader uitgewerkt te hebben vervolgt Norbert Jacques:

,,En nu liet de Europeaan op deze gemoederen, welke hij zoo van hun natuur had losgemaakt en bij wie heel het geestelijke zich tot een paar kortademige aanloopen beperkte en het overige innerlijke leven in een oeverlooze zee der phantasie uitgolfde, de brandende stralen der energiën los, welke hij in zijn wil tot instandhouding van een wereldverkeer en in zijn begeerte naar macht en bezit met vollen stoom ontwikkelde. De paradijsachtige schepselen brandden daaraan op.

Europa staat aan den rand van hun primitieve wereld. Het kan hen niet heffen naar de dampende krachten, die onder zijn kolfslagen opwellen. Het staat daar slechts als een geheimzinnig en onvrijwillig moordende machine''.

Zoo is de hoofdtoon, die de lezer van het boek behoudt, een van weemoed. 't Is weer de herhaling en illustratie van de waarheid, dat de Europeaan aan de wildernis vraagt: wat kunt gij mij voor mijn arbeidsmarkt leveren? Wat hiervoor niet productief is te maken, is veroordeeld te verdwijnen: plant, dier, mensch. Wat hiervoor wel productief is te maken is eveneens veroordeeld, zij 't tot verdwijnen op andere manier.

Brengt 't boek tot deze slotsom, gaandeweg houdt het den lezer echter niet in sombere stemming. De Schr. geeft velerlei afwisseling, tot in het zeer amusante toe.

Parlementaire geschiedenis van Nederl.-Indië, 1891-1918, door Mr. H. A. Idema, Landraad-Voorzitter in Nederl.-Indië. (Martinus Nijhoff, den Haag).

Al dadelijk kan van dit lijvig boekdeel worden gezegd, dat het voorziet in een bestaande behoefte, ja zelfs leemte. Het werk van Van Welderen Rengers behandelt de parlementaire geschiedenis van Nederland en ook van de koloniën, al wordt uiteraard aan deze laatste een kleiner plaats ingeruimd dan dengene, die speciaal de koloniën in het Parlement wil nagaan, lief kan zijn. Maar Van Welderen Rengers eindigt in 1891, en wij wachten nog steeds op het vervolg. Dat is voor Nederland bezwaarlijk, maar in nog meerdere mate voor de koloniën, omdat juist in het ruim dertigjarig tijdvak, dat 1891 van thans scheidt, zoo gewichtige veranderingen hebben plaats gehad. De studie van Mr. Idema stelt ons thans eenigszins op de hoogte van wat er in deze periode is geschied. Echter, het boek loopt slechts tot 1918, geheel ,,bij'' is het dus niet. De beraadslagingen der laatste jaren liggen echter nog dusdanig versch in het geheugen, dat hierin geen ernstig bezwaar kan worden gezien.

De schrijver heeft zijn stof in een achttal hoofdstukken ingedeeld, aan de hand van de achtereenvolgende ministers, die met Buitenzorg hebben samengewerkt. Vooraf gaat een hoofdstuk, dat van de Indische politiek in het Parlement spreekt gedurende de jaren 1848 tot 1891. Dit hoofdstuk kan niet anders dan als een inleiding worden beschouwd, om den oningewijden lezer op de hoogte te stellen van de omstandigheden, waaronder wij in 1891 verkeerden. Dat doel wordt ongetwijfeld bereikt, en zooveel wordt den lezer reeds dadelijk geleerd, dat in die periode van bijna een halve eeuw de koloniale politiek geen ondergeschikte zaak in het Parlement is geweest, vooral niet in de zestiger jaren, toen koloniale strijdvragen zelfs een eerste plaats innamen.

In de volgende hoofdstukken zien wij dan achtereenvolgens de Ministers Van Dedem (1891—'94), Bergsma (1894—'97), Cremer (1897—1901), Van Asch van Wyck (1901—'02), Idenburg (1902—'05), Fock (1905—'08), Idenburg (1908—'09), De Waal Malefyt (1909—'13) en Pleyte (1913—'18), in het Parlement verschijnen om er hun, ook door de omstandigheden beïnvloeden arbeid te verrichten. Van de periode van Van Dedem wordt gewaagd als: op den drempel der tijden — het goede dat ik wil, dat doe ik niet. Van minister Bergsma wordt gezegd: beheeren, geen hervormen. Van minister Cremer wordt gewaagd als van een vooruitstrevend politicus, voorzichtig financier als verantwoordelijk minister. Van de periode Idenburg wordt getuigd: Nederland heeft een zedelijke roeping, geen eereschuld. Van die van minister Fock wordt gezegd: de territoriale expansie is voltooid. Van het beheer van minister De Waal Malefyt wordt gevraagd of deze niet agressief tegenover het Mohammedanisme optreedt. En tenslotte wordt van die van minister Pleyte gevraagd: hoe verdeelt men de Bestuurstaak tusschen ambtenaren en ingezetenen, hoe de economische taak tusschen staatsman en particulier? Korte karakteristieken, aan het opschrift der hoofdstukken toegevoegd, die reeds doen zien hoe de schrijver over de periode van een minister als geheel denkt.

In het algemeen mag worden gezegd, dat dit boek voldoet aan den eerst te stellen eisch: dien van objectiviteit. Daarnevens heeft het een, van het gewone afwijkende, maar zeker voor het lezen niet onaangename schrijftrant. De vraag, die men in meer critische richting zou kunnen stellen, is deze of niet wat te veel geciteerd is; geciteerd vooral uit redevoeringen, waarin de pointe zelden in een enkele zinsnede kan zijn te vinden. Citeeren heeft natuurlijk het voordeel, dat men zoo objectief mogelijk de gevoelens van den spreker weergeeft, maar samenvatten heeft voor den lezer daarentegen dikwerf het voordeel, dat hem de algemeene gedachte, die een redevoering heeft beheerscht, duidelijker wordt.

Intusschen, omtrent de voornaamste wijzigingen, die zich in den loop der ruim 25 jaren, waarover dit werk loopt, hebben voltrokken, licht het zijn lezers voldoende, zij het natuurlijk niet naar ieders wensch afdoende, in. Degene, die de taak op zich neemt om een dergelijk parlementair tijdvak te behandelen, ziet zich geplaatst voor een dusdanige overmaat van stof, dat hij, zelfs al staat hem een voldoend bestek ter beschikking, kiezen moet tusschen datgene wat noodig en minder noodig is. Zoo kan niet uitblijven, dat zij, die dit boek raadplegen, er niet altijd in vinden of wellicht niet in de gewenschte uitvoerigheid in vinden wat zij zoeken, maar de pagina's ervan doornemende, komt men toch tot deze conclusie, dat het omtrent alles wat er belangrijks werd verhandeld in deze jaren, eenige vermelding bevat. Men ziet de belangstelling voor de economische beteekenis van Indië toenemen; men ziet aanvankelijk de decentralisatie aanvangen, zich uitbreiden; men ziet den Volksraad wettelijk verwezenlijkt worden; men verneemt van de debatten over de eereschuld van Van Deventer en den uitslag, dien zij hadden; men hoort van Lombok, van Atjeh en van al wat daaraan verbonden is; men leert de Gouverneurs-Generaal in hun bestuursopvattingen kennen; men verneemt van de verhouding, die er tusschen achtereenvolgende Ministers en Gouverneurs-Generaal bestond; men ziet ook de stroomingen in het Parlement ten aanzien van koloniale vraagstukken zich wijzigen.

Of de personen, die in dit werk op den voorgrond treden, voldoende zijn gekarakteriseerd, is een andere vraag. Of in dit verband voldoende duidelijk voor den lezer is gemaakt het verschil tusschen debatten over koloniale politiek, gevoerd door specialiteiten van den eersten rang, of door degenen, die zich voor Indië interesseeren, zich een zekere bekendheid daarmede hebben eigen gemaakt zonder nochtans tot de specialiteiten te kunnen worden gerekend, is twijfelachtig. Dat in verband daarmede de *kwaliteiten* der Indische debatten in de verschillende periodes tot den lezer voldoende duidelijk kunnen spreken, is niet altijd waarschijnlijk. Maar, zonder een subjectieven maatstaf aan te leggen, was dit alweer moeilijk te verwezenlijken.

Als geheel een nuttig en goed boek, dat zeker herhaalde malen zal worden geraadpleegd, en dat voor ieder, die de koloniale beraadslagingen in het Parlement wil leeren kennen, voldoende gegevens verschaft om verder op voort te bouwen.

v. d. M.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

EEN MAAND VAN BIJZONDERE BETEEKENIS VOOR INDIË.

Als het tijdperk van Gouverneur-Generaal Fock later gekarakteriseerd zal worden als dat van vèrgaande bezuiniging om tot een kloppende begrooting te komen, zal daarbij er op gewezen worden, dat de drang tot inperking van uitgaven er toch niet toe heeft geleid de voorgenomen overname van de Technische Hoogeschool te Bandoeng en de stichting van de Rechtshoogeschool te Batavia uit te stellen. Dan zal zelfs als een merkwaardige aanwijzing van datgeen, wat Z.Exc. gevoeld heeft voor de ontwikkeling van het geestelijk leven van Indië, worden bijgebracht, dat hij in één maand, met een tusschenruimte van slechts tien dagen die twee inrichtingen van hooger onderwijs onder de landsinstellingen opnam.

Laat ons van dit gebeuren van buitengewone beteekenis eenige momenten weergeven.

DE OVERDRACHT DER TECHNISCHE HOOGESCHOOL.

Den 18en October werd de T. H. te Bandoeng, bij monde van dr. K. A. R. Bosscha, voorzitter van het college van directeuren der hoogeschool, overgedragen aan Z.Exc. den Gouverneur-Generaal mr. D. Fock.

Tegen 11 uur in den v.m. vulde de groote zaal van de T. H. zich met eenige honderden genoodigden, o.w., het spreekt van zelf, alle burgerlijke en militaire autoriteiten te Bandoeng in functie, alsmede vele, hiertoe uit Batavia en Buitenzorg overgekomen. Een studentengezelschap zorgde voor passende muziek.

Prompt 11 uur deed de landvoogd zijn plechtig intrêe. Dadelijk daarop betrad de heer Bosscha het spreekgestoelte, als vertegenwoordiger van het Koninklijk Instituut voor Hooger Technisch Onderwijs in N.-I., dat de H. T. heeft opgericht.

„Toen voor ruim vijf jaren", zoo zeide hij o.m., „op den eersten Mei 1919, het aanbod van ons Instituut, om te Bandoeng een Technische Hoogeschool te stichten door Uwer Excellentie voorganger voor de Indische Regeering was aanvaard, werd daarmede een schoone

taak gelegd op de schouders van hen, die door het vertrouwen van Instituut en Regeering samen werden geroepen de eerste inrichting voor hooger onderwijs hier te lande in het leven te roepen.

Met warmte heeft het Instituut zich aan deze taak gewijd; en met warmte is de Regeering steeds tegemoet gekomen, overal, waar tegemoetkoming nuttig en mogelijk was.

De geschiedenis der T. H. over de afgeloopen jaren is een opwekkend voorbeeld van wat hier te lande kan worden bereikt door de meest hartelijke samenwerking van het particuliere initiatief met de steun en leiding der Regeering."

Daarna maakte Spr. dit waar, door de werkzaamheid van allen, die aan of voor de T. H. een taak te vervullen hebben gehad, tot haar recht te doen komen. Bij naam noemde hij den voorzitter van den Raad van Beheer, dr. J. W. IJzerman, om hem aldus te huldigen:

„Toen hij voor ruim vijf jaren hier was als gevolmachtigde van het Instituut, weken voor zijne overtuiging en voortvarendheid alle bezwaren, en werden in korten tijd de stekken gestoken, in welker schaduw thans deze plechtigheid plaats heeft.

Het is ons College een groote voldoening dat de buste van Dr. IJzerman, die naar we vertrouwen binnenkort de toegedachte plaats vóór den ingang der hoogeschool zal innemen, de herinnering aan haar stichter zal levendig houden, en dat zijn oog wakend zal blijven gaan over de terreinen, door hem gekozen voor zijne stichting."

Het slot der rede luidde:

„En thans overgaande van het verleden naar de toekomst, tusschen welke beide deze dag de schakel vormt, is het mij een voorrecht te mogen verklaren, dat Direkteuren, hoezeer zij slechts met weemoed hun arbeid neerleggen, toch zonder aarzeling de hun tot nu toe toevertrouwde taak overgeven aan de Regeering, namens welke U, Excellentie, haar aanstonds wel zal willen aanvaarden.

Niet slechts de herinnering aan de wijze, waarop in de achter ons liggende jaren de Regeering de belangen der hoogeschool steeds is tegemoet getreden, maar ook de tegemoetkomendheid en de warmte, waarmede de onderhandelingen, aan deze overdracht voorafgaande, zijn gevoerd en vooral de zorg, waarmede bij het ontwerpen der nieuwe organisatie er naar gestreefd is, aan de verdere ontwikkeling der hoogeschool de beste kansen te bieden, dit alles maakt, dat het Instituut zijn stichting met vertrouwen aan den Lande overdraagt.

Moge de Hoogeschool blijven een opwekkend milieu voor den arbeid van allen die tot hare medewerkers zijn en zullen worden geroepen; moge zij der Regeering een voorwerp zijn van voortdurende hartelijke toewijding en een bron van blijvende voldoening; moge zij onder haar nieuw beheer steeds meer bijdragen tot de economische wetenschappelijke en zedelijke ontwikkeling van Indië.

Met dezen wensch, Excellentie, heb ik de eer, namens het Koninklijk Instituut voor Hooger Technisch Onderwijs in Nederlandsch-Indië, zijn Technische Hoogeschool aan te bieden."

De Gouverneur-Generaal daarna het woord nemend, bracht in herinnering hoe het Hooger onderwijs in Ned.-Indië van de zijde van het Nederlandsche volk allen steun had ondervonden. Alvorens dat tot de overgave der T. H. zou worden overgegaan wenschte Z.Exc. den rector magnificus Prof. Klopper een speciaal woord van hulde te brengen voor alles, wat hij voor de T. H. had gedaan. Bij de overname van de T. H. door de regeering bestond voor eenige wijziging in welken vorm dan ook geen enkele grond.

Vervolgens wees de landvoogd nog op het feit, dat de opening van de T. H. van veel meer belang was dan deze overgave. Nu verwisselt de T. H. slechts van uithangbord. Wat in het verleden was, zal ook nu zoo blijven. Zich vervolgens tot het college van Curatoren richtende, bracht Z.Exc. dank namens de Regeering aan den Raad van Curatoren voor hetgeen hij voor het Hoogeronderwijs in Indië had gedaan.

Hij richtte eene eeresaluut tot den heer IJzerman, en kweet zich van de aangename taak mede te deelen, dat het H. M. de Koningin had behaagd hem te benoemen tot Officier in de orde van Oranje Nassau.

Daarna noodigde de directeur van Onderwijs en Eeredienst, de heer van der Meulen, Z.Exc. uit met den heer Bosscha de oorkonde te teekenen, waarin de overdracht der T. H. aan den land werd geboekstaafd, feit dat ook is vastgelegd in een gedenkplaat.

Na het vertrek van den Gouverneur-Generaal bleef het overige gezelschap bijeen, en nam professor Klopper, de rector magnificus der T. H., het woord, om de verdiensten van den heer Bosscha in het bijzonder te huldigen. Aan hetgeen hij gezegd heeft, is het volgende ontleend:

„Voor eenige tijd heeft de Raad van Beheer van het Koninklijk Instituut voor hooger technisch onderwijs in Ned.-Indië besloten, het natuurkunde-complex der Technische Hoogeschool, als een bewijs van waardeering voor wat de voorzitter van het College van Direkteuren, de heer K. A. R. Bosscha, heeft gedaan in het belang der hoogeschool, te noemen het *Bosscha*-Laboratorium.

Dat besluit is in onzen kring met onverdeelde instemming ontvangen, en spontaan kwam toen het denkbeeld op dat de gezamenlijke hoogleeraren voor de leeszaal van het Bosscha-Laboratorium zouden aanbieden het door den bekenden kunstenaar R. Wenghart geschilderde portret van den heer Bosscha. Deze heeft aan dit denkbeeld wel zijn goedkeuring willen verleenen."

Na een uiteenzetting van Bosscha's verdiensten, eindigde Spr. met deze woorden:

„Thans overgaande tot die aanbieding, richt ik mij, namens de schenkers, tot den nu nieuw optredenden voorzitter van Curatoren met het verzoek, dit naar onze meening uitstekend geslaagde portret voor de hoogeschool wel te willen aanvaarden. Het krijge een eereplaats in hare gebouwen, als een bewijs van de heerlijke samenwerking, die in de afgeloopen jaren heeft geleid tot wat de hoogeschool is geworden; als een bezielend voorbeeld voor allen, die hier mogen werken, niet het minst voor de studenten, die bij het aanschouwen van het portret zich mogen bewust worden van wat Indië in het algemeen en de Technische Hoogeschool in het bizonder te danken hebben aan mannen als Bosscha."

DE OPENING VAN DE RECHTSHOOGESCHOOL.

Den 28en October waren wederom vele autoriteiten vereenigd voor een door den Gouverneur-Generaal bij te wonen hoogeronderwijsplechtigheid. Ditmaal in de Museumzaal aan het Koningsplein te Weltevreden voor de plechtige opening der Rechtshoogeschool.

Om 10 uur v.m. traden de curatoren deze nieuwe instelling binnen; even later werd de komst van Z.Exc. mr. Fock aangekondigd.

Een bosch van bloemen, de toonen van de strijkmuziek zetten het geheel in een feestelijke stemming.

De directeur van Onderwijs en Eeredienst sprak den eersten welkomsgroet uit, en gaf dan het woord aan professor mr. P. Scholten.

Deze zeide in een dubbele functie allereerst een woord van persoonlijken aard te willen zeggen.

„Vooreerst het ambt van voorzitter der faculteit, waarmede ik tijdelijk door Uwe Excellentie ben belast en dan die van vertegenwoordiger, gelijk ik mij op dit oogenblik gevoel, van de Nederlandsche Universiteiten en de Nederlandsche wetenschap, die zich ongetwijfeld mèt ons verheugen in de daad, die Uwe Excellentie op het punt staat te voltrekken."

In een uitvoerige, zeer mooie rede richtte Spr. zich eerst tot mr. Fock en anderen, die aan de totstandkoming een aandeel hebben gehad, en zette hij vervolgens de beteekenis uiteen van de stichting der Rechtshoogeschool, zooals hij deze ziet. De Indische bladen hebben die rede in haar geheel opgenomen, zij hebben daarmede een goede daad gedaan. Wij moeten ons hier echter beperken, wij doen een greep uit het laatste gedeelte, waarin professor Scholten zich tot de docenten wendde:

„Het is duidelijk, dat een land, dat rechtsontwikkeling wil, ook wetenschappelijke beoefening van dat recht in het land zelf moet verlangen. En dan nog dit. Rechtswetenschap eisch niet alleen begrip

van regels en kennis of zelfs begrip van feiten, zij vraagt ook een verstaan van hen, voor wie die regels zijn bestemd. Dat verstaan is nog iets anders dan alleen een begrijpen.

Het sluit een gevoelselement in zich. Wie een volk bij het zoeken naar recht wil voorlichten, moet een goed verstaander van dat volk zijn. Dit, dames en heeren, zijn enkele van de vele gedachten, die mij bestormen als ik aan de beteekenis der Rechts Hoogeschool denk.

Zij brengen wel met zich, mijne heeren docenten, dat Uw taak een ongelooflijk zware zal zijn. Het is gelukkig, dat de wetenschap bescheidenheid leert, het onderwijs geduld. Zonder deze beide is zulk een taak niet te aanvaarden en te vervullen. We weten, dat als we van onze idealen een klein deel verwezenlijken, als er enkele studenten zijn bij wie wij iets bereiken, als van onzen wetenschappelijken arbeid, althans iets vruchtdragend is, we blijde mogen zijn.

Teleurstellingen zullen U niet bespaard blijven.

Voor Indië kan Uw werk van onberekenbaar nut zijn, of het dat zal zijn, ligt niet in onze hand. We hebben het rustig werkend af te wachten. Mag ik U daarbij nog een ding in herinnering brengen?

Gij weet het wel, maar het is goed, dat het nog eenmaal wordt uitgesproken. Alleen als Gij U geheel geeft aan Uw werk en Uw leerlingen, daarin niet Uzelven, enkel hen en de zaak zoekt, kunt gij iets bereiken.

Ook hier geldt: zoo wie zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen, maar die het verliezen wil, zal het behouden."

Ook voor de rede, waarmede de Gouverneur-Generaal de Rechtshoogeschool vervolgens opende, moeten wij den lust der opname tot eenige aanhalingen bepalen.

„De hoogeschool kan alleen dan nut en beteekenis hebben," zoo sprak Z.Exc., „wanneer het ernstig streven bestaat om haar het wetenschappelijk karakter te geven, dat voor een hoogere opleiding vereischt wordt. En het is daarom, dat de Regeering de voorlichting en den steun heeft gevraagd van een vertegenwoordiger van de Nederlandsche universiteiten en van de Nederlandsche wetenschap, van den bekwamen rechtsgeleerden hoogleeraar van de Amsterdamsche universiteit, dien wij hier thans aanwezig mogen zien.

Professor Scholten, de Nederlandsch Indische Regeering is U erkentelijk, dat U Uw Nederlandsche wetenschappelijke omgeving en Uwe Amsterdamsche studeerkamer tijdelijk heeft willen verlaten om met Uw groote kennis en ervaring, met Uw wetenschappelijk inzicht ons bij te staan en de goede organisatie van onze hoogeschool te bevorderen.

Hier, in Indië, zijn werkzaam vele oud-leerlingen van U zelf en van de rechtsgeleerde faculteiten van de andere Universiteiten, oudleerlingen, die goed en ernstig hebben gestudeerd en nog zich aan de

studie geven, en die dan ook gewaardeerde wetenschappelijke krachten zijn. Maar voor den eersten opzet de rechtshoogeschool kan de medewerking van den ervaringrijken Nederlandschen hoogleeraar niet worden gemist. En dat ook Hare Majesteit, onze geëerbiedigde Koningin den arbeid van U, Professor Scholten, voor de voorbereiding en de organisatie van onze rechtshoogeschool op prijs stelt, kan blijken uit de mededeeling, die in U nu mag doen, en die ik U gaarne doe, dat Hare Majesteit U heeft benoemd tot Ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw".

Dan komend op professor van Kan, die in de eerste dagen van December naar Indië scheep zou gaan, zeide Spr.:

„U, Professor Scholten, verplicht de Regeering zeer door het voorzitterschap van de faculteit gedurende de eerste maanden waar te nemen in afwachting van de komst van Professor van Kan. Juist in den aanvang kunnen moeilijkheden van allerlei aard zich voordoen en met het oog op de goede oplossing van die moeilijkheden zal Uwe medewerking in de faculteits- en curatorenvergaderingen in den eersten tijd van bijzondere waarde zijn.

Professor van Kan, die kan wijzen op een meer dan tienjarige werkzaamheid aan de Leidsche Universiteit, staat onder de Nederlandsche rechtsgeleerden zeer hoog aangeschreven.

Professor Scholten heeft hem zooeven geteekend als een figuur van groote ervaring, van grooten paedagogieken aanleg en van bijzonder wetenschappelijke beteekenis. Het feit, dat een man, over wien van uitnemend bevoegde zijde een zoo bijzonder waardeerend oordeel wordt uitgesproken, de leidende plaats in de faculteit zal innemen, waarborgt al aanstonds het door allen gewenschte wetenschappelijk cachet onzer hoogeschool en doet de toekomst met vertrouwen tegemoet zien."

Het slot van zijn rede naderend, verklaarde Z.Exc.:

„De Regeering draagt met vertrouwen de leiding van het onderwijs aan de rechtshoogeschool op aan de hoogleeraren en lectoren, die Zij heeft aangesteld; Zij is overtuigd, dat de hoogleeraren en lectoren, zich met groote toewijding aan hun taak zullen geven en Zij spreekt den wensch uit, dat in den loop van den tijd zal blijken, dat Hare groote verwachtingen van het nut van deze hoogeschool ten volle gerechtvaardigd waren."

Nadat de landvoogd het gebouw in oogenschouw had genomen, spraken achtereenvolgens vertegenwoordigers van verschillende Javaansche- en Balische vorsten, van den senaat der Leidsche Hoogeschool, de Technische faculteit te Bandoeng, de Middenstandsvereeniging te Batavia, die allen tevens geschenken aanboden, tot nut van de nieuwe instelling of tot versiering van haar gebouw bestemd.

Batavia maakte den dag tot een feestdag: vlaggen, muziek, fakkeloptocht.

Zoo is de inzet goed geweest.

Moge Indië in ruimen kring blijk geven van volle en blijvende waardeering der beteekenis van „October 1924" voor de intellectueele ontwikkeling van de Oost, waardeering, die zich, in practischen zin, ook heeft te richten op het bevorderen van den toevloed van studenten, bruin en blank, jonge mannen en jonge vrouwen, naar die inrichtingen van hooger onderwijs, en op het verzekeren van een begeerswaardige toekomst voor hen, die de hoogeschool met succes zullen hebben doorloopen.

ONZE INGENIEURS.

In het *Soer. Hblad* troffen wij van de hand van den eersten redacteur te Weltevreden een stukje aan, dat handelt over de Technische Hoogeschool. De overneming van dit onderwijs-instituut door de regeering was voor hem aanleiding eens te informeeren, hoe het eigenlijk was afgeloopen met de eerste abituriënten, de eerste in Indië opgeleide ingenieurs. Hij vernam toen, dat zij voor verreweg het grootste gedeelte in de cultures waren beland, zij het niet steeds in ingenieursbetrekkingen. Zoo zegt hij, dat er velen in de suikerindustrie werkzaam zijn als machinist.

De schrijver noemt het een goed ding, dat zij zoo allen hun weg vonden en dat het gouvernement niet dadelijk een plaats voor hen had. Want, betoogt hij, indien het gouvernement de heeren direct een plaatsing had bezorgd, zou dit maar precedenten geschapen hebben, ofschoon hij terloops even in herinnering brengt de circulaire, indertijd door de regeering aan de locale raden gezonden, waarin de aandacht gevestigd werd op de eerste aflevering van Indische ingenieurs.

Na dan nog een gedeelte van het desbetreffende artikel overgenomen te hebben, vervolgt *De Indische Telegraaf*, in wier nr. van 25 October wij een en ander lezen:

Wij zijn het met den schrijver eens, dat het zijn nut kan hebben, indien aan ingenieurs, die pas afgestudeerd zijn, de noodige praktijk wordt bijgebracht, maar hierbij mag van geen dwang sprake zijn. De omstandigheid toch, dat vele abituriënten van de T. H. zich tevreden hebben moeten stellen met een plaatsing als machinist, is een gevolg van den abnormalen staat van zaken in de maatschappij: het gouvernement, de locale raden zoowel als de particuliere bedrijven moeten

bezuinigen, hetgeen dan in de eerste plaats tot uitdrukking komt in het stopzetten van uitbreidingswerken, het niet uitvoeren van bouwplannen etc. waarvan het gevolg is, dat ingenieurs ontbeerd kunnen worden.

Het is dus een bittere noodzakelijkheid, dat de jongelui van de T. H. een heenkomen hebben gezocht in de cultures, met name de suikerindustrie. Denzelfden abnormalen toestand treft men in Nederland aan, waar ingenieurs zich moeten vergenoegen met betrekkingen, welke in het geheel niet met hun technisch-universitaire opleiding strooken. Nu kan men dit wel, gelijk de schrijver, een heugelijk iets noemen, omdat de betrokkenen practisch leeren werken, doch er bestaat meer dan een reden, om de tegenwoordige situatie een droevige te noemen. Aan de hoopvolle verwachtingen van de abituriënten, nog versterkt door de hooger genoemde regeeringscirculaire, is de bodem ingeslagen. Zij zijn terecht gekomen, enkele meer gelukkigen uitgezonderd, in betrekkingen, waar zij weliswaar praktijk opdoen, maar waarvoor zij ook dienovereenkomstig gesalarieerd worden, zij het misschien, in verband met hun opleiding, iets meer dan degenen, die eenzelfde betrekking bekleeden, maar geen ingenieursdiploma bezitten.

Men zal ons wel willen toegeven dat dit voor de betrokken ingenieurs allesbehalve aangenaam is, waarbij nog komt, dat bv. op een suikerfabriek, de in de praktijk geschoolde machinisten den *newcomer*-ingenieur met een scheel oog zullen aanzien. Nu is het aantal jaarlijks afgeleverde ingenieurs niet zoo groot, dat er onmiddellijk gevaar bestaat voor een bederven van de arbeidsmarkt, maar het is toch niet denkbeeldig, gezien het feit, dat het overcompleet aan ingenieurs èn door Delft èn door Bandoeng telken jare wordt vergroot. Hierom juist echter stemt de toestand, gelijk deze zich thans is beginnen te ontwikkelen allesbehalve tot verheugenis, *n'en déplaise* de zoo hooggeroemde praktijk. Daarin kan slechts verbetering gebracht worden, indien zoowel de overheids- als de particuliere diensten er toe overgaan om als zij ingenieurs van noode hebben, deze te betrekken uit de afgestudeerde jongelieden van de T. H. De heer Roelofsen, de directeur van Gouvernementsbedrijven, heeft toegezegd, ten deze metterdaad een voorbeeld te zullen geven. Moge dit prijzenswaardig voorbeeld overal door de werkgevers navolging vinden, opdat de jongelingschap hier te lande aangemoedigd worde, de ingenieursstudie te volgen!

Tot zoover *De Indische Telegraaf*. Het is niet zonder opzet, dat wij dit stuk hier plaatsen, vlak onder het voorafgaande.

ELECTRICITEITS-TENTOONSTELLING BANDOENG 1925.

Het ligt in de bedoeling van het Bestuur der Nederlandsch-Indische jaarbeurs te Bandoeng om aan de, van 20 Juni tot en met 5 Juli 1925 te houden, 6e Nederl. Indische jaarbeurs en markt een electriciteits-tentoonstelling te verbinden.

Omtrent het nut en de kansen van slagen van een dergelijke tentoonstelling heeft, naar *De Indische Telegraaf* van 13 October meldt, een bespreking plaats gehad tusschen eenige tot oordeelen bevoegde vertegenwoordigers van fabrieken op electrisch gebied en van op Java gevestigde groote stroomleveringsbedrijven. Bij deze bespreking kwam men tot de slotsom, dat zeker te verwachten is, dat een dergelijke tentoonstelling een zeer gunstigen invloed zal uitoefenen op de ontwikkeling der electriciteitsvoorziening hier te lande.

Het is bekend, dat Nederlandsch-Indië op electriciteitsgebied achterstaat bij de toonaangevende landen in West-Europa en bij Amerika. Niet te ontkennen valt echter, dat het land, in verband met zijn bezit aan waardevolle natuurlijke krachtbronnen, groote mogelijkheden biedt voor de ontwikkeling der electriciteitsvoorziening. De ontginning van deze natuurlijke krachtbronnen, waarmede enkele jaren geleden een begin is gemaakt, brengt de electrische arbeid tegen lagen prijs onder het bereik van de bewoners van uitgestrekte gebieden. Hierdoor zal het mogelijk worden, dat de electriciteit haar intrede doet voor tal van toepassingen, die hier tot dusverre buiten haar bereik bleven.

Men heeft gemeend, teneinde de tentoonstelling zoo vruchtdragend mogelijk te doen zijn, een zoo ruim mogelijk gebied te moeten bestrijken. In verband hiermede zullen ook de toepassingen en mogelijkheden op het gebied van electrische tractie, en verder die op het gebied der zwakstroom-techniek en wel in het bijzonder op het zich zoo snel uitbreidende gebied der radio-telegrafie- en telefonie, binnen de werkingsfeer worden getrokken. Zoo ook broadcasting, electriciteit in het Kleinbedrijf, verwarmingsapparaten voor de huishouding, electriciteit in het landbouwbedrijf, electriciteit in de suikerfabrieken, electriciteit in het reclamebedrijf, electrische straatverlichting en winkelverlichting, electriciteit in de geneeskunde en röntgentechniek.

Verder ligt het in de bedoeling tijdens deze Electriciteitstentoonstelling populaire lezingen te doen houden over belangrijke toepassingen der Electrotechniek. Gehoopt wordt dat hierdoor de belangstelling van het groote publiek zal kunnen worden aangewakkerd.

In verband met een en ander hebben eenige tot oordeelen bevoegde vertegenwoordigers van fabrieken op electrisch gebied en van op Java gevestigde stroomleveringsbedrijven een commissie gevormd om van advies te dienen bij het organiseeren der tentoonstelling.

MINISTER DE GRAAFF EN DE INDISCHE RECHTSHOOGESCHOOL.

Het Vaderland geeft in een hoofdartikel van 12 December een goed overzicht van hetgeen deze kwestie heeft doen ontstaan. Wij geven het, ietwat besnoeid, hier weer, met de conclusie van het Haagsche blad.

De opening van de rechtshoogeschool te Batavia heeft in één opzicht teleurstelling gebracht. Die teleurstelling betreft de uitsluiting van de a.s. in Indië opgeleide meesters in de rechten van de benoembaarheid bij den dienst van het Binnenlandsch Bestuur.

In het oorspronkelijk ontwerp der Indische Hooger Onderwijs-ordonnantie was deze bevoegdheid wel opgenomen; in de definitieve ordonnantie, gepubliceerd in de *Javasche Courant* van 10 October 1924, komt zij niet meer voor.

Dit doen vervallen van de bestuursopleiding, is niet van de Indische regeering uitgegaan. Maar het is het gevolg van het ingrijpen van den Minister van Koloniën, die zooals uit de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag over de Indische begrooting blijkt, van oordeel is dat de opleiding van alle bestuursambtenaren in Nederland moet plaats hebben.

Men kan aan den Minister zeker niet het recht ontzeggen, over deze zaak zijn eigen oordeel te hebben. Maar het is te betreuren, dat deze opvatting bij de behandeling van de Hooger Onderwijs-ordonnantie in den Volksraad niet ronduit aan dit college is medegedeeld. Zelfs is er iets anders geschied. Naar aanleiding van een telegram van den Minister is in den Volksraad de indruk gewekt, alsof de uitsluiting van de bevoegdheid om bij het Binnenlandsch Bestuur te worden benoemd, op advies van de vereenigde Leidsche rechtsgeleerden en litterarische faculteiten heeft plaats gehad.

Wat was in werkelijkheid geschied? Deze faculteiten hadden, zooals uit een aan den Volksraad gerichten brief blijkt, reeds herhaaldelijk aan den Minister in overweging gegeven, om voor Nederland de opleiding tot bestuursambtenaar langs den weg der rechtsstudie als regel te sluiten. Zij waren van oordeel, dat, nu in Nederland eene speciale Indologische studie bestaat, die naar hun oordeel beter geschikt is voor de opleiding van bestuursambtenaren, de minder geschikte, maar kortere en daarom door velen geprefereerde rechtsstudie als opleiding voor den bestuursdienst moet vervallen.

De Minister had nu eene bespreking met de vertegenwoordigers der faculteiten, waarin hij met prijsgeving van zijn oorspronkelijk standpunt verklaarde, dat de opleiding tot den bestuursdienst langs den weg der rechtsstudie in Nederland zou worden gesloten. Omtrent de opleiding in Nederlad was dus tusschen Leiden en Den Haag over-

eenstemming verkregen. Maar over de opleiding in Indië was niet van gedachten gewisseld. Wel maakte na de conferentie een der vertegenwoordigers der Leidsche faculteiten nog de opmerking, dat nu ook de privaatrechtelijke en strafrechtelijke examenrichtingen in Indië als toegangswegen tot den bestuursdienst moesten vervallen (dus niet de staatsrechtelijke en de sociologisch-economische richting). Maar eenig advies, om den toegang tot den bestuursdienst aan alle in Indië opgeleide meesters in de rechten te ontzeggen, is noch van die faculteiten, noch van dien vertegenwoordiger (prof. van Vollenhoven) uitgegaan.

Niettemin heeft de Minister zich blijkbaar ter motiveering van zijn bewaren tegen de oorspronkelijke Indische ontwerp-ordonnantie, op het oordeel van de faculteiten beroepen, en werd in den Volksraad, zooals gezegd, de indruk gewekt, alsof de uitsluiting eigenlijk van Leiden was uitgegaan. Eene voorstelling van zaken waartegen de genoemde faculteiten in hun brief aan den Volksraad met klem zijn opgekomen.

Bij de openbare behandeling van de begrooting zal dit onderwerp, dat ook in het Voorloopig Verslag ter sprake is gekomen, ongetwijfeld nader worden besproken. Wij hopen dat dan de zaak weer in het rechte spoor zal worden gebracht. Daartoe is het gewenscht, dat men zich niet te veel verdiepe in bijzaken. De hoofdzaak is, dat de Minister wordt uitgenoodigd, om zijn verzet tegen de opleiding van bestuursambtenaren door studie aan de Bataviasche rechtshoogeschool te laten varen. Of aan *alle* meesters in de rechten benoembaarheid tot een bestuursdienst ware toe te kennen, dan wel die benoembaarheid alleen zal worden verkregen krachtens de staatsrechtelijke of sociologisch-economisch examenrichting, of krachtens een speciale Indologische studie, is een zaak van nadere uitvoering, die gezette overweging en deskundig advies vereischt. Maar wat wel kan worden beslist, is of een opleiding van bestuursambtenaren aan de rechtshoogeschool te Batavia moet zijn uitgesloten of niet.

Ons dunkt, dat die beslissing ten gunste van de opleiding, ook in Indië, moet uitvallen. Want wanneer men de opleiding van volbevoegde rechterlijke ambtenaren in Indië aanvaardt, is er geen reden om de bestuursopleiding in Indië te verwerpen. Kan de rechtshoogeschool volwaardige juristen voortbrengen, dan kan zij ook volledig opgeleide bestuursambtenaren afleveren. Bovendien is opleiding in Indië de rationeele oplossing van het ambtenarenvraagstuk in het algemeen, en is het een daad van verstandig beleid, de Indische ouders in de gelegenheid te stellen kinderen voor den Indischen bestuursdienst te doen opleiden in Indië zelf, zoo besluit *Het Vaderland*.

Indische herinneringen aan de Leidsche Akademie,

DOOR

S. KALFF.

Bij den hoogtijd, dien de hoogeschool te Leiden van haar 350-jarig bestaan vierde, heeft de muze Clio in het Album Studiosorum de namen kunnen aanwijzen van eene breede rij mannen van beteekenis, die zich in den loop van dat tijdperk onderscheidden door hunne aan Indië, in 't algemeen aan de Nederlandsche koloniën bewezen diensten.

Tal van bestuurders, rechtsgeleerden, financiers, geneeskundigen, natuuronderzoekers, theologen, kroniekschrijvers, die allen tot de voedsterlingen dier hoogeschool behoorden, vonden een werkkring in Indië en verwierven er zich naam. Een naam die, behalve door hunne werken, voor de vergetelheid bewaard zal worden, wanneer de toekomst nog eens een biografisch woordenboek voor de koloniale mannen van beteekenis zal brengen. Zelfs zouden sommige dier namen een plaats verdienen aan de muren eener Nederlandsche *Ruhmeshalle*, b.v. in het Koloniaal Instituut — indien er zulk eene inrichting bestond.

De Leidsche hoogeschool en hare aanhoorigheden: musea, boekerij, kruidtuin, herbarium, enz., mochten van ouds op de belangstelling in Indië rekenen; al moest die belangstelling, bij het lage wetenschappelijke peil onder de O. I. Comp., wel eens van hoogerhand worden aangewakkerd. Reeds aan den stichter van Batavia, Jan Pietersz. Coen, werden in 1619 door bewindhebbers de belangen van den Leidschen Hortus Medicus aanbevolen, doordien hem de overzending van exotische planten en gewassen verzocht werd. Later bemoeide de prins-stadhouder, in zijne kwaliteit van opper-gouverneur-generaal, zich zelf met die zaak. Inzonderheid de zg. buitencomptoiren kwamen er voor in aanmerking om hun cijns aan de westersche wetenschap te leveren in den vorm van naturaliën. Aan de Indische regeering werd middels het college van bewindhebbers last gegeven om planten, insekten, mineralen, zeegewassen en rariteiten ten behoeve van de

Leidsche akademie in te zamelen, terwijl in eene Memorie omschreven werd hoe men die voorwerpen moest prepareeren en conserveeren, liefst ook beschrijven, alvorens ze naar Batavia te zenden ter verscheping. Onder het bestuur van den gouverneur-generaal baron Van Imhoff werd die lastgeving nog eens herhaald, blijkens hetgeen daarover voorkomt in het *Ned. Ind. Plakaatboek*. En toen in 1751 bleek dat de meeste buitenkantoren aan dit ,,requisit'' nog niet hadden voldaan, liet de regeering eene scherpe aanmaning volgen, onder bedreiging met ,,ons regtmatig ressentiment''.

Te voren, in 1728, hadden bewindhebbers den botanicus Ericus Schepperus naar Indië en Ceilon gezonden voor een wetenschappelijk onderzoek, waarvan de uitkomsten ten goede moesten komen aan den Leidschen Kruidtuin. Tevens aan de zuster-instelling, den Hortus Medicus, te Amsterdam. Hij moest ,,geëmployeert worden tot het onderzoeken der gewassen, gesteentens, zaaden, wortelen, vrugten, gommen, sappen, enz. en speciaal van degeene welke bequaam syn tot verstoffen, die men dan jaarlyx met een pertinente descriptie daarvan na de ordre sal opsenden''. Hier liet de E. Comp. weder *le bout de l'oreille* zien; 't waren niet zoozeer de belangen der wetenschap als wel de handelsoogmerken, welke men trachtte te dienen. Schepperus, die tevens geneeskundige was, werd te Batavia voorloopig in den Medicinalen Winkel geplaatst, doch zijne zending droeg geen vrucht doordien hij zich de rancune van den gouverneur-generaal Durven op den hals haalde, en naar Nederland teruggezonden werd. Later, vooral in de dagen van prof. Reinwardt en diens botanische reis over Java, werd de Leidsche hortus met tal van uitheemsche planten en gewassen verrijkt. Ze kwamen van Oost en West, want ook de Westindische koloniën droegen het hunne bij tot die aanwinsten aan tropische gewassen, naturaliën en ethnografica. In dit opzicht onderscheidde zich b.v. Willem Piso, een geboren Leidenaar en voedsterling der Leidsche akademie, die in 1636 den gouverneur van Brazilië, Joan Maurits van Nassau-Siegen, als zijn lijfarts derwaarts vergezelde. Gedurende een verblijf van zeven jaren zond hij van tijd tot tijd Braziliaansche rariteiten en naturaliën over, welke een plaats bekwamen in het Theatrum Anatomicum der universiteit. En zijn groot werk over Brazilië, dat hij te zamen met Georg van Marckgrave tot stand bracht en door Joh. de Laet in het licht werd gegeven onder den titel *Historia naturalis Brasileae, etc.*, bekwam evenzoo eene plaats in de vermaarde boekerij der hoogeschool.

Wanneer in later dagen het akademische museum van natuurlijke historie de bewondering opwekte van meer dan een buitenlandsche geleerde, dan was dit niet voor 't minst te wijten aan de rijke bijdragen uit Indië. Alphonse Esquiros b.v. liet zich daarover uit in zijn werk *Nederland en het leven in Nederland:*

„De wetenschap in Nederland onderscheidt zich daardoor, dat zij verlicht en gekoesterd wordt door de zon van Indië. Het museum van natuurlijke historie (te Leiden) is een der prachtigste verzamelingen, die in Europa bestaan. Groepen skeletten, tot de verschillende soorten van wezens in de natuur behoorende, elk zoölogisch geslacht door in overvloed voorhanden voorwerpen vertegenwoordigd, massa's met kunst opgezette duizendkleurige vogels, waaraan inderdaad niets dan het gekweel ontbreekt, gansche rijen zoogdieren, die zelfs in de bewegingloosheid de beweging van het leven hebben behouden — dit alles doet het betreuren dat die schoone verzamelingen zoo eenzaam en verlaten zijn. En echter staan aan het hoofd der instelling geleerden als de heeren Temminck en Schlegel, wier naam tot over de beperkte grenzen van Nederland met roem bekend is. Vooral heb ik in deze verzameling, die door den rijkdom aan voorwerpen onmogelijk kan worden geschetst, met belangstelling gadegeslagen hoeveel de handel met de koloniën voor de Nederlandsche zoölogie heeft voortgebracht. Tot dusverre kende men b.v. niet meer dan twee soorten van olifanten, de Arabische [1]) en Afrikaansche. De betrekkingen der Hollanders met Sumatra hebben hen in staat gesteld een derde soort te bepalen, die den overgang tusschen de beide eersten vormt".

Van de Leidsche museumdirecteuren, in dit citaat genoemd, ontving geen van beiden eene akademische opleiding, doch zij dienden daarom niet minder de koloniale wetenschap. Coenraad Jacob Temminck aanvaarddde op zijn 18de jaar eene betrekking bij de O. I. Comp., bij welk handelslichaam zijn vader thesaurier was; van zijne voorliefde en zijne kennis van Indië getuigden zijne „Verhandelingen over de natuurlijke geschiedenis der Ned. Overzeesche bezittingen" en zijn „Coup d'oeil sur les possessions Néerlandaises dans l'Inde Archipelagique". 't Was voornamelijk door zijn toedoen, dat de Natuurkundige Commissie in Indië tot stand kwam. Hermann Schlegel begon, op Temmincks voordracht, als preparator bij het museum, en volgde hem later op als directeur. Toen zijn eigen verwachting om als wetenschappelijk reiziger naar Indië gezonden te worden verijdeld was, werden op zijn aansporing zulke pioniers der wetenschap naar de kolonie afgevaardigd, ten dienste van het natuuronderzoek. Zijne voornaamste verdienste betrof de ornithologie, ook die van Indië; het bewijs daarvan leverde zijn werk „De vogels van Ned.-Indië", beschreven en afgebeeld. En ofschoon hij nooit aan de voeten eener *alma mater* had gezeten gelijk Paulus aan de voeten van Gamaliël, een akademische titel zou hem niet ontgaan; de hoogeschool van Jena benoemde hem tot doctor *honoris causa*.

---

[1]) Wellicht de Aziatische: nl. de olifant van Hindostan, Ceylon en Siam.

Voor de studie van de talen in den O. I. Archipel was de Leidsche akademie eveneens van beteekenis door de gelegenheid, welke de studenten er vonden om zich op de oostersche talen toe te leggen.

Hare beroemde boekerij bevatte daarvoor tal van Indische geschriften en manuscripten. De reiziger J. Grabner, wiens ,,Brieven over de Vereenigde Nederlanden'' in 1792 verschenen, schatte het bezit dezer bibliotheek op 40.000 gedrukte werken en 10.000 handschriften, maar liet zich over de inrichting en het beheer afkeurend uit, schrijvende:

,,De boeken zijn in een langwerpig vierkante zaal van een oud slegt gebouw tot aan de zoldering toe opgestapeld, en staan drie of vier (rijen) agter elkander, in voegen veele derzelven sedert vijftig jaaren voorzeker geen daglicht gezien hebben. Deze hoogst ellendige schikking, zo wel als dat de bibliotheek alleenlijk twee dagen in de week, telkens een paar uren lang, tot gebruik open staat, is oorzaak dat de studenten maar zeer weinig voordeel van deze boekverzameling kunnen hebben. Hoe veelen toch worden er nu niet gevonden, die geduurende de vier of vijf jaren, welke zij op de hoogeschool te Leyden hebben doorgebragt, deze bibliotheek slechts ter loops bezien hebben''.

Onder de Indische handschriften waren er, die eene historische waarde hadden, en op welke het: *habent sua fata libelli* alleszins toepasselijk was. Aldus het manuscript van Rumphius' vermaard *Herbarium Amboinense*, dat (bij een schipbreuk) verloren zou zijn gegaan, had niet de gouverneur-generaal Camphuis de voorzorg genomen om het vóór de verscheping naar 't vaderland te laten kopieeren. De geletterde raad van Indië Isaac de St. Martin, en na diens overlijden zijn ambtgenoot Cornelis Chastelein, namen de zorg voor het kostbare handschrift op zich. Een nakomeling van Chastelein, mr. Johan François de Witte van Schooten, legateerde bij zijn testament: ,,aan de vermaarde en illustre Universiteyt van Leyden, om tot een eeuwige gedagtenisse in derselver bibliotheecq onder de manuscripten bewaart te worden, het Amboinsche Cruydeboek, dat is beschryvinge van de meest bekende bomen, heesteren, cruyden, land- en waterplanten die men in Amboina en de omleggende eylanden vind, naa haere gedaente, diverse benaemingen en gebruyk, mitsgaders voor 't meeste deel met figueren daartoe behorende, alles met veel moeyten en vlyt in vele jaren te saemen gedraegen en bescreven in 12 boeken door de heer Georgius Everhardus Rumphius van Hanau, in leven oud Coopman en Raadspersoon in Amboina, mitsgaders onder de naam van Plinius Indicus lid van de illustre Academie Curiosorum Naturae in 't Duyts Roomsche Ryck opgeregt, benevens het Actuarium of toevoegsel van denselven, alle met de hand geschreven van Rumphius, met platen en in rood leer gebonden, bestaande dus te samen in dertien deelen in folio, versoekende den Heere testateur by desen eerbiedig aan Haar Edlens de Hooge Indiase regeringe dat

voorsz. boeken aan welgemelte Universiteyt met 's E. Comps. schepen mogen werden toegesonden". [1])

Zoo geschiedde het ook; het omvangrijk handschrift kwam in 1826 in het bezit der hoogeschool. Dertien folio deelen! — de pennisten van het kasteel Batavia, aan welke Camphuis de kopie vermoedelijk opdroeg, konden er zich de vingers blauw aan schrijven. Overigens hadden ook de klerken op Ambon hunne *liebe Mühe* aan het origineel, dat in strijd met de opgave van den testateur, niet van Rumphius' eigen hand was. De ongeneeslijke blindheid, welke den geleerde in zijne nadagen overviel, was toen niet verre meer en had hem het schrijven reeds moeilijk gemaakt.

Echter ontgingen aan de boekerij der hoogeschool ook wel eens handschriften, die vooral voor de studie der oostersche talen van groote waarde zouden zijn geweest. B.v. de letterkundige nalatenschap van den man, die als de meest begaafde oriëntalist der 17de eeuw in Indië beschouwd mocht worden, Herbert de Jager. Ook diens aan de wetenschap gewijd leven nam een droevig einde; was Rumphius blind geworden, hem werd op het laatst zijns levens het licht der rede benomen. Hij werd wegens verstandsverbijstering onder curateele gesteld.

De Jager werd omstreeks het jaar 1636 te Zwammerdam uit een boerengezin geboren, en studeerde te Leiden uit een beurs. Eerst op kosten van de stad Amsterdam, daarna van Purmerend, en toen de termijn van deze laatste beurs bijna geëxpireerd was, verzocht hij ter voleindiging van zijne studiën een subsidie van de O. I. Comp. In 1659 verleenden bewindhebbers hem daarvoor *f* 250 's jaars. „Ce n'était pas le Pérou", doch het geld had destijds hoogere waarde en als boerenzoon was hij aan soberheid gewend. Oorspronkelijk studeerde hij in de theologie; de Comp. had hare bijdrage aan den toekomstigen predikant geschonken. Een gebrek aan zijn stem maakte hem echter voor den predikdienst weinig geschikt; hij verliet de godgeleerdheid om zich toe te leggen op „de orientaalsche talen, mitsgaders mathesis, fortificatie, botanie en astronomie". In 't eerste vak had hij den Arabicus prof. Golius tot leermeester; een zijner biografen vermeldt dat hij door dezen werd aangewezen tot zijn opvolger in het professoraat van de oostersche letteren. Doch De Jager wilde voor zijne taalstudiën die orientaalsche landen zelve bezoeken; door den geleerden burgemeester van Amsterdam en bewindhebber der O. I. Comp. Nic. Witsen, werd hij in den rang van onderkoopman naar Indië voortgeholpen. In 1663 kwam hij daar aan. Volgens Witsen was hij toen „genoegsaem alle bekende talen kundig", en Rumphius, die zelf den bijnaam had van den Indischen Plinius, noemde hem de

[1]) Rumphius' Gedenkboek. bl. 57.

,,geleerde botanicus'', terwijl Valentyn hem vermeldde als ,,de beroemde Heer Herbert de Jager, die behalven zijne kennis in de Kruidkunde in de twintig, meest Oostersche talen grondig verstond''.

De Indische regeering trok ampel partij van zijne buitengewone taalkennis; herhaaldelijk werd hij belast met het overzetten van missives en contracten met inlandsche vorsten; in 1680 doceerde hij Arabisch en Maleisch aan de Bataviasche predikanten en werd officieel geroemd om ,,zijn perfectheyt in de Maleische taal''. Later leerde hij ook Javaansch, en bezocht in den rang van opperkoopman met een officieele opdracht Perzië en de ruïnen van Persepolis, waarvan hij de afbeeldingen aan Witsen zond. Hij had echter een zwakke gezondheid, hij leed aan asthma en een borstkwaal; zelf verwachtte hij niet lang te zullen leven. Daarbij voegden zich de sporen van verstandsverbijstering; in 1692 werden zijn bezittingen ,,vermits syne quade dispositie en gebrek in de memorie'' overgegeven aan de Weeskamer'' om daeruyt gealimenteert te werden''. 't Volgend jaar verklaarde dit college hem krankzinnig, hoewel er soms een vleugje van beterschap kwam. Hij stierf op 9 Jan. 1694 te Batavia, zonder testament na te laten. Zijn inboedel werd door de Weeskamer verkocht, evenals een gedeelte van zijne belangrijke boekerij. Een ander gedeelte, voornamelijk de boeken en handschriften in oostersche talen, werd door den taalkundigen predikant Melchior Leydecker gesorteerd en naar Nederland gezonden, waar ze in 1695 aankwamen. Witsen schreef over dit overlijden:

,,Syn geleertheyt was oorsaak dat hy arm stierf op Batavia; hy heeft een schat van geleerde aantekeningen nagelaeten, dog alle verwaerloost, synde schier nimant by ons curieus'' (weetgierig).

Gewis waren die geschriften zooveel beter op hun plaats geweest in de boekerij der universiteit, waar De Jager zijne opleiding had ontvangen, dan ergens op een zolder van het Oostindische Huis te Amsterdam. Een gedeelte van de in Indië verkochte boeken kwam later door tusschenkomst van den gewezen luitenant-gouverneur van Java, Sir Thomas Stamford Raffles, in Londen terecht; van die te Amsterdam kon wel gezegd worden dat ze werden ,,versloft, verwareloost in ongeleerde handen''.

Onder de epigonen van dezen orientalist uit de 17de eeuw telden zulke mannen als Dozy, Kern en Veth, allen voedsterlingen van de Leidsche akademie.

De eerste, te Leiden geboren en daar gepromoveerd, bezat aanmerkelijke verdienste voor de Indische wetenschap, ofschoon zijne studiën meer de Semietische en Arabische talen betroffen. Zijn verklarende lijst van oostersche woorden in het Nederlandsch, verschenen onder den titel *Oosterlingen*, gold niet zoozeer den O. I. Archipel als wel Arabië, Perzië, Turkije, enz. Als hoogleeraar in de geschiedenis was

hij bij de studenten bekend wegens de historische anecdoten, waarmee hij zijne propaedeutische colleges kruidde. Ten aanzien van Indië was zijne kennis minder universeel dan die van prof. J. H. C. Kern, zelf een zoon der tropen (hij werd te Poerworedjo geboren). Behalve van de Utrechtsche was hij ook van de Leidsche hoogeschool een kweekeling, en promoveerde daar in 1855. Na zijn verblijf te Benares, de heilige stad van Hindostan, aanvaardde hij in 1865 den leerstoel in 't Sanskriet aan de Leidsche Hoogeschool met eene redevoering over „Het aandeel van Indië in de geschiedenis der beschaving". Na Roorda's dood werd hij tijdelijk belast met de betrekking van hoogleeraar in 't Javaansch aan de Rijksinstelling te Leiden. Doch in Indië zelf zou zijn naam nooit zoo populair worden als die van prof. P. J. Veth. Oorspronkelijk was deze in 1832 te Leiden ingeschreven als student in de letteren en theologie, maar zijne geschriften verrieden meer en meer den orientalist. Reeds voordat hij in 1841 werd aangesteld tot hoogleeraar in de oostersche talen te Franeker, had de Leidsche akademie hem benoemd tot doctor in de letteren *honoris causa*, ter zake van zijne gelukkige beoefening van het Arabisch. Zijn eigenlijk terrein vond hij eerst, toen hij in 1877 te Leiden benoemd werd tot hoogleeraar in de land- en volkenkunde van den O. I. Archipel. De drie deelen van zijn standaardwerk *Java* werden in Indië ontvangen gelijk *Oud en Nieuw-Oost-Indiën* door de tijdgenooten van Valentyn. De herziene en vermeerderde uitgave van een lateren tijd zou de waarde van dat bewonderingswaardige werk nog doen stijgen. 't Was niet alleen de voorraad wetenschap daarin verwerkt, maar ook de klare visie, welke deferentie afdwong voor den man, die zelf nooit in Indië geweest was. En ook voor den schrijver van *Uit Oost en West*, van *Het paard onder de volken van het Maleische ras*, van zoovele *Gids*-opstellen, die Indische onderwerpen behandelden. Zijne boekerij, die in 1899 te Leiden onder den hamer kwam, omvatte 2660 nummers, en niet licht zal er eene particuliere bibliotheek worden aangetroffen, die zooveel oud en nieuw over Indië bezat. Van hem mocht eenigermate hetzelfde gezegd worden, hetgeen een buitenlandsche bewonderaar van den Amsterdamschen boekhandelaar-antiquair Frederik Muller zei: *une montagne de science*. En wanneer in de toekomst het Koloniaal Instituut ooit zijne „Ruhmeshalle" voor Indische mannen van beteekenis gaat inrichten, dan zal de naam van Pieter Johannes Veth daar niet vergeten mogen worden.

Trouwens, aan de wanden van zoo'n eerezaal zou plaats wezen voor vele namen; niet alleen die van de mannen der wetenschap, maar ook van de mannen der praktijk, de koloniale staatslieden en bestuurders van volkrijke gewesten. Verscheidene van de landvoogden, die Indië regeerden, ontvingen hunne opleiding aan de Leidsche akademie. De eerste in die rij was de geletterde dr. Laurens Reaal,

die beter op den Nederlandschen Zangberg thuis was dan in het Indische landvoogdsgestoelte. De meesten hunner studeerden in de rechten, zooals Pieter de Carpentier, Willem van Outhoorn, Abraham van Riebeeck, Diederik Durven, Dirck van Cloon, Pieter Merkus, Albertus Johannes Duymaer van Twist, Pieter Myer, James Loudon en J. W. van Lansberge. Ook de tegenwoordige gouverneur-generaal, mr. Dirck Fock, studeerde te Leiden in de rechten en promoveerde daar in het jaar 1880. Een enkele, zooals Charles Henri van Grasveld, studeerde in de medicijnen, doch deze trad als gouverneur-generaal nooit in functie; hij werd op zijn uitreis teruggeroepen. Evenmin mr. George Isaac Bruce, die nog vóór zijn vertrek kwam te overlijden. Overigens was zoo'n akademisch gevormde gouverneur-generaal allicht eene meer decoratieve verschijning in de vergaderzaal van den Raad van Indië dan b.v. een gewezen zilversmidsknecht als Joannes Camphuis, een gewezen soldaat als Abraham Patras, een ex-matroos als Jacob Mossel, een ,,soldaat van de penne'' als Petrus Albertus van der Parra, een sergeant als Jeremias van Riemsdijk, een konstabelsmaat als Joannes Siberg of een hooplooper (scheepsjongen) als Albertus Henricus Wiese. Voorliefde tot de wetenschap of de letteren kenmerkte intusschen geen van deze voormalige Leidsche studenten. Geen enkele in de lange rij der Nederlandsche gouverneurs-generaal bracht iets tot stand, 't welk vergeleken mocht worden bij de *History of Java* van een Engelschen landvoogd, Sir Thomas Stamford Raffles; noch legateerden zij den nazaat hunne Indische gedenkschriften, gelijk meer dan een onderkoning van Britsch-Indië dat deed. Zooiets ,,lag niet op hun weg''.

Van de commissarissen-generaal studeerden te Leiden mr. S. C. Nederburgh en mr. C. Th. Elout. In hun latere loopbaan vonden deze voormalige inwoners van Leiden nog wel eens de gelegenheid om van hunne goede gezindheid jegens de stad blijk te geven, al kwam hun steun niet aan de universiteit in 't bijzonder, maar aan de burgerij in 't algemeen ten goede. Aldus in het jaar 1807, bij de bekende ramp door 't springen van een kruitschip. Onder het bestuur van A. H. Wiese (ofschoon die zelf geene persoonlijke heugenissen aan Leiden had) werd het volgende regeeringsbesluit uitgevaardigd:

,,Is goedgevonden en verstaan de heeren Raden extra-ordinair Mr. Wynand van Hoesen en Mr. Herman Adriaan Parvé te verzoeken en te committeeren tot het instellen eener gepaste uitnoodiging en aanmaning aan de ingezetenen dezer gewesten om, opgewekt door het voorbeeld hetwelk deswegens in het moederland is gegeven, door eene milde gift, zooveel in hun vermogen zal zijn, te contribueeren tot soulaas en herstel der buitengewoone ramp, welke op 12 January jongstleden aan de stad Leiden en deszelfs inwoonderen noodlottig is toegebragt door het ontsteken en uitbarsten van eene aanzienlijke

hoeveelheid buskruit, hetwelk in een die stad doortrekkend vaartuig was geladen''. [1])

Die oproeping was niet te vergeefs. Wellicht hadden mr. v. Hoesen en mr. Parvé in hun tijd te Leiden gestudeerd, en vonden daarin aanleiding zich deze collecte in 't bijzonder aan te trekken; in elk geval bracht hun ministerie een voordeeligen uitslag. Behalve 1840 rijksd. papier, door de loge ,,La Vertueuse'' voor dit doel bijeengebracht, kwam uit den geheelen Archipel een bedrag van 60.215 rijksd. papier en 5774 rijksd. zilver binnen. Ook de inlandsche Jacques Bonhomme, de Chineesche en Moorsche natiën moesten bij deze gelegenheid *blechen*. Een enkele malcontente nam de kans waar om de inteekenlijst dienstbaar te maken aan zijne grieven, door de aanteekening: ,,Het bestaan van W. M. Keuchenius, hem zonder reden afgenomen zynde, is oorzaak dat hy op deze lyst niet tekend''. Er zou voor dezen man, die als administrateur bij de amfioen-directie ontslagen was, een heet potje te vuur gehangen hebben, waarover in den Raad van Indië gedelibereerd werd. Doch ter zake van zijne hooge jaren werd hij ,,geëxcuseert'', en alleen belast om ten overstaan van den secretaris der regeering zijne woorden te royeeren. Maar Leiden kreeg van dien kant niet veel.

Zoo de Leidsche akademie in den loop der jaren tal van regenten, natuurkundigen, orientalisten, rechtsgeleerden, geneeskundigen, enz. aan de kolonie leverde, niet minder was dit het geval met de predikanten.

Hunne namen komen voor, behalve in het Album Studiosorum, ten deele ook in de bekende werken van ds. v. Troostenburg de Bruyn. [2]) En onder hen bevonden zich ettelijke mannen van beteekenis die zich, behalve aan de belangen van de ,,ware gereformeerde religie'', ook aan de belangen van de wetenschap wijdden. Hunne vaak in Indië tot stand gebrachte werken hebben de koloniale letterkunde met menig belangrijk geschrift verrijkt. Echter was de lust om in Indië het evangelie aan de ,,blinde heydenen'' te gaan verkondigen bij de meesten van deze Leidsche studenten niet zeer groot. Redenen van geldelijk voordeel gaven vaak den doorslag. De bezwaren van een lange oostinjereis golden vooral voor de familievaders onder de reeds geordende predikanten. De gevaren der zee, met name de beruchte Kaapsche stormen, werden nog vermeerderd door het gevaar van oproer aan boord, of buitengewone sterfte door epidemie, of brand in 't schip, een onzeewaardig vaartuig en onbekwame scheepsofficieren, zeeroverij en de kans om in oorlogstijd

---

[1]) N. I. Plakaatboek. XIV 514.

[2]) De Herv. Kerk in Ned. O.-Indië, en Biographisch Woordenboek van O. I. predikanten.

door een vijandelijk eskader genomen te worden. Toen Valentyn in 1705 voor de tweede maal naar Indië ging werd de vloot van 10 schepen, waartoe het zijne behoorde, tot voorbij Gibraltars hoogte beschermd door 15 oorlogsschepen.

Ten einde in het doorloopend gebrek aan predikanten voor de koloniën te voorzien lieten bewindhebbers der Comp. de studenten, die zich daarvoor aanboden, op hunne kosten studeeren, of verleenden hun een jaarlijksch subsidie. Daarvoor moesten zij zich dan verbinden voor den Indischen kerkdienst. De eerste, die van deze faciliteit partij trok, was de befaamde Hendrik Slatius, die op 17-jarigen leeftijd als student in de letteren te Leiden was ingeschreven. Hij was een dergenen, wien 't voornamelijk om de kosten der opleiding te doen was en die zich dan later door ,,opgeraapte excusen'' aan hunne verplichting tegenover de Comp. wisten te onttrekken. Indië lag buiten zijn koers; in 1613 was hij predikant te Bleiswijk. Hij nam deel aan de staatkundige woelingen dier dagen, daarna aan eene samenzwering tegen prins Maurits, hetgeen hem in 1623 te 's Gravenhage op het schavot bracht.

Enkelen van deze Oostindische studenten wisten, bij het doorgaans bescheiden subsidie der Comp., nog de middelen te vinden om den gebraden haan uit te hangen. Althans van een hunner, Willem Wirts genaamd, schreef de regent Pieter Bertius ,,dat hij niet als een student der theologie gekleed gaat, maar met zijde en fluweel, evenals een rijk Spaansch of Portugeesch koopman''. Van een ander, Abraham v. d. Beets, dat hem het onaangename geval overkomen was om in het gevecht tusschen den admiraal Cornelis Matelief en den Portugeeschen vlootvoogd de Castro met zijn schip de *Witte Leeuw* in 's vijand handen te vallen. Tot zijn geluk hadden ook de Hollanders gevangenen gemaakt, waardoor hij met zijne lotgenooten tegen Portugeesche onderdanen kon worden uitgewisseld. [1]) Later werd hij als predikant in de Molukken geplaatst; de Comp. kwam aan hem geen leergeld tekort.

Een ander middel om predikanten voor Indië te vinden was het Leidsche seminarie van prof. Antonius Walaeus. Het was in 1622 opgericht, de studenten werden er op kosten van de Comp. opgeleid en ten huize van den rector, hoogstens zes tegelijk, gehuisvest en onderricht. Dit Collegium Indicum bestond echter slechts een tiental jaren, en leverde een dozijn predikanten voor den Indischen dienst. De studie der inlandsche talen was een voornaam punt op het rooster van werkzaamheden; voor Indië vooral gold de uitspraak: ,,de taal is gantsch het volck''. Doch 't scheen wel alsof die twaalf predikanten dure proefobjecten geweest waren, en ook niet allen aan hunne

[1]) De Navorscher. 1864. bl. 294.

bestemming voldaan hadden; want toen vaderlandsche synoden het herstel van de opgeheven inrichting verzochten, werd dit door bewindhebbers geweigerd op grond van ,,de groote costen en de sobere successen voor desen daervan ontfangen''.

De Indische predikanten konden na expiratie van hunne veelal 5-jarige verbintenis op zooveel jeugdiger leeftijd repatrieeren dan heden ten dage, doordien men zooveel jonger tot predikant geordend werd, en in verband daarmee zooveel jonger als student werd ingeschreven. Dit gold voor alle faculteiten; Jacobus Bontius, de latere geneesheer te Batavia en schrijver o.a. van *De Medicina Indorum*, werd reeds op zijn 12de jaar te Leiden toegelaten. De toekomstige predikanten François Valentyn en Philippus Baldaeus op hun 16de jaar; de laatste, de heiden-apostel der Malabaren, zou zijn naam vermaard maken door zijn groot werk ,,Beschrijving der O. I. kusten Malabar en Coromandel, benevens het eiland Ceilon''. De meeste predikanten konden na hun terugkeer in het vaderland zich daar een nieuwen werkkring zoeken; zij konden zich in Indië ook reëngageeren, ofschoon van opklimming in den Comp. dienst naar gelang van anciënniteit zelden sprake was. Men kon eenige verhooging van gage bekomen, b.v. wanneer men behalve in het Nederduitsch ook in het Maleisch en Portugeesch kon preeken, doch geen verhooging van rang. De titel van professor was in eene kolonie zonder hoogeschool van zelf onbekend. Alleen de predikant Joh. Theod. Ross werd in 1808 door den gouverneur-generaal Daendels aangesteld tot professor *honoris causa* in de theologie en begiftigd met een jaarlijksch inkomen van 2000 rijksd. boven zijn traktement. 't Was de vraag of Daendels de bevoegdheid bezat tot het verleenen van dien titel. Zelf was hij afkomstig van de universiteit te Harderwijk, waar men niet zwaar tilde aan akademische graden, zoodat men wel met geringschatting placht te spreken van een ,,Harderwykschе k. ckbulie''. Ook vernam men dien professorstitel wel eens in ironischen zin. De resident van Krawang, F. G. Valck, werd aldus genoemd, naar 't schijnt wegens zijn air van gewichtigheid en deftigheid. (Een spotter zei daarover: Iedere rechtschapen vrouw ziet in haar man een valk, maar mevrouw Valck ziet in haar man een uil).

Later kwam er een professor, die meer ,,echt'' was, in den persoon van C. G. K. Reinwardt, den stichter van den Buitenzorgschen Plantentuin, hoogleeraar in de natuurkunde, chemie en pharmacie. Deze was echter niet aan de universiteit van Leiden, maar aan die van Harderwijk verbonden.

't Gebeurde ook dat predikanten, die in Indië hunne ,,verlossing'' hadden bekomen en gerepatrieerd waren, zich na een tijd dien men als een verloftijd had kunnen beschouwen, op nieuw lieten vinden voor een verbintenis bij de Comp. Dit was het geval met ds. Fran-

çois Valentyn, een man terecht den nestor der Indische kroniekschrijvers genoemd. Op de studentenlijst te Leiden kwam de onjuiste opgave voor, dat hij daar op 20-jarigen leeftijd was ingeschreven. Feitelijk was hij pas 16, toen hij op 20 Febr. 1682 uit zijn geboortestad Dordrecht kwam om zijne intrede te doen bij het Leidsche studentenkorps. Hij bezocht ook de hoogeschool te Utrecht, ofschoon slechts kort. Te Leiden studeerde hij in de godgeleerdheid wijsbegeerte en aanverwante vakken; op zijn 17de jaar was hij proponent, en een maand nadat hij zijn 19de jaar had bereikt vertrok hij, in Mei 1685, als geordend predikant naar Indië.

't Was een tamelijk prille leeftijd voor een bedienaar des goddelijken woords (zooals hij zichzelven gaarne placht te noemen), doch, zoo vergoêlijkte hij in zijne *Uyt- en Thuysreize*, „was zoo bedaagd van wezen dat een der Heeren Deputati, bij mijn Examen tegenwoordig, mij voor een Borst van 27 à 28 jaren aanzag". Over zijne lotgevallen en wederwaardigheden in Indië handelt uitvoerig het groote werk, dat in waarheid zijn monument duurzamer dan metaal zou worden; men leest echter niet dat hij na zijn terugkeer de banden met de Leidsche hoogeschool vernieuwde, of haar museum van naturaliën verrijkte met de doubletten der schelpen en zeegewassen van het Neptunus-kabinet, 't welk hij te Dordrecht oprichtte. Ook bij de Voorrede en de Opdracht van zijn werk, voor dien tijd en nog wel later een standaardwerk, waren geene Leidsche herinneringen ingevlochten; hij droeg het op, niet aan Leidsche burgemeesters, curatoren of professoren, niet eens aan de overheid van zijne eigene vaderstad Dordrecht, maar aan den bewindhebber der O. I. Comp. Egidius van den Bempden.

Over zijne verdiensten voor de uitbreiding van de „Kercke Christi" in Indië, zijne taalstudiën, zijne bijbelvertaling, zijne kerkelijke dienstreizen zou hij zelf den nazaat uitvoerig inlichten, aan zijne figuur in de republiek der letteren zou Busken Huet een zijner beste kritieken wijden. Valentyns voornaamste verdienste was intusschen die van den kroniekschrijver. Hij bracht een werk tot stand, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, dat voor dien tijd als eene encyclopaedie voor de kennis van den O. I. Archipel en nog onderscheidene andere oostersche gewesten mocht gelden. In vijf zware folianten verwerkte hij een ontzachlijken voorraad bouwstoffen voor geschiedenis, land- en volkenkunde. Het is waar dat in dezen monumentalen letter-arbeid naast bergen koren ook bergen kaf liggen opgetast, dat het werk veel literaire ballast bevat, zoodat er alleszins aanleiding was voor de *editio castigata* van een lateren tijd (van S. Keyzer) en dat het in menig opzicht verouderd is. Doch het bleef tot den huidigen dag een compendium, waarvan terecht gezegd werd dat alles, wat vóór en na Valentyn over Oostindië geschreven werd, met zijn werk moet wor-

den vergeleken, onderzocht en getoetst. En in zijn tijd verspreidde het een overvloedig licht over een tot dusver duister gebleven veld van kennis; duister vooral door de geheimhouding, die in de 17de eeuw over de Indische zaken betracht werd. Voorts was het een werk van groote nauwkeurigheid; toen de gouverneur-generaal baron v. d. Capellen in 1824 de Molukken bezocht, vond hij zooveel waarheid in de beschrijvingen van Valentyn, dat hij niet gelooven kon dat dit werk reeds honderd jaar geleden geschreven was.

Ofschoon Valentyn, die op 6 Aug. 1727 te 's Gravenhage overleed, niet zelden den oorsprong zijner opgaven verheimelijkte en andermans werk uitgaf voor het zijne, ofschoon ook zijne figuur als mensch tamelijk berispelijk was, [1]) zoo blijft hij als kroniekschrijver en encyclopaedist een der eerste rangen behouden onder de Indische mannen van beteekenis. De boekerij der Leidsche hoogeschool bewaart nog het origineele manuscript met Arabische letter van een Maleischen brief van den sultan van Batjan, gecopieerd door Valentyns vrouw, Cornelia Snaats, en waarvan het facsimile door hem in zijn groot werk werd opgenomen. Het mag voor die hoogeschool eene onderscheiding heeten, dat zij zulk een nestor der Indische wetenschap heeft voortgebracht. Op de stad Leiden was eenigermate toepasselijk hetgeen Valentyn zelf over Dordrecht schreef — ,,alzo 't voor die Stadt geen oneere is inboorlingen te hebben, die dat klein en als uit de modder opgerezen Nederland zoo sterk en zoo kragtig in zynen helderen dag weten te zetten''. [2])

Nimmer werd aan 's mans nagedachtenis eene openbare hulde gebracht; tenzij dan dat men het benoemen eener nieuwe straat daartoe zou willen rekenen. Alleen besloot de Maatsch. ter bevordering van het natuurkundig onderzoek in de Ned. koloniën eene Valentynmedaille in te stellen, tot aanmoediging van oorspronkelijke wetenschappelijke studiën in de tropen. Doch die medaille kwam nimmer van de stempelpers.

Ofschoon Valentyns voorbeeld schaars werd nagevolgd en nimmer geëvenaard, zoo waren er toch onder zijne ambtgenooten uit vroeger en later tijd, die evenals hij hunne studiën voltooiden aan de Leidsche hoogeschool, en die zich daarna eervol onderscheidden op het wijde veld van letteren, geschiedenis, taal-, land- en volkenkunde. Eene historische figuur, welke men als de tegenhanger van Hendrik Slatius zou mogen aanmerken, was die van Antonius Hambroek, kweekeling van het Staten-College te Leiden. Voorts behoorden tot de reeks van verdienstelijke predikanten, behalve Philipus Baldaeus aan wien prof. Veth eene studie wijdde, de apostel van Formosa, Rober-

---

[1]) Dr. F. de Haan. Priangan I bl. 270.

[2]) Over Valentyns verdiensten: Encyclop. v. N. I. IV 501.

tus Junius, die een der kweekelingen was van het seminarie van Walaeus. Verder Daniël Gravius, die veel deed voor de evangelisatie in Indië en op Formosa, ,,een neerstig, geleerd en godtsalig arbeider'', gelijk de lofdichter hem noemde; Sebastiaan Dankaerts, die zich verdienstelijk maakte voor het schoolwezen en de studie der inlandsche talen; Josua van Iperen, steunpilaar van het Bat. Genootschap van K. en W. en geleerd medewerker aan de *Verhandelingen* van die vereeniging; Guillaume de Serière, historieschrijver van Ned. Indië en pionier van de theecultuur op Java, enz. Onder de nieuweren verdiende genoemd te worden W. R. v. Hoëvell, de bekende schrijver en kampioen voor Indische belangen in het Nederlandsche parlement, die in zijne jonge jaren als Leidsch jager den Tiendaagschen Veldtocht meemaakte. Verder S. A. Buddingh, auteur van de *Reizen over Java;* P. Heering, wiens *Indische Schetsen* even populair werden als zijne *Overijsselsche Vertellingen;* C. A. L. v. Troostenburg de Bruyn, de biograaf zijner ambtgenooten, die gelijk Rumphius blind geworden, toch zijne werken over de Indische predikanten en krankbezoekers wist te voltooien, gelijk vroeger zijn werk over *De Herv. Kerk in Ned.-Indië.* En J. A. Schuurman, de stichter van het seminarie te Depok, die zich na zijn terugkeer uit Indië als predikant bij de Evang. Luthersche gemeente te Leiden vestigde, en over wien Busken Huet in 1881 aan mevr. Bosboom Toussaint schreef:

,,Hij bezat in hooge mate den eenvoud en den moed zijner overtuiging. In Indië wordt door sommige pastoors een beschamend voorbeeld aan sommige predikanten gegeven, doch Schuurman wist het geloof te wekken, dat er nog wezenlijke predikanten, wezenlijke zieleherders bestaan. Hij scheen mij toe te Batavia zéér op zijn plaats, en nuttig werkzaam te zijn''.

Busken Huet behoorde zelf ook in de rij, en waarlijk niet op de minste plaats. In 1844 werd hij te Leiden student in de theologie, welke studie hij, met het oog op zijne aanstaande werkzaamheid in de Waalsche kerk, te Lausanne voltooide. Doch uit den Waalschen predikant groeide spoedig de journalist, de medewerker aan de *Opr. Haarl. Courant* en *De Gids*, wien zijne scherpe kritieken den naam bezorgden van ,,de beul van Haarlem''. Tijdens hij dien brief aan zijne lettervriendin mevr. Bosboom-Toussant schreef, had hij de predikantstoga reeds lang aan den kapstok gehangen en was te Batavia redacteur van de *Java-Bode* geworden. De Indische maatschappij bezag hij niet minder kritisch dan hij het de vaderlandsche gedaan had, en over zijne vroegere ambtgenooten schreef hij in 1870 aan den Groninger advokaat mr. O.:

,,Voor allen is de verzoeking groot hunne betrekking allengs als eene sinecure te gaan beschouwen, zoodat zij, welke daarvoor niet bezwijken, zich dubbel verdienstelijk maken. Van kerkelijk gemeente-

leven komt hier weinig teregt. De bouwvallige staat van sommige protestantsche kerkgebouwen teekent eenigszins den toestand van het kerkelijk leven hier, en ook de positie zelve der predikanten. Geen goedkooper profetie dan het beweren, dat zoo de Regering niet in het onderhoud der leeraars voorzag, er met uitzondering hier en daar eener kleine afgescheiden gemeente met een ijverig herder aan het hoofd, binnen den tijd van één menschenleven nergens meer in Ned.-Indië eenig uitwending teeken van protestantisme zigtbaar zou zijn''. [1])

Busken Huet zou niet de eenige zijn van de Leidsche studenten, die bij de faculteit waarvoor zij ingeschreven waren uit het vendel liepen, en het vak waarvoor zij opgeleid waren in Indië verwisselden voor een anderen werkkring. Er waren daar meer *ci devant*-dominees, die er zich eene vooruitspringende plaats in de samenleving veroverden. Doch ook in 't geval van beroepsverandering waren hunne akademische studiën niet te vergeefs geweest; voor velen zouden ze een rentegevend kapitaal voor hun later leven blijken. En wanneer het eerwaardige instituut te Leiden de ,,rolle'' nagaat van zoovele notabelen onder zijne kweekelingen, die in den loop van vierdehalve eeuw de fakkeldragers werden op het veld der wetenschap; wanneer het uit die duizende namen in het Album Studiosorum eens eene bloemlezing van beroemde of verdienstelijke mannen wilde samenstellen, dan zou het ,,land der zonne, land der kleuren'' daarvan een niet gering percentage voor zich mogen opeischen.

Het aantal namen hier vermeld mag veilig, met eene groote klassieke uitdrukking, *rari nantes in gurgite vasto* (enkele uit eene groote menigte) genoemd worden. Want voor een eenigszins volledig historisch overzicht zou ook nog menige figuur uit onze dagen herdacht moeten worden. En ook instellingen met een bijzonder karakter, gelijk die voor de opleiding van Indische rechterlijke en bestuursambtenaren. Doch indien men recht wilde laten weervaren aan de vele Indische mannen van beteekenis, die uit de vier faculteiten van de Leidsche Akademie voortkwamen, aan hunne verdiensten en hun staat van dienst, er zou stof zijn voor een boek, zelfs voor een lijvig boek.

De band tusschen Indië en de Leidsche Akademie, in 't algemeen tusschen kolonie en moederland, werd reeds hechter sedert ook die kolonie hare hoogescholen bekwam; de betrekkingen tusschen beide kunnen er slechts door winnen wanneer de plannen ten bate van eene lang verwaarloosde wetenschap, nl. voor de oprichting te Leiden van een instituut voor Indische archaelogie (Instituut Kern) vasten vorm zullen aannemen.

---

[1]) Nalezing. bl. 106.

Enkele bladzijden uit de geschiedenis der Geometrie,

DOOR

J. Th. HORSTINK.

(*Kapitein bij den Topografischen Dienst*).

De Geodesie of practische Geometrie wordt verdeeld in de hoogere en de lagere Geodesie. Tot de eerste rekent men de triangulatie, de astronomische plaatsbepalingen en de nauwkeurigheidswaterpassingen, terwijl de topografische en kadastrale opnemingen onder de lagere geodesie worden gerangschikt. Aldus de indeeling, die Generaal-Majoor Karl Korzer van het Oostenrijksche Leger aangeeft in zijn lezenswaardig opstel: ,,Das Entstehen der Landkarte'' (*Kartographische Zeitung*, 1922).

De topografie is voortgesproten uit de geometrie, een der oudste wetenschappen, die, volgens Herodotus, (484—406 j. v. Chr.) in Egypte werd geboren, bij de Grieken tot groote ontwikkeling kwam, door de Romeinsche Agrimensoren (Jordan) met nauwgezetheid werd beoefend en over Frankrijk in de andere landen van Europa kwam, waar zij dankbare beoefenaren ontmoette, wien het gelukte, om van haar te maken een wetenschap die aan de eischen des tijds beantwoordt.

Omtrent de geboorte van de geometrie vertelt Herodotus het volgende verhaal, dat hij op zijn reizen naar Thebe en Memphis had opgedaan.

,,Sesostris verdeelde Egypte in vierkante stukken van gelijke oppervlakte; ieder zijner onderdanen kreeg zulk een grondstuk, onder voorwaarde, dat daarover een bepaalde som aan belasting moest worden betaald. Moge deze verdeeling oogenschijnlijk billijk en rechtvaardig wezen, inderdaad bleek dit niet het geval, want zij, die zich een stuk grond aan den Nijl zagen toegewezen, waren naderhand verre weg in het nadeel. Het was dan ook niet te verwonderen, dat na verloop van jaren deze grondbezitters bij den koning kwamen klagen; de Nijl had hun grondstuk aanmerkelijk verkleind, zoodat het te betalen belastingbedrag niet in billijke verhouding stond tot de grootte hunner velden. Om zich hiervan te overtuigen, liet de koning

daarop deze bezittingen opmeten en de resultaten wezen uit, dat inderdaad de velden in oppervlakte belangrijk waren afgenomen. Billijkheidshalve werden de belastingbedragen over de betrekkelijke stukken naar rato verminderd." Herodotus meent, dat hiermede de geometrie het licht zag.

Mag dit verhaal kinderlijk klinken, kinderlijk was ook het opnemingswerk in die dagen; immers de geometrie was een pasgeboren kindje, waarvan men niets dan kinderlijkheid verwachten kon.

De behoefte aan een voorstelling van het terrein, aanvankelijk in zijn eenvoudigste vormen en alleen van dat gedeelte, wat voor den landbouwer van het meeste belang was, deed dus de geometrie ontstaan. Zij werd dan ook gebezigd om de grenzen van het individueel bezit te bepalen en door berekening te geraken tot de oppervlakte daarvan. De technische werkwijze en de rekenmethodes, uitgedacht om tot bevredigende resultaten te komen, vormden het vak „landmeetkunde". Al heel spoedig werd overgegaan tot de onderverdeeling der grondstukken als gevolg van ruiling, schenking en versterf. Naast de horizontale vormen werd weldra de behoefte gevoeld om ook de vertikale gesteldheid van het terrein in beschouwing te nemen. Vooral dit laatste was voor Egypte van zooveel belang, omdat de vruchtbaarheid afhankelijk is van het buiten zijn oevers treden van den Nijl. Een voorstelling van bepaalde terreingedeelten, waarop, in verband met hoog en laag, de bestaande waterwegen en de tracé's voor nieuwe irrigatie-kanalen tot besproeiing van de velden voorkwamen, was voor de Egyptenaren een waardevol bezit. Het landmeetwerk uit die dagen werd door priesters verricht, en dat het een belangrijke plaats innam, blijkt wel uit de inscripties in den tempel van Edfoe, in Boven-Egypte, voorstellende een plan van de grondstukken, behoorende tot het priesterschap, verduidelijkt met de daarop betrekking hebbende mathematische oplossingen.

„La satisfaction des besoins matériels ne suffit pas à l'homme; la nature a placé en lui une inquiète curiosité, une soif insatiable de connaissances; à chaque pas que fait son intelligence, il se trouve en présence d'un horizon nouveau; tout progrès pour lui n'est qu'un acheminement vers des progrès altérieurs. Poussé par ce besoin intellectuel, l'homme a voulu explorer et connaître toute la surface de la terre, en assigner les dimensions, en déterminer la forme, représenter les contours et la position des continents, des îles, des mers", aldus J. Liacre, Eléments de Géométrie et de Topographie.

Behalve bij de Egyptenaren (omstreeks 1700 j. vóór de Christelijke jaartelling), vond de geometrie ook toepassing bij de Babyloniërs en Assyriërs; voor de opmeting van de velden (vergl. Alfred Abendroth, *Die Praxis des Vermessungs-ingenieurs*, 1923), zonder dat kan worden opgegeven, van wanneer deze wetenschap in de beide laatste

landen dateert. In Babylonië was de vingerbreedte de kleinste eenheidsmaat; 24 vingerbreedten vormden een el. Bovendien was ook de voetmaat bij hen in gebruik. De oppervlakte bepaling van onregelmatige figuren geschiedde middels rechthoekige driehoeken, rechthoeken en trapezia van bekende oppervlakten, waaruit is op te maken, dat zij toen reeds op de hoogte waren van de rekenkundige regels. De cirkel met zijn sexagesimale verdeeling was voor Babylonië geen onbekende. (Lehmann's verhandelingen over de Anthropologie, Ethnologie en Geschiedenis der Oudheid).

Via de Phoeniciërs en Chaldeërs kwam de geometrie bij de Grieken, vermoedelijk door Thales van Milete, die omstreeks 600 j. v. Chr. in Egypte de mathematiek bestudeerde. Anaximander, eveneens uit Milete en leerling van Thales, maakte een bijzondere studie van de Babylonische geometrie en vervaardigde een teekening van de aarde op een koperen plaat. Pythagoras, in 580 j. v. Chr. te Samos geboren, en na hem Socrates (geb. 469 j. v. Chr.), alsmede diens leerling Plato, maakten zich op geometrisch gebied zeer verdienstelijk. Aristagoras bracht op zijn gezantschapsreis naar Griekenland (500 j. v. Chr.) een kaart van de aarde, in koper gegraveerd, mede, die te Athene een ongekende bewondering genoot. Zonder te kort te doen aan de bijzondere toewijding aan en de onvermoeide beoefening van deze jonge wetenschap, mogen wij aan deze kaarten geen hooge waarde hechten; zij zijn meer teekeningen, waaraan elke mathematische grondslag alsmede een bepaalde projectiemethode ontbreken. Aristoteles (384—322 j. v. Chr.), beïnvloed door de ervaringen tijdens de groote zeereizen der Phoeniciërs en Karthagers, kwam tot de overtuiging, dat de aarde noodwendig een bol moest zijn.

Streefden de hierboven genoemde geleerden in het bijzonder naar een juiste voorstelling der geheele aarde, Dikäarch (320 j. v. Chr.) vervaardigde integendeel een kaart van de hem slechts goed bekende landen. Moge ook deze teekening, evenals de vorige, als landkaart een wetenschappelijke basis missen, toch moeten Anaximander, Aristagoras en Dikäarch als de eerste kartografen van Griekenland worden aangemerkt; gelijk Krates van Mallos als de grondlegger van de aardglobe.

De Grieksche wetenschap had haar hoofdzetel in Alexandrië aan de monding van den Nijl. Daar werden naast geometrie ook andere wetenschappen beoefend en, dank zij de koninklijke middelen, was den geleerde een goed bestaan verzekerd. Achtereenvolgens werkten hier Heron van Alexandrië, Erastothenes en Claudius Ptolemeus. Heron (284—221 j. v. Chr.) schreef een leerboek voor de practische geometrie, dat voor zijn tijd en ook voor de latere eeuwen als het beste gold. Hij verbeterde de diopter en legde zoodoende den grondsteen voor het latere astrolabium (een instrument om de hoogte van

sterren te meten) en de theodoliet. (Abendroth). Erastothenes (275—194 j. v. Chr.) verrichtte de eerste graadmeting van Alexandrië naar Syene (aan den Nijl) om hiermede den omvang van de aarde te kunnen bepalen. Hij voerde een door lengte- en breedtecirkels gevormd net in en ontwierp twee verschillende projectiemethoden. Hij is de grondlegger van de wetenschappelijke kaartprojectie, terwijl onder Claudius Ptolemeus (± 130 j. n. Chr.) de Grieksche Cartografie haar hoogtepunt bereikte. In een van zijn boeken ontwikkelde hij de beginselen der wiskundige aardrijkskunde en de grondslagen van verschillende projectiemethoden, die wij later zullen leeren kennen.

Vóór Ptolemeus leeren wij Strabo, Posidonius en Marinus van Tyrus kennen, die op geometrisch gebied in het begin van onze jaartelling wel genoemd mogen worden. Posidonius (80 j. na Chr.), tijdgenoot van Cicero, mat de lijn Rhodus—Alexandrië en vond door deze lengtebepaling, dat het kwadrant van de aarde 8.333.100 meter lang was, een bedrag, dat slechts ½ graad foutief was in vergelijking met hetgeen wij heden daarvoor vinden. Deze waarde werd door Ptolemeus als juist aangenomen en voor zijn berekeningen gebruikt. Marinus van Tyrus (omstreeks 100 j. na Chr.) legde de plaatsen vast door haar lengte en breedte, hetgeen Strabo omstreeks 20 j. na Chr. reeds deed. Tot nog toe bestond bij de geleerden de vaste overtuiging, dat de aarde een bol was en Strabo wist zeer goed, dat het niet zoo eenvoudig was om de oppervlakte van dezen bol met voldoende nauwkeurigheid op een plat vlak te ontwikkelen. Hij maakte het zich gemakkelijk door aan te nemen, dat meridianen en parallellen elkander loodrecht snijden en dat de vormen en uitgestrektheden der landen in dat raam konden worden gepast door de betrekkelijke afstanden op den bol in verhouding naar het platte vlak over te brengen. Weldra stond hij voor de moeilijkheid, dat de meridianen in de pool convergeeren en dit nu gaf hem aanleiding om een andere werkwijze te volgen. Van de landen, die hij wenschte te kaarteeren, legde hij de ligging van plaatsen middels de methode der rechthoekige coördinaten vast. Als eerste meridiaan koos hij die van Rhodus, waarvan hij meende, dat deze door Alexandrië, Syene en Byzantium liep, terwijl als parallel genomen werd de lijn, die loodrecht op deze eerste meridiaan stond. Naar hun afstanden ten opzichte van die beide hoofdassen, teekende hij de andere gewenschte punten van de aarde op het blad in. Dat deze werkwijze tot onnauwkeurigheden aanleiding zou geven, wist Strabo ook wel en daarom schreef hij, dat men deze afstanden ten opzichte van een grooter aantal meridianen en parallellen moest bepalen en dat tot dit doel men de betrekkelijke geografische lengten en breedten nauwkeurig diende te weten. Hierin nu ligt de moeilijkheid van de cartografie (Göschen, Kartenkunde).

Na den dood van Claudius Ptolemeus geraakten in Griekenland de geometrie en ook de wiskundige aardrijkskunde meer en meer in verval; vermoedelijk door den toenemenden invloed der orthodox-christelijke kerk.

Hiermede heeft Griekenland afgedaan om de verdere ontwikkeling van deze zoo nuttige wetenschap over te dragen aan de Romeinen. Een systematische landmeting, voorafgegaan door een triangulatie en coördinatenberekening, was den Romeinen onbekend. Heron's leerboek der practische geometrie was bij de Romeinsche agrimensoren een welkome gast en waar hier een eenigszins wetenschappelijke basis op geometrisch gebied ontbrak, vormde dit boekwerk weldra het fundament hunner landmeetwerkzaamheden. De agrimensoren hadden een drieledige betrekking; behalve geometer waren zij notaris en belastingambtenaar en stonden bij grensgeschillen den veldrechter als adviseur ter zijde. De door hen gebezigde instrumenten waren de zonnewijzer, een dubbele diopterliniaal met twee armen, die elkander loodrecht sneden en aan welker uiteinden de hemelstreken waren ingeteekend, de richtstaf en eenige meetlatten. Al hun opmetingen waren van zuiver plaatselijken aard. Deze werden opgebouwd middels rechthoekige coördinaten, zijnde de lijnen Noord—Zuid en Oost—West. Met behulp van rechthoekige driehoeken en rechthoeken bepaalde men de oppervlakte van de velden. Aan de opmetingen van de eigendomsgronden van den adel en van de kerk werd groote zorg besteed; op het beschadigen of verleggen van de grenspalen stond een zware straf met als maximum de doodstraf. Deze grenspalen stonden in een reuk van heiligheid en waren aan Jupiter gewijd. Als grensteeken werden gebezigd boomen, levende heggen, slooten, grachten, wallen, steenhoopen en steenen pilaren. De grenzen van adellijke gronden werden veelal aangeven door hooge steenen zuilen op de hoekpunten, al of niet voorzien van inscripties.

De moederteekening van een perceel, stad of landstreek, werd in koper gegraveerd en op een bepaalde plaats op de markt ter raadpleging van het publiek tentoongesteld. Een copie van deze teekening in duplo, op linnen bewerkt, en de daarbij behoorende registers, werden zorgvuldig in het archief opbewaard.

Omstreeks tezelfder tijd, dat in Griekenland een stilstand in de beoefening der geometrie viel waar te nemen, bloeide zij in Arabië. Hier trof men groote mannen aan, die krachtig tot haar ontwikkeling bijdroegen. Het geografisch werk van Ptolemeus vormde bij hen den grondslag voor verdere geografische en mathematische onderzoekingen. Dit werk werd door Kalif Al-Mamoen onder den titel van „Tabrir al magesthi" in 827 j. na Chr. in het Arabisch vertaald en later in opdracht van Frederik Barbarossa door Gerhard van Cremona in 1187 in het Latijn overgebracht. Ook de Arabieren namen aan,

dat de aarde een bol was en dat zij het middelpunt van de wereld vormde. Blijkbaar gedreven door de groote voorliefde voor astronomie, stelden zij zich op de hoogte van de astronomische plaatsbepaling, welke door hen, in vergelijking met de huidige uitkomsten, tot op $\frac{1}{3}^{\circ}$ nauwkeurig was uitgevoerd. Aan de Arabieren danken we bovendien de meeste onzer mathematische en astronomische begrippen, waarvan de woorden alhidade, algebra, zenith, nadir, enz. de sporen dragen. Zooveel als de Arabieren zich hadden toegelegd op de gestadige geometrische ontwikkeling, zoo weinig waren hun vorderingen op het gebied der cartografie.

De kaarten der Ouden waren eigenlijk niet anders dan ,,afstandskaarten'', waarop de betrekkelijke punten middels rechthoekige coördinaten naar hun afstanden van uit de beide assen werden uitgezet. Eerst na de uitvinding van het kompas, wist men de punten ten opzichte van een vast punt uit te zetten, slechts gebruik makende van de richting en den liniairen afstand; hiermede kregen de ,,richtingskaarten'' het aanzien.

De oude zeevaarders hielden een zeeboek aan, waarin zij de richtingen en afstanden tusschen de door hen bezochte plaatsen aanteekenden. Deze aanteekeningen werden gestadig gewijzigd en zoodoende verkreeg men ten slotte voldoende nauwkeurige gegevens. Met behulp van passer, liniaal en kompas werden de hydrografische en cartografische gegevens uit de verzamelde zeeboeken overgebracht op de zeekaart voor algemeen gebruik.

Naarmate de Romeinen in Europa terrein wonnen, breidde ook de geometrie zich naar die kanten uit, en de geschiedenis leert ons, dat deze wetenschap over Frankrijk in de andere landen van Europa kwam, waar zij overal met open armen werd ontvangen. Zagen wij zooeven aan de geldelijke ondersteuning van den wetenschappelijken kring te Alexandrië en de bemoeiingen in de goede zaak van Frederik Barbarossa, dat de belangstelling in de geometrie van vorstelijke zijde niet te wenschen overliet, om de geometrische kennis van zijn volk te verhoogen, gaf Frederik II uit het Huis Hohenstaufen (1215—1250) opdracht de werken van Aristoteles in het Latijn te vertalen. ,,Die Kreuzzüge auf der einen Seite und die Kämpfe in Westeuropa mit dem Mauren auf der andren Seite brachten das christlich-orthodoxe Abendland in innige Berührung mit dem islamitischen Orient, desser geographischen Kanntnisse von den Säulen des Herkules bis an die Mündung des Jangtsekiangs und von den Nordsee- bis zu den Südseeinseln reichten.'' (Abendroth, 1923).

Eerst nadat Fernando da Magelhaes in 1522 de eerste reis om de wereld maakte, brak voor de wetenschappelijke geometrie een nieuw tijdperk van grooten bloei aan. Tal van groote mannen, die hier achtereenvolgens genoemd zullen worden, brachten, ieder op zich

zelf, deze kennis een belangrijke schrede voorwaarts. Noemen we Copernicus (1473—1543) als de grondlegger der exacte astronomie, groote ontwikkeling van de geometrie schrijven wij toe aan Mercator (1512—1594), (aldus noemde zich de Nederlander Gerhard Kremer), de vervaardiger van astronomische instrumenten en van de aardglobe. Bovendien danken wij aan hem kaartprojectiesystemen, welke heden ten dage nog gebruikt worden. Na den Wurtemberger Kepler (1571—1630), die den verrekijker uitvond, trad Willebrordus Snellius op den voorgrond, voor den topograaf geen onbekende. Snellius mat in 1615 bij Bergen-op-Zoom een korte basis van 327,85 meter lengte en daarop bouwde hij een driehoeksnet, bestaande uit 33 driehoeken, hetwelk ons land tusschen Alkmaar en Bergen-op-Zoom overspande. Hieruit leidde hij de meridiaankwadrant af met als resultaat, dat hij voor de lengte daarvan 10,004 kreeg. Terwijl Johannes Müller, aldus heette Regiomantus, (1436—1476) groote vorderingen maakte op het gebied der trigonometrie, danken wij aan den Schot Napier in 1614 de Neperiaansche logarithmen. De Duitscher W. G. Leibnitz (1646—1716) is de uitvinder der differentiaalrekening. Onafhankelijk van Leibnitz, heeft de Engelschman I. Newton (1643—1727) in zijn „fluxiemethode" dezelfde uitvinding gedaan, doch later dan Leibnitz openbaar gemaakt.

De Engelschman Collins maakte zich verdienstelijk op het gebied der achterwaartsche insnijding, welke lof volgens Jordan niet mocht worden toegezwaaid aan den Franschen Pothenot (1692), aangezien deze insnij-methode reeds door Snellius rekenkundig werd behandeld, waarvan Collins in 1671 een grafische constructie gaf. Dr. Carl Gauss (1777—1855) is de grondlegger van de methode der kleinste vierkanten en opende nieuwe perspectieven voor de moderne astronomie en geometrie.

Met F. W. Bessel, den toemaligen Directeur van de Sterrenwacht in Koningsbergen, ving voor de geodesie een nieuw tijdperk aan. In 1834 verrichtte hij in Oost-Pruisen de graadmeting en bewerkstelligde de verbinding van deze met de driehoeksmeting in het overige deel van Pruisen en van Rusland. Bij de graadmeting bezigde hij een door hemzelf ontworpen basisapparaat, dat in Pruisen in ongewijzigden toestand nog steeds in gebruik is. De aardafmetingen volgens Bessel zijn de fundamenten voor de huidige geodesie en cartografie. Ten slotte noemen we Dr. W. Jordan (1842—1899), die als schrijver van het *Handbuch der Vermessungskunde* een werkzaam aandeel heeft gehad in de ontwikkeling van de geometrie.

Beschouwen we thans in grove trekken de vorderingen der kaartprojectieleer. De Ouden gebruikten voor het teekenen van hemelkaarten de perspectieve voorstelling van het boloppervlak. Hierbij onderscheidt men de volgende projecties:

a). de orthografische projectie, waarbij het oog geplaatst is in het oneindige, terwijl het projectievlak aangebracht wordt loodrecht op de evenwijdige stralen. Naar gelang deze stralen evenwijdig loopen aan de aardas, aan den equator of aan een willekeurig helft der aarde, spreekt men van de orthografische polaire, equatoriale en horizontale projectie. Dit projectiesysteem werd reeds door Hipparchus (160—125 j. v. Chr.) gebruikt, in het bijzonder voor hemellichamen, waarvan hij een orthografische voorstelling wenschte;

b). de stereografische projectie, welke eveneens door Hipparchus werd uitgedacht. Bij dit projectiesysteem bevindt het oog zich ergens in een punt van het aardoppervlak en het beeldvlak gaat in den regel door het middelpunt der aarde. Naar gelang men het oog geplaatst denkt aan de pool, aan den equator of op een willekeurig punt, verdeelt men dit projectiesysteem in stereografisch polair, equatoriaal en horizontaal. De Ouden bezigden alleen het eerstgenoemde, terwijl door de Arabieren het laatste veel gebruikt werd. Eerst na de ontdekking van Amerika werd deze conforme stereografische projectie benut voor het in teekening brengen van dit werelddeel. Johannes Werner (1468—1528) paste dit projectiesysteem het eerst toe;

c). de centrale of gnomonische projectie dateert uit den tijd van Thales. Of zij bij de Ouden in gebruik werd genomen, kan niet met zekerheid gezegd worden. Eerst in onze jaartelling zag men haar op de vervaardiging van landkaarten toegepast en wel doordat zij de eigenschap bezit, dat de groote cirkels van den bol als rechte lijnen op het platte vlak worden voorgesteld. Bij dit projectiesysteem denkt men zich het oog geplaatst in het middelpunt van de aarde en een vlak aangebracht, dat den bol raakt. Men onderscheidt ook hier de gnomonisch polaire, equatoriale en horizontale projectie, naar gelang het platte vlak den bol aan de pool, aan den equaotor of in een willekeurig punt van het aardoppervlak raakt. Deze projectie leent zich het best voor de kaarteering van een klein deel van het aardoppervlak. Wil men een groot deel, dan wel het geheele aardoppervlak, naar het platte vlak overbrengen, dan bedient men zich van een kubus, die om den bol wordt geplaatst, zoodanig, dat vier vlakken van den kubus den equator en twee vlakken de beide polen raken. Deze projectie werd bij de scheepvaart gebruikt. Een schip, dat zich van de eene plaats van het aardoppervlak naar de andere begeeft, zeilt gewoonlijk langs een bocht, die alle meridianen onder een gelijken hoek snijdt; de koers is de hoek, die de boegrichting van het schip met de meridiaan maakt. Bij langere zeetrajecten neemt men de kortste verbindingslijn en deze is de boog, die den grooten cirkel van de plaats van vertrek met dien van de plaats van bestemming verbindt. Zeilt men echter in een grooten cirkel, dan gebruikt men bij voorkeur gnomonische kaarten, omdat de zeilroute daarop door een rechte lijn

wordt voorgesteld. Neemt daarentegen het schip den schuinschen koers, dan bezit men zeekaarten in de Mercatorprojectie.

Ptolemeus, die zich reeds bezig hield met de ontwikkeling van het boloppervlak op den cylinderwand, legde den grondsteen voor dit projectiesysteem, waarop Mercator voortbouwde en diens werk werd met succes bekroond.

Mercator, gesproten uit een onbemiddelde familie, werd op 5 Maart 1512 te Rupelmonde geboren, bezocht de universiteit te Leuven en behoorde tot de beste leerlingen van den beroemden arts, tevens wiskunstenaar Gemma Frisius. De kerkelijke onlusten in de Nederlanden waren aanleiding, dat hij zich in 1552 te Duisburg aan den Rijn ging vestigen, waar hij 2 December 1594 stierf. Van geboorte een Belg, nam hij in Duitschland vertoevende, de Duitsche nationaliteit aan. Mercator is de grondlegger van de nieuwe cartografie, waarin zijn groote mathematische gave tot haar recht kwam. Zijn atlas, inhoudende een verzameling van nieuw bewerkte kaarten, is geschoeid op de leest van de moderne geografie.

We zagen zooeven in welk geval de scheepvaart zich bediende van zeekaarten in de Mercatorprojectie; de uitvinding daarvan is toe te schrijven aan de volgende overwegingen. Meer en meer voelden de zeevaarders de behoefte aan een kaart, waarop de koers als een rechte lijn kon worden voorgesteld. Om daaraan te voldoen zouden op die zeekaart de meridianen aan elkander evenwijdig moeten loopen, terwijl de op den bol voorkomende hoeken in hun ware grootte daarop moesten worden afgebeeld. Dat was het groote vraagstuk, waarvan de oplossing door Mercator werd gevonden. De vroegere zeekaarten waren in zooverre niet met succes te gebruiken, omdat zij geen hoekgelijkheid bezaten, zoodat bij eenmaal genomen koers men niet voldoende nauwkeurig op het punt van bestemming aankwam. Hoewel de kaarten van Mercator zooveel voordeelen boden en op een nauwkeurigen grondslag waren opgebouwd, werden zij toch niet onmiddellijk in gebruik genomen. Voor de kaarteering van landkaarten vond dit projectiesysteem eerst in de 18e eeuw toepassing, vooral van die landen, waarvan men een nauwkeurige overzichtskaart wenschte. Bij dit projectiesysteem bestond de vrees, dat de kaarteering der poollanden tot belangrijke vergrooting aanleiding zou geven. Mercator wist dit heel goed, eveneens, dat de kaarteering van een land, dat zich te ver van het centrale punt uitstrekte, niet van verwringingen ontbloot was. Daarom kaarteerde hij slechts uitgestrektheden tot op 20° van de polen verwijderd. Voor wat betreft de kaarteering der poollanden, hiertoe gebruikte hij een door hem zelf uitgedachte equidistante projectie. Naast Mercator's zeekaart van 1569 gaf hij van de poollanden een nevenkaart volgens dit projectiesysteem.

Behalve de equidistante cylinderprojectie van Mercator, zien wij

de equidistante kegelprojectie in gebruik, welke werd toegepast voor de kaarteering van die landen, die zich in de richting noord—zuid niet te ver uitstrekken. Vooral verdient haar toepassing aanbeveling, omdat bij niet te uitgebreide kaarteeringen slechts zeer matige verwringingen ontstaan. Ptolemeus gebruikte deze projectie voor het in kaart brengen van de landen aan den evenaar en koos als middenparallel die van Rhodus.

Rigobert Bonne (1727—1794) deed een ander projectiesysteem het licht zien, later bekend als ,,la projection du dépôt de la guerre'', omdat zij door een commissie in 1803 voor de topografische kaarten van Frankrijk gebruikt werd. Kleven aan deze projectie beduidende hoekwringingen, daarnaast geeft zij een vlakgelijke afbeelding van het deel der aardoppervlakte weer. Een verbetering op de kegelprojectie, die Mercator ons naliet en waarin hij de kaarten van Duitschland en Frankrijk kaarteerde, draagt thans den naam van de projectie van De l' Isle, naar den Franschen geograaf Jos. Nic. De l' Isle (1688—1768), die in dit projectiesysteem Rusland in kaart bracht (1745).

Tot de equivalente projectie rekent men, behalve die van Bonne, ook de projectie van Sanson-Flamsteed en de hartvormige projectie van Stab—Werner. Het begrip der equivalentie en de voordeelen daaraan verbonden werden het eerst door den Elzasser Johann Heinrich Lambert (1728—1777) naar voren gebracht. Aan hem danken wij ook de equivalente isocylindrische en later de equivalente azimutale projectie, welke laatste onderverdeeld wordt in de azimutale polaire, equatoriale en meridionale projectie, naar gelang het centrale punt in de pool, op den equator of in een willekeurig punt van het aardoppervlak gelegen is.

Cassini de Thury (1714—1784) dacht een andere projectie uit, welke naar hem wordt genoemd, doch ook bekend is onder den naam Cassini-Soldner projectie, omdat Soldner deze projectie gebruikte voor de topografische atlas van het voormalig koninkrijk Beieren en later voor Wurtemberg en Baden; de polyeder-projectie vond toepassing in Pruisen en Oostenrijk-Hongarije. De Vereenigde Staten van Noord-Amerika gaven de voorkeur aan de polyconische projectie, een afwijking van de gewone kegelprojectie; in Engeland koos men de orthogonale polyconische projectie, die in zooverre verschilt met de polyconische, dat bij deze projectie de meridianen en parallellen elkander loodrecht snijden.

Nemen we thans in groote lijnen de topografie in beschouwing, dan komt onmiddellijk de vraag naar voren: wat verstaat men onder topografie? En hierop antwoordt Alphonse Berget, directeur adjoint du Laboratoire de Géographie physique de la Sorbonne, in zijn werk ,,Topographie'': ,,On désigne sous le nom général de ,,Topographie'' l'art de représenter sur une feuille plane de papier une portion déterminée de la surface du sol terrestre avec tous les détails, naturels

ou artificiels, qui s'y rencontrent, et de donner en même temps une représentation expressive et rigoureuse de son relief."

Sedert het begin van de 18e eeuw werd de topografie hoofdzakelijk door militairen beoefend. Hieromtrent zegt de Kapitein van het Belgische Leger N. Stroobants in zijn leerboek *Cours de Topografie:* „Rien d'étonnant du reste à ce que la Topographie soit devenue une sience essentiellement militaire: les sciences géographiques et l'art de la guerre ont toujours été étroitement unis; mais, depuis les guerres de la Révolution et de l'Empire, les cartes topographiques ont pris une importance qu'elles n'avaient pas eue jusqu'alors."

In de meeste landen ressorteerde de topografische afdeeling onder den Generalen Staf, terwijl de bij het opnemingswerk ingedeelde officieren en personeel een bijzondere opleiding hadden gehad. Dat de Topografische Dienst sinds jaar en dag een belangrijke plaats in het legerverband inneemt, blijkt uit het feit, dat de grootste veldheeren, Frederik de Groote, Napoleon en Von Moltke krachtig hebben medegewerkt aan de ontwikkeling van dezen kaarteeringsdienst. Napoleon zei eenmaal: „l'art de la guerre c'est l'art de se diviser pour vivre et de se réunir pour combattre" (Cours d'art militaire, capitaines d'état-major Dufour et Jeanne, 1893), oogenschijnlijk een eenvoudig probleem, doch zeer moeilijk op te lossen, indien het strijdende leger niet over goede kaarten beschikt. Wij zien dan ook in de middeleeuwen de legers in één groote massa over velden trekken; later waagden zij zich in evenwijdige colonnes, doch op geringen afstand van elkander gescheiden. Met de ontwikkeling van de militaire topografie nam de bewegingsvrijheid der strijdende troepen toe.

De oorlog van 1870 is een markant tijdperk in de historie van den topografischen dienst; de nijpende behoefte aan goede topografische kaarten, zoowel van Duitsche als van Fransche zijde, forceerde een snellen ontwikkelingsgang der kaarteeringswerkzaamheden, en men kan zonder overdrijving dan ook verklaren, dat sinds dien geen oorlogsoperatie, groot of klein, kan worden bestudeerd, samengesteld, bevolen of uitgevoerd zonder kaarten. Meer en meer nam de kaart als belangrijk onderdeel in het legerverband toe en de indeeling van een kaarteeringsafdeeling bij den Generalen Staf sluit in zich de onafscheidelijke band, die in den loop der jaren werd geweven tusschen de hoogere bevelvoering en de topografie. Werd in vredestijd gestreefd naar vervolmaking van het kaarteeringswezen, de wereldoorlog van 1914/1918, die ons nog zoo versch in het geheugen ligt, opende eveneens nieuwe perspectieven. Alweer komen we tot de overtuiging, dat de nood menschelijk vernuft tot het doen van uitvindingen dwingt en de vorderingen, die de topografie tijdens den wereldbrand maakte en welke in die tijden van beroering niet naar buiten werden kenbaar gemaakt, omdat de topograf. werkzaamheden strikt geheim moesten

blijven, brachten aan het licht, dat, hoe goed ieder mogendheid op zich zelf haar kaarteeringsafdeeling ook organiseerde, zij in het oorlogsverband toch nog in vele zaken te kort schoot. Het kaartenmateriaal bleek in vele opzichten niet aan de wenschen te voldoen. Moest in de Dardanellen tijdens de operaties in Oost-Europa nog een korte basis worden gemeten (de Larminat, La topographie chez l'ennemi); in West-Europa hadden de verouderingsfactoren met kwistige hand op de bestaande kaarten ingewerkt, behalve de teleurstellingen doordien beduidende fouten in 't verband tot 't uitbreken van den wereldoorlog onhersteld waren gebleven. Prof. Max Eckert vertelt in zijn interessante bijdrage „Meine Erfahrungen als Geograph im Kriegsermessungs- und Kriegskartenwesen" (*Kartographische Zeitung* 1922), dat fouten in het horizontaal verband van 200 meter en meer niet tot de zeldzaamheden behoorden. De formatie van den Topografischen Dienst in vredestijd bleek te klein te zijn om in deze korte spanne tijds te kunnen voldoen aan de verlangens op kaarteeringsgebied, zoodat een uitbreiding tijdens den oorlog van dit zoo belangrijke dienstvak een besliste noodzakelijkheid was. Werd in 1914 aan Prof. Eckert, die bij het 3e Legerkorps was ingedeeld, een opnemingsploeg van 9 man toegevoegd, in den zomer van 1918 was deze afdeeling aangegroeid tot circa 800 man. Het zou mij te ver voeren over dit tijdvak meerdere topografische bijzonderheden te noemen. Vele waren de verbeteringen, welke noodwendig aan de bestaande kaarten moesten worden aangebracht; een enorme oppervlakte diende in het belang van verschillende oorlogsdoeleinden nieuw te worden gekaarteerd; verrassend waren de vorderingen door fotografie uit vliegtuigen en door de stereofotogrammetrie.

Bij stukjes en brokjes, in den vorm van artikels en brochures, komen we nu eerst te weten, welke beteekenisvolle taak deze geheime dienst in den jongsten oorlog had; zoowel de man in de loopgraaf, als de vrouw in huis leerden de kaart naar waarde schatten.

Hiermede heeft de militaire topografie haar hoogtepunt bereikt. Wij zijn thans gekomen aan het verdrag van Versailles, dat in de eerste plaats het doodvonnis uitsprak over den Duitschen Generalen Staf en met hem over de onafscheidelijk daaraan verbonden militaire topografie. Een voor de wetenschap waardevol erfstuk liet dit legeronderdeel het Duitsche volk na, n.l. een bij uitstek goed georganiseerden kaarteeringsdienst, dien men nooit en te nimmer kon en zal kunnen aanranden, ondanks de heftige critiek tegen al wat militair is. (W. v. Rönne, Landesvermessung und Karte, Velhagen & Klassing's Monathefte 1922).

En nog even zien wij terug naar Egypte, daar stond de wieg der geometrie, de moeder van de topografie.

De Regeeringscommissies in Ned.-Indië,

DOOR

L. J. VAN DIJK.

Ter aanvulling van het door mij samengestelde overzicht van de in Ned.-Indië van regeeringswege ingestelde commissies (gepubliceerd in de November-aflevering 1923 van dit tijdschrift) zijn alsnog de volgende commissies te vermelden:

Commissie tot het verzamelen van gegevens betreffende de exploitatie van lands-*automobielen* te Bandoeng, Soerabaja en Semarang alsmede tot het doen van voorstellen, die tot eene doelmatiger exploitatie van die lands-automobielen kunnen leiden (ingesteld Oct. 1924).

Commissie voor het beramen van Overheidsmaatregelen tot bestrijding der *geslachtsziekten* in Ned.-Indië (ingesteld October 1924).

Commissie om in de gevallen, waarin de directeur van landbouw, nijverheid en handel zulks noodig acht, een onderzoek in te stellen en aan de Regeering te rapporteeren omtrent de geldelijke en handelspositie van gegadigden voor de vorming van een gemengd bedrijf voor de verzilvering van *hout* van den Lande, zoomede omtrent de vooruitzichten daarvan met betrekking tot daarmede te behalen geldelijke en handelsvoorwaarden (ingesteld October 1923).

Commissie om te onderzoeken of bezuiniging op de uitgaven ten behoeve van de uitgifte van de *Javasche Courant* mogelijk is en, zoo ja, welke maatregelen getroffen moeten worden om tot die bezuiniging te geraken (ingesteld Februari 1924).

Commissie welke tot taak heeft de Regeering te dienen van raad nopens de vraag welke voorzieningen behooren te worden getroffen in verband met de voorgenomen openstelling van de inlandsche *rechtsschool* en van mogelijk meerdere op te richten rechtsscholen ook voor anderen dan inlanders (commissie tot hervorming van de inlandsche rechtsschool) (ingesteld Januari 1919).

Commissie welke tot taak heeft te beoordeelen in hoeverre bij de *vliegdiensten* van leger en vloot luchtfotogrammetrie dienstbaar kan worden gemaakt aan kaarteeringsdoeleinden, welke fotografische

terreindeelen binnen de bestaande mogelijkheidsgrenzen voor proefneming in aanmerking komen en welke camera's als anderszins c.q. aangeschaft dienen te worden (ingesteld Juni 1924).

Commissie welke tot taak heeft: *a.* te overwegen of en zoo ja, op welke wijze de behandeling van aanvragen en verzoeken, welke de strekking hebben om te komen tot bebouwing van het land en tot ontginning of exploitatie van de rijkdommen van het land, kan worden bespoedigd; *b.* zoo spoedig mogelijk voorstellen in te dienen tot vereenvoudiging van de behandeling der sub *a* bedoelde aanvragen en verzoeken, en tot het treffen van zoodanige maatregelen als noodig worden geacht om de bebouwing, ontginning of exploitatie ook door en ten bate der inheemsche bevolking te bevorderen (interdepartementale commissie voor *welvaartspolitiek*) (ingesteld December 1924).

Het Amerikaansch-Nederlandsch grensgeschil,

DOOR

GEORGE NYPELS.

De nieuwsbladen bevatten 6 Januari jl. het volgende berichtje:

> ,,Sinds vele jaren wordt er tusschen de Amerikaansche regeering en de Nederlandsche van gedachten gewisseld over een opdracht aan een scheidsrechter van de beslissing over het geschil, dat tusschen beide landen bestaat over de souvereiniteit van het eiland Las Palmas (Miangas). Die gedachtenwisseling is thans zoover gevorderd, dat, wanneer een nog hangende ondergeschikte kwestie zal zijn opgelost, de overeenkomst, waarbij de zaak aan een scheidsrechter zal worden opgedragen, binnen korten tijd zal kunnen worden geteekend. Die overeenkomst moet dan nog door den Amerikaanschen Senaat en door de Kamers hier te lande worden goedgekeurd. Daarna volgt gedachtenwisseling over den persoon, die als scheidsrechter zal worden aangewezen, en is dat beslist, dan kan deze aan het werk tijgen''.

In den laatsten tijd heeft deze broeiende kwestie al meer aandacht gevraagd, en men zal er, door het aangekondigde scheidsrechtelijke geding, nader ook meer van hooren; laat ons daarom even in herinnering brengen waarover zij loopt.

Toen ik in een bijeenkomst van het Indisch Genootschap te 's Hage op 13 Maart 1906 de grenzen van Nederlandsch Oost-Indië besprak en daarbij deed uitkomen, dat deze geenszins overal door erkende lijnen zijn vastgesteld, was zich juist een nieuwe grenskwestie aan het zetten, die een bewijs te meer zou brengen voor de door mij bepleite wenschelijkheid om de grenzen van het Nederlandsch gebied in Oost-Azië en Australië nauwkeuriger vast te leggen.

Nadat de Ver. St. v. N.-Amerika de Philippijnen van Spanje hadden overgenomen, werden de eilanden en eilandjes achtereenvolgens door de Amerikaansche autoriteiten bezocht. Zoo kwam generaal Wood, die

toen het gezag voerde in Januari 1906 naar het eilandje dat op de kaarten aangegeven is als Las Palmas of Miangas.

Het ligt op ongeveer 5° 31′ N. Br. en 126° 33′ O. L., ten oosten van de zuidpunt van het Philippijnsche eiland Mindanao. Het wordt gerekend tot de afdeeling Talaoet-eilanden. Het meet ten naastebij 4 K.M². Er is slechts één kampoeng gevestigd.

De generaal bevond dat dit eiland, waar de bevolking ruim 450 zielen telde, onder Nederlandsche vlag stond. Dit klopte niet met de grens, welke door Spanje was getrokken bij de overgave van zijn kolonie aan de Ver. Staten, deze toch liep duidelijk zóó dat Miangas daar binnen viel.

Wood herhaalde in Augustus 1906 zijn bezoek. Waarschijnlijk had hij in de tusschenliggende maanden inlichtingen ingewonnen en wellicht instructiën gevraagd, hij kwam nu tot een daad: hij reikte aan het kampoenghoofd een Amerikaansche vlag en een insigne uit, met last om, als er een schip kwam, die vlag te hijschen [1]).

Zoodra dit onzen resident te Menado bekend was, bracht een Nederlandsche stoomer den controleur der Talaoet-eilanden erheen, die de Amerikaansche vlag aan het hoofd ontnam en weer een Nederlandsche daarvoor in de plaats stelde. Onze regeering richtte een vertoog tot die der Ver. Staten, in de hoop de kwestie zoo buiten kijf te stellen. Onze ambtenaren bezochten sedert meer geregeld het eiland. Het leek of men zich te Washington bij de Nederlandsche opvatting had neergelegd, totdat bij een dier bezoeken in April 1909 bleek, dat het hoofd van Miangas andermaal in het bezit van een Amerikaansche vlag was gesteld. Hij had deze zelfs al eens geheschen. Zij werd hem weer afgenomen en aan onze regeering opgezonden. De zaak werd tot onderwerp van een diplomatieke gedachtenwisseling, die thans in het stadium gekomen is, aangegeven in het bovenvermelde courantenbericht.

De beteekenis van Miangas ligt natuurlijk niet in zijn uitgestrektheid, noch in zijn bewonertal, maar in zijn ligging, midden in een goeden verkeersweg, waardoor het, bij de toenemende scheepvaartbeweging, wellicht een begeerd puntje kan worden.

Dat het er bij Nederland niet om gaat door twistzieke gevoeligheid geen stukje van zijn groot overzeesch gebied te kunnen afstaan, heeft onze regeering onlangs gelegenheid gehad te toonen, zij heeft immers enkele maanden geleden, om een grensgeschil in Noord-Borneo te beëindigen, een tienmaal zoo groote strook van het Djagoei-gebied aan het onder Britsch protectoraat staande Serawak toegewezen, zonder daarvoor een compensatie te vragen of te krijgen.

---

[1]) Men zie o.a. „Land en Volk" van 24 Nov. 1909 en 9 Nov. 1910; „De Indische Gids" 1910. I blz. 88 en 1915. II blz. 1754; Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap 1915 blz. 856; Koloniaal Weekblad van 16 October 1924.

Over de bewijzen of aanwijzingen waarop de Spaansche aanspraken berusten, zooals deze aan de Ver. St. overgedragen zijn, heb ik niets van beteekenis gevonden. Aan een opzettelijk verkeerd- of onnauwkeurig trekken van de grenslijn mag niet worden gedacht, Spanje kon bij het opmaken van het tractaat van Parijs zeker geenerlei aanleiding hebben om Amerika te willen bevoorrechten, bovendien werd aan Miangas destijds in het geheel geen beteekenis gehecht. Veeleer valt aan een slordigheid te denken, die door het onbeduidende van het eilandje te eerder verklaarbaar wordt, en die overigens ook aanneembaar wordt, wanneer men bedenkt, dat een dergelijke onoplettendheid door Spanje werd begaan bij den afstand en de overdracht van de Carolinen-groep aan Duitschland, zoodat een scheidsrechterlijke uitspraak over de Mapia-eilanden is moeten worden ingeroepen.

Nederland kan in de Miangas-zaak hechte souvereiniteitsrechten bijbrengen. Het pleit zou vermoedelijk al eerder beslist zijn, ware de groote oorlog er niet tusschen gekomen.

Meenden eerst ijverige zoekers bewijzen te kunnen bijbrengen, volgens welke het eiland in de werken van Valentijn reeds als Nederlandsch gebied zou zijn aangewezen, hiertegen werd anderzijds (*N. R. Ct.* 22 Nov. 1909) opgekomen, al werd daardoor niet ontkend, dat het, afgezien hiervan, in dien tijd wel tot onze Oost te rekenen was.

Volgens de Encyclopaedie van N. I. zou de *kampoeng* Miangas eerst in 1892 gebouwd zijn. Ik weet niet naar welke gegevens dit stichtingsjaar vermeld is, maar de juistheid ervan wordt eenigszins wankel gezet in de volgende mededeeling.

Bekend was, dat de resident van Menado Jellesma in 1895 het eiland bezocht. Hij was daarbij vergezeld door den predikant Krol. Deze plaatste er een inlandsch onderwijzer, tevens godsdienstonderwijzer, hetgeen er toe geleid heeft dat de geheele bevolking kort nadien protestantsch gedoopt was.

Nu heeft de *N. R. Ct.* van 8 Januari jl. een aardige aanvulling hieromtrent gebracht van den arts P. C. Westerman Boodt. Als officier van gezondheid in garnizoen te Makasser, kreeg hij in de 2e helft van 1895 opdracht om op de Talaoet-eilanden recruten te keuren. Hij verbleef hiertoe eenigen tijd op de hoofdplaats Lisong, waar de gouvernementsstoomer de Raaf hem weer kwam afhalen. Hij vond toen de resident Jellesma aan boord, die, alvorens naar zijn standplaats Menado terug te keeren, het eiland Miangas wilde bezoeken. De heer Westerman Boodt schrijft dan verder:

„Z. H. E. G. was namenlijk ter oore gekomen, dat de commandant en officieren van een Spaansch schip daar aan wal geweest waren, en aan het kamponghoofd een Spaansche vlag hadden aangeboden! Trotsch en fier was het antwoord van het kamponghoofd, dat hij geen Spaansche vlag wilde hebben, want dat hij bij de compenie behoorde,

dat zijn vader, grootvader altijd de compenie gevolgd hadden. Dit bewijs van trouw en aanhankelijkheid vond de Resident zoo bijzonder, dat Z.H.E.G. besloot zelf naar Miangas te gaan om het kampong-hoofd de Nederlandsche driekleur, benevens enkele geschenken aan te bieden. Wij werden aan het strand ontvangen door ongeveer 15 mannelijke inboorlingen, die onder woest geschreeuw en het uitvoeren van een krijgsdans ons escorteerden, en langzaam dreven in de richting van het kamponghoofd aan wie de vlag werd uitgereikt. Kort daarna wapperde het dundoek aan het strand van Miangas. Als bijzonderheid kan nog vermeld worden, dat dit de eerste maal was, dat een Nederl. bestuursambtenaar voet aan wal gezet had op dit eilandje. Dit feit vond de Resident blijkbaar van zoo'n beteekenis, dat Z.H.E.G. het noodig vond den naam Poeloe Miangas te herdoopen in Poeloe Jellesma. En of de gezagvoerder al bezwaren maakte, en vertelde, dat op oude zeekaarten van 1820 de naam Miangas al voorkwam en een nieuwe naam tot verwarring aanleiding zou kunnen geven, de Resident bleef op zijn stuk staan. Aan boord werd een groote plank geschilderd met reuzenletters Poeloe Jellesma en deze plank aan twee palen op het strand vastgespijkerd.

Met een welgevallig en gewapend oog kon de Resident zich overtuigen, dat aan zijn hartewensch voldaan was. Het blijft niettemin merkwaardig, dat dat kamponghoofd van geslacht op geslacht wist, dat het eiland Miangas behoorde tot het Nederlandsch grondgebied en niet tot het Spaansche nu Amerikaansche gebied".

In dit verhaal treffen ons verschillende bijzonderheden. Zooal, dat er sprake is van geslacht op geslacht, van een dienen der compenie door vader en grootvader, terwijl de schrijver van het stuk over Miangas in de Encyclopaedie den ouderdom van de kampong toen slechts op zeven jaren doet stellen. Dan de manoeuvre met de Spaansche vlag, voorloopster van de methode door generaal Wood later weer toegepast. Alsof twee namen niet genoeg waren, voegde de resident er een derde aan toe. Deze heeft echter geen lang bestaan gehad, van dezen herdoop is, naar ik meen, officieel nooit notitie genomen. Afgezien van op andere gronden berustende, oudere aanspraken, is bij het bezoek van resident Jellesma de feitelijke erkenning door de bevolking uitgedrukt.

Wordt waar gemaakt dat de kampoeng toen niet ouder was dan zeven jaren, dan zou 't pikante van het verhaal hieronder wel wat lijden, maar anderzijds zou wat er raadselachtigs in ligt aan waarschijnlijkheid winnen.

Nadien zijn de aanrakingen veelvuldig geweest. Volgens een beschrijving van 1905 telde de kampoeng een veertigtal woningen, een kerkje, dat tevens tot school diende. Een, door den resident van Menado aangestelde, „kapitein-laoet" was het hoofd, een Nederlandsch wapenbord werd als uiterlijk teeken onzer souvereiniteit ge-

voerd. De bevolking bracht jaarlijks *f* 150.— bij in de, door de Nasoena-eilanden, opgebrachte cijns. Bij het eerste bezoek van generaal Wood moet hij er de duidelijke bewijzen gevonden hebben van de daadwerkelijke uitoefening van het Nederlandsche gezag.

Op een in het Voorloopig verslag betreffende de Koloniale begrooting voor 1911 t.z. geopperde vraag, gaf de Memorie van Antwoord tot bescheid (§ 7, 1 Nov. 1910) „Nopens de souvereiniteit over het eiland Palmas vindt inderdaad eene diplomatieke gedachtenwisseling met de Regeering der Vereenigde Staten van Noord-Amerika plaats. Nadere inlichtingen kunnen daaromtrent voor het tegenwoordige niet worden verstrekt".

Was dit niet veel, in 1914 was de gedachtenwisseling zoo ver, als zij thans 11 jaar later weer gekomen is, het geschil zou aan arbitrale uitspraak onderworpen worden, in afwachting dezer afdoening mocht Nederland in Miangas het bestuur blijven uitoefenen. Een Oranjeboek van 1915 zette het standpunt van onze regeering uiteen, zonder daarbij veel nieuws te vertellen, de wereldoorlog had intusschen alle aandacht opgeëischt voor aangelegenheden van meer belang.

Een viertal maanden geleden hoorde men nu weer van de kwestie. De Ver. St. willen den bestaanden toestand niet als voldongen feit laten voortbestaan, ook Nederland mag wenschen dat het geschil nu zal worden opgelost. Amerika handhaaft zijn aanspraken, het ziet de beteekenis van het dwerg-eiland al toenemen, het zal dus alle krachten inspannen om zijn aanspraken te doen erkennen.

In mijn artikel in *Land en Volk* van 24 Nov. 1909 vermeldde ik, dat in het contract dd. 22 Nov. 1899 door de Indische regeering gesloten met den radja van Kandhar Taroema het eiland Miangis of Miangas met name is genoemd. Bij alle overige bijgebrachte geographische, ethnographische en politieke overwegingen lijkt deze uitdrukkelijke vermelding, in een stuk van 1899, een zeer sterke troef in onze hand.

Een Aneta-bericht van 2 December jl. uit Weltevreden durfde zelfs de verzekering geven, dat het door het Landsarchief voorgezette onderzoek bewijzen heeft opgeleverd, dat Miangas in 1800 reeds tot het Nederlandsch territoir behoorde, bewijzen die dan nog juist te goeder tijd ter beschikking van onze regeering zijn gekomen. Blijkens het laatste nieuws t.z. is overeenstemming verkregen, zoodat den 23 Januari te Washington het compromis onderteekend is, waarbij arbitrage is aangenomen. Wordt dit door beide regeeringen bekrachtigd, dan zal de arbiter aangewezen worden.

Nederland kan, dunkt mij, heel gerust de scheidsrechtelijke uitspraak afwachten. Hebben partijen nog onbekende troeven achter gehouden? Waarschijnlijk is dit niet, maar alleen daardoor zouden dan verrassingen kunnen komen.

Indië en de Nederl. Volksvertegenwoordiging,

DOOR

Mr. J. J. VAN BOLHUIS.

Indische begrooting I. — Marine-begrooting. — Hoofdstuk XI (Koloniën).

Er was in meer dan één opzicht overeenkomst tusschen de algemeene beschouwingen over de Staatsbegrooting en die over de Indische begrooting voor het dienstjaar 1925. Bij beide gaf een deel der Kamerleden van tevredenheid blijk over het verblijdende feit, dat nu dan toch een sluitend budget was verkregen; zoowel bij de Staatsbegrooting echter als bij de Indische begrooting bleek een ander deel der afgevaardigden grooten lust te gevoelen Heine's bekende woorden aan te halen: „aber fraget nur nicht wie!" Werd door genen betoogd, dat hooge tekorten het grootste gevaar waren; dezen hielden vol, dat *geleidelijke* vermindering van de tekorten voorshands voldoende ware geweest, dat daaraan althans de voorkeur moest worden gegeven boven al te energieke wegwerking, waarbij geen paardenmiddel werd geschuwd. Echter was er dit verschil, dat bij de Staatsbegrooting (en trouwens nog meer bij de interpellatie-Gerhard over het nieuwe bezoldigingsbesluit en bij de behandeling van enkele ten slotte verworpen salariswetjes, onderwerpen welke in den zelfden tijd besproken werden en met de Staatsbegrooting in nauw verband stonden) vooral de verlaging van de ambtenaarssalarissen als een uiting van verkeerde en te ver gedreven bezuiniging werd gewraakt, terwijl bij de Indische begrooting wel eenige malen het salarisvraagstuk ter sprake kwam, maar dit toch volstrekt niet de debatten of..... de gedachten overheerschte. Wel was b.v. ook hierbij meeningsverschil over de vraag, of de regeering er al of niet op uit was, de hoogere ambtenaren te bevoorrechten, maar ook dit punt kreeg in de verste verte niet zooveel beteekenis als bij de discussiën over de Nederlandsche salarisvraagstukken, die immers culmineerden in de verwerping van een viertal wetjes, welke betrekking hadden op enkele groepen van de best- (of minst-slecht) bezoldigde ambtenaren.

Verschil bij overeenkomst dus!

Niet alleen trouwens ten aanzien van het traktementvraagstuk. De klacht over struisvogelpolitiek, over zoogenaamde bezuinigingen (uitstel van nuttige werken enz.), die ons in waarheid economisch verzwakken, gold zoowel Nederland als Insulinde, doch kreeg voor dit eilandenrijk tienmaal zwaarderen klemtoon. De opmerking dat de kleine man al te zwaar werd belast, werd eveneens zoowel met het oog op ons land als op Indonesië gemaakt, maar in het laatste geval werd daarop veel meer de aandacht geconcentreerd. Ook de reorganisatie en inkrimping van den staatsdienst en speciaal de vraag, of niet bij hetzelfde rendement met veel minder ambtenaren kon worden volstaan, kwam bij beide gelegenheden ter sprake, al had in dit opzicht minister De Graaff minder beloofd en kreeg hij dus minder te hooren dan bij de Staatsbegrooting de heer Colijn.

Het behoeft allerminst te verbazen, dat min of meer analoge verschijnselen zich hier en ginds voordoen en dus ook sommige redevoeringen, bij de eene en bij de andere gelegenheid gehouden, eenige gelijkenis vertoonen. Doch Insulinde is nu eenmaal niet Nederland en daarom dient met het trekken van een parallel toch zekere behoedzaamheid te worden betracht. In lange jaren is hier te lande niet op zoo klagende of heftige wijze over den nood van een groot deel onzer bevolking gesproken als bij deze Indische begrooting over dien der inlanders. En ook zij, die geneigd schenen de zaken zoo blijmoedig mogelijk te bekijken, konden kwalijk ontkennen, dat in de inlandsche maatschappij een toestand van malaise bestaat. Niet de malaise onzer mannen van zaken en ondernemers, welke zich uit in vermindering van koopers of werk, maar die, welke mr. Oud, in navolging van het lid van den Volksraad den heer Djajadiningrat, de klacht deed uiten, dat duizenden zich op zijn minst drie maanden van het jaar tevreden moeten stellen met één maaltijd per dag in stede van twee. De malaise, die zich openbaart in voedselgebrek en die volgens de radicaalste elementen in onze Tweede Kamer den inlander dubbel snel ten prooi doet vallen aan de communistische propaganda.

Hieruit vloeit voort, dat er geen absolute tegenstelling is tusschen deze klachten over den kommervollen toestand, waarin tal van inlanders verkeeren, en de volgende uitspraak, welke in de Nieuwjaarsrede van den voorzitter der Amsterdamsche Kamer van Koophandel, den heer E. Heldring, werd gedaan:

> „Het herstel in Nederlandsch-Indië heeft verderen voortgang gemaakt, zoowel op het gebied der Europeesche ondernemingen, als op dat van de staatsfinanciën. De hooge prijzen, welke voor suiker, tabak, koffie en andere artikelen gemakkelijk te bedingen zijn geweest, moeten aanzienlijke winsten voor de eersten hebben opgeleverd".

Wat meer zegt, juist zij die de luidste en langste klachten lieten hooren over den economischen achteruitgang van den inlander, stelden daartegenover den bloei van tal van ondernemingen als een schril contrast, terwijl daarentegen zij, die geen of minder aandacht wijdden aan het lot der inlandsche bevolking of die de desbetreffende klachten allerminst vrij van overdrijving achtten, tot voorzichtigheid en tot een bedachtzame belastingpolitiek tegenover de groote maatschappijen maanden, — zij het dan ook bovenal omdat zij afschrikking van het buitenlandsche kapitaal bijkans het grootste gevaar voor Nederlandsch-Indië achtten.

Minister De Graaff heeft zelf op 17 December de meening geopperd, dat ,,het bestaan van het feit der malaise'', die speciaal door den heer Albarda ,,in het algemeen in de inlandsche maatschappij in Indië'' was geconstateerd, ,,van niet één kant ontkend was''. Wel echter stelde hij de critici zooveel mogelijk gerust en gaf hij kalmeerende en vergoelijkende verklaringen. Ook was hij met den katholieken afgevaardigde Feber van oordeel, dat bij de dreigende tekorten zoozeer een sluitende begrooting het ééne noodige was, dat dit zelfs met eenige mindere welvaart van voorbijgaanden aard van een deel der bevolking niet te duur betaald zou zijn.

De heer Albarda had het in het bijzonder afgekeurd, dat het gouvernement zelf zoo weinig besef had betoond van de moeilijkheden, waarin zoovele Javanen verkeeren. Zoo repte hij o.a. van inlanders in den omtrek van Batavia, die, volgens een mededeeling in de *N. Rott. Ct.*, ontleend aan een officieel rapport, bij een inkomen van *f* 65.— per jaar *f* 26.— belasting moesten betalen. De heer Feber meende met den steller van de memorie van antwoord, dat men met dergelijke becijferingen voorzichtig moest zijn en dat in geen geval dergelijke voorbeelden mochten worden gegeneraliseerd. Ook de verhouding van belastingdruk en jaarlijksch inkomen, welke in den Volksraad was gegispt, *f* 17.— à *f* 18.— tegenover *f* 120.—, moest volgens hem in hare algemeenheid worden gewraakt. Deze afgevaardigde (die als *letterkundige* drommels goed voor zijn meening durft uitkomen en op artistiek gebied geen heilige huisjes ontziet) kenmerkt zich als *politicus* door een ongewone behoedzaamheid, welke zich niet alleen openbaart in hetgeen de Kameroverzichtschrijver van *De Tijd* spottend ,,allezerij'' d.w.z. voorlezing van moeizaam opgestelde redevoeringen heeft genoemd, maar ook in zijn gansehen betoogtrant. De heer Feber is dol op waarheden als koeien en het grootste deel van het auditorium zal daartoe stellig ook de volgende uitspraak hebben gerekend: ,,Maar afgescheiden van wat het ter zake gaande onderzoek zal leeren, mag reeds worden gezegd, dat aan verzwaring van de belasting der inlandsche bevolking bij

een economischen toestand als waarin zij thans verkeert, niet kan worden gedacht''. Die phrase had anders ook wel achterwege kunnen blijven. Het ging immers juist om de vraag, of die belastingdruk niet diende te worden verlicht. Om alle verdenking van radicalisme en bolsjewisme van zich af te weren had de heer Feber bovendien op den juist geciteerden volzin dezen anderen laten volgen: ,,Evenmin zal men tot een verzwaring van de belasting op de met uitheemsch kapitaal gedreven grootbedrijven over kunnen gaan op straffe van hun ontwikkeling en daarna de gansche gemeenschap onherstelbaar te schaden''.

Men kan het met dit laatste eens zijn en nochtans de meening koesteren, dat de heer Feber in het eerste opzicht minder gereserveerd had kunnen zijn! Zelfs de minister van koloniën immers scheen tot vermindering van den druk van de belastingen op de inlandsche bevolking geenszins ongeneigd, al noemde hij de vergelijking van den inlandschen verpondingsaanslag met den daaraan voorafgaanden aanslag in de landrente ongerijmd en al moest men het volgens hem ,,veeleer zoeken in een verhooging van de laagste grens der inkomstenbelasting, zoodat de minst gegoeden van die heffing vrijkomen''. De halve belofte, in dit citaat neergelegd, is althans een uitlating van andere strekking dan de, door den heer Albarda zoo zeer afgekeurde, ministerieele zelfverhoovaardiging op het feit dat de Regeering nog steeds niet is overgegaan tot verhooging van den prijs van het zout, hoewel de waardevermindering van het geld daartoe toch aanleiding zou kunnen geven. Ministerieele concessies, welke zich tot zulke praatjes voor den vaak bepalen, beteekenen bitter weinig, en lokken inderdaad de sarcastische woorden uit, waarmede de heer Albarda deze passage uit de memorie van antwoord hekelde: ,,Als men in aanmerking neemt, dat in 1925 op het zout 12 millioen gulden winst zal worden gemaakt, moet men toch zeggen, dat dat mededoogen niet zoo heel groot is.''

De sociaal-democratische afgevaardigde vond het al erg genoeg, dat men in ander opzicht was voortgegaan met de verzwaring van de lasten op de inlandsche bevolking, die in nood verkeert. Hij had hierbij het oog op de verhooging van de pandhuistarieven, welke reeds koren was gebleken op den communistischen molen van den heer Wijnkoop. De vervanging van het tarief van Januari 1920, dat onder den Gouverneur-Generaal Van Limburg Stirum was tot stand gekomen, door het tarief, dat met 1 Januari 1924 is ingevoerd, had tengevolge gehad, dat de rente van panden van 50 ct. van 48 tot 72 % was verhoogd en dat de beleeningsrente van panden van *f* 10.—, welke te voren 36 % bedroeg, was verdubbeld. ,,Men moet daarbij bedenken'' — aldus de heer Albarda, — ,,dat in het jaar 1923 van de 40 millioen panden, die bij den pandhuisdienst beleend

waren, meer dan 38 millioen waren van ten hoogste *f* 10.—''. Stel daartegenover eens de Haagsche cijfers, riep de heer Albarda uit. Bij de Bank van Leening in de residentie is bij panden van 50 cts. de rente 18 à 21 %, terwijl bij panden van *f* 10.— met 13 tot 16 % volstaan wordt. Is dit geene krasse tegenstelling en kan het onder die omstandigheden door den beugel, dat in de begrooting als batig slot van dit pandhuiszaakje een bedrag van 17 millioen gulden is uitgetrokken?

Tegenspraak bleef niet uit. Volgens minister De Graaff toch ziet de heer Albarda deze zaak verkeerd en is de beleeningsrente der Nederlandsche banken van leening heel iets anders dan de pandhuiscijns, welke uiteraard betrekkelijk hoog *moet* zijn omdat in Indië deze toevluchtsoorden voor de armsten ook in vele kleine plaatsen gevonden worden. Het gaat hier om een ,,bestrijding van kosten'' constateerde de minister van koloniën, die echter in één adem toegaf, dat het daarbij alleen toch niet bleef, door de mededeeling, dat dit gepaard ging met ,,zekere bedrijfswinst voor de uitoefening door het gouvernement van het beleeningsbedrijf''.

Naar de zienswijze van dezen bewindsman was het echter onjuist en onlogisch, over die bedrijfsbaten en de hooge tarieven, welke daartoe leiden, te jammeren; als men de winst uit het pandhuisbedrijf mitsgaders die uit het zout onduldbaar achtte en deze bronnen van ontvangsten liet vervallen zou men vermoedelijk een paardenmiddel moeten toepassen en er toe dienen over te gaan, door verhooging van de inkomstenbelasting rechtstreeks de bevolking met het bedrag daarvan te ,,bezwaren'', — waarmede den inlander stellig een slechte dienst zou worden bewezen.

Is er inderdaad geen ander alternatief? De heer Albarda meent *nog* een compensatiemiddel te kennen: verhooging van de opbrengst der (nieuwe) belasting op de naamlooze vennootschappen en vermeerdering van de inkomsten der staatsbedrijven in den ruimsten zin van het woord door intensiever gouvernements-exploitatie. Voor de eerste oplossing echter voelt, gelijk in een vervolg-artikel nog zal blijken, minister De Graaff bitter weinig, en tegenover de andere staat hij, die onder bepaalde omstandigheden ,,den vorm van het gemengd bedrijf'' verkeislijk acht en geen algemeen voorkeur heeft, heel wat gereserveerder dan de sociaal-democratische afgevaardigde. Ook te dezen aanzien vindt hij Kamerleden gelijk de heeren Gerritzen en Van Rijkevorsel naast zich.

In het bijzonder de katholieke afgevaardigde, wiens naam ik het laatst noemde, heeft zich beijverd om de bezwaren in het licht te stellen, welke alom-doorgevoerde staats-exploitatie onraadzaam maken. Bij de welbekende bedenkingen tegen theoretische voorliefde

voor gouvernementsbedrijven kwamen volgens hem voor Indië nog drie speciale bezwaren. De taak van het Indische gouvernement immers was reeds zwaar genoeg; uitbreiding van de gouvernementsbedrijven zou de wisselvalligheid der inkomsten nog verscherpen en verergeren; en ten slotte: — bezwaar, dat op dit oogenblik het meest actueel geacht moest worden — de credietkwestie mocht niet zoo luchthartig worden beoordeeld als de heer Albarda scheen te doen. En kon bijgeval het crediet zonder gevaar wat sterker worden aangesproken, dan vielen daarmede nog vele andere belangen te behartigen. Waarom ,,gewaagde experimenten met staatsbedrijven'' in een tijdperk, dat zich in het algemeen kenmerkte — en met het oog op de noodzakelijkheid van een sluitende begrooting ook wel *moest* kenmerken — door beperking van al wat naar buitengewone uitgaven zweemde.

Over die besnoeiing van de buitengewone uitgaven — 24 % van die van 1921, tegenover 77 % voor de gewone uitgaven vergeleken bij die in bovenbedoeld jaar — waren de heeren Oud en Albarda daarentegen juist heel slecht te spreken. Mede daaraan schreven zij de inzinking van het welstandspeil der bevolking toe. Bracht niet reeds een juiste financieele politiek — aldus het vrijzinnig-democratische Kamerlid — mede, dat althans buitengewone inkomsten, die feitelijk zijn te beschouwen als kapitaal, dat men langzamerhand verteert (gelijk het geval is met de baten uit de tinbedrijven, die wellicht op Billiton na tien, op Banka na zestien jaren geheel zullen zijn verdwenen) in productieve werken werden vastgelegd en dus werden omgezet in kapitaal-uitgaven, die in de toekomst hare rente zouden afwerpen? Was het geen schande, vroeg van zijn kant de heer Albarda, dat ondanks den reeds bestaanden achterstand de uitgaven voor de irrigatie de laatste jaren nog verminderd waren? De *Nederlandsche* ingenieurs, die vroeger door Zweden, Denen en Duitschers moesten worden aangevuld, waren er nu bij honderden te krijgen en niettemin werden de irrigatiebemoeiingen ingekrompen. ,,En toch'' —aldus de welsprekende sociaal-democratische afgevaardigde — ,,is uitbreiding en verbetering der bevloeiingen een van de allervoornaamste dingen, waaraan het economische leven der inlandsche bevolkig behoefte heeft''. Kwam er meer grond voor den inlandschen landbouw, dan zou ook de voedselvoorziening van den Javaan minder bezwaren opleveren.

In dit opzicht viel ook het katholieke Kamerlid Feber den heer Albarda bij, en hij voegde hieraan toe, dat ook met de uitvoering van het wegenplan van Java niet te lang getreuzeld mocht worden. Intusschen oefende het Roomsche Kamerlid op heel wat minder critische en alarmeerende wijze aandrang dan de heeren Albarda en Oud en verbond hij aan den achterstand bij irrigatie enz. volstrekt niet zóó verstrekkende consequenties als de anderen.

Dit laatste kan ook van den Christelijk-Historischen afgevaardigde Lovink gezegd worden, die tot groote voldoening van minister De Graaff meende te kunnen constateeren, dat de toestand der bevolking niet is ,,verslechterd'' door het ingrijpen der regeering. Haar viel niets te verwijten. Nu echter de begrooting sloot kon weder gedacht worden aan de bevordering van de welvaart der bevolking. Inderdaad vond men dan ook in de begrooting de groote gedachte van een Van Deventer en een Idenburg terug en viel het streven te constateeren, ,,ons koloniaal beleid weder in de oude beproefde banen te ontwikkelen''. Intuschen was de heer Lovink niet geheel consequent en liet hij even later doorschemeren, dat de minister dit jaar toch wel iets meer voor den landbouw zou kunnen doen. Dat b.v. een paar associaties van inlandsche theeplanters zeer nuttig blijken te werken, scheen voldoende motief om de vorming van meer zulke coöperaties te bevorderen. Ook in verband met de kwestie van het grondbezit was het nu eenmaal noodzakelijk, dat het gouvernement er bij te pas kwam. Als de minister van goeden wille was zou hij bij landbouwvoorlichtingsdienst en departement van landbouw waarlijk niet op verzet stuiten. De inlandsche theecultuur beslaat op het oogenblik reeds een uitgestrektheid van 27000 bouw en produceert voor ongeveer 8 millioen gulden. Trouwens nu men meer en meer overgaat tot de geldhuishouding wijdt in 't algemeen de inlander meer aandacht aan de handels- en minder aan de voedingsgewassen.

Ook de bevolkings-rubbercultuur werd door dezen afgevaardigde ter sprake gebracht. Niet om, gelijk de heer Vliegen, te protesteeren tegen het uitvoerrecht op die bevolkingsrubber, maar veeleer om aan te toonen, ,,dat men Indië niet over één kam kan scheren'' en dat er ook wel streken zijn, waar de Indonesiër een goed stuk brood verdient. Had niet de bevolking op Palembang in 1923 voor 41 millioen gulden geëxporteerd?

Minister De Graaff heeft zich later gretig beroepen op deze cijfers ten einde zijn verzekering te staven, dat in een zoo sterk bevolkt eilandenrijk weliswaar millioenen menschen zijn, die van de hand in de tand leven, maar dat men daarnaast ook velen vindt van onmiskenbare welvaart. Geeft men zich — aldus deze bewindsman — b.v. wel rekenschap van den uitgebreiden handel in inlandsch batikwerk en weefsel, die over millioenen loopt en voor een belangrijk deel eveneens in inlandsche handen is?

Wil dit nu zeggen, dat alles pour le mieux dans le meilleur des mondes is? Boven bleek reeds uit een uitspraak van den minister zelf het tegendeel. Zou trouwens, als er nergens reden tot klagen was, de Kamer zich zonder hoofdelijke stemming vereenigd hebben met een motie van den volgenden inhoud:

„De Kamer van oordeel, dat het wenschelijk is een onderzoek te doen instellen naar den economischen toestand van de inlandsche bevolking van Nederlandsch-Indië, noodigt de Regeering uit tot een zoodanig onderzoek te besluiten en gaat over tot de orde van den dag".

O zeker, uitdrukkelijk is vastgesteld dat het niet de bedoeling was een verslag van zoo grooten omvang uit te lokken als dat, waartoe een twintigtal jaren geleden het zoogenaamde mindere-welvaartsonderzoek heeft geleid, dat veeleer binnen afzienbaren tijd het resultaat van het onderzoek zou moeten worden neergelegd in een handig werkje, in den trant van bijlage A van het jongste Koloniaal verslag. Maar als er niets te onderzoeken viel zou de aanneming van zoo'n motie pure nonsens zijn, zoodat gerust mag worden aangenomen, dat in de jeremiaden van den heer Albarda althans een kern van waarheid school.

Dienzelfden dag, 18 December 1924, viel aan een andere motie een heel wat minder gunstige ontvangst ten deel. Ik heb hier het oog op die der beide communisten, welke aldus luidde:

„De Kamer

kennis nemende van de verklaring van den minister van koloniën dat de regeering er niet aan denkt, den Gouverneur-Generaal de categorische opdracht te verstrekken tot onverwijlde intrekking van de regeeringsmaatregelen tegen de Indonesische volksbeweging,

acht deze regeeringsverklaring een uitdaging aan het Indonesische volk;

spreekt als haar besliste meening uit dat de volledige vrijheid van pers, vergadering en vereeniging, en de onbelemmerde bewegingsvrijheid voor elke politieke en vakvereenigings-formatie, dat wil zeggen opheffing van alle uitzonderingswetten en maatregelen en exorbitante rechten in Indonesië direct dient te worden gelast;

en dat voorts aan alle slachtoffers van den politieken en den economischen strijd, inclusief de geïnterneerden, onmiddellijk volledige amnestie moet worden verleend;

gaat over tot de orde van den dag".

Het merkwaardige is, dat dit bedenksel van de heeren Wijnkoop en Van Ravesteyn nergens weerklank vond. De woordvoerder der vrijzinnig-democraten, mr. Oud, die toch waarlijk zelf geen blad voor zijn mond had genomen, bleek van oordeel, dat het voor Indië te ver gaat, als elke repressie en preventie tegen communistische actie wordt uitgesloten. „Ofschoon —" aldus deze afgevaardigde — „wij ons met het beleid van de regeering te dezer zake niet kunnen vereenigen, zijn wij overtuigd, dat de gelegenheid om tegen excessen op te treden, aan de regeering niet mag worden onthouden". De heer Albarda had eveneens den moed, bij de motiveering van zijn stem het communistische voorstel resoluut en zonder omwegen af te

wijzen. Hierdoor is ook ten opzichte van het Indische beleid de scheidslijn tusschen die revolutionnairen, wien niets te dol is, en hun geestelijke halfbroeders, die hun verstand plegen te gebruiken, verbreed. Zelfs ten aanzien van het eenige punt der motie, waarop de sociaal-democratische afgevaardigde den heer Wijnkoop met zooveel woorden scheen bij te vallen, maakte hij nog een voorbehoud, gelijk uit de door mij gecursiveerde woorden moge blijken. ,,Ook wij'' — verklaarde hij — ,,stellen den eisch, dat vrijheid van pers, vergadering, vereeniging en beweging *zooveel mogelijk* worde verzekerd''. De heer Wijnkoop echter had, met volslagen feitelijke verloochening van het moscovietische dwangregime, welks wereldheerschappij hij nochtans voorstaat, *volledige* vrijheid, vrijheid dus ook voor de door mr. Oud gevreesde ,,excessen'', geëischt.

De wijze, waarop de heer Wijnkoop, die als interpellant op 16 December het debat geopend, maar daarop allerminst zijn stempel gezet heeft, over de volksbeweging in Indonesië (zijn lievelingsterm) heeft gesproken, maakte heel wat minder indruk dan het meer bezadigde, beter gebouwde en rustiger voorgedragen betoog van den heer Albarda. Deze is een der beste redenaars van de Kamer en in oratorisch opzicht zal het een verlies zijn, als hij, die voorbestemd schijnt om de leiding van mr. Troelstra over te nemen, het volgende jaar als spreker over de Indische aangelegenheden door een ander vervangen wordt, al is het tegenwoordige Eerste Kamerlid Cramer, dat casu quo voor die taak aangewezen heet te zijn, niet de eerste de beste. Maar behalve een welsprekend man is de heer Albarda ook een man, die niet voor allerlei hersenschimmige gevaren en denkbeeldige stembusintrigues op den loop gaat, maar zich veeleer verplicht acht, een toelichting van den heer Wijnkoop te wraken, waarbij opgewekt wordt tot zoodanige vormen van strijd als de sociaal-democraten voor de bevolking noodlottig achten, en die er kloekweg voor durft uitkomen, dat er in de bewoordingen van de motie veel is, waarmede zijn partijgenooten en hij zich niet kunnen vereenigen. Ten einde alle verkeerde gevolgtrekkingen te weren voegde de heer Albarda hieraan echter toe, dat de sociaal-democraten door hun stem tegen de begrooting zelf wenschten te getuigen van hun ernstig protest tegen de houding, door de regeering tegenover de volksbewegingen aangenomen.

Dat de inlandsche beweging verkeerde banen heeft ingeslagen werd overigens door den heer Albarda allerminst ontkend. Doch terwijl een afgevaardigde gelijk de christelijk-historische heer Van Boetzelaer van Dubbeldam deze afdwalingen bovenal aan de verderflijke, direct en indirect uit Moskou geïmporteerde communistische propaganda toeschreef en de opvatting bleek toegedaan, dat de opstandige onderwijzers en de andere ,,raddraaiers'' veel eerder hadden moeten

zijn aangepakt, meende het sociaal-democratische Kamerlid, dat de oorzaak vooral in de regeeringspolitiek moest worden gezocht, welke hij meende te mogen karakteriseeren als ,,een politiek van versobering en bezuiniging — behalve bij de vlootplannen, die nu reeds twee keer in Indië groote aandacht hebben getrokken —, een politiek tevens van vervolging en vrijheidsbelemmering''. Waarbij dan nog de teleurstelling over den Volksraad kwam — slecht samengesteld en met onvoldoende bevoegdheden toegerust —, het getreuzel met de regentschapsraden, en — last not least — de verwaarloozing van het onderwijs; was niet het communisme ,,de opstandigheid van de analphabeten''?

Minister De Graaff trekt zich intusschen van zulke beschuldigingen niets aan. In het bijzonder van elk ,,reactionnair streven'' pleitte hij zichzelf en den landvoogd vrij. Integendeel — had hij reeds bij den aanvang der discussieën in antwoord op de grieven van den interpellant Wijnkoop verzekerd — de regeering steunt elke evolutie in Indië, wanneer zij inderdaad gericht is op een nuttige ontwikkeling in geestelijken of maatschappelijken zin van het volk!

Daarover zullen de vertegenwoordigers der beide groepen, welke bij de Indische begrooting tegenover elkander staan, (waarbij ik dan de communisten als miniatuur-groepje op zichzelf buiten beschouwing laat) het wel nimmer eens worden. Dat verschil in waardeering van minister De Graaff openbaarde zich ook ditmaal weer in den vorm eener verheerlijking van den vorigen Gouverneur-Generaal eenerzijds, van verguizing van graaf van Limburg Stirum anderzijds, al werd diens naam uiteraard niet zóó vaak meer genoemd als bij vorige begrootingsdebatten wel geschiedde.

Tegenover hen, die het deden voorkomen alsof sinds diens heengaan de misère begonnen was, tegenover lofredenaars als de heeren Albarda en Oud, stonden anderen, die den indruk trachtten te vestigen, dat de voorganger van mr. Fock wel zeer duur heeft huisgehouden, maar in verhouding tot de enorme (pas van lieverlede gestuite) stijging der uitgaven bitter weinig reëels voor den inlander heeft tot stand gebracht. Hoorde men ginds van dure jaren, sabotage van belastingplannen door minister De Graaff en achterstallige belastingschuld reppen ter verklaring en verdediging der financieele uitkomsten van de vorige periode, hier daarentegen werd instemming betoond met het betoog van den vrijheidsbondschen afgevaardigde Gerritzen, dat hierop neerkwam: de verklaring, in 1919 namens de toenmalige Indische regeering in den Volksraad afgelegd, dat de enorme stijging van 's lands uitgaven ten doel had, vitale volksbelangen te behartigen, en hierin hare rechtvaardiging vond, eene verklaring in anderen vorm door minister De Graaff herhaald in de

memorie van antwoord, behoorende bij de begrooting voor het jaar 1923, is in strijd met de feiten.

Ter staving van deze bewering vergeleek mr. Gerritzen, onder beroep op de cijfers van den chef van den Bezuinigingsdienst, den heer Van den Bussche, de uitgaven van 1917 en 1925 met elkander. Of nu deze methode, waarbij juist de jaren, in welke graaf van Limburg Stirum zijn stempel op alles zette, buiten beschouwing zijn gelaten, waarbij o.a. heengegleden wordt over het feit, dat de vorige landvoogd niet den minsten invloed op de begrooting van 1925 heeft kunnen oefenen, wel volkomen juist is; of in verband hiermede niet eenig voorbehoud of een gedocumenteerde uitweiding over een tusschenliggend jaar raadzaam ware geweest, — ziehier vragen, welke in dit verband wellicht zouden kunnen rijzen, maar thans niet door mij zullen worden beantwoord. De cijfers zelve, welke de heer Gerritzen tegenover elkaar stelde, waren in elk geval belangwekkend genoeg. De zuivere uitgaven voor de cultureele belangen en de volksgezondheid, met name de uitgaven voor credietwezen, onderwijs, eeredienst en gezondheidszorg, zijn van 32,6 millioen in 1917 toegenomen tot 48,6 millioen in 1925, een stijging derhalve van 16 millioen. De uitgaven, strekkende om den economischen toestand te verbeteren, met name de uitgaven voor landbouw, nijverheid, handel, wegen, bruggen, irrigatiewerken, enz., daalden van 47½ millioen in 1917 tot 37,6 millioen in 1925. ,,Het resultaat is dus, — aldus smalend de vrijzinnige afgevaardigde —, dat 's lands uitgaven, strekkende tot behartiging van de cultureele, economsiche en hygiënische toestanden der bevolking, te zamen van 1917 tot 1925 slechts gestegen zijn met 6,1 millioen. Dat is alles! Daarentegen zijn 's lands gewone zuivere uitgaven van 238,7 millioen in 1917 gestegen tot 406,4 millioen in 1925, een stijging derhalve van 167,7 millioen. Deze stijging is slechts voor het luttele bedrag van 6,1 millioen veroorzaakt door een betere behartiging van de cultureele, economische en hygiënische belangen der bevolking''.

,,Toch zijn het juist die belangen der bevolking, — zoo ging de vrijzinnige afgevaardigde voort —, waaraan de regeering in de eerste plaats haar aandacht moet wijden''. Op zich zelf een verblijdende uitspraak; immers ten vorige jare scheen mr. Gerritzen zich veel meer op de fiscale en budgetaire vraagstukken alleen, op den technisch-financieelen kant daarvan dus, blind te staren dan vóór dezen liberale Indische specialiteiten gelijk de heeren Fock en IJzerman plachten te doen. *Nu* zag hij ook die andere problemen en desiderata en sprak hij in verband daarmede van ,,een groote taak, waarbij wij onzerzijds der regeering steeds en gaarne allen steun geven''. Ten einde dit schoone doel te kunnen verwezenlijken, (en tevens ter dekking van toekomstige uitgaven, voortvloeiende uit de stijging der

pensioenlasten, uit de over acht jaren opdoemende aflossingen op de in Amerika en Engeland aangegane leeningen, en uit eventueele vloot-versterking of -vernieuwing; ja bovendien zelfs nog ter verlichting van ,,den zeer grooten belastingdruk, die thans op alle deelen van de Indische gemeenschap gelegd is'',) dienden echter alle overtollige landsdienaren, die thans den salarislast veel zwaarder doen drukken dan noodig is, te verdwijnen.

Is het niet kras, dat de minister van koloniën niet weet, met welk bedrag de personeelsuitgaven, nl. de salarissen, sedert 1917 zijn gestegen? Als de heer Gerritzen over deze verrassende onwetendheid een onheusche opmerking had gemaakt (wat hij niet deed) zou het niemand hebben verbaasd. En bijna zou men geneigd zijn, hier de stekeligheid te plaatsen, welke de heer Albarda zich in verband met een even negatief antwoord (met het bescheid nl. in de memorie van antwoord op de vraag, hoe het eigenlijk staat met de concessies op Nieuw-Guinea) inderdaad had veroorloofd, en den minister het volgende toe te voegen: ,,Is dat ,,mij is daarvan niets bekend'' misschien een soort redevorm van den minister, bedoelende: ik wil er niets van zeggen?'' Intusschen zou daarmede in dit speciale geval vermoedelijk een onrechtvaardigheid tegen den minister zijn begaan, al werd ook dit jaar de opmerking niet achterwege gelaten, dat deze bewindsman bij vorige gelegenheden (Djambi-vraagstuk, briefwisseling met de Amerikaansche regeering enz.) niet steeds door openhartigheid tegenover de volksvertegenwoordiging heeft uitgemunt en ook nu nog de Tweede Kamer niet al te wijs schijnt te willen maken.

Hoe dit zij, de cijfers, welke de heer Gerritzen zoo gaarne zou hebben, zijn er niet, zijn althans niet in Nederland en niet op het departement. Slechts wist mr. Gerritzen, dank zij den heer Van den Bussche, dat de bijkomende personeelsuitgaven (pensioenen, wachtgelden enz.) van 12 millioen in 1917 tot 62,9 millioen in 1925 zijn gestegen, en was hij er door bijlage A van het Koloniaal verslag over 1924 achter gekomen, dat Insulinde in 1912 56031 burgerlijke landsdienaren rijk was, in 1919 echter reeds 75487 en in 1923 niet minder dan 100595. Weliswaar was dit aantal in 1924 met 6800 afgenomen en was de regeering dus op den goeden weg, maar uit vroegere uitlatingen van den minister zelf viel op te maken, dat er nog best 18000 meer zouden kunnen verdwijnen zonder dat zoodanige beperking van de personeelsformaties bij de diensten en landsbedrijven schadelijke gevolgen behoefde te hebben of per se tot inperking van de staatszorg behoefde te leiden. Als inderdaad, naar de heer Gerritzen meende te mogen aannemen (bij een raming, welke feitelijk beneden de in den Volksraad genoemde cijfers bleef), op een budget van 406,4 millioen 247,9 millioen aan salarissen en bijkomende personeelkosten betaald werd, kon volgens den woordvoer-

der van den vrijheidsbond niet van een rationeele verhouding gesproken worden. De kath. afgevaardigde Feber bleek het hiermede goeddeels eens; ook hij achtte de meerdere behartiging van de zgn. vitale volksbelangen in 1917—1921 geenszins evenredig aan de uitzetting der uitgaven en concludeerde hieruit, ,,dat de vermindering dier behartiging al evenmin evenredig is aan de sedert 1921 doorgevoerde besnoeiing op de uitgaven''. ,,Dezelfde oningekrompen overheidstaak in Indië'', meende het katholieke Kamerlid, kan zeer gevoeglijk met belangrijk minder personeel worden vervuld.

Minister De Graaff zelf nam te dezen aanzien zijn geliefkoosde houding aan, hij hield zich — om een meer teekenende dan elegante volksuitdrukking te gebruiken — op de vlakte. Terecht onderscheid makende tusschen ,,inperking van de staatstaak'' (d.w.z. inkrimping van het arbeidsveld der regeering) en ,,versobering van 's lands dienst'' — twee begrippen, welke mr. Gerritzen bij zijn pleidooi voor laatstbedoelden maatregel ten vorigen jare wel eens scheen te vereenzelvigen — sprak de minister de volgende woorden: ,,Versobering van 's Lands dienst is inkrimping van het aantal ambtenaren in eenigen tak van dienst. Dat men nu bij voorbaat voor geheel Indië een plan zou moeten traceeren, wat aangaat het aantal ambtenaren, dat in elken tak van dienst op den duur zou moeten overblijven, zou practisch onmogelijk zijn. Men kan de vaste bedoeling hebben over de geheele linie zooveel mogelijk te bezuinigen, maar men kan moeilijk voor de verdere toekomst, althans voor een reeks van jaren, bepaalde grenzen afbakenen voor de sterkte van het ambtelijk personeel''.

De laatste opmerking is natuurlijk volkomen juist. Zij is dat zeker ten opzichte van Nederlandsch-Indië, waar o.a. voor het volksonderwijs en de irrigatie nog zooveel moet gedaan worden. Maar hiermede is allerminst gezegd, dat hier en daar bij doelmatiger arbeidsverdeeling en vermijding van alle bureaucratie en paperasserie niet heel wat personeel zou kunnen worden gemist. Wie kennis heeft genomen van de meening van verschillende tot oordeelen bevoegde Nederlanders in Indië zelf, zou dienaangaande gaarne iets meer positiefs van den minister hebben gehoord.

Met het ambtenarenvraagstuk hangt het salarisprobleem (waarover in den aanvang reeds enkele woorden gezegd werden) ten nauwste samen. Volgens minister De Graaff ging het bovenal om een meer stelselmatige regeling der salarieering van het inlandsche personeel en was in het algemeen een generale, principieele salarisherziening het hoofddoel: taak, welke de commissie-Damme ,,geheel vervuld'' had.

De redevoering, door het christelijk-historische Kamerlid Van

Boetzelaer van Dubbeldam over ditzelfde onderwerp gehouden, zal licht dezen en genen een glimlach afgedwongen hebben. Om twee redenen: primo wijl hierbij geprotesteerd werd tegen het ,,prijsgeven van het (z.i.) zeer gezonde beginsel van een afzonderlijke loonschaal voor gehuwden en ongehuwden'', d.w.z. tegen het verlaten van een salarispolitiek, die in het moederland thans juist tot in alle details en consequenties is uitgewerkt en doorgevoerd; secundo omdat hier een lid der regeeringsmeerderheid met een schelen blik naar zijn Roomschen bondgenooten en een vrijwel mislukte poging om zijn grief zoo lieftallig mogelijk in te kleeden, de volgende verzuchting slaakte: ,,Duizenden worden op deze wijze ter beschikking gesteld van de katholieke kerk, die er niet om gevraagd heeft, terwijl de Protestanten zich miskend en achteruitgesteld gevoelen''.

Overigens bleef gekibbel ter rechterzijde ditmaal vrijwel uit, al zijn er uiteraard kwesties (reorganisatie van de Indische Kerk, artikel 123 van het regeeringsreglement enz.), waarover de heeren het allerminst eens zijn. Natuurlijk kwam ook ditmaal de zending ter sprake. De heer Feber klaagde over ambtelijke tegenwerking, o.a. op Timor en Bali, zonder de vraag te stellen, of de Christelijke geloofsstellingen niet evenzeer ,,geïmporteerde ideeën'' zijn als de aldus door hem aangeduide communistische theorieën, waarmede natuurlijk geenszins ontkend wordt, dat de eerste in menige landstreek zegenrijk kunnen werken, en de laatste een groot gevaar voor vrede en rust in de Oost kunnen worden.

De heer Scheurer heeft in zijn zeer onsamenhangende ,,rede'' dit punt evenmin onbesproken gelaten en als een waschecht anti-revolutionnair gejammerd over de ,,gereserveerde houding'' der regeering tegenover de toelating van de prediking van het Evangelie aan de Balineezen en tegenover de Christelijke cultuur in Nederlandsch-Indië.

Men weet, dat het hierbij gaat om de toelating van de katholieke missie op Bali (punt, ten aanzien waarvan in de Tweede Kamer een schier ongekende coalitie-vriendschap viel te constateeren) en dat, overeenkomstig de wenschen van de heeren Stokvis, Ten Berge en andere leden van den Volksraad, door den voorzitter van dit college op vrij kordate wijze een soort van eisch aan de regeering is gesteld, dat deze voorshands geen verdere maatregelen zou nemen en intusschen een onderzoek zou instellen, ten einde te weten te komen, in hoeverre bij de Balineezen bezwaar bestond tegen het toelaten van de katholieke missie.

Minister De Graaff, die een ietwat onjuist gestelde vraag in het voorloopig verslag betreffende bedoeld onderzoek volgens den heer Van Boetzelaer van Dubbeldam al te listig ontweken was, verklaarde thans, dat er een bestuursonderzoek had plaats gehad. ,,Wat

daarvan het resultaat voor de regeering zal zijn en in hoever dit al dan niet een belemmering vormt", — zoo voegde hij er in een niet bijzonder geslaagden volzin aan toe — „is nog niet te mijner kennis gekomen".

Dat de bijzondere leerstoelen te Utrecht — „de opleiding van de Indische ambtenaren onder contrôle van de ondernemers", zooals mr. Oud het uitdrukte — ook ditmaal ter sprake kwamen, behoeft nauwelijks betoog. Dit punt werd, in verband met de behandeling van de Nederlandsche Staatsbegrooting, reeds vrij uitvoerig door mij in de vorige aflevering van *De Indische Gids* behandeld. Mr. Oud zag in den minister, die op de tafeltjes van de examinandi voor candidaat-Indisch ambtenaar een mededeeling had laten neerleggen, dat een opleiding van particuliere zijde te Utrecht in voorbereiding is, een „postillon d'amour van den Ondernemersraad" en vond de houding der regeering vooral teekenend, als hij daarmede hare besliste weigering om in Indië zelf bestuursambtenaren te laten opleiden vergeleek, een weigering, die vermoedelijk niet minder pertinent zou zijn, als daarginds naast de rechtshoogeschool ook nog een literaire faculteit was. Die weigering immers belichaamde de gedachte, dat „de bestuursambtenaren in Indië vertegenwoordigen de inheemsche, Nederlandsche regeering en hun opleiding daarom in Nederland moet geschieden", eene gedachte, die volgens den vrijzinnig-democratischen afgevaardigde tegen geest en inhoud van de nieuwe Grondwettelijke voorschriften inging.

„Niemand" — aldus mr. Oud — „zal beweren, dat de minister van onderwijs verplicht is tot het toestaan van die bijzondere leerstoelen". Desnoods zou zijn ambtgenoot voor koloniën hem zelfs een ondubbelzinnigen wenk moeten geven; immers, objectief de zaak beschouwend mocht minister De Graaff zelf toch ook niet „de drooglegging van de opleiding in Leiden" bevorderen of oogluikend toelaten.

Een oogenblik later kwam de heer Van Boetzelaer van Dubbeldam, reageerend tegen een hoofdartikel in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, verklaren, dat z.i. de zaak geheel buiten de volksvertegenwoordiging en ook buiten de regeering om ging; dat immers een formeele goedkeuring voor het instellen van de Utrechtsche professoraten (volgens de christelijk-historische afgevaardigde zoo iets als de goedkeuring van vereenigings-statuten) nog geen instemming met de plannen zelve behoefde te beteekenen. „Het doet er dan dus ook heel weinig toe", meende de heer Van Boetzelaer van Dubbeldam, „hoe wij persoonlijk over deze dingen denken. Wel wil ik gaarne uitdrukkelijk uitspreken, dat, als ik bij de behandeling eener vorige begrooting en bij andere gelegenheden mijn ernstige bezwaren heb

geuit tegen de zgn. Leidsche richting, dit nog iets geheel anders is dan te sympathiseeren met het Utrechtsche plan''.

Minister De Graaff zelf onderscheidt twee ,,onderdeelen'', de ,,stichting van leerstoelen, die natuurlijk getoetst zal moeten worden aan de algemeene bepalingen in zake het hooger onderwijs'', en ,,de vraag, in hoever leerlingen van de eventueel tot stand te brengen indologische opleiding in Utrecht zullen worden toegelaten tot den bestuursdienst in Indië''. ,,Dit tweede punt'' — ging de minister voort — ,,houdt verband met het opleidingsbesluit voor den Indischen administratieven dienst, en al dadelijk valt dienaangaande op te merken, dat, wanneer c.q. de opleiding te Utrecht niet mocht beantwoorden aan de eischen, die de regeering moet stellen, het voor de hand zou liggen, dat door een wijziging van bedoeld besluit de toegang tot den Indischen dienst zou worden afgesloten''.

Intusschen had op 17 December ll. (datum, waarop de minister van koloniën den heer Oud beantwoordde) nog geen ,,officieele overweging van dit onderwerp'' plaats gehad. Wèl had de minister ,,een paar dagen geleden'' de stukken in zijn bezit gekregen, maar hij had ze nog niet kunnen inzien. Hij eindigde met de vrij vage verklaring, dat bij de overweging van de zaak alle aan de regeering kenbaar gemaakte bezwaren, juiste of onjuiste, de aandacht zouden krijgen, en liet hierop een pleidooi volgen ter verdediging van zijn ,,besliste meening'', dat ambtenaren voor het Europeesch bestuur, in Indië hun opleiding tot die taak in Nederland moeten ontvangen, hetgeen echter door een belangrijke verbetering van de tegenwoordige voorwaarden, door een milde geldelijke tegemoetkoming voor hen, die in Indië voor de studie worden aangewezen, moest worden vergemakkelijkt.

Dit laatste punt kan thans verder onbesproken blijven. Wat echter de leerstoelen in Utrecht betreft, — zij, die de meening zijn toegedaan, dat den laatsten tijd het anti-revolutionnaire dagblad *De Standaard* meermalen als orgaan of, zoo men liever wil, als officieus vertolker van de opvattingen der regeering moet worden beschouwd, zullen met belangstelling kennis genomen hebben van de hoofdartikelen, welke in de nummers van 27 en 30 December (dus kort na het halfslachtige antwoord van minister De Graaff) werden opgenomen onder den titel: ,,De vrijheid van hooger onderwijs en de opleiding van Indische bestuursambtenaren''. Volgens bedoeld blad, dat er een soort van heiligen oorlog bij te pas brengt, ligt ,,in deze quaestie de kern besloten van den geheelen schoolstrijd'' en zou de principieele aanvaarding van het standpunt van mr. Oud door de regeering ,,niet minder of meer beteekenen dan de *heropening van den schoolstrijd* in zijn geheelen omvang op het gebied van het hooger onderwijs''. Als slechts de nieuwe stichting niets beoogt te leeren, wat in strijd is

met de openbare orde en zedelijkheid, en zij voorts voldoet aan de voorwaarden der wet, zal hare ,,aanwijzing'' volgens de anti-revolutionnaire redactie niet kunnen uitblijven. En zoolang de opleiding over toekomstige Indische ambtenaren op academische leest is geschoeid, d.i. vrij blijft, zou naar de meening van *De Standaard*, die ter imponeering van den lezer zwaarwichtig spatieert, de minister de examen-bevoegdheid aan één der Universiteiten (in casu de Universiteit, waaraan de bedoelde stichting zal worden gevestigd) niet kunnen ontnemen zonder het geheele systeem der opleiding aan te tasten en zich aan partijdigheid schuldig te maken.

De vraag, of deze redeneering onaantastbaar is, kan thans onbeantwoord blijven. Het feit zelf, dat zij kort na de begrootings-discussiën met zooveel nadruk in de kolommen van een zoo invloedrijk orgaan werd opgenomen, geeft echter te denken.

Heel veel aandacht mag ditmaal niet meer van den lezer worden gevergd. In het volgend nummer zal trouwens een overzicht worden gegeven van verschillende punten, die bij de diverse afdeelingen, dus na de algemeene beschouwingen, in behandeling kwamen. Over belangrijke onderwerpen als de vennootschapsbelasting, de aanmoediging van het particulier initiatief (hartewensch der heeren De Graaff, Gerritzen en Van Rijckevorsel), de oud-gepensionneerden enz. dus een volgende maal! Wel dient nog gememoreerd te worden, dat er groot meeningsverschil bestond tusschen mr. Oud, die (ook al met het oog op toekomstige vlootplannen) klaagde over ,,de verspilling aan leger en vloot, die doorgaat, ja vergroot wordt'', en den minister, die van een aanzienlijke bezuiniging op de militaire uitgaven sprak, ,,De legeruitgaven zijn van 124 millioen gulden in 1922 geslonken tot 83 millioen in 1925''. ,,Inderdaad'', aldus de minister, ,,is met die inkrimping vrijwel het uiterste bereikt, wat in het belang der handhaving van orde en rust mogelijk is, en voor zoover nog hier of daar nader te versoberen valt, zal dit niet uitblijven''.

Moet ik nog een oordeel uitspreken over 's ministers grootste rede, die ten deele angstvallig was voorbereid, ten deele (in antwoord op de speeches van dien dag zelf) voor de vuist moest worden uitgesproken en door tal van herhalingen, de dubbele behandeling dus van dezelfde onderwerpen bij beantwoording van verschillende personen, hiervan maar al te zeer de sporen droeg? De minister had de argumenten wel tot zijn beschikking, maar hij wist ze niet, in synthetisch verband, tot een harmonische compositie samen te voegen. Dient nog te worden uitgeweid over de woorden van waardeering, die tot minister De Graaff, (zij het dan ook bij enkelen met eenig voorbehoud ten opzichte van bepaalde punten) door de heeren Gerritzen, Van Rijcke-

vorsel, Van Boetzelaer van Dubbeldam, Feber, Lovink en Scheurer werden gesproken? Deze laatste had zich, voor zoover zijn rustige aard dat toeliet, heusch boos gemaakt over de peroratie van den heer Albarda, waarin de meening was geuit, dat dit naar menschelijke berekening de laatste keer was, dat deze minister de begrooting voor Nederlandsch-Indië verdedigde, het vonnis was uitgesproken, dat in die vijf jaren de toestand van Indië slechter is geworden, en de hoop was geuit, dat een volgende regeering dit alles zou herstellen. De anti-revolutionnaire afgevaardigde vond zulk een politieke begrafenisrede ietwat voorbarig en wilde liever even het resultaat van de verkiezingen aanzien. Minister De Graaff zelf heeft tegenover de sociaaldemocratische vriendelijkheden zijnerzijds de beminnelijke opmerking geplaatst, dat het een geluk voor Indië moest worden geacht, dat in deze moeilijke jaren de heer Albarda op koloniaal gebied stuurman aan den wal en niet stuurman op het schip is geweest. Wèl zoo belangrijk echter waren de bewoordingen, waarin hij zijn erkentelijkheid tegenover zijn heele en halve lofredenaars inkleedde.

Zie slechts: „Te meer is dat bewijs van appreciatie voor mij van beteekenis geweest, omdat inderdaad de loop der omstandigheden er toe kan leiden, dat dit de laatste begrooting is, die ik de eer zal hebben te verdedigen". Hieruit zou men niet opmaken, dat deze bewindsman voornemens is, in elk geval (hoe de verkiezingen dan ook mogen uitvallen) zijn portefeuille aan een ander over te dragen. Al sluit dit natuurlijk nog niet in, dat hij mettertijd, na een eventueele overwinning der rechterzijde, zal aanblijven en wenscht aan te blijven.

Dat de behandeling van *deze* begrooting geene gevaren voor den minister zou medebrengen viel natuurlijk bij de tegenwoordige constellatie van de Kamer te voorspellen. Met 58 tegen 22 stemmen gingen de vier wetsontwerpen erdoor. Alleen de communisten, sociaaldemocraten en vrijzinnig-democraten hebben tegengestemd; met de rechterzijde hebben ook de vrijheidsbonders, de plattelanders en mej. Van Dorp hun stem aan de wetsvoorstellen gegeven.

* * *

Dat Indië ook bij de begrooting van Marine, ja zelfs bij die van Buitenlandsche Zaken ter sprake kwam zal weinigen verwonderen. De belangen van moederland en overzeesche gewesten immers zijn ten nauwste samengeweven.

Bij de marine-begrooting heeft minister Westerveld in de avondvergadering van 16 December de volgende verklaring afgelegd: „De zorg voor de eigen veiligheid; voor de eigen volkswelvaart en voor de volksontwikkeling in nationalen zin vordert — en voor Indië zelfs in de eerste plaats — het bezit van een vloot en wel van een vloot, die zoo sterk is als in redelijkheid van ons kan worden verlangd, ten einde het vertrouwen der andere naties in onzen wil om onafhankelijk te blijven niet te schokken".

Wil dit nu zeggen, dat er binnenkort een nieuw ontwerp eener Vlootwet zal worden ingediend, gelijk de Troonrede zou doen vermoeden? Op deze vraag zou na de memorie van antwoord en het ministerieele bescheid in de Tweede Kamer kwalijk een onvoorwaardelijk bevestigend antwoord kunnen worden gegeven. De regeering wacht niet slechts het advies der Indische regeering af, — bovendien zal zij rekening houden met den gang van zaken met betrekking tot het Protocol van Genève. Is het onder die omstandigheden wel waarschijnlijk, dat er vóór de verkiezingen nog iets van een nieuwe vlootwet-discussie, ja zelfs van een definitief nieuw wetsvoorstel komt? De omstandigheid dat mr. Van Schaik, de leider van de tien katholieken, die indertijd tegen de Vlootwet gestemd hebben, ook nu daarvan (zelfs van een eenigszins gewijzigde editie) nog niets wil weten, zal ook wel niet animeerend hebben gewerkt. Als echter de Vlootwet niet vóór de verkiezingen behandeld wordt en evenmin inzet van de verkiezingen wordt (wat om verschillende redenen zéér onwaarschijnlijk is), schijnt de kans op uitstel voor geruimen tijd, op afstel zelfs, geenszins uitgesloten. In het bijzonder de gebeurtenissen, die zich in Genève hebben afgespeeld en die zich daar of elders in de toekomst nog zullen afspelen, maken velen — en in de eerste plaats warme vrienden van den Volkenbond gelijk mr. Dresselhuys — huiverig voor de aanvaarding van een Vlootwet in dit stadium.

Dit behoeft echter geen afbraak of verval van de vloot in te sluiten. Met nadruk heeft de leider van den Vrijheidsbond verklaard, dat hij, in afwachting van den groei van den Volkenbond en de algemeene aanvaarding van de garantiegedachte met hare grootsche perspectieven, geenerlei bezwaar had tegen het behoud van den ,,status quo van ons marinebezit''. Daarom hebben de vrijheidsbonders dan ook hun stem uitgebracht tegen het amendement van den sociaal-democratischen afgevaardigde Brautigam, die geen 12 ton wilde toestaan als eersten termijn voor den bouw van twee torpedobootjagers, welke — evenals de beide ter vorigen jare op de begrooting gebrachte jagers — ter vervanging van ,,opgevaren'' schepen moeten dienen.

Ware de minister weder gekomen met de aanvrage van een onderzeeboot-mijnlegger (eveneens een speciaal voor Indië bestemd schip, doch tevens in tegenstelling met de jagers in alle opzichten en niet slechts in onderdeelen een nieuw type) dan zou hij het pleit waarschijnlijk niet gewonnen hebben. Edoch, de concessie, welke minister Westerveld bij de openbare behandeling van vorige Marine-begrooting te dezen aanzien gedaan heeft, werd bestendigd. Dit ruimde alle moeilijkheden uit den weg. Het amendement-Brautigam dat uiteraard alleen de nieuwe *jagers* gold en niet tegen een kwetsbaarder object gericht kon worden, werd door de Kamer met 57 tegen 27 stemmen verworpen. Communisten, sociaal-democraten, vrijzinnig-

democraten en plattelanders hebben voorgestemd; de vrijheidsbonders, mej. Van Dorp en de rechterzijde tegen. Bij enkele katholieken zal dit echter niet van ganscher harte zijn gegaan.

* * *

Ofschoon de West-Indische begrootingen, die vroeger veelal op denzelfden dag als Hoofdstuk XI (Koloniën) behandeld werden, tengevolge van de late indiening niet meer vóór het Kerstreces konden worden afgedaan, is hoofdstuk XI zelf wèl in een late middagvergadering ter tafel gebracht. Deze begrooting kon er echter niet zoo maar doorgejaagd worden; immers, de vrijzinnige afgevaardigde Boon kwam met een amendement, dat een dag later (toen wèl meer dan de helft der leden aanwezig was) met 43 tegen 38 stemmen is aangenomen.

Minister De Graaff heeft dus toch niet zonder een kleine nederlaag de vergaderzaal der Tweede Kamer kunnen verlaten. De strijd liep over het traktement van den Gouverneur van Curaçao, dat oorspronkelijk *f* 18.000 bedroeg, in den oorlogstijd op *f* 27.000 is gebracht en volgens den minister van koloniën thans opnieuw met *f* 5000 behoorde te worden verhoogd. Naar de meening van dezen bewindsman was het tot dusver toegekende bedrag in de tegenwoordige tijdsomstandigheden beslist te laag. Ook bij een traktement van *f* 32.000 zou de Gouverneur van Curaçao nog *f* 8000 minder verdienen dan die van Suriname, welke stellig niet aan grooter eischen van representatie behoefde te voldoen. Bij het stijgend internationaal verkeer kwamen er al meer vertegenwoordigers van het buitenland en vreemde oorlogsschepen. De heer Boon stelde daartegenover, dat er in 1903, 1904 en 1908 (tijdens de Venezolaansche kwesties, resp. met andere mogendheden en met Nederland) veel drukker bezoek van oorlogsschepen was geweest, en dat de toeneming van het gewone scheepvaartverkeer en het kortstondig verblijf van toeristenbooten de representatiekosten bezwaarlijk aanzienlijk konden verhoogen.

De Kamer, die den jongsten tijd meer aan salarisverlagingen tegen wil en dank dan aan traktementsverhoogingen was gewend geraakt en, helaas zonder een enkel woord van erkentelijkheid voor de betoonde offervaardigheid, overeenkomstig het voorstel der regeering zelve het traktement van minister De Graaff en andere ministers van *f* 18.000 tot *f* 15.000 had teruggebracht, vond deze ééne salaris-vermeerdering blijkbaar een al te singuliere zaak. Behalve de geheele linkerzijde hebben ook verscheidene anti-revolutionnairen en enkele christelijk-historischen hun stem aan het amendement-Boon gegeven; van de katholieken was alleen de heer Van Vuuren voor, wiens reputatie van West-Indische specialiteit hem geen volgelingen in de eigen gelederen kon bezorgen. Maar ook zoo verloor minister De Graaff den strijd.

VARIA.

INVOERING VAN HET METRIEKE STELSEL IN INDIË.

Is het bericht betreffende de invoering van het metrieke stelsel in Indië voor velen onverwacht gekomen, het vraagstuk van de verplichtstelling ervan, ter vervanging van de tot nu toe gangbare maten en gewichten, is niet nieuw. Een artikel van den heer M. J. Lusink, lid van het bestuur van ,,De Handelsvereeniging te Medan, gaf er o.a. eenige beschouwingen over in de door die vereeniging uitgegeven ,,Mededeelingen'' van 15 October 1922. Wij brengen enkele hiervan nu in herinnering om de hernieuwde actualiteit die zij gekregen hebben.

De Pikol. Deze specifiek Indische gewichtseenheid is geen eenheid, doch een veelheid en het is onbegrijpelijk, dat de handel blijkbaar nog nimmer een poging deed om daarin eenige regelmaat te scheppen. Op Java weegt een pikol 61, 75 kilo of soms weer 61, 76 kilo. In Deli rekent men 62½ kilo en in de Straits 60 kilo. Het gevolg is, dat statistieken en prijzen in pikols niet zijn te vergelijken wanneer men de verschillende waarden er van niet in aanmerking neemt; maar vooral is een bezwaar, dat de deur wordt opengezet voor allerlei vergissingen, die geldelijke gevolgen hebben.

Ook met de onderdeelen en veelvoudén komt men in moeilijkheden. Zoo is in Midden-Java een gantang 10 kati, in Oost-Java 5 kati, een kojang rijst te Batavia 27, te Semarang 28, te Soerabaia 30 en in Atjeh 32 pikol!

Als nu de producten maar steeds verpakt werden in hoeveelheden van 1 pikol (volgens plaatselijk gewicht), maar dit gebeurt veelal toch niet. Koffie gaat hier meestal per baal van 80 kilo en rijst van 100 kilo. Er is dus geen verband tusschen pikolgewicht en verpakkingsgewicht.

Het komt mij dan ook voor, dat de pikol geheel onpractisch en uit den tijd is en behoort te verdwijnen, zoodat de handel zich uitsluitend bepaalt tot het kilogram met als veelvoud de ton van 1000 kilogram, zoo schreef de heer Lusink.

Het pond. Hiervan bestaan ook weer eenige variëteiten. Zoo heeft men het Amsterdamsche Pond van 0,49409 kilo en het pond van een half kilo, hetgeen ook alweer tot allerlei moeilijkheden aanleiding kan geven. Ter vermijding hiervan ware ook het kilogram in te voeren.

Heele en halve Kilo's. Onpractisch en lastig is ook bij de prijsnoteering soms met halve kilo's te rekenen. Er is ook hier dunkt mij maar één zuivere oplossing: prijzen per kilo en hoeveelheden per ton van 1000 kilo.

Tonnen. Ook hier een bron voor misopvattingen. Bij ons is een ton een gewicht van 1000 kilo, maar telkens — onder den invloed van Engelsche en Amerikaansche handelaren — is men geneigd van tonnen van 1015 kilo, ook wel van tonnen van 1016 kilo te spreken. Het komt mij voor, dat, wanneer wij producten aan het buitenland verkoopen, wij de usances hebben te bepalen en dus slechts in tonnen van 1000 kilo moeten afsluiten.

Maten. Heeft men in Indische Cultuurzaken met maten te doen, ten opzichte van gronden voor den landbouw en daarop gebaseerde statistieken en productiecijfers, dan is ook hier weer een hopelooze chaos te constateeren, gevolg van het vasthouden aan verouderde begrippen.

De meest bekende grondmaat is de bouw, maar evenmin als de pikol is dit een vaste maat. Er is een bouw van 500 vierkante Rijnlandsche roeden op 7096.50 M^2, maar er is in Besoeki een bouw van ongeveer (!) 1400 vierkante Rijnlandsche roeden en in Pasoeroean van ongeveer (!) 1225 van die dingen. De rubbercultuur bracht ons de vroeger hier onbekende acre en zoo ziet men, dat bouws, acres en hectaren in bonte afwisseling de statistieken en berekeningen bemoeilijken.

Ook hier is de eenvoudige oplossing: alles in Hectaren.

De toepassing. Na opgemerkt te hebben dat het gouvernement, bij het publiceeren van cijfers en statistieken, reeds het goede systeem in toepassing brengt, en dat op overeenstemming met het buitenland, voor zoover dit nog van afwijkende maten en gewichten gebruik maakt, niet aangestuurd of gewacht kan worden, gaf Schr. de volgende opmerkingen over het in toepassing brengen.

Het invoeren van nieuwe regelingen op welk gebied ook vereischt meestal veel studie, voorbereiding en codificatie. Doch dit geldt gelukkig niet voor de hierboven voorgestelde regeling.

Voor den practischen koopman is een studie overbodig, want hij zal bij eenig nadenken reeds onmiddellijk doordrongen zijn van het wenschelijke om met oude gebruiken op het gebied van maten en ge-

wichten te breken. Codificatie is eveneens onnoodig omdat de materie in geen enkel wetboek of wettelijke regeling is vastgelegd. En een voorbereiding is evenmin noodig want ieder kan het eenvoudige systeem:

„Gewicht in kilogrammen, resp. in tonnen van 1000 kilogram; Prijs per kilogram; Vlaktemaat per Hectare", voor zich dadelijk toepassen.

Alleen waar handels- of productenvereenigingen omtrent deze punten in haar reglementen iets afwijkends hebben vastgelegd, zouden die reglementen even gewijzigd moeten worden.

LUCHTVAARTLIJNEN IN NEDERLANDSCH-INDIË.

„Naar wij eenige weken geleden mededeelden, zou de heer Thomassen à Thuessink van der Hoop in Indië blijven als gevolmachtigde van de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij voor Nederland en Koloniën. Na de aankomst van Van der Hoop in Indië bleek, dat dit bericht, dat wij van zeer betrouwbare zijde hadden, niet geheel juist was. Wel kon de heer Van der Hoop verschillende gegevens verstrekken, doch hij was niet in het bezit van een volmacht om namens de K. L. M. zaken te doen", zoo lezen wij in de *Java-Bode*, van 8 December 1924.

„Hierdoor zijn de zaken in een ander stadium gekomen dan oorspronkelijk kon worden verondersteld. Wanneer wij nog even mogen recapituleeren, hoe de geschiedenis van de onderhandelingen der K. L. M. met de Regeering is, zien wij het volgende:

In Januari van dit jaar vroeg de K. L. M. — terugkomend op oudere rekesten — in een rekest aan de regeering een garantie-bedrag van *ten hoogste* zeven ton, voor dekking van eventueel te krijgen verliesposten, wanneer mocht worden overgegaan tot de opening van luchtlijnen in Ned.-Indië.

Toen werd een commissie benoemd, onder voorzitterschap van den heer Asselbergs en met als leden een marine-, een legerspecialiteit en de heer Wigman. Deze commissie stelde een geheim advies samen, dat aan de Regeering werd gezonden. Wij meenen te weten, dat bij dit advies ook een lijst was gevoegd van lichamen en personen, waaraan de commissie gaarne haar advies had gezonden. De Regeering kon hiertoe niet onmiddellijk toestemming geven en..... tot heden is de toestemming om te komen tot openbaarmaking van dat advies niet afgekomen. Naar onze meening is het te betreuren dat dit advies nimmer is gepubliceerd en hetgeen ons van het advies bekend is mag natuurlijk evenmin publiek gemaakt worden. Doch publicatie van het advies zou allicht spraak en tegenspraak in de openbare organen hebben uitgelokt. Wij weten, dat eenige overdrukken van het advies

met het verzoek om een prae-advies aan groote banken en handelsvereenigingen zijn gezonden, welke de prae-adviezen uitbrachten.

Bij het rekest, dat de K. L. M. in Januari tot de Regeering richtte, was ook een begrooting gevoegd, welke aantoonde, dat gerekend werd door de K. L. M. op een globaal berekend bedrag aan onkosten van een dikke zes ton.

Evenwel was dit bedrag — als gezegd — het product van een zeer globale berekening, waarbij aangenomen was, dat er een niet zeer druk reizigersvervoer zou plaats hebben. En voor de aangenomen bedragen en dier juistheid spreekt o.i. dit voorbeeld wel het sterkst: voor een reis Batavia—Soerabaja was gerekend op een betaling door ieder passagier van vijf en zeventig gulden, wat naar o.b.m. veel en veel te weinig is. Immers kost een eerste-klasse reis met den trein heen en terug, welke dan nog minstens vier dagen vergt, circa twee honderd gulden (waarbij voor verblijfskosten etc. nog op zeer weinige uitgaven is gerekend) terwijl dit met de vliegmachine, waarbij men in nog geen twee dagen uit en thuis is, dan zelfs nog iets goedkooper zou zijn. Ongetwijfeld zou dus, bij de exploitatie van de luchtlijnen de opbrengst van het passagiersvervoer hooger zijn, dan de K. L. M. in haar rekest berekende.

Momenteel zijn de onderhandelingen over het al dan niet aangaan van een contract tusschen regeering en K. L. M. dus vrijwel op het doode punt gekomen. De Regeering schijnt voor het verleenen van de subsidie terug te deinzen, in de vrees, dat later nog meerdere uitgaven zouden kunnen komen, zoodat het slotbedrag der subsidies grooter zou blijken dan de gevraagde zeven-tons-garantie.

En de handel — waarschijnlijk bang voor een verhalen van deze subsidie in zwaarder belasting op den handel — durft niet gunstig te adviseeren. Rechtstreeksche onderhandelingen tusschen de Regeering en de K. L. M. zijn momenteel vrijwel uitgesloten, doordat de vertegenwoordiger der K. L. M. voor Nederlandsch-Indië, de President der Factorij van de Nederlandsche Handel-Maatschapij, niet in het bezit is van een volmacht om namens de K. L. M. te handelen.

Nu de hoop dat Van der Hoop een volmacht zou bezitten, bleek een ijdele te zijn, wordt met spanning gewacht op de komst van een K. L. M. vertegenwoordiger voor Nederlandsch-Indië, die in het bezit zal zijn van een volmacht om eventueel een contract aan te gaan.....

En het is te hopen, dat spoedig aan dezen vreemden toestand, door de eindelijke afhandeling van het verzoek der K. L. M. een einde kome.

Mocht het eindigen met de entameering van de luchtlijnen... met of zonder de garantie der Regeering. Het kan niet anders of het algemeen belang en in het bijzonder dat van den handel zoude er mede gediend zijn.

Wanneer begonnen werd met de publicatie van het rapport-Asselbergs zouden wij reeds een schrede in de goede richting verder zijn. Daarom dringen wij aan, op de publicatie, opdat de publieke opinie gelegenheid krijge zich over het vraagstuk van de al dan niet-gewenschtheid van de luchtlijnen uit te spreken. Geheimzinnigheid is hierin volstrekt niet noodig'', zoo eindigt de *Java-Bode*.

HULDIGING DER INDIË-VLIEGERS.

Voorbereiding tot een luchtdienst op Indië.

De volgende circulaire is gericht tot ,,alle Nederlanders''.

De welgeslaagde vliegtocht van Nederland naar Indië, met zooveel spanning door alle Nederlanders gevolgd, heeft nationale gevoelens van de beste soort opgewekt en heeft de mogelijkheid aangetoond van een nog nauwere verbinding tusschen de verschillende deelen van het Rijk der Nederlanden.

Het was dus niet alleen uit een oogpunt van vliegkunst een schoone daad, die de drie kloeke Nederlanders hebben volbracht. Het was een daad, die voor de toekomst — nu men allerwege zint op het openen van verkeerswegen door de lucht — van de grootste nationale beteekenis kan zijn.

Het is daarom begrijpelijk, dat het Nederlandsche volk behoefte heeft om de drie wakkere vliegers te huldigen. De persoonlijke huldiging bij hun terugkeer in het vaderland bereidt de Koninklijke Nederlandsche Vereeniging voor Luchtvaart voor; doch naast die persoonlijke huldiging stellen ondergeteekende zich voor de verrichte daad te doen eeren door er blijvende gevolgen aan te verbinden; en wel in de eerste plaats door het oprichten van een gedenkteeken hier te lande en in Oost-Indië, waardoor de herinnering aan de eerste vlucht ook bij het nageslacht zal worden levendig gehouden; maar bovendien door er voor te zorgen, dat het zoo schoon begonnen heerlijke werk kan worden voortgezet. De eerste schrede is gedaan om een verkeersweg door de lucht te verkrijgen, die Europeesch- met Aziatisch Nederland zal verbinden. Ieder weet, dat er nog veel zal moeten geschieden om alle moeilijkheden te overwinnen, die zich bij het verder streven nog zullen voordoen — welnu ondergeteekenden, vormende een voorloopige commissie, wenschen alle Nederlanders op te wekken om door samenwerking voortzetting van den aangevangen arbeid mogelijk te maken.

Zij stellen zich daarom voor, de noodige gelden bijeen te brengen, om:

1e. Twee groote, drie-motorige verkeersvliegtuigen te laten bouwen en die ter beschikking te stellen van de Koninklijke Luchtvaartmaat-

schappij, om daarmede van Nederland en van Indië uit vluchten te laten ondernemen ter verdere voorbereiding van een luchtdienst, die de banden tusschen Nederland en Indië krachtig zal versterken.

2e. In Nederland en in Ned.-Indië een passend en indrukwekkend gedenkteeken te plaatsen ter herinnering aan de eerste vlucht „Amsterdam-Batavia".

De voorloopige commissie verwacht, dat het hiertoe noodige bedrag van — ruw geschat — 300.000 gulden, spoedig zal zijn bijeengebracht, gezien de geestdriftige stemming, die door het slagen van den eersten tocht alom is verwekt.

De voorloopige commissie hoopt, dat onverwijld in alle plaatsen in ons land, in Indië en overal, waar een aantal Nederlanders van eenige beteekenis woont, plaatselijk comité's zullen ontstaan en wendt zich verder nu reeds vol vertrouwen met het verzoek om krachtigen financieelen steun tot allen, die het een nationale plicht achten om de hiervoren genoemde plannen te verwezenlijken, hoopt verder, dat het voorloopige comité dan inmiddels tot een vast Centraal Comité zal zijn aangevuld.

Ieder, die wil medewerken, melde zich ten spoedigste aan bij een der ondergeteekenden, bij voorkeur bij den heer W. H. J. Dicke, Laan van N.O.-Indië 273, te Den Haag.

Geldelijke bijdragen of aanwijzing op welke wijze daarover zal kunnen worden beschikt, worden gaarne ingewacht bij den penningmeester B. van Haersma Buma, Kneuterdijk 12—14, te 's-Gravenhage.

De voorloopige commissie bestaat uit de heeren mr. M. W. F. Treub, Lt.-Generaal H. N. A. Swart, Lt.-Kolonel K. E. Oudendijk, Ir. J. van Dusseldorp-Hasselman, F. van Peski, B. van Haersma Buma; D. Hans, W. H. J. Dicke allen te 's Gravenhage, W. de Vlugt, burgemeester van Amsterdam, P. J. Haazevoet, J. F. van Hengel, G. A. Dunlop, prof. Van Leeuwen, Walrave Boissevain, H. J. de Jonge, allen te Amsterdam, A. Colijn te Amstelveen, jhr. mr. dr. N. C. de Gijselaar, A. L. Reimeringer, beiden te Leiden, dr. D. J. IJsel de Schepper te Gouda, Rijperda Wierdsma te Rotterdam, dr. Koningsberger, dr. P. H. Ritter, beiden te Utrecht, R. F. P. de Beaufort, te Huis ter Heide, majoor J. H. Hardenberg te Soesterberg en dr. G. W. van Heukelom, te Bilthoven.

DE PLANNEN VOOR EEN WERELDVLUCHT.

Het Haagsche Aneta-kantoor meldde dd. 31 December 1924:

De heeren, die zich bereid hadden verklaard, toe te treden tot een voorloopig comité, dat uit financieel en technisch oogpunt een plan voor een wereldvlucht zou bestudeeren, hebben vandaag te 's-Graven-

hage vergaderd. Er werd een sub-commissie benoemd, bestaande uit prof. Van Royen, majoor Hardenberg, en luitenant ter zee Olivier, die zich zal verstaan met het vliegcomité Holland-Indië, het dezer dagen opgerichte vliegcomité Treub en de Koninklijke Luchtvaartmaatschappij.

In afwachting van het rapport van deze sub-commissie zal elke propaganda voor een wereldvlucht worden gestaakt. Verschillende in en buiten de pers verschenen publicaties werden praematuur geacht.

Men ziet de vluchtplannen nemen een groote vlucht: lijnen in Indië, lijnen Nederland—Indië, een wereldvlucht. Maar reeds doen zich ook waarschuwingen hooren om niet hooger te willen vliegen dan onze vleugels dragen.

Over het plan, van een Nederlandsche wereldvlucht in het begin van 1926 te ondernemen, gaf de redactie van *Het Vliegveld*, in December, beschouwingen, die op het veel omvattende, veel eischende der voorbereiding wijzen, en die, na uiteengezet te hebben wat hiermee zooal gemoeid gaat, tot deze conclusie komen:

„Juist omdat wij meenen te kunnen voorzien hoe het oordeel der deskundigen zal luiden, achten wij het onzen plicht stelling te nemen in deze zaak door de volgende waarschuwingen: men sta sceptisch tegenover dit plan, zoolang de ingestelde studiecommissie haar oordeel nog niet heeft geuit".

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 Januari 1925.

INHOUD.

Gratie verleend. — De strijd om de Indische vennootschapsbelasting. — Een vakblad over den vliegtocht Amsterdam—Batavia. — Vluchtelingen uit Mekka. — De bodem der groote Inlandsche stroomingen. — Spellingverandering.

Gratie verleend. Gouverneur-Generaal Fock, heeft, in afwijking van het advies van het Hooggerechtshof, aan Macaré gratie verleend. Zijn straf werd veranderd in levenslange gevangenisstraf.

De voornaamste overwegingen van het besluit luidden:

„Overwegende, dat de jeugdige leeftijd van beklaagde aanleiding geeft, om de doodstraf niet te doen uitvoeren en dat te meer, wijl van geheel onbevooroordeelde zijde mededeeling is gedaan aangaande een opvallende verbetering, welke in het gedrag en de houding van den veroordeelde is geconstateerd, terwijl de overtuiging bestaat, dat de gevoelens van berouw en wroeging van den veroordeelde oprecht zijn, welke mededeeling is bevestigd door den directeur van de gevangenis te Soerabaja, die in de gelegenheid is den veroordeelde dagelijks te observeeren en voortdurend over diens gedrag wordt ingelicht door den cipier, wakers en ander personeel,

Overwegende, dat een deskundige, die in de gelegenheid is gesteld, de processtukken en verdere beschikbare gegevens grondig te bestudeeren, als zijn meening heeft uitgesproken, dat, hoezeer er een tekort moge zijn, het geheel ontbreken van vatbaarheid voor zedelijke en andere gevoelens niet kan worden aangenomen".

Naar aanleiding van het bericht, dat de Gouverneur-Generaal een onderzoek had laten instellen naar het gedrag en de houding van den veroordeelde, schrijft de *Ind. Crt.:*

Groote waardeering vindt daarom bij ons de gestie van den Gouverneur-Generaal, die besefte, dat hier een ernstige leemte gaapte in de motieven, welke het Hooggerechtshof er toe brachten, te adviseeren om afwijzend op het gratie-request te beschikken, en besloot, zich omtrent het gedrag van Macaré in de gevangenis te laten inlichten.

Daarmee is een element van menschelijkheid gebracht in de behandeling van deze treurige zaak; en wij eeren in den heer Fock zijn

afschuw van het denkbeeld, dat een medemensch op 'n afgelegen plek op hoog bevel wordt afgemaakt, en zijn streven, een motief te vinden tot sparen van dit menschenleven.

* * *

De strijd om de Indische vennootschapsbelasting. Vóórdat de Indische begrooting voor 1925 in de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging aan de orde kwam, gaf de heer J. L. Vleming Jr. een brochure uit: ,,Overzicht en beschouwing'' brengende over vermelden strijd, en verrijkt met een inleiding van den heer F. M. Wibaut. (Uitg. H. D. Tjeenk Willink & Zn. Haarlem. *f* 1.—).

De sedert een viertal jaren door de Indische regeering verwerkte overwegingen om een flink belastingbedrag te halen van de winsten van naamlooze vennootschappen, die 't goed gaat, brachten niet het gewenschte resultaat en lokten van de zijde der getroffenen of te treffenen boos verweer uit. De Indische regeering heeft daarom een commissie benoemd, onder voorzitterschap van den toenmaligen vicepresident van den Raad van Indië, Dr. Moresco. Haar voorstel was een progressieve winstbelasting voor rechtspersonen, tegen afschaffing van de inkomstenbelasting voor rechtspersonen, van speciale uitvoerrechten, van productenbelastingen en van de aardoliebelasting.

Dit stelsel vond heftige aanvechting van de zijde van het grootkapitaal. Prof. Mr. Treub nam hierbij de leiding. Minister De Graaff benoemde daarop hier te lande ook een commissie, die, onder voorzitterschap van Prof. Dr. Bruins, nader over de kwestie te rapporteeren had. Deze koos ook wel partij tegen de door Prof. Treub voorgestane uitkeeringsbelasting, zij wilde wel het beginsel der winstbelasting evenals de commissie Moresco, maar om de theoretische en practische bezwaren, welke zij aan progressie verbonden acht, verving zij deze door een proportioneel stelsel. Minister De Graaff maakte dit voorstel tot het zijne. De Volksraad liet er zich ook voor vinden, hoewel hij een progressie-klank door het proportioneele heen wilde laten klinken.

De Sch. der brochure, de heer J. L. Vleming is beslist voorstander van de progressieve winstbelasting. De nu geschreven brochure is geenszins het eerste pleidooi, dat hij terzake levert, hij herinnert hieraan in zijn Voorwoord, dat zoo een bronnenopgave wordt.

Hij verdeelt de behandelde stof dan over: de strijd om het principe der heffing; het heffingspercentage; met welke middelen door den ondernemersraad voor N.-I. en eenige bij dien raad aangesloten belanghebbenden gestreden wordt, en een slotwoord.

In afwachting van hetgeen verder oorbaar zal zijn, besluit hij het hoofdstuk over het verheffingspercentage aldus: ,,Hoe de heffing ook zal zijn, men houde zich aan de uitspraak van de Commissie Moresco, overgenomen door de (Ind.) Regeering, hierop neerkomende, dat de

bijdrage van de N. Vn. onder de bepalingen van de nieuwe wet voor de e.k. normale jaren gelijk of nagenoeg gelijk zal moeten zijn aan hetgeen zij volgens de oude bepalingen bijdroegen..... en dat is dus in ieder geval ongeveer *f* 51 millioen gulden".

* * *

Een vakblad over den vliegtocht Amsterdam—Batavia. Het Vliegveld, maandblad van de Kon. Ned. Ver. voor Luchtvaart, voegde aan zijn November-aflevering een door de nationale kleuren omlijste bijlage toe, om de Nederlandsche vlieg-pioniers te huldigen bij hun op 24 November 1924 volbrachten tocht Amsterdam—Batavia. Aan die bijlage ontleenen wij het gedeelte dat niet alleen over de verdiensten van de drie vliegers spreekt, maar ook over het aandeel dat anderen aan het welslagen hebben gehad.

„Een driewerf hoera, voor de kranige kerels Van der Hoop, Van Weerden Poelman en Van den Broeke, zij te zamen wisten op zoo uitnemende wijze de kleuren van Nederland over den vreemde naar het verre Oosten te dragen. Hierdoor bevestigden zij op sprekende wijze, het bij hun vertrek door den Voorzitter van het Comité, den generaal Snijders, in hun gestelde vertrouwen, een vertrouwen dat het geheele Nederlandsche volk deelde. Wij wenschen de koene bemanning geluk met deze prestatie, onszelf met het feit, dat het onze vliegers zijn geweest, die het hebben verricht; door hun werk zijn wij trotsch Hollanders te zijn. Ons klein land, met zijn aviatisch reeds zoo goeden naam, ziet dien naam nog weer bestendigd, Nederland is niet achtergebleven bij grootere Rijken. Hierdoor is getoond, dat, hoe in de toekomst de gevolgen ook mogen zijn van dit pionierwerk voor luchtverkeer, bij het kiezen van den luchtweg naar het Oosten met de Nederlandsch-Indische belangen rekening zal moeten worden gehouden. Wij toch hebben bewezen wat wij kunnen, meer nog *wij* waren het, die voor het eerst dit werk deden met een verkeersvliegtuig. Daarom is de moreele beteekenis van dezen tocht zoo buitengewoon groot.

Naast onze hulde, gelukwenschen, — ja welke woorden drukken dat groote gevoel feitelijk uit — aan de bemanning, bieden wij die ook aan, aan het Comité van de Holland—Indiëvlucht, nu het zijn onvermoeiden arbeid met dezen verdienden uitslag bekroond ziet. De N. V. Nederlandsche Vliegtuigenfabriek wenschen wij van harte geluk met het succes van hare machine, evenals de Rolls Royce fabrieken, voor de trouwe hulp, die de motor vanaf Philippopel heeft verleend. Onze sympathie aan de Hoofdredactie van *Het Leven* voor hare fiksche, royale hulp door de nieuwe (goedloopende trouwe) motor beschikbaar te stellen.

Last but not least herhalen wij nogmaals: bravo! voor de heeren Guilonard, Brassen met hun technisch personeel voor het mooie werk

in Philippopel, toen in 4 dagen het vliegtuig weder startklaar gereed stond".

* * *

Vluchtelingen uit Mekka. Den 27en October bracht de vrachtstoomer Kangean van de Maatschappij Nederland een kleine 600 vluchtelingen uit Hedchas op het quarantaine-eiland Onrust aan. De *Java-Bode* van dien datum en den volgenden dag gaf in verband hiermede eenige mededeelingen, aan welke het hier volgende is ontleend.

„Men kent de voorgeschiedenis. De Regeering heeft zich voor eenige weken tot de Mij. Nederland gewend met het verzoek een daartoe geschikt schip te bestemmen tot het afhalen van hen, wien de grond van Koning Hoessein's rijk te heet onder de voeten werd. Een viertal schepen kwam daarvoor in aanmerking, waaronder in de eerste plaats de Kangean, een ongeveer 7000 ton metende vrachtboot, die van Nederland op weg was naar Soerabaja.

Telegrafisch kreeg het schip order om Djeddah aan te doen en daar de vluchtelingen op te nemen. Dank zij een bijzonder snel volbrachte reis was het schip niet alleen tijdig te Djeddah, maar het kon, na daar eenige dagen gelegen te hebben, nog tijdig zijn last op Onrust afzetten en doorstoomen naar zijn bestemming. Nog hedenmorgen heeft het zijn reis naar Soerabaja voortgezet. De Hadji's zijn veilig onderdak op het eiland van den heer Postma, en daar ligt al de gouvernements-stoomer Sirius gereed om hen morgen naar Priok over te brengen.

Wij hadden hedenmorgen gelegenheid het debarkeeren mede te maken, en voor wij onze indrukken beschrijven moet ons de verklaring van het hart, dat de leiding van deze eenigszins buiten het bedevaart-seizoen vallende „buiten-model"-gebeurtenis buitengewoon vlot van stapel is geloopen, dank zij samenwerking tusschen scheepvaart-autoriteiten, Burg. Gen. D. en Mij. Nederland. Ook de reis is bijzonder gelukkig geweest, ondanks het feit, dat het schip geen dokter voerde. Maar het is al mooi, dat deze voorziening zoo snel getroffen is. „Aan boord van een vrachtboot — aldus gezagvoerder van der Laan — daar speelt de eerste officier voor dokter — en met succes ook..... getuige het resultaat; slechts vier dooden en een gestorven zuigeling op een zeshonderd-tal passagiers. Geen besmettelijke ziekte en een uitstekende stemming".

Het spreek vanzelf, dat de opvarenden vol waren van hun avontuur. De verhalen over de orang Wahabi zullen nu rondgaan door de dessa's. De pelgrims hebben heel wat te vertellen.

Wat de verhalen van deze pelgrims dan brengen, bevat, voor wie de berichten over het optreden der Wahabieten gelezen heeft, zoo weinig nieuws, dat wij 't niet overnemen, evenmin als de bijzonder-

heden, die de J. B. weergeeft over het tochtje naar Onrust, om daarentegen aan de algemeene indrukken meer plaats in te ruimen.

,,De cijfers bevestigen het vermoeden, dat de toestand in den Hedchas, sinds den inval der Wahabieten, vrij ordelijk geworden is. Daar woonden in totaal ongeveer 4000 Nederlandsch-Indische onderdanen. Thans zijn er ongeveer 2500 achtergebleven. Wanneer de derde en laatste groep vluchtelingen hier zal zijn aangekomen, bedraagt het aantal teruggekeerden zoowat 1500. Wij vernemen dan ook, dat velen op het laatste oogenblik van plan zijn veranderd en gebleven zijn. Een geval is bekend van een familie, die uit Indië telegrafisch *f* 1500.— kreeg toegezonden om te repatrieeren, maar die bij nader inzien van dat aanbod geen gebruik heeft gemaakt. Wanneer men trouwens weet, dat van de omstreeks 600 vluchtelingen van de Kangean, die heden te Priok aangekomen zijn, er 450 zijn, die uit eigen middelen den terugtocht hebben betaald, en dat er slechts 150 zijn die op gouvernements-voorschot gereisd hebben, dan komt men tot de overtuiging, dat van een panische vlucht eigenlijk geen sprake kan zijn.

De eerste groep Indische vluchtelingen, ongeveer 450 menschen groot, is per Engelsche scheepsgelegenheid naar Singapore vertokken en is daar waarschijnlijk dezer dagen aangekomen. Reken daarbij de 600 passagiers van de Kangean en een derde groep van omstreeks 450 menschen, die per Jason onderweg is (waarschijnlijk naar Singapore), dan komt men tot ons bovengenoemd getal. De laatsten zullen denkelijk te Singapore in quarantaine gaan en vandaar per K. P. M.-boot hierheen gebracht worden.

Men krijgt een indruk, dat de Mekka-vaart door dit avontuur niet belangrijk verminderen zal. Reeds komen aanvragen voor het volgend jaar in vrij groote hoeveelheid binnen. In het algemeen schijnt de overtuiging te heerschen, dat het ergste voorbij is.

Opmerkelijk is de stemming tegen koning Hoessein, die ongeveer drie uren vóór de Kangean Djeddah verliet. ,,En een boel geld dat hij nog heeft meegenomen'' zeggen de vluchtelingen. Dit is hetzelfde verschijnsel, dat men opmerkt in de Egyptische bladen, die hier worden gelezen. De Wahabieten worden beschreven als ongeregelde troepen, voorzien van vuurwapenen, kanonnen zelfs. Alleen zij, die geen duidelijke voorstelling hebben omtrent die stammen, betreuren het, dat men geen wapens had om tegen ze te vechten. Dat zijn dezelfden, die verklaren, dat de Wahabieten ,,geen Mohammedanen'' zijn.

,,Wèl Mohammedanen'' zeggen beter-geïnformeerde reisgenooten. ,,Nou..... dan een ànder soort Mohammedanen'' geven de eersten toe, maar ze geven er blijk van, dat ze geen verschil zien tusschen de bedoelingen van deze stammen en die van de roovers, die tusschen Medina en Mekka en Djeddah de Hadji-karavanen aanvallen en uitschudden.

Dergelijke gesprekken hooren wij op het pontje, dat de schoongewassen Hadji's in groepen van 200 overbrengt van het ,,vuile'' naar het ,,schoone'' quarantaine-eiland. Ze hurken rustig bijeen en er heerscht een uitstekende stemming.

Aan de overzijde gevoelt men zich eerst recht behaaglijk. En terecht. Deze thuiskomers hebben allerlei quarantaine-gelegenheden meegemaakt. Er zijn er bij, die gehandhaafd worden uit gezags-overwegingen van een natie met ,,invloedssfeer'', er zijn er bij waar de ongelukkigen worden afgezet..... waar zij vijftig cent moeten betalen voor een glas water..... Hier aan de kust van het Indische vaderland is het anders. Water is er in overvloed. Voedsel wordt gratis verstrekt (het gouvernement betaalt 30 cents per hoofd aan de keuken). In de loodsen liggen zindelijke matjes met borden en kroezen van gekleurd émaille, en de boomen leveren plenty zure asem à discrétion ..... kortom ..... men is weer *thuis*.

Het reisgezelschap is ondergebracht, en bij de enkele zieken blijft de verpleegster achter.

Dan steekt het bootje weer af en richt den steven naar den overkant..... Nog één zending en de uittocht der Hadji's behoort alweer tot het verleden. Men verwacht, dat de animo niet gedoofd is. Dit jaar heeft het quarantaine-station zich ruim bedropen. De Mekkavaart heeft een kleine *f* 90.000 opgebracht, die ten goede gekomen is aan onze uitstekende quarantaine.

In dat opzicht heeft Nederlandsch-Indië op de Volkenbonds-conferentie te Singapore, over de hygiënische voorzieningen in het Verre Oosten, waarlijk niet veel te leeren. Wij kunnen goed voor den dag komen''.

In Hedchas is het intusschen weer oorlog geworden. Koning Hoessein's zoon, Ali en Ibn Saoed, de vorst der Wahabieten, beproeven alle kansen van het wapenspel.

* * *

De bodem der groote Inlandsche stroomingen. *P. E. B.* orgaan van den N. I. Politiek-economischen bond van 22 October, gaf over bovenvermeld onderwerp de volgende beschouwingen, betreffende ,,Houding *der overheid*''.

1. *Bodem der groote Inlandsche stroomingen.*

Op den bodem van de groote stroomingen ligt meer of minder diep het nationalisme. Het verlangen naar eigen lotsbeschikking, onbestemd bij de groote massa, bewust bij den eenen, vurig bij den anderen leider, welke gradueele verschillen ook mogen bestaan in beoordeeling van zijn tijdelijke onmisbaarheid, in waardeering voor de vervulling van zijn taak. Ook de Comm. Pij. is hier, wat ook de in Euro-

peesche scholing opgevoede leiders aan sociaal-economische doctrine mogen verkondigen, in de praktijk van haar optreden nationalist, een nationalisme dat bij die groep van steedsche proletariërs uit den aard der economische verhoudingen sterk economisch gekleurd is en naar buitenlandsch voorbeeld een revolutionnaire tendenz vertoont.

Een dergelijk emancipatiestreven ziet de Regeering — Zij heeft het bij herhaling in het openbaar verzekerd — niet als een crimineel maar als een sociologisch verschijnsel; niet als een toevallige plaatselijk Indische roering, maar als manifestatie van den nieuwen geest die door de wereld vaart, die zich bijzonder krachtig in Azië openbaart bij de overheerschte volken, waar de ontmoeting van Oost en West een economische, intellectueele en sociale revolutie heeft teweeggebracht. Doch om het maatschappelijk phaenomeen zijn juiste baan te laten doorloopen, moet in deze koloniale, vaak inerte maatschappij de overheid tegenkrachten in werking zetten, leiding geven. Eerst wanneer het opkomen voor eigen lotsbeschikking leidt tot vertreding of bedreiging van gelijkwaardige rechten van anderen of van de gemeenschap, acht de Regeering het gebruik van het strafapparaat geboden.

Uit de maatschappij zelve nu ontstaan te weinig tegenkrachten, zij is in het algemeen te indifferent; wat de inheemsche bevolkingsgroep betreft bovendien te zwak georganiseerd, terwijl de Europeesche grootendeels te zeer geconcentreerd is op beroep of bedrijf, in den regel te onkundig, hoe de inheemsche maatschappij is geleed en wat er in haar omgaat, soms uit vooroordeel en onkunde onwelwillend en tactloos. Ware het anders, de Inlandsche pers zou minder gelegenheid vinden te wapen te loopen tegen tactlooze, onvriendelijke en onhandige uitlatingen van Europeesche zijde.

2. *Strafrechtelijke repressie.*

Het strafapparaat wordt o.m. in werking gebracht tegen spreek- en persdelicten, voornamelijk aan Inlandsche zijde voorgevallen. De Europeesche journalist weet, wanneer het te pas komt, zijn woorden gemeenlijk zóó te kiezen, dat zij snijden of striemen maar hem niet in de rechtzaal brengen; toch richt, dank zij de aandacht waarmede de Inlandsche pers de Europeesche confrères volgt, zulk een verbitterend artikel in wijden kring schade aan. De Inlandsche journalist staat vaker terecht om een ontoelaatbare uitlating.

De geest van het grootste deel der Inlandsche, vooral der communistische pers, werkt niet mede om een spheer van welwillendheid te scheppen, waarin constructieve staatkundige arbeid gedijen kan. Dezelfde grief geldt een aantal Europeesche bladen.

Deze ongewenschte toestand gaf reeds meermalen aanleiding te overwegen, wat er administratief zou kunnen worden gedaan ter be-

teugeling van persexcessen. Verschillende middelen werden overwogen doch moesten weder worden terzijde gesteld, een licentiestelsel, een waarborgstelsel; ook kwam ter sprake — de dagbladen wezen daar reeds op — de mogelijkheid om in tijden van spanning, op het voetspoor van de regeling voor het vergaderrecht, een tijdelijke censuur in te voeren, en een aanvulling van de zgn. haatzaai-artikelen met een artikel over het *klasse*-haatzaaien.

3. *Preventieve leiding.*

Tot de categorie der preventieve behooren (behalve de toepassing van de toelatingsregelen, welke van wijder strekking zijn en hier niet besproken worden):

a) de beperkingen van het vergaderrecht en het vergaderverbod voor jeugdige personen; *b)* de hanteering van de goedkeuring op statuten; *c)* de beperking van de bewegingsvrijheid voor volksleiders; *d)* het toezicht op het ongesubsidieerd onderwijs en een eventueele beperking van subsidie voor anti-gouvernementeel particulier onderwijs; *e)* het toezicht op de politieke gezindheid van de gouvernementsonderwijzers, der ambtenaren in het algemeen.

a. Vergaderrecht: in *Stbl.* no. 452 van het vorige jaar verscheen een aanvulling van het Kon. Besluit van 1918 (*Stbl.* 1919 no. 27) op het recht van vereeniging en vergadering, houdende ontzegging van dit recht aan personen beneden de 18 jaar voorzoover betreft deelneming aan vereenigingen en vergaderingen van staatkundigen aard. De ratio van deze regeling ligt in de overweging, dat hoe onontbeerlijk politieke ontwikkeling en belangstelling bij de bevolking ook moge zijn, een vroegtijdige politieke beïnvloeding, vooral met anti-gouvernementeele buitenlandsche theorieën, niet anders dan verwarring kan stichten in jeugdige breinen, en een bevooroodeeld geestelijk proletariaat moet kweeken.

Aan deze principieele regeling waren een aantal voorschriften vastgekoppeld, strekkende om het toezicht van bestuurszijde op openbare vergaderingen van staatkundigen aard beter te waarborgen: het doen van kennisgeving van elke te houden vergadering binnen 1 etmaal (Java) of 2 etmalen (Buitengewesten) werd o.m. voorgeschreven.

b. De hanteering van de goedkeuring van statuten: bij de Sarekat Ambon kwam ter sprake, hoe de Regeering zich, evenals in 1923 ten aanzien van de N. I. P., weder genoopt heeft gezien om op grond van het doen en laten en van de duidelijk gebleken bedoelingen van een vereeniging de rechtspersoonlijkheid te weigeren.

c. Bewegingsvrijheid van volksleiders: de Reisregeling van 1918 (*Stbl.* no. 694) geeft aan den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid om in bepaald aan te wijzen landstreken de reisvrijheid te beperken

door een paspoort voor te schrijven voor niet binnen die streken woonachtigen. Het paspoort kan onder beperkende voorwaarden worden uitgegeven, en is een jaar geldig; het kan worden geweigerd of ingetrokken in het belang van de openbare orde en rust in de betrokken landstreek.

In het afgeloopen jaar (*Stbl.* 1923 no. 410) moest, in verband met het ongewenschte drijven van den propagandist Ponamon in streken van nog primitieve ontwikkeling in een deel der residentie Menado, aan de in 1918 en 1919 aangewezen landstreken (*Stbl.* 1918 No. 696 en 1919 No. 483) worden toegevoegd de onderafdeeling Gorontalo van de gelijknamige afdeeling en de onderafdeelingen Posso en Paloe der afdeeling Midden-Selébès.

De Regeering meent tot beperking van het vrije verkeer en dus van de vrije gedachtenuiting te moeten overgaan in die streken, waar de bevolking aan staatkundige ontwikkeling in de moderne beteekenis nog niet toe is, waar een onbegrepen propaganda geen andere resultaten zou opleveren dan gisting en ongerustheid. Zij voelt zich verplicht te verhelpen het gebrek aan inzicht van sommige leiders in hetgeen primitieve streken, die nog geen dertig jaar geleden geen aanraking hadden met de wereld buiten, wel en niet kunnen verdragen.

d. 1. *Toezicht op het ongesubsidieerd onderwijs.* Evenals ten aanzien van de politieke scholing in vereenigingen en vergaderingen werd de Regeering tot politieke kinderwetgeving genoopt op het stuk van onderwijs aan minderjarige, en wel door het groeiend aantal ongesubsidieerde inlandsche en hollandsch-inlandsche scholen op communistischen grondslag. Opvoeding in politiek op vergaderingen, of op school, het is alles even ongewenscht, even rampspoedig voor het karakter van kinderen.

Bij *Stbl.* 1923 no. 136 werd daarom het bijzonder onderwijs, voor zoover dit niet reeds krachtens eenig algemeen of bijzonder voorschrift aan het toezicht der overheid is onderworpen, onder zulk toezicht gesteld, een toezicht uitsluitend gericht op de mentaliteit van den onderwijzer en uitsluitend repressief. Voor het geven van onderwijs is nl. geen vergunning vereischt, slechts kennisgeving aan het Hoofd van gewestelijk bestuur voorgeschreven; en het toezicht richt zich niet op het paedagogisch of onderwijstechnisch gehalte van het gegeven onderricht, maar strekt uitsluitend tot afweer zoo noodig van ongewenschte leeringen. Die afweer bestaat in de aan het Hoofd van gewestelijk bestuur gegeven bevoegdheid om een bepaald persoon het geven van onderwijs te verbieden voor ten hoogte twee jaar, tegen welk verbod beroep open staat op den Gouverneur-Generaal.

Hoe deze ordonnantie in de praktijk gewerkt heeft, valt thans na haar kort bestaan nog niet te zeggen.

2. *Beperking van subsidie aan anti-gezagsonderwijs.* Naar aanlei-

ding van de veroordeeling van den heer Meijer te Bandoeng wegens haatzaaien tegen de Regeering en met het oog op de strekking van zijn onderwijs — hetwelk formeel aan de subsidiebepalingen voldoet — werd in de dagbladen de vraag gesteld, of die veroordeeling geen grond opleverde tot intrekking van de subsidie dan wel tot het stellen van den eisch aan het schoolbestuur, dat alle relaties met zulk een onderwijzer worden verbroken. Het ging dus om de tegenstrijdigheid, die prima facie besloten ligt in het subsidieeren van een instelling, welke dat subsidie alleen tegen het Gouvernement schijnt te gebruiken.

Bij goed inzien blijkt echter, dat deze vermeende tegenstrijdigheid zich eigenlijk evenzeer en algemeener voordoet bij de opneming van anti-gouvernementeelen in gouvernementsdienst en dat derhalve het antwoord op die hoofdvraag voor dit bijzonder aspect daarvan mede beslissend is.

Doch wel is het een punt, de overweging waard, of niet, uit hoofde van de bijzondere beteekenis van het geven van onderwijs aan de jeugd, tegen ongewenschte leerkrachten aan gesubsidieerde scholen een middel tot afweer geschapen moet worden. Maar ook op dit punt zal wellicht een universeeler voorziening dan alleen voor het gesubsidieerd onderwijs noodig zijn, b.v. een algemeene regeling van het verlies van onderwijsbevoegdheid als gevolg van een rechterlijk vonnis wegens anti-gouvernementeel optreden.

e. Toezicht op de politieke gezindheid van ambtenaren, in het bijzonder onderwijzers.

1. Meermalen in de laatste jaren werd de Regeering voor de vraag gesteld, of zij lieden, de anti-gouvernementeele communistische richting toegedaan, in haar dienst mocht houden, in het algemeen zij die een anti-gezag-propaganda voeren. Meermalen werd in pers en vergadering haar verweten, dat Zij zelf schuldig staat aan de ondermijning van Haar gezag.

Zoo eenvoudig heeft de Regeering de zaak nooit behandeld, overtuigd als Zij was, dat verschil van overtuiging een voor het welzijn des volks nuttige samenwerking niet behoeft af te snijden, mits in concreto de overtuiging van de overheid in de uitoefening van den dienst prevaleert en de ambtenaren, die een andere richting heilzamer zouden achten, ook buiten den dienst toonen te begrijpen dat in het openbaar geargumenteerd en getuigd mag worden maar nimmer het gezag middellijk of onmiddellijk ondermijnd (Bb. 9284). Het geval-Baars-1917 was een zuivere toepassing van dezen stelregel geweest; bij zijn wederintrede in openbaren dienst, ditmaal van een locaal ressort, heeft de Regeering in het feit, dat deze propagandistische ambtenaar bezoldiging genoot uit een van Landswege gesteunde openbare kas, geen aanleiding gevonden tot ingrijpen (motie-Van Hartingsveldt in den Semarangschen raad).

Ook in dezen heeft de Regeering het boven (bij Semaoens actie) ontvouwde beginsel in toepassing gebracht, dat niet het aanhangen alleen van een verkeerd geoordeelde leer tot ontslag of vervolging mag leiden, maar eerst zulke concrete uitingen, welke de bestaande rechtsorde bedreigen.

2. Het beginsel eischt evenwel bijzondere toepassing bij die overheidsdiensten, welke rechtstreeks dienen tot handhaving van de rechtsorde, en bij het onderwijs.

Voor de *politie* vroeg de zaak aandacht in de dagen van den onder Semaoens invloed staanden Inlandschen politiebond. Sedert is die organisatie weder tot zuivere vakvereeniging geworden. In het *leger*, gezagsinstrument als de politie, wordt tegen landsdienaren, wien het moeilijk valt het bestaande overheidsgezag hoog te houden, opgetreden met verbandacte en ontslag, met verbieden van bepaalde vereenigingen en afsnijden van politieke banden tusschen militaire vereenigingen en de burgermaatschappij.

3. De houding der overheid tegenover *communistische onderwijzers*. Naar aanleiding van een incident te Kendal in de dagen der pandhuisstaking, kreeg de Regeering de vraag voorgelegd, wat de houding moest zijn tegen het zitting nemen van twee communistische onderwijzers in het bestuur der plaatselijke roode S. I.

De Regeering besliste, wederom, dat zij eerst bij concrete ontoelaatbare handelingen en buitengewone roerigheid aan ontslag bloot zouden staan. Wel werd toen opdracht gegeven tot overplaatsing naar een andere, verwijderde streek, uit overweging, dat, moge een verstokt partijganger daardoor niets van zijn toewijding verliezen, de overplaatsing op hen, die wellicht door bijzonderen omgang tijdelijk uit hun evenwicht waren gerukt, een heilzamen invloed kon hebben.

Van Makasser werden in 1923 twee onderwijzers wegens hun leidend aandeel in de communistische actie aldaar overgeplaatst naar standplaatsen, waar zij geen invloed konden hebben, terwijl hun openbare actie aanleiding gaf hun Bb. 9284 in herinnering te brengen. In het algemeen echter zal overplaatsing ongewenscht zijn, omdat de kans op overplanting van schadelijke actie geschapen wordt.

Een Inlandsch onderwijzer had in een politieke rede het kapitalisme aan de kaak gesteld, welk optreden eveneens als ontoelaatbare uiting van aan het gezag vijandige gezindheid in verband werd gebracht met de zgn. muilkorfcirculaire. Daartegen kan worden aangevoerd dat men, zoo redeneerende, aan die circulaire een wijde uitbreiding zou geven, immers dan zou moeten worden aangenomen dat verzet tegen het kapitalisme gelijk staat met verzet tegen de overheid in een kapitalistische maatschappij.

In al deze gevallen, niet alleen van de communistische onderwijzers maar van de ambtenaren in het algemeen, is het gemakkelijker hen

kort en goed uit te stooten dan den juisten middenweg te bewandelen. De Regeering acht het intusschen plicht onderscheid te maken al naar gelang van de mentaliteit der individuen; generaliseeren schijnt Haar niet mogelijk en vaak aanleiding gevend tot onbillijkheden.

4. *Slot.*

Dit zijn eenige middelen, welke de overheid in haar leiding van de emancipatie ten dienste staan. Doch onvergelijkelijk meer en principieel andere waarde heeft een houding — mogelijk niet alleen voor de overheid, maar even goed voor de Europeesche ingezetenen — welke er op berekend is om de ,,Inlandsche beweging'', zooveel maar mogelijk, te associeeren aan elks hier te vervullen taak, in haar belangstellend te willen zien — aangezien de vertegenwoordigende lichamen nog maar fragmentarisch en onvolmaakt de spreekplaats zijn der ingezetenen — een nog onbewerkt, spontaan uit de maatschappij opgekomen orgaan tot vertolking van wat er in de inheemsche samenleving omgaat. Een houding die er toe leidt, om nimmer zonder critiek, maar steeds tegemoetkomend en met belangstelling aan te hooren welk geluid uit die maatschappij opkomt.

Misschien voelen dan velen de bedenking rijzen: maar al die onderlinge verdeeldheid en het wantrouwen tusschen Inlandsche voormannen, hun zelden uitgevoerde groote plannen, hun miskenning van wat de Europeaan hier voor goeds en grootsch bracht, is nu dat alles zoo belangrijk dat wij daaraan onze aandacht moeten besteden!

Het antwoord luidt: de zgn. Inlandsche beweging is méér dan deze uiterlijke verschijnselen, zij is de reactie der bevolking in de intellectueele, sociale en economische revolutie die zich in het Oosten voltrekt: en daarom is zij ieders aandacht overwaard.

* * *

Spellingverandering. In *Neerlandia* schreef de heer Roessingh van Iterson:

Indië is gelukkig gemaakt met een spellingverandering; niet dat de voorstellen der ,,Vereenvoudiging'' zijn ingevoerd, daar zijn we nog ver van verwijderd, maar er is toch een spellingverandering gekomen, en wel op bevel van de regeering.

De bedoelde spellingwijziging betreft alleen de aardrijkskundige namen. Denk daar niet gering over, hun aantal is 26,000, vervat in een boek van 361 bladzijden, terwijl alleen de Bezuiniging oorzaak is, dat er geen 450,000 namen zijn vermeld.

In het voorbericht lezen we, dat de commissie, die met de herziening van de eerste lijst van aardrijkskundige namen (van 1906) belast was, midden 1921 zoo goed als gereed was met haar taak, toen zij vernam, dat er bij het departement van onderwijs en eeredienst

plannen bestonden tot wijziging van de bestaande spelregels van de voornaamste Indonesische talen, welke regels de commissie moest volgen. In Juli 1921 maakte het departement de nieuwste regels bekend..... Is zulk een snelle beslissing voor minister De Visser niet om groen en geel te worden van afgunst?

De commissie, die haar Voorbericht niet heeft onderteekend, heeft recht op den dank van alle oudgasten. Immers wat geeft ons meer vermaak dan de wijze, waarop baren en menschen, die hier nooit geweest zijn, Inlandsche plaatsnamen uitspreken? En nu heeft de commissie er angstvallig tegen gewaakt, dat haar regels dit genoegen zouden vergallen. Ik meen dit te kunnen aantoonen door enkele van die regels hier te laten volgen:

a. Medeklinkers worden, in overeenstemming met de juiste schrijfwijze of met hun uitspraak in de inheemsche taal, in den regel niet verdubbeld. De mogelijkheid, dat de juiste schrijfwijze met een enkelen medeklinker aanleiding kan geven tot een verkeerde uitspraak van den voorafgaanden korten klank, brengt hierin geen wijziging. Dus, de commissie is zonder genade voor den onbedrevene in de talen van Insulinde, maar vol ontzag voor deze talen! Indien de dubbele medeklinker, gaat de regel verder, gehoord wordt, moet hij ook geschreven worden; niet zelden zou de weglating van den tweeden medeklinker aan het woord een heel andere beteekenis geven. Men mag vragen, of de verkeerde uitspraak dat ook niet zal doen!

b. Terwijl de stomme e wordt geschreven zonder bijkomend teeken, de e als in lenig (é) en die als in pet (è), moet de o steeds enkel geschreven worden zonder teekens en evenzoo de *a*; verder moet de i klank van zit en de ie klank van brief beide door i worden weergegeven. Wie heeft ooit van zijn levensdagen van zoo'n lamme plagerij gehoord?

c. De zelfstandige onderdeelen van een samengesteld woord worden in den regel aan elkaar geschreven. Uitzonderingen zijn bijv. Zuid-Bangka, Fort de Kock, Meester-Cornelis en Hoeloe Sambas. Dit wordt een ramp voor den baar, die neiging zal hebben moeara-énim uit te spreken als Moear Aénim en Kotanopon als Kotan Opon, i. p. v. Moeara Enim en Kotta Nopon.

d. Het teeken *a* wordt niet alleen gebruikt voor lange en korte *a* klanken maar ook voor een Javaschen klank, die zoowat overeenkomt met dien van vaoder. Dit schijnt wel weer zeer bepaald bedacht om het verkeerd uitspreken van de namen in de hand te werken. Eenige jaren geleden werd die klank meestal weergegeven door een o met een dakteeken, door een a met een o-tje er boven, ook wel door een o zonder teeken. Dit laatste was fout, omdat het tot een verkeerde uitspraak voerde, maar of men nu zegt Wonosobo met een o-klank of Wanasaba met een a-klank, dat is toch niet minder erg!

En bovendien wat zal de nieuweling terecht brengen van bijv. Sidaardja (dit is niet volgens de lijst, maar het ,,teeken overeenkomende met het bovenste deel van een uitroepteeken'' dat de commissie tusschen de tweede en derde lettergroep plaatst, wordt nu reeds algemeen weggelaten)? Vermoedelijk Si-daar-dja, i.p. van Sidao, Ardjao.

e. De Javaansche h wordt in het begin van een woord niet overgenomen, in het midden alleen geschreven tusschen twee gelijke klinkers, maar aan het einde van een woord steeds overgenomen. Dit zal wel te verdedigen zijn, maar makkelijk is het toch niet.

Het gevoel van wrevel, dat deze voorbeelden zeker gewekt hebben, kan ik verzachten door er op te wijzen, dat de commissie ook wel eens goed voor de baren is: men hoeft niet te schrijven Hatoenoeroewaémalé, Karloetoewarasiwa en Kareuëngmeuateuë, maar mag een koppelteeken invoegen, zoodat deze namen worden: Hatoenoeroe-waémalé, Karloetoe-warasiwa en Kareuëng-meuateuë.

Een ander voorbeeld van haar goedhartigheid is haar voorschrift om, als een i op een a volgt zonder samen den tweeklank al te vormen een deelteeken te plaatsen, dus Kotaïndramajoe en Kotaïntan, ter vermijding van de uitspraak Kot-ain-dra-ma-joe en Kot-ain-tan.

Tot zoover de moeilijkheden voor hen, die geen Inlandsche talen kennen. Maar ook zij, met wie dit wel meer of minder het geval is, beschouwen deze nieuwe lijst niet bepaald als een weldaad: Het is niet prettig om geen enkelen aardrijkskundigen naam te durven neerschrijven zonder de lijst te raadplegen; let wel: zelfs als men Batavia moet schrijven is men onrustig: is Nieuw-Guinea niet geworden Nieuw Guiné? (Om een reden, die valt buiten de XXV regels).

Vooral heeft de ,,administratie'' veel last van de wijziging van de beginletters (zoo werd Cheribon: Tjerebon), omdat dan — en nog wel midden in een jaar — verandering in de klappers moest worden aangebracht.

En nu het belangrijkste van alles over dit onderwerp, waarvoor ik de aandacht wilde vragen: al deze ellende is uitgestort over een verzameling vrije Nederlanders, die bovendien nog, de een wat meer, de ander wat minder, lijden aan Indische prikkelbaarheid. Maar er is geen oproer gekomen, de kranten hebben niet vol ingezonden stukken gestaan, er zijn geen protestvergaderingen gehouden, niets van dit alles. We doen allemaal erg ons best om de plaatsnamen te schrijven naar den lieven wil der regeering. Is dit niet vol bemoediging voor minister De Visser? Zou dit niet het hart kunnen zijn, dat hem onder den riem moet worden gestoken?

Nog een kleine opmerking. Lezer in Nederland, schrijf niet meer over Menadoneesche soldaten, dat moet zijn Manadoneesche en verneem bij dezen, dat de anti-makasser een anti-makassar is geworden!

BUITENLAND.

INHOUD:

Cayenne en Biribi. — Het Panamakanaal. — Automobiel-verkeer in de Sahara.

Cayenne en Biribi. In haar nrs. van 16 en 18 December bracht *La Dépêche Coloniale* twee onderwerpen ter sprake, die in *D. I. G.* van 1924 behandeld werden. Op blz. 251 werd toen gesproken over een voorstel door 3 leden bij den Parijschen gemeenteraad aanhangig gemaakt, om bij de ,,préfecture de police'' te komen tot de oprichting van een afdeeling voor de ,,affaires indigènes nord-africaines'', noodig geworden door de lastige aanwezigheid van tienduizenden negers in de Fransch hoofdstad. Op blz. 956 werd het ,,Dante n'avait rien vu'' waar gemaakt, aan de hand der door Albert Londres gegeven beschrijving van de toestanden bij de strafcompagnieën in Fransch Noord-Afrika, en op blz. 1047 werd eerst melding gemaakt van het voornemen tot opheffing van die strafcompagnieën, alsmede van de algemeene strafkolonie in Guyana, maar moest daaraan worden toegevoegd, dat de Fransche Kamer de tot dit doel gevraagde gelden niet had beschikbaar gesteld.

Betreffende deze twee aangelegenheden bevatte *L. D. C.* nu nader nieuws.

De gemeenteraad van Parijs is in overleg getreden met het ministerie van Binnenlandsche zaken, om tot een regeling te komen. Het rapport, waarover overeenstemming is verkregen, erkent dat een toenemend aantal Arabieren, Kabylen, Tunesiërs en Marokkanen als werkzoekenden naar Parijs vloeit. Zoowel om het belang van die personen zelf, als om het gevaar dat in hun tegenwoordigheid opgesloten ligt, was de vorming van een afdeeling voor de zaken der N.-Afrikaansche inboorlingen bij de ,,préfecture de police'' noodig. Voor de inrichting en het personeel van 25 man zijn de noodige credieten voor 1925 uitgetrokken.

Werd bij onze vorige mededeeling, voor Parijs een schatting gedaan van 20.000 Kabylen, onder toevoeging dat 't echter ook wel 40.000 kon wezen, in de 8 maanden, die noodig zijn geweest om het voorstel langs alle sporten omhoog te laten klimmen, heeft het voortgezet onderzoek uitgewezen dat het laatste cijfer beter nabij de waarheid komt, en zelfs nog wat overtroffen is, nu althans wordt het af-

gerond tot 43.000. Het rapport maakt gewag van ernstige feiten en misdaden, en van een hier en daar uitgeoefende ,,terreur'', zoo de klachten uit Duitschland over de zwarte bezetting in herinnering brengende. Anderzijds leven de negers in Parijs in menig geval onder omstandigheden, die menschlievende tusschenkomst vragen. Met al de zijden van het negervraagstuk zal de nieuw opgerichte afdeeling zich bezig houden. 't Vraagstuk bestaat ook voor andere plaatsen in Frankrijk. Daar het totaal wordt geschat op bijna 100.000 Algerijnen, met nog ongeveer half zooveel Tunesiërs en Marokkanen erbij, herbergt Parijs alleen zoowat ⅓ van dit geheel. De beste oplossing lijkt wel het doen repatrieeren der vreemde ,,ongewenschten''; inderdaad wordt dit middel dan ook gaarne toegepast, maar in het land van herkomst zelf is men volstrekt niet op het weerzien gesteld. De terugkeerende zijn daar niet zelden nog gevaarlijker of hinderlijker dan in Frankrijk.

Van de zwarten, die niet weg willen uit Parijs, naar de blanken, die gaarne weg zouden willen uit Guyana, dat is wel een zeer groote stap, voor dit laatste, nu mede in *L. D. G.* ter sprake gebrachte, vraagstuk weet Frankrijk echter al evenmin een bevredigende oplossing te vinden als voor 't andere.

Pierre Mille brengt in herinnering, dat de leden der door den voormaligen minister Sarraut ingestelde commissie, voor de hervorming van het stelsel der deportatie naar Guyana, vrijwel eenstemmig van oordeel waren, dat van hervorming niets goeds te verwachten is, in opheffing van de bagno ligt het eenige afdoende middel. Eerst moest de illusie der verwezenlijking van deze radicale afdoening prijs gegeven worden, men durfde het, om velerlei redenen, niet aan de ettelijke duizenden, die in de Z.-Amerikaansche kolonie hun straf ondergaan, of die er, als z.g.n. *libérés* na het verstrijken van den straftijd toch blijven *moeten*, naar het moederland terug te zenden. Dan maar het halve ei: het stopzetten van verdere deportatie. Met het hiervoor ontworpen systeem gingen uitgaven gepaard, waarvoor de gelden door de financieele commissie der Fransche Kamer echter geweigerd werden. En nu schrijft P. Mille: Het stelsel zal blijven, zooals 't is. Van de hiervoor geldende redenen brengt hij er één naar voren: Guyana heeft arbeiders noodig; straf-arbeid is slecht, maar er is geen andere te krijgen.

Treurige biecht! De huivering, die A. Londres door Frankrijk, door geheel de wereld had doen gaan, toen hij eerst de toestanden in de bagno van Cayenne en daarna die in Biribi van Algerië beschreef, is uitgeloopen op een berusten in het bestaande, op een beslissing om nieuwe slachtoffers te bestemmen voor de gruwelen, samengevat in ,,Dante n'avait rien vu''. Frankrijk, het land dat in menig opzicht aan de spits der Westersche beschaving staat, is het eenige land dat

een onmenschelijk deportatie-stelsel en een onmenschelijk militair strafstelsel blijft handhaven. Nederland mag ten deze verwijtend de Fransche politiek afkeuren. In Guyana zijn Nederland en Frankrijk buren, onze kolonie kent ook het euvel van het gemis aan *main-d'oeuvre*, maar wij voelen ons in beschaving en menschelijkheid toch te hoog, om ter voorziening daarin duizenden te verbannen naar een oord der verschrikking, zooals dit door Londres in Fransch Guyana beschreven is, en zooals dit ook in Nederlandsch Guyana worden zou wanneer duizenden gestraften, voor hun leven, daarheen werden verbannen. Ons Suriname kan aan Frankrijk een hooger opvatting leeren.

Indien Biribi in Noord-Afrika ook gehandhaafd blijft, kan daartoe de kwestie van de *main-d'oeuvre* geen gewicht in de schaal leggen. De noodzakelijkheid van dit régime wordt daar bepleit op gronden als die, welke te vinden zijn in het artikel: „Het vreemdenlegioen sedert den wereldoorlog", door Camurs, in *Ind. Militair Tijdschrift* No. 11 van 1924 (blz. 743 e.v.). Uit de geschriften van Londres weet men echter dat Biribi veel, veel erger, veel, veel slechter is, dan hetgeen Camurs kan vergoeilijken, en dat het ook niet alleen op verloopen sujetten wordt toegepast, doch mede goedaardige, gekwelde, jonge Fransche mannen tot slachtoffers maakt, maar toch doet het verloop der Guyana-deportatie-kwestie vreezen, dat de in het *I. M. T.* bijgebrachte verklaring voor het noodzakelijke van een strenge tucht bij de troepen in Noord-Afrika, als afdoende excuse zal gelden om de Biribi-misstanden ook te vergoeilijken en te laten voortbestaan. Hiervoor eveneens zou Frankrijk verwezen kunnen worden naar andere landen, onder geen andere vlag, die van Spanje in Marokko uitgezonderd, zijn dergelijke toestanden stelselmatig georganiseerd, al komen zij, als verschijnsel van tropenkolder, hier en daar wel sporadisch voor.

* * *

Het Panamakanaal. Het 30 Juni 1924 afgesloten boekjaar van het Panamakanaal is in alle opzichten een recordjaar geworden. De netto-inkomsten beliepen $ 17,209,572, waarbij nog gevoegd moeten worden de netto-inkomsten van den Kanaalspoorweg, welke $ 1,044,877 bedragen, zoodat de gezamenlijke opbrengst $ 18,254,449 is. De vorige gouverneur van het kanaal, Jan M. Marrow, heeft een vergelijking van de huidige bedrijfsinkomsten met die van vroegere jaren gegeven. Hieruit blijkt, dat de netto-inkomsten uit de kanaalgelden in 1924 $ 16,307,894, in 1923 $ 10,001,066 en in 1922 slechts $ 3,466,574 bedroegen. Het aantal schepen, welke tot de Amerikaansche tolvloot behooren en die, welke uit anderen hoofde vrije doorvaart hebben, bedroeg 5230, met een netto-tonnenmaat van 26,148,878. De bruto-ontvangsten uit kanaalgelden beliepen

$ 24,290,963, d. i. 38.7 % meer dan in 1923. De heer Marrow verklaarde, dat deze zeer hooge cijfers grootendeels hun oorzaak vonden in het feit, dat de petroleumverschepingen uit Californië hoofdzakelijk door het Panamakanaal plaats hebben.

Zonder de Californische petroleumverschepingen, valt er nog een stijging van 15,8000,000 in 1923 tot 18,400,000 ton in 1924, of van 16.4 % vast te stellen.

Van de 21 naties van welke er schepen het kanaal passeerden, stond de Unie met 61.7 % bovenaan. Daarop volgen: Engeland met 22.4, Japan met 3.5, Duitschland met 2.7 en Noorwegen met 2 %. Het verkeer van Britsche, Chileensche, Deensche, Fransche, Duitsche, Nederlandsche, Italiaansche en Zweedsche schepen nam toe, terwijl de Japansche, Noorsche en Peruaansche tonnages iets daalden. De Argentijnsche en de Belgische vlag waren in 1924 niet vertegenwoordigd; daarentegen voeren in 1924 voor de eerste maal schepen uit de vrije stad Danzig, uit Ecuador, Finland en Joego-Slavië door het kanaal.

* * *

Automobiel-verkeer in de Sahara. De mededeelingen over de tochten per automobiel door de Sahara namen zoodanigen omvang, dat de karikatuur er reeds een verkeersagent in dienst had gesteld. Bij de vermelding t.z. in de voorgaande aflevering, maakten wij (blz. 78) deze aanteekening: ,,Als de Bedoeïnen nu maar niet verstoord worden over die poging tot vreedzame vermeestering van het gebied, waar zij tot nu toe de onbetwiste heerschers waren, en van die stemming blijk gaan geven!'' Wij hebben toen, op een afstand, blijkbaar geen slechten kijk op het mogelijk en waarschijnlijk gebeuren gehad.

2 Januari brachten de bladen het bericht van het vertrek van koning Albert uit Brussel naar Parijs, van waar hij naar Marseille zou reizen om aldaar scheep te gaan naar Algiers. Den 8en Januari zou van Colomb Béchar uit een autoreis van een week door de Sahara worden ingezet.

In Frankrijk bereikten Z. M. echter berichten, welke hem van het volvoeren van dit plan deden afzien. Het uitgegeven officieele communiqué gaf ,,onvoorziene omstandigheden, voornamelijk ingevallen regens, die het volgen van bepaalde sporen moeilijk maken'', als de reden op.

Het Havas-agentschap wist over die onvoorziene omstandigheden echter al heel spoedig meer te vertellen.

Generaal Dinaux, commandant in het militair ressort van Aïn-Sefra, in Zuid-Algerië, had aan den gouverneur-generaal van Algerië gemeld, dat een zekere verbittering tot uiting was gekomen onder de stammen in zijn gebied, groepen van ontevredenen maakten toebereidselen voor een aanval op de automobiel-konvooien.

Maatregelen waren getroffen om de veiligheid te verzekeren van de onder weg zijnde reizigers. Maar den 2en Januari, dag waarop de personen, die deel zouden nemen aan de inwijding van de lijn Colomb Béchar—Tomboektoe, uit Parijs moesten vertrekken, was hier een telegram ontvangen, waarin melding werd gemaakt van een reeds volvoerden aanval. Den 29en December was deze op 30 K.M. van Colomb Béchar op een konvooi uitgevoerd, bij de schermutseling waren 3 inboorlingen gesneuveld en eenige gewond.

Niet alleen deed dit bericht koning Albert van zijn Sahara-reis afzien. Het plan tot inwijding van de lijn naar Tomboektoe was in hoofdzaak uitgegaan van den bekenden autofabrikant André Citroën (onze landgenoot) te Parijs, deze meende zijn gasten nu niet aan een ernstig dreigend gevaar te mogen blootstellen, zoodat de openingsplechtigheid werd uitgesteld totdat de veiligheid volkomen verzekerd zou wezen.

Dit uitstel is zelfs tot afstel geworden. Met niet verborgen spijt, maken de Fransche bladen gewag van het besluit van den heer Citroën om zijn groot opgezet plan, voor de instelling van een geregelde reizigers- en handelsgemeenschap tusschen Colomb Béchar en het Nigergebied, op te geven.

Reeds zijn de noodige bevelen gegeven om het in de oasen en op vaste posten geplaatste personeel te doen terugkeeren, en alle vervoerbaar materiaal van daar weg te voeren. In Colomb Béchar, Gao en Niamey waren al hotels gebouwd, die nu, evenals andere gebouwen van blijvend materiaal opgetrokken, òf verkocht, òf eenvoudig verlaten worden. Men weet te vertellen dat meer dan 15 millioen franc in deze onderneming gestoken waren; alles wordt nu prijs gegeven, omdat de tijd, naar bij nader inzien is gebleken, nog niet rijp is voor de onderneming, welke aangekondigd was als een, die een ommekeer moest brengen in het leven der Sahara, en die voor Frankrijk van groot belang beloofde te worden.

Men ziet hieruit, dat de bedrijvigheid tot vermeestering van de Sahara zich volstrekt niet heeft bepaald tot het uitvoeren van opdracht-expeditiën en de daartoe onvermijdelijke maatregelen, maar dat daar vaste punten zijn ingericht, die dadelijk getuigden van een voornemen om het gebied aan den Bedoeïen te ontnemen. Dit maakt 't te meer verklaarbaar dat de ridders der woestijn in verzet komen tegen dit beslissen en beschikken bij hen, over hen, zonder hen. Maar daar een dergelijke uiting in den eenen of anderen vorm, wat vroeger of wat later verwacht moest worden, is de verbazing van de Fransche pers te begrijpen, nu één greep van een Bedoeïenenstam de zoo grootscheepsch opgezette onderneming zóó totaal in puin heeft doen vallen. Men verwondert zich zoowel over het wagen zonder wegen, als over

den steun, die een dergelijk lukraak probeeren van officieele zijde heeft mogen ondervinden.

Is het overhaast scheppen van een vaste geregelde verbinding door de Sahara op een fiasco uitgeloopen, daarom is de stelselmatige verkenning van het woestijn-rijk toch niet tevens opgegeven. Verschillende Fransche missies zijn onderweg, waarbij ook van automobielen gebruik wordt gemaakt, terwijl verkenningen per vliegtuig de oasen tot rustpunt nemen. Deze ondernemingen kunnen ook wel tegenwerking van de Emiers der woestijn ondervinden, maar daar zij slechts verkenningen willen zijn vormt dit voor haar een der factoren van waarneming.

KOLONIALE LITERATUUR.

Eenige opmerkingen naar aanleiding van Prof. Treub's Brochure „Indië's Toekomst", door J. Hulshoff Pol. W. D. Meinema, Delft.

De komende Wet op de Staatsinrichting van N.-I. vindt aanvechting van uit twee kampen, t.w. ten eerste door hen, die meenen dat Nederland niet geeft, wat aan Indië in uitzicht gesteld is (Comité Nieuw Indië) en ten tweede door hen, die meenen, dat de Wet te ver gaat en met negatie van gedane toezeggingen de politieke ontwikkeling van Indië in democratische-parlementaire richting zooveel mogelijk willen besnoeien (Ondernemersraad). Daarnevens valt dan nog een derde en waarschijnlijk grootste groep te onderscheiden t.w. van hen die meenen, dat het Wetsontwerp op loyale wijze uitvoering geeft aan de nieuwe grondwetsbepalingen. Tot die groep behoort ook het oud-lid van den Raad van Indië en oud-algemeen Secretaris J. Hulshoff Pol, die het Ontwerp in zijn brochure tegenover Mr. Treub verdedigt vanuit een zuiver ambtelijk standpunt. Van uit dat standpunt gezien, komen de voorgestelde hervormingen *tijdig*. De Volksraad moge ook naar ambtelijk standpunt niet vrij van bedenkingen zijn, maar zooals Colijn in zijn „Staatkundige Hervormingen" uiteenzette: Men was tot de instelling genoopt omdat men vroeger verzuimd had de noodige grondslagen tijdig te leggen en zoo waren het bij de instelling van den Volksraad de tekortkomingen der Vaderen, die zich pijnlijk deden gevoelen. Dat bij de aanhangige Wet dezelfde fout gemaakt wordt, dat opnieuw verzuimd wordt op een juisten grondslag te bouwen en dat Indië zal worden opgescheept met een camouflage-autonomie, ontgaat den schrijver vanzelfsprekend. Hij is overigens nauwelijks minder decentralisatie-illusionist dan de heer Treub. Na den lof der bestuurshervorming te hebben verkondigd, uit hij de meening dat de taak van den Volksraad geleidelijk zal afnemen, naarmate de provincies een gedeelte van de wetgevende taak zullen hebben overgenomen en meent op die wijze Mr. Treub zachter te kunnen stemmen. Wat van de decentralisatie zonder een hefboom tegen de bureaucratie, als alleen de Volksraad kan verschaffen, terecht zal komen, zette ik reeds uiteen in mijne bespreking van Prof. Treub's

brochure (*Indische Gids* van Januari 1925, p. 1) en kan hier dus blijven rusten.

Niet zonder verdienste is de wijze, waarop de heer Hulshoff Pol den heer Treub kapittelt over diens advies om de nieuwe Grondwetsartikelen toe te passen naar de letter en niet naar de bedoeling. Een zekerder middel om Indië van Nederland te vervreemden, dan zulk eene grievende bejegening, acht schrijver niet denkbaar. Van den Wetgevenden Raad is hij geen voorstander, voornamelijk omdat de kopstukken van handel en nijverheid ervoor zullen passen in dien Raad zitting te nemen tegen de „luttele" vergoeding van tusschen de 600 en 1500 gulden 's maands! Die Raad is daarmede in de oogen van Hulshoff Pol veroordeeld. Zij het ook op zeer uiteenloopende argumenten, is hier Hulshoff Pol het eens met Treub. De Wetgevende Raad vindt trouwens nergens verdedigers. Indien 's heeren Hulshoff Pol's brochure ertoe mocht kunnen bijdragen den Wetgevenden Raad uit het ontwerp te doen verwijderen, dan zal er reden zijn den schrijver daarvoor dankbaar te wezen.

Th. F. V.

Pandecten van het Adatrecht. Het recht in zake huwelijkssluiting. Mededeeling No. IV van de Afdeeling Volkenkunde No. 2 van het Koloniaal Instituut te Amsterdam. Uitgave van het Instituut. Druk de Bussy. (*f* 7.50).

De Heeren Mr. B. E. R. N. D. Engelbert van Bevervoorde, Mr. J. J. G. Gobius du Start, Mr. R. Siegenbeek van Heukelom, Mr. T. H. de la Parra, Mr. M. R. Rinkel, Mr. J. Roorda, J. C. Vergouwen, wijlen A. W. L. Vogelsang en Mr. J. Woudstra hebben ruim 200 bronnen moeten doorwerken om hun gegevens te verzamelen. O.m. worden behandeld het huwelijksmaal en Inheemsche zeden, de Hindoesche, Mohammedaansche en Christelijke huwelijkssluiting, de huwelijkssluiting op Europeesche wijze (dit slaat op het burgerhuwelijk). Het laatste hoofdstuk: Rechten van den Vorst, had beter kunnen luiden: Rechten en plichten van den Vorst. Op bladz. 594 lezen we dat volgens de Javaansche instellingen de Vorst (te Soerakarta) gehouden is, om een ongehuwde vrouw, hetzij een weduwe met of zonder kinderen, dan wel een maagd, die zwanger wordt bevonden, te trouwen, wanneer zij den persoon niet wil of kan noemen, die haar bezwangerd heeft. De verplichting kan echter op ruime schaal gedelegeerd worden. Het gedwongen huwelijk: *Niengkah tambelan*,

dient om te voorkomen, dat het kind den onteerden naam van *Kowar*, dat is zonder vader, of een kind wiens vader onbekend is, verkrijgt.

Voor den rechtskring Midden- en Oost-Java is nog niet alle literatuur verwerkt.

v. R.

Statistisch Jaaroverzicht voor Nederlandsch-Indië. Jaargang 1922—1923, 2e stuk. Statistisch kantoor van het Departement van landbouw, nijverheid en handel. Landsdrukkerij, Weltevreden.

De Indische Gids van 1924 gaf (blz. 1050) eenige opmerkingen over het 1e stuk van dezen jaargang. Het 2e stuk, waarmede de eerste in Indië uitgegeven jaargang van dit werk is voltooid, bevat de hoofdstukken: X. Handel, XI. Prijzen, XII. Munt- en bankwezen, XIII. Verkeersmiddelen, XIV. Staatsbestuur. Deze alle zijn, evenals het toegevoegde zakenregister, weer in Nederlandschen èn in Engelschen tekst behandeld. Aangezien ook overigens de werkwijze bij het samenstellen van dit gedeelte toegepast, overeenstemt met die, welke ons het 1e stuk heeft bezorgd, kunnen de toen t.z. gemaakte aanteekeningen in 't algemeen hier weer gelden

Doen eenige tabellen, die tot medio 1924 reiken, gelooven aan een poging om de waar zoo frisch mogelijk te leveren, al te veel gegevens, die niet verder gaan dan 1922, getuigen van 't onvermogen om jonge cijfers beschikbaar te krijgen.

Zijn de hoofdstukken Handel en Verkeersmiddelen vrijwel gebleven zooals zij vroeger voorkwamen in de „Jaarcijfers", bewerkt door het Centraal bureau voor de statistiek te 's-Gravenhage, de tabellen betreffende handelsprijzen en indexcijfers zijn in een nieuw hoofdstuk XI samengevoegd. Nieuw is ook het hoofdstuk Munt- en bankwezen; het behelst naast een aantal tabellen betreffende het bedrijf en de uitkomsten van De Javasche Bank gegevens over in Indië werkzame particuliere banken, hypotheekbanken, verzekeringsmaatschappijen en naamlooze vennootschappen. Het hoofdstuk Staatsbestuur werd uitgebreid en gesplitst in twee groepen van tabellen: organisatie en financiën.

Het 1e stuk kost in den handel *f* 4.—, het 2e *f* 3.—.

De heer J. van Gelderen, wd. hoofd van het Centraal kantoor voor de statistiek in Indië, geeft in een voorbericht inlichtingen over de samenstelling van deze nieuwe Indische uitgave, zijn bericht is 10

October 1924 gedagteekend. In het Statistisch jaaroverzicht vinden wij vele cijfers, die ook voorkomen in het z.g.n. ,,Koloniale verslag 1924'', dat ter Algemeene landsdrukkerij in den Haag gedrukt en ongeveer tegelijkertijd verschenen is, het treft dat het Statistisch jaaroverzicht, voor zoover wij konden nagaan, niet verder bijgewerkt is dan het in Nederland uitgegeven verslag. Andere gegevens van het Statistisch jaaroverzicht herinneren aan die van den Regeeringsalmanak, welke natuurlijk van ouderen datum is; daar elders de aandacht gevestigd werd (zie *D. I. G.* 1925, blz. 66) op het aantal der dessa's van Java en Madoera vroeg tabel XIV, A. 1 om vergelijking met de getallen van den Reg. Alm., maar die tabel vermeldt den datum niet waarop haar cijfers betrekking hebben.

Wij hebben zoodoende, waar wij trachtten vast te stellen in hoever de bewerking in Indië bijgedragen heeft om frisscher waar ter markt te brengen, geen resultaat kunnen bereiken.

In dit opzicht heeft ook het ,,erratum'', dat ons nu is bezorgd voor het 1e stuk, geen opwekkende boodschap gebracht. In een boek vol cijfers zijn drukfouten en kleine onnauwkeurigheden niet te vermijden. Maar er zijn tabellen die op één blz. 6, 9, 13 fouten bevatten, en een groot aantal dezer correcties heeft betrekking op gegevens, welke de samensteller reeds over 1923 had durven verstrekken. Waar die samensteller het gewaagd heeft eenigszins voortvarend te zijn, is het resultaat blijkbaar dus niet aanmoedigend geworden.

Daar de schrijver van het voorbericht zegt zich aanbevolen te houden voor alle op- en aanmerkingen, moge hij in het hier aangevoerde een blijk van waardeerende belangstelling zien.

Het Bali-nummer van Inter-Ocean. (Officieel Orgaan van de Vereenigde Nederlandsch-Amerikaansche Kamers van Koophandel, te Amsterdam, New-York en San Francisco).

Nadat een Franschman had hooren vertellen van de schoonheid der Balische vrouw, en van de voorname wijze waarop zij haar bekoorlijke halfnaaktheid in onverdachte kuischheid weet te dragen, riep hij in extase: Wanneer vertrekt de eerste boot naar dat land?!

Het zal ons niet verwonderen als het October-nummer van Inter-Ocean, dat geheel aan Bali gewijd is, aan velen een dergelijken uitroep ontlokt. De managing editor, de heer G. G. van der Kop, en de uitgevers G. Kolff & Co. te Batavia hebben in deze aflevering iets gewrocht, dat èn voor Bali, èn voor hun geïllustreerd tijdschrift een schitterende demonstratie mag heeten. Daar eenige bijdragen te laat

werden ontvangen voor dit nummer, zou December nog een voortzetting brengen.

Geeft de Engelsche tekst afwisseling van goed gekozen artikelen van W. A. Penard, dr. A. A. Muusses, J. Kats en den hoofdredacteur zelf, de groote aantrekkelijkheid van dit werk ligt toch voornamelijk in de illustratiën: een keur van keuze, een sieraad van uitvoering. Reproducties van schilderijen, teekeningen, photo's. Landschappen, tempels, woningen, beelden. Gebruiken en zeden in prent. Uitstekend weergegeven is vooral de kleederdracht tot in haar uitersten van schier monumenteelen opschik eenerzijds, en anderzijds die met bloot bovenlijf, voor man en vrouw.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat het onverdorvene, hier in deze naaktheid geïllustreerd, bedorven gaat worden door de aantrekkingskracht die het uitoefent op minder naïve toeristen. Wijst de tentoonstelling en uitstalling ervan, als reclame en verlokking, in dit prachtwerk niet reeds in die richting?

Adatrechtbundels, XXIII: Java en Bali, bezorgd door de commissie voor het adatrecht en uitgegeven door het Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van N.-I. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage.

Sedert in Juni 1909 door het Kon. Inst. v. d. T.-, L.- en V.kunde van N.-I. een commissie voor het adatrecht werd ingesteld, die in 1910 haar eersten bundel bezorgde, is de boekenrij tot 23 bundels aangegroeid.

De bedoeling, om gegevens bijeen te zamelen betreffende het adatrecht, uit archieven, adatvonnissen en adatregelingen, en deze te schiften en te bewerken, ook met behulp van buiten de commissie ingekomen medewerking of voorlichting, spreekt uit den nu verschenen bundel nog even frisch als uit de 't eerst samengestelden.

Werd in bundel XXII (blz. 24) gewag gemaakt van een niet te vinden stuk, betrekking hebbende op een ,,onderzoek naar het landbezit op Java (1863)'', de commissie heeft het daarbij niet gelaten, zij kan nu het toch gevonden stuk aanbieden (West-Java no. 34, Middel-Java no. 72, Oost-Java met Madoera no. 42).

Ook nu weer is de groote verscheidenheid in stof mede te danken aan gegevens ontleend aan- of verkregen door bijdragen van buiten de commissie afkomstig, zoo aan een opstel van dr. H. Djajadiningrat, aan mededeelingen uit een door mr. B. ter Haar en raden Prawåtåsoedibijå naar het erfrecht in Banjoemas ingesteld onder-

zoek, aan inlichtingen of medewerking van de hh. jhr. mr. W. W. Feith, dr. J. H. A. Logeman, dr. B. Schrieke, H. T. Damsté, B. J. Haga, dr. F. W. T. Hunger.

Is in Java Madoera medebegrepen, evenzoo in Bali Lombok.

Alles samen, een bundel die ervoor getuigt dat de stof nog geenszins uitgeput is, noch bij 't dieper putten minder van gehalte wordt.

Inleiding tot de kennis der bestuursinstellingen in vreemde koloniën, door Prof. D. G. Stibbe. Uitgave van de Volksuniversiteits bibliotheek. De Erven F. Bohn, Haarlem. (geb. *f* 1.90).

De V. U. B. kon de opdracht om dit werkje samen te stellen aan geen bekwamer hand toevertrouwen, dan die van den hoogleeraar aan de Nederl. Handels-hoogeschool te Rotterdam, den sedert weer naar Indië teruggekeerden, heer D. G. Stibbe. Als wij van een ,,werkje'' spreken, doelt dit op het zakvormformaat waarin het boek verschenen is, de schr. heeft zich, voor den omvang van zijn werk beperkt, nauwe begrenzing moeten aanleggen, maar ook hierbij is hij met meesterhand aan den arbeid gegaan.

De V. U. B. zou een verdienstelijke gedachte verwezenlijken indien zij, aan hetgeen nu geschonken is, kon doen toevoegen datgeen wat over de geschiedenis te zeggen is van de landen, die, eenmaal koloniën, nu zelfstandige rijken geworden zijn, of tot mandaatgebieden van den Volkenbond zijn gemaakt, maar de heer Stibbe sluit alles wat hieromtrent te zeggen is, uitdrukkelijk, buiten het in zijn studie behandelde onderwerp.

Indien wij een aanmerking wilden maken, zou zij het allereerste woord van den gekozen titel gelden: ,,Inleiding''. Kan wat hij beknopt heeft samengevat wellicht ontleend zijn aan hetgeen hij op zijn colleges als inleiding tot verdere studie gaf, voor den lezer zal deze verzameling van pittige overzichten, naar wij verwachten, eerder zijn òf een leerzame uiteenzetting, òf een boek tot naslaan, wanneer hij nu en dan iets vermeld vindt over vreemde koloniën. In beide richtingen zal het zoo in een bestaande behoefte voorzien; groot is toch 't aantal der gebeurtenissen, dat in onzen tijd belangstelling richt op- en voorlichting vraagt over die koloniën. De uitdrukking ,,Inleiding'' wordt gaarne gebezigd voor de titels der uitgaven van de V. U. B., maar ook de andere boeken, waarvoor zij gekozen is, zijn toch eerder een kleine tempel op zich zelf, dan het voorportaal dat gepasseerd

wordt om naar een grooter gebouw te gaan, of eerder een gelegenheidsraadgever dan een voorbereider tot diepgaande studie, dunkt ons.

Na een algemeene inleiding, worden aan de beurt gesteld: de Britsche koloniën en protectoraten, de Fransche enkelvoudige- en samengestelde koloniën, de koloniën den Ver. St. van N.-Amerika, Belgisch Congo, de Portugeesche-, Spaansche-, Italiaansche- en Japansche koloniën. Aan den tekst is telkens een literatuuropgave toegevoegd.

De samensteller van het ,,Register'' verdient minder lof dan de Schr. Vraagt men aan het Register waar iets te vinden is over de Amerikaansche-, over de Belgische-, over de Japansche koloniën, over Hawaï, Samoa, Porto-Rico, Virginische eilanden, Guam, Congo, dan wijst dit ons niet terecht.

The Economic Conquest of Acheen by the Dutch, door Joh. Langhout. W. P. van Stockum & Zn., Den Haag.

Dit boek is een vertaling van het een jaar geleden verschenen werk, dat op den buitentitel heette ,,Economische Staatkunde in Atjeh'', en op den binnentitel ,,Vijftig jaren economische staatkunde in Atjeh''. De Engelsche tekst geeft ook de vertaling van het ,,voorwoord'' van den laatsten militairen gouverneur van Atjeh en onderhoorigheden, daarna vice-president van den Raad van Indië, generaal H. N. A. Swart, en van de ,,inleiding'' van den eersten burgerlijken gouverneur van dat gewest A. G. H. van Sluys.

't Is de verdienste van het werk in zijn oorspronkelijke uitgave geweest, een poging te doen om datgeen, wat in Atjeh naast het militaire bedrijf volbracht en nagestreefd is, in een populair gesteld, goed, geïllustreerd overzicht, ter kennis van lezend Nederland te brengen.

Die poging mag als geslaagd worden beschouwd, maar toch bleef den Schr. kritiek niet gespaard. Zij trof in hem vooral den journalist, die te vluchtig over menig onderwerp tot een voorstelling en een oordeel was gekomen.

Dit indachtig, ware o.i. boven een vertaling een nieuwe bewerking voor den buitenlandschen lezer te verkiezen geweest, waarbij nut had kunnen worden getrokken van vernomen terechtwijzingen, en waarbij ook had kunnen worden geput uit het, mede in 1923 verschenen, werk van den heer J. Kreemer, archivaris van het sedert 1914 bestaande Atjeh-instituut: Atjèh, algemeen samenvattend overzicht van land en volk van Atjèh en onderhoorigheden.

De heer Langhout wil zijn werk ook als reclame voor Atjèh aangemerkt zien. Voor den buitenlander, die wellicht alleen zijn gids ter beschikking heeft, om zich een oordeel te vormen over de beteekenis van *the economic conquest* van Noord-Sumatra, ware een vollediger voorlichting te meer van belang geweest.

Intusschen kan zijn *Acheen*, zooals het nu de wereld ingaat, den vreemdeling toch gaan vertellen dat de Hollander er nog wel iets anders gedaan heeft dan vechten, en tijdens zijn strijd ook bedacht is geweest op goed pacificatie-werk. Hierdoor zal dit boek dan zijn nuttig effect hebben.

Het Nederlandsche Boek 1924.
Nederlandsche Uitgeversbond, Amst.

De Nederl.-Uitgeversbond heeft een officieele catalogus bezorgd, die, volgens het voorbericht, ,,een zoo volledig mogelijk overzicht geeft van de boeken, welke in 1924 in Nederland het licht zagen''. Zooals de aard van een dergelijk werk mocht doen verwachten, is aan de uitvoering veel zorg besteed. Uit technisch oogpunt is het keurig. Vooral het eerste gedeelte, dat het artikel ,,De waarde van het lezen'', door den heer J. Tersteeg, en den eigenlijken catalogus bevat, doet den typographisch-artistieken leider den heer S. H. de Roos, en de drukkerij G. J. Thieme eer aan.

Die catalogus omvat uitgaven op elk gebied. Wij missen een hoofdstuk dat het in 1924 over de koloniën gepubliceerde in een gemakkelijk overzicht afzonderlijk samenvat. Er schuilt koloniale literatuur in alle hoofdstukken; maar een hoofdstuk speciaal gewijd aan hetgeen over Oost en West geschreven is bevat ,,Het Nederlandsche boek, 1924'' niet.

Wij kregen den indruk, dat de uitgave hoofdzakelijk bedoeld is als deskundige voorlichting voor het publiek, en zulks weer in het bijzonder bij de keuze van geschenken voor St. Nicolaas en Kerstmis. Als zoodanig kan zij aan haar bedoeling zeker hebben voldaan. Mocht die voorlichting voortaan geregeld komen, dan zal dit boek der boeken een goed vriend voor velen worden. Voor den boekhandel heeft de catalogus ongetwijfeld ook groote waarde.

Heeft dit betrekking op het eerste gedeelte, in het tweede: ,,Mededeelingen van de uitgevers'', missen wij de stelselmatige bewerking en het streven naar onpartijdige voorlichting. Vergissen wij ons, als wij aannemen dat het hierin opgenomen overzicht van de belangrijkste eerder verschenen werken en nieuwe uitgaven zich bepaalt tot de boeken van die uitgevers, welke de daarin opgesloten reclame voor hun rekening hebben genomen?

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

HET JAARVERSLAG VAN DEN TOPOGRAFISCHEN DIENST IN NEDERLANDSCH-INDIË OVER HET JAAR 1923.

Dit onlangs verschenen boekwerk geeft naast een overzicht van practische bedrijvigheid in verschillende deelen van den Archipel, op de reproductie-ateliers en bij de kartografische afdeeling, tevens een denkbeeld van den studiezin en de wetenschappelijke onderlegdheid van enkele officieren en burgerambtenaren behoorende tot het hooger personeel van den dienst.

Astronomische werkzaamheden hadden plaats ter Sumatra's Oostkust, in Indragiri, Djambi, de Zuider- en Oosterafdeeling van Bornéo en op Timor.

Driehoeksmetingen werden verricht in Soerakarta, Jogjakarta, ter Sumatra's Westkust, in Djambi, de Minahasa, Zuidwest en Midden Selébès en op Lombok en Soembawa.

Topografische opnemingen werden uitgevoerd in Batavia, de Préanger-Regentschappen, Tjerebon, Jogjakarta, Soerakarta, Atjeh en Onderhoorigheden, Palembang, Bengkoeloe, ter Sumatra's West- en Oostkust en op Selébès en Ambon. Verder wordt nog melding gemaakt van vluchtige opnemingen op Batjan, Halmaheira, de eilanden zuid van Tidore, Soemba en Rotti alsmede van landrentemetingen in Banten, de Préanger-Regentschappen, de Zuider- en Oosterafdeeling van Bornéo en op Bali, verder op Soembawa voor rekening van de landschapskas van Bima.

Van de verschillende werkzaamheden zijn productie- en kostcijfers vermeld, dus statistische gegevens verzameld voor de toekomst en ter vergelijking met de resultaten van vorige jaren.

Aan de verrichtingen van de triangulatiebrigade en de topografische brigades zijn ruim uit elkaar gedrukt met veel hoofd- en kleine paragrafen, maar alle met groote hoofden, slechts 20 bladzijden [1]) gewijd tegen 28 bladzijden aan de werkzaamheden op landrentegebied. Het eigenlijke doel van den Topografischen Dienst: de *topografische* opneming van den Archipel wordt dus wel eenigszins stiefmoederlijk behandeld; de landrente is tegenwoordig sterk favoriet, maar of zulks kan bijdragen tot het bewaren van den ouden *topografischen* geest,

[1]) De topografische brigades geven bovendien nog sanitaire rapporten, de landrentebrigades niet, dus goed beschouwd had de zakelijke inhoud in 14 bladzijden kunnen worden samengevat.

wagen we te betwijfelen. En bepaalde men zich nu nog alleen tot de ,,fiscale'' landrentemetingen, in de laatste jaren is zelfs een beweging merkbaar in kadastraal juridische en administratieve banen.

Het verslag over 1922 gaf reeds uitgebreide beschouwingen over de registratie van het inlandsch grondbezit en die uitbreiding van de taak van den Topografischen Dienst heeft in tijdschrift- en dagbladpers nog al critiek ondervonden. ,,Die critiek verdient zeker alle aandacht en waardeering als hoofdzakelijk algemeene theoretische beschouwingen'', wordt gezegd, ,,maar critiek, welke gebaseerd wordt op een onjuiste voorstelling van zaken, kan in haar met behulp van wetenschappelijke tendenzen aantrekkelijk gemaakten vorm, [1]) ernstig afbreuk doen aan een gezonde ontwikkeling der gedane voorstellen'' en daarom wordt het nuttig geacht nogmaals die punten te belichten, welke verantwoordelijkheidsgevoel, studie en ervaring hebben doen kennen als de grondstellingen, waarop zoowel het voorgelegde vraagstuk als de daarvan gegeven oplossing moeten berusten.

We zouden te veel ruimte noodig hebben om de acht grondstellingen, op welker verdediging de leiding van den Topografischen Dienst ook als doctorandus in de kadastrale wetenschappen wil promoveeren, hier over te nemen en veroorlooven ons daarom alleen de opmerking, dat thans in Indië beschikt kan worden over kadastrale ambtenaren, die een academische opleiding genoten, waardoor het Indische kadaster thans beter voor zijn taak berekend is dan zooveel jaren geleden en dies is het onbillijk steeds een vergelijking te maken met de vroegere kadastraal statistieke opneming, zoodat de *Ind. Courant* van 3 Mei j.l. zelfs kon spreken van een diensttakkenstrijd. Ook loopt een vergelijking tusschen ,,bezit'' in Europa en de ,,bevolkingsbouwvelden'' in Indië bedenkelijk mank. Het gaat niet om de registratie van de bouwvelden, maar om die van het grondbezit.

We betwijfelen voorts of het wel juist gezien is, om in een verslag aan de Regeering critiek te bestrijden; ons dunkt, dat zulk een officieel stuk neutraal moet blijven en geen polemisch karakter mag dragen. Allerminst mag er gesproken worden van *onjuiste voorstelling van zaken*, ook andere personen kunnen bogen op verantwoordelijkheidsgevoel, studie en ervaring [2]). Temeer zijn o.i. dergelijke uit-

---

[1]) Voor insiders is het geen geheim, dat hier gedoeld wordt op de artikelen van den inspecteur van het kadaster J. H. Raeven in het *Tijdschrift voor het Kadaster in Nederlandsch-Indië*''.

[2]) En dan moet de studie inzake kadastrale kwesties zeer zeker tot het bijzonder domein van den Dienst van het Kadaster behooren. De ervaring van den Topografischen Dienst kan ook niet zoo groot zijn, daar de registratie van het inlandsch grondbezit nog slechts in het stadium van proefnemingen verkeert.

drukkingen niet op haar plaats, omdat het verslag geen gastvrijheid kan bieden aan critici wier denkbeelden bestreden worden.

De kartografische afdeeling was vruchtbaar werkzaam, leverde 10 stuks kaartwerken (waaronder ook schoolatlassen) af en nam een ander zestal onder handen. In 1924 zal o.m. ook begonnen worden met een nieuwe overzichtskaart van den O. I. Archipel op 1 : 2.500.000. De laatste kaart is van 1908, dus er kan verwacht worden, dat de nieuwe uitgave tot uitdrukking zal brengen hetgeen in Indië tot stand kwam onder wijlen generaal Van Heutsz.

In het administratief gedeelte van het verslag wordt een viertal ambtenaren van ,,de oude garde'' herdacht, alle personen met meer dan 40 dienstjaren, Papa Solcer, *de* instructeur, zelfs met 46.

Uit de eerste bijdrage van gemengden aard blijkt dat de proeven met de stereofotogrammetrische opnemingen, niettegenstaande de voorwaarden tot slagen zoo gunstig mogelijk waren, decepties hebben gegeven. Zooals in het verslag gezegd wordt, zouden de resultaten in de buitengewesten nog ongunstiger zijn geweest. De decepties zijn te grooter omdat men zich, zooals uit het rapport duidelijk blijkt, van de methode geen goede voorstelling had gevormd en haar niet ernstig bestudeerd heeft. Men heeft dadelijk een compleete kaart verwacht en daarom wordt ten onrechte als een nadeel van de methode genoemd, dat bijv. het wegennet en kleine details niet op het fotografisch beeld voorkomen. Indien omtrent deze zuivere *topografische* aangelegenheid kennis was genomen en anderer *studie* en *ervaring* o.a. die van den kolonel van den Oostenrijkschen Generalen Staf K. Korzer [1]), had bekend kunnen zijn, dat de stereofotogrammetrische opneming in hoofdzaak dient om bijv. op een verkleinde kadasterkaart het terreinbeeld in te passen. Maar hoe dan ook, in elk geval is gebleken, dat Dr. L. F. van Gent met zijn apodictische uitspraak in de Juni-aflevering 1923 van dit tijdschrift, dat het topografisch moment welhaast uitgeschakeld kan worden, wel wat voorbarig is geweest en dat althans wat Nederlandsch-Indië betreft, het ,,handwerk'' zooals ZijnEdelZeerGeleerde het topografisch vak in landrente-hoogconjunctuur wel eenigszins geringschattend betitelt, nog wel terdege beoefend zal moeten worden. Zooals vroeger reeds afzonderlijk werd gerapporteerd, hebben de mislukte proeven *f* 40.000 gekost en zoo heeft het Indische Gouvernement door ondeskundige voorlichting meer van die groote en kleine stroppen. [2])

---

[1]) Die Stereoautogrammetrie in Dienste der Landesaufnahme, Mitteilungen des k. u. k. Militärgeographischen Institutes (Band XXXIII).

[2]) Er is in hoofdzaak afgegaan op de mededeelingen van een theoreticus, Paul Corbin, die wel een uitstekende beschrijving van de methode geeft, maar evenals vele leeken en halfleeken op topografisch gebied, van de toepassing der methode zeer overdreven denkbeelden heeft. Daardoor kon het

De tweede bijdrage handelt over de vervanging van de tiende van het rijstgewas in het gouvernement Selébès door een landrenteheffing, een maatregel die slechts kan bijdragen tot een billijke belastingheffing.

De korte verslagen omtrent de vaststelling op het terrein van een grensgedeelte in de Djagoei-streek tusschen Serawak en het landschap Sambas (Westerafdeeling van Bornéo) en van de opmeting van de ,,groote grens'' tusschen Nederlandsch en Portugeesch Timor zijn van internationale beteekenis en zullen ongetwijfeld bijdragen tot een goede verstandhouding met de naburen. De kaart van de meting op Timor is niet door de gemengde commissie onderteekend. De ietwat stekelige opmerking, dat de resident ,,alle schijn van politiek wilde vermijden'', ontsiert het overigens goed leesbare artikel en had beter achterwege gelaten kunnen worden; de zaak was niet diplomatiek voorbereid, dus het lijkt beter gezien, dat die bestuursambtenaar, wars van alle reclamegedoe, bezwaren had tegen een te publiceeren handteekeningenverzameling. [1])

Dr. S. van Valkenburg en de Heer J. Th. White geven beschouwingen over het Zuidergebergte (G. Kidoel) op Java. Het G. Kidoelcomplex en omgeving biedt behalve den geoloog, morfoloog en hydroloog ook den bodemkundige een zeer interessant en leerrijk terrein, wordt er gezegd, maar we gelooven dat ook anderen het buitengewoon belangwekkende artikel met zeer veel genoegen zullen lezen. Het voornaamste deel van het beschreven terrein is de Goenoeng Sewoe, aan hen, die de reis van Solo via Wanagiri naar Patjitan maakten, of wel het plaatsje Karangkapitok aan de Solosche zeekust bezochten, wel bekend. Het was Prof. J. W. Niermeyer, die het allereerst als zijn meening uitsprak, dat de duizende kalktopjes niets anders dan een zuiver karstverschijnsel vormen en het was op zijn aanraden dat J. V. Danes een karstspecialist, het terrein bezocht en zijn conclusies publiceerde in eenige studies o.a. ,,Die Karstphänomene im Goenoeng Sewoe'' in het tijdschrift van het *Kon. Ned. Aardr. Genootschap* 1910.

De artikelen van Ir. J. H. G. Schepers en R. Montigel over de

---

ook mogelijk zijn dat bij de voorstellen om tot de proefnemingen over te gaan, verbluffende productiecijfers werden genoemd. In de April-aflevering 1922 van dit tijdschrift is daaromtrent het noodige gezegd. O.m. werd geschreven ,,voorstellen konden wel eens zoo *smakelijk* worden voorgediend, dat bij een haastig toehappen een indigestie niet kan uitblijven''.

[1]) Trouwens de kaart van de meting op Borneo heeft ook weinig diplomatieke waarde. Wel is zij onder een glas champagne door beiderzijdsche commissies onderteekend maar verder slechts eenzijdig door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur in Nederlandsch-Indië en niet door hoogere Serawaksche autoriteiten.

lengten der invardraden behoorende bij het Indische basismeetapparaat van Jäderin en over den poolplanimeter zijn alleen van belang voor een beperkten kring van lezers, hetgeen echter de waarde niet in het minst verkleint. In een vaktijdschrift zou zeer zeker dieper op die technisch-wetenschappelijke pennevruchten zijn ingegaan. Hetzelfde kan gezegd worden van de beschouwingen van den Heer H. J. K. Schuitenvoerder over de triangulatie van de Preanger-Regentschappen. Diens mededeelingen over den Wajang Windoe-vulkaan zijn daarentegen weer voor ieder ontwikkeld persoon interessant. Den huidigen toestand toetsende aan de gegevens van Junghuhn en Dr. Verbeek moest schrijver tot de conclusie komen, dat de vulkanische werkzaamheid van dezen ouden vulkaan sedert de laatste halve eeuw aan belangrijkheid heeft verloren. Gelukkig zouden we zeggen na de ontstellende berichten uit het vriendelijke Wonosobo. Het lijkt ons een goede methode om, zooals de Heer Schuitenvoerder dat pleegt te doen, eerst de litteratuur van een op te nemen streek te bestudeeren en dan vergelijkingen te maken in het terrein. Dat kan niet anders, zoo zulks althans nog mogelijk is, dan de belangstelling in en voor het werk verhoogen.

V. Dersjant schrijft over den Geografischen Dienst in Noorwegen en die in Fransch Achter-Indië, terwijl J. Debus de Topografischen Dienst in Siam de revue laat passeeren. De drie bijdragen hebben het karakter van een boekbespreking, wat de eerste betreft is geen bron genoemd, de beide anderen hebben betrekking op de jaarverslagen 1922 en 1920—'21.

Uit de titels der verschillende artikelen, die hiervoren kort werden besproken of alleen werden genoemd, zal wel blijken, dat het jaarverslag in het niet officieele gedeelte een groote verscheidenheid geeft en daardoor de uitgave interessant doet worden ook voor outsiders. Het dorre officieele gedeelte heeft alleen archiefwaarde.

Vestigden we in vorenstaande regelen de aandacht op veel wetenswaardigs in den tekst van het verslag, we mogen deze bespreking niet eindigen zonder te reppen van de mooie reproducties van foto's van merkwaardige punten in den Archipel als daar zijn: de G. Sepoet met den rookenden Aisepoet in de Minahasa, een typisch Timoreesch landschap met kajoepoetih-boomen, de Kawah Seëng in de Préanger, de kust van het Zuidergebergte bij Parangtritis enz. enz. Van de kaarten noemen we het gedeelte van den Goenoeng Sewoe ten zuiden van Poenoeng, waarop de toppen-formatie duidelijk tot uitdrukking komt en ook een voorstelling gegeven wordt van de in deze streek veelvuldig voorkomende ondergrondsche rivieren. Van de details van den Wajang Windoe-vulkaan maakte de inlandsche topograaf Soemodihardjo mooie kaartjes.

v. R.

ARABISCHE LECTUUR OP JAVA.

De heer C. W. Nortier heeft in *Mededeelingen*, tijdschrift voor zendingswetenschap, dl. 68, 4e st., 't een ander weergegeven van zijn bevindingen tijdens een verblijf te Caïro.

Over de beteekenis van de kennis van het Arabisch voor den zendeling op Java sprekende, wijst hij op den invloed van Caïro door middel van Arabische literatuur op Java. Wij lezen dan:

,,Het wil toch wel wat zeggen, als de eerste de beste boekhandelaar bij de Azhar te Caïro op onze vraag, hoeveel Arabische boeken hij b.v. maandelijks naar Java zond, zonder aarzelen ten antwoord gaf: ongeveer vijf duizend. In één adem voegde hij de namen van zijn agenten te Batavia, Cheribon, Semarang, Djokja, Solo, Soerabaja, enz. daaraan toe. Dit is nog maar één boekwinkel, die zulk een propaganda voert. Wat doen de andere? Dr. F. L. Bakker en ik, als wij soms heele ochtenden door de Arabische wijken ronddoolden, wij waren sterk onder den indruk van deze doelbewuste actie. Wij ontmoetten o.a. een Maleier uit Padang, die reeds jarenlang als Sjeich aan de Azhar verbonden is en zijn tijd grootendeels besteedt aan het vertalen van Arabische boeken in het Maleisch. Een groot aantal Javasche boeken met Arabische letter, waarvan wij er verscheidene kochten, zagen wij op de boekenplanken opgestapeld liggen.

,,Wie lezen nu op Java al die geïmporteerde literatuur? Het is toch niet denkbaar, dat er geen navraag naar is. Tot mijn spijt moet ik bekennen'', zoo vervolgt de heer Nortier, ,,vóór mijn verblijf te Caïro nooit moeite gedaan te hebben om hier een onderzoek naar in te stellen. Meer dan ooit voel ik, dat het onze taak is daarvan op de hoogte te zijn. Dit eischt kennis van het Arabisch, want een zendeling moet in staat zijn de boeken, die de godsdienstige ontwikkeling der bevolking beïnvloeden, te lezen, althans te kunnen nagaan wat de portée van de daarin vervatte propanganda is''.

DE AAPMENSCH VAN SUMATRA.

Het aangekondigd bezoek van een, door de Royal Society te Londen uit te rusten, expeditie, om in Sumatra een onderzoek te gaan instellen naar de waarheid van de daar gesignaleerde wezens, die half mensch- half aap zouden zijn, heeft de pennen van allen, die hieromtrent iets meenen te zeggen te hebben, weer in beweging gebracht. De December-aflevering van *De Tropische Natuur* gaf een hoofdartikel van Dr. K. W. Dammerman, te Buitenzorg, onder den titel: De orang pandak van Sumatra.

De inzet wijst op een nieuwe vondst. ,,Eindelijk een positief bewijs voor het bestaan van den orang pandak?'' Was deze zin besloten met een!, instede van met een?, dan zou hij veel belovend zijn geweest.

Inderdaad zijn wij niet veel verder gekomen, tenzij men het schokken van het geloof aan het bestaan van een *missing link* ook al een stap in de goede richting wil noemen.

In Augustus jl. bracht Dr. A. Steinmann te Buitenzorg van een tocht naar Sumatra een foto mee van een voetspoor, dat toegeschreven werd aan den orang pandak, den aapmensch of menschaap.

Het verhaal, van de wijze waarop de voetindruk verkregen was, hier niet overnemende, geven wij dadelijk deze eerste, negatieve conclusie, dat het noch van een mensch, noch van een aap was. ,,Vanzelf kwam toen de gedachte op het eenige dier, dat ook op zijn zolen loopt, n.l. de beer'', schrijft Dr. Dammerman. Uit de bij het artikel gegeven illustraties kan ieder zien, wat de tekst ook vermeldt, dat de veronderstelling waarschijnlijk inderdaad juist is dat de meegebrachte afdruk die is van een berenpoot. Ook andere gegevens over handelingen en bewegingen van den korten mensch zijn best aan te passen aan de berenmanieren, zoo het omwentelen van boomstammen en steenen, alsmede het verzot zijn op doerianvruchten.

Aan de interessante beschouwingen naar aanleiding van het vermeende bewijs, voegt de Schr. het volgende toe, waaruit blijkt dat de opgewekte nieuwsgierigheid hiermede echter niet als bevredigd wordt beschouwd.

,,Ik geloof dan ook, dat er zeker geen aanleiding is voor buitenlandsche genootschappen, zooals de Royal Society, om een kostbare expeditie uit te rusten teneinde den orang pendek te gaan ontdekken. Dit genootschap ingelicht door iemand, die al te vast geloofde in het bestaan van dit wonderdier, had reeds verzocht om vergunning een onderzoek er naar te mogen verrichten. Gelukkig heeft men geantwoord, dat het bestaan van den orang pendek nog op zulke losse gronden aangenomen werd, dat zeker geen groote uitgaven gerechtvaardigd waren, zoolang de kans op succes nog zoo gering was. Bovendien werd het beter geacht dit onderzoek niet aan het buitenland over te laten maar het zelf ter hand te nemen. Het Indisch Comité voor wetenschappelijke onderzoekingen heeft nu de zaak aangepakt en zal trachten betrouwbaarder gegevens te verkrijgen over het al of niet voorkomen van den orang pendek''.

ERRATUM.

In het stuk *Treub's ,,Toekomst van Indië''*, van den heer Ir. Th. F. Vreede, in de voorafgaande aflevering, komt op blz. 6 regel 8 v.o. een storende fout voor. Daar staat: ,,de Volksraad verwierp het denkbeeld van gemengde regentschapsraden met algemeene stemmen'', dit moet zijn: ,,de Volksraad aanvaardde enz.''

Proeven in verband met de mogelijke instelling van een kadaster van Inlandsch bezitrecht op den grond.

Millioenen of geen Millioenen.

DOOR

J. VAN ROON.

> Wij hebben van velerlei zaken een algemeen begrip, maar zulk een begrip moet gevuld worden en inhoud krijgen.
>
> *Goethe.*
>
> Ne sutor supra crepidam.
>
> *Plinius.*
>
> ..... bij alles worde goed overwogen of de kosten wel een daaraan geëvenredigd nut kunnen afwerpen.
>
> *Gouverneur-Generaal Mr. D. Fock, Opening Volksraad 16 Mei 1922.*

In den laatsten tijd is de Indische pers nog nog al in beroering geweest over de invoering van een Inlandsch kadaster, waarbij de Topografische Dienst als uitvoerder van de metingen voor het fiscale kadaster, een belangrijke rol zou spelen. Daar hier het scheppen van een kadaster beteekent het in het leven roepen van een kostbare instelling wier goede functionneering in de toekomst nauw samenhangt met een deugdelijke en deskundige voorbereiding en het voor het verzekeren van het begrootingsevenwicht een onverbiddelijke eisch is, dat bij alles goed worde overwogen of de kosten wel een daaraan geëvenredigd nut zullen afwerpen, lijkt het niet van belang ontbloot de zaak hier aan een beschouwing te onderwerpen, althans voor zoover zulks binnen ons bereik ligt.

In verband met de verwantschap op sommige punten en het gedeeltelijk parallel loopen van de studie, kunnen verschillende personen

over een kadaster meepraten, de rechtsgeleerde bijv. over de juridische zijde, de topograaf over meet-technische kwesties. Zij kunnen ieder in hun richting zelfs specialist zijn en daardoor in de verleiding komen op algemeen kadastraal gebied voor het groote publiek zelfs met eenig gezag op te treden. Een blik in het studieprogramma van den landmeter van het kadaster leert echter, dat specialiteiten in hun vak beter doen naar zelfbeperking te streven en zich niet op te werpen als volleerd kadasterman, willen zij niet het gevaar loopen als ,,negatieve specialiteit'' in het zonnetje te worden gezet. We zullen dus op de juridische zijde niet verder ingaan dan volstrekt noodig is, het noodige hierover werd trouwens reeds gezegd door den Inspecteur van het Kadaster J. H. Raeven in het *Tijdschrift voor het Kadaster in Nederlandsch-Indië*. [1])

Om aan een kadaster rechtszekerheid te geven zijn o.m. — en niet het minst met het oog op de bijhouding — nauwkeurige kaarten noodig, nauwkeuriger dan voor het zoogenaamde fiscale kadaster en daar er wat dit betreft verkeerde inzichten schijnen te bestaan, zullen we het daarover voornamelijk hebben, zonder echter in dit tijdschrift in niet op haar plaats zijnde diepgaande technische meetbeschouwingen te vervallen. Daar het plan is het landrente- dus fiscale kadaster te benutten voor een kadaster van het inlandsch bezitsrecht op den grond, dient een stukje geschiedenis van het landrentekadaster vooraf te gaan en daarvoor gaan we terug tot het begin der vorige eeuw.

In plaats van de contingenten en verplichte leverantiën voerde Raffles naar Britsch-Indisch model in 1813 op Java de landrente of het zoogenoemde landelijk stelsel in. Dat stelsel door den invoerder zelf zijn ,,great work'' genoemd, is nog steeds de hoeksteen van de belastingen door de Inlanders op te brengen. Volgens Muntinghe, een van Raffles' raadslieden, ook in deze aangelegenheid, verliet hij het stelsel van *handel* en aanvaardde een stelsel van *belasting*. Toch is de landrente theoretisch beschouwd niet als een belasting opgezet, maar zoo als de naam reeds aanduidt, als een huur ,,rent''.

Raffles redeneerde als volgt: volgens overoude gebruiken was de vorst eigenaar van den bodem en door in de plaats van die vorsten te treden, was het eigendomsrecht eerst op het Nederlandsche en daarna op het Engelsche gouvernement overgegaan. De bevolking had gebruiksrechten op den grond en voor die rechten moest zij aan den Souverein als een soort van huur of pacht — padjeg — een zeker gedeelte van den oogst opbrengen. O.i. is echter de landrente in wezen niets anders dan een inkomstenbelasting voor den grondbezitter. De landrentemetingen en het landrente-onderzoek dienen feitelijk tot niets anders dan om de gegevens voor den aanslag in de inkomsten-

[1]) 2e, 3e en 4e aflevering 1923 en 1e aflevering 1924.

belasting te benaderen geheel overeenkomstig de wijze, waarop bijv. in Nederland de aanslag van de landbouwers, die geen boekhouding hebben, wordt gefixeerd. Daar zijn ook de grootte van den bouwgrond, de soort van den grond (klei, gemengde grond, zand) en de geteelde gewassen, de factoren, die overwegend zijn. Een dispuut over den naam van de belasting is voor de zaak, waar het hier om gaat, echter van zeer ondergeschikt belang.

Teneinde misbruiken door hoogere machten te weren, ging Raffles bij de invoering van zijn stelsel uit van de dorpseenheid. Het desahoofd — het desabestuur — huurde als het ware den desagrond van het gouvernement en sloeg de op te brengen padjeg om over de daarvoor in aanmerking komende personen. Het werd tegenover het gouvernement aansprakelijk gesteld voor de opbrengst van de gezamenlijke landrente van de desa. De gronden werden globaal getaxeerd naar de gemiddelde opbrengst van eenige jaren, de sawahs werden hooger belast dan de tegalans, terwijl ieder van deze grondsoorten bouwgrond werden onderverdeeld in klassen.

De desa's-gewijze aanslag had zeer zeker voor het gouvernement het gemak, dat het voor elke desa slechts met één persoon voor de inning der landrente had te maken en niet met iederen gebruiker afzonderlijk. Toch heeft Raffles dezen vorm van aanslag reeds zeer spoedig prijs gegeven, want in 1814 ging hij al over tot den individueelen aanslag en het desahoofd, dat hij in het nieuwe systeem kon missen als den verantwoordelijken tusschenpersoon, werd toen afgeschilderd als de man, die met het omslaan van den aanslag zou kunnen knoeien. Sic transit gloria mundi! Al spoedig bleek echter, dat de personen, die hadden gewaarschuwd voor het overgaan tot den individueelen aanslag omdat men volstrekt niet op de hoogte was van den feitelijken toestand en bijv. de gronden niet opgemeten waren, volkomen gelijk hadden. De landrente op zich zelve had echter hare groote bruikbaarheid als regelmatiger drukkende heffing dan het Compagnies' stelsel van handel bewezen, zij is, hoewel de individueele aanslag weer plaats moest maken voor den desa's-gewijzen aanslag, dan ook na het herstel van ons gezag gebleven. Het zou echter nog lang duren eer men op de hoogte was van den feitelijken toestand en het gouvernement kon beschikken over de juiste gegevens ten aanzien van de oppervlakte der landrenteplichtige gronden en verdere factoren om de verdeeling der belasting over de belastingplichtige individuen voldoende naar billijkheid te kunnen doen geschieden. Er zou een lange lijdensperiode moeten worden doorgemaakt en men zal wel doen, ook in het belang van *alle* belastingplichtigen, om uit de geschiedenis van die periode wijze lessen te trekken voor den inzet van metingen ten behoeve van een rechtszekerheidkadaster.

De eerste poging van een landrente-opneming dateert van 1818,

men begon in de oude Kedoe. [1]) De uitvoering kwam in handen van de inspectie der landelijke inkomsten met dien verstande, dat zij overleg moest plegen met het hoofd van het gewest onder nadere goedkeuring van commissarissen-generaal. De leidende personen konden het niet al te best met elkaar vinden [2]) en zulks kwam niet ten goede aan het werk. De chef van de metingen met den titel van inspecteur, deugde niet voor zijn taak. In 1825 werden de metingen op last van den oud commissaris-generaal Elout, toen Minister van Koloniën, gestaakt omdat de landmeters te onbekwaam waren. Eenige jaren later werd om tot een gelijkmatige heffing van de landrente te komen, de statistieke opneming ingesteld. Op het programma stonden: een volkstelling, een lijst van belastingschuldigen en een opmeting en kaarteering van de landrenteplichtige gronden; als grondslag werd genomen de topografische opneming, doch het benutten daarvan was slechts betrekkelijk, men gebruikte de topografische kaarten alleen als overzichtskaarten en mat zelf. In 1864 werd de dienst gereorganiseerd als kadastraal-statistieke opneming, er werden eenige secties gevormd, aan het hoofd van een sectie stond een controleur van het binnenlandsch bestuur, bijgestaan door een landmeter. Bovendien werd met het oog op de bijhouding in elke residentie een kadastraal-statistiek bureau opgericht, waarvan eveneens een controleur de leiding had. Chef van den dienst was een inspecteur. Het meet- en kaarteeringswerk van den dienst was echter door de ondeskundigheid van leiders en personeel zeer gebrekkig; de kadastreering van de Inlandsche gronden werd er weinig door bevorderd, de kennis van de objectieve rechten der Inlanders op den grond was bij de Regeering slechts weinig toegenomen, in de kennis der subjectieve rechten was slechts ten deele en hoogst gebrekkig voorzien. [3]) Dat het meet- en kaarteeringswerk zooveel te wenschen overliet, zal ook wel moeten worden toegeschreven aan het feit, dat de triangulatie van Java toen nog in staat van wording verkeerde en in verschillende gewesten van Java het driehoeksnet zelfs geheel onvoldoende was voor de topografische opneming, maar hoe dan ook, in 1879 werd de kadastraal-statistieke opneming opgeheven. Het binnenlandsch bestuur werd belast met het verzamelen van de statistieke gegeven, terwijl de technische werkzaamheden overgingen naar den Kadastralen Dienst. Eerst in 1899 werden de metingen op andere leest geschoeid en het

---

[1]) Deze residentie was eerst in 1812 tijdens het Britsche tusschenbewind onttrokken aan de Javaansche vorsten en onze landrente drukte daar zwaar. *Landrenterapport van commissarissen-generaal van 16 Maart 1818.*

[2]) De resident van Kedoe wordt door Van der Kemp in zijn „Java's landelijk stelsel" beschreven als een twistziek en dom man.

[3]) Voor bronnen zie Mr. S. Jaarsma. Bewijsmiddelen van recht op grond in Nederlandsch-Indië. Proefschrift. Leiden — Eduard IJdo — 1918.

verband verbeterd door het meten van driehoeksnetten en polygonen. Als een gevolg van de centralisatie van de opnemings- en kaarteeringswerkzaamheden gingen de metingen in 1905 over naar den Topografischen Dienst.

Sedert de invoering van de landrente door Raffles moest een eeuw verloopen om in het bezit te komen van een behoorlijke landrentekaarteering van Java en wat dit betreft is de eindelijke tot standkoming van het werk en een afdoende regeling daarvoor, voor een zeer groot deel te danken aan de bij gouvernementsbesluit van 2 November 1900 No. 28 benoemde Commissie voor de bestudeering van het centralisatievraagstuk en niet het minst aan den energieken voorzitter der commissie, den tegenwoordigen oud-generaal J. J. K. Enthoven, die zonder de hoofdtaak van het aan zijn leiding toevertrouwde dienstvak: *de topografische opneming van de eilanden van den Indischen Archipel*, maar een oogenblik uit het oog te verliezen en ook zonder de topografische paraatheid in gevaar te brengen, als Chef van den Topografischen Dienst het werk in goede banen wist te leiden.

Het succes was mogelijk door:

primo: de metingen te beschouwen als moetende dienen voor *fiscale* doeleinden, dus niet de groote en tijdroovende nauwkeurigheid te betrachten, die als een conditio sine qua non in acht genomen moet worden voor een eigendomskadaster (rechtszekerheidskadaster);

secundo: bij het bepalen van den aanslag niet verder af te dalen dan tot het perceel, d.i. een complex gronden zooveel mogelijk door natuurlijke grenzen omsloten en over zijn geheele oppervlakte in denzelfden toestand van sawah of drogen grond verkeerende.

Het aandeel van elk individu in den aanslag (over het perceel) wordt onder leiding van het desabestuur, dat ter zake door de landrenteambtenaren (Inspectie voor de Landelijke inkomsten en verplichte diensten) wordt onderricht, door de belastingschuldigen zelven in onderling overleg vastgesteld (de repartitie). De landrentekaarten noch de inhoudsregisters der bouwvelden geven eenige aanwijzingen omtrent het individueel bezit. In de landrentekohieren zijn echter aan de hand van de door het desabestuur tijdens den aanslag verzamelde gegevens, de *globale* oppervlakte in het bezit van ieder individu en de namen van de belastingschuldigen genoteerd.

Terwijl door de juiste kennis van de oppervlakte der bouwvelden in het algemeen de rechtmatig verschuldigde belasting in 's Lands kas kan vloeien en niet zooals vroeger een groot deel der landrenteplichtige gronden onbelast blijft (althans voor het gouvernement), is o.i. door het landrente-onderzoek het voorloopig bereikbare gedaan om de voor het perceel verschuldigde belasting billijk over de belastingplichtige individuen te verdeelen. Daar de indeeling van den grond in

soorten en de productiviteitscijfers zelfs bij het meest tijdroovende landrenteonderzoek niet wiskunstig zuiver vastgesteld kunnen worden, [1]) blijven natuurlijk altijd kleine onbillijkheden bestaan, ook al zijn de oppervlakten der individueele bouwgronden tot op vierk. Meters na bekend. Er wordt over de onbillijkheid van den landrenteaanslag veel meer gepraat dan dat de Inlander er onder gebukt gaat. Een ideaal toestand zou echter eerst bereikt worden wanneer de zuivere opbrengst van een individueel perceel berekend werd aan de hand van een nauwkeurige landbouw-boekhouding, maar daar zijn we nog ver van af. Zooals de aanslag nu plaats heeft, is de wijze waarop hij tot stand komt, voldoende billijk, men overdrijve niet. Van den landbouwer is voorloopig voldoende bekend, maar men weet zoowat niets van inlandsche handelaren, van Chineezen en Arabieren, men weet ook nog niet alles van Europeanen, zelfs niet van hen met vaste tractemeten en pensioenen. In het algemeen kan men zeggen, dat alleen de Europeesche handels- en nijverheidsinstellingen met goede boekhoudingen en de inlandsche landbouwer goed worden aangeslagen, de rest is geheel of gedeeltelijk taxatie.

* * *

Ofschoon, zooals uit het vorenstaande moge blijken, bij den opzet der landrentemetingen wat nauwkeurigheid en ook de schaal der kaarteering betreft (het kaarteeren en de inhoudsbepaling van een grondstuk ter grootte van een halve bouw of 250 vierk. roe, [2]) d.i. een oppervlakte van 60 M. in het vierkant, is op een schaal van 1 : 5000 technisch onjuist), dus gericht was op den perceelsgewijzen aanslag, lezen we thans in een redactioneel artikel in het jaarverslag van den Topografischen Dienst over 1922 getiteld „De registratie van het Inlandsch grondbezit (Kadaster en grondboekhouding)" [3]), dat de conclusie, dat de kostbare instelling van het landrentekadaster (d.z. de kaarten en de inhoudsregisters der bouwvelden) en het tijdroovend onderzoek door de Inspectie der Landelijke inkomsten en verplichte diensten slechts dan loonend zouden zijn indien zij zouden leiden tot een individueelen aanslag, voor de hand ligt. Voorstanders van dien aanslag zoûden betoogd hebben, dat de grondslag van den aanslag een kadaster van het Inlandsch grondbezit moet zijn (dus

---

[1]) Zelfs al zou zooals in den tijd van Dr. J. H. F. Sollewijn Gelpke, rekening gehouden worden met nabijheid van kippen en ligging der sawahs al of niet in de schaduw. De individueele bedrevenheid van den Inlander als landbouwer is tenslotte ook een factor.

[2]) In sommige streken halen de individueele grondstukken zelfs nog geen 100 vierk. roe en zijn zelf stukken van 50 vierk. roe geen zeldzaamheid.

[3]) Verder aangeduid als R. I. G.

een door velen veroordeeld tweeslachtig kadaster [1]) en de bijhouding geheel in overeenstemming daarmede moet geschieden. [2]) ,,Hierbij onderschatten zij de technische moeielijkheden en financieele lasten en sloten de oogen voor het gevaar, dat de slechts schaars toegemeten middelen geheel door de bijhouding geabsorbeerd zouden worden, nog voordat de metingen over geheel Java gereed zouden zijn.''

Wat betreft de voorstanders van den individueelen aanslag wordt alleen verwezen naar een artikel van den toenmaligen controleur bij het Binnenlandsch Bestuur D. Tollenaar, getiteld ,,Landrentemetingen'' en voorkomende in het *Tijdschrift voor het Binnenlandsch Bestuur*, deel XV, 1898. Nu deed de schrijver van ,,Landrentemetingen'' zich ongetwijfeld kennen als een beslist voorstander van den individueelen aanslag, maar ..... hij behoort juist niet tot de personen die de technische moeielijkheden en de financieele lasten onderschatten, evenmin tot hen, die de oogen sloten voor het gevaar, dat de slechts schaars toegemeten middelen geheel geabsorbeerd zouden worden door de bijhouding. Integendeel, hij toont in zijn pennevrucht een open oog en ook een open oor voor het landrentevraagstuk te hebben en ware het mogelijk, met nog meer dan twee voeten midden in de practijk te staan. Hij haalt zelfs aan — en o.i. zeer terecht — dat wilde men kaarten van het zeer verdeelde grondbezit vervaardigen, de schaal op 1 : 1000 en 1 : 2000 aangenomen zou moeten worden, de kosten van merkteekens, opmeting en kaarteering buitensporig en *de bijhouding der kaarten bijna onmogelijk* zou zijn. Wel verre van op een kadaster van het Inlandsch grondbezit aan te dringen, schakelt hij het technisch personeel zoo goed als geheel uit en van het standpunt uitgaande, dat onder landrentemetingen moet worden verstaan: metingen ter verkrijging van een der gegevens —

---

[1]) Mr. Jaarsma, die in R. I. G. meer dan overvloedig (maar niet altijd juist) geciteerd wordt (twee ervaren landraadvoorzitters op wier uiteenzetting van de juridische waarde van de proeven met de registratie van het Inlandsch grondbezit gerekend was, waren door omstandigheden daarin verhinderd, dus moest men zich aan het gevaar van den ,,negatieven specialiteit'' blootstellen), zegt op bladz. 35 van zijn proefschrift: ,,Een splitsing van het kadaster in een eigendoms- en een belastingkadaster is aanbevelenswaard, aangezien aan een eigendomskadaster heel andere eischen gesteld worden dan aan een belastingkadaster". Hij haalt verder aan dat in Soutendijk-Mulder ,,De hypothecaire en kadastrale boekhouding in Nederland'' wordt aangeteekend, dat wijl de fiscale doeleinden vooral veel vernommeringen meebrengen, men voortdurend door deze nommerverandering, overboekingen en verwijzingen heeft, die voor ruim drie vierde gedeelte gerekend kunnen worden vreemd te zijn aan eigendoms- en daarmede in verband staande grensverandering.

[2]) Heeft de samensteller van R. I. G. misschien gedacht aan grondbelasting?

namelijk die der uitgestrektheid —, benoodigd ter bepaling van den landrenteaanslag, stelt hij een *eenvoudige* wijze van meten voor door ..... desahoofden en desaschrijvers. Hij wil de complexen niet grooter nemen dan 5 à 6 bouws en met niet meer dan 4 à 5 individueele perceelen. De kosten per bouw worden *alles* (let wel: *alles*) inbegrepen (zelfs instrumenten en teekenbehoeften), op 25 cent berekend. Bij de kadastrale metingen, die zich niet verder uitstrekten dan tot het perceel, kostte de bouw toen gemiddeld *f* 1.70 (ook alles inbegrepen) en in dit verband werd gezegd:

„De bevolking van Java mist nog zeker voor een eeuw de draagkracht voor Europeesche beheersmiddelen — en zij behoeft die middelen voor haar maatschappelijken toestand gelukkig evenmin."

De gedachtengang van den heer Tollenaar is als volgt geweest: Tot nu toe werd de aanslag desa's-gewijze vastgesteld en dan moest men verder maar voor de verdeeling zorgen. De kadastrale metingen brengen den perceelsgewijzen aanslag, dit heeft echter geen andere gevolgen dan dat de aanslag over de individuen wat verhoogd of verlaagd zal worden, alnaarmate de belasting over het perceel wat hooger of lager geworden is. De bestaande fouten in de repartitie zullen dus slechts evenredig vergroot of verkleind worden. Hoogstens zal verklaard kunnen worden, dat de perceelsgewijze aanslag in het algemeen wel wat verbetering heeft gebracht. Echter had men in verband met kosten en tijd aan den nauwkeurigen algemeen kadastralen grondslag besteed, recht op meer ..... op vrij wat meer. Men bouwt bamboehuizen op kostbare steenen fundamenten en daarom mag wat de kwestie betreft, hoe men zal behooren te meten, als onafwijsbare eisch gesteld worden:

Kostbare metingen zullen alleen dan loonend zijn, indien daardoor de uitgestrektheid der gronden bepaald wordt in het vast bezit van eenig individu. Metingen op kadastralen grondslag kosten echter veel tijd en ook veel geld, aan de meting van individueele perceelen op kadastralen grondslag zijn *buitensporig* veel tijd en *buitensporig* veel uitgaven verbonden. Het nut van kadastrale kaarten mag steeds merkbaar zijn, onmisbaar zijn ze niet, en voor een goede landrenteaanslag, met zijn overwegend plaatselijke eischen, zijn zij zeker niet in de eerste plaats noodig.

Ziehier de reden waarom de schrijver van „Landrentemetingen" op zijn eenvoudige metingen kwam, op het z.i. volkomen voldoende detailmeetwerk, dat *onmisbaar* was, terwijl hij de kadastrale metingen een zeker nuttige, maar voor den landrenteaanslag een even zeker volkomen *misbare voorbereiding* achtte.

Daar sedert goed 25 jaar verloopen zijn, wordt alsof precies Bellamy's jaar 2000 de ideale toekomststaat en daarmede de verhoogde draagkracht zal brengen, „zeker voor een eeuw" heel zorg-

vuldig veranderd in ,,voor tientallen van jaren'', terwijl om nog meer actueel te zijn, blijkbaar in verband met de openlegging der buitengewesten, de uitspraak voor geheel Indië van toepassing wordt gemaakt en, zoo gewijzigd, moet de ontboezeming in verband met het aandringen op *eenvoudige metingen voor den landrenteaanslag* thans in R. I. G. dienen om te komen tot de vaststelling van de gedragslijn ter bevestiging van het Inlandsch grondbezit. De heer Tollenaar stelde zich o.i. zeer terecht op het standpunt, dat de opbrengst van de landrente niet grootendeels verloren mag gaan door de aan de voorbereiding van den aanslag te besteden kosten. Hij achtte het blijkbaar ongewenscht de landrente te verhoogen en heeft het ongetwijfeld in verband daarmede gehad over de geringe draagkracht van den Inlander. Zijn individueele uitmeting à *f* 0.25 per bouw stelde hij op $\frac{1}{16}$ van de totale opbrengst per jaar, de bouw van den Topografischen Dienst komt thans op *f* 1.75 à *f* 2.00 (eerst de perceelsgewijze uitmeting voor *f* 0.25 à *f* 0.50 en nu de individueele uitmeting, goed berekend voor *f* 1.50 per bouw).

Het is thans onnoodig de door den heer Tollenaar ontwikkelde werkwijze aan een beschouwing te onderwerpen, maar we kunnen wel zeggen, dat wanneer hij zijn artikel tien jaar later had geschreven, dit hetzelfde lot beschoren was geweest als een in dit tijdschrift (1908 bladz. 1616) opgenomen geschrift van den heer F. Fokkens. De hulplandrente-regeling van dezen resident werd toen door den kapitein topograaf J. C. Lamster in *De Javabode* van 1 en 2 Februari 1909 ondeugdelijk verklaard en de leiding van den Topografischen Dienst betuigde haar sympathie met het dagbladartikel (getiteld ,,Landrentewee'') door het in brochurevorm meerdere en duurzamer bekendheid te geven.

Het is volkomen begrijpelijk en als blijk van belangstelling in het wel en wee van de Inlandsche bevolking zelfs zeer te apprécieeren, dat de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur bij het verlangen naar een goede basis voor den landrenteaanslag ongeduldig werden en zelf naar middelen zochten om het vraagstuk tot een oplossing te brengen. Zeer zeker geldt dat voor de gewesten waarin de heeren Tollenaar en Fokkens dienden, want in Rembang zoo wel als in Madoera was het met het toenmaals beschikbare kaartmateriaal droevig gesteld. Aan kaarten op kadastralen grondslag viel binnen een afzienbaren tijd niet te denken en ook bestonden er geen tot landrentekaarten omgewerkte kaarten van de kadastraal-statistieke opneming, men kon dus zelf allicht iets beters produceeren dan hetgeen tot nu toe geproduceerd werd. De Topografische Dienst was er echter op goede gronden en overtuigd van eigen kennen en kunnen van doordrongen, dat verbetering in de bestaande toestanden niet zoo lang zou uitblijven. In 1908 waren in Krawang, Banjoemas en Kedoe

reeds bijna 300,000 bouws landrenteplichtige grond in kaart gebracht tegen 25.5 cent per bouw, er waren voorstellen gedaan om het aantal landrente-meetsecties te verdubbelen, dus het was nog slechts een kwestie van enkele jaren om van geheel Java goed kaartenmateriaal te kunnen verschaffen. Men bevond zich met de landrentekaarteering op den goeden weg niet alleen, maar had tevens pijnlijke ervaring opgedaan omtrent de ondeugdelijkheid van de door niet technisch personeel vervaardigde kaarten van de kadastraal-statistieke opneming, dus het was in dat stadium volkomen gemotiveerd om zich schrap te zetten tegen elke landrentemeting door niet daarvoor opgeleid personeel. Zoo moesten, hoe sympathiek het streven ook gevonden moest worden om tot een billijken landrenteaanslag te geraken, tegen methodes als door de heeren Tollenaar en Fokkens ontwikkeld, toen terecht bezwaren gemaakt worden. Het is thans echter niet juist gezien om uit de beschouwingen van den heer Tollenaar argumenten te putten voor den opzet van metingen, die aan zooveel hooger eischen van nauwkeurigheid moeten voldoen dan de door technisch personeel uit te voeren metingen voor den landrenteaanslag. De beschouwingen van den heer Tollenaar pasten volkomen in *zijn* systeem, maar dat systeem zal ook thans door den Topografischen Dienst wel niet aanvaard worden en — tegelijk met het afkeuren van het systeem, zijn de vroeger in een geheel ander verband geleverde beschouwingen nu niet op haar plaats en mogen zij geenszins aanleiding geven tot gevolgtrekkingen, zooals die in R. I. G. worden gemaakt. Zoo dadelijk zal blijken, dat men ook in een ander opzicht minder gelukkig was met de citaten.

In R. I. G. wordt naar aanleiding van het feit, dat in meerdere opstellen in verschillende tijdschriften de wensch te kennen werd gegeven om tot een kadaster van het Inlandsch grondbezit te komen, gezegd, dat de leiding van den Topografischen Dienst, vast besloten om binnen den daarvoor bij het werkplan aangegeven tijd, in de eerste plaats den warboel op te ruimen, waarin de belastingaanslag verkeerde als gevolg van het ontbreken van een juiste basis daarvoor, geen enkele afwijking van de eenmaal vastgestelde gedragslijn gedoogde. Verder lezen we tot onze groote verbazing, dat in den boezem van den Topografischen Dienst wel eens stemmen opgingen om de landrentemetingen ondergeschikt te maken aan eigen wenschen, dus aan den eenen kant de strijders voor een kadaster van het Inlandsch grondbezit, aan den anderen kant de volbloed-topografen, maar noch de een, noch de ander kreeg een kans en ..... zeer bescheiden heet het, dat het alleen aan de beperking, welke de leiding — mediis tranquillus in undus (v. R.) — zich zelve wist op te leggen, te danken is geweest, dat het zoo omvangrijke kaartwerk inderdaad tijdig werd voltooid.

„Still going strong" werd de opgelegde taak uitgevoerd, waarbij echter nimmer werd vergeten, dat de bekroning van het werk slechts kon liggen in de vervulling van de te rechtvaardigen wenschen, eenerzijds om de resultaten der landrentemetingen te benutten voor de algemeene kartografie, en anderzijds om zoodanige gegevens omtrent het individueel bezit te verschaffen, dat zij voldoende nauwkeurig geacht konden worden om den grondslag van een Inlandsch kadaster te vormen."

Jammer genoeg voor de verheven gedachte, die hier wel met eenige pathos en ook onder het plengen van de noodige wierook tot uiting komt en misschien ook als een ontwijding van den innerlijken strijd, die gestreden werd, moeten we eenige opmerkingen maken. Inderdaad kan de afloop der landrentemetingen door den Topografischen Dienst een succes genoemd worden, maar het succes zou volledíger zijn geweest, indien het behaald was zonder inboeting van de topografische paraatheid van den dienst, zonder inboeting van de topografische geschiktheid van leidende (we spreken met opzet niet van *de* leidende, dus generaliseeren niet) personen, zonder inzinking van het „topografisch moment". De topografische opleiding van verschillende officieren moest ontijdig gestaakt worden, [1]) terwijl de landrentemetingen ook gelegenheid gaven om bij den dienst personen aan te houden van wie als topograaf niet veel verwachtingen gekoesterd konden worden. Nu kan een goed topometer op landrentegebied zeer zeker veel presteeren en waren bij de landrentebrigades vele niet geschoolde topografen volkomen op hun plaats, doch het is verkeerd geweest topometers als volmondig topograaf te beschouwen en medezeggingschap te geven in zuiver topografische aangelegenheden. De inboeting van topografische paraatheid en topografische geschiktheid wordt helaas duidelijk gedemonstreerd door het drama, dat zich afspeelde in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, toen aldaar een hoofdpolygoon gemeten moest worden voor de verzekering van het hoofdverband. Er was zelfs niet aan gedacht dat er voor een eenigszins uitgebreide kaarteering een kaartprojectie moet worden gebruikt. De ondeskundige opzet van de proeven in verband met de toepassing van de stereoautogrammetrie en het verre van deskundig rapport, hetwelk over de gehouden proeven werd uitgebracht, geven ook duidelijk blijken, dat de studie van zuiver topografische aangelegenheden wel wat in het gedrang is gekomen en de financieele consequenties daarvan zijn niet uitgebleven.

Uit de beschreven opzet der landrentemetingen en uit het doel er van, blijkt voldoende, dat als bekroning van het werk niet is gedacht

---

[1]) Dit was niet noodig geweest indien men prijs had gesteld op het behoud van ervaren krachten.

aan het doel om zoodanige gegevens omtrent het individueel bezit te verschaffen, dat zij voldoende nauwkeurig geacht konden worden om den grondslag van een kadaster van het Inlandsch grondbezit te vormen. Ook zijn er nooit stemmen opgegaan om de landrentemetingen ondergeschikt te maken aan eigen wenschen, eerder is het tegendeel het geval.

Verschillende malen is er — ook in dit tijdschrift — op aangedrongen om de gedragslijn te volgen, welke was voorgeschreven bij de totstandkoming van de centralisatie van opnemings- en kaarteeringswerkzaamheden, t.w. het om der dubbeltjes wille voorkomen van het herhaald opmeten van een zelfde terreingedeelte. Men behoeft volstrekt geen vakman te zijn om in te zien, dat het hoogst oneconomisch en onlogisch is om eene opneming en kaarteering op 1 : 25.000 te doen voorafgaan aan eene opneming en kaarteering op 1 : 5000, toch gebeurde dit herhaalde malen en nog wel in een zelfde gewest. De gewraakte stemmen — w.o. die van schrijver dezes —, die ten slotte werden gesteund door de gloedvolle en volkomen ter zake kundige redevoering van Dr. J. W. IJzerman in de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal op den 5en Maart 1918 en door meerdere opmerkingen van den heer H. van Kol in den Senaat, beoogden niets anders dan te wijzen op den verkeerden gang van zaken en te waken voor het prijs geven van de door bekwame en de schatkist bewakende mannen, wel overwogen centralisatie-idée; zij wilden *de volgorde der topografische metingen ondergeschikt maken aan de landrentemetingen.* [1]) Zij dachten er geen oogenblik aan om de leiding uit de koers te dringen, maar vroegen haast ootmoedig doch met nadruk en in het belang van de stabiliteit van den gulden (ook van hun gulden en van den gulden van ons allemaal) om in het kielsop van het landrenteschip te mogen meevaren, zij beseften zelfs het volle gewicht van het

---

[1]) In dit tijdschrift (Februari-aflevering 1924, bladz. 143 en 144) werd gezegd, dat het van een oneconomische opvatting en van een onvoldoend organiseerend talent zou getuigen, indien bij den opzet, de regeling en de volgorde der werkzaamheden, geen rekening werd gehouden met het feit, dat de landrentemetingen dienstbaar gemaakt kunnen worden aan werkzaamheden van topografischen aard.

Op bladz. 866 jaargang 1917 leest men, dat de groote vlakte van Demak twee maal werd opgenomen, in de residentie Soerabaja drie brigades achter elkaar en in de Preanger drie brigades door elkaar werkten. In Madioen en Pekalongan werden ongeveer tegelijkertijd landrentemetingen en topografische metingen verricht, doch er werden niet de minste instructies gegeven voor de volgorde der werkzaamheden. We zouden niet graag betalen wat bespaard had kunnen worden, indien hier „still going strong" een economische werkwijze was gevolgd en dat was mogelijk geweest zonder den goeden gang der landrentemetingen maar een oogenblik in gevaar te brengen.

„take care for the propellor". Maar er bestond niet het minste verband tusschen het werkplan van de landrentebrigades en dat van de topografische metingen; door de hoogere leiding werd — mirabile dictu — tegenover jongere officieren zelfs verkondigd, dat beide soorten van metingen niets met elkaar te maken hadden.

Bij den opzet der landrentemetingen heeft niet het doel voorgezeten die *uiteindelijk* te benutten voor de algemeene kartografie, maar de centralisatie-idée beoogde om er *gaandeweg* van de te profiteeren, door de voor dat doel uiterst nauwkeurige landrentekaarten om te werken tot topografische kaarten voor algemeene doeleinden en ze niet, zooals thans nog geschiedt, door topometers, die vreemd staan tegenover de topografische kaart, te laten benutten voor het bijwerken van verouderde kaarten zoodanig, dat zij slechts voldoen aan uit een militair oogpunt billijkerwijze te stellen eischen. Dat pruts- en bijlapwerk is slechts bezighouderij en staat vrijwel gelijk met geld weggooien. Op bladz. 98 van het jaarverslag over 1908 werd ten aanzien van de landrenteherziening zeer en zeer terecht opgemerkt, dat het vooral met het oog op de kwaliteit der oude kaarten noodig is eerst zeer geruimen tijd gewoon meetwerk te verrichten om de vereischte vaardigheid te verkrijgen om bestaande kaarten te herzien. Zulks geldt nog in veel hooger mate voor de herziening van topografische kaarten en het wordt ook met luider stem verkondigd door buitenlandsche topografen van naam, maar op Java laat men het werk verrichten door topometers met een verkorte topografische opleiding, die niet gedurende zeer geruimen tijd aan de gewone topografische opneming hebben deelgenomen. Van de minst geoefenden onder hen wordt op bladz. 29 van het verslag over 1922 vermeld, dat de bijwerking der verouderde topografische kaarten thans nog globaal geschiedt, het vervaardigen van goede kaarten wordt uitgesteld tot de volgende herziening (zij die gelooven, haasten niet), dus de pseudobekroning komt op zijn vroegst ruim 30 jaar na het begin der landrentemetingen. De practische blik van den voorzitter van de Commissie voor de bestudeering van het centralisatievraagstuk staat er borg voor, dat hij, zoodra de landmetingen marcheerden, niet gedoogd zou hebben van de centralisatie-idée af te wijken, ook niet dat er minderwaardig werk geleverd werd en, ontvankelijk als hij was voor anderer wel overwogen denkbeelden, alle pogingen om tot een economischer werkwijze te geraken, met raad en daad gesteund zou hebben. We achten het niet juist gezien om in een officieel verslag een oratio pro domo te houden en tegelijkertijd aan anderen verkeerde bedoelingen in de schoenen te schuiven. In een Regeeringsverslag past evenmin een oratio pro domo als een terechtwijzing. Daar men het echter noodig vond een geheel verkeerden uitleg te geven aan anderer in tijdschriften gepubliceerde denkbeelden, hebben we hier aan onze topo-

grafische beschouwingen meer uitbreiding gegeven dan in verband met het behandelde onderwerp eigenlijk noodig was.

* * *

De individueele uitmetingen van de bouwvelden der Inlandsche bevolking en de registratie van het Inlandsche grondbezit zijn vooral aan de orde gekomen toen in 1921 behalve in de Preanger-Regentschappen en in Banten, de herziening der landrentekaarten werd gestaakt en daardoor een deel van het personeel vrij kwam. Dat personeel zou met het oog op de bezuiniging ontslagen moeten worden, maar zie ..... door dat personeel aan te houden voor de proeven om tot een Inlandsch kadaster te komen, kon nog een klein voordeeltje worden behaald en daar de Regeering langzamerhand had ingezien, dat de toestand van 's Lands financiën zorgen baarde en bij alles goed overwogen moest worden of de kosten wel een daaraan geëvenredigd nut konden afwerpen, werd het uitzicht op dat kleine voordeeltje dankbaar aanvaard. Men kwam op de lumineuse idée om den Inlander de proef met de individueele uitmeting en de registratie van het Inlandsch grondbezit zelf te laten betalen door hem, wanneer hij daartoe genegen was, tegen betaling van het zegelrecht van een daalder, terreinkaartjes en schriftelijke bewijzen van inschrijving in het register van Inlandsch grondbezit uit te reiken.

Zooals in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig verslag over de 1e aanvullingsbegrooting voor 1924 wordt voorgerekend, bedroegen in ronde getallen de totale inkomsten in 1922 *f* 49.000, de totale uitgaven *f* 43.000, zoodat een batig saldo van *f* 6000 geboekt kon worden. Nu lijkt het wel eenigszins vreemd om de Inlandsche bevolking te laten betalen voor proeven zonder dat nog vast staat dat tot een algemeene registratie zal worden besloten, maar zooals op bladz. 499 Juni-nummer 1923 van dit tijdschrift gezegd wordt, is Indië het land van onbegrensde mogelijkheden. Dat blijkt ook uit het volgende.

In R. I. G. (afgesloten begin 1923) lezen we dat de mogelijkheid om in de meest gevestigde streken de landrentekaarten te benutten voor een registratie van het Inlandsch grondbezit, voor zoover dat betreft de bouwvelden in erfelijk individueel bezit, door de proef *is* [1]) bewezen.

14 November 1923 schrijft Dr. L. F. van Gent in zijn „geen millioenen"-vlugschrift, dat de proeven op afdoende wijze *de uitvoerbaarheid volkomen hebben aangetoond* en twee dagen later,

16 November 1923, zegt de Directeur van Binnenlandsch Bestuur, als Regeeringsgemachtigde, naar aanleiding van een ernstige waarschuwing van den heer Bergmeyer om den Topografischen Dienst niet

---

[1]) Cursiveering hier en in de twee volgende alinea's aangebracht. v. R.

een arbeid op te dragen, waarvoor hij niet geschikt is, in den Volksraad, dat *omtrent de resultaten* van de proefnemingen *nog weinig bekend is.*

De deelneming aan de proeven is facultatief, dus de zaak berust wel eenigszins op speculatieven grondslag, doch dit laten we hier buiten beschouwing. Er was toen nog geen wet aanhangig gemaakt tot afschaffing der Staatsloterij en dus officieel nog geen hinderpalen in den weg gelegd van een gokje. Het ergste van de prospectus is, dat de berekening niet deugt en de uitgaven veel te laag becijferd zijn. Instede van de werkelijke tractementen van de bij de proeven werkzame topografen en teekenaars in rekening te brengen [1]) zijn gemiddelden genomen, dus wat dit betreft, kan al beneden de werkelijkheid gebleven zijn, maar ook hier stappen we overheen. De hoofdzaak is, dat er niets werd uitgetrokken voor de leiding en het dagelijksch toezicht [2]). Volgens een in R. I. G. opgenomen gespecificeerde opgave van kosten hebben gedurende 1922 21 topografen en 18 teekenaars aan de proeven gewerkt, dus twee secties [3]). Een sectiechef met zijn helper komen met daggelden en reiskosten mede, laag gerekend al gauw op *f* 600 per maand, dus voor twee secties moet *f* 14.400 per jaar uitgetrokken worden. Het evenredig deel van het tractement van den brigadechef, diens daggelden reiskosten, kantoorhuur, schrijfbehoeften en misschien nog meer, stellen we matig op *f* 6000 per jaar. Teekenpapier en teekenbehoeften kosten ook geld, de bezetting van het hoofdkwartier is uitgebreid (de dienst dreigt langzamerhand topzwaar te worden), door bij de berekening der kosten leiding en dagelijksch toezicht niet in aanmerking te nemen, zijn de zelfkosten van een uittreksel te laag berekend, derhalve is de winst in de memoriepost te hoog, zoodat alles bij elkaar genomen de uitgavenpost met circa *f* 25.000 is gedrukt en de winst- en verliesrekening laakbaar geflatteerd blijkt te zijn. Non tali auxilio. De conclusie dat de proef baten heeft afgeworpen, zooals in de Memorie van Antwoord dato 8 November 1923 wordt gezegd, kan dus niet worden aanvaard, de Volksraad werd ondeugdelijk voorgelicht; der Regeering kan echter geen verwijt treffen, ook Zij werd ondeugdelijk voorgelicht.

We hebben getracht uit de verslagen der brigades de zuivere uit-

---

[1]) De administratie is van dien aard, dat zulks zonder al te veel moeite mogelijk was geweest.

[2]) Op blaz. 41 wordt gezegd en nog wel met nadruk, dat de meeste zorg moet worden besteed aan de directe leiding en het dagelijksch toezicht en dat juist het niet voldoen aan dien eisch, de werkzaamheden van de kadastraal-statistieke opneming heeft doen mislukken.

[3]) Voor de proeven waren beschikbaar 30 topografen en 25 teekenaars (bladz. 45). Er is niet vermeld wat de niet aan de proeven gewerkt hebbende 9 topografen en 7 teekenaars hebben uitgevoerd.

gaven voor de individueele uitmeting te berekenen, maar zijn niet geslaagd en toch had dit bij een goede groepeering der statistische gegevens mogelijk moeten zijn, althans voor een insider. In 1922 zijn slechts voor twee van de drie brigades de uitgaven voor de metingen afzonderlijk opgenomen, in 1923 zijn ze geheel weggewerkt onder bijzondere opdrachten. In 1922 waren bij twee brigades de topografen 6889 in de sterkte, volgens de opgave in R. I. G. bedroeg het totaal aantal dagen 7756, zoodat er voor de derde brigade slechts 867 dagen overblijven, hetgeen echter in verband met het feit, dat 6 topografen gedurende 10 maanden zijn bezig geweest, ruim 1800 moet zijn, dus de gegevens kloppen niet bijzonder en de vraag waarom tijd en geld te besteden aan staatjes, waarvan de waarde precair is, kan zeer zeker niet misplaatst genoemd worden.

De waarde der kaartjes mag in twijfel worden getrokken, zij kunnen meer kwaad dan goed doen. We bevinden ons met deze meening in goed gezelschap. De heer J. van der Marel, thans Lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, die uit hoofde van zijn vroegeren werkkring meer dan anderen tot oordeelen bevoegd is, acht het uitreiken van terreinkaartjes verkeerd, omdat hij bevreesd is, dat de houders zich zullen voorstellen, daarmede ook onbetwistbare rechten te hebben verkregen. De heer L. C. F. Polderman, oud-chef van den Kadastralen Dienst in Nederlandsch-Indië, dus ook niet *le premier venu*, meende in de vergadering van het Indische Genootschap op den 23en Januari j.l. dat aan het uitreiken van de gezegelde kaartjes aan de Inlandsche bevolking het gevaar verbonden is, dat zulke kaartjes wanneer zij niet nauwkeurig de grenzen der grondstukken aangeven, in de desa tot kwesties aanleiding zouden kunnen geven, die te voren niet bestonden. Ook vond hij de kosten over het algemeen te hoog en voorzag hij, dat de lust tot aanvragen van kaartjes wel verminderen zou, als bij gedeeltelijken verkoop of tengevolge van overstroomingen, vulkanische uitbarstingen en om andere oorzaken, nieuwe kaartjes zouden noodig zijn. Het speculatieve element in den opzet!

Het denkbeeld om kaartjes uit te reiken berust blijkbaar op een uitlating van den heer Tollenaar, die naar aanleiding van de proefmetingen, die hij liet doen, schreef:

„Opmerkelijk is de *belangstelling*, welke bij de proeven, die ik nam, de inlandsche hoofden en minderen in dat werk bleken te stellen, als een binnen *eigen bereik* liggend hulpmiddel tot oplossing van een vraagstuk — n.l. dat van den individueelen aanslag en niet dat van de registratie v. R. — dat ook hen dienstelijk bezig houdt.

„En het lijdt geen twijfel dat de desaman, tuk als elk Inlander op een *soerat*, als een *Poesaka* zal bewaren de kaart van zijn terrein, waarop nummer, naam, oppervlakte en belasting zijn genoteerd".

De laatste alinea wordt, na te voren hebben opgemerkt, dat het

verstrekken van een meetbrief door velen wordt aanbevolen als een middel om de belangstelling der bevolking te winnen en om de herinnering aan de plaats gevonden registratie levendig te houden, ook geciteerd in R. I. G. Daar de kaartjes echter niet moeten dienen voor den landrenteaanslag, wordt voor het pasklaar maken, het woord *belasting* in het citaat weggelaten. Wie of behalve de heer Tollenaar de „velen" zijn, wordt niet bekend gesteld en ook niet of zij aan een doordruk middels carbonpapier de waarde hechten van een meetbrief.

Volkomen eens zijn we het met de opmerking, dat bij een in te voeren registratie van het Inlandsch grondbezit (dus niet der bouwvelden) hoogere eischen ten aanzien der opmeting en kaarteering moeten worden gesteld. De perceelsgrenzen kunnen dan niet meer dienen, cultuurgrenzen veranderen toch voortdurend, hetzij door de bezitters van de bouwvelden, hetzij door de natuur. Grondslag van een kadaster van het bezitrecht moeten derhalve zijn de eigendomsgrenzen, daar dan de kaart voortdurend kan worden bijgehouden en ook gemakkelijker, omdat de eigendomsgrenzen veel minder aan verandering onderhevig zijn dan de cultuurgrenzen. Het is noodig dat de veranderingen in de grenzen der zakelijke rechten telkens worden opgemeten, dus tal van punten aanwezig zijn om eventueel verloren gegane grenzen te reconstrueeren.

Om te voldoen aan de hoogere eischen die ten aanzien van de opmeting en kaarteering moeten worden gesteld, werd de oplossing gezocht in het meten van kleine complexen (blokken) waarvan de geometrische ligging voldoende nauwkeurig is aangegeven door aansluiting der grenzen op de bestaande triangulatiepilaren. Het minuutplan wordt aangelegd door het in kaart brengen van zichtbare terreinafscheidingen (wegen, rivieren, taluds e.d.), waarbij de aanwezigheid van een gering aantal in het terrein vastgelegde punten (pilaren) voldoende is. Nu is over het hoofd gezien dat bijv. zoogenaamde paardepaden door de bevolking dikwijls willekeurig verlegd worden en dat langs grootere wegen meer of minder breede strooken tot het staatsdomein, behooren, dus het aannemen van een weg als eigendoms(bezits)grens, vrij onzuiver is; het is o.i. niet juist gezien om het voldoen aan de hoogere eischen alleen te zoeken in de detailleering der metingen en niet in het tegelijktijdig verdichten van het aantal vaste verzekerde punten.

Voor de aan de nauwkeurigheid te stellen eischen, beroept men zich al weer op den heer Tollenaar, die, toen hij voor 25 jaar in de rustige kontrolieran te Lasem zijn artikel over „Landrentemetingen" schreef om er toe mede te werken eindelijk eens orde te brengen in den chaos van den landrenteaanslag, vermoedelijk niet heeft kunnen denken, dat hij later als ambteloos burger nog eens aangehaald zou worden als autoriteit op kadastraal gebied. Om clementie in te roepen voor

zijn eenvoudige metingen, zonder wiskunstigen grondslag en met eenvoudige middelen uitgevoerd door desahoofden en desaschrijvers w.o. zoogenaamde domme — in den tijd, dat het inlandsch lager onderwijs in vergelijking met thans nog in de luiers lag, schreef hij:

„Gewis, — de kadastrale nauwkeurigheid in *Europa* beoogd, zal hier met de landrentemetingen niet worden verkregen; maar men vergete in Indië niet, dat dáár het groot grondbezit in vergelijking met dat op Java reusachtig groot grondbezit is; dat dáár de grenzen van dat bezit onveranderlijk zijn voor eeuwen, terwijl de meeste sawahs en tegalans in Indië elk jaar enkele duimen opschuiven, — kleiner of grooter worden enkel door bewerking en weersinvloeden, om van grondverschuiving, vallei-aanvulling o.a. niet te spreken, d.i. voortdurend veranderen.

Voor een Indisch —, uit zijn aard veranderlijk kadaster, mag derhalve de rationeel daarbij *passende nauwkeurigheid* geacht worden door de voorgestelde methode volkomen bereikt te zijn".

In R. I. G. waar zelfs gesproken wordt van eigendomskadaster, uitwijzen van bezit, positieve en negatieve stelsels, is het pleidooi van den heer Tollenaar geciteerd om te betoogen dat voor de technische uitmeting van het individueel bezit voor de registratie van het inlandsch grondbezit, dus om te komen tot een kadaster voor het Inlandsch bezitrecht op den grond, wat ook insluit de vastlegging van de grenzen en het voorkomen dat daarin willekeurig veranderingen worden gebracht, ergo de veranderlijkheid aan banden te leggen, de kadastrale nauwkeurigheid in Europa betoogd, *niet urgent* is. We nemen het citaat, zooals dat verminkt is, hier over. [1])

„De kadastrale nauwkeurigheid, in Europa beoogd, is in Indië voor de bouwvelden der bevolking niet urgent. Men vergete niet dat daar het grondbezit — in vergelijking met dat in Indië — reusachtig groot grondbezit is; dat dáár de grenzen van dat bezit onveranderlijk zijn voor eeuwen, terwijl de meeste sawah's en tuinen in Indië elk jaar enkele duimen opschuiven en kleiner of grooter worden, enkel door bewerking en weersinvloeden, om van grondverschuiving, vallei-aan-

[1]) Niet alleen dat het verkeerd citeeren op zich zelf al veroordeeld moet worden, omdat men dan schrijvers verantwoordelijk stelt voor dingen, die zij niet gezegd hebben, achten we het sterk af te keuren, dat zulks gebeurt in een regeeringsuitgave. Men dient in een officieel verslag zoo een hooge mate van vertrouwen te hebben, dat de gebruikte citaten overgenomen kunnen worden zonder de bron te raadplegen, waaruit geciteerd werd. Men dient te voorkomen dat raadplegers van zoo een verslag en die daarin steun zoeken voor hun studie, teneinde gegevens te verzamelen voor het bestrijden van ideeën waarmede zij het niet eens zijn, geheel ter goeder trouw ook verkeerd citeeren, zooals gebeurde in *De Javabode* van 26 November 1923 (zie ook Tijdschrift voor het Kadaster in Ned.-Indië, 4e aflevering 1923, bladz. 150 en 151).

vulling enz. niet te spreken, d.i. voortdurend *veranderen*. Voor een Indisch — uit zijn aard *veranderlijk* kadaster mogen daarbij aan de *rationeel daarbij* passende nauwkeurigheid ruimer grenzen worden gesteld".

Bij het pasklaar maken van het citaat is over het hoofd gezien, dat sinds de heer Tollenaar zijn artikel schreef, het groot grondbezit in Europa als een gevolg van den hoogen belastingdruk en dus mede als een gevolg van maatregelen van hen, die de juiste economie niet wisten te betrachten, geweldig begint af te takelen en groote landgoederen meer en meer verkaveld worden. Ook had aangehaald kunnen worden, dat Mr. Jaarsma juist in de zeldzame veranderingen in de grenzen, de verklaring zoekt, dat men het in Engeland zoo lang met een primitief kadaster heeft kunnen doen, waaruit dan de gevolgtrekking gemaakt had kunnen worden, dat bij het veelvuldig voorkomen van veranderingen een *prima* kadaster noodig is.

Wanneer het enkel en alleen om den aanslag in de landrente en dus enkel en alleen om de grootte der bouwvelden voor het vaststellen van den aanslag gaat, kunnen aan de metingen veld voor veld zeer zeker lage grenzen aan de nauwkeurigheid worden gesteld. De landrente voor een vierk. roe sawah bedraagt over een heel jaar slechts enkele centen. Voor de opmeting van het grondbezit dient echter ook rekening gehouden te worden met de waarde van den grond en dan kan voor den bezitter als verkooper van het perceel of indien zijn grond onteigend wordt, een verschil in oppervlakte van een vierk. roe, een verschil van enkele guldens bedragen en dat sluit slecht aan bij de zeer geringe draagkracht, die den Inlander nog voor tientallen van jaren bezit. De vergelijking tusschen een leekenopmeting van bouwvelden ten behoeve van den aanslag in de inkomstenbelasting [1])

---

[1]) De heer Tollenaar zegt: „De landrente (toch) heeft weinig of niets van een grondbelasting, — wat in verband met het overige belastingstelsel hoogst gelukkig is — en zal dat karakter ook wel in de eerste eeuw niet krijgen; vooreerst is en blijft zij een inkomstenbelasting voor den grondbezitter." We gaan volkomen met deze meening accoord en we kunnen aannemen dat de voorsteller van de eenvoudige landrentemetingen, toen hij het woord „kadaster" neerschreef, niet doelde op omschrijvingen van kadaster als bijv.

„instelling tot bepaling der onroerende goederen eigendommen door middel van kaarten en registers, ook ter berekening van de grondbelasting" of

„openbaar register inhoudende den staat der onroerende gronden om daarop de belasting op de eigendommen te gronden."

Bij zijn eenvoudige metingen mocht hij volkomen de anders niet juiste uitdrukking „veranderlijk kadaster" gebruiken, maar ook alleen in verband met het doel, dat *hij* voor oogen had. Veranderlijk kadaster in een adem noemen met bevestiging van grondbezit, dat had de heer Tollenaar zeer zeker niet gedaan.

en technische opmeting van grondbezit als verhandelbaar goed, dat met de toeneming der bevolking op Java steeds meer in waarde zal stijgen [1]), loopt dus aan alle beenen mank en het verdraaide citaat had geenszins dienstbaar gemaakt mogen worden om een voorstel te motiveering tot bevestiging van het Inlandsch grondbezit, tot de voorbereidende maatregelen voor de schepping van een kadaster van het Inlandsch bezitrecht op den grond.

Om na te gaan of het in het belang van een billijken landrenteaanslag gewenscht is individueel uit te meten, had een vergelijking gemaakt moeten worden tusschen de gevonden inhouden volgens meting en de *globale* inhouden volgens de landrentekohieren. Dan had kunnen worden beoordeeld of de kosten der individueele uitmeting werkelijk *loonend* zijn, dus of de uitspraak in den aanhef van R. I. G. dat de individueele uitmeting *voor de hand ligt*, op goede gronden is gebaseerd. Jammer genoeg missen we de staatjes, die een vergelijking mogelijk maken; het verhoogen der meetkosten met 300 tot 600 % per bouw en dat over een totale oppervlakte van een kleine drie millioen bouw sawah, is een nadere beschouwing wel waard.

* * *

Niet het minst uit het oogpunt van grondcrediet en de bestrijding van woeker en andere verfoeibare practijken door gewetenlooze geldschieters, verdient een behoorlijk Inlandsch kadaster in het belang van de bevolking zeer zeker aanbeveling. De credietwaardigheid van den grond hangt nauw samen met rechten op — en grenzen van den grond, dus de rechten dienen verzekerd, de grenzen vastgesteld te zijn. De Inlander moet leeren en zal bij de uitbreiding van het onderwijs op den duur ook tot de erkenning komen, misschien al lang voordat de hem nog resteerende 73 jaren van gemis aan draagkracht verloopen zijn — de evolutie gaat snel —, dat zijn grond niet alleen een middel is ter verbouwing van padi of polowidjo, maar ook een voorwerp van bezit, dat verhandeld kan worden. Op gezag van den heer Tollenaar wordt gezegd, dat de meeste sawah's en tuinen in Indië elk jaar enkele duimen opschuiven, enkel door bewerking en weersinvloeden. Dit is echter geen specifiek Indisch verschijnsel. Ook in Nederland komt het

---

[1]) In Madioen bedroeg het aantal bouws sawah in 1922 22 pCt. meer dan in 1916, het aantal bouws droge grond zelfs 224 pCt. meer. Voor Soerabaja waren die cijfers 18 en 220, voor geheel Java 9 en 39, de totale uitbreiding van alle bouwgronden op Java bedroeg 24 pCt.

In 1904 werden in de gouvernementslanden op Java (zonder Batavia) 2,874,173 bouws en in 1923 3,596,133 bouws met padi beplant.

Mededeelingen van het statistische kantoor van het Departement van Landbouw, nijverheid en handel, No. 15. Landsdrukkerij — Weltevreden — 1924.

voor — we spreken uit eigen ervaring en als eigenaar van 200 vierk. roe drogen grond — dat wanneer de afscheidingen niet bestaan uit steenen muren of stevige schuttingen, de zichtbare scheidingen van den voor den tuinbouw in gebruik genomen oppervlakken niet samenvallen met de oppervlakken, die bepaald worden door de onzichtbare grenzen van het eigendomsperceel. De vaste en onveranderlijke eigendomsgrenzen dwingen echter bij het wandelen van den tuin binnen de perken te blijven en bij mogelijke geschillen met de buren heeft men niets anders te doen, dan over de ingegraven grenspaaltjes te kijken of te zichten, zooals men in den Gelderschen achterhoek zegt. En even goed als de eenvoudige boer daartoe in staat is, kan ook de Javaan dat doen, daar is hij verstandig genoeg voor. En wanneer dan de zaak niet klopt of er wordt vermoed dat de paaltjes verzet zijn, dan moet de kaart uitkomst kunnen geven, dat kan niet, wanneer er geen genoteerde numerieke gegevens beschikbaar zijn voor de contrôle.

In Nederland kent men geen verplichte afpaling. Dat zulks bij hermeting tot moeielijkheden aanleiding kan geven, ligt voor de hand, zegt Mr. Jaarsma [1]). In R. I. G. wordt gesproken over vele primitieve pogingen in verschillende streken buiten Java om het object te beveiligen en de rechten te kunnen handhaven, als daar zijn het onder getuigen plaatsen van merkteekenen (steenen en boomen). Nog daargelaten dat het afpalen van het object niet zoo bijzonder primitief genoemd kan worden en de waarde van de individueele uitmetingen slechts kan verhoogen, vragen we: wat kan er op tegen zijn om bij de vestiging van een kadaster dat afpalen te bevorderen en zelfs als eisch te stellen? O.i. is zulk meer te verdedigen dan het vragen van *f* 1.50 voor een kaartje, waarvan de waarde problematiek is, zelfs al mag geen dwang uitgeoefend worden. Men doet dan ook niets anders dan zich aanpassen aan de zeden van de Inlanders. [2])

De plaats van de merkteekenen kan in numerieke gegevens zoodanig vastgelegd worden, dat zij ten allen tijde teruggevonden kunnen worden en tevens om door grondverschuivingen, valleiaanvullingen enz. verloren gegane grenzen te reconstrueeren. Men behoeft daarvoor slechts een voorbeeld te nemen aan de oude Egyptenaren, die zooals bij Mr. Jaarsma te lezen is, de eersten geweest zijn met een tamelijk volledig kadaster. Ook bij de Romeinen werden de grenzen aangegeven door steenen. De buren hielden jaarlijks een ommegang ter contrôle, waarvan in later tijd een protocol werd opgemaakt met omschrijving der grenzen.

---

[1]) T.a.p. bladz. 11.

[2]) Zie in dit verband de de van Mr. Jaarsma overgenomen meening op bladz. 50 R. I. G.

Voor het vastleggen van punten in het terrein is het echter noodig, dat er over een groot aantal geometrisch vastgelegde hoofdpunten beschikt wordt, bijv. 4 per blok, maar daar is bij de landrentemetingen niet in voorzien omdat er spoed betracht moest worden, dus de zooveel vluggere grafische methode van kaarteeren werd toegepast. Had men bij de metingen van de wegen, desagrenzen enz., de ingenomen standpunten in coördinaten uitgedrukt en aan de polygonen de vele in het terrein voorkomende grenspaaltjes (o.m. die langs spoorwegen, irrigatieleidingen enz.) ook numeriek vastgelegd, dan was men een heel eind op weg geweest om de meting en kaarteering voor de bevestiging van het inlandsch grondbezit naar behooren te verrichten. Dat zulks niet is gebeurd, daar kan men achteraf spijt over hebben, maar tenslotte halleluja te roepen, dat het alleen aan de beperking, welke de leiding zich zelve wist op te leggen, is te danken geweest, dat het zoo bijzonder omvangrijke kaarteeringswerk inderdaad tijdig is voltooid, om uiteindelijk toch dat te willen bereiken wat door die beperking al te voren onbereikbaar was gemaakt, staat gelijk met het willen hebben van vijf pooten aan een schaap.

We wenschen geenszins de nauwkeurigheid, die vereischt wordt voor de meting van een perceel op de Boulevard des Italiens te Parijs en in de Friedrichstrasse te Berlijn of, om voor den Indischman op meer bekend terrein te blijven, van een pand in de Veenestraat te 's-Gravenhage, maar voor de metingen ten behoeve van een kadaster van het Inlandsch bezitrecht op den grond, kan niet volstaan worden met eene nauwkeurigheid, die al bij voorbaat rekening houdt met veranderlijke grenzen, met een veranderlijk kadaster, met wandelende grenzen. De kaarteering ten behoeve van een Inlandsch kadaster moet blijvende waarde hebben, niet in het minst met het oog op de bijhouding en wat die blijvende waarde betreft, neme men een voorbeeld aan Wurtemberg, waar thans de gegevens van ruim een eeuw geleden nog kunnen dienen om de plaats van verloren geraakte grenssteenen op te sporen en grenslijnen opnieuw te bepalen. Is de inzet verkeerd, dan begint opnieuw een lijdensgeschiedenis als die van het landrentekadaster en evenals de bevolking van Indië de draagkracht mist voor kostbare Europeesche beheersmiddelen, mist zij die ook voor het bekostigen van maatregelen, die op een wankele basis berusten. En dan is het veel beter heel langzaam te beginnen met goed werk, hetwelk ook in een verre toekomst bruikbaar is, dan vlug van stapel te loopen met een stelsel, dat de kiemen al in zich draagt van een spoedige ontbinding.

Het is voorzeker te loven in een dienstchef, dat hij als gedelegeerde van den grooten werkgever i.c. het gouvernement, maatregelen beraamt om opgeleid personeel, dat ontslagen zou moeten worden, voor zijn dienst te behouden om het op andere wijze naar zijn oordeel

nuttig te werk te kunnen stellen. De Topografische Dienst streve echter meer naar verdieping dan naar verbreeding van zijn taak. Het overcompleete personeel make men door een volledige *topografische* opleiding geschikt om mede te werken aan zijn eerste en zoo mooie taak t.w. de topografische opneming van de eilanden van den Archipel. Dan zijn wel geen directe voordeelen voor te spiegelen, die per slot van rekening toch denkbeeldig zijn, maar wel zekere indirecte voordeelen voor de toekomst. Hiermede zijn handel, nijverheid en landbouw, dus ook de Inlandsche bevolking en de toeneming harer draagkracht gediend en is men vruchtbaar werkzaam ten aanzien van de verdere ontwikkeling van Nederlandsch-Indië. De Nederlandsch-Indische Topografische Dienst heeft zich door de onverpoosde werkkracht en *topografische* werkzaamheid van bekwame *topografische* leiders een goede naam verworven, tegenwoordige en toekomstige leiders zullen goed doen op de muren van hun werkkamer de volgende woorden uit Goethe's Faust te laten schilderen:

Was du ererbt van deinen Vatern hast,
Erwirb es um es zu besitzen.

De leiding van den Topografischen Dienst heeft behalve aan de zaken van personeelen en administratieven aard, haar aandacht te wijden aan geodetische, topografische en kartografische vraagstukken alsmede aan de reproductietechniek. Deze vier onderdeelen, die we te zamen ,,de topografische faculteit'' kunnen noemen, omvatten zooveel, dat zij alleen door een meer dan bijzonder buitengewoon kundig man beheerscht kunnen worden en men slechts in een onderdeel bijzonder zal kunnen uitmunten [1]). Daar het einddoel van alle topografische werkzaamheden de topografische kaart is, zal voor den chef buitengewone *topografische* bekwaamheid de hoofdeisch moeten zijn, waarvan zonder gevaar voor ontwrichting van den dienst onder geen enkel voorwendsel van mag worden afgeweken. Behalve het voldoen aan den hoofdeisch zullen niet geringe eischen gesteld moeten worden op het gebied van geodesie, kartografie en reproductie. Het zal wel niet gezegd behoeven te worden, dat ,,de topografische faculteit'' den vollen persoon eischt.

Om kadastrale vraagstukken tot oplossing te brengen wordt behalve van de meettechniek o.m. kennis vereischt van cultuurtechniek, agrogeologie, staathuishoudkunde, landhuishoudkunde, burgerlijk, administratief en fiscaal recht, kadastrale en hypothecaire administratie, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië en staatsrecht,

---

[1]) Elk onderdeel is nog weer in vele deelen te splitsen, zoo is de pilaarbouw, bijv. een elementair onderdeel van de geodesie, de topometrie een elementair onderdeel van de topografie, enz. Hier is te specialiseeren in ondergeschikte betrekkingen.

dus van zooveel onderdeelen van de wetenschap, dat zelfs al is men in een of meer daarvan gespecialiseerd, een overzicht van het geheel niet wel mogelijk is. Bij ingespannen studie kan de topograaf zich wel een globaal begrip van de kadastrale wetenschappen eigen maken. maar door het ontbreken van den academischen grondslag wordt het begrip niet gevuld en krijgt geen inhoud en daarvan is R. I. G. het meest volkomen bewijs. Er komen daarin wel algemeene kadastrale begrippen tot uitdrukking, maar het logisch verband ontbreekt, de gevolgtrekkingen zijn scheef. We waardeeren de goede bedoeling om mede te werken in de richting van de verzekering van het Inlandsch bezitrecht op den grond, maar een duidelijk gebleken impotentie staat aan een huwelijk tusschen Topografischen Dienst en Kadaster beslist in den weg, zulk een huwelijk zou ongewenscht, onmogelijk en zelfs misdadig zijn.

De Topografische Dienst is ongetwijfeld in staat om de nauwkeurige metingen ten behoeve van een kadaster van het Inlandsch bezitrecht op den grond uit te voeren, maar door ook daarmede belast te worden, loopt hij gevaar om juist in een tijd, dat alles gedaan moet worden om ,,het topografisch moment'' weer terug te vinden, nog meer in zuiver topometrische banen te worden gevoerd. Bovendien vragen naast de meet-technische kwesties zoo veel andere kwesties de aandacht, dat de leiding te overladen zou worden. Men neme wat dat betreft een voorbeeld aan de postmisère in Nederland, die volgens tot oordeelen bevoegde personen alleen te wijten is aan het feit dat men verschillende bedrijven, die in hun aard verschillende bijzondere en zeer uiteenloopende eischen aan de leiding stellen, in één lichaam vereenigd heeft.

Het komt alleszins wenschelijk voor de proeven betreffende de individueele uitmeting en de registratie van het Inlandsch grondbezit te staken en door een volkomen daartoe bevoegde commissie den weg te laten aanwijzen hoe van een beter en deskundiger grondslag kan worden uitgegaan. In die commissie kunnen de landrentespecialiteiten bij den Topografischen Dienst volkomen op hun plaats zijn, omdat zij kunnen beschikken over veeljarige ervaring in zake de metingen voor een fiscaal kadaster en tevens aanwijzingen kunnen geven in hoeverre de wiskunstige grondslag op Java nog verbetering en uitbreiding behoeft. Verder zal de commissie moeten bestaan uit juristen, agrarische, kadaster-, fiscale en bestuursambtenaren, een of meer Volksraadsleden en financiers, dus zooals de heer Raeven het in zijn hiervoren aangehaald artikel bedoelt.

Een organisatie van een eigendomskadaster ten behoeve van de Inlandsche bevolking late men over aan de personen, die daarvoor met het oog op hun speciale studie aangewezen zijn. Het past dan niet te toornen over de resultaten van de kadastraal-statistieke op-

neming in de vorige eeuw, toen de uitvoering van een in zijn wezen nog niet zoo'n kwaad stelsel werd toevertrouwd aan daarvoor ongeschikte personen, maar men doet beter het oog te richten op den tegenwoordigen kadastralen dienst, waar bij dank zij o.a. de werkzaamheid van den heer L. C. F. Polderman, een frissche wind is beginnen te waaien, ook wat betreft de vorming van het personeel en het uitoefenen van contrôle. Wil de Topografische Dienst het terrein van zijn werkzaamheden in elk geval uitbreiden, dan is in andere richting te zoeken. Het is o.i. bijv. in het geheel niet noodig en het is zelfs on-economisch dat bij den Dienst van het Boschwezen aparte meetbrigades in de formatie zijn met chefs en personeel afkomstig van den Topografischen Dienst; de metingen hier loopen veel meer parallel met de topografische metingen dan de metingen voor het bevestigen van het Inlandsch bezitrecht op den grond, te meer daar deze metingen gepaard moeten gaan met registreeren en administreeren op kadastralen grondslag, waarvoor een speciale studie noodig is.

We gaven reeds te kennen de vestiging van een kadaster van het Inlandsch bezitsrecht op den grond aanbevelenswaardig te achten, het gaat hier om een economisch belang. De kwestie, die echter vooral in deze tijden alles beheerscht is, de geldkwestie. Het eerste gedeelte van de bezuinigingspolitiek is afgeloopen, de begrooting sluit, maar het tweede en het voornaamste en moeielijkste gedeelte: het volgen van een efficiëncy-politiek, het ontwerpen van een betere organisatie van de landsdiensten, het invoeren van een eenvoudig en practisch bestuursstelsel en het wegnemen van de topzwaarten bij nagenoeg alle diensten, het den kop indrukken van het vrij algemeen gehoorde ,,bezuiniging is mogelijk, maar bij mij niet'', komt nog, behoort althans nog te komen.

Vast staat dat zelfs bij een ontoereikende wijze van meten en registreeren, de kosten van een Inlandsch kadaster niet gedekt worden door de financieele deelneming van de bevolking en de Regeering door op de vrijwillige bijdragen te rekenen, deel neemt aan een onderneming op speculatieven grondslag; de genomen proeven maken een juiste beoordeeling van de financieele consequenties niet mogelijk. We gelooven echter aan den lagen kant te zijn door aan te nemen, dat al werken zelfs alle grondbezitters mede en leggen onder zachten dwang of onder geen dwang een gulden en vijftig cent op tafel, dan toch bij inachtneming van *alle* onkosten, elk uittreksel een nadeelig saldo oplevert van 60 cent. Het aantal belastingobjecten werd door den heer Raeven voor Java ruw berekend op 20 millioen, dus de geheele invoering van de registratie van het Inlandsch grondbezit zou onder de *gunstigste* omstandigheden 12 millioen kosten. Dat is de invoering nog maar alleen, tegelijk met de invoering zal de bijhouding

moeten aanvangen, daarmede is niet te wachten, anders loopt de zaak al dadelijk in het honderd. In 1922 bedroeg het aantal mutatiën ¾ millioen en al brengt Kromo wederom een offer, het Gouvernement zal wel weer een kleinigheid moeten bijpassen. Vele kleintjes maken een groote en allicht zijn eenige tienduizenden met de bijhouding gemoeid. Volgens de hiervoren bedoelde Memorie van Antwoord bedraagt het voordeel op een uittreksel 16 centen, zoodat, er op rekenende dat de Javaan voor 65 % van de bevolking blijft deelnemen aan de registratie, de speculatieve onderneming ruim 3 millioen in de schatkist zou brengen. Zulks geeft blijkbaar aan Dr. L. F. van Gent aanleiding om op zijn vlugschrift de tjap „*geen* millioenenkwestie" te drukken ter tegenstelling van den heer Raeven, die van „*een* millioenenkwestie" ten nadeele van het Gouvernement spreekt; o.i. toont Dr. van Gent zich hier echter de blijmoedige — misschien ook de vrijmoedige — optimist. Daar het echter nog al wat wil zeggen 3 millioen te ontvangen of ruim 12 millioen uit te geven, is het wel de overweging waard om eens eenige scherpe rekenmeesters aan het werk te zetten, de Generale Thesaurie of de Gouvernements-accountantsdienst vindt hier een vruchtbaar terrein van werkzaamheid.

Het ligt op den weg der Regeering om te beoordeelen of een kadaster van het Inlandsch grondbezit noodig is, eventueel nu dadelijk of wanneer betere tijden aanbreken, de geregeerden kunnen niets anders doen dan bescheiden in overweging te geven, vooraf de financieele gevolgen zoo goed mogelijk van alle kanten te bekijken en in geen geval een kadaster te vestigen, waarvan de kaarten al heel spoedig weinig bruikbaar zullen zijn. De kosten van de door den heer Tollenaar voorgestelde individueele uitmetingen zouden om-en-de-bij $^1/_{15}$ bedragen van de totale kosten van een individueele uitmeting door het Kadaster en $^1/_7$ of $^1/_8$ [1]) van die derzelfde metingen door den Topografischen Dienst. Bij zulke verhoudingen is het zeer zeker verleidelijk om zich in sommige omstandigheden tevreden te stellen met een geringe nauwkeurigheid, maar wanneer men bijv. voor 50 % meer deugdelijk werk kan krijgen, dan is het coquetteeren met de draagkracht om met minder deugdelijk en geen duurzaam werk genoegen te nemen. Die 50 % berust op een gissing, maar we zullen wel niet ver mis zijn; het meer te besteden bedrag zal in hoofdzaak noodig zijn voor de verbetering van den opzet der metingen. Doorwerkende op die 50 % zullen de hiervoren becijferde 12 millioen op 18 millioen moeten worden gebracht en daar niet ge-

---

[1]) Onder de kosten van den Topografischen Dienst zijn niet de gelden begrepen uitgegeven voor triangulatie. Dat doet er echter niet zooveel toe omdat de vruchten van de triangulatie bij een behoorlijk gebruik van de landrentekaarten voor topografische doeleinden toch tot haar recht komen.

rekend mag worden op de voortdurende financieele deelneming van de bevolking, zal het verstandig zijn de 13 millioen (65 % van 20 millioen belastingobjecten) zegelgelden niet als vaste inkomsten te beschouwen en dus de totale kosten van een algeheele individueele uitmeting en registratie van het Inlandsch grondbezit op ruim 30 millioen te stellen, dan is men misschien aan den veiligen kant. In elk geval blijkt dat de proeven, die in dit opstel aan een beschouwing werden onderworpen, een zaak betreffen, die schatten van geld zal kosten en dus met recht gesproken kan worden van **een millioenenkwestie,** die de aandacht van een zooveel mogelijk veelzijdig samengestelde commissie of althans die van een kadastralen specialiteit meer dan waard is.

Een ambtenaar van den ouden stempel,

DOOR

GEORGE NYPELS.

In de veel omvattende groote bedrijvigheid om Nederlands gezag op Sumatra's Westkust te vestigen, die men pleegt samen te vatten als de Padri-oorlog, is zonder twijfel de geschiedenis van menig interessante figuur verloren gegaan. Tusschen 1821 en 1837 is daar veel volbracht, waarbij het persoonlijk aandeel van enkelingen gewicht in de schaal heeft gelegd, en onder de militairen zoowel als onder de civiele ambtenaren van dien tijd waren hoogst interessante types. Als iemand er zich eenmaal toe zal zetten uit de rapporten verhalen van ondernemingsgeest en durf op te diepen, kan hij op een rijken oogst rekenen.

Maar ook in het tijdperk na den val van Bondjol hebben flinke karakters gelegenheid gevonden op de Westkust blijken van buitengewone bekwaamheid en toewijding te geven. Kan hier de luitenant-kolonel A. V. Michiels, die, op het punt den militairen dienst te verlaten, op voorstel van den legercommandant, generaal majoor F. D. Cochius, bij Gouv. besluit van 31 Mei 1837 benoemd werd tot commandant van de troepenmacht, en later tot civiel en militair gouverneur van S. W. K., in de eerste plaats worden genoemd, onder hen, die hem gedurende zijn elfjarig verblijf aldaar terzijde hebben gestaan, zijn er velen geweest, die zeer gewichtige diensten, onder hoogst moeilijke omstandigheden, hebben bewezen.

Nu en dan wordt hierover iets gepubliceerd en duiken de verdiensten van dezen of genen even uit het verborgen verleden op.

Zoo bevatte afl. 1, deel LXIV van het Tijdschrift van het Koninklijk Bataviaasch genootschap van kunsten en wetenschappen een artikel van H. E. Steinmetz, getiteld: „Inlands onderwijs van overheidswege in de Padangsche bovenlanden voor 1850. De grondlegger. Zijn invloed en zijn persoonlijke bemoeienissen op dit gebied". Het wil de hem toekomende eer geven aan den oud-resident C. P. C. Steinmetz, over wien ook bijzonderheden worden vermeld welke buiten zijn onderwijs-bemoeienissen vallen.

Dit artikel bracht mij een bundel familiepapieren in herinnering, een tijdgenoot van Steinmetz betreffende, die het verstaan heeft tot bijzondere tevredenheid te dienen van den voortvarenden, maar ook vaak zeer lastigen gouverneur Michiels. Ik bedoel den heer Raphael Zellner, 18 Februari 1808 te Polotsk, in Russisch-Polen geboren, uit ouders, die door de daar heerschende oorlogstoestanden uit hun land gedreven werden.

De papieren, die ik te mijner beschikking heb, vermelden geen bijzonderheden van zoodanigen aard, dat daaruit treffende verhalen zijn op te maken, maar zij teekenen toch, vooral wanneer men ze stelt in het kader van de Michiels-periode, het type van den bekwamen bestuurs-ambtenaar van dien tijd, en zij doen de overtuiging ontstaan dat ook in de rapporten over de handelingen, welke hem herhaaldelijk tevredenheidsbetuigingen hebben bezorgd, wèl stof te vinden zal zijn over verrichtingen, waaruit voor de karaktervorming van het jonge geslacht leering kan worden geput.

Na zich den 11 Juli 1829 te Groningen vrijwillig voor den militairen dienst in Indië geëngageerd te hebben, vertrok hij den 25 September d.a.v. uit Helvoet. Hij heeft hoogstwaarschijnlijk deel genomen aan de krijgsverrichtingen ter S. W. K. tusschen 1830 en '37. Dit zou kunnen worden nagegaan in zijn, in Indië berustend, stamboek, maar 't is, voor hetgeen ik hier over zijn handelingen als ambtenaar wensch te releveeren, slechts van bijkomstig belang.

Bij dispositie van het Militair Departement van 25 Juli 1840 werd de sergeant-majoor Zellner aangesteld tot 3e klerk bij de Militaire administratie, geëmployeerde der 6e klasse, hij bleef ter Sumatra's Westkust, waar hij toen ingedeeld was. Den 20en November van hetzelfde jaar werd hij bevorderd tot 2e klerk, geëmployeerde 5e klasse.

Bij besluit van den civiel en militair gouverneur ter S. W. K. van 22 Juli 1841 werd hij ter beschikking gesteld van den resident, hoofdgecommitteerde voor de Battalanden, om hem ,,op zoodanige wijze werkzaam te stellen, als in het belang van de dienst zal worden vereischt''. Deze voorloopige aanstelling werd goedgekeurd bij Gouv. besl. 19 September d.a.v. Hij droeg nu den titel van surnumerair-ambtenaar.

In Juni 1842 werd hij belast met het tijdelijk beheer in Padang Lawas, en in Juli 1842 met het bestuur der afdeeling Pertibie.

Voor de beleidvolle wijze waarop hij de hem opgedragen ontruiming dezer afdeeling regelde en volbracht, werd hem 6 Mei '43 de tevredenheid van den gouverneur betuigd.

Te Padang teruggekeerd, werd hij daar ter beschikking gesteld van den assistent-resident, belast met de comptabiliteit. 31 December '43 benoemd tot controleur der 3e kl., droeg generaal Michiels hem,

in Juni '44, de waarneming op van het civiel gezag en de administratie in het regentschap Priaman.

Hij voldeed in deze proefneming zóó, dat de generaal goed vond hem, bij besluit van 9 October, ,,voor den ijver, de bereidwilligheid en het overleg, waarmede hij gedurende ruim drie maanden het bestuur over het regentschap Priaman heeft waargenomen, hiermede des gouvernements volkomen tevredenheid te betuigen''.

Van zijn administratieve bekwaamheid werd nu weer partij getrokken, door hem ter beschikking te stellen van den inspecteur van financiën te Padang, teneinde behulpzaam te zijn in het bijwerken der achterstallige Rekenkamer-besluiten.

Nadat 10 Juli '45 zijn bevordering tot controleur der 2e kl. had gebracht, mocht hij 15 October weer een tevredenheidsbetuiging ontvangen. De inspecteur van financiën had bericht, dat alle aanmerkingen van de Rekenkamer waren afgewerkt, ,,daarbij ten slotte het getuigenis afleggende, dat hij in de verrigting der hem opgedragen werkzaamheden de meest mogelijke hulpvaardigheid en medewerking heeft mogen ondervinden van een ieder wiens hulp verlangd is geworden en vooral van den hem bepaaldelijk toegevoegden verdienstelijken ambtenaar Zellner, wiens ervarenheid en onvermoeiden ijver zeer veel hebben toegebragt tot het verkregen gunstig resultaat zijner nasporing''. Dit gaf Michiels aanleiding hem ,,des gouverneurs tevredenheid te kennen te geven, voor den loffelijken ijver waarmede hij zich heeft gekweten van de taak hem opgedragen''.

14 Februari '48 werd hij bevorderd tot controleur der 1e kl., en den 5en September van dat jaar, bij de inlandsche schutterijen te Padang, benoemd tot kapitein, instructeur bij het korps (barisan) Javanen en Sipaijers. Hij bleef daar tot zijn benoeming, op 31 Mei '50, tot assistent-resident der afdeeling Lima poeloe kotta.

In 1853 meende de 45-jarige ambtenaar aanspraken op verlof naar Europa te mogen laten gelden, maar den 3en December werd op zijn verzoek beschikt, ,,dat de stand van de fondsen, voor verlofstractementen toegestaan, niet toelaten hem verlof naar Nederland te verleenen onder genot van eenig tractement''.

Blijkt hieruit hoe ook destijds reeds verlofverlangers zich naarredenen van algemeene strekking te voegen hadden, heel lang behoefde Zellner echter niet te wachten. Gouv.besl. van 30 April '54 kende hem een tweejarig verlof wegens langdurigen dienst toe, en hij kon nog juist een hem dd. 30 Mei toegewezen gratificatie, ,,wegens buitengewone diensten'', vóór zijn vertrek innen.

Hij bracht een gedeelte van zijn verlof in Nederland door, maar reisde ook in België, Frankrijk, Duitschland, Oostenrijk en Noord-Amerika.

7 Juli '56 was hij te Batavia terug. 28 December werd hij benoemd tot assistent-resident van Mandheling en Ankola, ter S. W. K.

In verband met hetgeen in het bovenvermelde artikel van den heer Steinmetz is medegedeeld over het onderwijs der Maleische jeugd, dat niet veel geld mocht kosten, lijkt 't wel interessant er even melding van te maken, dat het procesverbaal van overgave en overname der bestuursafdeeling (23 Februari '57) onder de bezittingen vermeldde: 18 school-leien, 3 tafels met banken van de school, 2 kisten glazen ruiten, ,,dewelke gekocht werden voor de te bouwen school'', terwijl er tevens uit blijkt dat een schoolmeester in functie was.

7 Juni '60 werd Zellner weer benoemd in den vóór zijn verlof bekleeden werkkring van assistent-resident der Lima poeloe kotta.

Met een staat van dienst, die 30 Indische jaren telde, zond hij 1 November '61 het verzoek in om eervol ontslag, met behoud van recht op pensioen. Dit werd 10 Januari '62 verleend. Den 4en Juni gaf hij het bestuur zijner afdeeling over aan den assistent-resident A. Pruis van der Hoeven.

Hij vestigde zich in den Haag. Daar is hij op negentigjarigen leeftijd overleden, in een tijd, waarin de ambtenaar voor het civiel bestuur wèl op gansch andere wijze werd verkregen en gevormd dan zulks voor hem het geval was geweest. Toen *karakter* hoofdzaak, waaraan *kennis* zich had te paren. Nu *kennis* hoofdzaak waaraan, naar men hoopt, *karakter* zich paren zal.

Men diepe uit de intieme geschiedenis van ons koloniaal verleden gaarne karakterwetenschap op: zij kan kennis bijbrengen die karaktervorming wordt.

Kijkjes in het leven onzer Inlandsche bedienden,

DOOR

M. NITTEL-DE WOLFF VAN WESTERRODE.

I.

ECONOMIE.

Spen vroeg een onderhoud aan, niet met mij, maar met 't hoofd van het gezin, mijn man. Dat moest dus wel een zeer bijzondere reden hebben! Ik moest er natuurlijk het mijne van hebben en was bij het gewichtige gesprek tegenwoordig.

„In het land zijner vaderen, ergens in een dessatje op een theeonderneming in het Buitenzorgsche was een aardige Inlandsche woning te krijgen voor *f* 100.— Aangezien zijn vaste plan was, na *dezen* dienst nergens meer in betrekking te gaan, — 't geen als een compliment aan ons adres moest worden opgevat — zou hij dus als Mijnheer en Mevrouw volgend jaar naar Europa zouden zijn vertrokken, daar in de oedik willen gaan wonen, waar nu zijn oudste zoontje al bij de grootouders huisde. Hij zou dan met het planten en verkoopen van ketella in 't onderhoud van zijn gezin voorzien. Daarom wilde hij nu reeds dat huisje koopen en vroeg of Mijnheer genegen was hem de benoodigde *f* 100.— voor te schieten. Maandelijks zou *f* 10.— van zij „gadjih" (maandloon) ter mindering van de schuld mogen worden ingehouden.

„Maar Spen, hoe kan je nu *f* 10.— van je tractement missen. Je hebt kort geleden *f* 2.50 opslag gekregen, omdat je beweerde onmogelijk toe te kunnen komen!"

„O, dat kon best", hield hij vol.

Om eens een wending te geven aan het gewone spaarsysteem van den Inlander, dat steeds hierop neerkomt, dat een nieuw bezit gekocht wordt van opgenomen geld, waaraan dan jaren achtereen afbetaald moet worden, deden wij hem een ander voorstel.

,,Leg jij eerst iedere maand *f* 10.— op zij; die zal ik dan voor je bewaren, en als....." Spen's gezicht betrok..... ,,en als we dan weg gaan en je bent tot ons vertrek bij ons gebleven, dan geven wij je als afscheidscadeau evenzooveel guldens er extra bij, als je in dien tijd bij ons gespaard hebt."

Spen's gezicht klaarde wat op en hoewel hij liever contanten had gehad dan mooie beloften, berustte hij in het onvermijdelijke.

Van dien dag af spaarde hij werkelijk!

Prompt zonder eenige tegenstribbeling, konden we maandelijks de *f* 10.— korten; op zijn verzoek waren het wel eens 11 en als hij een extraatje van logees gekregen had, zelfs wel eens *f* 12.50.

Zijn kleine kindertjes en zijn vrouw liepen er sjofeler bij dan ooit; toen de hansopjes der beide jongetjes van hun lijfjes afgescheurd en afgesleten waren, liepen de lijfjes zonder eenige bedekking rond en de oogjes straalden er niet minder om.

Bij ons afscheid uit Indië was er *f* 87.— gespaard en kreeg Spen er *f* 90.— bij, met den zegewensch, dat het hem en zijn gezin goed zou gaan in het vrije landleven en hij geluk zou hebben met zijn singkong-aanplant.

Vele vriendelijke afscheidsgroeten en warme handdrukken werden gewisseld tusschen onze groote blanke en Spen's kleine bruine kinderen, die voor goed uiteen gingen, beiden een nieuw leven in!

De eerste brief, dien we in Nederland ontvingen van een Indische vriendin, bevatte de tijding dat ze in onderhandeling was met onzen Spen, die ze hoopte in haar dienst te krijgen.

De volgende meldde ons, dat Spen in haar huis de major-domus was en ze zeer ingenomen was met zijn diensten.

Wat er van de *f* 177 geworden was in die enkele maanden??.....

Aan beleggingen op een spaarbank doen de Inlanders in de steden niet en in zijn zak zouden de papiertjes wel niet meer zitten!

Van de nieuwe plannen en het eigen huis was niets gekomen. Het geld kon ook zonder dat wel opraken en hij kon wel weer opnieuw gaan werken!

Onbegrijpelijke economie van den Inlander, die na een heel leven van dienen, gewoonlijk niet meer bezit dan bij het begin van zijn loopbaan!

Indië en de Nederl. Volksvertegenwoordiging,

DOOR

Mr. J. J. VAN BOLHUIS.

Indische begrooting II. Uitvoerrecht op inlandschen rubber. Proportioneele vennootschapsbelasting. Goederengeld. De Indische oud-gedienden.

De vraag, of de inlander in fiscaal opzicht de onderliggende partij is, dan wel mede of zelfs voornamelijk dient gewaakt te worden tegen te zware belasting van het uitheemsche kapitaal, beheerschte niet slechts de algemeene beschouwingen; — zij keerde bij de artikelen (volgnummers) terug. De sociaal-democratische afgevaardigde Vliegen wierp haar op in verband met het uitvoerrecht, dat geheven zal worden van den zoogenaamden bevolkingsrubber. Hij zag hierin een zonderlinge belasting, ja zelfs een „belastingmonstrum", en ging zelfs zoover, den minister ervan te verdenken, dat hij dit uitvoerrecht niet zoozeer aanvaard had om de opbrengst van vijf ton als wel ter tempering van de concurrentie, die deze tak van rubberproductie den Europeeschen ondernemingen aandoet. Hij begreep niet, hoe de Regeering na de afschaffing van het tijdelijk uitvoerrecht op alle caoutchouc, zoowel bosch- als cultuurproduct, nu, mir nichts dir nichts met een belasting dorst komen, waarbij van de productenbelastingen juist die werd behouden, welke betrekking had op rubber, die door de inlandsche bevolking wordt getapt. Waarom — zoo riep hij uit — deze uitzonderingsbelasting, welker onredelijkheid ten duidelijkste blijkt uit het feit, dat het cultuurproduct van de Europeesche ondernemingen niet wordt belast!

Minister De Graaff meende, dat de heer Vliegen zich zonder noodzaak ongerust had gemaakt en bovendien in meer dan één opzicht dwaalde. Bevoorrechting van de Europeesche planters van rubber lag zoo weinig in het voornemen, dat deze juist in den vervolge door de nieuwe vennootschapsbelasting veel zwaarder zouden worden getroffen dan bij een heffing van uitvoerrecht als die op het rubberproduct

van de inlandsche bevolking. Hier past eenig commentaar. In zooverre toch was deze ministerieele voorstelling van zaken niet geheel juist en kon zij dus — zij het onbedoeld — misleidend werken, als niet slechts het uitvoerrecht op den cultuurrubber verdwijnt, doch evenzeer de tot dusver bestaande inkomstenbelasting voor rechtspersonen. Voor 1924 was de opbrengst van deze laatste (die natuurlijk nog tal van andere Europeesche producenten ook bestreek) op 31 millioen geschat. Met 13 millioen uit de aardoliebelasting en 7.1 millioen uit de productenbelastingen maakt dit ruim 51 millioen; d.w.z. ongeveer evenveel als de regeering in 1925 uit de nieuwe vennootschapsbelasting hoopt te halen. Als dus de Europeesche rubberplanters in fiscaal opzicht mochten achteruitgaan, wat de minister trouwens niet met zoovele woorden heeft gezegd, zou dit alleen bewijzen, dat zij, evenals verschillende scheepvaartmaatschappijen, tramwegondernemingen, banken en assurantie-maatschappijen een deel der lasten, welke tot dusver op ander, van de nieuwe regeling profiteerend, uitheemsch kapitaal drukten, zullen moeten torsen. Vermoedelijk heeft de minister dit ook niet willen zeggen, maar dan ware toch niet overbodig geweest, dat hij zich duidelijker, althans volledliger had uitgedrukt.

Wel heeft de minister natuurlijk gelijk, als hij het een minder juiste voorstelling noemt, alsof aan den eenen kant vrijstelling zou worden gegeven en aan den anderen kant een speciale belasting zou worden gelegd, uitsluitend op het rubberbedrijf, dat door de bevolking wordt gevoerd. Dat deze laatste speciale belasting *bestaat* is natuurlijk buiten kijf, doch tevens is het waarschijnlijk, dat de rubberplanters aan vennootschapsbelasting zullen moeten bijbetalen wat zij niet langer aan uitvoerrecht behoeven op te brengen. Minister De Graaff zou zich dus juister hebben uitgedrukt, als hij van een compensatie in anderen vorm had gesproken.

Is deze laatste voorstelling van zaken vereenigbaar met de uitspraak van minister De Graaff: ,,de Europeesche rubberplanter zal integendeel door den fiscus zwaarder worden getroffen dan de inlandsche rubberproducent?'' De heer J. L. Vleming Jr., die in zijn brochure ,,De strijd om de Indische Vennootschapsbelasting'' op de bladzijden 56 tot 58 ook dit punt aanroert, schijnt het in twijfel te trekken. Houdt men niet slechts met inkomstenbelasting plus opcenten en personeele belasting rekening, doch evenzeer met de heerendiensten en met de marga — en doesoendiensten (d.w.z. die, welke op een complex van dorpen of een bepaald dorp betrekking hebben), — dan komt men volgens dezen schrijver ook in de residenties Palembang en Benkoelen tot een totaal bedrag aan belastingen, dat bij een inkomen van *f* 430.— zeker wel op *f* 50.— gesteld mag worden. Nu is het natuurlijk buitengewoon moeilijk vergelijkingen te

treffen. Immers eenerzijds heeft de heer Lovink gelijk, als hij constateert, dat de bevolking van Palembang er heel wat beter aan toe is dan tal van andere inlanders; anderzijds verkeeren de producenten van bevolkings- en ondernemingsrubber, de kleine Sumatraan ginds, het uitheemsch kapitaal hier, in zoo totaal verschillende omstandigheden, dat het heel moeilijk is, voetstoots te constateeren waar precies de grenslijn, die rechtvaardige belasting van drukkende heffing scheidt, getrokken moet worden. De christelijk-historische afgevaardigde Lovink, die het uitvoerrecht reeds op 17 December bij de algemeene beschouwingen ter sprake bracht, doch op 18 December, toen de tegen een speciaal uitvoerrecht van den bevolkingsrubber gerichte motie Vliegen-Oud in behandeling kwam, is blijven zwijgen, heeft met lofwaardige objectiviteit bij dat algemeen debat herinnerd aan de motie, welke in den Volksraad ter wraking van dit uitvoerrecht is aangenomen, maar daartegenover als zijne meening gesteld: ,,het is, dunkt mij, goed, dat de bevolking, nu het zoo goed gaat met dien rubber, daarvan iets afstaat aan den Staat."

Hoe men hierover ook moge denken, een ding staat wel vast: de heer Lovink althans ziet allerminst in dit uitvoerrecht den moordenden knuppel, waarmede men de inheemsche tappers ten voordeele van de Europeesche rubberplanters kan vermorzelen. Aangezien de bevolkingsrubber van mindere kwaliteit is dan de plantagerubber juichte deze afgevaardigde het immers juist van ganscher harte toe, dat het departement van landbouw onlangs een ,,rubberschooltje" heeft opgericht ter grondige onderrichting in en bevordering van die cultuur. Minister De Graaff bleek op 18 December hetzelfde standpunt in te nemen en weersprak dus implicite den vrijzinnig-democraat Oud, die den vorigen dag had geklaagd, dat ondernemers gelijk de heer Kasteleyn met hun waarschuwingen tegen de uitbreiding van bevolkingscultuur van rubber den inlander de ontwikkelingsmogelijkheid trachten te onthouden en bij dit streven door de regeeringspolitiek gesteund worden. Voor een nadeeligen invloed van het uitvoerrecht op de uitbreiding van den aanplant in de residentie Djambi en elders bestaat, volgens den minister, niet het minste gevaar. ,,De inlandsche rubbercultuur in Djambi" — aldus deze bewindsman — ,,is ongetwijfeld in hoofdzaak te danken aan de zorgen van het Europeesch bestuur, dat in de daarvoor geschikte streken de bevolking zooveel mogelijk heeft aangemoedigd om rubber te planten. Wanneer werkelijk gevaar bestond voor bedreiging der cultuur door deze heffing, zou zeker van bestuurszijde daartegen zijn opgekomen, terwijl juist het omgekeerde het geval is geweest. Niet de geringste vrees behoeft daarvoor te bestaan; integendeel zal stellig van den kant van het bestuur bij voortduring worden getracht de belangstelling der bevolking aan te wakkeren."

De vraag rest of het inderdaad onmogelijk is het uitvoerrecht te ontgaan, door behoorlijken aanslag van de inlandsche rubberproducenten in de inkomstenbelasting. Voor den minister, die overigens drommels goed weet, dat een niet gering deel der winsten in handen komt van Chineezen in Singapore, is dit geen vraag. De inkomstenbelasting kan volgens hem om practische redenen die winsten niet behoorlijk achterhalen en deswege acht hij tevens de door den heer Vliegen subsidiair geëischte verrekening van het rubberuitvoerrecht — dat trouwens eene *zakelijke* belasting is — met den aanslag der inlandsche planters in de inkomstenbelasting onmogelijk.

Het eind van het lied was, dat de Tweede Kamer met 52 tegen 19 stemmen de motie-Vliegen verworpen heeft, waarin werd geconstateerd, dat geen speciale belasting op den uitvoer van zoogenaamden bevolkingsrubber moet worden geheven. Alleen de sociaal-democraten, vrijzinnig-democraten en communisten hebben hun stem aan die motie gegeven.

* * *

Het was ook de heer Vliegen, die den aanval opende op de nieuwe vennootschapsbelasting. Men weet dat deze in de plaats komt van een complex belastingen, dat door mr. Gerritzen waarschijnlijk niet te scherp werd gekarakteriseerd, toen hij gewaagde van een „fiscalen warwinkel": De vervanging van dit allegaartje door een winstbelasting vond in de Kamer bij niemand bestrijding; het pleidooi van mr. Treub en den Ondernemersraad voor een andere oplossing, eene uitkeeringsbelasting, vond daar in het openbaar nergens weerklank. Wat echter wel den wrevel van de sociaal-democratische afgevaardigden gewekt had, was de voorkeur welke minister De Graaff aan het rapport der Nederlandsche commissie-Bruins boven dat der Indische commissie-Moresco gegeven heeft. Met andere woorden: de heer Vliegen zou liever zien, dat een progressieve heffing werd ingevoerd, welke naar mate van de behaalde winst van 5 % tot 30 % opliep, dan, gelijk inderdaad zal geschieden een proportioneele heffing van 10 %, waarbij dan aanvankelijk nog 25 opcenten komen. In den strijd tegen het proportioneele stelsel koos mr. Oud, die op *zijn* standpunt daarover een zeer degelijke redevoering heeft gehouden, de zijde van den sociaal-democratischen afgevaardigde, terwijl daarentegen mr. Gerritzen in een eveneens gedegen betoog, mr. Van Ryckevorsel in een speechje met buitenlandsche gegevens en de heer Van Boetzelaer van Dubbeldam in enkele keuvelzinnetjes, die even-goed achterwege hadden kunnen blijven, de opvattingen van den minister van koloniën tot de hunne maakten.

Over die proportioneele heffing werden in het Voorloopig Verslag verschillende onjuiste beweringen opgenomen. Eene daarvan, die uiteraard niet uit den radicaalsten hoek der Kamer afkomstig kan

zijn, was deze, dat de regeering uit de nieuwe vennootschapsbelasting dezelfde opbrengst wilde verkrijgen als in de vroegere jaren van hoogconjunctuur door de inkomstenbelasting en de verschillende uitzonderingsbelastingen, die buitengewone winsten bedoelden te treffen, van de vennootschappen werd verkregen. Minister De Graaff heeft hiertegen in de memorie van antwoord terecht aangevoerd dat dit pure fantasie was (al koos hij een beleefder uitdrukking). De hoogconjunctuur van vroegere jaren staat buiten de becijfering en in de memorie van toelichting tot de Indische Begrooting zou men reeds hebben kunnen zien, dat de noodig geoordeelde opbrengst van de vennootschapsbelasting dezelfde was als die, welke voor de inkomstenbelasting, de vervallen productenbelasting en de aardoliebelasting geraamd werd voor 1924.

Neen, niet door onmogelijke vergelijkingen met vervlogen jaren is de regeering tot die 51 millioen gekomen. Dit bleek ook reeds in den aanvang van dit artikel, bij de bespreking van het uitvoerrecht op bevolkingsrubber. Veeleer zou de vraag kunnen gesteld worden, of zij door hare 25 opcenten geen verkeerde voorstellingen wekt, waar immers juist 1924 een zeer gunstig jaar is, dat wellicht meer winst zal opleveren dan verschillende volgende jaren. Het krijgt nu den schijn, alsof de geraamde winst, welke aan de heffingscijfers ten grondslag lag, — 400 millioen bij geenszins dwaas-optimistische schatting — heel wat lager dan de toekomstige normale belastbare winst zal zijn, wat in strijd met veler voorspellingen is. Wie deze opcenten als iets zeer tijdelijks beschouwt zou dan ook wel eens bedrogen kunnen uitkomen, tenzij mr. Gerritzen bij zijn bezuinigingscampagne over de geheele linie overwinnaar blijft.

Onder deze omstandigheden moet wel de vraag rijzen, of het cijfer, waarop de regeering voor het jaar 1924, rekening houdend met den aftrek van de verliezen over 1922 en 1923, de totale belastbare winst gesteld heeft, juist is, of het althans ook voor de komende jaren houvast biedt. Dienaangaande loopen de meeningen niet weinig uiteen, al is daarover in de Tweede Kamer ditmaal niet zoo heel veel gezegd. Nog minder schijnt men het trouwens eens te zijn over het totale bedrag van het kapitaal, dat door vennootschappen in Indië gestoken is. De heer Vliegen noemde onder beroep op een becijfering van den heer Helferich het cijfer van twee milliard en kwam aldus (voor 1924) tot een gemiddelde winst van 20 %.

Dit cijfer is vermoedelijk eenigszins aan den lagen kant, terwijl anderzijds het bedrag van 5 milliard, dat door den Ondernemersraad genoemd was, volgens den regeeringsgemachtigde voor financiën blijkens de uitkomsten der kapitaalsaantooning en in verband met het feit, dat ettelijke vennootschappen slechts een klein deel van hun bedrijf in Indië uitoefenen, tot de helft, d.w.z. tot 2½ milliard, be-

hoort te worden gereduceerd. Het zou van belang zijn, als men absoluut betrouwbare gegevens bezat, en bovendien de normale totale winst, welke de heer Vleming Jr., afgezien van 1924, op niet meer dan 325 à 350 millioen durft stellen, met nagenoeg volstrekte juistheid zou kunnen schatten. Mocht deze laatste raming juist zijn en tevens de Ondernemersraad het kapitaal door een vergrootglas gezien hebben, dan konden de 15 of 20 % belasting, welke op 15 Maart 1923 door den oud-minister Idenburg in de Eerste Kamer voorspeld werden, nog wel eens werkelijkheid worden.

Het ligt in de rede, dat de ondernemingen, die de kleinste winst maken, er bij een proportioneele heffing het slechts aan toe zijn, en dat de prijsgeving van het tot dusver bestaande stelsel, waarin toch ook een element van progressie zat, voor deze laatste maatschappijen een verzwaring van belasting beteekent. Weliswaar staat hiertegenover een verlichting van den belastingdruk op prospereerende vennootschappen, maar de vraag mag worden gesteld of dit nu wel overeenkomstig de eischen der rechtvaardigheid is.

Die vraag is dan ook gesteld; in het bijzonder door tegenstanders van het beginsel der proportioneele heffing gelijk de heeren Vliegen en Oud, doch — schuchter en aarzelend — toch ook door een bondgenoot van minister De Graaff, den katholieken afgevaardigde Van Ryckevorsel. De eersten beriepen zich op het adres van de vereeniging van Nederlandsch-Indische spoor- en tramwegen, die zelden boven de zes of zeven (in uitzonderingsgevallen tien) procent uitkomen. De heer Vliegen, zelf lid van een partij, aan welke dikwijls verweten wordt, dat zij al te zeer op nivelleering aanstuurt, klaagde van zijn kant bij deze proportioneele heffing over ,,een nivelleering, die de schromelijkste ongelijkheid in het leven roept''. De heer Oud redeneerde precies eender en meende zelfs te kunnen constateeren, dat het heffingspercentage voor eenige spoor- en tramwegmaatschappijen (d.w.z. juist die ondernemingen, welke voor de ontwikkeling van de volkswelvaart in Indië van het hoogste belang zijn) met niet minder dan 5.3 % van de winst zou stijgen, hetgeen een belastingverhooging met 73 % beteekende. De heer Van Ryckevorsel eindelijk betreurde het ten zeerste, dat het stelsel der proportioneele heffing uiteraard geene toepassing van degressie voor de marginale ondernemingen toeliet en gaf daarom in overweging, ,,om deze zoo noodig ter compensatie te subsidieeren op een der wijzen, die wij uit de begrooting van Waterstaat kennen!'' Dat zoodanige subsidieering, als zij iets te beteekenen had, tot verhooging van het aantal opcenten zou moeten leiden, welke mr. Gerritzen reeds thans zoo ondragelijk acht, zei de heer Van Ryckevorsel er niet bij.

Volgens minister De Graaff zal het trouwens niet zoo'n vaart loopen. In de memorie van antwoord had hij reeds betoogd, dat bij

deze zaken in het oog diende te worden gehouden, dat de spoor- en tramwegmaatschappijen voornamelijk met obligatiekapitaal werken en de obligatie-rente niet door de belasting zal worden getroffen, zoodat deze maatschappijen den overgang minder gevoelen zullen dan andere vennootschappen, die geheel of grootendeels met eigen kapitaal werken. In openbare vergadering voegde hij hieraan toe, dat het effect van de nieuwe belastingen voor een spoor- of tramwegonderneming, die onder de tegenwoordige belastingregeling een dividend zou uitkeeren van 8 %, slechts een verlaging van deze uitkeering tot 7.6 % zou beteekenen (in andere gevallen c.q. van 5 tot 4¾ %, van 4½ tot 4¼ % en van 3½ tot 3.3 %). Men kan toegeven, dat ook hier l'art de grouper les chiffres wonderen verrichtte en dat deze cijfers een gansch anderen indruk maakten dan die van den heer Oud, maar zal daaraan toch moeten toevoegen dat bij ondernemingen met vrijwel stabiele rente zelfs deze verlaging zich wel degelijk voelbaar kan maken en b.v. — om met fictieve cijfers te werken — in het eerste geval de aandeelen van 100 tot 95 of van 120 tot 114 % zou kunnen doen terugloopen. Daartegenover staat dan ontegenzeggelijk eenige ontlasting voor de ondernemingen welke de grootste winsten maken. Men kan deze wanverhouding (waarin het geenszins radicale lid van den Volksraad, 's Jacob, een onrecht zag tegenover al die maatschappijen, die haar bedrijf buiten het eigenlijk gezegd cultuur- en mijnbouwgebied uitoefenen) betreuren, ook al deelt men in geenen deele de opvatting der heeren Vliegen en Oud, dat de heer Treub het zoo gewild heeft en dat deze regeling het eerste groote succes van den Ondernemersraad is. Deze immers had aanvankelijk een gansch ander stelsel op het oog. [1])

De heer 's Jacob, wiens naam ik zoo pas noemde, zag intusschen ook de bezwaren, verbonden aan een progressieve winstbelasting (moeilijkheden in verband met de kapitaalsaantooning), en kon zich om die reden bij de proportioneele winstbelasting neerleggen onder voorbehoud van correcties van onderen en van boven (degressie eenerzijds, extra-belasting anderzijds). De mogelijkheid van dezen eersten vorm van correctie, de tempering dus voor de maatschappijen met bescheiden winsten, werd in onze Tweede Kamer door meer dan één afgevaardigde (o.a. door bovengenoemden heer Van Ryckevorsel) ten ernstigste in twijfel getrokken. Evenals de extra-belasting bij hooge rentabiliteit staat zij op het wenschenlijstje van den Volksraad, die immers op 2 Juli 1924 met 24 tegen 15 stemmen de desbetreffende motie-Wiessing aannam. Volgens den heer Vliegen, was

---

[1]) In Indië immers zal het eene belasting over de fiscale winst zijn; niet alleen, zooals in Nederland, over de uitgekeerde winst, maar evenzeer over het deel van de winst, dat gereserveerd wordt.

dit feitelijk een uitspraak voor een progressief tarief. Trouwens — aldus de sociaal-democratische afgevaardigde — zelfs de Europeesche commissie, de commissie-Bruins, had de onredelijkheid gevoeld van haar eigen stelsel, waarbij van een winst van 5 of 6 % hetzelfde percentage werd geheven als bij een winst van 50, 60 of 100 %, en deswege hare laatste conclusie als volgt doen luiden: ,,van buitengewone winsten, door bijzondere omstandigheden veroorzaakt, kan tijdelijk aanvullende belasting worden geheven.'' Volgens den heer Vliegen had minister De Graaff dit denkbeeld van al zijn beteekenis beroofd door den doopnaam ,,conjunctuurbelasting'' en door een omschrijving, alsof ongeveer alleen bij een nieuwen wereldoorlog aan zoo iets buitenissigs kon worden gedacht. Niets had deze bewindsman in verband hiermede voorgesteld, ,,zelfs geen machtiging voor de Indische regeering om urgente voorstellen te doen.'' Minister De Graaff echter voerde hiertegen aan, dat ten opzichte van eventueele speciale heffingen in buitengewone omstandigheden niet het minste verschil van opzet tusschen hem en de commissie-Bruins bestond. Ook deze laatste had gedacht aan ,,conjunctuurtijden, waarin de gewone huishouding is ontwricht en men met andere normen moet werken.'' Daarom had het volgens den minister van koloniën ,,geen zin, op dit oogenblik voorstellen te doen voor dergelijke, al dan niet te eeniger tijd opnieuw te wachten, abnormale tijdperken.''

De strijd liep dus over de proportioneele belasting zonder bijmengsel of correctief. Aldus is zij minder dan ooit te aanvaarden, meende de heer Vliegen, die zich een lievelingsterm van zijn geestverwant Van Kol herinnerde, over voortdurende ,,drainage'' klaagde en in flinke belastingheffing van ,,buitensporige winst'' de eenige manier zag om exorbitante afvloeiing te voorkomen. Handelde men anders, dan had niet alleen de inlandsche bevolking reden tot klagen, maar werd bovendien een groote voorsprong gegeven aan de *gevestigde* cultures.

Evenals de heer Vliegen achtte ook mr. Oud voor *Indië* een *progressieve* winstbelasting verreweg den meest aanbevelenswaardigen vorm eener vennootschapsbelasting, ,,omdat de winsten, die door de vennootschappen worden gemaakt, voor het overgroote deel uit Indië wegvloeien.'' Natuurlijk diende men bij zoo'n belasting niet de absolute hoogte van de winsten tot uitgangspunt te nemen, maar de winst in verband met het in de vennootschap gestoken kapitaal.

Even te voren had de heer Vliegen verschillende interrupties uitgelokt door zijn opsomming van hooge dividenden. ,,Dat is nominaal kapitaal,'' gispte de heer Gerritzen. Mr. Van Ryckevorsel betoogde later hetzelfde, achtte het evenals de vrijzinnige afgevaardigde allerminst ,,een kunstje'', als nominaal en werkelijk kapitaal ten scherpste onderscheiden worden, en concludeerde begrijpelijkerwijze juist hieruit tot de noodzakelijkheid van kapitaalsaantooning.

Over de moeilijkheid en ingewikkeldheid dezer laatste nu denkt de katholieke afgevaardigde heel wat pessimistischer dan mr. Oud, die het in de toekomst volstrekt geen heksenwerk voor de belastingadministratie acht, die bovendien groote beteekenis toekent aan het feit, dat de ambtenaren door de vereenvoudiging van het belastingstelsel zooveel minder werk zullen krijgen. Mr. Van Ryckevorsel daarentegen ziet in de ,,eenmalige kapitaalsaantooning'' een hoofdoorzaak van den achterstand van jaren bij de belastingen in Indië en acht een toekomstige jaarlijksche kapitaalsaantooning (conditio sine qua non bij een progressieve belasting) een blijvend blok aan het been van den fiscus. Zoo oordeelt, onder beroep op den directeur van financiën in Indië, den heer Bodenhausen, ook minister De Graaff. Met dezen repte hij van den arbeid, die ook reeds aan het jaarlijks bijhouden van de gegevens verbonden was, van de moeilijkheden en meeningsverschillen, van het gevaar voor willekeur vooral en van de kans, dat niet een rationeele verdeeling van druk het resultaat der proportioneele heffing zou blijken, doch integendeel het toeval den doorslag zou geven. De vraag, of aan Indië schade zou worden toegebracht, hing volgens den minister trouwens niet van het stelsel, maar van de belastingquota af, en die zouden stellig voldoende blijken.

Volgens mr. Gerritzen zal er zelfs een veel te hoog percentage gevergd worden. Vergeet niet, aldus deze afgevaardigde, dat er nog allerlei andere dingen bijkomen, de cijns der mijnbouwmaatschappijen (4 % van de bruto-opbrengst, d.w.z. ongeveer 10 % van de netto-opbrengst), de verpondingsbelasting van tal van cultuurmaatschappijen enz. Volgens dezen afgevaardigde is zonder twijfel de belastingdruk in Nederlandsch-Indië veel zwaarder dan die in de omliggende Britsche en Fransche koloniën, (al is voor Britsch-Indië de schijn anders). Geen wonder dus, zucht de heer Gerritzen, dat de heer Figart, die in het vorige jaar door de Amerikaansche regeering naar het Oosten gezonden werd om met het oog op Amerikaansche beleggingen in de rubbercultuur de bestaande toestanden in Indië, Malaya en Ceylon na te gaan, met een advies terugkwam, dat voor onze Oost ongunstig moest worden geacht. Het valt niet te ontkennen — aldus het vrijzinnige Kamerlid —, dat het vreemde kapitaal wegens den belastingdruk en de praktijken, die bij de belastingheffing (met zijn buitengewoon slechte belastingrechtspraak) worden gevolgd, bezwaar heeft tegen een investeering in onze koloniën, en het is struisvogelpolitiek, als minister De Graaff voor dergelijke feiten het oog sluit.

Mr. Oud zocht de gevaren, die de woordvoerder van den Vrijheidsbond in het hooge tarief der op zichzelf z.i. aanbevelenswaardige proportioneele winstbelasting had gezien, veeleer in het beginsel dier

heffing zelf, welke het kapitaal van nieuwe ondernemingen zou afschrikken en bestaande ondernemingen, die hooge winsten afwierpen, bevoordeelde. Overigens had een kapitalist liever wat hoogere belasting met een hoogere winst dan minder belasting en lagere winst en kwam het eigenlijk alleen op het netto-rendement aan. Blijkbaar was de vrijzinnig-democratische afgevaardigde met den heer Vleming, op wien hij zich beriep, van oordeel, dat andere omstandigheden (o.a. de zeer lage loonstandaard in Nederlandsch-Indië, inzonderheid op Java) op de rentabiliteit der ondernemingen een uiterst gunstigen invloed oefenden.

Toen de heer Vliegen de Tweede Kamer in de gelegenheid stelde om zich over het dilemma proportioneele of progressieve heffing uit te spreken, kozen op het voetspoor van mr. Oud niet slechts de vrijzinnig-democraten, maar eveneens de communisten zijne zijde. De rest der Kamer vond hij echter tegenover zich en zoo werd de soc.-dem. motie met 49 tegen 22 stemmen verworpen.

Zij luidde aldus:

> „De Kamer, van oordeel, dat de vennootschapsbelasting in Nederlandsch-Indië behoort te worden geheven op den voet van de conclusies van de commissie-Moresco, gaat over tot de orde van den dag."

* * *

Is ook de heffing van het goederengeld, waartegen indertijd mr. Treub te vergeefs in een belangwekkende brochure gewaarschuwd heeft, als een belasting te beschouwen en dan nog wel als een wijziging in de tarieven van in-, uit- en doorvoer, welke krachtens artikel 129 van het regeeringsreglement door de wet worden vastgesteld? Wordt bijgevolg bij de gevolgde methode, waarbij alleen goedkeuring door den begrootingswetgever wordt gevraagd, de wet feitelijk ontdoken? Of kan slechts van een retributie gesproken worden bij deze heffing, welke op de lossing van goederen betrekking heeft, eene heffing voor het genot van de algemeene havenaccommodatie, die een economische exploitatie van de havens verzekert? Over dit twistpunt konden mr. Gerritzen en minister De Graaff het maar niet eens worden. De eerste was zoowel in staatsrechtelijk, juridisch en belastingtechnisch opzicht als ten aanzien van de zakelijke argumentatie in de contramine. Wat dit laatste betreft: het goederengeld, zoo klaagde hij, wordt ook geheven in de haven, waar wel een douanekantoor, maar geen accommodatie is. De vrijzinnige afgevaardigde die ook klaagde over de omstandigheid, dat de cijfers nog allerminst voor alle havens vast staan, en over de groote onderlinge verschillen (ruim 20 ct. per ton voor Tjilatjap, ruim 45 ct. voor Soerabaja, wellicht *f* 1 voor Menado en meer dan *f* 1.60 vor Belawan) vertrouwde op een toekomstige uitspraak van den rechter ten

gunste zijner opvatting, maar kreeg van minister De Graaff ten antwoord, dat deze laatste een dergelijke beslissing in geenen deele vreesde.

* * *

Meer succes had de heer Gerritzen bij zijn poging om de aansprakelijkheid van den staat voor geldleeningen, aan te gaan door de vennootschap, welke door de regeering met de gemeente Soerabaja ter verbetering van de volkshuisvesting wordt opgericht, tot een millioen te beperken. In dezen zin vulde de minister den post aan.

Tal van andere punten kunnen slechts aangestipt worden. Zoo de ongunstige meening van de heer Van Boetzelaer van Dubbeldam en van den minister over de kans op een duurzaam gelukkig huwelijk bij een echtverbintenis van Indonesiërs met Europeesche meisjes; zoo ook de klachten van mevrouw De Vries-Bruins over den gezondheidstoestand in Insulinde (venerische ziekten bij militairen, kindersterfte enz.); zoo het nut der ,,pacificatie op het gebied van het inlandsch lager onderwijs,'' waarover de heer Van Boetzelaer van Dubbeldam juichte; zoo ten slotte de beteekenis van den inlandschen landbouw, welke menigmaal onderschat wordt, en waaraan de katholiek Deckers (warm voorstander van landbouwonderwijs en landbouwvoorlichting) een interessant speechje heeft gewijd. Deze zelfde afgevaardigde heeft ook de positie van de officieren van gezondheid en de onderofficieren ter sprake gebracht en den zooveelsten aanval op het concubinaat in de kampementen gedaan.

Dit brengt mij vanzelf op de ,,oud-gepensionneerden'', waarvan in het bijzonder die beneden den rang van officier de belangstelling der Tweede Kamer hebben. Ofschoon men o.a. in *De Indische Gids* van December 1924 (pag. 1110) heeft kunnen zien, dat het hoofdbestuur van ,,Bendor, Koninkl. Bond van gepens. en eervol ontsl. officieren van Moederland en Koloniën en hunne weduwen'' is teleurgesteld over het feit, ,,dat bij de voorgestelde lotsverbetering twee categorieën, de oud-officieren en de oud-onderluitenants, geheel zijn uitgesloten'', vestigde de sociaal-democratische afgevaardigde IJzerman in de redevoering, waarmede hij de besprekingen over dit onderwerp opende, toch den indruk, dat het eigenlijk alleen ging om de vóór 1920 gepensionneerde Indische militairen *beneden den rang van officier*. Weliswaar bracht hij, bij het citeeren van minister De Graaff, zelf terloops de officieren in het geding, toen hij gewaagde van de ten vorigen jare gedane ministerieele mededeeling, dat op aandrang van enkele Volksraadsleden eene regeling in onderzoek was, waarbij ,,nieuwe pensioenbedragen zouden worden verleend aan de vroeger gepensionneerden, voor zooveel betreft officieren, aan hen, die hun 56ste levensjaar, en voor zooveel betreft beneden dien rang, aan hen, die hun 51ste levensjaar zijn ingetreden,'' maar bij het pleidooi, dat

de heer IJzerman hieraan vastknoopte voor verlaging van de leeftijdsgrens tot 50 jaren, vergat hij geheel de categorie, voor welke de minister ten vorigen jare de grens vijf jaren hooger had willen stellen dan voor de overige gepensionneerde militairen.

Ook de anti-revolutionnair Scheurer, die met enkele woorden namens de begrootings-commissie (Scheurer, Gerritzen, Albarda, Feber en Van Boetzelaer van Dubbeldam) eene motie indiende, liet de officieren (en onderluitenants) rusten. Zijn, niet onberispelijk geredigeerde voorstel luidde aldus:

> „De Kamer, van oordeel dat, waar de voorgestelde verhooging der pensioenen en gagementen van de militairen beneden den rang van onder-luitenant, die vóór 1920 zijn gepensionneerd, alleen zou gelden voor hen die 60 jaar en ouder zijn, slechts door een klein gedeelte van de betrokken personen zou worden genoten,
> dat er zich thans geen overwegende bezwaren van financieelen aard voordoen, om een belangrijk grooter aantal dier gepensionneerden in de voorgestelde verbetering te doen deelen,
> noodigt den minister uit, de leeftijdsgrens van 60 op 50 jaar te brengen en in de daaruit voortvloeiende meerdere uitgaven te voorzien door het indienen van een aanvullingsbegrooting,
> en gaat over tot de orde van den dag."

Nadat de heer Ketelaar nog een paar woordjes ter aanprijzing van deze motie had gesproken kwam de minister in twee volzinnen verklaren, dat hij zich gedrongen gevoelde, aan de wenschen der begrootingscommissie te voldoen, en dat hij mitsdien een aanvullingsbegrooting zou indienen overeenkomstig de omschrijving in de door haar ontworpen motie.

Men weet, dat in de memorie van toelichting alleen gewaagd was van verhooging van de pensioenen en gagementen der militairen beneden den rang van onder-luitenant, die 60 jaar en ouder zijn, met 40 opcenten, berekend over de oorspronkelijke verhooging, zonder overschrijding van de nieuwe pensioenen, waarbij voor de betrokken gegageerde en gepensionneerde Europeesche militairen voor die nadere verhooging een minimum van *f* 60 was gesteld. De totale kosten hiervan waren op *f* 395.000 geraamd en in de memorie van antwoord was een vraag in het voorloopig verslag aldus beantwoord, dat eene verschuiving tot de leeftijdsgrens van 50 jaren de financieele gevolgen tot *f* 937.500 zou doen stijgen, d.w.z. met ruim een half millioen gulden. Te minder noodig, meende de minister in dit van 9 December 1924 dateerende regeeringsstuk, waar *hulpverleening zonder onderscheid* aan de ouderen van dagen voldoende scheen, en daarnaast voor de gepensionneerden van jongeren leeftijd, die door bijzondere omstandigheden buiten hunne schuld in behoeftigen toestand verkeeren, de weg openblijft naar de *individueele steunverschaffing*, bedoeld bij de onderafdeelingen 911 van hoofdstuk I en 972 van hoofdstuk

II der uitgaven (resp. *f* 65.000 en *f* 40.000 voor ,,steun aan gegageerde en gepensionneerde Indische militairen beneden den officiersrang, die buiten hun schuld in moeilijke omstandigheden verkeeren'').

Ruim een week later, op 18 December, ging de minister aanstonds over stag. Snelle bekeering na lang en hardnekkig verzet! Toen de eerste stap gedaan was volgde de tweede spoedig. Na zes jaren had dus de aanhouder gewonnen. Doch slechts ten deele! Hierover kan thans echter niet verder worden uitgeweid. Terwijl ik in dit verband mag verwijzen naar het artikel van den hoofdredacteur in *De Indische Gids* van September 1924 en dat van den heer J. van Roon in het Januari-nummer van dit tijdschrift van dit jaar, zij voorts nog geconstateerd, dat de heer IJzerman een poging om ,,in dezen bezuinigingsmoesson'' de regeering te bewegen, de door haar voorgestelde verhooging minder laag te maken, heeft achterwege gelaten, omdat deze ,,zeker even weinig resultaat zou opleveren als een poging om vijgen van distelen te lezen.''

VARIA.

HULIDIGING DER INDIË-VLIEGERS. VOORBEREIDING TOT EEN LUCHTDIENST OP INDIË.

Aansluitende aan hetgeen onder dit hoofd is medegedeeld in de vorige aflevering, blz. 155, kan nader worden gemeld, dat den 4en Februari te 's-Hage, onder voorzitterschap van de oud-vicepresident van den Raad van N.-I. generaal H. N. A. Swart, een vergadering belegd door het voorloopig comité, dat zich o.m. tot doel gesteld had de voorbereidende maatregelen te treffen voor het verkrijgen van een geregelden luchtdienst tusschen Nederland en Indië en hiertoe twee groote drie-motorige verkeersvliegtuigen aan de Koninklijke Luchtvaart-Maatschappij aan te bieden, besloten heeft een *Nationaal comité bevordering luchtverkeer Nederland-Indië* te vormen. De directeur van de Nederlandsche Bank te Amsterdam Mr. P. J. C. Tetrode heeft het voorzitterschap van het uitvoerend-comité aanvaard.

Aan vooraanstaande Nederlanders zal het verzoek gericht worden in een eere-comité zitting te willen nemen, terwijl getracht zal worden in alle plaatsen in ons land, in Indië en in den vreemde, waar Nederlanders wonen, plaatselijke comité's op te richten opdat alle landgenooten hun belangstelling zullen kunnen toonen.

SPORT-HULDIGING VAN DE INDIË-VLIEGERS BIJ HUN TERUGKEER IN NEDERLAND.

Zooals in de vorige aflevering (blz. 155) werd gezegd, bereidt de Koninklijke Nederlandsche vereeniging voor luchtvaart de persoonlijke huldiging voor der vliegers, die den tocht Amsterdam—Batavia voor het eerst volbrachten. Als zelfstandig onderdeel van deze vierendebegroeting, zal de Nederlandsche sportwereld, vermoedelijk, op 25 April op Houtrust, te 's-Hage, een grootsche demonstratie geven. Prins Hendrik heeft hiervan het beschermheerschap aanvaard, de oud-wethouder Mr. P. Droogleever Fortuyn is voorzitter van het Comité. Behalve de vliegers zal ook de heer Fokker in de hulde worden begrepen.

Over de plannen lezen wij:

,,De helden van den dag zullen officieel van den trein worden gehaald en vergezeld van een eere-wacht naar Houtrust worden gevoerd, waar de begroeting zal plaats vinden door middel van een défilé van vertegenwoordigende groepen van alle in Nederland beoefende sporten; alle deelnemers zullen in sportcostuum verschijnen, zoo mogelijk met sportattributen en vaandels. Reeds thans is men zeker van de deelneming van ruiters, schermers, voetballers, korfballers, gymnasten, athleten, boogschutters enz., maar de verwachtingen, dat ook de talrijke andere sporten afgevaardigden zullen zenden, gaan veel verder.

Nadat alle deelnemers zich hebben opgesteld, zal de voorzitter van het comité, mr. Droogleever Fortuyn aan de vliegers de souvenirs met oorkonde overhandigen, waarna eenige duizenden postduiven zullen worden opgelaten als symbool van de triomf van de luchtvaart. Vervolgens zullen op verschillende deelen van het terrein de sportdemonstraties aanvangen, waarbij men tevens hoopt op deelneming van een esquadrille vliegtuigen uit Soesterberg en een demonstratie met een toestel model F. VII, dat door de K.L.M. beschikbaar zal worden gesteld.

In de sportdemonstraties hoopt men zooveel als mogelijk is, afwisseling te brengen, vooral verwacht men veel van provinciale sportvertegenwoordigingen, waardoor o.m. ook vendelzwaaien, ringsteken, boogschieten, kaatsen enz. zullen kunnen worden gedemonstreerd. Zelfs zou men, wanneer dit niet op financieele bezwaren zou moeten afstuiten, de populaire Maastreechter Staar en het niet minder gaarne geziene muziekkorps van Goulmy en Baer aan het feest willen zien en vooral ook hooren — medewerken. In ieder geval tracht men de demonstratie tot een grootsche gebeurtenis te maken en men verwacht, dat daaraan de Nederlandsche sportsmen in alle opzichten zullen medewerken, eenerzijds door het comité financieel, anderzijds door het met de daad te steunen.

OPHEFFING VAN DE JAVANEN-KOLONIE IN DE LAMPONGSCHE DISTRICTEN.

Nadat door den oud-resident van de Lampongsche districten, den heer H. Craandijk, in een van optimisme getuigende lezing in de vereeniging ,,Moederland en Koloniën'' van 20 Februari 1920 vertrouwen was uitgesproken in de toekomst van de, sedert 1905 ingezette, kolonisatieproef te Gedong Tataän, vond een assistent van een niet ver van de kolonisatieplaats gelegen rubber-onderneming aanleiding zijn oordeel over de kansen van slagen van deze regeeringsproef in een brief uit te spreken.

Nu, volgens de bladen, de mislukking van de kolonisatieproef offi-

cieel erkend is, en tot de beëindiging ervan is besloten, is 't wel interessant te vernemen hoe destijds reeds in de omgeving over de zaak gedacht werd. Mocht het bericht der opheffing niet juist blijken te zijn, dan hebben de volgende beschouwingen toch actualiteit herkregen, door de vernieuwde aandacht, welke voor de volksplanting Gedong Tataän is gewekt. Bij het lezen van het hier volgend desbetreffende gedeelte van den brief, houde men in 't oog dat hij niet werd opgesteld met de gedachte ooit gepubliceerd te worden en dat hij dagteekent van 23 Januari 1921.

„Ik geloof zelfs niet dat met de meeste enthousiasme het doel bereikt zal kunnen worden, dat beoogd wordt.

Wanneer werkelijk dat doel, n.l. een groot gedeelte van de lage klasse der Javaansche bevolking door overplaatsing en verbetering van maatschappelijke en economische toestanden tot opheffing, meer geluk en in betere omstandigheden te brengen, bereikt werd, dan zou daarmee een werkelijk goed werk verricht zijn. Maar dan zou de Javaan dat reeds in de afgeloopen jaren gevoeld hebben. Dan zou er reeds een stroom, hetzij groot, hetzij klein, naar het Lampongsche zijn gericht. Dit is echter niet het geval, en zooals de koloniseering in 't begin was, n.l. onder een zekere dwang, zoo is zij nagenoeg nog.

Deze stroom is de hartslag, de levensader van een kolonisatie. Is deze stroom er niet, zoo is er geen kolonisatie. Dan verliest de geheele beweging haar levensvatbaarheid. En deze stroom is er niet voor de kolonisatie in Gedong Tataän. Mij lijkt dat deze als een nachtkaarsje uit zal gaan.

De spreker in Moederland en Koloniën betwijfelde reeds of er op Java werkelijk een overbevolking was. Wanneer, die er was zoo zou de Javaan in de eerste plaats daarvan de dupe zijn en elke goede gelegenheid aannemen om zijn toestand te verbeteren. Trouwens reeds door de geheele geschiedenis kunnen feiten dit aanwijzen (volksverhuizing, enz.). De Javaan zou niet geaarzeld hebben naar het Lampongsche te gaan, wanneer hij werkelijk naar verbetering buiten Java haakte en dit hem werkelijk behoefde verbetering beloofde.

Hij doet gedeeltelijk afstand van zijn vrijheid, wanneer hij zich naar de kolonisatie begeeft, dat is een groot bezwaar waarover hij zich al heen moet zetten. De groote moeilijkheden, die een kolonisatie oplevert, zooals ook terdege in de lezing werd opgemerkt, liggen in den zwaren arbeid, die aanvankelijk moet worden verricht, en die ook te Gedong Tataän is moeten worden volbracht. Die arbeid heeft geen gekoloniseerde Javaan *vrijwillig* gedaan. Daar is dwang bij gebruikt, en hoewel deze dwang mettertijd vermindert, toch blijft deze telkens weer noodig, wil men tot het ontginnen van een terrein komen.

In den beginne heeft bovengenoemde kolonisatie verbazend veel

gekost, en het is alleen door de buitengewone tijdsomstandigheden dat de gelegenheid geopend werd om eenige goede rijstwinsten te behalen. Met gewone rijstprijzen was steeds met verlies inplaats van met winst gewerkt. Trouwens een bepaalde statistiek waarop winst, verlies, inkomsten enz. van kolonisaties op zijn aangegeven is, meen ik, niet te krijgen, zoodat ik veronderstel dat dit bij de achter de schermen gebleven en blijvende inventaris is geschreven.

Nog altijd legt de Regeering geld toe op deze kolonisatie. Dat is niet gunstig voor een reeds zoolang in werking zijnde zaak. Wanneer deze zich na dezen tijd nog niet zelf kan onderhouden, lijkt het me een zaak waarmee de Regeering, in vergelijking met moreele en andere uitkomsten, ten goede, toch te veel offert. Zij deed het verstandigste door ze te verkoopen. Of er een kooper zal zijn is de vraag.

Was werkelijk het doel bereikt en een geregelde kolonisatie naar hier en andere oorden ontstaan, dan was het het bestede geld wel waard. De reclame, welke uit de practijk van deze zaak voorkomt, is niet voldoende geweest voor den Javaan, zelf niet voor hem, die, naar beweerd wordt, honger lijdt. Dat pleit niet voor de zaak zelf, en het lijkt mij de vraag of bij de meeste energie en het langste doorzettingsvermogen het mogelijk zal zijn dat doel te bereiken. Misschien zou iets te bereiken zijn door van dit pad af te wijken en een anderen weg te volgen.

Op de kolonie sterven (althans in de meeste jaren), meer menschen dan er geboren worden. Daar waar er verder weinig toevoer is van nieuwe menschen, en deze toevoer zich voor de toekomst niet gunstig laat aanzien, kan men de geheele beweging een fatsoenlijke moord noemen. Hoewel dit natuurlijk wat kras is uitgedrukt, geloof ik toch dat deze kolonisatie haar hoogtepunt bereikt heeft. Men kan plaatselijk verbeteringen aanbrengen, maar veel meer ook niet.

Wanneer het hier in het Lampongsche zoo gesteld is, dan zal de Javaan ook niet gauw „vrijwillig" naar een der andere kolonisatie oorden trekken. Ten eerste zijn die verder van huis, en ten tweede komt hij daar voor een nog zwaarder ontginningswerk te staan dan in Gedong-Tataän. Wanneer Gedong-Tataän na eenigen tijd een werkelijk prettig, vruchtbaar en goed-besproeid sawahland zal opleveren, bestaat de kans dat dit eenige Javanen zal trekken, die graag op een reeds geordend land, hun rijst willen planten. Misschien zal er dan een stroom ontstaan, die echter dadelijk weer zal verminderen, zoodra zij voor de verdere ontginning van bosch komen te staan, hetgeen te zwaar werk is, want die genoemde Javanen kwamen, zooals gezegd, om rijst te planten op reeds geordende terreinen. Zoolang dus werkelijk de nood op Java niet nijpend door de Javaan zelf gevoeld wordt, zal, volgens mij, de kolonisatie, hier zelfs met de meest

mogelijke energie en enthousiasme, een lauw zaakje blijven, dat de Regeering handen vol geld kost.

Natuurlijk bereikt men altijd iets, n.l. dat er een paar 1000 bouws ontgonnen worden en voedsel verschaffen aan een paar 1000 menschen, hetgeen echter op de millioenen bevolking van Java als een druppel op een gloeiende plaat is.

Al zou er zoo voor betrekkelijk velen dus oogenschijnlijk een aardige positie te verwerven zijn, dank zij een werkelijk mooi principe, toch zal het geheel, het voorop gezette doel indachtig, een teleurstelling geven. De reden der mislukking is, naar ik geloof, niet plaatselijk te zoeken, maar op Java, waar de toestanden niet zóó zijn dat de lage klasse haar geboortegrond wenscht te verlaten om hierheen te emigreeren.

Dit lijkt de genomen proef uitgewezen te hebben."

SOCIAAL-POLITIEKE PROPAGANDA VAN INDISCHE LANDSDIENAREN.

Het departement van koloniën heeft in Januari de volgende bekendmaking in het licht gegeven:

Gelijk bekend, heeft de Indische regeering het gewenscht geacht om het door haar ingenomen standpunt tegenover landsdienaren, die sociaal-politieke propaganda voeren, nader te verduidelijken.

Wat de ambtenaren in het algemeen betreft, wenscht zij iedereen vrijgelaten te zien in zijn staatkundige overtuiging, doch, zoodra het de uiting daarvan geldt, wordt van iederen landsdienaar, hoog of laag, gevorderd dat hij zich zal onthouden van daadwerkelijke propanganda, welke ontwrichting van het overheidsgezag ten doel heeft of daartoe leidt, onverschillig op welke wijze dit geschiedt, hetzij in het openbaar dan wel in het verborgen. Van de onderwijzers wordt bovendien geëischt, dat zij ook bij andere politieke propanganda of bij vakvereenigingsactie of soortgelijke uitingen van vereenigingsleven steeds met gematigdheid te werk gaan, dat zij heftige, langs het kantje der strafwet gaande taal vermijden en dat zij zich afzijdig houden, wanneer in hunne omgeving acties gaande zijn, waardoor de gemoederen in groote beroering worden gebracht.

Waar de regeering voorts uitdrukkelijk te kennen heeft gegeven, dat voor hen, die de aangegeven gedragslijn niet wenschen te volgen, in den Indischen staatsdienst geen plaats is, ligt het in de rede, dat degenen, die zich voorbereiden voor een landsbetrekking in Nederlandsch-Indië, eveneens met dat standpunt rekening hebben te houden. Ter voorkoming van teleurstelling in hunne verwachtingen wordt mitsdien ter kennis van belanghebbenden gebracht, dat ook geen per-

sonen in den Indischen staatsdienst zullen worden opgenomen, die in het openbaar of niet in het openbaar ontoelaatbare propaganda voeren als hiervoren omschreven.

Degenen, die krachtens een aanwijzing van de regeering zich voor den Indischen dienst voorbereiden, zullen uiteraard in de eerste plaats die reserves in acht hebben te nemen. In aansluiting aan de regeeringsverklaring in de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 16 December 1924, dat tegenover de in opleiding zijnde aanstaande landsdienaren een soortgelijke gedragslijn, als door de Indische regeering is aangegeven, toepassing zal vinden, wordt mitsdien ter kennis gebracht van personen, die van regeeringswege zijn aangewezen om, al dan niet onder genot van een studietoelage, voor dat doel te worden opgeleid, dat hunne bestemming voor den Indischen dienst zal worden ingetrokken, met de rechtstreeks of indirect daaruit voortvloeiende gevolgen, wanneer mocht blijken dat zij de gestelde grenzen voor toelaatbare politieke actie hebben overschreden.

DE COMMANDANT VAN HET INDISCHE LEGER EN DE ONDEROFFICIERS-VEREENIGING „ONS ALLER BELANG".

Het vereenigingsorgaan van *O. A. B.* bevat het volgend verslag:

Op den 8en December j.l., eenige dagen dus na het onderhoud met Z. E. den Generaal Kroesen, werd ons college opnieuw ontboden bij den nieuwen Legerchef, Generaal Gerth van Wijk.

Aldaar werd door Zijne Excellentie ons het volgende medegedeeld:

„Onderofficieren, ik heb U hier ontboden in Uwe kwaliteit van Hoofdbestuursleden van de O.O.-vereeniging Ons Aller Belang, omdat ik een ernstig woord met U te spreken heb naar aanleiding van de wijze waarop Uwe vereeniging meent haar doel te mogen nastreven.

En het doet mij zeer leed U al dadelijk te moeten verklaren, dat Uwe vereeniging er allerminst toe heeft bijgedragen om bij de leden het besef levendig te houden dat de krijgstucht en dus de militaire stand aan het individu zekere beperkingen oplegt in spreken en schrijven in handel en wandel, welke voor den burger niet gelden. Uwe vereeniging heeft integendeel door haar streven om door middel van de massa dwang uit te oefenen op de handelingen en beslissingen der overheid — welk streven in den laatsten tijd hoe langer hoe scherper vormen gaat aannemen — het krijgstuchtelijk gevoel bij de leden van lieverlede afgestompt en velen in den waan gebracht dat de door de krijgstucht aan het individu opgelegde beperkingen niet zouden gelden voor de vereeniging van militairen. Velen meenen ten onrechte, dat die beperkingen zijn weggenomen, door de toekenning van rechtspersoonlijkheid aan Uwe vereeniging.

O. A. B. eischt voor zich het recht op om de verlangens van hare leden bij de overheid voor te brengen, doch zij erkent niet het recht van de overheid om tegenover die wenschen en verlangens een afwijzende houding aan te nemen. Immers geschiedt dit laatste, dan achten de leden zich gerechtigd om in den boezem Uwer vereeniging tegen die afwijzende beslissing actie te voeren.

In de afdeelingen en andere bijeenkomsten Uwer vereeniging wordt, soms met terzijde stelling van alle eerbied voor het gezag, stemming gemaakt tegen die beslissingen, worden protesten geuit en moties aangenomen welke het voorstellen alsof de afwijzing niet anders dan grove onrechtvaardigheid en onbillijkheid zou zijn, alsof Uwe belangen zouden zijn verwaarloosd. Het inwendige vereenigingsleven van O. A. B. stelt zich aldus buiten en boven de eischen van de krijgstucht.

Dat alles is in volstrekten strijd met de militaire discipline. Immers van een voegzame onderwerping aan de beslissingen der overheid, den grondslag van de militaire tucht, welke uiteraard ook en niet minder in den boezem Uwer vereeniging behoort te worden geëerbiedigd, blijft op die wijze niets over. En daarmede geeft de onderofficiersvereeniging O. A. B. een slecht voorbeeld aan de lagergeplaatsten in het leger.

Ik mag redelijkerwijze aannemen dat gij, hoofdbestuursleden, U terdege rekenschap hebt gegeven van de groote verantwoordelijkheid welke in krijgstuchtelijk opzicht op U rust als leiders Uwer vereeniging: een verantwoordelijkheid welke U verbiedt uitvoering te geven aan opdrachten der leden, welke gij in strijd acht met een juiste opvatting van de militaire discipline, omdat deze niet anders kan dan U hoofdelijk verantwoordelijk stellen voor Uw doen en laten, ook in Uw kwaliteit van vereenigingsleider.

Als gij hiervan goed doordrongen zijt, dan zult gij tevens moeten erkennen dat overwegingen, dat gij, iets ,,niet zoo kwaad bedoeld hebt'' of ,,het niet zoo erg hebt ingezien'' e.d.g. bij de beoordeeling van Uw daden weinig of geen gewicht in de schaal kunnen leggen. Immers Uw doen en laten als vereenigingsleider is vaak van veel verder strekkende beteekenis dan het optreden van eenig buiten het vereenigingsleven staand invididu. Het is dus billijk, dat Uwe fouten als vereenigingsleider U ook veel zwaarder worden aangerekend.

Onderofficieren, het zijn harde waarheden, welke ik U onder het oog heb meenen te moeten brengen. Ik heb dat gedaan zoowel in Uw eigen belang als in dat van het leger. Bedenk wel, dat Regeering en Legerbestuur niet lijdelijk kunnen blijven toezien, waar de geestesrichting van een groep van militaire landsdienaren door het vereenigingsleven bewust of onbewust op schadelijke wijze voor de tucht wordt beïnvloed. Bedenkt wel, dat niemand in het leger het recht

heeft het vertrouwen in de militaire overheid te ondermijnen. Dat recht bestaat onder geen voorwaarde.

Begrijpt mij wel, van U wordt niet geëischt zg. ,,kadavergehoorzaamheid''. Ook de overheid ziet in U redelijk denkende wezens; maar juist daarom mag zij van U verlangen dat gij de eischen der krijgstucht, waarvan gij het juk vrijwillig hebt aanvaard, en van welker noodzakelijkheid ook gij overtuigd moet zijn, wilt gij U met recht kunnen rekenen tot de ruggegraat van het leger, zult ontzien en daaraan de volle maat zult geven van Uw kunnen''.

In een onderschrift zegt het H. B. van O. A. B.: ,,Misschien ten overvloede, doch in het belang der afdeelingen en correspondentschappen wijzen wij er uitdrukkelijk op dat een beoordeeling van deze verklaring buiten het terrein ligt van onze organisatorische bevoegdheid en dus door ons niet kan worden toegestaan; en dat eventueel in afdeelingsverslagen etc. voorkomende critiek, door ons onverbiddelijk zal worden gesupprimeerd''.

WEGENS ANTI-INDONESISCHE GEZINDHEID.

In het Januarinummer van het in Nederland uitgegeven maandblad *Oedaya*, deelt de hoofdredacteur Noto Soeroto mede, dat hij is geroyeerd als lid van de Indonesische Vereeniging wegens anti-indonesische gezindheid.

Deze anti-indonesische gezindheid werd in een vergadering der vereeniging door den voorzitter aan den heer Noto Soeroto verweten, met er op te wijzen, dat hij waardeerende woorden had gewijd aan de nagedachtenis van generaal Van Heutsz, dat hij een juichtoon had laten hooren bij de aankomst der Nederlandsche vliegers te Batavia en dat een ander hem lof had toegezwaaid voor zijn streven naar een samengaan tusschen Nederlanders en Indonesiërs.

Noto Soeroto schrijft daarover:

,,Met overweldigende meerderheid werd ik geroyeerd als lid der Vereeniging. Ik wenschte de heeren een gezellige vergadering verder, en nam afscheid van de Indonesische Vereeniging, een vereeniging van jonge menschen, waarin de leus ,,los van Holland'' zonder verder commentaar beleden wordt en waarin Hollandsch gesproken wordt en Hollandsche, althans Europeesche, begrippen als ,,nationalisme'' en ,,revolutie'' hoogtij vieren. Ik kon deze edele patriotten eigenlijk allang in hun opmarsch niet bijbeenen, maar ik bleef er 15 jaar lid van en betaalde trouw mijn contributie, omdat ik deze vereeniging heb helpen oprichten, er driemaal voorzitter van ben geweest en omdat ik ze bleef beschouwen als een algemeene vereeniging van Indonesiërs. In de Indonesische Vereeniging zegt men: ,,We willen niets

met Hollanders te maken hebben", maar Hollandsche faciliteiten worden er met een drogreden gaarne genoten: men bedwelmt zich aan het denkbeeld van een politieke vrijheid, maar de vrijheid des geestes wordt er niet geduld, want alle uitingen der leden in woord of in geschrift zijn aan censuur onderworpen. Kortom: we hebben hier nu te doen met een politieke vereeniging, waarvan de leden zich hebben te onderwerpen aan partij-beginselen.

Ik nam dus afscheid van de Indonesische Vereeniging met „bloedend hart". A propos, hoe zouden de heeren het wel gevonden hebben van H.H. den Soesoehoenan van Soerakarta, den Sultan van Deli, den Prins Mangkoe Negoro VII, die in hun paleizen luisterrijk hebben ontvangen de aspirant-bommenwerpers van der Hoop, van Weerden Poelman en van den Broeke en hoe van die duizenden landgenooten, die toch zeker bewonderend „wah!" zullen hebben uitgeroepen, toen dat helsche ding op Indonesië's bodem kwam neergestreken?"

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 Februari 1925.

INHOUD.

Moet art. 123 van het Regeerlngsreglement gewijzigd worden? — Is de invoering van art. 114bis der Nederlandsche Gemeentewet voor Indië gewenscht? — De inlandsche rubbercultuur in Djambi. Eer een Vloek dan een Zegen. — Adat en hormat. — Het animisme en de kunst. — Nabetrachting bij het Java-instituut-congres. — Onze Eeuw. Ten afscheid. — De koloniale vuist. — Tegen het Communisme. — Een kwade zaak verdedigd. — Minister Colijn over onze financieele politiek.

Moet art. 123 van het Regeeringsreglement gewijzigd worden?
Artikel 123 in zijn tegenwoordige redactie zegt:

„De Christen-leeraars, priesters en zendelingen moeten voorzien zijn van eene, door of namens den Gouverneur-Generaal te verleenen bijzondere toelating, om hun dienstwerk in eenig bepaald gedeelte van Nederlandsch-Indië te mogen verrichten.

Wanneer die toelating schadelijk wordt bevonden, of de voorwaarden daarvan niet worden nageleefd, kan zij door den Gouverneur-Generaal worden ingetrokken."

Door de regeering is de volgende wijziging voorgesteld:

„Voor gewesten of gedeelten van gewesten, waar de verzekering van de openbare orde dit vereischt, kan bij ordonnantie worden bepaald, dat Christengodsdienstleeraars-, priesters en zendelingen voor de uitoefening van hunne werkzaamheden als zoodanig, voorzien moeten zijn van eene door of namens den Gouverneur-Generaal te verleenen bewijs van toelating, hetwelk voor intrekking vatbaar is.

De ordonnantie, uitgevaardigd krachtens het vorig lid, wordt telkens voor ten hoogste vijf jaren vastgesteld.

In het verslag, bedoeld bij het laatste lid van artikel 60 der Grondwet, wordt van de uitvaardiging, wijziging en intrekking van die ordonnantie mededeeling gedaan."

De Indische bladen hebben aan dit wetsontwerp uitvoerig commentaar gewijd, dat, hoe uiteenloopend in opzet en conclusie, tot overeenstemming komt om het regeerings-voorstel te veroordeelen.

In *De Locomotief* van 21 Nov. 1924 schreef b.v. een Zendingsman het volgende, en de redactie van het christelijk weekblad *De Banier*

sloot zich in het nummer van 12 Dec. d.a.v. geheel bij deze beschouwingen aan:

„Het is van vitaal belang, dat er geen wijziging van artikel 123, in welken zin ook, kome zonder dat eerst Roomsch-Katholieke en Protestantsche zending bij elkaar gekomen zijn om elkaars verhouding en wederzijdsche grieven en misverstanden te bespreken met als leidend beginsel dat het hierbij gaat om het moreele prestige van het Christendom en om de belangen der bevolking. Daar aangetoond is op welk punt dit ook een regeerings- en algemeen belang is en daar van de regeering het voorstel tot wijziging van artikel 123 uitgaat, zou zij het eerste initiatief tot zulk een vergadering kunnen nemen.

Zonder een dergelijke poging is het beter artikel 123 met al zijn gebreken kalm te laten staan.

Zoo ooit, dan moeten we bij een nieuwe regeling op dit gebied boven de politiek uit."

Een compromis dus, en wordt dit niet gevonden dan het bestaande nog liever dan het voorgestelde.

Hiermede wordt van katholieke zijde niet algemeen ingestemd, althans in een heel lange uiteenzetting over *Godsdienstvrijheid in Indië*, in de nrs. van 24—29 Januari van *De Morgen* (Helmond), vinden wij als het oordeel van den heer Kees van Hoek:

„Hoe moeten wij, Roomsch Katholieken, nu tegenover deze kwestie staan? Het antwoord is niet moeilijk en ligt voor de hand. Waar het vraagstuk van zoo principieelen niet alleen, maar ook van zoo urgenten aard is, daar is eenvouding geen schikking, geen compromis mogelijk. Ondanks de aanmerkelijke verzachting *blijft* er een onwaardige uitzonderingsmaatregel, theoretisch voor de Christen godsdienstleeraren in het algemeen, maar practisch, — het verleden en de algeheele voldaanheid in Christelijke kringen met den huidigen toestand staan er ons borg voor — voor onze *priesters* zeer in het bijzonder. Een maatregel die in niets zijn rechtvaardiging vindt, ook al is hij nog zoo, verzacht. Wijziging is niet acceptabel, wij eischen de loyale uitvoering van ons grondwettelijk recht dat ons onze godsdienstvrijheid waarborgt, daarover valt geen compromis aan te gaan, *het artkel moèt geschrapt worden!*

Er is een onderdeel van gewichtige beteekenis, dat o.i. te veel over het hoofd gezien wordt. Heeft men wel eens gedacht aan de positie van Katholieke Europeanen in een z.g.n. gesloten gebied? Er is volgens de Grondwet voor allen — ook voor hen — vrijheid van belijdenis van hunnen godsdienst. Maar voor den Katholiek wordt dit illusoir, indien hij verstoken blijft van de genademiddelen der Kerk. Het feit dat een pastoor eenige malen 's jaars bij bijzondere permissie — die weer afhankelijk kàn zijn van ambtelijke willekeur — een dienstreis naar die gebieden mag ondernemen, doet aan den feitelijken wan-

toestand niets af, dat dit beruchte art. 123 — en vanzelf ook een gewijzigd — het grondwettelijke recht van die Katholieke onderdanen in zijn beperkende toepassing eenvoudig tot een aanfluiting maakt."

Den 19en December is het wijzigingsvoorstel in den Volksraad behandeld, en beslist, met 26 tegen 6 stemmen, afgewezen.

De *Nieuwe Courant* van 21 Januari 1925 vatte in een artikel kort en toch goed samen wat over de kwestie geschreven en gesproken is, wij nemen het, ietwat besnoeid, over.

„Artikel 123 van het regeeringsreglement, waarin wordt gezegd dat Christen-leeraars, -priesters en -zendelingen voorzien moeten zijn van een door of namens den Gouverneur-Generaal te verleenen bijzondere toelating om hun dienstwerk in eenig bepaald gedeelte van N.-I. te mogen verrichten, wordt door velen, voor wie verbreiding van het evangelie een Goddelijk gebod en verkondiging van de Christelijke leer een heilige plicht is, als een ongeoorloofde belemmering van den zendingsarbeid gevoeld.

Voor hen is de in handen van den G.-G. gelegde bevoegdheid om, wanneer die toelating schadelijk wordt bevonden of de voorwaarden daarvan niet worden nageleefd, de toelating in te trekken, een voortdurende bron van ergernis. Dat „zwaard van Damocles" boven de hoofden van de priesters en zendelingen moet verdwijnen. Intrekking van artikel 123 van het regeeringsreglement is hun leus.

Bij de behandeling van de Indische begrooting voor het jaar 1898 was het niemand minder dan dr. Kuyper, die in de Tweede Kamer op intrekking van artikel 123 van het regeeringsreglement aandrong.

Eenige jaren later, bij de behandeling van de Indische begrooting voor het jaar 1904, toen opnieuw en andermaal intrekking van artikel 123 werd bepleit, werd door minister Idenburg *wijziging* in uitzicht gesteld.

Het heeft ruim 20 jaren geduurd, alvorens het in 1903 aangevangen werk zoover was gevorderd, dat het als wetsontwerp in behandeling kon worden genomen. Dat intusschen, ook zonder dat artikel 123 was ingetrokken, de zending zich vrijelijk heeft kunnen ontplooien en ontwikkelen, is van algemeene bekendheid. Tijdens het bewind van den Gouverneur-Generaal van Heutsz, toen ons daadwerkelijk gezag ook werd gevestigd in streken, waar onze bestuursinvloed nog niet was doorgedrongen, werd het arbeidsveld van de zending verruimd. De heidensche bevolking in de verafgelegen streken en de diepe binnenlanden, die zich voortaan hadden te schikken en te voegen naar de maatregelen en voorschriften van het bestuur en daardoor tevens veel van hun heidensche gebruiken en animistisch bijgeloof moesten afleggen, was rijp voor het aannemen van een anderen godsdienst. De velden waren wit om te oogsten! Er is door de zendelingen en missionarissen in die jaren en ook daarna prachtig werk verricht. Jammer

alleen, dat niet ieder op eigen terrein is gebleven. Protestantisme en Roomsch-Katholicisme, op één zendingsterrein toegelaten, geeft geharrewar. Zij werken niet samen, integendeel zitten elkaar dwars, met het gevolg, dat niet alleen de Christelijke godsdienst in discrediet wordt gebracht, doch ook aan het Europeesch gezag afbreuk wordt gedaan. Dit kwaad kan worden gebrouwen ook zonder dat de openbare orde gevaar loopt verstoord te worden.

De ervaring is van dien aard, dat zooal niet om andere redenen, alleen al om de z.g. ,,dubbele zending'' te kunnen keeren, ongewijzigde handhaving van artikel 123 van het regeeringsreglement een daad van wijs beleid zou zijn. Want, waar komt nu eigenlijk de voorgestelde wijziging op neer? In het kort saamgevat op het volgende:

Het einddoel is intrekking van artikel 123, doch langs den geleidelijken weg en wel in dier voege, dat, luidens de bewoordingen van het gewijzigde artikel, voortaan voor gewesten of gedeelten van gewesten, waar de verzekering van de openbare orde dit vereischt, bij ordonnantie (welke telkens voor ten hoogste 5 jaar wordt vastgesteld) kan worden bepaald, dat Christen-godsdienstleeraars, -priesters en -zendelingen voor de uitoefening van hun werkzaamheden als zoodanig voorzien moeten zijn van een door of namens den G.-G. te verleenen bijzondere toelating, welke voor intrekking vatbaar is.

Er wordt dus bij de voorgestelde wijziging uitgegaan van de gedachte, dat onbelemmerde toelating regel moet zijn en alleen indien de verzekering van de openbare orde dit eischt, van dien regel in bepaalde streken tijdelijk mag worden afgeweken. De tijdelijkheid van de afwijking is vastgesteld door de bepaling, dat de ordonnantie telkens voor ten hoogste 5 jaar wordt vastgesteld. De al of niet bestendiging van een afwijking moet dus telkens om de vijf jaar in overweging worden genomen.

Door de voorgestelde wijziging wordt het tot nog toe toegepaste preventieve stelsel losgelaten, voortaan zal zooveel mogelijk alleen repressief worden opgetreden. De toelichting op het wetsontwerp geeft o.m. als geruststelling, doch tevens als waarschuwing, de verzekering dat in verschillende streken van den archipel, waar de toestanden van dien aard zijn dat ongeregeldheden, welke in verband met of ten gevolge van de godsdienstverbreiding mochten voorkomen, binnen korten tijd kunnen worden beteugeld, elk toezicht van preventieven aard thans overbodig is.

De bevoegdheid van den G.-G. wordt aan banden gelegd. Immers wordt in het nieuwe voorschrift uitdrukkelijk bepaald, dat de bijzondere toelating alleen noodig is voor die streken, waar de verzekering van de openbare orde dit eischt. Alleen ,,de openbare orde'' mag in overweging worden genomen.

Bij den Volksraad, die over de voorgestelde wijziging van artikel 123

advies heeft uitgebracht, heeft het wetsontwerp een slecht onthaal gevonden. Bijna alle leden hadden bezwaar, de eenige voorstander van de wijziging verklaarde dit te zijn, omdat het toelaten van een nieuwen godsdienst overal en altijd opleving van het godsdienstig gevoel onder de Mohammedanen veroorzaakt, wat hij een voordeel vond! Den leden, die geacht kunnen worden te zijn opgetreden als woordvoerder van de missie en van de zending, ging het ontwerp niet ver genoeg. Zij verkozen algeheele intrekking en zoo hiertoe niet kan worden besloten, liever handhaving dan wijziging van het bestaande artikel 123.

Verschillende andere leden meenden deze wijziging, welke zich in de richting van algeheele vrijlating beweegt, op practische gronden te moeten ontraden, daar zij zou leiden tot opleving van het antagonisme tusschen de verschillende godsdiensten. Het gevaar voor „dubbele zending", die bron van onaangenaamheden, zou grooter worden overal waar tot vrije toelating zou worden overgegaan. Volgens sommige leden had de tot nog toe gevolgde politiek aan de zendingscorporaties geen reden tot klagen gegeven.

Bij de mondelinge behandeling in den Volksraad werden de in het Afdeelingsverslag geuite bezwaren uitvoeriger behandeld en scherper geformuleerd, terwijl ook nog andere ernstige bedenkingen te berde werden gebracht. Duidelijk is wel gebleken, dat het aan de Indische Regeering niet was gelukt de tegenstanders in den Volksraad tot voorstanders te bekeeren. Er was niemand, die het bij het mondeling debat voor het ontwerp opnam, integendeel alle sprekers, niet alleen de Inlandsche, doch ook de Europeesche leden, waren van meening dat wijziging van artikel 123 achterwege behoort te blijven. Het slot is dan ook geweest dat de Volksraad zich tegen het wetsontwerp heeft verklaard.

Wat zal de Tweede Kamer nu doen? Zou het advies van den Volksraad, het college, dat bij uitstek bevoegd moet worden geacht om over een onderwerp als het onderhavige een oordeel uit te spreken, in den wind worden geslagen! Het is niet te gelooven."

De Tweede Kamer heeft, bij de behandeling van de Indische begrooting voor 1925, reeds aandacht aan deze kwestie gegeven. In zijn overzicht in *D. I. G.* van Februari (blz. 144) heeft mr. J. J. van Bolhuis al even doen uitkomen wat ons te wachten staat, indien dit onderwerp nog door de Kamer in haar tegenwoordige samenstelling in behandeling zal worden genomen.

* * *

Is de invoering van art. 114 bis der Nederlandsche Gemeentewet voor Indië gewenscht? Aan deze vraag werd in de afl. van 16 December 1924 van *Locale Belangen* een bespreking gewijd door den heer F. H. C. Dalderup. Na de regeeringsvoorschriften, aan welke de

Indische locale raden gebonden zijn bij het opmaken van de jaarlijksche begrooting van uitgaven en ontvangsten, aangehaald en besproken te hebben, stelt Schr. vast dat het gevolg van een en ander is, dat het bedrijfsresultaat van eenig jaar, zooals dat in de boeken van het bedrijf te voorschijn komt, niet zal overeenstemmen met het bedrijfsresultaat volgens de begrootingsrekening van het locale ressort. Hieraan laat hij dan de volgende beschouwing aansluiten:

Ook in Holland heerschte vóór de wijziging der gemeentewet, opgenomen in *Staatsblad* 416 van 1909 een dusdanige toestand. Immers volgens de artikelen 113 en 114 der Nederlandsche gemeentewet is de ontvanger belast met de invordering van alle inkomsten en ontvangsten der gemeente, alsmede met het doen van alle betalingen uit de gemeentekas, zoodat dan ook vóór de invoering van artikel 114 bis alle ontvangsten en uitgaven der bedrijven over de gemeentelijke administratie moesten loopen. Dientengevolge was het ook daar een tevergeefs trachten overeenstemming te brengen tusschen de administratie van de ontvangsten en uitgaven der gemeenten, en de administratie van de baten en lasten der bedrijven. Het resultaat was òf een zeer gewrongen administratie òf een uit den band springen, een zich niet meer houden aan de voorschriften.

De inwerkingtreding met ingang van 1 Januari 1911 van het artikel 114 bis der Nederlandsche Gemeentewet kwam dan ook achter de feiten aan. Wat behelst nu dit artikel en welke waren de aan de invoering daarvan verbonden voordeelen? De tekst van dit artikel luidt als volgt:

„Het bepaalde bij de twee voorgaande artikelen (de artikelen 113 en 114) lijdt uitzondering, voor zoover de Raad onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, ter zake van met name aangewezen inkomsten, ontvangsten en betalingen andere regelen stelt".

M.a.w. bij die gemeenten, waar bedrijven waren opgericht met een eigen kasbeheer, behoefden in het vervolg de uitgaven en ontvangsten niet langer over de gemeentekas te loopen en kon men dus voortaan volstaan met in de gemeentebegrooting slecht het geraamde voor- of nadeelig saldo van de betrokken bedrijfsbegrooting op te nemen. Met één slag was men van het knellende keurslijf bevrijd.

Met het moederlandsche voorbeeld voor oogen rijst nu de vraag of het gewenscht is om in de Indische voorschriften eene dergelijke uitzonderingsbepaling op te nemen. Uit de hiervoren gegeven uiteenzetting meen ik dat ten duidelijkste blijkt, dat aan de nuttigheid en de wenschelijkheid daarvan niet behoeft te worden getwijfeld. Waar hoe langer hoe meer locale ressorten, gemeenten zoowel als gewesten, er toe overgaan bedrijven in te richten, zal de invoering van een Indisch artikel 114 bis zeer veel arbeidsbesparing geven. Welke toch zullen de gevolgen van eene eventueele invoering zijn?

In de eerste plaats eene belangrijke arbeidsbesparing door vermindering van het aantal uit te schrijven bevelschriften.

Voorts wat de bedrijfsinkomsten en -uitgaven betreft, voortaan geen opmaken meer van verantwoordingen van ontvangen gelden of van gelden ter goede rekening.

De bedrijven voeren hunne eigen administratie op commercieelen grondslag met een eigen kas en staan met den kashouder van het betrokken locale ressort in rekening-courant. Overtollige kasgelden worden bij hem gestort en zoo het bedrijf gelden noodig heeft kan daarover bij dien ambtenaar worden beschikt. Daar slechts het voor- of nadeelig saldo op de begrootingsrekening van het betrokken locale ressort zal verschijnen, kan bij het opmaken van de bedrijfsresultaten voortaan zonder eenige gewrongenheid rekening worden gehouden met de op eenig boekjaar betrekking hebbende baten en lasten, waardoor een zuiverder resultaat zal worden verkregen.

Ook de kleinere locale ressorten zullen van een Indisch artikel 114 bis profijt kunnen trekken, zonder dat het direct noodzakelijk zal zijn voor hunne bedrijven afzonderlijke kasbeheerders aan te stellen. Immers zonder eenig bezwaar zal de betrokken kashouder als kassier van een of meerdere bedrijven kunnen optreden.

Wil het dus voorkomen, dat in het belang der locale ressorten eene spoedige wijziging van de administratieve voorschriften in boven aangegeven zin gewenscht is, de vraag zal thans kunnen worden gesteld op welke wijze dit zal dienen te geschieden. De Indische voorschriften toch komen niet geheel met de Hollandsche overeen.

Schr. geeft dan een tekst aan voor de noodige wijziging der bestaande voorschriften, om zijn artikel met de volgende opmerkingen te besluiten.

Zou men er toe kunnen overgaan aan het vorenstaande uitvoering te geven en het door het opnemen van de voorgestelde uitzonderingsbepalingen mogelijk maken, dat het kasbeheer der bedrijven wordt losgemaakt van het kasbeheer van het locale ressort, dan zal het noodzakelijk zijn, dat in de desbetreffende bedrijfsverordeningen regelen worden vastgesteld betreffende dat kasbeheer.

Overigens doet zich nog de vraag voor of nà invoering van de voorgestelde wijziging, het nog noodig zal worden geacht, dat de bewijsstukken behoorende bij de jaarrekening der bedrijven nog tegelijk met de stukken behoorende bij de begrootingsrekening van het locale ressort naar de Algemeene Rekenkamer moeten worden gezonden voor het door dit College uit te oefenen respressieve toezicht.

Het wil mij voorkomen, dat het in toekomst voldoende zal zijn, dat de desbetreffende bedrijfsrekening, d.w.z. de exploitatierekening, de verlies- en winstrekening en de balans door of namens de Commissie voor de Financiën met de bescheiden worden vergeleken en dat deze stukken daarna door den Raad worden vastgesteld.

Volstaan zou dan kunnen worden met naar de Algemeene Rekenkamer te zenden een afschrift van de door den localen raad vastgestelde jaarstukken, waaruit dan door dit College de overeenstemming zal kunnen worden nagegaan tusschen de uitkeeringen van en aan de kas van het locale ressort aan en door de bedrijven, zooals die in bovengenoemde jaarstukken tot uitdrukking komen en de uitkeeringen, zooals die zijn opgenomen in de begrootingsrekening van hetzelfde locale ressort.

Zal, naar ik vertrouw, na het vorenstaande wel door niemand de wenschelijkheid van eene invoering van het moederlandsche artikel 114 bis in de Indische comptabele voorschriften voor de locale ressorten worden aangevochten, over de wijze waarop zulks zal moeten plaats vinden en waarop in de gevolgen van eene eventueele invoering zal moeten worden voorzien, zal men natuurlijkerwijs van meening kunnen verschillen.

Wellicht echter geeft dit artikel aan anderen aanleiding hunne zienswijze over deze aangelegenheid kenbaar te maken.

* * *

De inlandsche rubbercultuur in Djambi. Eer een Vloek dan een Zegen. Kapitein J. Vogler heeft voor triangulatie werkzaamheden ongeveer een jaar verblijf gehouden in achter-Djambi, hij heeft daar den indruk gekregen dat de invloed van de rubbercultuur op de bevolking in die streken een zeer ongunstige is. Hij getuigt hiervan in een uitvoerig artikel in het *Bat. Nbl.* van 20 en 22 December 1924, waarvan de hoofdinhoud nog eens wordt samengevat in een Naschrift, gedagteekend Goen: Toedjoeh, 2 December. Om weer te geven, hoe hij het volk ziet, en wat hij over de inwerking van den rubberrijkdom te zeggen heeft, meenen wij dan ook te kunnen volstaan, met het overnemen van de laatste zinsneden van zijn artikel en de hoofdzaak uit het naschrift.

Het artikel eindigt met deze verzuchting:

„Zoo is dus dit rubberland, dat ligt te midden van eindelooze oerbosschen en moerassige vlakten, als een modern Klondyke, waar men echter een ander soort goud vindt. De criminaliteit is gelukkig niet zoo als in de boeken over het eerste land wordt geschilderd, doch de drang naar spoedigen rijkdom, de gierigheid en hebzucht zijn er maar al te zeer. En wat nog veel erger is luiheid en gemakzucht vieren er hoogtij en zullen de bevolking tot in den grond bederven. De afstammelingen van het volk, dat de compenie indertijd zoo moedig tegemoet trad, zijn weeke mislukkelingen geworden, mannen met snorren beginnen te huilen als ze wat zwaars moeten dragen of het op een hoogen berg wat koud krijgen.

Kerels, die net zoo beschaafd zijn als de apen, die hier de bosschen

zoo veelvuldig bewonen, die ieder aanspreken met een strootje in den mond en nog veel erger bewijzen van hun oorspronkelijke afkomst vertoonen, zulke personen loopen in hadji-kleeren met lakschoenen en hebben, naar de bekende eigenschap van holle vaten, een verbeelding voor zes. Hier in deze streken kan men eerst goed zien, hoe beschaving, als zijnde iets innnerlijks, eerst na vele geslachten komt, en dat een plotselinge opheffing, zoo het geslacht er nog niet rijp voor is, tot in den grond bederft''.

Het volgende is aan het naschrift ontleend:

Juist was mijn bijdrage eenige dagen weg, toen mij de courant in handen kwam met een stuk uit Bangko, waarin gezegd wordt, dat dingen, als ik beschreef, worden ingegeven door belanghebbenden. Ik behoef u wel niet te verzekeren, dat *ik* geen belanghebbende ben, noch als planter, noch finantieel. Wèl was ik belanghebbende, toen ik in die streken vertoefde en, gewoon van het land te leven, tot de ontstellende ontdekking kwam, dat ik er niets krijgen kon dan rijst en dan nog heel erg duur. Geen sajor, geen djagoeng of ketela, niets hadden ze. Ik moest met spoed conserven laten komen uit Bangko.

Als die persoon, die dat schreef, dan maar eens even wil wijzen, waar die ladangs zijn in de door mij genoemde streek! Zij zijn er ook wèl, een heel enkele ver van de desa geheel verwaarloosd, en waar de bevolking eens een enkele keer gaat picnicen als zij bijna beri-beri hebben. En verder hebben ze mogelijk alleen een klein sawah-complex bij de desa en waar hoofdzakelijk de vrouwen voor zorgen. De mannen doen, behalve rubber tappen en slapen, vrijwel niets. En ik zou niet zeggen, dat de rubber een ongeluk is voor deze menschen, wanneer ik een paar dagen verder het gebergte in, waar geen rubber is, niet leden van den zelfden stam had gezien met veel ladangs, veel eten, opgewekt, echte bergmenschen, die niet opzagen tegen een beetje flink werken. Menschen in goeden doen, met weinig geld maar met veel eten. Beneden veel rubber, veel geld maar geen eten en daarom slechts schijnwelvaart.

Hoe typisch trouwens de opvatting van dit volk is, blijkt uit een gesprek van mij met het hoofd van Poeloe Sangkar in Korintji. Ik zei hem dat hij in een pracht land leefde, dat buitengewoon rijk was. ,,Rijk?'' vroeg hij, ,,wij zijn allen erg arm. Daar waar u vandaan komt, in Djambi, daar zijn ze rijk''. ,,Maar man'', zei ik ,,je stikt hier in het eten en het kost niets; pisang, pajaja, rijst, aardappelen, boonen, wat niet al'' (nergens in heel Indië kan men voor een 30 cent per dag als Europeaan den geheelen dag drie verschillende Europeesche menu's eten met kip en al zooals daar). ,,De bevolking eet voor een dubbeltje per dag en heeft volop''.

,,Ja'', zei hij ,,eten hebben we wel, maar geen geld, en in Djambi smijten ze met geld.'' ,,En'', vroeg ik, ,,kan je er ook flink eten?''

„Neen", dat moest hij toegeven, „eten was er niet of duur, maar ze waren er toch rijk."

Neen de rubber brengt schijnwelvaart, maar achter de coulissen verhongering met den nasleep van dien, beri-beri in groote mate. Dan zie ik het volk liever als dat op Java, of in de berglanden als Sei Tenang of Serampas: geen kapitalist, maar welvarend en gelukkig. Geen zwoegende vrouwen en uitgeteerde kinderen met luie vaders, die den geheelen dag op hun geldkist vegeteeren, zooals in de rubberstreken, waar de koelie in een lapo (waroeng) voor een sober maal haast evenveel moet neertellen als ik voor een beafstuk met aardappelen in een restaurant in Holland.

* * *

Adat en hormat. *Djâwâ* bracht in zijn December-aflevering het programma van het van 24—27 December te Djogjakarta te houden Congres van het Java-Instituut, alsmede de uitgebrachte praeadviezen voor de daar te bespreken onderwerpen. In een dezer, dat van den heer Raden Sâsrâsoegândâ, over de vraag: „Op welke wijze kan bij de opvoeding van de Landskinderen de Inheemsche cultuur meer tot haar recht komen?" wordt weer eens herinnerd aan de waarheid, dat een andere beschaving geen mindere beschaving behoeft te zijn, en daarmede gewaarschuwd voor het te gauw onbeschaafd noemen van iemand met wiens beschaving wij niet vereenzelvigd zijn, of die niet vereenzelvigd is met onze gebruiken. Dit is wel al heel vaak gezegd, maar 't wordt ook heel vaak vergeten en 't schijnt dus nog niet te dikwijls herhaald te zijn.

Inleider bracht het te pas in de hier volgende beschouwingen. „Wij Javanen en onze kinderen zijn over het algemeen bescheiden van aard, ten minste wanneer wij nog niet al te veel worden beïnvloed door vreemde factoren.

Voor de ksastrija's onder ons gaat deze bescheidenheid gepaard met een hooggestemd eergevoel. Gevoelen wij, dat wij in ons recht zijn, dan deinzen wij niet terug voor den dood. De lagere klassen drijven deze bescheidenheid tot bijna slaafsche onderdanigheid. Daarom begrijpen de vreemdelingen ons niet en lachen ons uit, of schelden ons voor kruipers uit. Deze uitmakerij en afkeuring geschieden in den regel bij samenkomsten of openbare vergaderingen. Worden zij uitgesproken door machthebbers dan wordt daarop niet gereageerd. Te meer als dergelijke spotternijen worden geuit door toonaangevende vertegenwoordigers van het Gezag, dan zwijgt de Kritische Geest.

Wat is de oorzaak van de aanmerkingen van die hooge heeren? Wel soms om futiliteiten, zooals het dichtknoopen van een jas, het samenstrengelen der vingers bij het zitten, het buigen van het hoofd volgens onze adat, kortom bij alles, waar onze adat tegenovergesteld

is als de vreemde hormat gebruiken. Nu beginnen de Westerlingen ons beter te begrijpen. Het hurken van ondergeschikten bij de komst van meerderen is niet meer zoo belachelijk in de oogen van Europeanen, hoewel hun etiquette voorschrift, dat opstaan van de zitplaats juist den aankomende eert.

Door dit misverstand van wege niet begrijpen en daarop gevolgde aanmerking in ongezouten taal wordt de wil tot aanpassing belemmerd en worden de zwakke broeders onder ons wanhopig gemaakt. Dan wordt al mokkende de adat van den machtige maar nageaapt, hoewel het verstand steeds zoekt naar een oplossing van dit abnormaal gedoe."

* * *

Het animisme en de kunst. De heer P. C. van der Wolk, die ook in *D. I. G.* meermalen aan het woord is geweest over het animisme (het laatst blz. 1088, 1924), heeft in de December-aflevering van *Vragen van den dag* gevoelvolle beschouwingen gewijd aan het animisme en de kunst.

,,Ondanks de vertwijfelde pogingen van westersche fanatici om de Indonesische kunst op te schroeven tot allerhoogste sublimiteit en ons te verbijsteren met naar magie zwemende suggesties in zake de peillooze diepte alsmede de hemelbestormende hoogte der zoogenaamde ,,Oostersche ziel" en derzelver aesthetische fenomenaliteit, is het voor ieder, die niet méér tusschen hemel en aarde zien wil dan daar aanwezig is, een behoefte om uiting te geven aan een immer wederkeerende désillusie".

,,De Indonesische kunst staat stil. Geen zoeken meer; geen streven, geen behoeften, geen prikkels. Zij heeft, momentaan, haar roeping vervuld en aan de ziel des Inlanders de volkomen bevrediging geschonken; daarmede is, op heden, haar ontwikkeling afgesloten".

Deze motieven worden uitgewerkt, om in den slotzin, bij een samenvatting van het geheel, terug te komen: ,,Met des Inlanders ziele- en verstandsconstellatie der laatste eeuwen heeft de Indonesische kunst momentaan haar roeping bereikt. Dit kan voor een volk niet anders dan een groot geluk zijn. De kunstenaars van vroeger hebben dus de symbolen weten te scheppen, welke het geheele volk de zielsreiniging en de bevrediging, dus de gemoedsrust bieden welke het verlangt en behoeft. Onverantwoordelijk is het hieraan te tornen, door ons Hollanders, of althans de hyper-fanatici en hyper-ethici onder ons, wester-noordelingen, die zèlf de zielsrust zoo sterk behoeven. Iedere poging onzerzijds om de Indonesische kunst te beïnvloeden, zooals men dat pleegt te noemen op te heffen, is, behalve een dwaasheid, niets meer of minder dan een ongelukkig maken van dat volk; zielkundig gesproken dus een ..... misdaad".

* * *

Nabetrachting bij het Java-instituut-congres. Het congres van het Java-instituut, waarover *D. I. G.* 1924, II, blz. 1156 een voorloopig bericht gaf, is, zooals 't van 24—27 December te Djogjakarta gehouden is, volgens alle verslagen en beschouwingen ten volle een succes geweest. Eenige op- en aanmerkingen over bijzonderheden, door verslaggevers tusschen de woorden van bewondering en lof ingelascht, doen aan den algemeenen gunstigen indruk geen afbreuk. Maar als de redacteur van *De Locomotief*, die de lezers een uitvoerig overzicht bezorgd heeft van hetgeen oor, oog en gevoel te genieten hebben gekregen, zich na het congres de vraag stelt „Wat is er bereikt?" (*De Loc.* 30 December 1924) komt hij toch niet tot een hem bevredigend besluit. Hij doet zich kennen als een tegenstander van hen, die in het streng zuiver houden van de Javaansche cultuur het hoogste van hun streven leggen, en hij drukt dit op deze wijze uit:

„Wat er bereikt moet worden, dat is de bevordering van de Javaansche cultuur als historisch gegeven. En nu zouden we onze gedachten eens niet alleen willen bepalen tot dit laatste congres, we zouden ook de vorige in herinnering willen brengen en dan vooral nagaan, wat er voor die cultuur bereikt werd. En dan meenen we te moeten zeggen: bedroevend weinig. Bedroevend weinig is een ernstig woord en we vinden geen enkele verzachting voor de hardheid daarvan, dan in het feit, dat er ernstig naar beter gestreefd wordt.

Maar toch — men wijze ons nu eens een tak van cultuur aan in deze Javaansche wereld, die groeide en bloeide door deze congressen. Dan zal men moeten zwijgen.

Het bleef bij het oude. Het bleef bij het oude in de hardnekkige afwijzing van de Westersche cultuur en zijn invloeden. Alsof die ooit te ontkennen zouden vallen, of tegen te houden.

Het bleef bij het meest onuitgesproken, doch vaak merkbaar tot uiting komend verlangen om de Javaansche cultuur van eeuwen her terug te krijgen. Alsof iemand daarbij gebaat zou wezen — ook al ware het mogelijk ..... Hetgeen uitgesloten is.

In andere woorden bleef het alles het oude lied. Een eerbiedig terugzien op het verleden en zijn schoonheid en roem, zonder dat sedert het eerste congres werkelijk bleek dat dit verlangen ook maar voor een deel in werkelijkheid werd omgezet.

En het bleef ook bij een nog dieper meest verzwegen wensch — de wensch, die dit Javaansche volk eens weer zoo van harte vrij spel zou gunnen, het een zelfstandig bestaan toekennen. Alsof dit onder de huidige wereldconstellatie ooit langer dan een paar dagen zou kunnen duren.

Inderdaad geen volk zal ooit uit eigen of anderer oude cultuur in den roes eener renaissance nieuwe cultureele waarden scheppen kunnen, zonder vrij te zijn. Wat men nu echter verwachten zou is, dat

deze vrijheid erkend zou worden, dat erkend zou worden in hoeverre deze vrijheid er is en in hoeverre er gebruik van te maken valt. Daarbij steeds bedenkend dat een vrijheid als in vroeger eeuwen mogelijk was, thans niet voor het Javaansche, noch voor eenig ander volk meer denkbaar is.

Maar niet langer — en dit moest men goed begrijpen — gaat het aan, noch heeft het waarde, dat steeds weer in vereering wordt neergezonken voor een cultuur, die voorbij is en nog slechts leeft in zeer waardevolle overblijfselen, die zoozeer terecht op onze bewondering aanspraak kunnen maken.

Geen cultuur is voor 100 procent eigen werk. Er is geen enkele bloei in eenig rijk ter wereld aan te wijzen, die niet leende, entte en aanpaste.

Een nieuwe Javaansche cultuur zal — hoe zeer ook wortelend in het verleden en daarbij aansluitend voor zoover doenlijk — van elders moeten overnemen. In ieder geval moge niet afwijzend gestaan worden tegenover welke andere cultuur ook. A priori moet er zijn: „Ontvankelijkheid en welwillendheid." Geen standpunt, dat bij voorbaat verwerpen wil, kan ooit tot het doel leiden. Willig zal men te aanvaarden hebben en te eeren, wat van elders hierheen kwam. En dan geen *tjap blanda*, geen uiterlijkheden, doch het diepere wezen der vreemde cultuur, dat naar de heer Kunst terecht opmerkte, in een kolonie helaas te weinig spreekt tot hen, die gaarne zouden willen ontvangen.

De misvatting werd inderdaad weer gehoord, dat die Europeesche cultuur zoo materialistisch zijn zou. Geen cultuur is materialistisch. Slechts steunt een volksontwikkeling steeds op economische basis, vindt daar haar bodem en levensvatbaarheid.

Java, in zijn bloeitijd, was evenmin een rijk, dat uitsluitend bestond uit wajang-dansers en tempelbouwers, neen, dat was een machtig rijk met scherpzinnige en weloverlegde staatslieden, die op winst bedacht waren, die landhonger hadden. En aan de rijke hoven van dien staat, daar bloeide de kunst op, als de opperste bloeseming van den ontwikkelden staat, die tevens deed nadenken over en herinneren aan de wijze, waarop men tot de macht kwam. De kunst, die in wezen voor dit volk moraal, religie en geestelijken bloei tegelijk beteekende. Was die cultuur niet economisch? Niet materialistisch? Ja en neen — al naar men het neemt. Evenzeer ja en neen, als onze Westersche cultuur materialistisch is, ja en neen. Van deze dingen zal men zich beter rekenschap dienen te geven, alvorens men verder zal kunnen gaan.

Dat men dan ook thans eens mocht aflaten van het onafgebroken wenden van den blik naar vroegere eeuwen. Dat men eens ernstig denkt aan de zinrijke spreuk: *Carpe diem*, en dat men van de zijde,

die het initiatief nam tot deze congressen — en met geen woord zouden we af willen doen aan hun groote verdienste — eens voorgoed en vooral begrijpen, dat het geen dienst is, dien men een volk bewijst, door het slechts de oude cultuur voor te houden, zonder de mogelijkheid van een renaissance, die slechts langs den weg der vernieuwing en herziening mogelijk is, als redmiddel aan te duiden.

Een renaissance onder aangrijping van alles wat voor de hand ligt, zoo hier als elders, onder vrijelijke verwerping van alles, wat men niet zou wenschen, doch, en dat is het voornaamste, onder willige aanvaarding van alles, wat strekken kan tot de bespoediging van het groeiproces en de ontwikkeling langs nieuwe lijnen."

* * *

Onze Eeuw. Ten afscheid. Het maandschrift voor staatkunde, letteren, wetenschap en kunst, opgericht in de lente van 1901, door de professoren Chantepie de la Saussaye, van der Vlugt en Blok, bij wie van der Wijck, Kielstra, Haspels, Smissaert en H. Kuiper zich aansloten, en uitgegeven door de Erven F. Bohn te Haarlem, heeft met den ingang van 1925 opgehouden te verschijnen. De redactie was in den laatsten tijd aldus samengesteld: J. D. Bierens de Haan, Annie C. S. de Koe, Ph. Kohnstamm, J. C. van Oven, Paul Scholten, Jhr. H. Smissaert, A. J. de Sopper en J. D. van der Waals Jr.

Wat de oprichters als ,,onze eeuw" brachten, is blijkbaar niet blijvend samengevallen met hetgeen lezend Nederland als het woord van ,,onze eeuw" verlangt te verwerken.

Over de practische moeilijkheden zegt het woord ,,ten afscheid" van redactie en uitgevers het volgende:

In jaren van ,,malaise" en ,,bezuiniging" komt menigeen, die dit anders zou hebben nagelaten, er licht toe, een ,,weelde"-uitgave als het abonnement op een tijdschrift uit zijn budget te schrappen. Te eer zal zich dit doen gevoelen, wanneer juist onder intellectueelen de eisch tot bezuiniging onweerstaanbaar wordt, terwijl onder hen, die zich zulk een ,,weelde"-uitgave konden veroorloven, (nog) geen drang bestaat, om kennis te nemen van wat wij onzen lezers plachten te bieden. In den loop der 24 jaren is bovendien het aantal maandschriften in ons klein land met zijn beperkt taalgebied en engen lezerskring niet weinig vergroot. Ten deele heeft allicht ook de na-oorlogsmentaliteit velen minder ontvankelijk gemaakt voor het genot van ernstige bespiegeling....."

In den laatsten tijd vroeg Indië in *Onze Eeuw* niet vaak om aandacht.

* * *

De koloniale vuist. De *N. R. Ct.* van 31 Januari geeft onder dit opschrift een hoofdartikel, dat aldus begint:

„De Indische Regeering heeft eenigen tijd geleden een tweetal circulaires uitgevaardigd met betrekking tot de politieke actie van landsdienaren. De eerste geldt algemeen en bepaalt dat, iedere landsdienaar zich moet onthouden van *propaganda, welke ontwrichting van het overheidsgezag ten doel heeft, of daartoe leidt, onverschillig op welke wijze dit geschiedt, hetzij in het openbaar dan wel in het verborgen.* De tweede circulaire geldt in het bijzonder voor de onderwijzers en eischt van dezen, dat zij *ook bij andere politieke propaganda of bij vakvereenigings-actie of soortgelijke uitingen van vereenigingsleven steeds met gematigdheid te werk gaan.*

In aansluiting aan deze twee circulaires heeft nu „het departement van koloniën" een bekendmaking in de pers gepubliceerd, waarin hun, die voor den Indischen staatsdienst studeeren, wordt aangezegd, dat zij, op straffe van hunne uitsluiting van den Indischen dienst, zich eveneens hebben te onthouden van het voeren van ontoelaatbare propaganda *in het openbaar of niet in het openbaar.*

Na alsdan vermeld te hebben, dat communistische propaganda in Indië en uitingen van Indonesische studenten in Nederland aanleiding tot het uitvaardigen van deze terechtwijzingen gegeven hebben, en na deze studenten op het verkeerde van het door hen toegepaste stelsel gewezen te hebben, vervolgt de *N. R. Ct.:*

„Betreuren wij dus den geest, die thans in de kringen der Indonesiërs de bovenhand schijnt te hebben, wij erkennen tevens, dat zij, niet het minst in de laatste jaren telkenmale zich ernstig gegriefd hebben moeten gevoelen. Het meergenoemde gedenkboek zelf wijst o.m. in het eerste artikel, dat de geschiedenis van de Indonesische Vereeniging weergeeft, op een aantal gevallen, waarin de Indonesiërs in Nederland in den omgang met mede-studenten bejegend zijn geworden op een wijze, die hen kwetsen moest. Ook de tegenwoordige regeering heeft er toe bijgedragen, de stemming onder de Indonesische studenten te verbitteren. Wij herinneren slechts aan een gerucht-makende decoratie aan een Indische journalist, welke als een klap in het gezicht der Indonesiërs was, aan de invoering van het vermaarde artikel 161*bis* van het Indische wetboek van strafrecht, waardoor voormannen der Indische beweging bij groote stakingen onschadelijk kunnen worden gemaakt, ook zonder dat zij eenig strafbaar feit plegen; en uit den jongsten tijd aan de houding der regeering inzake de opleiding van Indische bestuursambtenaren, die zij in Indië verbiedt en hier aan een belangengroep gaat toestaan."

De afkeuring van het groote blad treft ook de publicisten, die de regeering in haar dwaling aanmoedigen, het besluit zijn artikel met de volgende beschouwing.

„Wat zal onder deze omstandigheden een bekendmaking, als die van het „departement van koloniën" vermogen. Naar onze meening niets blijvends, ook al is te erkennen, dat hij, die het overheidsgezag tracht te ondermijnen, in den staatsdienst niet thuis hoort. De bekendmaking echter richt zich tegen de gevolgen van het kwaad, instede van de oorzaken weg te nemen; zij zal de atmosfeer niet zuiveren. Hier en in Indië zullen onder gouvernementeele censuur worden genomen ook de acties, die in het verborgene worden gevoerd. De regeering kan zich slechts hiervan op de hoogte houden door hetgeen binnenskamers wordt verhandeld te doen beluisteren — weerzinwekkend stelsel, vooral waar het geldt jonge menschen, die op een leeftijd zijn, dat het bloed nog snel door de aderen gaat en het gemoed bij het ondervinden van wezenlijk of vermeend onrecht licht in felheid zich uit; zij zal moeten afgaan op mededeelingen van derden, die wellicht niet geheel juist overkomen, en op grond daarvan dezen of genen den Indischen staatsdienst ontzeggen, met het gevolg, het Nederlandsche bestuur in Indië althans één fellen hater voor goed meer te hebben bezorgd.

Zoo wordt een bewind, dat zelf mede de zaden heeft gestrooid voor de bestaande verbittering, er toe gedreven uiterlijke machtsmiddelen te bezigen ter beteugeling van uitwassen, aan het ontstaan en voortwoekeren waarvan het ook zelf schuld draagt."

* * *

Tegen het Communisme. *De Ind. Tel.* van 13 Dec. 1924 schreef:

Een telegram meldde reeds, dat bij gouvernements-besluit bepaald is het vergaderrecht in het rechtstreeksche bestuurde gebied van de afdeeling Ternate te beperken.

Het is duidelijk, dat hierin moet gezien worden een weerslag op de communistische actie, waaromtrent reeds herhaaldelijk berichten in de pers werden gepubliceerd en waarbij derhalve van het vergaderrecht blijkbaar misbruik is gemaakt.

Zijn wij wel ingelicht, aldus onze correspondent te Weltevreden, dan heeft men in bovengenoemd besluit ten aanzien van Ternate niet slechts te zien een incidenteele beslissing, maar een algemeenen maatregel gericht tegen de communistische activiteit, welke vooral blijkt uit opruiing der massa op bijeenkomsten, die als regel aan het onmiddellijk toezicht van bestuur en politie ontsnappen. Een gelijk besluit moet dan ook binnenkort te verwachten zijn voor de Preanger-Regentschappen, althans voor dat deel van genoemd gewest, dat gevormd wordt door de hoofdplaats Bandoeng en omstreken.

Wat nu het besluit voor Ternate betreft, kunnen we nog de volgende bijzonderheden melden:

De maatregel is hoofdzakelijk bedoeld voor de hoofdplaats Ternate

en de groep der Obi-eilanden. In 1922 — als wij ons althans in den datum niet al te zeer vergissen, in Januari of Februari van dat jaar — bepaalden de zelfbestuurders, in afdeeling Ternate van de residentie Amboina, dat in hun gebied het vergaderrecht beperkt werd, zulks mede naar aanleiding van de bekende Ternate-zaak, waarbij de communisten Dengah, Gondojoewono en Mohamad Sadik Asor, een rol hebben gespeeld, welke hen met den strafrechter in aanraking bracht. Dengah werd toen veroordeeld tot 2½ jaar gevangenisstraf, en de beide anderen kregen lichtere straffen als gevolg van hun agitatie-pogingen. Deze heeren keerden na ommekomst van hun straftijd terug naar Ternate — Dengah uitgezonderd, wijl diens straftijd nog niet om is — en begonnen daar opnieuw hun actie.

Een en ander bleek voor de handhaving der openbare rust en orde ernstig gevaar op te leveren, en vandaar dan ook het hoogergememoreerde besluit, dat in de *Javasche Courant* is gepubliceerd. Hierbij worden voor het rechtstreeksch bestuurd gebied in de afdeeling Ternate de volgende beperkingen van het vergaderrecht vastgesteld, meldt *De Ind. Tel.* verder:

a). Het bepaalde in art. 5 van het Kon. Besluit afgekondigd in *Ind. Stbl.* 1919 No. 27 is van toepassing verklaard op alle voor het publiek toegankelijke vergaderingen.

b). Andere dan onder *a* bedoelde vergaderingen mogen niet gehouden worden tenzij vijf dagen tevoren hiervan wordt kennis gegeven aan het hoofd van plaatselijk bestuur, dat behoudens beroep op het hoofd van gewestelijk bestuur, bevoegd is het houden van vergadering te verbieden.

In de practijk komen deze beperkingen hierop neer, dat aan niet loyale groepen van ingezetenen het houden van openbare- en ledenvergaderingen wordt belet, wijl vergunning noodig is voor het houden van alle mogelijke bijeenkomsten, waar in normale omstandigheden slechts zulk een toestemming vereischt is voor openluchtmeetings.

* * *

Een kwade zaak verdedigd. Onder dit hoofd gaf *De Indische Telegraaf*, van 27 Dec. het volgende betoog.

„Het bericht, dat eenige zakenmenschen der regeering vergunning hebben verzocht, om een jeneverstokerij te Pengalengan op te richten, heeft heel wat stof doen opwaaien. De afdeeling van de „Goede Tempelieren" hier te lande, de *Nieuwe Akker* geheeten, heeft onmiddellijk stelling genomen en tracht met de haar ten dienste staande middelen, alles te doen om te voorkomen, dat de aanvragers een gunstig onthaal te Buitenzorg zullen vinden. Er zijn vergaderingen belegd, terwijl een verzoekschrift aan den landvoogd werd gezonden, om dezen te bewegen zijn goedkeuring aan het rekest te

onthouden. De heer Stokvis, het Volksraadslid, heeft zich aan de zijde van de *Nieuwe Akker* geschaard en door het stellen van een schriftelijke vraag aan de regeering, een poging in dezelfde richting gedaan.

Deze tegenstanders van de Indische jeneverfabrikanten vreezen, dat na de inwilliging van het verzoek er een goedkooper soort van dezen volkskanker op de markt zal worden gebracht, waardoor het gebruik zoowel door de inheemsche als de niet-inheemsche samenleving zal worden bevorderd.

Er zijn er natuurlijk ook, die het optreden van de bestrijders uit den booze achten, waartoe onder meer, blijkens haar laatste nummer, ook de leider van het groene weekblad, de *Indische Post* behoort. In een artikel „Te veel ijver" kant de redactie zich tegen het bovengenoemd optreden. Zij meent, dat de *Nieuwe Akker* buiten zijn boekje gegaan is en vreest, dat ingeval de oprichting van de jeneverfabriek te Pengalengan als gevolg van de op touw gezette actie niet tot stand komt, er een precedent zal worden geschapen, dat in de toekomst tot allerlei moeilijkheden aanleiding zal kunnen geven, terwijl zij daarnevens van oordeel is dat door een eventueele wel-tot standkoming het jenevergebruik noch in de niet-inheemsche samenleving noch in de inheemsche samenleving zal toenemen, ergo dat de vrees voor drankmisbruik, in de bestrijding waarvan zij zich — het dient billijkheidshalve hier genoteerd — aan de zijde van den *Nieuwen Akker* schaart, ten eenenmale ongegrond is.

Wij willen hier niet het door de redactie beleden beginsel — bestrijding van drankmisbruik, geen bestrijding van drankgebruik — aantasten, doch wel de motieven, welke er haar toe brachten een lans te breken voor de toekomstige jeneverfabrikanten.

Haar meening, dat het verkrijgbaar-zijn van een goedkooper jeneversoort niet tot gevolg zal hebben een vermeerdering van het gebruik onder wat zij noemt het blanke deel der bevolking, baseert zij op de voorliefde der kenners voor bepaalde geïmporteerde jeneversoorten, weshalve het Pengalengansche product een harden dobber zal hebben.

In theorie moge dit juist zijn, doch de practijk leert, dat op den duur het goedkoopere product zich een vaste plaats op de markt zal weten te veroveren.

De promotors van Pengalengan denken er blijkbaar even zoo over: anders zouden zij de jeneverproductie-plannen wel in hun portefeuille laten. Het feit nu, dat er bij inwilliging van het verzoek, een goedkooper soort jenever zal komen, zal onafwijsbaar met zich mede brengen, dat het gebruik zal toenemen.

Welk een ontstemming verwekte indertijd niet het bericht, dat de door de regeering verhoogde accijns op gedistilleerd de pait onbereikbaar had gemaakt voor menige karig voorziene beurs en welk een juichkreet ging er niet op, toen de importeurs den prijs weder konden doen dalen!

De redactie van de *Indische Post* vreest al evenmin voor toename van het gebruik onder de Inlanders en Vreemde Oosterlingen. Zij beroept zich, van achter haar schrijftafel, op den Islamietischen godsdienst, welke het gebruik van alcohol verbiedt. Dit is volkomen juist, maar als de redactie de moeite zou willen nemen, om eens een inspectie te houden door de kampongs, vooral op feestdagen e.d., dan zou zij kunnen constateeren, gelijk wij, dat er heel wat inheemschen zijn, die graag een glas sterken drank savoureeren: een gebruik, dat in den loop der jaren steeds is toegenomen. En, met den *Nieuwen Akker* zijn wij ten ernstigste bevreesd, dat de komende goedkoopere jenever ruimen aftrek onder de inheemschen zal vinden. Ten bewijze hiervan moge dienen het feit, dat eenige jaren terug, een spiritusfabriek te Soerabaja, allerlei producten met een hoog alcohol percentage, in den handel bracht, die, in warongs verkrijgbaar, niettegenstaande ze zeer schadelijk voor de gezondheid waren, gretig afnemers vonden.

Aan het slot van haar artikel roept dan de redactie van de *Indische Post* uit:

„„En bovendien, waar zou het heen moeten, wanneer men in een ontwakend land zooals Indië, waar de industrialisatie bij de verdere ontwikkeling een groote rol zal moeten spelen, van overheidswege alle industrieën zou gaan weren, wier producten bij verkeerd gebruik of misbruik gevaar kunnen opleveren, terwijl men tegelijkertijd den import dierzelfde producten toelaat!""

Dit is wel een zeer zwak argument. Geen haar taak goed begrijpende regeering zal zoo dwaas zijn, om industrieën, als die welke hier bedoeld, uit de kolonie te weren. Wèl is het haar plicht, om hen, die Koning Alcohol bestrijden ter zijde te staan in hun moeilijken kamp, omdat het door hen nagestreefde doel, een goed doel is.

Zij moge er dan al niet voor te vinden zijn den accijns op gedistilleerd zoo zwaar mogelijk te maken, in ieder geval dient zij er tegen te waken, dat de gelegenheid, om vuurwater te kunnen gebruiken, ruimer wordt; het is haar moreele plicht zich af te wenden van lieden, die een kwade zaak als deze verdedigen, en de aangevraagde vergunning van de hand te wijzen.

Niemand, behalve dan de adspirant-jeneverstoker, zal er door geschaad worden. Integendeel!"

Aldus *De Ind. Telegraaf*.

Volgens een Aneta-bericht van 30 Januari, heeft de regeering vergunning verleend tot 't oprichten van de Pengalengansche spiritusfabriek, maar de oprichting van een jeneverstokerij niet toegestaan.

* * *

Minister Colijn over onze financieele politiek. 't Is geen gewoon feit, dat de Minister van Financiën zich in een brochure over het gevoerde — en het in de naaste toekomst te voeren financieel staatsbeleid tot ons volk richt. De brochure ,,Rondom het strijdpunt door H. Colijn'' is niet alleen een uiteenzetting van onze financieele politiek. Zooals haar naam al doet vermoeden, zooals ook van den strijdvaardigen leider der Anti-revolutionaire partij bezwaarlijk anders te verwachten ware, is de brochure [1]) (overdruk uit *Anti-revolutionaire Staatkunde* no. 5. Febr. 1925) een zet in den verkiezingsstrijd. Voor zoover zij, als zoodanig, voor de A. R. partij en voor de kiezers bestemd is, valt zij buiten het kader der beschouwingen waarvoor wij in deze Revue aandacht vragen. Maar van hetgeen minister Colijn nuttig of noodig vindt duidelijk te maken over een onderwerp, dat in de komende jaren het middelpunt van de practische politiek zal blijven vormen, interesseert ons veel dat speciaal op Nederland betrekking heeft, en interesseert ons alles wat over Indië is vermeld.

Waarom 't in het algemeen gaat, zet Z.Exc. dadelijk aldus voorop:

,,De verbetering in den financieelen toestand van den Staat der Nederlanden — zoowel in Nederland zelf als in Indië — mag tot tevredenheid stemmen.

Een paar jaar geleden zag het er nog zorgwekkend uit en thans zijn we, zooals de Engelschen plegen te zeggen, nog wel niet ,,out of the wood'', maar de rand van het donkere woud is in 't gezicht. Wij zijn den lichtrand aan den zoom binnengetreden. Zooals gezegd: men kan zich daarover verheugen. Mits met mate. En onder voorwaarde dat men niet de voorzichtigheid, die nog steeds geboden is, uit het oog verlieze. Op dit laatste dient bijzondere nadruk te worden gelegd. Immers, het vraagstuk inzake den toestand van 's Lands geldmiddelen is buitengewoon ingewikkeld en slechts weinigen zijn in staat om het in zijn vollen omvang te doorzien.

Eén ding weet ook wel de eenvoudigste onder ons. Dat hij niet meer kan uitgeven dan hij heeft.''

Na nader duidelijk te hebben gemaakt, dat er voor het staatsinkomen een grens moet zijn, vervolgt de brochure dan:

,,Het vaststellen van die grens is uitermate moeilijk.

Welk deel van het volksinkomen kan de Staat, zonder schade voor het volk, tot zich nemen? Hoever dus kan hij gaan met zijn belastingheffing? Wanneer treedt de onvermijdelijke noodzakelijkheid in om tot inperking zijner uitgaven, om tot ,,bezuiniging'' over te gaan? Tot hoever moet die verlaging van uitgaven worden doorgezet? Waarop moet die verlaging van uitgaven worden gevonden?

---

[1]) Uitgave J. H. Kok, Kampen.

Om al die vragen heeft het financieel beleid in Nederland de laatste 2 à 3 jaren gedraaid. Die vragen hebben ook het geheele Staatkundig leven beheerscht. En terecht.

Immers, op Staatkundig terrein valt weinig te doen dat niet in een of anderen vorm geld kost en voorzoover er onderwerpen zijn waarbij dit niet het geval is, daar ontbreekt, in een periode als wij sinds 1921 doorleefden, meestal de tijd om zulke zaken te behandelen, daar die tijd ten volle noodig is voor de ingrijpende en tot veel strijd aanleiding gevende maatregelen op financieel gebied."

Cijfers zetten dan uiteen welke de maatregelen zijn geweest in de laatste vijf jaren op financieel gebied genomen, en die geleid hebben tot het sluitend *budget voor 1925*, door „verlaging van uitgaven rond 62 millioen; verhooging van inkomsten 34 millioen; uitstel van uitgaven 18 millioen; totaal *f* 144 millioen.

Terwijl dan reeds wettelijke voorzieningen getroffen zijn (wijzigingen der L. O. Wet) die geleidelijk de uitgaven zullen doen dalen met een bedrag (± 17 millioen) dat ongeveer overeenkomt met het cijfer der voorloopig uitgestelde uitgaven die eerlang weer hervat moeten worden. Het geraamde tekort van *f* 114 millioen is zoo gedekt. We hebben dus met den sprong van 1924 den overkant van de sloot gehaald. Maar ook maar net.

Tot zoover wat het Rijk in Europa betreft."

Dan stelt Schr. Indië aan de orde:

„In Indië had men met dezelfde moeilijkheden te worstelen als in Nederland uit dezelfde oorzaken voortgekomen.

Gaf het jaar 1916 daar nog een overschot op den gewonen dienst te zien van ongeveer 12,5 millioen gulden, de jaren 1917—1921 leverden een nadeelig slot op den gewonen dienst van ruim 377 millioen, of gemiddeld 75 millioen per jaar. Daarbij kwam dan in die jaren nog een bedrag van 540 millioen aan buitengewone uitgaven waarvoor geleend moest worden.

In dubbelen zin had Indië echter op ons iets vooruit.

Er trad eene periode van herstel op economisch gebied in èn..... de bezuiniging werd er eerder en krachtiger aangevat. Vooral dit laatste, gevolg van de grootere onafhankelijkheid van de besturende organen, moet hier worden genoemd. Zoo sloten de jaren 1922 en 1923 dan ook reeds met een klein batig saldo — respectievelijk ruim 2 en ruim 3 millioen gulden — en werd voor 1925 een ongeveer even groot voordeelig saldo geraamd. En wel zal de gewone dienst 1924 waarschijnlijk een tekort hebben van een 10 millioen gulden, maar de jaren 1922 t/m 1925 bijeengenomen loopen dan toch zoowat rond.

Ook het cijfer der buitengewone uitgaven ging sterk omlaag. Was daarvoor in 1920 en 1921 nog respectievelijk 138 en 193 millioen ver-

eischt, sinds dien daalde het bedrag tot ongeveer 50 millioen voor 1924 en 37 millioen voor 1925.

Ook hier dus, dank zij de gezamenlijke pogingen van Minister De Graaff en Gouverneur-Generaal Fock, een zeer belangrijke verbetering van den toestand; zoodanig, als wel niemand een paar jaar geleden had durven hopen. Zoodanig ook dat de onmiddellijk dreigende gevaren voor *blijvende* ontwrichting der financiën ook hier bezworen mogen worden geacht."

Over Indië slechts deze korte, sprekende samenvatting van getallen, waarbij dan 't volgende aansluit:

„In beide richtingen kan dus met *eenige voldoening* op de verkregen resultaten worden teruggezien. Maar ook niet meer dan dat.

De gevolgen van het verleden zullen zich nog lang doen gevoelen en de toestand blijft de *uiterste* voorzichtigheid eischen. Zoowel in Indië als in Nederland is het vooral de dienst van de Nationale Schuld, die zwaar op het budget drukt. Had Indië in 1914 nog slechts een schuld van ongeveer 170 millioen — geconsolideerde en vlottende schuld te zamen genomen — was dit in 1919 nog maar 544 millioen; voor 1925 moet dit cijfer worden gesteld op 1250 millioen gulden.

Bedroegen de uitgaven voor den gewonen dienst in 1913 nog maar ± 288 millioen per jaar, voor 1925 moest daarvoor ruim 635 millioen geraamd worden.

Die cijfers spreken voor zichzelf en zijn een ernstige waarschuwing aan hen die straks de verantwoordelijkheid voor den gang van zaken in Indië zullen hebben te dragen.

Nog ernstiger is de toestand in Nederland."

De opsomming, tot staving van deze laatste verklaring aangevoerd, culmineert in dit tabelletje:

„Het aflossingsbedrag der geconsolideerde Staatsleeningen, met uitzondering van die welke ten laste van het leeningsfonds komen, wijst voor de eerstvolgende jaren het volgende totaal aan:

1925	21.960.000	1928	25.118.300	1931	32.577.900
1926	23.011.000	1929	26.255.300	1932	33.750.300
1927	24.096.400	1930	31.395.100	1933	42.255.800

Dat blok aan het been hebben we nog heel lang mee te sleepen."

Ten slotte nog dit, dat in zijn algemeene strekking ook wel voor Indië geschreven zal zijn:

„Het volk — het heele volk, wel te verstaan — moet kunnen leven niet alleen, het moet ook kunnen zorgen voor de behoeften van het volk dat er morgen en overmorgen, over 25 en over 50 jaar zijn zal. Er moet dus óók worden voorzien in de kapitaalbehoefte die de toekomst stelt. En daarom moeten de publieke uitgaven omlaag.

Opdat ook de Staatsinkomsten, d.i. de belastingen, omlaag kunnen. Wie nu eenerzijds let op de tallooze factoren die de uitgaven nog zullen doen stijgen en aan den anderen kant het peil dier uitgaven toch nog wil doen dalen beneden het tegenwoordige bedrag, die zal beseffen dat men met wat kleine middelen het doel niet bereikt.

Natuurlijk, óók op de kleine dingen moet gelet. Maar met het kleine alleen komt men er niet. Het gaat nog altijd om bedragen die alleen te verkrijgen zijn langs den weg van min of meer diep ingrijpende reformatie in onze Staatshuishouding."

BUITENLAND

INHOUD:

De Bagno. — Belgische Kongo als koper-producent. — Insulinde in de Fransche Kamer.

De Bagno. De beweging in Frankrijk in gang gebracht tegen de Bagno, w.o. in *D. I. G.* '24 blz. 956, 1047 en '25 blz. 173 het een en ander werd medegedeeld, heeft ook verdedigers van het verbanningsstelsel in het krijt geroepen. Zoo Maurice Garçon, die in het nummer van 15 Januari van *Mercure de France* beschouwingen aan ,,Les Bagnes'' heeft gewijd. Merkwaardig is zeker, dat hij de eenige reden van voortbestaan der strafkolonie, die het lid der hervormingscommissie Pierre Mille ter vergoeilijking wil aanvaarden, *la main d'oeuvre*, juist verwerpt. Hij noemt deze een groote dwaling. De misdadigers zijn doorgaans luiaards, schrijft hij, men mag niets van eenige beteekenis verwachten van den gedwongen arbeid van menschen, die zich niet hebben weten te onderwerpen aan de tucht van den vrijen arbeid. Hun werk zal nooit iets anders dan een jammerlijk resultaat kunnen opleveren.

In zijn beschouwing vraagt het beginsel der blijvende verwijdering van de misdadigers uit de samenleving, opdat de eerlijke menschen in vrede kunnen leven, den voorrang. Kan men uit de boeven nog wat halen, des te beter: maar men moet zich niets wijs maken, van hen zal, in 't algemeen, niets goeds te maken zijn.

De Schr. neemt het door Albert Londres, in de *Petit Parisien*, geslagen alarm tot uitgangpunt en komt tot de conclusie, dat er in de bestaande toestanden der déportatie-kolonie wel veel te veranderen en te verbeteren valt, maar het voorstel tot opheffing of tot het laten uitsterven ervan, rekent hij de regeering als een daad van zwakte aan.

In een geschiedkundig overzicht doet hij uitkomen hoe, in verschillende tijden en verschillende landen, het vraagstuk zich heeft gesteld zooals een criminalist het in deze formule samenvatte: De moeilijkheid is niet hoe een mensch in de gevangenis te zetten, maar wel hoe hem er uit te laten. Een goede oplossing is nergens gevonden. Frankrijk heeft ook gezocht. Naar het voorbeeld van Engeland, kwam het ertoe in 1854 de verbanning tot dwangarbeid in de koloniën in te voeren. Eerst werd Guyana, daarna Nieuw-Caledonië hiervoor aan-

gewezen. Een tijdlang waren beide als zoodanig in gebruik. Sedert 1896 zijn alle veroordeelden weer naar Guyana gebracht, waar zij meerendeels over het Maroni-gebied verdeeld zijn.

Na over de indeeling der bagnards in drie klassen gesproken te hebben, maakt Garçon natuurlijk ook melding van het beruchte verdubbelingsstelsel, en hij neemt ook dit in bescherming.

Elke veroordeelde tot minder dan 8 jaren is verplicht, na ommekomst van dien tijd, nog een even langen tijd, als die waartoe hij veroordeeld is geweest, in de kolonie te blijven. Hij, die voor langer dan 8 jaren veroordeeld is, moet er levenslang blijven. Op deze wijze is de moeilijkheid van het „hoe?" voor de vrijlating opgelost. Deze zoo scherp gewraakte *doublage* vormt, in werkelijkheid, een der voornaamste redenen voor de deportatie, verklaart Garçon zonder blikken of blozen.

Hij gaat echter niet zóó ver de gesignaleerde misstanden ook alle te vergoeilijken. De waarheid is zelfs, schrijft hij, dat in Guyana bijna alles moet worden veranderd.

Er is een tijd geweest, waarin de menschlievendheid zoo werd toegepast, dat de strafkolonie dezen naam niet meer kon dragen en het afschrikwekkende verloren had. Nu is 't andere uiterste bereikt, zij is tot een ware hel gemaakt. In Maart 1924 lagen van de 4495 in Guyana verblijvende 1509 in het hospitaal. Dit geeft een denkbeeld van den gezondheidstoestand. Hij bepleit verbetering in voeding en kleeding, in behandeling. Maar niet alleen de bepalingen moeten veranderen. Het bewakingspersoneel is gekozen uit strenge mannen. Wetende met wie zij te doen hebben, passen deze meedogenlooze tucht toe. Zij verkeeren doorloopend in overspannen gemoedstoestand, die nog verergerd wordt door de inwerking van de tropische zon. Zij zijn vaak onafgebroken in aanraking met misdadigers, wier moraliteit vaak staat beneden het ergste dat men kan bedenken. De ondervinding leert dat gezonde mannen meegesleept worden tot de afschuwelijkste verdorvenheid. Schr. acht hierom een veelvuldig herhaalde aflossing van de bewakers noodig.

Hij verwacht veel goeds van den administratieven maatregel der invoering van den drieledigen dossier. Hierdoor zullen afzonderlijke gegevens van elken gestrafte worden verkregen, ten aanzien van datgeen waarvoor hij met den rechter in aanraking is gekomen, van datgeen wat hij tijdens zijn verblijf te Guyana gedaan heeft of getoond heeft te kunnen presteeren, en van datgeen wat op zijn gezondheid of zijn physieke eigenschappen betrekking heeft. Met *des administrateurs humains* zal, naar de Schr. verwacht, door deze gegevens een stelsel, dat hoop geeft op verbetering van het lot, de plaats kunnen innemen van het huidige, dat alleen op straffen steunt. Voor zoover dan toch nog straf noodig zal blijven, zullen de toegepaste straffen

meer menschelijk moeten worden. Wat over de thans toegepaste straffen bekend is geworden is echter zóó erg, dat niet te begrijpen is hoe iemand afdoende verbetering durft verwachten van maatregelen, die de diepliggende oorzaken niet wegnemen.

Over de moraliteit onder de bagnards heeft Londres niets te veel gezegd. Wat Garçon als middel aanbeveelt om de schande-verhoudingen ,,misschien wat te kunnen beperken'', is bedroevend weinig: hij weet niets anders dan meer afzondering 's nachts.

Inderdaad kan ditzelfde verklaard worden van alle door hem aangeprezen middelen. Hij ziet het groote kwaad, hij constateert den kanker. Hij weet geenerlei geneesmiddel aan te wijzen. Hij zegt alles moet veranderen. Doch wat hij ter verbetering aanbeveelt zou maar heel weinig verbeteren. Hij beseft dat opheffen het eenige middel zou zijn om den gruwel-toestand der bagno te doen verdwijnen, maar de opheffing durft hij niet aan. Waar zouden de verbannenen heen moetei; wat zou Frankrijk voortaan met nieuw te veroordeelen misdadigers moeten beginnen?

De Fransche gevangenissen bieden geen ruimte om de circa 4500 bagnards op te nemen. Hoe het met de *libérés*, die den hun, bij vonnis, opgelegden straftijd feitelijk volbracht hebben? Men wil de verbannenen terughalen, of geen nieuw-veroordeelden wegzenden, maar men heeft niet uitgemaakt waar ze dan moeten blijven.

Schr. ziet in het afzonderingsmiddel vooral de beveiliging van onze samenleving, en zoo komt hij er toe de volbrachte straf ook niet als afrekening te beschouwen. Vóór alles heeft de samenleving den gebiedenden plicht zich te behoeden. Laat men den misdadiger na verstreken straftijd vrij rondloopen, dan stelt men hem in staat nieuwe misdaden te begaan. Daar hij een gevaar blijft moet hij uit de maatschappij verwijderd blijven. De deportatie is het beste middel, dat hiervoor tot nu toe beschikbaar is.

Ten slotte wil de Schr. nog doen gelooven, dat hij voor het welbegrepen belang van de slachtoffers zelf opkomt. Namen, door hun terugkeer in de maatschappij, de misdaden in aantal toe, dan zou men door de zoo gevoelde bedreiging voor de schuldigen voorbeeldige, afschrikwekkende straffen gaan eischen. De vrees is gerechtvaardigd, dat, door een te billijken verlangen om de orde te herstellen, het bedwingen op zoo ruwe, harde wijze zal geschieden, dat dit middel erger kan blijken dan de bagno-kwaal. De doodstraf zal ook veelvuldiger toepassing vergen. Zij biedt een meer afdoend middel om herhaling te voorkomen. Indien 't zoo ver kwam, zou men misschien, maar te laat, gaan begrijpen, dat de verbanning naar Guyana, waardoor de guillotine vermeden en het leven geëerbiedigd werd, een meer eenvoudige en meer menschelijke veiligheidsstelling was.

Tot zoover het artikel in *Mercure de France*. Indien zij, die zich

om redenen van dwingende utiliteit tot voorstanders maken van het deportatiestelsel, en die er toe komen er een glimp van humaniteit aan te geven omdat het beter is dan de doodstraf, zich de moeite van de kleine reis naar Nederland willen getroosten, zullen zij hier in de practijk kunnen waarnemen, hoe een beschaafde samenleving veilig kan bestaan, zonder een stelsel toe te passen van verzwaring van de gevangenisstraf door verbanning naar een strafkolonie, zonder verlenging van den in het vonnis uitgedrukten straftijd en zonder de doodstraf.

* * *

Belgische Kongo als koper-producent. 't Is nog niet zoo heel lang dat de koperlagen van Katanga in ontginning zijn. Volgens een beschouwing t.z. in *Le courrier des mines* (Parijs) van 22 Januari '25, hebben deze mijnen in Kongo aan België een schier onuitputtelijke bron van rijkdom geschonken. Sedert de oprichting van de maatschapij „Union Minière du Haut-Katanga" in 1906 heeft de voortbrenging in sterk sprekende verhoudingen toegenomen. België is hierdoor een der groote koperleveranciers van de wereld geworden.

De koperbeddingen liggen in het zuidelijk gedeelte der provincie, niet ver van Elisabethville. Tot nu toe zijn vier mijnen in exploitatie, een vijfde wordt ingericht. Het erts wordt naar Europa overgebracht om gezuiverd te worden, maar het ontginnings-program omvat de oprichting van hoogovens en groote werkinstellingen ter plaatse zelf.

In de onderneming deelt het Britsche kapitaal voor 39 %.

De productie per jaar wordt als volgt opgegeven, in tonnen:

1911	998	1918	20.238
1912	2.492	1919	23.019
1913	7.407	1920	18.962
1914	10.722	1921	30.464
1915	14.042	1922	43.362
1916	22.167	1923	57.855
1917	27.462	1924	70.000

* * *

Insulinde in de Fransche Kamer. In de zitting van de Fransche Kamer van 31 Januari heeft de minister-president Herriot geantwoord op de klacht, welke de député, oud-gouverneur-generaal in Fransch Afrika, G. Angoulvant, die onze Oost van aanschouwen kent, geuit had betreffende de consulaire vertegenwoordiging van Frankrijk te Batavia, beklag waarin hij door zijn mede-afgevaardigde Valade, die Insulinde ook kent, gesteund was. Dientengevalge heeft toen een korte gedachtenwisseling plaats gevonden. Hetgeen de *N. R. Ct* van 3 Febr.

hierover mededeelde wijst erop, dat de Java-indrukken van den heer Angoulvant in een practisch resultaat zullen worden vastgelegd [1]).

De president van den ministerraad zei in die Kamerzitting:

„De heer Angoulvant heeft onlangs op het gevaar gewezen, dat Frankrijk te Batavia geen vertegenwoordiger heeft. Tegelijk heeft de heer Valade bijna over hetzelfde onderwerp ons gevraagd, tegen een consulair agent, die te kort is geschoten op te treden (dit betreft den heer Nolle, vroeger Frankrijks consulair vertegenwoordiger te Batavia, die volgens den heer Valade voor het Nederlandsche gouvernement onaangename dingen had gezegd). Ik heb hem gestraft door hem naar een veel minder belangrijken post over te plaatsen.

Wat Batavia aangaat geloof ik, dat het 't beste zou zijn, er een consulaat-generaal, dat van het ministerie van buitenlandsche zaken afhangt, te stichten. De inrichting kan tusschen de 200,000 en 300,000 franc kosten. Ik zou Indo-China erkentelijk zijn, indien het ons zou willen helpen om de kosten te dragen. Ik zou daar een consul-generaal willen benoemen, die zou ressorteeren onder het departement en tot het algemeene kader behooren en ik zou Indo-China willen vragen aan de organisatie van den dienst deel te nemen."

Waarop afgevaardigde Outrey er tusschen wierp: „U weet, dat Indo-China het nooit geweigerd heeft".

Dit lokte de volgende opmerking van den heer Angoulvant uit (de heer Valade was afwezig): „Vraag het, een hoog geplaatst resident aan te wijzen, die buiten het kader zou worden aangesteld en die u met den consulairen rang zoudt bekleeden. Ik zal u zeggen waarom. De vraagstukken voor Nederlandsch-Indië zijn gelijk aan die van Indo-China. Indien de waarnemer, dien u te Batavia zult benoemen, uit een land komt, waar de vraagstukken dezelfde zijn, zal hij veel wil van zijn zending hebben, maar als u hem in Noorwegen of Zweden kiest, zal hij alles te leeren hebben."

De president van den ministerraad sloot de gedachtewisseling met de volgende woorden: „Ik kan me niet bij voorbaat over de keuze van den persoon uitspreken. Ik zie het belang ervan in een ambtenaar aan te wijzen die in de dingen van het Oosten doorkneed is. Batavia is niet heel ver van Singapore; uiterst belangrijke problemen, waarop ik nauwlettend het oog houd, zijn daar in het spel. Maar afgezien van de keuze van den persoon, ga ik met u mee omtrent de noodzaak, te Batavia een consulaat-generaal te stichten."

---

[1]) Men zie ook *N. R. Ct.* 18 Februari: Een Fransch oordeel over N.-I.

KOLONIALE LITERATUUR.

De Staatsinrichting van Ned.-Indië, kortelijk toegelicht vooral met het oog op de agrarische en de arbeidswetgeving, door Mr. J. Slingenberg. Tweede herziene druk. H. D. Tjeenk Willink & Zoon. Prijs *f* 6.90.

Dit boekwerk heeft zijn ontstaan te danken aan de lessen, die S. gaf in den Indologischen leergang van het Koloniaal Instituut ten dienste van hen, die eenige kennis wenschen op te doen omtrent Nederlandsch-Indië, hetzij in verband met een toekomstigen werkkring daar te lande, dan wel met het oog op het verlangen om te worden ingeleid in enkele takken van wetenschap, die op Nederlandsch-Indië betrekking hebben.

In zijn voorrede zegt S. dat Indië zich zoo snel ontwikkelt, dat hoewel sinds den eersten druk slechts vijf jaar zijn verloopen, nagenoeg in alle paragrafen gewijzigd moest worden. In dit verband moeten we opmerken, dat over de vertieningsbelasting in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo reeds het doodvonnis is uitgesproken, voorbereidende maatregelen zijn genomen voor het invoeren eener landregeling in het gouvernement van Sélébès (jaarverslag Topografischen Dienst 1923, bladz. 90) en op Soembawa (idem, bladz. 39).

Op bladz. 63 wordt de stelling verkondigd, dat de machtsuitbreiding van de Algemeene Secretarie voor een deel het gevolg is van het voortreffelijk klimaat van Buitenzorg (265 M.), waar men veel langer kan werken met den geest en met veel meer inspanning. Is die stelling juist, dan zou door de overbrenging van de departementen van algemeen bestuur naar Bandoeng (715 M.), waarvoor S. pleit, de invloed van de Secretarie een geduchten knak krijgen en het kostenbezwaar zeker niet overwegend mogen zijn. Een onderzoek zou echter moeten uitwijzen of de departementen van oorlog en gouvernementsbedrijven *primo:* thans vrijer in hunne bewegingen zijn, *secundo:* minder sterk bezet behoeven te worden dan toen ze nog te Batavia gevestigd waren.

Om te voorzien in het tekort aan uitgezonden landsdienaren stelt S. voor sommige takken van staatsdienst een fusie voor. Over deze aangelegenheid zou zeer veel te zeggen vallen, ook over de oorzaken

van het tekort (zie hiervoor bijv. dit tijdschrift 1922, Januari-aflevering bladz. 30), doch de personen, voor wie het hier besproken werk hoofdzakelijk geschreven is, dat zijn zij, die hun toekomst zien in een werkkring bij de Indische ondernemingen van handel, landbouw en nijverheid, zullen zich ongetwijfeld meer interesseeren voor de hoofdstukken XII en XIII, die bijna de helft van het boek innemen. Het agrarische en arbeidsrecht wordt daar zeer uitvoerig behandeld, de poenale sanctie, het voor de buitengewesten zoo belangrijke vraagstuk, is natuurlijk niet vergeten.

De voorgaande hoofdstukken behandelen voornamelijk en op bevattelijke wijze: het bestuur, de financiën, de wetgeving, recht en rechtspraak, het onderwijs, de defensie en de bemoeiingen van de bevolking met de algemeene zaak. De aanhef van de paragraaf over de defensie is niet volkomen duidelijk. De koloniale werving onder het beheer van het departement van koloniën strekt zich niet uit tot Amboneesche en Inlandsche militairen en evenmin tot de Europeanen in Indië.

In den tekst zijn acht illustraties en drie grafische voorstellingen opgenomen. Bij het plaatje: verkiezing van een desahoofd, had ter verduidelijking kunnen staan dat de kiesgerechtigden hier hun stem uitbrengen door achter hun candidaat te gaan zitten.

v. R.

Insulinde. Schetsen van land en volk van Ned. Oost-Indië, samengesteld door D. Wouters en J. van Hulzen met medewerking en een inleiding van J. Koning en een slotwoord van Prof. Dr. A. M. Brouwer. P. Noordhoff, Groningen. Prijs geb. ƒ 5.90, ing. ƒ 5.—.

Een Indischgast, die zich in Nederland vestigt buiten de Indische centra en dus zijn omgang moet zoeken in echt Nederlandsche kringen, staat er meermalen meer dan verbaasd over hoe weinig zelfs personen van ontwikkeling van Indië afweten. Maar wat erger is, er zijn zelfs duizenden Hollanders in Indië geweest, die Indië eigenlijk nooit ,,gezien'' en ,,gekend'' hebben, die er als vreemden zijn heengegaan en die als vreemden zijn teruggekeerd, blind als zij zijn gebleven voor de schoonheid van het land en den rijkdom van de cultuur.

De internationale positie van Nederland als derde koloniale mogendheid brengt zekere verplichtingen mede en niet alleen verplichtingen, zeggen we den Heer Koning na, maar zij dient ook bij het Nederlandsche volk het besef levendig te houden, dat het alle krachten

moet inspannen om deze eervolle plaats te blijven innemen, fier en zelf bewust, zóó lang totdat op hun beurt, de volkeren gedurende zooveel eeuwen aan zijn zorgen toevertrouwd, economisch sterk en geestelijk toegerust op een hooger plan kunnen komen.

Een al te groot deel van ons volk beseft helaas niet voldoende, dat het rijk in Europa zijn beteekenis voor een groot deel ontleent aan het Nederland in den Oost. Nederland en Indië hebben elkaar nog noodig en zijn nog op elkaar aangewezen. Gescheiden zou Nederland maar al te veel van zijn beteekenis verliezen en Indië zou de speelbal worden van internationale — misschien ook interinsulaire of zelfs insulaire — intrige en begeerigheid, tot schade van eigen land en volk.

Een der groote oorzaken van dat gemis aan besef wordt terecht toegeschreven aan onvoldoende historisch onderricht van Indië, of algemeener, aan een te geringe kennis van land en volk, waardoor de zoo hoog noodige belangstelling onmogelijk gewekt kan worden. Daaraan te gemoet te komen is het doel van ,,Insulinde'' en nu hebben de samenstellers niet getracht dit te doen door een dorre opsomming van jaartallen of een vervelende opsomming van allerlei feiten, maar zij hebben uit de koloniale literatuur met zorg opstellen verzameld van verschillende deskundige schrijvers. Zij geven ,,den historischen schakel'' en wijzen in hun bloemlezing door goed gekozen fragmenten den weg tot verdere studie en zoo kan het boek niet alleen goede diensten bewijzen aan het onderwijs aan oudere leerlingen, maar ook aan hen, die geroepen zijn over Indië te oordeelen en dat thans helaas nog dikwijls doen op zoo'n hoogst gebrekkige wijze.

De uitgebreide materie (133 nummers) is in drie groote rubrieken verdeeld: Cultuur en geestesleven, de Groot-cultures en de Geschiedenis en algemeene overzichten. Aldus vinden we bijv. beschrijvingen van de psychologische karakteristiek van den Indonesiër, de godsdienstige begrippen op Bali, het animisme, de Islam, het christelijk leven naast de Indische kunstnijverheid, de Sarikat Islam, Multatuli's toespraak tot de hoofden van Lebak en een bezoek aan een stamboelvoorstelling, om elders weer te lezen over de koffie, tabak, thee, suiker, rubber en de schatten in den Indischen bodem. Er wordt verder o.m. verteld over den Volksraad, de inlandsche vorsten van Nederlandsch-Indië, de Padri-beweging, den Atjeh-oorlog en de Lombok-expeditie, maar ook over de koeliehospitalen in Deli, den slechten invloed van de baboe op de opvoeding van Indische kinderen, het brengen van de mail naar een oorlogsschip in de Chineesche Zee door een ambtenaar voor Chineesche zaken, een eerste rijsttafel, een mailreis van 25 jaar geleden (de schets had ook voor thans geschreven kunnen worden, dus is actueel), enz. enz.

Het bestuur van zoowel de vroegere gouverneurs-generaal als dat

van die van den laatsten tijd wordt behandeld, een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan generaal J. B. van Heutsz.

De samenstellers van de bloemlezing hebben er naar gestreefd een compendium te geven, dat den lezer in vele gevallen de oogen zal openen, wanneer hij voor de raadselen van de Indische samenleving komt te staan en tevens door het noemen van bronnen de richting wijst waar alles uitvoeriger gevonden kan worden. We gelooven dat zij als eerste proeve in hun streven behoorlijk geslaagd zijn.

Volledigheid kon natuurlijk moeielijk bereikt worden bij de veelheid der onderwerpen, maar wellicht is er in een herdruk (we hopen dat die spoedig noodig zal zijn) een plaatsje te vinden voor bijv. de locale raden; de Europeaan in Indië heeft daar al spoedig indirect mede te maken. De ontwikkeling van de kartografische kennis van den archipel zou ook niet misplaatst zijn. Verder lijkt het wenschelijk een paar artikelen bij te werken tot het tijdstip van ter perse leggen. Het doet toch vreemd aan in 1924 te lezen, dat de Heer C. J. K. van Aalst, sedert ruim een jaar aan het hoofd der Nederlandsche Handel-Maatschappij staat en ook niets te lezen van het jongste jubileum der machtige instelling. De geschiedenis van de tochten naar Nieuw-Guinea (tegenwoordige spelling Nieuw-Guiné) loopt slechts tot 1920 en daardoor is niet gerept van de expedities Franssen Herderschée en Kremer-van Arkel. De laatste expeditie bereikte den 4en December 1921 van de noordkust de in 1913 door Franssen opgerichte pyramide op den Wilhelminatop.

Vorenstaande opmerkingen doen aan de algeheele waarde van „Insulinde" niets af, ze moeten worden opgevat als een teeken van belangstelling en waardeering en houden ook verband met het verzoek van de samenstellers om wenschen en verlangens kenbaar te maken en aanwijzingen te geven.

v. R.

Mededeelingen van het Statistisch Kantoor. No. 15. Statistische gegevens nopens de geoogste en beplante uitgestrektheden der voornaamste landbouwproducten over de jaren 1916 tot en met 1922. Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel. Landsdrukkerij te Weltevreden. Prijs *f* 4.85.

Aan de hand van het verwerkte cijfermateriaal en de grafieken zijn tal van vragen op het gebied van den inlandschen landbouw te beantwoorden. Uit den tekst, geschreven door den landbouwconsulent C. W. Bagchus, stippen we alleen aan, dat wat de sawahs betreft,

de beplante oppervlakten van en met 1904 tot en met 1923 (dus in dit opzicht is meer gegeven dan de titel aanduidt) geleidelijk toenemen, doch de lijn der mislukkingen, zij het dan met groote schommelingen, sterk stijgt. Met het sterke toenemen der bevolking moesten meer gronden in gebruik genomen worden en met de behoefte aan meerdere gronden, kwamen ook de mindere soorten aan de beurt, waarvan de bevloeiingstoestand minder was, dan wel de grondsoort slechter, enz. Voor den irrigatieingenieur en den landbouwconsulent is er dus in Indië nog genoeg te doen.

De mededeelingen hebben betrekking op Java, de titel is dus te algemeen gesteld. De inhoudsopgave der tabellen, de aanwijzing der grafieken en de inleiding zijn ook in het Engelsch gesteld, de tekst echter niet, een inconveniënt voor Engelsche lezers van de waardevolle mededeelingen. De grafieken, blijkbaar verkleinde reproducties, hadden wat de bijschriften betreft, duidelijker kunnen zijn.

v. R.

De Koffiecultuur, door J. Hagen, oud-planter. H. D. Tjeenk Willink & Zoon, Haarlem. Prijs *f* 2.25, geb. *f* 3.—.

Hoewel niet de grootste koffiedrinker (dat is de Zweed), staat Nederland toch wat koffiegebruik betreft in de voorste rij en consumeert jaarlijks per hoofd ruim tien pond. Tal van personen hebben direct of indirect financieel voordeel bij de koffie, vele Hollandsche families hebben familie op koffieondernemingen, anderen hebben te oordeelen over de opbrengsten der koffiecultuur of over het uitgeven van gronden in erfpacht (over de vroeger verplichte koffiecultuur, die zooveel pennen in beweging heeft gebracht en over de makelaars in koffie van Multatuli zullen we maar zwijgen), zoodat eenige kennis van de wijze, waarop de koffieplanter zwoegt en zweet, dikwijls ver van de bewoonde wereld, wel wenschelijk is.

De Heer Hagen tracht die kennis toegankelijk te maken in een van de twaalf populaire handboekjes, die onder den verzamelnaam „Onze Koloniale Landbouw" en onder redactie van Dr. J. Dekker, ieder door specialiteiten op hun gebied, zijn samengesteld.

Achtereenvolgens heeft S. het over de geschiedenis, de in Nederlandsch-Indië aangeplante koffiesoorten, de chemische samenstelling, de cultuur, de ziekten en plagen, de oogst en bereiding, de koffie als tusschenbeplanting voornamelijk bij de rubbercultuur. Aan het slot volgen eenige statistische gegevens; de koffieproductie door de ondernemingen bedroeg in 1922 656,686 picols, terwijl de bevolking 260,000 picols op de markt bracht. Voor 1923 werd de geheele ondernemingsoogst getaxeerd op 764,284 picols.

De tekst, die ongetwijfeld ook door vaklui met belangstelling zal worden gelezen, daar de Heer Hagen het meermalen heeft over zijn persoonlijke ervaring, is verlucht met talrijke afbeeldingen van aanplanten, etablissementen en werktuigen (pulper, waschmachine, sorteerder) voor de bereiding der koffie.

v. R.

Encyclopaedie van Ned.-Indië, onder redactie van Prof. C. Spat. Aanvullingen en Wijzigingen. Martinus Nijhoff, Den Haag en N. V. v/h. E. J. Brill, Leiden.

In 1924 brachten de uitgevers de encyclopaedie van *f* 125,— op *f* 75,—. Was deze prijsverlaging aanvankelijk slechts gedacht tot ultimo 1924, zij is nu blijvend geworden. Met de thans verschenen ,,aanvullingen en wijzigingen'' hebben 9 supplementen het licht gezien, die elk *f* 1,20 kosten. Men kan zich voor de verder geregeld verschijnende aanvullingen en wijzigingen abonneeren, tegen dienzelfden prijs.

Zooals wij bij de aankondiging van het 8e supplement reeds aanteekenden is de redactie van Prof. D. G. Stibbe, die naar Indië is teruggekeerd als Regeeringscommissaris voor de bestuurshervorming, overgegaan in handen van Prof. Spat, wiens eerste aflevering thans is verschenen.

Artikelen van eenigen omvang zijn die over *Chetti*, de uit Voor-Indië komende geldhandelaars, over wier werkwijze zeer interessante bijzonderheden worden vermeld; over *Bengkoeloe*, waardoor hetgeen vroeger over residentie, afdeeling en onderafdeeling gegeven is, tot begin 1923 bijgewerkt is; over Gouverneur-Generaal J. B. van Heutsz, een uitstekend levensbericht (het inhoudsoverzicht geeft hem ten onrechte de voorletters J. H.); over *Dajaks*, een aanvulling van de vorige gegevens met enkele minder algemeen bekende bijzonderheden; *Sarèkat Ambon*, dat, onder veel meldenswaardigs, ook details vast legt van welke de blijvende beteekenis betwijfeld kan worden; over *Bevolkings-rubbercultuur*, waaruit o.a. blijkt hoe de aanplant van bevolkingsrubber geleidelijk meer met zorg en naar betere methoden geschiedt; aan *Papoea's* is een veelzijdige aanvulling gewijd; van *Waterschappen* worden de op Westersche leest geschoeide behandeld, welke hun oorsprong danken aan bijzondere toestanden in de Vorstenlanden.

Wordt bij de twee hier laatst vermelde bijdragen een literatuurverwijzing van beteekenis gegeven, voor de overige aangehaalde, als-

mede voor andere onderwerpen, mocht o.i. de bronnenaanwijzing verder gaan dan het geval is.

Deze aflevering maakt een begin met de spelling der aardrijkskundige namen, zooals deze is aangegeven in de lijst, behoorende bij Gouvernementsbesluit van 4 Mei 1922 No. 50.

In de ,,verbeteringen'' is de in *De Indische Gids* van November '24, blz. 1058, met betrekking tot Bengalen-Passage gemaakte kantteekening, niet hersteld.

Naar de hoogvlakten der vreugde. Verzen door Johan Toot. G. Kolff & Co., Weltevreden.

Dit bundeltje behoort alleen door het achttal bladzijden ,,Aan mijn vrienden in Holland!'', in 1915 te Gorontalo gedicht, uitdrukkelijk tot de koloniale literatuur. Zal wie niet in Indië geleefd heeft, in het overige niets ontdekken dat niet even goed in Amsterdam of in Pieter Buuren geschreven zou kunnen zijn, wie wèl de eenzaamheid van de Indische schemering gekend heeft, zal in meer dan een gedicht een herinnering vinden van daarbij zelf overwonnen emotie.

Tot zijn vrienden in Holland zeide hij o.a.:

> En nu leef ik tusschen vreemde volken,
> Onbegrepen en alleen gelaten!
> En de wereld gloeit van onbedwongen lusten!

Om dan aldus te eindigen:

> Vrienden! Hier in Stiltes eenzame vallei,
> Aan den voet van hooge sombre jaren,
> Zoek ik mee de vreugd, die niet vergaat,
> Die wij eenmaal schenken in de harten
> Van wie arm, bedroefd zijn en berooid?
> Makkers! Zendt Uw brandende gedachten
> Naar den werker in dit stille land?

Dit gedicht vormt in zijn bundel den overgang van ,,Door de enge poorten der jeugd'' tot ,,Naar de hoogvlakten der vreugde.''

Het 90-tal bladzijden geeft een reeks levensstemmingen, die den groei van 's dichters denken laten voelen. Maar wie hoopt ook uitbeelding van eenig gebeuren te vinden zal het niet treffen, of 't moest zijn in het aldus beginnend aardige vers:

> 'k Zette mijn hutteke open,
> Kwam daar klein meiske geloopen,
> Voetekens bloot.
> Zonneke loech door de boomen,
> Stemmeke toen gekomen:
> „Dag, oome Toot."

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

EEN AANSLAG OP LEIDEN.

Een maandblad-artikel onderteekend door zeven hoogleeraren van één hoogeschool, met een titel als de bovenstaande, dat is al een barometer-aanwijzing van stormweer. Ziet men dit stuk dan nog tot motto voeren: ,,Gij zult geen valsche getuigenis spreken tegen uwen naaste'', dan weet men dat er boos weer, noodweer te wachten is. Zoo bij het artikel in *De Gids* van Februari, dat de onderteekening draagt van de bij de studie van den Indischen dienst rechtstreeks betrokken Leidsche professoren: C. van Vollenhoven, A. W. Nieuwenhuis, C. Snouck Hurgronje, Ph. S. van Ronkel, H. T. Colenbrander, G. A. J. Hazeu en N. J. Krom.

Dadelijk zeggen zij dat 't hier een verweer geldt tegen de reeks van betichtingen, waaraan zij sinds een jaar of drie bloot staan. De beschuldiging tegen Leiden komt, zeggen zij, hierop neer: ,,dat ons onderwijs en verder optreden een oproerigen geest zou kweeken tegen het Nederlandsche gezag in Indië en een vijandigen geest tegen het grootkapitaal aldaar; dat wij de staatsinrichting van N.-I. zouden willen hervormd zien in een ongerijmde en noodlottige richting; en dat wij het regeeringsbeleid in zake Indië zouden verdacht maken en tegenwerken''.

In de korte samenvatting van het meest tastbare in de gewraakte betichtingen, wordt zoo uitdrukkelijk verwezen naar de op 21 Dec. 1922 door den heer Gerretson in de Tweede Kamer gehouden rede en naar Treub's uitgaven *Nederland in de Oost* en *Indië's Toekomst*, dat men ook geen oogenblik in twijfel behoeft te verkeeren op welke aanvallen het betoog in hoofdzaak is gericht.

Het in de aangehaalde uitdrukkingen door Gerretson en Treub gegeven beeld, geeft, zegt het artikel, ,,zóózeer het omgekeerde te zien van wat dezerzijds jaar in jaar uit bepleit is, dat betwijfeld worden moet, of de aanvallers hun bestrijding wel gronden op wat zij van ons hebben gelezen.''

Puntsgewijze zet het betoog zich dan tot den tegenaanval, om te doen uitkomen, dat hun niet met eenig recht kan worden verweten:

het verwaarloozen van de bestaande oostersche verscheidenheid,

het verwaarloozen van de oostersche grondslagen,

het nabootsen van Nederland,

het aansturen op een algemeen westersch kiesrecht voor N.-I. en op een parlementair stelsel voor Indië,

het miskennen van de behoefte aan ver-gaande deconcentralisatie voor Indië, het gevaarlijk voorstaan van autonomie van N.-I., en van versterking van den volksraad,

zooals hunne betichters hun dit willen aanwrijven.

,,Gesteld'', schrijven de zeven hoogleeraren aan het slot van dit gedeelte van hun tegenaanval, ,,dat uit het vorenstaande voor den onpartijdigen lezer blijken mocht, dat het tegen de Leidsche denkbeelden tot staatshervorming geuit protest niet gedicteerd is door zakelijke kennis, maar door onbekendheid met die denkbeelden, aangezet door opwinding, dan rest de tweede betichting: dat ons onderwijs en optreden een geest van verzet kweekt tegen het Nederlandsche gezag en het grootkapitaal in N.-I.''

Na verhalen, vertelsels, praatjes als aanbrengers voor deze veroordeeling gehekeld te hebben, schrijven zij:

,,De aanklacht, als zou dezerzijds het regeeringsbeleid worden tegengewerkt of verdacht gemaakt, behoeft niet gerescontreerd met veel woorden. Van het hedendaagsche regeeringsbeleid maken deel uit de zorg voor ontwikkeling van den volksraad en de zorg voor uitwerking van de herziene grondwet; zoolang de tegenpartij deze centrale stukken regeeringsbeleid aanvalt gelijk zij doet en gelijk zij ze blijkbaar ook aan de universtiteit zou willen aangevallen zien, kan zij moeilijk een tegenwerking op andere punten, stel deze bestond, verwijten aan Leiden. Bovendien, wij loochenen alweer, dat een der heeren Colenbrander of Van Vollenhoven [1]) zijn onderwijs bezigt om tegen eenig stuk regeeringsbeleid, dat hun niet naar den smaak is te ageeren. Inderdaad hebben verschillenden onzer somtijds aanleiding gevonden om, buiten hun ambtstaak om, te wijzen op de funeste gevolgen, die zij voor ,,Indië's toekomst'' vreezen, niet zoozeer van de tegenwoordige maatregelen der regeering als van wantrouwenwekkende en — verergerende tactiek; om dit optreden van eenigen onzer te staven behoeft mr. Treub waarlijk niet op dagblad-artikelen te wijzen, maar had hij uit onderscheiden op eigen naam gestelde artikelen kunnen putten. Wij ontzeggen echter der tegenpartij de bevoegdheid om wat geschreven is in dien geest, met die strekking en met die beperking, te vervormen tot een algemeen afbrekend oordeel over Nederlands rol in het oosten, of daaruit af te leiden dat wij college geven in partijdigen geest.''

Voorts is Leiden verweten, ,,te leeraren dat Nederland in Indië onrecht doet.'' Van zulk vergiftigen is op de colleges geen sprake. De schrijvers loochenen dat eenig optreden hunnerzijds de stemming

---

[1]) Het onderwijs der andere heeren bemoeit zich heelemaal niet met het regeeringsbeleid. Red. *D. I. G.*

der Indonesische studenten jegens Nederland verergert. Wat verteld wordt over de neiging om de jongelui over het paardje te tillen is een rondstrooisel zonder recht van bestaan.

Het artikel geeft als besluit deze verklaring:

Wij hebben in al het voorgaande opzettelijk ons beperkt tot het refuteeren van wat schriftelijk en vooral mondeling tegen Leiden in omloop wordt gebracht. Wie, na van deze rondstrooisels te hebben kennis genomen, onze geschriften mocht raadplegen, zal verbluft staan over de breedte der kloof, die betichting scheidt van werkelijkheid.

Ten einde echter nieuw misverstand af te snijden, achten wij het oorbaar zelf in vier punten aan te geven, wat ons voorkomt datgene te zijn waaraan de tegenpartij bij *de Leidsche richting* mogelijk aanstoot neemt en hetgeen niet berust op phantasieën nopens ons werk of onze meening.

Vooreerst: wij beschouwen het als den stelligen plicht van Nederland en de Nederlanders om te doen wat in hun vermogen is teneinde Indonesiërs, die om opvoeding en kennis vragen, in hun streven daarnaar van harte te steunen. De *politiek van zedelijke verplichting* wordt naar ons inzien een onverstaanbaar woord, als zij dezen plicht niet insluit.

Ten tweede: vooropstellend dat de openbare universiteit geen plaats mag zijn voor staatkundige propaganda, en dat al evenmin de samenwerkende leden eener faculteit of van vereenigde faculteiten eensdenkend behoeven te wezen, aarzelen wij nochtans niet te erkennen, dat naar onze persoonlijke meening voor N.-I. slechts heil te verwachten is van een staatkunde, die het belang der Indische gemeenschap zelf aanvaardt als doel.

Ten derde: zonder ons in profetieën te begeven over de nationale ontwikkeling, die in N.-I. te wachten staat, loochenen wij, op zakelijke gronden, dat de inheemsche bevolking van Indië behoort, ,,tot verschillende menschenrassen'' die ,,geen anderen band hebben dan dat (hun woonstreken) alle staan onder Nederlandsche opperheerschappij,'' en constateeren daartegenover als feit, dat die bevolking in overgroote meerderheid behoort tot één enkel, het Indonesisch ras, hetwelk in verleden en heden, tal van onderlinge banden kent, welker omvang en beteekenis toeneemt.

Ten laatste meenen wij, dat bij volledig recht-doen aan oostersche inzettingen, oostersche cultuur en oostersche behoeften tevens kan en moet worden gewaakt tegen achterstelling van volksgroep bij volksgroep.

Ons geweten zegt ons, dat wij, door deze overtuigingen geleid, ons ambt vervullen gelijk goede hoogleeraren schuldig zijn te doen.

Bij het lezen van deze pleitrede herinnerden wij ons hoe professor

Treub in Maart 1924 nog meende te kunnen verklaren, dat het niet om scherpe tegenstellingen, niet om een diepgaand verschil van meening ging, en hoe wij toen, naar aanleiding van den gevoerden twist, meenden te mogen vragen (zie *D. I. G.* 1924, I, blz. 355): ,,Zou de gevoerde gedachtenwisseling inderdaad geleid hebben tot minder scherpe tegenstellingen in de opvattingen over het bestaan en het toenemen van scherpe tegenstellingen in Indië?''

Het verloop der zaken schijnt de in deze vraag gelegde bedoeling en kritiek wel te hebben gerechtvaardigd. Meende Treub dat 't alleen ging om de keuze van den weg, men kan hiervoor, met veel goeden wil, in het artikel der zeven ook wel weer aanwijzingen vinden, maar de juist dezer dagen tot een feit geworden stichting van leerstoelen voor Indologische studiën te Utrecht, doet dan toch aan zóó scherpe tegenstellingen denken, dat datgeen, waarover partijen het eens zijn, eerst aan het eind van lange, aanvankelijk ver uit elkander loopende, wegen tot vereend richtsnoer zal kunnen worden.

Bij de herhaalde klacht der zeven, van niet begrepen, niet verstaan of verkeerd opgevat te zijn, staan wij nederige penvoerders wel wat perplex. In het *Koloniaal bijblad* van de *Haagsche courant* (onder redactie van Johan Koning) van 2 Februari kan men over de Leidsche hoogleeraren lezen: ,,Zij zijn in de eerste plaats verantwoordelijk voor wat er in dit ongezonde milieu wordt uitgebroed tegen het Nederlandsche gezag, daarbij de welvaart van Indonesië bedreigend.'' Waar de schrijvers van deze en dergelijke uitingen in hetzelfde misverstaan vervallen als Treubs en en Gerretsons, dringt zich aan ons, eenvoudigen, de vraag op: is het den bovensten besten onder de uitstekenden dan zou weinig gegeven hun handelingen en vertogen te doen verstaan?

HET FONDS VOOR INDOLOGISCHE STUDIËN TE UTRECHT.

Te 's-Gravenhage is de akte tot stichting van het ,,Fonds ten behoeve van Indologische Studiën aan de Rijksuniversiteit te Utrecht'' verleden.

De stichting heeft ten doel, ,,door het openen van de mogelijkheid tot opleiding van wetenschappelijk gevormde krachten voor maatschappelijke en ambtelijke functies in Ned.-Indië op ruimer schaal dan die thans in Nederland bestaat, de ontwikkeling van Ned.-Indië langs lijnen van historischen groei zooveel mogelijk te bevorderen en mede den band te versterken, die tusschen beide deelen van het Koninkrijk der Nederlanden bestaat.

Zij tracht dit doel te bereiken door bij de faculteiten der rechtsgeleerdheid en der letteren en wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit te Utrecht op den voet van art. 170 der wet op het Hooger Onderwijs,

zoodanige bijzondere leerstoelen te vestigen, dat aan die Universiteit zullen worden gedoceerd alle die studievakken, welke verplicht en mogelijk zijn voor de examens in het Ned. Indische recht en in de Indologische studie, zoomede door wetenschappelijke voordrachten over Ned.-Indië te doen houden en door het stichten van beurzen."

Het bestuur der stichting wordt gevormd door een college van curatoren, hetwelk de hoogleeraren benoemt. Het curatorium bestaat uit de navolgende heeren: mr. B. C. J. Loder, lid en oud-president van het Permanente Hof van Intern. Justitie; voorzitter mr. dr. D. A. P. N. Koolen, voorzitter van de Tweede Kamer; jhr. mr. W. H. de Savornin Lohman, president van den Hoogen Raad; mr. dr. F. A. C. Graaf van Lijnden van Sandenburg, oud-commissaris der Koningin in Utrecht; oud luit. gen. H. N. A. Swart, oud vice-president van den Raad van Ned.-Indië. Secretaris van het college is mr. dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff te 's-Gravenhage.

DE UTRECHTSCHE LEERSTOELEN TOT OPLEIDING VAN INDISCHE BESTUURSAMBTENAREN.

De *N. R. Ct.* wijdt in haar nummer van 5 Febr. nogmaals een hoofdartikel aan dit onderwerp, waarin na voorop te hebben gezet, „dat de promotors erin geslaagd zijn een vijftal mannen, wier namen behooren tot die met den besten klank in onze samenleving, bereid te vinden, het curatorium der nieuwe leerstoelen te vormen," stelling wordt genomen tegen het door *de Standaard* in zijn nummers van 27 en 30 December '24 verdedigde standpunt, dat de regeering, krachtens de beginselen van de hooger-onderwijswet, *verplicht* zou zijn de stichting goed te keuren.

„Wij meenen", aldus de *N. R. Ct.* „dat artikel 170 der hooger-onderwijswet, waarbij is bepaald, dat de Kroon een stichting kan aanwijzen als bevoegd tot het instellen van een of meer leerstoelen, inderdaad en terecht facultatief is gesteld. Voor die opvatting pleit in de eerste plaats de inhoud van de bepaling zelf. Voordat de Kroon terzake eene beslissing neemt, moet het advies worden ingewonnen én van den Raad van State én van de curatoren der Rijksuniversiteit of van de technische hoogeschool, den senaat gehoord. Zou deze bepaling zin hebben, wanneer het er alleen om te doen was, na te gaan of het voorgestelde curatorium bestaat uit voldoend wetenschappelijke mannen en of de middelen van de stichting toereikend zijn te achten? Men zal het bezwaarlijk kunnen volhouden.

Wij vinden voor onze opvatting, dat de wet meer dan een formeel toezicht wil, bovendien steun in de door dr. Kuyper onderteekende memorie van toelichting tot het ontwerp van wet, waarbij o.m. het tegenwoordig artikel 170 in de hooger-onderwijswet werd ingevoegd."

Na deze opvatting uitgewerkt te hebben, vervolgt de *N. R. Ct.*:

„Uit de aangehaalde passage blijkt, dat de ontwerper van de betrokken wetsbepalingen wel degelijk een meer dan formeel toezicht voor oogen heeft gehad.

Het zou, zeker, in strijd met den geest van de hooger-onderwijswet zijn, indien de regeering aan een instelling de bevoegdheid tot oprichting van een universiteit of leerstoelen onthield op grond van de omstandigheid, dat een bepaalde geloofs-overtuiging of algemeene levensopvatting aan dat onderwijs ten grondslag zal liggen.

Hier echter geldt het nòch een geloofs-overtuiging, nòch een levensopvatting, welke tot het plan tot oprichting van de Utrechtsche leerstoelen heeft geleid. Deze stichting is in het leven geroepen door en met middelen van de Indische ondernemers. Hoe nuttig deze groep op zichzelf ook, voor Indië en Nederland, moge zijn, de opleiding van bestuurs-ambtenaren moet niet geschieden met behulp van leerstoelen, door de Indische ondernemers in het leven geroepen. Hun belangen toch in Indië kunnen herhaaldelijk botsen met die van de inheemsche bevolkingsgroepen. De bestuurs-ambtenaar heeft te staan boven dezen belangenstrijd, en mag, ook niet indirect tot één der groepen in eenige bijzondere betrekking hebben. Nochtans wordt die betrekking onvermijdelijk geschapen, wanneer de bestuurs-ambtenaar zijn opleiding genoten heeft aan een instelling, opgericht en instandgehouden met de middelen der Indische ondernemers.

Daarom achten wij het uit staatkundig oogpunt ontoelaatbaar zulk een belangen-groep, zij het door middel van een stichting, te vergunnen eene opleiding voor bestuurs-ambtenaren in het leven te roepen. Ook al zouden zij, die hun opleiding aan de Utrechtsche leerstoelen zullen hebben ontvangen, persoonlijk zich voornemen, de bestuurstaak in onpartijdigheid uit te oefenen, wegens hunne opleiding aan een „instituut", van ondernemerszijde in het leven geroepen, zal bij de bestuurden het vertrouwen in hun onpartijdigheid — noodzakelijk element voor het gezag van het bestuur — moeten ontbreken. De revolutionaire elementen zullen ongetwijfeld van de omstandigheid gebruik maken als een argument tegen het geheele Nederlandsche bestuur en tegen „het kapitalisme" en niet nalaten, daarmede het bestuursgezag te ondermijnen.

Het is op deze gronden, dat wij, ten spijt aan de hoogstaande mannen, die het curatorium zullen vormen, van oordeel blijven, dat de aanwijzing door de regeering van de nieuwe stichting als eene instelling, bevoegd tot het inrichten van leerstoelen voor de Indologische studie, een grove staatkundige fout zou zijn, waarvan het Nederlandsche bestuur en de Nederlandsche ondernemingen in Indië gelijkelijk de wrange vruchten zullen plukken."

Eenige beschouwingen over koloniale propaganda door middel van het Onderwijs

DOOR

KEES VAN HOEK

I.

„Potius deficere
quam desperare."

De leuze „belangstelling en kennis voor Indië" is verre van nieuw, integendeel, zij is reeds dikwijls in alle toonaarden geuit: van een stille verzuchting tot een met enthousiasme aangeheven strijdkreet. Waar wij toch kunnen aannemen dat dit onophoudelijke „frappez, frappez toujours" wel uitwerking gehad moet hebben, zelfs op onze harde Hollandsche koppen, wordt het tijd eens zonder de steeds schadende overdrijving na te gaan, hoe het nu in feite met onze moederlandsche belanstelling en de daaraan evenredige kennis staat. Immers alleen door de zuivere diagnose te stellen, door waardeerend te erkennen wat reeds geslaagd is, kan men tot het werkelijke besef komen van wat er nog gedaan moet worden, en dàt ontbrekende dan met dubbele energie aanpakken.

Het is in ons vaderland een gemeenplaats geworden, die altijd nog maar opgeld doet, met echt-Nederlandsche gerinschatting van al wat „eigen" is, af te geven op nationale toestanden. Tot die oude, afgereden stokpaardjes behoort ook te beweren, dat het er met die moederlandsche belangstelling voor Indië zoo allerlammenadigst bij zou staan.

Om te beginnen zouden wij erop willen wijzen, dat wij in vergelijking met het buitenland al een bijzonder goed figuur slaan. Men moet zich vooral niet op Brittannië beroepen, alsof daar een aan het

volmaakte grenzend koloniaal sentiment het Engelsche volk beheerschen zou. Ter staving dezer, sommigen misschien stout schijnende, bewering zouden wij willen wijzen op de ongezouten waarheden welke wijlen Lord Northcliffe daarover zijn landgenooten te slikken gaf. En zelfs maar een oppervlakkig kijkje bij onze beide Zuidelijke naburen, toont ons direct dat het voorbeeld ook dààr verre van te vinden is. Maar dit is, wat men in militaribus noemt, ,,dekking zoeken op je voorman'' waarmede we voor onze eigen belangen geen haar verder komen.

Maar nu onze eigen koloniale belangstelling onder de loupe nemend moeten wij, spijt traditioneel gekanker en nationaal genurks tot een optimistisch beeld komen. De belangstelling voor Indië wordt beduidend en merkbaar grooter. Om te beginnen geeft de groote pers een loffelijk voorbeeld door vrijwel dagelijksche berichtgeving en vooral ook door geregelde uitvoerige beschouwingen. De provinciale pers volgt haar voorbeeld ook in dezen zelfs met speciale Indische correspondenties; de periodieken en weekbladen trekken Indië geregeld binnen den aandachtssfeer van hun lezerskring; verschillende koloniale periodieken, als deze gids op de oudste en eereplaats, vinden in wijden kring hun weg. Voeg daarbij de diverse koloniale vereenigingen en hunne actieve werkzaamheid, de wetenschappelijke genootschappen en instituten, studieclubs, Indische weeken, vacantieleergangen, lezingen, filmavonden, tentoonstellingen, het gansche land door, jaarbeurs exposities, de goede verzorging van Indië op onze bibliotheken en leeszalen: alles wijst onmiskenbaar op een wakker worden — zij het dan ook langzaam aan — der volksconsciëntie. Ook de politiek heeft zich thans van Indië meester gemaakt, men moge dit misschien betreuren, maar in ons verpolitiekte vaderland kon dat op den duur niet uitblijven. Maar toch: men zal het gelukkig moeten prijzen, dat de tijden voorbij zijn waarin een enkeling zich alleen bij een Indische begrooting met de koloniën bemoeide; ook deze politieke belangstelling is voorzeker ontstaan uit een gelukkige en diepgaande vorming der publieke opinie. Last not least mag als een der belangrijkste factoren niet vergeten worden, de genegenheid die vooral in breede lagen van het eigenlijke volk voor Indië is ontstaan, een belangstelling die nu eens niet naar de portemonnaie uitgaat, integendeel, daaraan zware offers vraagt, gewekt als zij is door Missie en Zending, rechtstreeks den bruinen broeder zelf rakende zonder commercieele of egoïstische hoofdbedoelingen. Véél meer dan de buitenstaander vermoedt, heeft een breede schare in den lande daarin juist haar kennis over Indië opgedaan en is zich verwant gaan voelen met de Indische volkeren, onder dezelfde vlag levend.

Deze korte opsomming is een realiteit en juist dáárom geeft zereden tot een gezond en hoopvol optimisme. Maar al het goede

erkennende dat reeds in zulk een verheugende mate gedaan werd, komen wij analyseerend daardoor juist tot de slotsom, dat er ten deze bij het *onderwijs* zeker nog een groote lacune is, dat de behandeling van Indië bij het onderwijs eenige formidabele dosissen te kort komt, wat zich te scherper opdringt daar juist het onderwijs, en het onderwijs alléén, de mogelijkheid kan verwezenlijken die iedere propagandist dan toch als einddoel voor oogen staat: een kennis van Indië, zóódanig dat daaruit ontstaat een besef van saamhoorigheid, het besef dus van de groote belangrijkheid van den tusschen beide landen in den loop der eeuwen ontstanen band.

Vandaar dat het ons méér dan nuttig leek, door de omstandigheden aktueel tevens, eens na te gaan op welke wijze in de koloniale propaganda het onderwijs betrokken werd en ook wat daaraan in de toekomst verbeterd kàn en moet worden.

Bij een beschouwing over de koloniale propaganda middels het onderwijs, stipuleeren wij vooraf dat wij daarbij het Hooger Onderwijs uitsluiten. Niet omdat wij daarvan geen heil of nut zouden verwachten, ook niet omdat wij dat overbodig zouden vinden — verre van daar — maar om de simpele reden dat hier ,,des Pudels Kern'' de bewustwording der massa (om dat verschrikkelijke woord hier eens in een tam en edel verband te gebruiken) is. Vandaar dat wij ons voorshands alleen interesseeren in hoeverre de koloniale propaganda tot dusverre gevoerd werd en in de toekomst gevoerd kan worden, hij het *vormend* (lager, middelbaar en voorbereidend hooger) onderwijs.

Het zal zelfs den buitenstaander wel duidelijk zijn dat dan kan begonnen worden met het ,,Koloniaal Instituut'' [1]) de eereplaats af te staan, omdat zich deze vereeniging tot dusverre ongetwijfeld het intensiefst de koloniale propaganda aantrok niet alleen, maar vooral omdat het de eenigste organisatie in den lande is, die bij haar koloniale propanganda in het algemeen, het onderwijs in het bijzonder betrok.

De jaarverslagen dier vereeniging bevatten een schat van cijfers en feiten, vooral echter zoovele practische aanwijzingen, dat het geen onnutte moeite was deze geanalyseerd onder de welwillende aandacht te brengen van hen, die zich met de koloniale propaganda via het onderwijs bezig houden en die anders de lezing van jaarverslagen een te saaien kost vinden.

Aan de hand daarvan [2]) kunnen zijn werkzaamheden onderverdeeld worden vanaf de stichting tot aan 1918, het jaar waarin het zijn onderwijs-propaganda specialiseerde in het ,,Comité voor Indische Lezingen en Leergangen'' te Deventer.

Bij de stichting van het K. I. — thans reeds na luttele jaren uitgegroeid, zooals zijn promotors het zich gedacht hadden, tot het groote

centrum, waar wetenschap en practijk elkaar de hand rijken — is over de propaganda bij het onderwijs als-zoodanig met geen woord gerept. De ,,Memorie over de wording en het doel der vereeniging K. I.'' [3]) noemt het onderwijs zelfs niet bij name. Ook de statuten [4]), die meer gedetailleerd dan de voorbereidende memorie het voorgestelde doel aangeven en heel wat middelen ter bereiking van dat doel opsommen, zwijgen erover. Men zou het alleen onder kunnen brengen in den traditioneelen passus van ieder statuut ,,alle andere wettige middelen, die aan het doel bevorderlijk kunnen zijn''.

Dit neemt niet weg, gaarne wordt het erkend, dat van meet af aan het K. I. zoowel direct als indirect het onderwijs in zijn zegenrijke actie betrokken heeft. Een der eerste daden der pas opgerichte vereeniging is geweest het uitzenden van een deskundige naar Ned. Indië tot het vervaardigen van lichtbeelden over verschillende toestanden op maatschappelijk, agrarisch, commercieel- en ander gebied, een werkzaamheid, welke in den loop der jaren is uitgegroeid door aankoop, schenking, door een geregelde vernieuwing, moderniseering en vooral catalogiseering, tot de verzameling van waarlijk onovertroffen collecties films en lichtbeelden, welke het K. I. thans bezit en waarvan bijna een ieder, die de propaganda voor Indië in woord of geschrift diende, de profijten ondervond. Vanaf het eerste jaar behoorden vooral ook de onderwijsinrichtingen tot de aanvragers van lichtbeeldenmateriaal.

Eerst in het derde jaarverslag (1913) wordt den volke nadrukkelijk kond gedaan, dat de verg. ook bij wenschte te dragen tot verspreiding van de kennis van Indië onder de schooljeugd. Het eerst voor de hand liggende middel was ongetwijfeld den onderwijzers en den leerlingen der hoogere klassen van burgerscholen en gymnasia gelegenheid te geven, de door het K.I. gesubsidieerde lezingen bij te wonen.

Een voornaam hulpmiddel bij het onderwijs vormde van den beginne af de *schoolverzamelingen*, koloniale verzamelingen voor het aanschouwelijk onderwijs. Deze danken hun ontstaan aan het initiatief van wijlen F. W. van Eeden, directeur van het voormalige Koloniaal Museum te Haarlem, waaruit — zooals bekend mag verondersteld worden — het K. I. ontstond. Het Koloniaal Museum had reeds aan een 1000-tal scholen dergelijke verzamelingen afgestaan. Daar het Dept. van Binnenlandsche Zaken (waaronder toen Onderwijs ressorteerde) een subsidie van 3000.— gld. 's jaars verstrekte, werden alleen de openbare scholen ervan voorzien. Van jaar tot jaar is het K. I. met de verspreiding dier verzamelingen doorgegaan. De laatste uitgewerkte totaalstaat nemen wij hier over. Hij loopt tot het einde van het jaar 1918.

		Over de provincies verdeeld:	
Lagere Scholen	1891	Noord-Holland	348
Kweekscholen	47	Zuid-Holland	498
Normaalscholen	74	Zeeland	110
Handelsonderwijs	37	Utrecht	151
H. B. S.	70	Gelderland	258
Gymnasia en Lycea	27	Overijssel	137
Landbouwonderwijs	7	Limburg	103
Ambachtscholen	7	Noord-Brabant	234
Industrie- en Huishoudscholen	17	Drente	61
Inrichtingen van versch. aard	28	Friesland	130
		Groningen	174
		Buitenland	1
	2205		2205

Over de latere jaren kunnen wij alleen de totaalcijfers mededeelen, deze waren respect. 1919: 2385 — 1920: 2516 — 1921: 2661 — 1922: 2862, tot einde 1923 in totaal (die waarmede het Kol. Museum begonnen is inbegrepen) 3036 verzamelingen uitgereikt waren. Geregeld werden deze verzamelingen op verzoek der betrokken schoolhoofden nagezien en opgefrischt en voor zoover mogelijk vernieuwd en aangevuld. Langzamerhand werd bij de overgroote belangstelling een grondige reorganisatie der samenstelling noodzakelijk, die door de voorlichting der verschillende onderwijsspecialiteiten zoo doeltreffend mogelijk gemaakt werd en waarbij men de samenstelling der collectie aan een strenge critiek onderwierp. Deze organisatie kreeg in 1921 haar beslag.

Het aanschouwelijk onderwijs werd ook gediend doordat een serie van 170 schoolplaten op Indië betrekking hebbende [5]) tegen 40 gld. aan 84 Normaalscholen en 77 Mulo-scholen en Ulo-scholen verstrekt werd, die anders door de hooge prijs (170 gld.) niet tot aanschaffing hadden kunnen overgaan. Een aantal belangstellenden, die beseften dat het hier een zeer belangrijk hulpmiddel tot verspreiding van de kennis der koloniën onder de schooljeugd gold, hadden het K. I. daartoe door een som van ong. 14000.— gld. in staat gesteld. [6])

Ook bezorgde het K. I. de uitgave van een werk van Mevrouw Dr. C. J. Rutten—Pekelharing, dat in November 1916 het licht zag onder den titel „Verhalen over Indië voor Nederlandsche Jongens en Meisjes", een naar het oordeel van paedagogen bijzonder geschikt geacht leesboek om de Nederlandsche jeugd eenig begrip van ons Indië bij te brengen.

Een eerste serie voordrachten voor onderwijzers werd reeds in 1915 in 4 plaatsen gegeven. In Amsterdam vlochten de onderwijzers het behandelde in hun schoolonderwijs in; voor de aldus voorbereide leer-

lingen werden een 6-tal filmvoorstellingen gegeven, waarvan 3500 kinderen met 350 onderwijzers profiteerden. Ook het volgende jaar zag een dergelijke propaganda.

De dato 26 April 1917 wendde het K. I. zich in een omzendbrief tot een aantal vereenigingen, vooral met het doel de werkzaamheden van die verg., die ter verspreiding van kennis omtrent Indië werkten, te centraliseeren en het ongekend van elkander werken te vermijden. Het gebeurde nml. nog maar al te dikwijls, dat in eenzelfde seizoen voor een bepaald milieu te vaak of te veel voorkomende koloniale onderwerpen werden behandeld om de belangstelling van het publiek te kunnen blijven wekken. In veel gevallen leidt het zelfstandig optreden tot onnoodige versnippering van krachten, verspilling van tijd en arbeid, terwijl bovendien door de verdeelde belangstelling voor elk der betrokken lichamen, het resultaat der actie geringer was dan daarvan verwacht mocht worden. Het is deze wensch tot een gezonde centralisatie geweest welke in October 1917 leidde tot instelling van een „*Comité voor Indische Lezingen en Leergangen*" [7]), welks taak zich in de volgende onderdeelen splitsen laat:

a. Het samenstellen van een nauwkeurige boekhouding, vermeldende op welke plaatsen, op welke data, ten behoeve van welke vereenigingen, over welke onderwerpen en door welke personen in het afgeloopen jaar spreekbeurten werden verricht;

b. het verzamelen van de in de dagbladen gegeven overzichten van de gehouden voordrachten;

c. het opsporen van personen, bekwaam en geschikt om de propaganda te dienen, hetzij door zich te belasten met een of meer voordrachten, hetzij door leergangen op zich te nemen die aan de eischen van subsidieering van Regeeringswege voldoen;

d. het onderwerpen van dat programma, met vermelding van alle ter beoordeeling daarvan vereischte gegevens, aan de goedkeuring der besturen der aangesloten vereenigingen, ieder voor zoover het haar toegedachte aandeel in de bestaande actie betreft;

e. het voorbereiden van de uitvoering der goedgekeurde onderdeelen van het programma met overlating van de plaatselijke organisatie aan de betrokken vereenigingen zelve;

f. het verleenen van bemiddeling tot beschikbaarstelling van aanschouwingsmateriaal, strekkende ter verduidelijking of aanvulling van lezingen of leergangen;

g. het verleenen van bijstand tot samenstelling van nieuwe of vervollediging van reeds bestaand aanschouwingsmateriaal, tot organiseering van bij de gehouden voordrachten aansluitende kleine tentoonstellingen, museum-bezoeken enz.

Naast de gedachte van een centraal-comité tot samenwerking, ter verzekering van een stelselmatige uitvoering der koloniale propaganda,

had het comité-Zeijlstra [8]) van meet af aan tot doel de ontwikkeling der koloniale kennis bij den onderwijzer. Zijn eerste jaarverslag verklaart reeds dat aan de koloniale kennis van den onderwijzer veel zoo niet alles ontbreekt, de gunstige uitzonderingen niet te na gesproken. [9])

Er bestond reeds een ,,Indische Commissie'' van het Nederlandsche Onderwijzers Genootschap, ten einde de medewerking van dat genootschap aan cursorische voordrachten over de Nederlandsche koloniën, in het bijzonder voor onderwijsgevenden te regelen. Vanwege het Departement van Koloniën waren immers in de jaren 1914—1917 in het geheel 5 leergangen ieder van 20 voordrachten gehouden. In den beginne was de belangstelling gering, eerst toen het wantrouwen in onderwijskringen, dat het Departement van Koloniën werving van onderwijskrachten voor Indië op het oog zou hebben, verdween, werd de deelneming bevredigend. Daar het N. O. G. meende dat naast de leergangen der Regeering ook plaats was voor het particulier initiatief, nam het ook zelf krachtig de organisatie van leergangen ter hand. Ook de Verg. voor Christelijk Volksonderwijs en de stichting R. K. Leergangen lieten zich niet onbetuigd.

De opmerkingswaardige activiteit dezer organisaties levert wel het sprekendst bewijs — alsof dat nog noodig ware! — dat men in onderwijskringen van de absolute onvoldoendheid van het op de kweekscholen over Indië gegeven onderwijs overtuigd was. Het feit, dat het Ministerie van Koloniën aanvullend onderwijs daarover moest verstrekken, geeft veel te denken over de zorg, waarmede de afdeeling Onderwijs van het Dept. van Binnenlandsche Zaken de koloniën omgaf. Het is een frappant staaltje van ,,indepartementale samenwerking''!

Het Comité-Zeijlstra stippelde zich zijn werkzaamheid in vijf groote lijnen uit, te weten:

A. Indische leergangen voor onderwijzers(-essen);
B. Koloniale vacantiecursussen voor geographen;
C. Bemoeiingen inzake koloniale litteratuur;
D. Propaganda voor de kennis der koloniën op gymnasia, middelbare scholen en opleidingsinrichtingen voor onderwijzers(-essen);
E. Vrije voordrachten en lezingen over koloniale onderwerpen.

Van den beginne af aan is zoowel door het K. I. als later door het Comité-Zeijlstra van de grondstelling uitgegaan, dat het voornamelijk noodig was bij de onderwijzers zelve belangstelling voor Indië te wekken, omdat zij degenen zijn, die deze belangstelling op hunne leerlingen moesten overplanten en zij het beste kunnen beoordeelen in welken vorm dit dient te geschieden. Uit dezen gedachtengang ontstonden de Indische leergangen voor onderwijzers (sub A.), welke hun de noodzakelijke kennis over onze koloniën moest bijbrengen, noodzakelijk, omdat deze daardoor alleen hun leerlingen goed konden voor-

lichten, waartoe het kweekschool-onderricht geen voldoenden ondergrond bood.

Vóór dien waren de cursussen slechts in los verband gegeven, in 1918 echter begon het Comité-Zeijlstra een systematische actie. Ten gevolge daarvan werden gegeven in 1918: 10 cursussen in verschillende plaatsen, in 1919: 7 — in 1920: 4 — in 1921 eveneens 4 — in 1922: 5 en in 1923: 3. Daar waar bereids een cursus gehouden was, werden zoo mogelijk *vervolgleergangen* georganiseerd: 14 in 1921 en 5 in 1922. In totaal zijn dus tot en met December 1923 33 leergangen en 19 vervolgleergangen georganiseerd.

Het zou ondoenlijk zijn al het betreffende cijfermateriaal dat de jaarverslagen bevatten hier weer te geven. Voor de strekking van dit artikel is dit echter ook niet noodig. Wij volstaan met te wijzen op de beteekenis dier cijfers, waarbij in het oog valt, dat over het algemeen slechts de helft der deelnemers diè personen waren, voor wie toch feitelijk de leergang gehouden werd: onderwijzers. Bovendien, en dat maakt het resultaat nòg pooverder, van die helft volgde gemiddeld maar weer nauwelijks 50 % geregeld den cursus, voor een leergang toch wel een éérste vereischte! ,,Deze cijfers zijn vrij zeker te laag'' aldus luidt de geijkte uitdrukking, die in *ieder* jaarverslag constant terugkeert. Ten slotte houde men in het oog, dat de groote steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht absoluut niet bewerkt werden. Gerekend het groote bevolkingsdeel, dat deze 4 metropolissen te zamen percentsgewijze op de totaalbevolking van ons land uitmaken, maakt dat het resultaat nòg bedroevender. Vooral als men bedenkt, dat juist die groote steden de centra van belangstelling en kennis voor ons Indische Rijk zouden moeten zijn.

Hetzelfde systeem, meerdere kennis aan den leerling door meerdere kennis van den leeraar, toegepast bij het middelbaar- en gymnasiaal onderwijs, gaf het aanzien aan de *koloniale vacantiecursussen voor geographen* (sub. B.), iedere kerstvacantie gedurende 3 dagen te Amsterdam gehouden. In 1920 begonnen, staan ons daarover dus de cijfers van 4 jaren ter beschikking. In 1920 werden ze bezocht door 46 studenten voor de acte M. O. Aardrijkskunde en door 106 leeraars, totaal 152 deelnemers. In 1921 waren deze cijfers respect. 47 en 77, totaal 124 — in 1922: 31 en 67, totaal 98 en over 1923: 42 en 74, totaal 117. Florissant zijn ook deze cijfers niet bepaald.

Al schreven wij boven dit artikel als motto het oude Latijnsche agadium ,,dat het beter is te kort te schieten dan te wanhopen'', toch moge hier wel nagegaan worden, waaraan dan dat tekort schieten te wijten valt. Immers —, het zij hier met volkomen publicistische objectiviteit geconstateerd en men behoeft nu juist geen zwartgallig pessimist te zijn om tot deze waardeering te komen — het *succes* (men overtuige zich ter dege dat wij niet schrijven: het *werk*) van

het Comité-Zeijlstra op de twee voornaamste punten van zijn programma na zes jarigen werktijd is ,,dunnetjes''. Dit is niet de somma van een speciale ,,art de grouper les chiffres'', het is de getrouwe weergave der officieele gegevens en cijfers, zooals een ieder die zal kunnen nagaan. Waaraan is dat dan toe te schrijven?

De toenmalige voorzitter van het Deventersche Comité, de heer Van Rees, heeft er op gezinspeeld toen hij de bezwaren, uiteenzette die aan de huidige regeling kleven en die voortvloeien uit het gemis aan rechtspersoonlijkheid, uit het niet beschikken over eigen financiën en de afhankelijkheid van andere lichamen voor de uitvoering der plannen. Maar het toen door hem in groote lijnen geschetste beeld van een lichaam, dat die bezwaren zou ondervangen [10]), is om ondoorgrondelijke redenen nooit tot uitvoering gekomen, er is zelfs nooit meer over gerept!

Te verwonderen is dit talmen, omdat de urgentie dezer hervormingen vooral opvalt als men bedenkt, dat de organisatie in een bepaalde plaats afhankelijk is van de bereidwilligheid van eenige plaatselijke vereenigingen om het initiatief te nemen. Als gevolg hiervan zijn bijv. alléén in den winter 1917/1918, 5 voorgestelde leergangen niet tot stand kunnen komen.

Dat daardoor de activiteit van den energieken leider van het Comité en diens inderdaad onvergelijkelijke verdiensten voor de koloniale propaganda niet afgemeten mogen worden naar het behaalde succes, spreekt wel vanzelf. Als een typisch staaltje hoe omgekeerd evenredig het succes aan zijn activiteit is, dienen eenige cijfers, die door Dr. Zeijlstra ter bestuursvergadering van 20 April 1920 medegedeeld zijn: [11]) wat betreft algemeene voordrachten ontving hij op een aanbod aan 40 plaatselijke vereenigingen slechts van 17 antwoord met het praktische resultaat dat er in 19 gevallen een lezing heeft plaats gehad, cijfers die in hun simpelheid welsprekend zijn! Men ergert zich nog meer wanneer men bedenkt dat het hier gold een geheel klaargemaakte lezing, ten deele zelfs nog bekostigd, waarbij de grootste helft der besturen niet de elementaire beleefdheid had ten minste te antwoorden. Het is deze verregaande lamlendigheid die de resultaten van Dr. Zeijlstra's stagen arbeid zoo verkleint.

Maar een zéér voornaam punt, dat ongetwijfeld mede groote schuld aan het geringe succes draagt, is de egocentrische ligging van het Deventersche Comité en de absolute noodzakelijkheid van een persoonlijke aanraking met de plaatselijke autoriteiten. Daarover spreken wij echter straks uitvoeriger in ander verband.

Daar naast het gesproken woord ook het geschrevene een machtige factor is voor het verbreiden van kennis over onze koloniën, dienen ook de bemoeiingen van het Comité-Zeijlstra inzake de *Koloniale Litteratuur* (sub. C.) gememoreerd te worden. Wekt het gesproken

woord belangstelling, het geschrevene is in staat den wakker geworden drang naar meer en beter weten te bevredigen. Beide vullen elkaar aan. Naast het op voorstel van het Comité-Zeijlstra uitgegeven seriewerk „Cursorische voordrachten over de Nederlandsche Koloniën", zou een aantal boekwerken te noemen zijn door zijn bemiddeling tegen gereduceerde prijzen beschikbaar gesteld.

Een zijner lievelingsdenkbeelden was: iederen daarvoor in aanmerking komende onderwijzer behulpzaam te zijn bij wat men de kern van een eigen kolonialen handboekerij zou kunnen noemen, de verstrekking tegen zeer matigen prijs van een kolonialen atlas, zoomede een aardrijkskundig en geschiedkundig leerboek. Daartoe kocht het Ministerie van Koloniën dan ook voor rekening van den lande eenige boekwerken aan. Maar opdat de onderwijzer de Oost en de West voor zijn toehoorders tot iets levends kan maken, daarvoor behoeft hij reisbeschrijvingen, schetsen van land en volk en meer kostbare, boven het populaire uitgaande op wetenschappelijke leest geschoeide handboeken, die natuurlijk niet op bovenvermelde wijze ter beschikking gesteld kunnen worden. Maar om ook daarin te voorzien stelde het Comité-Zeijlstra een koloniale boekenverzameling samen, die men bij de leergangen tentoonstelde, terwijl een beschrijvende catalogus uitgereikt werd. De leeslust werd daardoor opgewekt, verzoeken tot aanschaffing aan bibliotheekbesturen volgden. Ook rechtstreeksche propaganda ter opwekking tot aankoop van goede boeken over koloniale litteratuur werd bij de besturen van openbare leeszalen, arrondissementsbibliotheken en andere plaatselijke boekerijen die voor den onderwijzer openstaan, gevoerd.

Punt D. van zijn programma, de *propaganda voor de kennis der koloniën op gymnasia, middelbare scholen en opleidingsinrichtingen voor onderwijzers*, is steeds het stiefkind van het Comité-Zeijlstra geweest; ondanks eenige schoone tirades er aan gewijd, heeft het nooit veel genade in de oogen der bestuurderen mogen vinden. Door het te veel leggen van het zwaartepunt zijner taak op de leerkrachten, is de heilzame directe actie bij de leerlingen te sterk naar den achtergrond gedrongen. Wij kunnen hier twee punten onderscheiden: zoowel de verbetering van het bestaande onderwijs als het doen houden van lezingen voor de leerlingen dier scholen. Ten aanzien van het eerste punt besloot men tot de instelling van een commissie, die een rapport zou uitbrengen inzake het onderwijs en de kennis van de Nederlandsche koloniën op gymnasia, middelbare scholen en inrichtingen tot opleiding van onderwijzers hier te lande. Ongetwijfeld een toe te juichen maatregel, daar er tot dusverre geen nauwkeurig onderzoek was verricht naar de oorzaken van den onbevredigenden toestand van dat onderwijs en naar de wegen, die tot verbetering zouden kunnen leiden. Wij komen op dit Rapport, dat onder de stof valt, welke wij voor een tweede artikel reserveerden, later uitvoerig terug.

Wat het andere punt aangaat: het doen houden van lezingen over koloniale onderwerpen, is de actie van het Comité-Zeijlstra begonnen op den basis der rapporten afgestaan door wijlen den heer A. G. Boes (destijds schoolopziener te Haarlem) en door den heer L. E. Dom van Rombeek, den chef van den Inlichtingsdienst aan het Departement van Koloniën, die beiden door hun persoonlijke op dit gebied gevoerde actie uit ervaring daarover voorlichting konden geven. Het is alleszins interessant daaruit eenige bijzonderheden openbaar te maken.

De heer Boes gaf een serie van 5 lezingen met lichtbeelden Zaterdags- of Woensdagsavonds van 7—9 uur. De deelname was zóó groot — 223 leerlingen van 6 verschillende inrichtingen van M. O. te Haarlem hadden zich opgegeven, waarvan het opkomstpercentage tegen de 90 % liep — dat twee groepen geformeerd moesten worden. Het feit, dat bijv. een der Directeuren steeds van zijn belangstelling blijk gaf, had tengevolge, dat de leerlingen zijner school bijna voltallig aanwezig waren. Deze lezingen hadden niet het werven van krachten, maar uitsluitend het wekken van belangstelling en het kweeken van kennis ten doel. De heer Boes is na een ervaring van ongeveer 200 Indische lezingen tot de overtuiging gekomen „dat met lezingen voor onze aan„komende en studeerende jongelingschap meer is te bereiken dan met „lezingen voor volwassenen. En er moet in deze richting véél meer „gedaan worden want het is met de kennis van Ned.-Indië bij de „jeugd die de scholen verlaat, zeer treurig gesteld, zelfs bij de besten. „Omtrent de inrichting van bestuur, de inlandsche samenleving, de „groote cultures, de verkeersmiddelen en dergel. zijn meestal de meest „elementaire begrippen niet aanwezig, zooals mij bij deze lezingen weer „is gebleken". De heer Boes voorspelt dan ook veel succes, vooral wanneer men zich zal weten te verzekeren van den steun en medewerking der directies en gemeentebesturen.

De nota-Van Rombeek behandelde diens lezing over de werkkring bij het B. B. in Ned.-Indië, gehouden in 44 verschillende plaatsen vnl. in de avonduren, daar dan de opkomst het grootst was. De heer Van Rombeek gewaagt daarbij van de belangstelling van autoriteiten, ouders en pers, van vleiend oordeel en vooral van de gunstige nawerking. Hij roemt in het Zuiden ook de medewerking der geestelijkheid, die het welslagen zijner plannen zeer had bevorderd.

Op de vergadering van het Comité-Zeijlstra van 12 Juni 1918 hebben beide heeren deze nota's uitvoerig mondeling toegelicht en nog eens uitdrukkelijk naar voren gebracht, dat deze vorm van propaganda naar hun ervaring meer uitwerkt dan welke andere ook. De eenigste moeilijkheid was daarbij alleen dat het schoolrooster geen tijd beschikbaar heeft, zoodat deze dan buiten de schooluren gevonden diende te worden.

In het licht van deze gunstige ervaringen is in den winter 1918/

1919 het Comité-Zeijlstra begonnen met een dergelijken cursus te Utrecht, waar de heer Joustra een 6-tal voordrachten hield op Donderdagavonden (wijl deze op de vrije Woensdagmiddagen volgden) van half 8—half 9. Over 7 middelbare scholen (waaronder 2 gymnasia en 1 kweekschool) gaven zich 106 leerlingen op, waarvan het opkomstpercentage tusschen de 50—80 % varieerde. De gemeente Utrecht had haar medewerking verleend. De uitslag was van dien aard, dat besloten werd door te gaan met dezen vorm van propaganda. Voor het volgende seizoen zegde de gemeente Den Haag haar steun toe, zoodat daar in het voorjaar 1920 een iets uitgebreider cursus kon plaats hebben. In hetzelfde jaar werden te Amsterdam een tweetal voordrachten gehouden over den mijnbouw in Nederlandsch-Indië voor de leerlingen van de hoogste klassen der beide openbare handelsscholen.

Hoewel deze uitslagen toch alle redenen tot tevredenheid, ja tot voldoening gaven, bij uitstek bevoegden deze actie de meest vruchtbare noemden, zwijgen de jaarverslagen 1921 en 1922 over deze zóó aanbevolen en zóó geschikt gebleken actie. In het jaarverslag 1923 komt dat onderdeel van de gestelde taak weer opduiken, zij het dan alleen maar om te verklaren, dat..... deze rechtstreeksche propaganda op de scholen niet dan bij uitzondering op den weg van het Comité ligt. En dat terwijl men klaagt over de merkbare verflauwing der belangstelling voor Indië, onder den oorlog zoo groot! En dat terwijl de leergangen en ook de vacantiecursussen lang niet dàt succes hadden van de beproefde rechtstreeksche actie! Begrijpe wie het begrijpen kan!

Bij de algemeene beschouwingen waarmede wij dit artikel openden, hebben wij reeds aangetoond, dat de behandeling van Indië bij ons vormend onderwijs zéér onvoldoende was. Wanneer echter daarin afdoende verbetering zou kunnen gebracht worden, dan zou er werkelijk nog maar weinig te wenschen overblijven. Want dàn zou iedereen straks bezitten een gezonde dosis kennis waarop niet alleen vruchtbaar voortgebouwd zou kunnen worden, doch die zelfs voor een goed begrijpen en liefhebben van Indië voldoende zou zijn.

Ter bereiking van dat einddoel en omdat juist het tegenovergestelde onze bedoeling was van alleen maar weer eens „words, words" toe te voegen aan de vele die al nutteloos over dat onderwerp „verkankerd" waren, hebben wij getracht spijkers met koppen te gaan slaan, voor zoover de omstandigheden ons dat ten minste toelieten.

Een *Voorloopig Indisch Onderwijs Comité* werd gevormd, dat naar buiten trad door een oproep onderteekend door de voornaamste autoriteiten op koloniaal en onderwijsgebied, oud-ministers, kamerleden, hooge Indische ambtenaren, hoogleeraren, journalisten en vertegenwoordigers van vrijwel alle onderwijs-organisaties, neutrale en confes-

sioneele, kortom alle schakeeringen in den lande, van de ethischen tot hun antagonisten [12]). Wij geven dezen ,,Oproep'' ter volledige documentatie over het onderwerp, hier in extenso weer:

,,Het is een feit dat bij het overgroote deel van ons volk de belang-
,,stelling voor onze Indiën zoo goed als geheel ontbreekt en de door-
,,snee Nederlander er nog een geheel onvoldoende voorstelling van
,,heeft dat, volgens het eerste artikel onzer Grondwet, het Koninк-
,,rijk der Nederlanden het grondgebied van Nederland, Nederlandsch-
,,Indië, Suriname en Curaçao omvat.

,,Het trekt dan ook de aandacht, dat kennis van Oost- en West-
,,Indië op het leerplan van de meeste onderwijsinrichtingen eene, in
,,verhouding tot de beteekenis dier landen, veel te ondergeschikte
,,plaats inneemt. Wij gelooven niet mis te tasten, wanneer wij zeggen
,,dat op de scholen in Indië en in de West meer kennis omtrent
,,Nederland wordt verkregen dan hier te lande omtrent de streken in
,,het overzeesche.

,,Dat dit te betreuren is, behoeft geen betoog. Kennis van land en
,,volk is de noodzakelijke voorwaarde om den weg te banen tot
,,onderling begrijpen en waardeeren, welke weer noodig zijn om
,,samenwerking tusschen de volken van het Koninkrijk der Neder-
,,landen in Europa, Azië en Amerika te verkrijgen en het bewustzijn
,,levendig te doen worden van onderlinge saamhoorigheid.

,,Door deze overwegingen geleid, hebben ondergeteekenden zich
,,aaneengesloten tot een Voorloopig Indisch Onderwijs Comité, het-
,,welk zich ten doel stelt de verspreiding van kennis omtrent Oost-
,,en West-Indië op de scholen in Nederland te bevorderen.

,,Naar het hun voorkomt, is hierdoor een taak aangewezen tot ver-
,,vulling, waarvan allen in Nederland, zonder onderscheid van gods-
,,dienstige of politieke richting, kunnen en ook behooren mede te
,,werken.

,,Het Comité stelt zich voor, daartoe de medewerking in te roepen
,,van reeds bestaande instituten, comité's en vereenigingen, deze
,,waar noodig te steunen, voorts daartoe bevoegde personen te ver-
,,zoeken zich met de autoriteiten in verbinding te stellen, ten einde
,,de noodige maatregelen voor de scholen te beramen.

,,Zij zijn overtuigd te zullen slagen, omdat zij rekenen op de vol-
,,ledige medewerking van de autoriteiten, de betrokken hoofden en
,,directies, op alle in dit verband in aanmerking komende organisaties
,,en vereenigingen, en niet in de minste plaats op de scholieren, wier
,,belangstelling zal worden gewekt en behouden door zooveel mogelijk
,,aanschouwelijk en populair onderwijs in de hoogere klassen der lagere
,,scholen en door het houden van lezingen, cursussen, causerieën enz.
,,over Indië in den ruimsten zin des woords te geven, door lichtbeel-
,,den, films en ander demonstratiemateriaal verduidelijkt en aan-

,,trekkelijk gemaakt, ook bij het Voortgezet-, Middelbaar- en Gymna-
,,siaal Onderwijs.

,,Maar vooral rekenen zij te slagen door hun overtuiging den steun
,,van het geheele Nederlandsche Volk te verkrijgen.

,,En zij beginnen daarom iederen Nederlandschen man en iedere
,,Nederlandsche vrouw, van welke maatschappelijke positie ook, die
,,met hun streven in beginsel instemt, te verzoeken, hun daarbij daad-
,,werkelijken steun te verleenen, door een adhaesie-betuiging aan den
,,laatstondergeteekende te willen doen toekomen''.

Deze oproep die in alle avondbladen van 24 Maart 1923 verscheen, had tot uiteindelijk gevolg de oprichting eener vereeniging ,,*Indisch-Onderwijs-Comité*'' waarvan de Statuten [13]) bij art. 3 als *doel* aangeven: ,,De bevordering van kennis omtrent Oost- en West-Indië bij het Nederlandsche Volk in hoofdzaak door middel van het onderwijs'', welk doel zij zal trachten te bereiken — art. 4 — door:

1e. zich voortdurend op de hoogte te stellen van de plaats, welke de Indiën bij het onderwijs in Nederland zoowel op de leerplannen als bij de exameneischen innemen en zoo noodig bij de autoriteiten uitbreiding en verbetering daarvan te bepleiten;
2e. het onderwijs over de Indiën belangwekkender te maken door het ter beschikking stellen van lichtbeelden, rolprenten en andere aanschouwingsmiddelen;
3e. het doen houden van lezingen, besprekingen, en voordrachten over de Indiën;
4e. samenwerking met daarvoor in aanmerking komende lichamen, die in dezelfde richting werken als de vereeniging I. O. C.;
5e. andere wettige middelen, die aan het doel bevorderlijk kunnen zijn.

Van den beginne af aan heeft ons bij onze plannen een wijdvertakte organisatie voor oogen gestaan. Reeds het eerste communiqué [14]) deelt mede, dat in principe door de uitvoerende commissie besloten was, met centrale zetel te Den Haag een organisatie uit te bouwen in een onderverdeeling van provinciale sub-comité's gevestigd in de hoofdplaats van iedere provincie. De constitueerende vergadering heeft deze basis echter in zooverre verzwakt, dat de statuten niet, zooals wij voorgesteld hadden, de provinciale kringen imperatief voor zouden schrijven, maar aan het bestuur ,,wanneer daartoe aanleiding bestaat'' het recht geven deze in het leven te roepen. [15]) Alleen is gezorgd dat het algemeen bestuur bestaat uit een vertegenwoordiger van iedere provincie.

Resumeeren wij in het kort hetgeen het I. O. C. in de 16 maanden van zijn bestaan — immers 1 Mei 1923 trad de vereeniging in werking — gepresteerd heeft, dan treft op de eerste plaats een request aan den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen [16])

waarin dezen autoriteit dank gebracht wordt voor de nieuwe K. B. betreffende het onderwijs op de kweekscholen en de examens voor onderwijzers(-essen), waarin bepaald werd dat, voor zoover het vak *aardrijkskunde* betreft, evenveel aandacht behoort te worden geschonken aan de Nederlandsche gewesten buiten Europa als aan Nederland. Naar aanleiding daarvan verzocht het I. O. C. die heilzame bepaling ook uit te breiden tot de vakken: geschiedenis, staatsinrichting en kennis der natuur.

Wie dit request aandachtig leest — er zij terloops vermeld dat in zijn argumentatie het I. O. C. zeer terecht den nadruk vooral ook legt op het steeds stijgende bevolkingsoverschot, in ons kleine land met zijn nu eenmaal beperkte mogelijkheden, voor welke bevolkingsoverschot Indië zeker een prachtig arbeidsveld zou vormen — herkent de redactie van het ongetwijfeld meest deskundige lid van het dagelijksch bestuur, het Kamerlid Tilanus, secretaris van den Onderwijsraad. Men vergelijke daarvoor maar met dit request eenige passages uit diens rede in de Tweede Kamer op 1 Mei 1923 uitgegesproken, waaruit wij citeeren: „Ten aanzien van deze vakken, de „meer intellectualistische vakken, heb ik een specialen wensch, die „betreft het onderwijs in de aardrijkskunde, de geschiedenis en de „natuurkunde. Deze wensch is opnieuw bij mij versterkt, toen ik j.l. „Zaterdagmiddag aanwezig was bij de oprichting van het I. O. G., „waarmede U zelf, Mijnheer de Voorzitter, en vele leden dezer „Kamer hun instemming en sympathie hebben betoond.

„Het doel van dit Comité is door middel van onderwijs belang„stelling te wekken voor Indië. De kennis, ik bedoel de aardrijks„kundige, geschied- en natuurkundige kennis van dat machtige „Indische Rijk, waar sinds eeuwen de Nederlandsche driekleur waait, „is bij ons volk niet groot.

„Op de lagere-schoolbanken leert men veelal na de aardrijkskunde „van de stad, de provincie en het eigen land die van de Europeesche „landen en daarna van de andere werelddeelen, waaronder dan ook „Nederlandsch-Indië wordt gerangschikt.

„De heer Bulten spreekt dit tegen. Het kan zijn, dat hij, met zijn „meerdere ervaring op dit gebied gelijk heeft, maar bij wat ik er van „gezien heb, komt het onderwijs van onze koloniën veelal achteraan.

„Dit lijkt mij absoluut niet goed. Ons volk moet worden opgewekt „de vleugels uit te slaan naar dat prachtige land. In dezen tijd van „economische malaise is er misschien durf voor noodig om op die „Nederlandsche eilanden iets aan te pakken, maar wanneer ik er de „aandacht op mag vestigen, dat gedurende de laatste 50 jaren de „bevolking van ons land is verdubbeld, wanneer ik in herinnering „mag brengen het debat, verleden week hier gehouden over de schrik„barende werkeloosheid, dan zal iedereeen moeten toestemmen, dat

„het noodzakelijk is dat nieuwe velden van arbeid worden blootge-
„legd en dat de geesten wakker gemaakt worden voor de belangstel-
„ling in dat arbeidsveld. Daarvoor is noodig kennis van en liefde
„voor land en volk en geschiedenis van het Nederlandsche eilanden-
„rijk.

„Wanneer dat op de kweekscholen niet als iets bijzakelijks wordt
„beschouwd, dan moet daarvan invloed op ons volksleven uitgaan."[17])

Hoewel het idee der promotors vooral ook op het Middelbaar Onderwijs sloeg en zeker ook de belangstelling der adhaesie-betuigers in voornaamste mate zich daarop concentreerde, is men begonnen met zich te gaan beperken tot het Lager Onderwijs, door het Bestuur gemotiveerd [18]) ter vermijding van concurrentie met het K. I. dat — nota bene! — reeds 3 jaren lang zich niet meer met directe actie bij het M. O. bemoeide! Het overleg dat met het K. I. gaande was, zou dan beslissen in welke richting de bemoeiïngen van het I. O. C. zich zouden gaan uitstrekken.

De j.l. zomervergadering [19]) kon als eenigst optimistisch geluid de oprichting van een afdeeling Nijmegen (de voorloopige provinciale Geldersche kring dus) melden, dank zij het initiatief en de leiding van Prof. Dr. T. Brandsma O. C. aldaar. Een afdeeling Drente werd in voorbereiding aangekondigd. Voeg daarbij nog eenige losse lezingen, een tentoonstelling en voilà..... tout! Het moet erkend worden: de bijna in barensnood verkeerende bergen hebben wel een héél klein muisje voortgebracht. Het gepresteerde is wel héél weinig als somma van actie over zestien maanden. Wij hebben hiervoor geconstateerd, dat de werkzaamheid van het Comité-Zeijlstra nu ook niet bepaald verbluffend was, maar zeker is daar nog beduidend méér gedaan dan bij het I. O. C.

Een beschouwing over de *onderlinge verstandhouding* tusschen de beide lichamen die thans — eenigszins euphemistisch klinkt de uitdrukking wèl — op onderwijsterrein de koloniale propaganda voeren, moet hier uiteraard een voorname plaats innemen.

Van zijn oprichting af heeft het I. O. C. getracht met het Comité-Zeijlstra door gemeenschappelijk overleg zich een terrein af te bakenen, waardoor concurrentie uitgesloten zou worden. Zelfs nog voordat het Voorloopig I. O. C. naar buiten trad, is er intra muros voorgesteld, dat het Comité-Zeijlstra voort zou gaan met zijn leergangen voor onderwijzers en geographische vacantiecursussen voor leeraars, maar dan aan het I. O. C. de directe propaganda op de scholen zou overlaten. Niet alleen dat dit een rationeele, in de praktijk gemakkelijk door te voeren verdeeling leek, maar ook springt direct in het oog dat het voor het Comité-Zeijlstra zeer gemakkelijk was dit terrein aan het I. O. C. over te laten. Men is niet tot overeenstemming kunnen komen. En wat in vertrouwelijk samenzijn niet bereikt kon

worden, leed natuurlijk heelemaal schipbreuk bij de officieele gedachtenwisseling. Op haar verzoek tot samenwerking is een weigering aan het I. O. C. het antwoord geweest. Het laatste Jaarverslag van het K. I. meldt daarover, dat aan het einde van 1923 een vergadering van het Comité-Zeijlstra bijeengeroepen was, ten einde aan den Raad van Beheer van het K. I. advies uit te brengen betreffende het ten opzichte van het I. O. C. in te nemen standpunt. En het jaarverslag gaat aldus voort: ,,De aanwezige leden, hoewel in beginsel sympathiek ,,staande tegenover elk streven, dat verbreiding van kennis van de ,,Indiën bij het Nederlandsche Volk beoogt, betreurden eenstemmig ,,de oprichting van het I. O. C. naast het Comité voor Indische Lezin-,,gen en Leergangen als overbodig en dus, met het oog op versnip-,,pering van krachten ongewenscht. Zij waren daarbij van oordeel dat ,,het I. O. C. noch door hetgeen het sedert zijn oprichting had ge-,,daan, noch door de waarborgen, die het bood, voor krachtigen ,,arbeid in de toekomst, zich bestaansrecht had verworven, en achtten ,,daarom geen termen aanwezig de wijze van werken van het Comité ,,voor Ind. Lez. en Leergangen te herzien, door samenwerking aan ,,te gaan met het I. O. C. of zich terug te trekken uit eenig deel van ,,zijn arbeidsveld. [20])

Aan beide kanten wordt hier een opmerkelijke overdrijving ten toon gesteld. Kort na de oprichting van het I. O. C. schreef zijn president: ,,Daar ons Comité het brengen van meerdere kennis aangaande de ,,Indiën op eene geheel andere wijze beoogt dan de reeds bestaande in-,,stellingen, moesten wij wel een afzonderlijke vereeniging stichten''.[22]) Deze reden is wel ongelukkig onder woorden gebracht, want in het algemeen genomen beoogt het K. I. door zijn Deventersche succursale het brengen van die kennis op vrijwel *gelijke wijze*. Maar wanneer wij alleen naar de praktijk zien dan doet de uitlating van het Comité-Zeijlstra: ,,Wij achten geen termen aanwezig ons terug te ,,trekken uit eenig doel van ons arbeidsveld'' wel zéér komisch aan omdat er bij dat ,,arbeidsveld'' terreinen zijn waar moeilijk van ,,terugtrekken'' gesproken kan worden wijl men er niets meer op onderneemt, en dat zijn juist die terreinen waarop het I. O. C. wil gaan werken.

Im groszen Ganzen is de toestand nu zoo, dat het Comité-Zeijlstra niet voldoende kracht kan ontplooien, en men niet kan verwachten dat iedereen zóó voldaan is over zijn arbeid, dat poging daarnaast overbodig zou mogen geacht worden. Maar aan de anderen kant werkte het I. O. C. absoluut onvoldoende, heeft tot dusverre zelfs matigen verwachtingen de bodem ingeslagen. Alleen dit moet men daarbij wel zeer sterk in het oog houden: het Comité-Zeijlstra is een lichaam, dat in zijn tegenwoordigen toestand nooit tot bloei kan komen, èn door zijn onzelfstandigheid èn door zijn afhangen van tal

van plaatselijke vereenigingen, waardoor het zelf geen direct contact heeft. Daarentegen draagt het I. O. C. in zich de kern van een actie, waarvan men alles mag verwachten, *mits* de provinciale kringen gesticht, in groote mate uitgebreid worden en krachtig aan het werk gaan.

Voor een ieder, die de ter beschikking staande litteratuur doorgewerkt heeft, is het overduidelijk, hoe tot een overeenstemming te komen, mits dan goede wil en een eerlijke objectiviteit voorzit. Aan de hand toch van hetgeen meer dan duidelijk blijkt uit de jaarverslagen K. I. — en zuiverder bron is moeilijk te consulteeren — is het aangewezen werk voor het I. O. C.:

1e. De propaganda voor de kennis der koloniën op de lagere scholen. Hier immers heeft het K. I. verklaard: ,,Wij zullen ons ,,voorshands onthouden van rechtstreeksche propaganda op de lagere ,,scholen, omdat het onmogelijk wordt geacht vruchtbaar contact te ,,krijgen met de honderdduizenden leerlingen dier scholen'' [22]).

2e. Gelijke propaganda op de gymnasia, middelbare scholen en opleidingsinrichtingen voor onderwijzers. Want ook hierover verklaart het K. I. uitdrukkelijk ,,Rechtstreeksche propaganda op deze scholen ligt niet dan bij uitzondering op den weg van het Comité voor Ind. lez. en leergangen.'' [23])

Juist deze twee punten, beide vrijwel verworpen door het K. I., vormen het actie-programma van het I. O. C. in den oproep reeds aangeduid, in zijn statuten gepreciseerd.

Bovendien pleiten voor deze regeling sterk de verschillen in organisatie tusschen beide lichamen zooals hierboven uiteengezet. Het is immers duidelijk dat rechtstreeksche propaganda voor het Comité-Zeijlstra onmogelijk was. Het vraagt langdurige plaatselijke voorbereiding, besprekingen met gemeentelijke autoriteiten, kennis van locale toestanden en dit alles is voor een lichaam, practisch bestaande uit één persoon, door zijn dagelijksche werkkring aan Deventer gebonden, hoe energiek hij ook moge zijn, absoluut uitgesloten. Maar wèl bereikbaar voor een organisatie, zooals het I. O. C., mits deze voldoet aan de van den beginne af gestelde eischen: provinciale kringen, waar het provinciale kringbestuur de voorbereiding in een plaats ter hand kan nemen met kennis van personen, zaken en toestanden.

Er is één punt van actie, bij het I. O. C. in het eerste lid van art. 4 zijner Statuten omschreven als: ,,zich voortdurend op de hoogte te stellen van de plaats, welke de Indiën bij het onderwijs in Nederland zoowel op de leerplannen als bij de exameneischen innemen, en zoo noodig bij de autoriteiten uitbreiding en verbetering daarvan te bepleiten''. Dit is een taak, die op zich zelf al de stichting eener afzonderlijke vereeniging zou billijken. Het wettigt dan ook groote verwondering, dat op dit punt van actie door het I. O. C. zoo weinig gedaan is,

dat er vooral hier van actie in grooten trant opgezet, heelemaal geen sprake is. Want indien zoo'n actie tot een gelukkig en bevredigende oplossing gebracht werd, dan zou het doel èn van het I. O. C. èn van het Comité-Zeijlstra vervuld zijn, tot heil van Nederland en van Indië.

In een volgend artikel stellen wij ons voor de verschillende pogingen te behandelen, die daarvoor in den loop der jaren door onderscheiden organisaties op koloniaal en op onderwijsgebied gedaan zijn, daarbij te bespreken het Rapport uitgebracht door een speciaal daartoe ingestelde Commissie van het K. I. (het zgn. Rapport-Van Asbeck); daarin zullen wij ten slotte aan de hand van den tegenwoordigen toestand op onderwijsgebied nagaan, wat daar veranderd zou moeten worden. In dat verband laat zich dan tevens bespreken binnen welke lijnen de koloniale propaganda door middel van het onderwijs in de toekomst zou moeten gevoerd worden.

Want voornamelijk déze vorm van Indische propaganda draagt de uiteindelijke bereikbaarheid van een volslagen succes in-zich. En dàt welslagen is meer dan welk ander ook een nationaal belang van de eerste orde.

Rotterdam, Augustus 1924.

---

[1]) Verder als K. I. aangeduid.

[2]) Jaarverslagen der vereeniging K. I.: 1910/1911—1912—1913—1914—1915—1916—1917—1918—1919—1920—1921—1922 en 1923.

[3]) Amsterdam, De Bussy: 1910.

[4]) Goedgekeurd bij K. B. van 27 Augustus 1910 No. 53 en als bijlage opgenomen in de Nederl. Staatscourant van 7 October 1910 No. 234.

[5]) De bekende uitgave der firma Kleijnenberg, Boissevain & Co. te Haarlem.

[6]) Het Rijk was hier op dezelfde voorwaarden voorgegaan met een Suppletoire Begrooting (1914) ten gerieve van H. B. S., Kweekscholen en Gymnasia.

[7]) Achtereenvolgens sloten zich bij het Comité aan: vanaf de stichting: het K. I. — verg. Oost en West — N. O. G. — Mij. tot Nut van 't Algemeen — Verg. van Chr. Onderwijzers(-essen) in Nederl. en zijne overzeesche Bezittingen; sedert 1918: verg. Volksonderwijs — Koloniaal Landbouwmuseum te Deventer — Groep Nederland van het A. N. V. en de Kommissie van Advies inzake het Zendingsconsulaat; sedert 1919 de Verg. van Oost- en West-Indische Katholieken in Nederland en ten slotte in 1921 de Indische Missievereeniging.

[8]) Ten einde de voortdurende herhaling van een zoo langen naam te vermijden, duiden wij het „Comité voor Indische Lezingen en Leergangen" in den vervolge aan met den naam van zijn bezielenden organisator, den bekwamen secretaris Dr. H. H. Zeijlstra Fzn.

[9]) De jaarverslagen van het Comité-Zeijlstra zijn telkens als bijlagen opgenomen in de jaarverslagen van het K. I., te beginnen met den hooger geciteerden omzendbrief, als Bijlage V in het Jaarverslag 1917, pag. 93.

[10]) Vide Jaarverslag 1918, Bijlage II, pag. 57.

[11]) Op verschillende punten maakten wij gebruik van gegevens ons destijds welwillend ter beschikking gesteld, welke tot dusverre nimmer gepubliceerd werden.

[12]) De correspondentie gevoerd over den tekst van den Oproep, ten einde daarvoor de eensgezinde medewerking van vogels van zóó diverse pluimage te verkrijgen, vormt een interessant ,,document intime'' tot de Indische ,,histoire contemporaine''!

[13]) Goedgekeurd bij K. B. van 26 Juni 1923 No. 93 en als bijlage opgenomen in de Ned. Staatscourant van 27/28 Juli d.a.v. No. 145.

[14]) Zie de avondbladen van 31 Maart 1923.

[15]) Vgl. art. 15 der Statuten.

[16]) Opgenomen in de avondbladen van 18 October 1923.

[17]) Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Zittingsjaar 1922/1923: Vergadering van 1 Mei 1923, pag. 2190 e.v.

[18]) Zie het verslag der eerste Algemeene Ledenvergadering van 29 December 1923, opgenomen in de avondbladen van 29 en de ochtendbladen van 30 December 1923.

[19]) Gehouden op 21 Juni 1924, waarvan de verslagen in de ochtendbladen van den 22en d.a.v. te vinden zijn.

[20]) Advies der vergadering van het Comité-Zeijlstra 1 December 1923 te Amsterdam gehouden en opgenomen in het Jaarverslag 1923, Bijlage II, pag. 51.

[21]) Vergelijk het Ingezonden Stuk van den heer Van Peski in het *Koloniaal Weekblad* van 5 Juli 1923, pag. 4.

[22]) Zie daarvoor o.a. het (zéér interessante) werkje van den heer C. J. Hasselman: ,,Wording, Werking en Toekomst van het Koninklijk Koloniaal Instituut te Amsterdam'', Amsterdam, De Bussy, 1924 — (pag. 24).

[23]) Jaarverslag 1923 — Bijlage II — pag. 54, sub. D.

(Wordt vervolgd).

Emigratie naar de Lampongsche Districten,

DOOR

GEORGE NYPELS.

Stopzetten, doorgaan, uitbreiden?
't Een èn 't ander.

Januari bracht het bericht, dat de Indische regeering het besluit had genomen om de Javanen-kolonisatie stop te zetten. Het van medische zijde uitgebrachte advies, waarop dit besluit berustte, werd in de bladen opgenomen, in den gezondheidstoestand lag de reden, welke den doorslag had gegeven om de kostbare Gedong Tataän proef als afgeloopen en besloten te verklaren. In het ochtendblad van de *N. R. Ct.* van 28 Januari wijdde Dr. R. Broersma eenige beschouwingen aan dit besluit, dat zijn volkomen instemming verwierf; onze Maart-aflevering (blz. 240) besprak het ook.

Anderhalve maand na de ontvangst van het eerste bericht der sluiting, gaf de *N. R. Ct.*, in haar Ochtendblad van 8 Maart het hier volgende te lezen.

„Volgens het *Alg. Indische Dagbl.* omvat het tweede goedgekeurde plan van het departement van gouvernements bedrijven den lijnaanleg van Kedaton naar Gedong Tataän, met voortzetting in Westelijke richting, met de gelijktijdige uitbreiding der kolonisatie en irrigatie van Zuid-Sumatra. Deze belangrijke uitbreiding der kolonisatie is alleen mogelijk, indien vaststaat, dat de noodige irrigatiewerken zullen worden aangelegd. De kosten worden geraamd op een millioen in het geheel of jaarlijks *f* 100,000. Er is bij de plannen op gerekend, dat de *f* 350,000 aan voorschotten aan Javaansche kolonisten te verleenen niet worden terugbetaald. De kosten van den lijnaanleg Kedaton—Gedong Tataän, en nog 25 K.M. verder, worden geschat op drie millioen, waardoor een verbinding met de kust verkregen wordt. Het plan zal totaal *f* 4,350,000 kosten; voor voorbereidende werkzaamheden in 1926 kan volstaan worden met *f* 100,000.

Het plan, voor zoover het de kolonisatie betreft, is volgens *De Loc.* 9 Febr. belichaamd als volgt:

De bevolking van de thans bestaande kolonie Gedong Tataän in de Lampongsche Districten bedraagt volgens van het departement van binnenlandsch bestuur verkregen inlichtingen pl.m. 20,000 zielen; de thans reeds aanwezige sawah-oppervlakte plm. 4000 bouws.

Bij de mondelinge behandeling in den Volksraad van de IVde afdeeling der begrooting voor 1922 werden door den regeeringsgemachtigde omtrent de verkregen resultaten inlichtingen verstrekt. Daarbij werd er op gewezen, dat niettegenstaande als gevolg van een lang uitstellen van den aanleg van irrigatiewerken in den aanvang met deze

kolonie een lijdensgeschiedenis werd doorgemaakt, binnen korten tijd aan directe belastingen toch 4 % van het totaal, dus met inbegrip van het voor den aanleg van irrigatiewerken uitgegeven bedrag, in de kolonie gestoken kapitaal werd gemaakt.

Van veel meer belang echter zijn de indirecte voordeelen van de kolonisatie.

De opbrengst der uiterst vruchtbare sawahs' is zeer hoog, er worden zelfs opbrengsten van 100 picol padi per bouw gemaakt. De oogst van de kolonie heeft reeds tengevolge gehad, dat het geheele gewest, wat de voedselvoorziening betreft, zich bijna geheel kan bedruipen. Het arbeidsvraagstuk voor de particuliere ondernemingen en voor gouvernementswerken werd door het bestaan der kolonie wel niet opgelost, maar in elk geval vereenvoudigd. Daardoor werden reeds belangrijke besparingen bereikt, zoowel bij de uitvoering van nieuwe als bij onderhoud van bestaande werken.

Het veelvuldig op eigen kosten heen en weer reizen der kolonisten naar Kedoe en andere gewesten levert voordeel op voor de middelen van algemeen verkeer, i.c. de Staatsspoorwegen. Door de verandering van een vierduizendtal bouws woesten grond in zeer vruchtbare sawah's profiteeren nog tal van anderen. Wordt daarbij vooral in acht genomen, dat deze kolonisatie een groot aantal Javanen uit de armoede verlost heeft, dan behoeft het geen nader betoog, dat voor opheffing van de Inlandsche bevolking, voor de ontwikkeling van de bevolkte streken op de buitengewesten, van zoo groot belang voor handel en cultures waarmede de landsmiddelen zoowel direct als indirect worden versterkt, met deze vrijwillige emigratie naar en kolonisatie in Zuid-Sumatra een eerste, belangrijke stap is gedaan om het vraagstuk hoe tegemoet te komen aan de moeilijkheden, veroorzaakt door het steeds dichter worden der bevolking op Java en door de bevolkingsschaarschte in de buitengewesten, mede tot oplossing te brengen."

Deze met de Indische mail aangebrachte gegevens, (welke in het vermelde nr. van *De Loc.*, voor wat irrigatie en tramaanleg betreft, nog nader zijn uitgewerkt) klopten niet met het, toch noch herroepen, noch gelogenstrafte voornemen tot opheffing van Gedong Tataän, en juist om de beteekenis, die aan de stelselmatig opgezette en doorgevoerde emigratie-kolonisatie-proef te Gedong Tataän en te Kota Agoong gehecht mag worden, wisten wij toch heel gaarne waaraan ons te kunnen houden.

Wij hebben gemeend niet beter en verstandiger te kunnen doen dan door bij het Departement van koloniën zelf om uitsluitsel te vragen. Dank zij de daar welwillend verstrekte voorlichting kunnen wij deze mededeeling doen, die den datum 10 Maart droeg:

Voor zoover de op het Departement beschikbare gegevens uit-

wijzen, werd besloten om aan de met regeeringssteun bevorderde emigratie naar de Lampongs voorshands geen verdere uitbreiding te geven. Spontane emigratie zal intusschen niet worden tegengegaan.

Dit voor zooveel betreft de bestaande landbouwkolonies. Los daarvan is het plan in overweging om, naar aanleiding van een daartoe door het Hoofdbestuur van het Indo-Europeesche Verbond gedaan verzoek, in de Lampongs eenige duizenden bouws woesten grond te reserveeren voor kolonisatie van door het Verbond aan te wijzen personen, die van dien grond kleinere stukjes in erfpacht zouden bekomen.

Dat in de Lampongs ook op den gewonen voet woeste grond in erfpacht kan worden uitgegeven (wat ,,normale'' kolonisatie zou kunnen heeten), werd ten overvloede aangestipt.

Onder de dagblad-telegrammen van 22 Maart vonden wij een van dezen inhoud: ,,De voorgenomen assaineeringswerken voor de Lampongsche districten doen een goeden vooruitgang van de gezondheid van de koloniseerenden verwachten. Van opheffing van de kolonisatiemaatregelen is geen sprake meer.''

Van ter zake kundige zijde mochten wij dd. 24 Maart het volgende oordeel vernemen.

,,De zaak is mij nu geheel duidelijk.

Tot nu toe was er geen natuurlijke stroom van Javaansche emigranten ontstaan, zooals men zich dat oorspronkelijk had voorgesteld, en wanneer er weer plaats in de kolonie was, dan werden die lieden eenvoudig, men zou haast kunnen zeggen, aangeworven. Men schijnt zelfs een enkele maal van plan geweest te zijn om daarvoor de hulp van het Algemeen Delisch Emigratie Kantoor in te roepen.

Om de lieden tot emigreeren te bewegen, was geld noodig, niet alleen voor hun passage, maar doorgaans ook om kleine schulden, die zij nog hadden, te kunnen vereffenen. Hiermede wordt de met regeeringssteun bevorderde emigratie bedoeld. Daaraan zal dus vermoedelijk geen verdere uitbreiding gegeven worden, waaruit men altijd nog zou kunnen lezen, dat op den zelfden voet als tot nu toe geschiedde zal worden voortgegaan. Ik vermoed echter, dat men zich met de verdere aanvulling van kolonisten niet meer bemoeien zal en dat nu dus moet blijken of de levensvoorwaarden in de kolonie Gedong Tataän voldoende aantrekkelijkheid voor de Javanen hebben om vrijwillig en op eigen kosten daarheen te emigreeren. Dit zullen in de eerste plaats meestal familieleden van de reeds gevestigde kolonisten zijn.

Uit het feit, dat spontane emigratie ondertusschen niet zal worden tegengegaan, blijkt voldoende, dat van een opheffing van de kolonisatie geen sprake is.''

Kijkjes in het leven onzer Inlandsche bedienden,

DOOR

M. NITTEL–DE WOLFF VAN WESTERRODE.

II.

EEN NIEUW KINDJE.

Spen's vrouw wachtte een kindje, haar vijfde, dus 't was heusch niets bijzonders. Niemand, ook de aanstaande moeder zelve niet, vond het feit dan ook de moeite waard er eenige belangstelling aan te wijden.

Ze deed gewoon haar werk en was er frisch en vroolijk onder, droeg even goed — schuin op haar linkerheup — haar baby van ruim een jaar, die nu weldra Benjamin-af zou zijn en zij menageerde zich in het minst niet.

Van ons ging nog wel eens een vermanend ,,ati-ati'' uit, ,,dat mag jij niet doen!'' als we haar zware vrachten zagen tillen, maar zij glimlachte ons een hoonend lachje toe..... en ging haar gang.

's Avonds om tien uur zagen we haar nog staan strijken en den volgenden morgen, toen Spen heel vroeg al aan onze ontbijttafel bezig was, waar vóór zeven uur brood en pap gegeten en koffie gedronken moest zijn, zei hij met een gelukkig glimlachje: ,,Mijn vrouw heeft vannacht een kindje gekregen, een ,,anak laki'' (een jongetje).

Ik keek verbaasd op en hoorde toen, hoe ze samen den nacht wakend hadden doorgebracht, dat hij erop uit was geweest om de doekoen te waarschuwen, deze niet thuis getroffen had en toen zèlf maar zijn vrouw geholpen had, samen met de vrouw van den koetsier uit het kamertje naast het hunne. In den nacht had hij eigenhandig bij een lantaarntje in den tuin het vereischte bamboe-mesje gesneden.

Ik haastte me naar de kraamkamer, waar inmiddels de ,,doekoen branak'' (vroedvrouw) haar intree had gedaan en onder de nieuwsgierige oogen van de broertjes en zusjes haar werk aan 't nieuwe wereldburgertje verrichtte.

't Kindje werd met een blaren- en asch-papje op het naveltje behandeld, een goeritatje ging erover heen en verder werd het als een mummietje strak gewikkeld in een oude sarong, — de handjes en voetjes bewegingloos vastgekneld, waartegen zoo'n heel jong menschekindje geen protest schijnt aan te teekenen.

De moeder — wat bleekjes — liep bedrijvig te redderen, op haar balé-balé een plaatsje in te ruimen als nachtverblijf voor het slapende knoedeltje mensch in haar reeds door 6 personen bewoond vertrek.

Maar toch, deze geciviliseerde Inlandsche vrouw genoot eenige comfort en verzorging.

Een kraamvrouw komt altijd een zekere eer en toewijding toe, waar geen Inlander ooit in te kort zal schieten. Haar werk, hoe goed ook bezoldigd, wordt als vanzelf sprekend, neergelegd. Als ze hierdoor haar betrekking moet verliezen — gewoonlijk wordt deze echter voor haar opengehouden en tijdelijk door een waarneemster vervuld — dan legt dit toch geen gewicht in de schaal.

Veertig dagen lang is ze vóór alles, is ze *alleen: moeder, kraamvrouw!*

Zoo eenigszins mogelijk, is er reeds den eersten dag een vrouwelijk familielid bij de hand, dat allen huiselijken arbeid op zich neemt; zij kookt voor het heele gezin, baadt de kinderen, wascht..... zoodat aan de kraamvrouw slechts de zorg voor het nieuwe menschje rest.

Bij meer bemiddelden zorgt zelfs de allereerste dagen een vroedvrouw voor het baden en inbinden van het kindje en voor de massage van de moeder, waarmee haar zog opgewekt moet worden. Dit komt overvloedig op en het zuigend mondje werkt krachtig mee aan het te voorschijn roepen van zijn levensvoedsel.

't Kindje drinkt zoolang, zoo veel en zoo vaak hij wil; niemand beter dan hij zelf weet wanneer hij genoeg heeft en als hij gedijt — en dat doet hij — is alles in orde.

Overdag wordt 't zuigelingetje gelegd in het schommel-zakje, dat gevormd wordt door een sarong, welks beide uiteinden omhoog geknoopt zijn om een dakbalk heen, of aan twee stijlen. Veilig, zacht en beschut ligt het daar warm te roosteren in de buitenlucht en men hoort zoo'n kindje dan ook bijna nooit teekenen van ongenoegen geven over de plaats, die hem in dit ondermaansche is toebedeeld. Alleen de plaats in zijn ochtendbadje bevalt hem niet; *dan* hooren we in de achtergalerij, dat ook een Inlandsch kindje een eigen oordeel en een eigen willetje hebben kan. Zijn bloote, rozig-bruine lijfje wordt dan in de open lucht door moeder afgewasschen in een aarden kom met onverwarmd water. (Bij de heele kleintjes wordt het lijfje nog wel afgedroogd en gepoederd; de grooteren moeten maar aan de zon vragen, hen te drogen).

Den veertigsten dag na baby's geboorte is er een klein feestmaaltje

waar een wierookvaatje en wat godsdienstig geprevel aan te pas komt en bij welke gelegenheid de handen der kraamvrouw gewasschen worden in bloemenwater, geparfumeerd met rozeblaadjes, fijngesneden kenangabloemen en witte melattieknoppen. En hiermee is moeder weer haar kraam-periode door en nu hervat ze weer haar werk en is ze weer op volle kracht.

't Kindje groeit als kool.

Hoewel het ons geheel onnoodig lijkt, wordt 't al wat bijgevoerd met een heel dun rijstepapje, of met fijngewreven pisang of met in water geweekte marie-beschuitjes.

En als baby drie maand oud is en dik als een gestopte worst met huidplooien en bolle vleesch-rondinkjes, als hij zijn ronde hoofdje stevig overeind weet te houden, is het eerste Huntley- en Palmers-beschuitblik al leeg.

Een kind, gevoed met goede moedermelk kan veel kwaads verdragen en de maagjes leeren bestand te raken tegen alles, wat er in het later leven van gevergd zal worden,..... en dat is niet weinig!

Indië en de Nederl. Volksvertegenwoordiging,

DOOR

Mr. J. J. VAN BOLHUIS.

Wet op de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië.

„Hier sta ik, ik kan ook anders!" Met deze spottende variatie — of zoo men wil: negatie — van Luther's woorden worden veelal zij gekenschetst, die meer door opportunisme dan door beginselvastheid, meer door schipperpolitiek dan door vaste lijn „uitblinken".

Doe ik den minister van Koloniën onrecht, als ik constateer, dat hij met deze leuze op Dinsdag 17 Februari de vergaderzaal der Tweede Kamer binnentrad om daar de herziening van het reglement op het beleid der regeering van Nederlandsch-Indië „tot een goed eind te brengen"? Ben ik onbillijk tegenover den heer Feber — den eersten onderteekenaar van een stel mede door de heeren Van Boetzelaer van Dubbeldam, Gerritzen, Van Vuuren, Rutgers van Rozenburg en Van Rijckevorsel ingediende amendementen —, als ik de meening uitspreek, dat die woorden ook ten volle op zijne houding bij de behandeling van bedoeld wetsontwerp toepasselijk zijn? Of dient veeleer op vergoelijkenden, ja wellicht zelfs op lovenden toon betoogd te worden, dat de politiek nu eenmaal een kunst van geven en nemen, van loven en bieden is, en dat zoowel minister De Graaff als de machtige „zesmannen" het in die kunst tot een ware virtuositeit hebben gebracht? Het antwoord geve de aandachtige lezer straks zelf!

* * *

Toen het wetsontwerp met zijn weidschen naam (te weidsch volgens sommigen bij het partieele karakter dezer herziening) in openbare behandeling kwam, regende het amendementen. De belangrijkste waren die van den heer Albarda en andere sociaal-democraten eenerzijds, de wijzigingsvoorstellen van het reeds genoemde zestal afgevaardigden anderzijds, die drie fracties schenen te vertegenwoorden — de Katholieken, de Christelijk-Historischen en die van den

Vrijheidsbond —, welke alleen reeds de meerderheid der Kamer uitmaakten. Of en in hoeverre deze gelegenheidscombinatie, dit eensgezinde zestal, geacht kon worden, inderdaad deze gansche meerderheid achter zich te hebben, kon aanvankelijk kwalijk worden vastgesteld. Later, toen het zesmanschap enkele amendementen geheel omwerkte en ten opzichte van den aanvankelijk verafschuwden Wetgevenden Raad totaal van standpunt veranderde, bleek althans de vrijheidsbonder Mr. Gerritzen bij de aanvaarding van dit ,,staatkundig monstrum'' niet op de medewerking van Mr. Dresselhuys (den vader van bedoelden ,,pet-name'') en diens politieke vrienden te kunnen rekenen; de katholieken en christelijk-historischen echter bleven ook toen vast aaneengesloten, en lieten zich met een simpele naams-verandering paaien. En aangezien reeds spoedig bleek, dat ook de anti-revolutionairen het in menig opzicht zeer wel met den heer Feber cum suis konden vinden, scheen het zesmanschap een macht te vertegenwoordigen, waartegen de twintig sociaal-democraten met de vijf vrijzinnig-democraten en de beide (trouwens meestal afwezige) communisten lang niet opgewassen waren. Was dus de tamelijk behoudende gelegenheidscoalitie (die bij deze gelegenheid ook den steun der rechtsche democraten had) meer te duchten dan de groep radicalen, en waarborgden uit louter opportunistisch oogpunt haar bijval en instemming dus tastbaarder resultaten dan die van afgevaardigden gelijk de heeren Albarda en Oud, — bovendien schijnt de veronderstelling niet gewaagd, dat minister De Graaff het in zijn hart meer met de heeren Feber en Gerritzen dan met den sociaal-democraat en den vrijzinnig-democraat eens was. Enkele stokpaardjes bereed hij, waarvan hij zelfs onder de grootste pressie van tal van Kamerleden geen afstand wenschte te doen — den Wetgevenden Raad in het bijzonder beminde hij even vurig en buitensporig als sommige moeders haar leelijkste en lastigste kindje —, maar overigens bleek deze bewindsman tot alle mogelijke concessies tegenover het conservatievere deel der vergadering bereid. Aangezien hij juist daar voet bij stuk hield, waar hij zelf de wijzers van de klok tegenhield — zal niet dat wonderlijk bedenksel, de Wetgevende Raad, het vrijwel almachtig extract van den Volksraad, dit laatste college tot een bijkomstigheid verlagen? — zou men licht in de verleiding komen, te meenen dat althans bij hen, die aan remmen boven voortjagen, aan slakkengang boven sneltreintempo, aan kat-uit-den-boom-politiek boven ijlende hervormingskoorts de voorkeur geven, blijdschap over den uitslag, over den afloop der beraadslagingen bestaat. Toch is dit laatste niet het geval. De critiek overheerscht ook bij dezen; de lieden, die minister De Graaff achteraf in bescherming nemen, zijn te tellen.

* * *

Het ligt niet op mijn weg, een nabetrachting te houden over de vele persbeschouwingen, waartoe de behandeling van het wetsontwerp aanleiding heeft gegeven; nochtans worde een enkele greep gedaan en eenerzijds verwezen naar de *N. Rott. Ct.* van 5 Maart en *Het Volk* van 10 Maart, anderzijds naar *De Nederlander* van 11 en 12 *Maart* en *De Werkgever* (orgaan van de Vereeniging van Nederlandsche Werkgevers en van het Centraal Industrieel Verbond) van 1 Maart!

Het Rotterdamsche blad acht ten gevolge van de behandeling in de Tweede Kamer het beginsel der autonomie ten aanzien van het algemeen bestuur (Gouverneur-Generaal) ,,geheel prijs gegeven''. Bij minister De Graaff ontdekte het ,,een dergelijke onvastheid van beleid'', dat het gewaagt van ,,een houding, die de parlementaire geschiedenis nog slechts zelden heeft vertoond''. [1]) Maar ook de ,,met amendementen spelende meerderheid der Kamer'' wordt van veranderlijkheid en onbestendigheid beschuldigd, terwijl de veronderstelling wordt geopperd, ,,dat hier tot schade van het gezag van het parlement achter de schermen tusschen een meerderheid en de regeering politieke ruilhandel is gedreven, een ruilhandel, die na het ,,démasqué'' terecht door den heer Albarda scherp gegispt werd.''

Deze laatste liet zich in *Het Volk* welks lezers nu eenmaal van gepeperden kost houden, nog heel wat krasser uit, dan het bekende blad uit de Maasstad. ,,Een gewelddaad'' — aldus de titel van zijn artikel, dat speciaal ach en wee roept over 's ministers draai, capitulatie, plotselinge bekeering of hoe men het noemen wil ten opzichte van de samenstelling van den Volksraad. Wat in de *N. R. Ct.* nog slechts als een ,,indruk'' wordt weergegeven, waaraan men zich niet kan onttrekken, was volgens den heer Albarda ,,voor de geheele Kamer duidelijk''. Het gemeen overleg, dat in de openbare vergadering achterwege bleef — aldus de sociaal-democratische afgevaardigde — moest in een elders gehouden bijeenkomst zijn gevoerd. Daar was blijkbaar door den minister beloofd, dat hij zou berusten in een Volksraad met meer Nederlandsche dan inlandsche leden, mits de groep-Feber c.s. in ruil den tot ,,college van gedelegeerden'' omgedoopten

---

[1]) Deze qualificatie, hoe onvriendelijk ook, is nog welwillend vergeleken bij die, welke „Prins Jorus" (het oud-kamerlid Roodhuyzen, politiek hoofdredacteur van *Het Vaderland*) in de kolommen van zijn lijfblad *De Enkhuizer Courant* deed opnemen. „Wat de minister bestaan heeft — aldus deze veteraan — is, wel een unicum op parlementair gebied. Wij hebben vele slappe ministers bijgewoond en vele anderen in hunne gestie gevolgd, maar zooiets nog nooit beleefd. Wij kunnen het zelfs niet kwalificeeren, want wij hebben geen lust om nu nog, waar zoo weinige jaren ons nog scheiden van den levensduur, dien de Psalmist ons menschen toekent, met den strafrechter in aanraking te komen."

Wetgevenden Raad aanvaardde. ,,Van de resultaten van dit gekonkel — aldus de heer Albarda — zullen noch de heer De Graaff noch de heeren Feber tot en met Gerritzen vreugde beleven''.

Tot het zesmanschap behoorden ook twee christelijk-historischen, zou dan althans *De Nederlander* na hun triomf voldaan zijn? In geenen deele. Dit blad, dat het wetsontwerp nog niet rijp had geacht voor openbare behandeling in ons Parlement, juicht het weliswaar toe, dat door het optreden van de ,,zesmannen'' Indië voor veel kwaads ,,behoed'' is en dat op zeer belangrijke punten ingrijpende wijzigingen in het wetsvoorstel zijn aangebracht, maar blijft pruilen tegen ,,de regeering, die de behandeling dezer voorstellen blijkbaar tot elken prijs wenschte door te zetten'', ja, die door de christelijk-historische redactie zelfs verantwoordelijk gesteld wordt voor de ,,onvastheid'', welke ,,niet ten onrechte'' aan de voorstellers van de amendementen-Feber c.s. is verweten. ,,Al moet dus volmondig erkend worden'', — aldus *De Nederlander* — ,,dat de vaste lijn zich hier niet scherp afteekende — dat veel meer moet gesproken worden van een zoeken en tasten, van een wikken en wegen, tot op het laatste oogenblik — het odium hiervoor, wij herhalen het nog eens, komt meer neer op het hoofd der regeering dan op dat der voorstellers dezer amendementen''.

In tegenstelling met *N. Rott. Ct.* en *Volk* prijst dus *De Nederlander* de laveerpolitiek der ,,zesmannen''; over den minister echter zijn alle even weinig opgetogen. Ook *De Werkgever* blijkt de meening toegedaan, dat de heer Feber en zijn bondgenooten de situatie hebben gered; veel hebben zij volgens dit goedgeredigeerde maandblad weggenomen, dat absoluut onaannemelijk was, wanneer men althans prijs stelt op het behoud van het Nederlandsche imperium. Het ontwerp echter zou thans elke constructieve gedachte missen en in principe verwerpelijk blijven. ,,De schuld ligt bij den minister van koloniën, die in onbegrijpelijke vasthoudendheid — om geen ander woord te gebruiken — niet de gedachte heeft willen aanvaarden van een staatscommissie, waarin nog eens uitdrukkelijk de staatkundige ontwikkeling van Nederlandsch-Indië zou worden overwogen en in de eerste plaats een kans zou moeten worden gegeven aan hen, die deze willen voeren niet in een abstract-doctrinaire doch in een historisch-realistische richting. Het monopolie van de Leidsche faculteit heeft dezen tot nog toe in een hoek gedrongen.

* * *

Daar komt hij zoowaar ook hier voor den dag, de strijd tusschen de Leidsche en de reeds vóór haar geboorte zoo veelbesproken Utrechtsche richting! De vraag, of het verstandig en juist is, bij deze zaak zoo scherp de terminologische antithese te stellen, zou ik niet

gaarne aanstonds bevestigend beantwoorden. En wat den verderen inhoud van bovenstaande verzuchting betreft, als men nagaat wat de heer C. Gerretson, een van hen, die met een Utrechtsch professoraat gedoodverfd worden, vóór de beslissing over de nieuwe staatsinrichting van Nederlandsch-Indië geschreven heeft, en daarmede de wijzigingen vergelijkt, welke tijdens de openbare behandeling van het wetsontwerp in zijnen geest zijn aangebracht, krijgt men niet den indruk, dat ook ditmaal de ,,historische realisten'' — what's in a name? — ,,in een hoek gedrongen'' zijn. O ja, de heer Gerretson zou, evenals het Kamerlid mej. Van Dorp, mr. M. W. F. Treub, de heer Ritsema van Eck en vermoedelijk zelfs De Graaff's ambtgenoot Colijn, aan ,,afwijzing'' of staatscommissoriale verdonkeremaning van het wetsontwerp de voorkeur hebben gegeven, maar hoeveel bereikte hij niettemin! Zijn verzet tegen ,,een staatsregeling, die uit verkeerde dogmatiek den Opperbestuurder des Rijks *bevelend* ingrijpen verbiedt'', vond in de Tweede Kamer zooveel weerklank, dat deze met 47 tegen 20 stemmen het amendement-Feber c.s. aannam, waardoor uitdrukkelijk geconstateerd werd, dat de uitoefening door den Gouverneur-Generaal, in naam des Konings, van het algemeen bestuur van Nederlandsch-Indië, geschiedt *met inachtneming van 's Konings aanwijzingen*. Zijn pleidooi in de *Economisch-Statistische Berichten* voor het laten van de ,,meerderheid in den Volksraad'' aan de Nederlanders — pleidooi, dat men buiten 's lands vergaderzaal eveneens uit den mond van dr. E. Moresco, oud-vice-president van den Raad van Nederlandsch-Indië heeft kunnen vernemen — had niet minder succes; met 42 tegen 15 stemmen ging het amendement-Feber c.s. erdoor, dat het voorgestelde aantal inlandsche leden van den Volksraad van 30 tot 25 terugbracht, daarentegen het Nederlandsche element van 25 tot ,,*ten minste*'' 30 vertegenwoordigers versterkte en voorts het aantal van 60 leden (plus voorzitter) met ,,ten hoogste vijf en ten minste drie'' vreemde Oosterlingen (Chineezen enz.) completeerde. Een wijziging, waaraan door den heer Albarda zoo groote beteekenis wordt toegekend, dat deze in zijn reeds eerder vermelde nabetrachting in *Het Volk* van 10 Maart schier uitsluitend daaraan aandacht wijdt en haar brandmerkt als een ,,gewelddaad, waarbij de inlandsche vertegenwoordiging in den Volksraad in de minderheid gedrongen is'', als een gevaar voor de staatkundige ontwikkeling van Indië. [1])

[1]) Merkwaardig echter, dat deze klachten pas loskwamen na de aanneming van het amendement en dat de heer Albarda op het moment zelf (26 Februari) stommetje gespeeld heeft! De zaak was, dat op dat oogenblik zoowel de sociaal-democraten als de vrijzinnig-democraten „boudeerden"; de laatsten sinds de nadrukkelijke vermelding van 's Konings „aanwijzingen" aan den Gouverneur-Generaal, waarin zij als zoovele anderen slechts een zachteren

De heer Gerretson had hierin nieuwe „remmen" gezien naast die, welke volgens hemzelf reeds terecht door minister De Graaff waren aangebracht aan „de politieke bobslee, die op de helling van het pseudo-parlementarisme naar den afgrond der anarchie stond te worden losgelaten". Het is waar dat hij er *nog* meer begeerd had — schrapping van het recht van initiatief, dat door géén Kamerlid is voorgesteld, zoodat de Volksraad tot zijn leedwezen het recht krijgt, ontwerpen van ordonnanties aan den Gouverneur-Generaal in te dienen; en aanvaarding van het ontbindingsrecht, met welks toepassing mr. Dresselhuys een onwilligen Volksraad mores zou willen leeren, doch dat ondanks 's ministers welwillende houding tegenover het desbetreffend amendement door de meerderheid der Tweede Kamer is afgewezen —, maar alles saamgenomen is er voor den heer Gerretson toch eer stof tot juichen dan voor de kopstukken der Leidsche richting, als men de definitieve redactie van het wetsontwerp vergelijkt met die, welke in openbare behandeling werd gebracht. Waarbij te bedenken valt, dat deze laatsten, wier zienswijze nopens de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië niet zoo heel veel van die van mr. Oud zal verschillen, over het oorspronkelijk wetsontwerp al even onvoldaan waren als de heer Gerretson c.s., zij het op gansch andere gronden.

* * *

Heeft het fnuikende besef, dat hij het toch onmogelijk allen naar den zin kon maken, ja, dat hij zelfs waarschijnlijk niet eens een deel der critici in goed humeur zou kunnen brengen, tot de slappe, weifelende houding van minister De Graaff medegewerkt? In de Tweede Kamer stonden van den aanvang af twee groepen onverzoenlijk tegenover elkander, maar in gemis van waardeering voor het wetsontwerp-

---

term voor „bevelen" zagen, de eersten na de aanvaarding van den alombestreden Wetgevenden Raad. In het Kameroverzicht van de *N. R. Ct.* is op deze tijdelijke doofstomheid bij een zoo belangrijk onderwerp critiek geoefend: *De Nederlander* van 12 Maart acht het „zonderling en verrassend", dat het voorstel tot wijziging van de verhouding tusschen het aantal Europeesche en inlandsche leden van den Volksraad *bij de behandeling* in het geheel geen bestrijding vond, en dat het misnoegen der tegenstanders zich vrijwel bepaalde tot de „korte verklaring", welke de heer Albarda vóór de eindstemming heeft afgelegd.

„Het komt ons voor — aldus het christelijk-historische blad — dat wanneer de oppositie nu eens tegen dit amendement hare krachten geconcentreerd had en dit met klem van redenen had bestreden, zij in het oog van velen in Indië een verdienstelijker werk zou hebben gedaan, dan thans. Ook zijn wij er volstrekt niet zeker van, dat zij dan niet in de Kamer succes zou hebben gehad. Zij liet echter, in eene slecht gemotiveerde boudeerstemming, deze zaak over haar kant gaan, iets waarvoor hare politieke vrienden in Indië haar bezwaarlijk zeer dankbaar kunnen zijn."

De Graaff ontliepen zij elkander bitter weinig. En buiten de Kamer was niet slechts, gelijk boven bleek, na, doch evenzeer vóór de openbare behandeling de ontstemming al even algemeen. De heer Albarda meende dan ook op 17 Februari zijn redevoering aldus te kunnen aanvangen: ,,Toen het wetsontwerp tot herziening van het Regeeringsreglement in 1922 in Indië in behandeling kwam, werd van ginds naar hier bericht, dat nergens geestdrift voor dit wetsontwerp bestond. Integendeel, zoo berichtte men naar Nederland, heerschte alom onverschilligheid of teleurstelling, en zelfs ontgoocheling. Nu het eindelijk zoo ver gekomen is, dat dit wetsontwerp in Nederland in openbare behandeling kan worden genomen, moet men hier hetzelfde getuigen. ..... *Standaard* en *Nederlander* zijn even weinig geestdriftig als *Nieuwe Rotterdamsche Courant* en *Vaderland*. ..... Ziet de minister deze vergaderzaal rond, dan zal het haast niet anders kunnen zijn dan met een blik van wanhoop. Van welke fractie heeft hij steun te verwachten?''

Inderdaad, van alle zijden gluurden wrevel en wantrouwen den minister aan. Niet hemzelf gold in menig geval die argwaan. Bij de radicale elementen gold de boosheid nog wel zoozeer den Ondernemersraad, als welks werktuig tegen wil en dank minister De Graaff beschouwd werd, al had de voorzitter van deze machtige groep, mr. M. W. F. Treub, in zijn brochure ,,Indië's Toekomst'' zelf een gansch ander stelsel verdedigd en partij gekozen voor de federatieve gedachte, voor een toekomstigen Statenbond van Java, Borneo, Celebes enz. onder Nederlandsche leiding. Als in ons parlement de wenschen der geavanceerde afgevaardigden niet verwezenlijkt worden, is de bête noire spoedig gevonden: Treub en het machtige ,,grootkapitaal''. Zoo heeft men onlangs de *proportioneele* vennootschapsbelasting aan Treub's invloed geweten ofschoon *hem* een uitkeeringsbelasting veel liever zou zijn geweest; zoo ontlastte op 17 Februari jl. de heer Albarda op de volgende wijze zijn gemoed: ,,Reactie tegen de denkbeelden, wenschen en voornemens, in 1918 gekoesterd en te kennen gegeven, is spoedig begonnen, in Nederland en in Indië; sindsdien is de reactie geleidelijk sterker geworden. Als nu nog de Grondwetsherziening van 1922 tot stand moest komen, dan zou het bittere beetje, dat in 1922 met betrekking tot Indië is verkregen, waarschijnlijk niet eens meer kunnen slagen. De Ondernemersraad heeft nu de leiding der reactie en de communistische uitspattingen wakkeren haar aan''.

In het bijzonder op den laatsten volzin vestig ik de aandacht. Hij dient niet slechts ter staving van wat zooeven werd opgemerkt, doch tevens ter aanduiding van een deel der gevoelens van argwaan en tegenzin, welke het meer behoudende deel der Kamer bewogen. Als immers reeds een man als de heer Albarda de communistische uit-

spattingen zoo scherp afkeurde, hoe moesten mannen als de heer Feber, mr. Gerritzen, de heer Van Boetzelaer van Dubbeldam enz. daarover dan wel denken!

In een artikel, dat gelijk zoovele pennevruchten van den jongsten tijd aan de kwestie der Utrechtsche leerstoelen gewijd was, zag ik een andere antithese gesteld dan die tusschen de ,,abstract-doctrinaire'' en de ,,historisch-realistische richting'', al werd vermoedelijk vrijwel hetzelfde bedoeld. Daarin toch werd gewaagd van de tegenstelling tusschen de ,,optimisten'' en ,,pessimisten''. Ten opzichte van het vraagstuk der staatsinrichting van Nederlandsch-Indië vallen deze groepen zeker te onderscheiden. Eenerzijds zij, die den vorigen landvoogd een weldoener der menschheid achten, die met den heer Albarda de meening zijn toegedaan, dat alles prachtig zou loopen, als de toegezegde ,verschuiving van bevoegdheden'' inderdaad plaats had op de wijze, die velen zich in de nadagen van 1918 gedroomd hebben, de wijze, welke aan de commissie-Carpentier Alting en de commissie-Oppenheim indertijd de juiste toescheen; die zelfs den zoeten waan koesteren, dat in dat geval van revolutionaire woelingen geen sprake meer zou zijn. Wie aldus oordeelen jammeren met den heer Albarda, dat de lievelingsleuze van mejuffrouw Van Dorp: ,,ik zal handhaven'' ten opzichte van die plechtige beloften vergeten is.

Maar daar zijn ook de anderen, die overtuigd zijn, dat graaf Van Limburg Stirum zich toen leelijk vergaloppeerd heeft, en die door het meerdere, schellere licht, dat sinds dien door ijveraars en hervormers op den Volksraad der komende jaren — het toekomstige parlement immers van Indonesië — is geworpen, zoo jammerlijk moeten knipoogen zoodra zij dit college ontwaren, dat zij hun critiek nog verder doen teruggaan, dat zij het jaar 1916 verfoeien, waarin tot de instelling van dien Volksraad besloten werd. De federalistische gedachte, die volgens een geenszins overmatig-radicaal man als mr. H. Kindermann (*De Indische Post* van 7 Februari 1925) in de practijk licht tot een ,,dissociatie''-gedachte ontaardt, won veld, nam toe naarmate men het Nederlandsch imperium meer bedreigd achtte bij geheel veranderde bevoegdheden en samenstelling van een Volksraad, waarin wellicht enkele volksmenners den toon zouden aangeven; naarmate ook onbezonnen heethoofden gelijk de ,,edele patriotten'' der Indonesische Vereeniging, de ijveraars voor de leuze ,,los van Holland!'', de boycotters van den dichter Noto Soeroto, de vrees deden toenemen, dat de Javaansche intellectuels meerendeels niet voldoende doorzicht en zelfbeheersching zouden aan den dag leggen. Kort vóór de openbare behandeling van het wetsontwerp tot wijziging van het Regeeringsreglement kwam *De Standaard* op waarschuwenden toon herinneren aan een recent interview met den heer Idenburg in *De Indische Post*, waarin boven groote machtsuitbreiding van den Volks-

raad verre de voorkeur werd gegeven aan overdracht van bepaalde onderdeelen van bestuurszorg aan autonome regentschappen en gemeenten en aan zelfbestuur van provinciën. ,,Zooals het ontwerp voor ons ligt'', — aldus een paar weken later, op 13 Februari 1925, ditzelfde anti-revolutionaire orgaan — ,,*kan* het niet, *mag* het niet worden aangenomen''. *De Nederlander*, het orgaan der christelijk-historischen, stond vrijwel op hetzelfde standpunt.

Onder deze ongunstige auspiciën, van alle kanten gecritiseerd en beamendeerd, moest de minister van koloniën zijn wetsontwerp tegenover de Kamer verdedigen. Een moeilijke taak, te zwaarder, waar deze bewindsman — als alles nog *begonnen* moest worden, als er niet reeds een basis was, waarop moest worden voortgebouwd, als hij het voor het zeggen had en met historie noch realiteit rekening behoefde te houden, — vermoedelijk met het anti-revolutionaire program het volgende zou wenschen: bestuursdecentralisatie, gepaard met de vorming van autonome gebieden bestuurd met de medewerking der ingezetenen, en op dezen grondslag voorbereiding van grootere staatkundige zelfstandigheid in Nederlandsch-Indië.

* * *

Is het echter ,,historisch-realistisch'', ter wille van een wellicht schoone, wellicht ook onverwezenlijkbare theorie alles te negeeren wat reeds bestaat? Minister De Graaff meende van neen en slechts den stuurlieden aan den wal zij goedkoope verontwaardiging gegund over dit verstandige bescheid. Men zou eens wat beleefd hebben, als alles weer ware afgebroken, wat sinds 1916 tot stand kwam! Trouwens, in de Tweede Kamer heeft schier niemand zóóver durven gaan. De anti-revolutionair Scheurer b.v. behandelde de kwestie op zeer bezadigde wijze. Men oordeele: ,,Ik erken, dat in deze bestuursorganisatie een centralistisch en geen federatief beginsel ligt. Doch dit kan ook niet anders, omdat een bestaande regeeringsvorm niet zoo op eens kan gewijzigd worden. Om bij een wetsontwerp, als thans voor ons ligt, plotseling van koers te veranderen, is uit een historisch en psychologisch oogpunt zeer moeilijk en ongewenscht. Te meer is dit ongewenscht, omdat het federatief karakter van besturen in concreten vorm niet voor ons ligt. Noch de nota van mejuffrouw Van Dorp, noch de brochure van prof. Treub, noch de vele geschriften van Ritsema van Eck en anderen geven in dezen een heldere voorstelling van zaken. Voor de regeering bestonden er dan ook geen redenen, om den ingeslagen weg te verlaten.

Ook wachte men zich voor overdrijving, alsof met dit wetsontwerp de weg van deze federatieve gedachte van bestuursregeling was afgesneden! Wij staan, tot op zekere hogote, nog maar aan het begin van de staatkundige en politieke ontwikkeling van Indië. En de toekomst

zal moeten aantoonen, in welke richting zich deze heeft te bewegen".

Critischer was de christelijk-historische afgevaardigde Rutgers van Rozenburg, die de klacht uitte, dat dit wetsontwerp met het einde begon, met het construeeren van het dak voordat de muren zijn opgetrokken, door den Volksraad te maken tot het machtscentrum van Indië, en aan den Volksraad toe te kennen, in beginsel althans, de wetgeving en het budgetrecht. Intusschen dorst dit Kamerlid toch niet de afschaffing van den Volksraad aan; hij bepaalde zich er toe, de stelling te verdedigen, dat een louter adviseerende Volksraad, een college dus zonder wetgevende macht en budgetrecht, geenszins uitgesloten was door het nieuwe, sinds 1922 vigeerende artikel 61 der Grondwet.

Zijn partijgenoot Van Boetzelaer van Dubbeldam betreurde het met den heer Albarda — bien étonnés de se trouver ensemble —, dat er slechts een nieuwe lap op een oud kleed werd gezet, dat geen frisch nieuw geluid werd gehoord, geen nieuwe banen werden aangegeven, dat met een partieele wetswijziging volstaan werd, waar een geheel verjongde wet wenschelijk zou zijn geweest, maar toen hij zijn ideeën uitwerkte, bleek hij het in de practijk in alle opzichten met den sociaal-democratischen afgevaardigde oneens, achtte hij den Volksraad als algemeen vertegenwoordigend lichaam voor geheel Indië eer een strop dan een vondst, en voerde hij den meer toeschietelijken anti-revolutionair Scheurer het volgende tegemoet: ,,Ik acht de historische lijn door de invoering van den Volksraad op bedenkelijke wijze gebroken en wanneer wij op een gebroken lijn doorgaan, raken wij hoe langer hoe verder van de historische grondslagen af." ,,Ik kan het nog altijd — aldus de heer Van Boetzelaer van Dubbeldam — niet de hoogste vrijheid achten, dat wij getracht hebben, volkeren met zoo geheel andere mentaliteit met de zegeningen van het parlementaire stelsel te begiftigen. Ook kan ik mij de toekomstige ontwikkeling van Indië met één Volksraad volstrekt niet indenken. Ik zou mij hoogstens kunnen voorstellen, dat wij daar een nuttig werkzamen Java-Raad hadden en daarnaast een Sumatra-Raad en later een Celebes-Raad en een Borneo-Raad, een Molukken-Raad en in een zeer verwijderd verschiet een Nieuw-Guinea-Raad".

Deze afgevaardigde zou uitstel, zou een nieuw commissoriaal onderzoek, waartoe de minister van koloniën binnenskamers te vergeefs schijnt te zijn aangespoord, de beste oplossing hebben gevonden, en hoopte nu maar, dat door het indienen van amendementen nog gered zou worden wat te redden viel. ,,Maar hoe meer geamendeerd wordt aan het toch al niet schoone geheel, — voegde deze mede-ondertekenaar van de amendementen-Feber hieraan toe — te minder zal er van de bekoorlijkheden daarvan overblijven. Wezenlijke verbetering kan langs dezen weg niet verkregen worden".

Men ziet het: de christelijk-historischen zouden ter wille van hun federalistische theorieën wel gaarne tegengestemd hebben, doch deinsden hiervoor toch ten slotte terug. Slechts mej. Van Dorp hield in dit opzicht voet bij stuk; zij ook stemde met hare antipoden, de vrijz.-dem. en soc.-dem. tegen het wetsontwerp, dat op Vrijdag 6 Mrt. met 50 tegen 19 stemmen is aangenomen. Haar nu heeft minister De Graaff op 20 Februari tegemoet gevoerd, dat een juist begrip ontbreekt van hetgeen in staatsrechtelijken en staatkundigen zin een federatie is. Volgaarne beriep hij zich in dit verband op een gezaghebbend hoogleeraar der Leidsche school, prof. Colenbrander, die in *De Gids* van 1922 het volgende heeft geschreven: ,,Wat niet bestaat, en eigenlijk nooit bestaan heeft en, voor zoover het bestaan mag hebben, door ons optreden voor altijd is verwoest, is de grondslag, waarop een federatie alleen te bouwen ware: het voortleven naast elkander van te zamen heel Indië overdekkende, elk diep in het verleden wortelende, gelijkgebouwde, gelijkbeschaafde inlandsche rijken, die ongeveer gelijke verantwoordelijkheid in een bond zouden kunnen dragen. De samenstelling van Indië als geheel moge bont zijn, stof tot den federatieven staatsvorm levert die bontheid niet''. Ja, minister De Graaff ging zoover, nadrukkelijk te verklaren: ,,Zoolang het Nederlandsch gezag gevestigd zal zijn in Indië, is daar voor voorstellingen omtrent een federalistischen staatsvorm geen plaats''. Om daaraan onmiddellijk verzoenend en troostend toe te voegen, dat meermalen om een staatsvorm op federatieven grondslag gevraagd werd, als eigenlijk alleen maar decentralisatie, vorming van autonome provincies en lagere organen in het bestaand unitarisch Nederlandsch staatsverband beoogd werd. Voorzoover dit het geval was, had minister De Graaff slechts bezwaren van terminologischen aard; dan immers werd in het wezen dier zaak niets anders bedoeld dan hetgeen sedert de vaststelling van de bestuurshervorming in het jaar 1922 bij de regeering in Indië in volle voorbereiding is. Wat eindelijk de bedenkingen betrof tegen het samenzitten van Europeanen en inlanders in de toekomstige raden van regentschappen en dergelijke ressorten, juist een gezamenlijke behandeling van de belangen, die alle groepen der bevolking betreffen, zou de meest bevredigende oplossing verschaffen.

* * *

Ten opzichte van de noodzakelijkheid van een ,,unitarisch regeeringscentrum'' gaf de minister dus geen krimp. Ware het anders geweest, hij zou inderdaad veel beter het wetsontwerp op de lange baan hebben kunnen schuiven. Maar niettemin waren die federalisten en semi-federalisten een blok aan zijn been; wilde hij hun stemmen winnen, dan moest hij, zonder overigens in hun schuitje over te stappen,

zooveel mogelijk water in zijn wijn doen. Dit nu viel den minister te minder zwaar, waar niet een bezielende overtuiging hem in een bepaalde richting drong, doch uitsluitend de opvatting, dat er na de (weliswaar meermalen gewraakte) beloften van 1918 en na de Grondwetsherziening van 1922 iets gedaan moest worden, zijn houding bepaalde. En zoo de minister al lust mocht hebben gehad, het met de federalisten uit te vechten, was deze hem bij voorbaat ontnomen door de zekerheid, dat ook anderen zijn wetsontwerp slechts zouden accepteeren, als het in verschillende opzichten gewijzigd werd (verkracht, zouden de sociaal-democraten zeggen). Een verwerping nu dorst hij niet aan; ten deele wellicht om redenen van persoonlijken aard, ten deele waarschijnlijk ook wijl hij, blijkens zijn mededeeling op 19 Februari jl., nog kort geleden van den Gouverneur-Generaal vernomen had, ,,dat spoedige totstandkoming ten zeerste noodig was, daar langer uitstel in verschillende kringen ontevredenheid zou wekken''. ,,Dit klinkt wel heel anders'' — liet de minister hierop volgen — ,,dan de verklaring, die men hier van verschillende zijden heeft uitgesproken, dat Indië onverschillig hiertegenover stond''. Voor ,,onthouding'', voor ,,reactie'' was hij mede op dezen grond dan ook niet te vinden en hij onderschreef van ganscher harte de stelling, ,,dat wel geen zekerder middel, om Indië van Nederland te vervreemden, denkbaar was dan een verzaking van hetgeen bij de jongste herziening van de Grondwet aan Indië in uitzicht is gesteld''.

Had minister De Graaff hier een juisten kijk op de situatie? Behield hij dien althans, toen hij de eene concessie op de andere liet volgen en het wetsontwerp, waarover de Volksraad toch al niet opgetogen was geweest, tot iets heel anders liet maken dan ooit onder de oogen van dit college kwam? Ziehier een vraag, waarop bladen gelijk de *N. Rott. Ct.* en *Het Volk* zonder zweem van aarzeling een ontkennend antwoord geven.

Maar ook zij, die het hiermede roerend eens zijn, zullen toch hunnerzijds kwalijk kunnen ontkennen, dat de minister in een lastig parket was. Is er één afgevaardigde geweest, die het wetsontwerp zooals het daar lag onveranderd wilde aanvaarden? Waren daar niet eenerzijds de radicalen, die eischen stelden, welker inwilliging — het werd o.a. door de heeren Rutgers van Rozenburg en Dresselhuys uitdrukkelijk geconstateerd — de verwerping van het wetsontwerp door eene overweldigende meerderheid ten gevolge zou hebben gehad; stonden daar niet aan den anderen kant de federalisten en semi-federalisten met angstig- achterdochtig gelaat en viel er niet evenzeer ongerustheid te speuren op de gezichten van een derde groep, die ik zooeven als ,,de anderen'' aanduidde, de categorie afgevaardigden, die geen geheel tegenovergesteld systeem wenschten, allerminst ook op sabotage uit waren, maar bevreesd bleken, dat aanneming van het

onveranderde wetsontwerp allerlei bedenkelijke consequenties zou hebben: zoowel in het moederland, waar de ministerieele verantwoordelijkheid en bijgevolg de parlementaire contrôle van de Nederlandsche volksvertegenwoordiging zou ,,ineenzakken'', als voor Insulinde, waar gevaarlijke en duurzame conflicten tusschen landvoogd en Volksraad zouden kunnen ontstaan?

* * *

Van deze groep was mr. Dresselhuys een der voornaamste representanten. De amendementen-Feber c.s. had hij niet mede-onderteekend (al heeft hij aan verschillende daarvan zijn stem gegeven); wel echter is hij met een eigen voorstel gekomen, waarin den Koning het recht tot ontbinding van den Volksraad werd gegeven. De leider van den Vrijheidsbond had hierbij den geheelen Volksraad op het oog; ook dus de 22 leden die door den Gouverneur-Generaal benoemd worden (tenminste 15 Nederlanders, vijf inlanders en wellicht twee vreemde Oosterlingen). Ware het anders geweest, had althans de herbenoeming van deze laatste categorie vastgestaan, — de heer Dresselhuys zou op den steun van den heer Albarda hebben kunnen rekenen. Veel principieeler tegenstander van dit amendement bleek de vrijzinnig-democraat Oud. Met den sociaal-democratischen afgevaardigde Albarda was hij, de gevreesde nieuwlichter, de abstracte doctrinair, het hierover eens, dat Indië niet rijp is voor een parlementairen regeeringsvorm in West-Europeeschen zin (meening, welke natuurlijk ook door den heer Dresselhuys werd onderschreven), maar juist om die reden verzette hij zich tegen dit ontbindingsrecht. Weliswaar wenschte de voorsteller van het amendement dit middel slechts uiterst zelden te doen toepassen; achtte hij de aanwending daarvan alleen oorbaar om een bestuur van Indië overeenkomstig de bepalingen der Grondwet te waarborgen; zag hij daarin geenszins een dwangmaatregel om den Volksraad ten aanzien van inwendige aangelegenheden in bepaalde richting voort te stuwen; doch oordeelde hij dit paardenmiddel alleen verdedigbaar, wanneer er een incompabilité d'humeur is ontstaan tusschen den Volksraad en het Indische gezag, zoodat samenwerking niet meer mogelijk blijkt, wanneer b.v. de Volksraad den band van Nederland met Indië negeert, — maar de heer Oud bleef volhouden, dat blijkens de elders opgedane ervaring juist het ontbindingsrecht een strijd tusschen de twee machten forceert en daardoor practisch zal kunnen leiden tot de volle ministerieele verantwoordelijkheid, welke men juist voorshands niet wil, en de heer Van Schaik zag daarin evenzeer veeleer een bedreiging dan een verzekering der positie van den Gouverneur-Generaal. Overigens achtte de katholieke afgevaardigde na de wijziging in de samenstelling van den Volksraad met zijn Nederlandsche meerder-

heid (welke, had hij eraan kunnen toevoegen, nog wel voor een aanzienlijk deel door den Gouverneur-Generaal zelf benoemd zal worden) de angst van mr. Dresselhuys overdreven. En één en al verbazing was hij, toen niettemin minister De Graaff het amendement Dresselhuys allerwelwillendst ontving en het ontbindingsrecht, tot welks invoering hij zelf niet had durven besluiten, ,,als stok achter de deur'' gewenscht bleek te achten. ,,De minister heeft te kennen gegeven'', — aldus de katholieke afgevaardigde — ,,dat dit onderwerp van de discussies bij hem een punt van langdurige voorbereiding heeft uitgemaakt. Ik kan mij dat levendig voorstellen, omdat het inderdaad van groot belang is, ook in verband met de ontwikkeling van onze Indische staatsinstellingen. Men mocht dus aannemen, dat de minister na dat langdurig overleg en dat rijp beraad tot een vaste en welgefundeerde conclusie zou zijn gekomen. Wekt het daarom niet de grootste verwondering, dat maar even een amendement uit de Kamer behoeft te worden voorgesteld of oogenblikkelijk daarna gaat de minister overstag?'' Mr. Marchant wist deze bittere opmerking tot een striemende hatelijkheid te verscherpen door den volgenden volzin: ,,Ook ik moet mijn bevreemding uitspreken, niet over het feit, dat de regeering bij de behandeling van dit wetsontwerp de leiding niet in de handen heeft, maar over het feit, dat de geachte vorige spreker dit eerst heden heeft bemerkt''.

Dit amendement-Dresselhuys is ten slotte met 47 tegen 18 stemmen verworpen. Met de tien vrijheidsbonders hebben alleen twee katholieken, vijf anti-revolutionairen en één christelijk-historisch Kamerlid daaraan hun stem gegeven.

* * *

In zooverre verschilde dit amendement van die der groep-Feber, als weliswaar versterking van de positie van het Nederlandsche gezag in de bedoeling lag, maar de uitkomst volgens velen tot het tegendeel zou hebben kunnen leiden. Weliswaar is ditzelfde door de sociaal-democraten ook van de amendementen-Feber zelf gezegd, maar hier was het verband tusschen oorzaak en gevolg veel minder aanwijsbaar. Intusschen bleek reeds boven dat in het bijzonder de aanneming van het voorstel-Feber om het Nederlandsche element in den Volksraad te versterken (waaraan een heel ander voorstel, tot handhaving namelijk van den thans bestaanden toestand, was voorafgegaan) volgens den heer Albarda schadelijke in stede van gunstige gevolgen zal hebben. Minister De Graaff nam daartegenover een zoo nonchalante, slappe en toegeeflijke houding aan, dat het geen wonder zou zijn geweest, als hij reeds dien dag de booze woorden had moeten hooren, welke hem den volgenden dag naar aanleiding van het ontbindings-amendement zijn toegeslingerd. Deze murw-

heid en passiviteit van den minister trokken te meer de aandacht, aangezien hij in zijn schriftelijk antwoord van 10 Mei 1924 onder beroep op de jongste Grondwetsherziening ,,een zoo groot mogelijk aandeel in de samenstelling van den Volksraad'' voor de inlanders had opgeëischt, ,,wijziging van de getalsverhouding tusschen het inheemsche en het Nederlandsche element ten ongunste van het eerstgenoemde uitgesloten'' had geacht, en onder verwijzing naar den reeds bestaanden toestand daaraan nog het volgende had toegevoegd:

,,Waar nu in den in 1921 gevormden Volksraad het aantal door inheemschen ingenomen zetels reeds de helft bereikte en in het college volgens zijn jongste samenstelling dit aantal de helft zoo dicht mogelijk nadert, kan bij de vaststelling van nieuwe regelen voor de samenstelling van den Raad aan het inheemsche element bezwaarlijk minder dan de helft van het aantal zetels (die van den voorzitter niet medegerekend) worden toegewezen.''

Bij het mondeling overleg met de commissie van voorbereiding herhaalde de minister deze ondubbelzinnige uitspraak in andere bewoordingen als volgt:

,,De belangen van de inlandsche millioenenbevolking zijn ongetwijfeld van zoo groote beteekenis, dat die bevolking alleszins aanspraak heeft op het haar toegedachte aantal zetels in den Volksraad.''

En toch had de heer Feber nauwelijks een kik gegeven of de minister was zijn man en berustte in een naar verhouding aanzienlijke vermindering van het inlandsche element ten gunste van het percentage Nederlandsche leden. Weliswaar werd er voor den vorm eventjes gestemd (alleen de sociaal-democraten en vrijzinnig-democraten onthielden hun stem aan dit voorstel, dat er met 42 tegen 15 stemmen doorging), maar het was voor ieder volslagen duidelijk, dat de minister feitelijk, zij het ook niet formeel, dit amendement had overgenomen.

Aangezien tegenover de ministerieele capitulatie op dit punt in een paar andere opzichten zeldzame tegemoetkomendheid bij het amendeerende zesmanschap viel te constateeren, is het alleszins begrijpelijk, dat de gedachte aan onderonsjes, waar alles te voren bekonkeld en bedisseld werd, bij menigeen moest opkomen.

De concessies der groep-Feber golden den Wetgevenden Raad en het budgetrecht. Niet tevreden met de omstandigheid, dat het recht van amendement der Tweede Kamer ten opzichte van de Indische begrooting volgens minister De Graaff in de ontworpen regeling gehandhaafd wordt ,,langs den omweg van niet-goedkeuring door de Staten-Generaal, met daarop volgende vaststelling der begrootingsafdeeling bij de wet'', had het zesmanschap dit amendementsrecht aan geen enkele beperking willen onderwerpen, d.w.z. willen laten voortbestaan gelijk wij het tot dusverre kennen. Dit voorstel

echter werd, toen men zoover gevorderd was, aanstonds ingetrokken. Van de andere concessie der groep Feber, de aanvaarding van den Wetgevenden Raad, welken men eerst ten doode had opgeschreven en die nu voor den schoonen schijn en ter camoufleering van den terugtocht tot ,,College van gedelegeerden'' werd omgedoopt, 20 in stede van 18 leden kreeg en zal berusten op een regeling, welke waarborgt, dat de overeenstemmende wil van elk drietal Volksraadsleden leidt tot de dienovereenkomstige vervulling van één plaats in het College van Gedelegeerden (alias den Wetgevenden Raad) maakte ik reeds kortelijk gewag. Nog op 19 Februari, in eerste instantie bij de algemeene beschouwingen, had de heer Feber geklaagd over ,,het nieuw college, dat naast en naar alle waarschijnlijkheid boven den Volksraad een uitermate belangrijke centrum van invloed zal worden'', *waardoor ,,de laatste schijn van zelfbeschikking, van zelfbestuur voor Indie zou verloren gaan''*, waarvoor niet de noodige bekwame functionarissen te vinden zouden zijn, had hij gejammerd over het instituut van den Wetgevenden Raad, waartegen bij hem *,,zeer groot bezwaar''* bestond. Twee dagen eerder had zijn mede-onderteekenaar Gerritzen — om van anderen te zwijgen — dienzelfden Wetgevenden Raad ,,geen gelukkige uitvinding'' genoemd wegens de daaruit voortvloeiende splitsing der leden van den Volksraad in een eerste klasse en een tweede klasse en wijl men hiervoor wegens den tijdroovenden arbeid, die gelijktijdige waarneming van een hoofdambt niet toeliet, slechts ,,mindere krachten'', ,,menschen van minder allooi'' zou kunnen krijgen. De oppositie was zoo fel en algemeen geweest, dat de minister zichzelf vergeleken had met het slachtoffer, dat midden in de arena geworpen was, en ziet als bij tooverslag verving sympathie de antipathie, vertrouwen het scepticisme! *De Nederlander* noemt dit ,,zoeken en tasten''; men zou er ook een andere qualificatie voor kunnen bezigen. Maar dit ééne schijnt wel vast te staan, dat de minister ook binnenskamers voor zijn geliefden Wetgevenden Raad gevochten heeft. En met succes!

Succes hadden daarentegen de ,,zesmannen'' met hun voorstellen om tractaten en landverdediging buiten de bemoeiingssfeer der Indische organen en autoriteiten te brengen, en met hun reeds eerder aangeroerd amendement, dat met zoovel woorden gewaagt van ,,'s Konings aanwijzingen'', welke de Gouverneur-Generaal bij de uitoefening van het algemeen bestuur in acht heeft te nemen. Feitelijk zijn dit ,,bevelen'', al achtte de minister dit woord al te rauw en te hard en werd het dus door een anderen term vervangen.

Aan dit amendement werd door menigen afgevaardigde buitengewone beteekenis toegekend. Ware het verworpen, mr. Dresselhuys (van wiens bezorgdheid voor de ministerieele verantwoordelijkheid en de parlementaire contrôle reeds eerder gewag gemaakt werd) zou

aan het wetsontwerp zijn stem hebben onthouden. Tal van andere Kamerleden dachten er precies eender over. Daarentegen was de aanneming van ditzelfde wijzigingsvoorstel voor de heeren Oud en Marchant een zoo groote teleurstelling, dat zij daarna alle belangstelling verloren. Bij verschillende Kamerleden waren twijfel en argwaan gerezen door de dubbelzinnige, niet steeds logische en consequente wijze, waarop de minister zich, blijkens de stukken, vóór de openbare behandeling over de verhouding van moederlandsche regeering en landvoogd had uitgelaten. Bij de schriftelijke gedachtenwisseling heeft minister De Graaff zich o.a. beroepen op de memorie van antwoord op het voorloopig verslag der Eerste Kamer betreffende de Grondwetsherziening, een regeeringsstuk, dat dus reeds eenige jaren oud is. Daarin staat o.a. te lezen, dat krachtens het tegenwoordige Regeeringsreglement alle bestuursbevoegdheden den landvoogd alleen verleend zijn ,,om daarvan gebruik te maken overeenkomstig de instructiën van de Kroon''. ,,Met deze gedachte'' — aldus bedoelde memorie van antwoord, die dus tevens een commentaar op de nieuwe Grondwetsartikelen was — ,,wordt in de voorgestelde regeling gebroken. Ten aanzien van al hetgeen op bestuursterrein niet bij Grondwet of wet aan Haar is voorbehouden, zal de Kroon voortaan slechts een controleerende macht kunnen uitoefenen.'' ,,Gedachtig aan het ,,donner et retenir ne vaut'', heeft de minister bij zijn schriftelijk bescheid aan dit citaat toegevoegd, ,,meent de ondergeteekende, dat het niet zou aangaan de aan den Gouverneur-Generaal door de Grondwet verleende meerdere zelfstandigheid bij het onderhavig wetsontwerp ,,onderworpen te doen blijven aan de bevelen der Regeering''. Maar daarop volgde dan weer een passage met ,,maars'' en ,,intusschens'', waarbij de minister een scheutje water in zijn koppigen constitutioneelen wijn deed.

Mr. Treub, de schrijver van ,,Indië's Toekomst'', was een der eersten, die tegen de schriftelijke uiteenzettingen en de tendenz van het desbetreffend voorstel der regeering geprotesteerd hebben. ,,De vraag tot hoever den Gouverneur-Generaal vrijheid moet worden gelaten bij de uitoefening van zijn bestuurstaak'' — aldus deze geharnaste strijder — ,,is niet van principieelen aard, mits slechts vast blijve staan, dat de minister van koloniën tegenover de Staten-Generaal verantwoordelijk is voor de handelingen en besluiten van den landvoogd. Zoodra men aan deze ministerieele verantwoordelijkheid tornt, raakt men niet alleen aan de verhouding van het moederland tot de kolonie, maar aan een der grondslagen van ons constitutioneel staatsrecht, waarvan de ministerieele verantwoordelijkheid zelfs de hoeksteen is. Volgens de thans aanhangige herziening van het Regeeringsreglement nu zal aan den Gouverneur-Generaal een zoo uitgebreide bevoegdheid worden toegekend, dat de ministerieele verantwoordelijkheid er door in het gedrang zal komen''.

Mr. Dresselhuys bleek in de Tweede Kamer eenzelfde opvatting toegedaan en beschuldigde met nadruk hen van ,,reactie'', die gelijk de heeren Albarda en Oud op zijn hoogst eenige repressieve contrôle uit het moederland wilden handhaven en daardoor den landvoogd bijkans in de positie van een heerscher uit den bloeitijd van het absolutisme brachten. Deze laatsten daarentegen betoogden, dat van de voorgespiegelde grootere zelfstandigheid van den Gouverneur-Generaal en de uitbreiding der machtssfeer van Nederlandsch-Indië weinig of niets zou terecht komen, als instructies uit Nederland diens vrijheid van beweging tot een holle phrase herleidden. De heer Rutgers van Rozenburg evenwel verdedigde, evenals de leider van den Vrijheidsbond, het amendement Feber c.s. met warmte. Ten aanzien van een zoo gewichtig punt mocht volgens den christelijk-historschen afgevaardigde geen onzekerheid blijven bestaan. ,,De Kamer zal dus hebben te kiezen tusschen die beide opvattingen, of opperbestuur is bestuur met het accent op bestuur, of dat het beteekent, dat de Koning, die het opperbestuur heeft, feitelijk hoegenaamd geen bestuur heeft.'' Blijkens de aanneming van het amendement, dat volgens den heer Oud volkomen in strijd met de Grondwet was, maar er niettemin met 47 tegen 20 stemmen (die der sociaal-domocraten en vrijzinnig-democraten mitsgaders die der anti-revolutionairen Scheurer en A. Colijn) doorging, heeft de Kamer zich voor de eerste van dit tweetal opvattingen uitgesproken. Dit neemt niet weg, dat met den geest der Grondwet en trouwens ook van menige bepaling van het hier besproken wetsontwerp verregaande moederlandsche bedilzucht tegenover den Gouverneur-Generaal kwalijk vereenigbaar zou zijn. Dit laatste wenscht trouwens ook de heer Dresselhuys niet.

Ik zou te veel van het geduld van den lezer vergen, als ik ook nog uitweidde over de amendementen-Albarda, waarvan niet een met vrucht verdedigd werd, al ontbrak het den spreker niet aan talent. De heer Albarda had o.a. vervanging van den huidigen (voortaan slechts adviseerenden) Raad van Nederlandsch-Indië door een raad van departementshoofden bepleit, toekenning van het recht van enquête aan den Volksraad gewenscht, en verdeeling van de kiezers, die den Volksraad kiezen, naar hunnen landaard in drie corpsen afgekeurd. Van deze en tal van andere sociaal-democratische amendementen kwam echter niemendal terecht. Ook de heer Oud bereikte niets, en de heer Scheurer zag zijn poging om de vrouwen tot in lengte van dagen uit den Volksraad te weren, jammerlijk mislukken.

* * *

Nog veel meer zou over deze herzieningswet en de daaraan gewijde debatten te zeggen vallen. Beteekent zij na de aangebrachte

wijzigingen niets meer en zal de Volksraad der toekomst zoo'n ,,machteloos'' college zijn als de heer Albarda beweert? Een bevestigend antwoord ware onredelijk; wel echter kan geconstateerd worden, dat de ,,nieuwe schrede in de richting van vorming eener eigen machtssfeer van Indië'', waarvan de memorie van toelichting gewag maakt, een Klein-Duimpjes-pas is — zonder zevenmijlslaarzen. Toch kan ook dit trippelpasje wellicht tot iets goeds leiden, als uit de nieuwe bepalingen gehaald wordt wat er bij redelijke uitlegging uit gehaald kan worden en als de critiek, die ook in Indonesië wel niet achterwege zal blijven, niet prikkelend-scherp wordt noch tot non-coöperation uitlokt. Immers, van de toepassing en de uitvoering kan veel afhangen en wat valt dienaangaande te verwachten, als het hard tegen hard gaat!

Wat voorts de generale herziening van het regeeringsreglement aangaat, welke minister De Graaff wel wil voorbereiden, als hij tijd van leven heeft en als eventueele tusschentijdsche partieele wijziginkjes niet te veel van zijn krachten vergen, — daarover moet maar liever een plechtig stilzwijgen bewaard worden. Artikel 123 zou vermoedelijk niet het eenige struikelblok bij zoo'n algeheele herziening blijken. En van *het* psychologische moment voor een volledige metamorphose van het regeeringsreglement is geen profijt getrokken. Zou zoo'n oogenblik spoedig terugkeeren?

VARIA.

ECONOMISCH VLAGVERTOON TE MILAAN?

De Jaarbeurs te Milaan is weer punt van samenkomst geworden voor een druk internationaal handelsverkeer. Een Schr. in de *N. R. Ct.* (3 Maart) geeft als het typeerende van deze beurs aan, dat zij, welbewust, uit twee scherp van elkander afgescheiden gedeelten bestaat: één, dat zuiver tentoonstelling is, waar artikelen of landen de eenheid aangeven, het ander, dat een zeer zuiver, zakelijk jaarbeurs-karakter draagt, waar de industrieën bedrijfsgewijze zijn gerangschikt, zonder onderscheid van nationaliteit.

Ook de voortreffelijke Nederlandsch-Indische afdeeling en de inzending van Philips Eindhoven — de Hollandsche molen met zijn 's avonds verlichte wieken spookachtig ronddraaiend in het avondlijke duister — droegen geheel het karakter eener tentoonstelling, al had het bureau voor het geven van technische- en handelsinlichtingen over onze Nederlandsche koloniën ook de handen vol werk. (Zie ook *D. I. G.* 1924, II, blz. 663).

De Schr. zet zich dan tot de volgende bespiegeling.

Het Milaneesche jaarbeursbestuur, waarvan de minister van handel Nava voorzitter is, heeft thans, na het inderdaad uitbundige succes der vorige beurs, een krachtige actie op touw gezet om het buitenland duurzaam aan zich te binden. Inzonderheid geldt dit het inrichten van eigen paviljoens. De Nederlandsche consul-generaal te Milaan loopt voor deze plannen, wat Nederland betreft, warm en naar dezer dagen in de Nederlandsche dagbladen te lezen was, heeft de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Amsterdam een vrij aanzienlijk bedrag, ik meen *f* 3000, voor den bouw van een Nederlandsch paviljoen op de jaarbeurs te Milaan gevoteerd, aan welk besluit de minister van arbeid, handel en nijverheid zijn goedkeuring heeft gehecht, onder voorwaarde, dat het totale bedrag van circa *f* 40,000 inderdaad bijeen zal worden gebracht. Men ziet hieruit, dat het Milaneesche jaarbeursbestuur de zaken niet alleen groot, maar ook uit financieel oogpunt, practisch aanpakt: het draagt de risico van den bouw der jaarbeurs-paviljoens niet zelf, maar laat die over aan de buitenlandsche deelnemers.

De risico. Want het gaat hier niet om éénmalige deelneming aan een beurs of tentoonstelling, maar het gaat hier om een permanente

vestiging, dus om regelmatige, jaarlijksche deelneming. Behalve het paviljoen moeten er dus elk jaar opnieuw deelnemers gevonden worden om dat paviljoen te bevolken. En dan rijst de vraag: zijn de zakelijke resultaten van de vorige beurs voor het buitenland, speciaal voor Nederland en zijn Koloniën, zoodanig geweest, dat elk jaar opnieuw en niet slechts één keer, bij wijze van economisch vlagvertoon, de noodige animo zal bestaan om, hetzij aan het tentoonstellings-, hetzij aan het jaarbeursgedeelte van de Milaansche feria deel te nemen? Wij stellen deze vraag, niet om onzen twijfel uit te drukken aan het succes, dat Nederlandsche industrieën zullen kunnen hebben van deelneming aan een zoo belangrijke jaarbeurs als die te Milaan, maar wèl om te kunnen beoordeelen of oprichting van een eigen Nederlandsch paviljoen inderdaad nu reeds moet plaats hebben dan wel of niet eerst een eenigszins belangrijke deelneming van de Nederlandsche industrie, aan het zakelijke gedeelte der Milaansche jaarbeurs vóór moet gaan.

Men schijnt het er n.l. niet over eens te zijn, hoe het Nederlandsche paviljoen zal moeten ingericht worden. Eenerzijds wil men er een ontvangst-salon van maken met daarachter een bescheiden expositieruimte voor Nederlandsche firma's. Het wordt dan een kleine Nederlandsche tentoonstelling, een met monsters voorzien inlichtingenbureau, maar aan het eigenlijke zakelijke gedeelte, te midden der buitenlandsche concurreerende industrieën aan het jaarbeursgedeelte, waar de zakenman zijn relaties zoekt en vinden kan, neemt de Hollandsche afdeeling dan nagenoeg niet deel. Of voor dit expositiedoel de oprichtingskosten van een eigen paviljoen loonend zullen zijn, valt te betwijfelen. Een tweede mogelijkheid is, om in het door Nederland te houden paviljoen de Nederlandsche Koloniën onder te brengen, meer speciaal de leiding van deze koloniale expositie overlatend aan het Koloniaal Instituut. Dit plan lijkt ons verkieslijker dan het eerste; onze koloniën leenen zich beter voor een expositie ook wat, bij een wisseling telken jare, de aantrekkingskracht aangaat en voor Nederlandsch-Indië heeft een algemeene bekendmaking méér zin dan voor hetgeen Nederland produceert. Maar zullen elk jaar de noodige fondsen gevonden worden om deze Indische afdeeling frisch en attractief te houden?

Een derde strooming, gevoelt weinig voor een eigen paviljoen, maar wel voor een krachtige deelneming van de Nederlandsche industrie en den Nederlandschen landbouw aan de Jaarbeurs. Een deelneming dus op zuiver zakelijken grondslag. De Nederlandsche industrie en de Nederlandsche landbouw en veeteelt, zelf voor het front met hare producten èn met vertegenwoordigers aan de stands, die zaken kunnen afsluiten en vakkundige inlichtingen kunnen verschaffen. En deze Nederlandsche industrieën dan geplaatst, niet bij elkaar in een

afzonderlijk Nederlandsch paviljoentje, dat toch in het niet zal zinken bij de paviljoens van Frankrijk en België, maar geplaatst in de groepen, waarin zij thuis hooren en onder de fabrikanten van de andere landen, midden dus in het zakenleven zèlf en gelijkwaardig op de internationale markt en tusschen de buitenlandsche concurrenten.

Het wil ons voorkomen, dat, alvorens een eigen Nederlandsch paviljoen wordt opgericht, waar zich voorlichtingsdiensten zouden kunnen concentreeren — handelsinlichtingen, voorlichting betreffende toerisme, koloniale tentoonstelling enz. — eerst krachtige pogingen aangewend moeten worden om de Nederlandsche industrie en den Nederlandschen landbouw tot deelneming aan het zakelijke gedeelte der Jaarbeurs te Milaan te bewegen. Eerst als dàt gelukt zou zijn en de zakelijke, commercieele resultaten zoodanig blijken mede te vallen, dat regelmatige deelneming daarin haar waarborg vindt, kan o.i. het oogenblik pas aangebroken geacht worden om daarnaast — maar nóóit zonder haar — voor vlagvertoon een eigen Nederlandsch paviljoen te grondvesten. Aldus besluit de Schr. in de *N. R. Ct.*

VAN FUSELIER TOT CIVIEL GEZAGHEBBER.

In de voorgaande aflevering van *D. I. G.* werd uit het middentijdvak van de vorige eeuw de herinnering opgehaald aan een ambtenaar van den ouden stempel (pag. 220), en werd de tegenstelling in vorming aangestipt tusschen doeloe en sekarang. Nu kwam juist de mail ons dezer dagen herinneren, dat in Indië naast de ambtenaren, die in Delft of Leiden wetenschappelijk gevormd zijn, ook nog een plaats is gelaten aan hen, die door hun karaktereigenschappen voor de bestuurstaak in aanmerking konden komen. De civiel gezaghebber is wel aan het verdwijnen, maar de correspondentie uit Celebes in het *Bat. Nbl.* van 15 Januari aan den heer P. Kuen gewijd, geeft een pendant uit onzen tijd bij de voorbeelden uit de vorige eeuw aangehaald.

Wij laten den Celebes-correspondent nu aan het woord.

Nog maar enkele weken zal hij in de bestuurswoning van Boeloekoemba vertoeven, dan wordt de bestuursvestiging als zoodanig opgeheven en de heer P. Kuen, thans nog gezaghebber, zal dan naar Europa terugkeeren.

Zijn levensgang is een voorbeeld van wat iemand met energie, ware plichtsopvatting en ijver bereiken kan. Wie met den gullen gastheer kennis maakt, kan zich niet voorstellen, dat deze krachtige bestuursman met zijn logische opvattingen zijn loopbaan in Indië als gewoon fuselier is begonnen.

In 1888 als 18-jarige fuselier te Batavia gedebarkeerd heeft de heer Kuen zijn tweede Vaderland — hij is Duitscher van afkomst — gedurende ruim 35 jaar, met slechts korte onderbreking, zijn beste krachten gegeven. Na 9 jaar dienst wist hij den graad van adjudant-onderofficier te behalen en in 1903 werd hij belast met de betrekking van instructeur bij het legioen van Mangkoe Negara te Soerakarta.

In 1908 verliet hij als onderluitenant het leger om in civielen dienst in bestuursbetrekking over te gaan en werd hem als posthouder het bestuur over de afdeeling Soekadana (Z. en W. Borneo) toevertrouwd. Hij bewees als zoodanig even goed op zijn plaats te zijn als hij het als militair had getoond. In 1911 werd hij van zijn post ontheven en ter beschikking gesteld van den Directeur van B.B. ten einde benoemd te worden tot civiel gezaghebber op de bezittingen buiten Java en Madoera. Van af 1914 heeft hij steeds op Celebes gediend.

Na een half jaar met verlof in Europa vertoefd te hebben, zag hij zich weer ingedeeld als civielgezaghebber op Celebes. In het zoo onrustige tijdperk van 1916 was hij geplaatst in Barroe, evenals Takalar, een der woeligste gebieden. Hij hield de teugels strak en de Regeering erkende zijn verdienste door hem in 1917 een tevredenheids-betuiging toe te kennen. In April 1919 werd hem eervol ontslag uit 's Lands dienst verleend, doch eenige maanden later werd hij weer herbenoemd bij den dienst der volkstelling, na afloop waarvan opnieuw zijn benoeming volgde tot civiel-gezaghebber en wel te Boeloekoemba. Hij was een bestuursman van den ouden stempel, vol toewijding, vol liefde voor zijn taak, maar als oud-militair gesteld op orde, tucht en rust in zijn ressort; iemand, als waaraan in pas onderworpen streken juist de grootste behoefte bestaat. Met kracht werd tegen al wat naar onrust zweemde opgetreden en zulk een periode van rust voor de bevolking is het meest geschikt om de goede elementen aan geregelden arbeid te gewennen. De moderne inlandsche beweging mocht mooi schijnen, de heer Kuen had er weinig mee op en onruststokers konden bij een bezoek aan zijn bestuursgebied rekenen op een ontvangst, die hen weer zoo gauw mogelijk deed verdwijnen.

Is het wonder, dat de economische toestand onder zijn bestuur gestadig vooruit ging en de uitvoer van verschillende producten steeds toenam. Gewis, als men de cijfers ziet, zal men geneigd zijn te verklaren, dat het nog niet veel beteekent, doch als men rekening houdt met de schaarschte der bevolking en den ouden toestand van onzekerheid van bezit, zal men ze in ander licht beschouwen.

Wij hebben meerdere keeren gelegenheid gehad op te merken, dat het bestuur van militairen of oud-militairen der bevolking belangrijke voordeelen heeft gebracht. Ook de heer Kuen heeft het onderwijs zoo-

veel mogelijk bevorderd, doch het werd der bevolking nimmer opgedrongen. Met de geringe middelen, waarover hij beschikte, wist hij de noodige irrigatieverbeteringen aan te brengen en het laatste, dat we mochten zien van zijn arbeid was de drooglegging van de moerassen, bijna midden in de plaats, die even zooveel broedplaatsen waren van de anopheles.

Deze, in de practijk gevormde bestuursman heeft het recht met trots te mogen terugzien op de resultaten, welke hij in het belang der bevolking heeft weten te bereiden. De rust, welke hij gaat genieten, is wel verdiend.

Hem is nu met ingang van 3 Februari eervol ontslag verleend.

De Gouverneur van Celebes reikte hem deze getuigenis over: ,,Overwegende, dat de heer Kuen laatstelijk gedurende ruim 4 jaren met voorbeeldigen ijver en nauwgezetheid het bestuur over de onderafdeeling Boeloekoemba heeft gevoerd, zoodat zijn werkzaamheden in het belang van land en volk het hem toevertrouwde bestuursressort ten zeerste zijn ten goede gekomen, heeft besloten hem zijn bijzondere tevredenheid te betuigen over de loffelijke wijze, waarop hij gedurende zijn 4-jarig bestuur zich in het belang van land en volk van zijn taak heeft gekweten.''

JAN FUSELIER.

Nog steeds blijft de tegenstelling tusschen den lof bij menige gelegenheid aan onze dapperen in den Oost, met veel woordenpraal toegezwaaid, en het lot, het allertreurigste lot menig oud-gediende beschoren na zijn terugkeer in de burgermaatschappij, onderwerp voor uitvoerig commentaar. *Madjoe*, maandblad van de gelijknamige vereeniging v. oud- en actiefdiende onderoff. v. h. leger in O.- en W.-Indië, blijft op het aanbeeld hameren, en als reddingsmiddel op de algeheele gelijkstelling van vóór en na 1920 gepensionneerden aandringen, zoo ook weer in de Mrt.-aflevering. *De Telegraaf* heeft zich het lot van Jan Fuselier aangetrokken, na tot de ontdekking te zijn gekomen hoe de oud-gediende, die in een der obscure logementen verzeild geraakt, weldra in de macht komt van den logementhouder, die hem tegen woekerrente voorschotten op zijn pensioen-acte verleent, hoe hij steeds dieper zinkt in het moeras van zijn schuld, steeds vaster aan den logementhouder wordt geketend, en alleen door den dood van zijn verplichtingen wordt *verlost*. Deze beklagenswaardige stumpers zouden door het door *Madjoe* aanbevolen reddingsmiddel weinig of niet gebaat zijn.

Te Amsterdam heeft zich een commissie gevormd, met het doel te geraken tot de oprichting van een tehuis voor Jan Fuselier. Zij

bestaat uit de heeren A. Colijn, lid van de Tweede Kamer en burgemeester van Nieuwer-Amstel; prof. mr. P. A. Diepenhorst, lid van de Eerste Kamer; E. E. Dullemond, gep. schout-bij-nacht; J. B. van Dijk, lid van de Tweede Kamer; J. ter Haar Jr., wethouder van Amsterdam; dr. M. de Hartogh, lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland; P. Jonas van 's Heer Arendskerke, lid van de firma Jonas en Kruseman, en mr. ir. H. J. Kiewiet de Jonge, lid van de hoofdredactie van *De Telegraaf*.

Zooals bekend, bestaan h.t.l. reeds dergelijke tehuizen in Bronbeek en te Leiden, terwijl het Grijze Huis te Putten ook voor den oud-koloniaal is opgericht. De toeloop in deze tehuizen vult er niet alle plaatsen.

In het *Kol. Wkbl.* van 19 Febr. gaf de heer J. F. C. Nienhuis Een Lombok-herinnering, met het hier volgende tot slot:

,,Eind December 1894 werd de Lombok-expeditie ontbonden en begin Januari 1865 werd het laatste gedeelte van de overtollig geworden troepenmacht te Ampanan ingescheept. Groot was de erkentelijkheid en de vreugde waarmede de van Lombok teruggekeerde militairen overal werden ingehaald. Eerbewijzen en huldebetoogingen leverden het bewijs, dat zoowel in Indië als in Nederland, niet alleen de Regeering, maar ook de burgerij, de dapperheid en het doorzettingsvermogen van Leger en Vloot wisten te waardeeren.

Uit het op Lombok veroverde geschut werd een, bij K.B. van 13 April 1895 no. 37 ingesteld, afzonderlijk kruis vervaardigd. Aan allen zonder onderscheid van rang of graad, die tusschen 26 Juni en 24 December 1894 deel hebben uitgemaakt van de naar Lombok gezonden expeditionaire troepen of zeemacht, of die bij de expeditie in eenig burgerlijk ambt of bediening plaatselijk zijn werkzaam geweest, is een zoodanig kruis uitgereikt.

En thans na dertig jaren, nu Lombok van een lastpost een land is geworden, dat meer opbrengt dan het kost en de gelederen van hen, die gerechtigd zijn tot het dragen van het Lombok-kruis, aanmerkelijk zijn gedund, is de tijd gekomen om Indië en Nederland wakker te schudden. Onder de overgeblevenen uit den Lombok-tijd zijn menschen, die met geknakte gezondheid en ongeschikt voor verderen arbeid het Leger of de Vloot hebben moeten verlaten. Zij hebben een schamel pensioentje gekregen en lijden thans gebrek. Het Land heeft met hen afgedaan, het zijn als het ware de uitgeknepen citroenen, die, tot niets meer nut, zijn weggeworpen. Die oud-gedienden hebben misschien genoeg om niet van honger te sterven, doch zeker te weinig om menschwaardig te kunnen leven. Het is Nederland en Indië onwaardig, zelfs in deze ,,Tijden van Overgang'', om hierin te berusten. Welaan, laat het dan niet met bitterheid, doch met dankbaarheid in het hart zijn, dat deze veteranen op 13 April 1925, als herinnering aan

den dag dat 30 jaar geleden bij Koninklijk Besluit het Lombok-kruis werd ingesteld, zich de jas omhangen waarop dit kruis is gespeld. Nog is het tijd!''

Zoo het artikel in het *Kol. Wkbl.* Onder de dragers van het Lombok-kruis zijn er velen, die noch door een inwilliging van den wensch van Madjoe, noch door een tehuis in Amsterdam uit de ellende geholpen kunnen worden; deze oproep vraagt dus om een weer andere actie.

Wij vinden in dit alles aanleiding in herinnering te brengen, wat de hoofdredacteur van *D. I. G.* schreef in II 1924 blz. 820 over versnippering van krachten, zelfs met gedeeltelijke onderlinge tegenwerking der voor de goede zaak ijverenden:

,,Als het zoo gaat dan brengen de verbeteringen geen voldoening, dan blijft het afdoend succes uit. Er kome eenheid van leiding in het gansche geheel. Die eenheid van leiding hebbe den wil om aan te pakken, door te zetten, te volharden, en zoo het geheel te beheerschen totdat het succes verzekerd zal zijn.''

Het wil ons voorkomen dat door veronachtzaming van dezen raad, zoowel in Indië als in Nederland, veel goeden wil, veel ijver, veel geld met troosteloos weinig nuttig effect wordt besteed. Wat men ten beste geeft levert slechts als resultaat op, dat een nieuw symptoom van het kwaad wordt aangewezen, het zalfje dat men hiervoor aanbrengt geneest de kwaal niet, doet zelfs het symptoom niet verdwijnen.

Jan en Kees Fuselier zitten in den put. Telkens komt zich een belangstellende meer voegen bij de omstanders die luide roepen: Zij moeten er uit geholpen! Telkens komt zich een goedwillende meer voegen bij hen, die meenen al een mooi werk te doen door een hunner wat toe te werpen in den put. Maar zorgen voor de ladder, welke reikt tot hen die het diepst erin zitten, welke Jan, èn Kees, èn Piet uit den put kan verlossen, zoo ver gaan de belangstelling en de ijver niet.

Geen ondankbaarheid! Maar de goede bedoeling brengt zoo toch slechts teleurstelling aan hem, die wanhopig staat bij- en voor hem, die wanhopig zit in den put.

IMMIGRATIE-CIJFERS VAN SUMATRA'S OOSTKUST.

Het jaar 1924 heeft voor het eerst weer meer immigranten naar de Oostkust van Sumatra gebracht, dan van daar naar hun plaats van herkomst terugkeerden. Aldus berichtte de *Deli Crt.*

Met de kinderen mee, zijn er in totaal in 1924 28,232 Javanen aangekomen, tegen 19,270 die vertrokken. Over 1923 arriveerden slechts

15,804 tegen 20,311 die naar Java terugkeerden en in 1922 bedroeg het aantal immigranten slechts 11,193 tegen niet minder dan 29,396, die terugkeerden.

De vergelijking ziet er dus als volgt uit:

Javanen:	aangekomen:	vertrokken:
1924	28,232	19,270
1923	15,804	20,311
1922	11,193	29,396

De verbetering, die uit deze cijfers ook ten aanzien van de economische verhoudingen ter Oostkust spreekt, springt in het oog. Daarbij komt, dat voor 1925 bij de voorgenomen uitbreidingen der culturen, een belangrijke stijging van het aantal immigranten verwacht mag worden. Wat dit voor den handel beteekent, is duidelijk geworden sedert terugzending van koelies hier tot ernstige gevolgen in den handel leidde.

Het aantal Chineesche immigranten bedroeg in 1924 4885 personen, kinderen mee gerekend, waartegenover 4300 naar China terugkeerden.

In 1923 zijn daarentegen 7215 Chineezen het gewest binnengekomen, tegen 5634 die naar China terugkeerden.

De Chineesche immigratie is belangrijk minder geweest dan in het vorige jaar waarvoor de voornaamste reden gelegen is in den toestand in de betrokken Chineesche provincies, waar dit jaar voedselovervloed was.

De immigratie was voldoende om in de vraag der ondernemingen te voorzien.

ONDERNEMERSRAAD VOOR SURINAME.

In het Scheepvaarthuis te Amsterdam is 24 Februari onder leiding van Mr. Dr. C. F. Schoch, een vergadering gehouden van belanghebbenden bij ondernemingen van landbouw, industrie, handel, scheepvaart en verkeer in Suriname, waarin is besloten tot oprichting van een vereeniging De Ondernemersraad voor Suriname.

Deze vereeniging, welke gevestigd zal zijn te 's-Gravenhage, heeft ten doel de bevordering van de maatschappelijke belangen van de in Suriname werkende ondernemingen en bedrijven. Zij zal trachten dit doel te bereiken door het vormen van een permanent centraal instituut, dat het middelpunt zal zijn van gedachtenwisseling over en bestudeering van vraagstukken, die de belangen van in Suriname werkende ondernemingen en bedrijven betreffen, zoomede door het houden van besprekingen, het richten van adressen tot de bevoegde autoriteiten, het verspreiden van geschriften en alle andere wettige middelen, die aan dat doel bevorderlijk kunnen zijn.

Tot voorzitter is benoemd Prof. Mr. M. W. F. Treub, de voorzitter van den Ondernemersraad voor Ned.-Indië. Tot leden van het algemeen bestuur zijn benoemd: Mr. Dr. C. F. Schoch, hoofddirecteur van de Surinaamsche Bank; J. van Hasselt, directeur van den Kon. West-Indischen Maildienst; Mr. Dr. J. Versteeg, directeur van de plantage Johannesburg; J. J. van Dam, directeur van de Curaçausche Handel Maatschappij; J. G. von Hemert, directeur van Cultuurondernemingen; L. A. Insinger, directeur van De Cultuur Maatschappij, O. S. Knottnerus, directeur van de Ned. Ind. Gas Maatschappij en G. B. Overeijnder, directeur van de Balata-Compagnie Suriname.

NATIVE RUBBER INVESTIGATION COMMITTEE.

Dr. A. A. L. Rutgers, directeur van het departement van landbouw, nijverheid en handel, deelt in de *Deli Crt.* mede, dat met medewerking van Engelsche zijde is opgericht de Native Investigation Committee. Dit committee stelt zich ten doel om na te gaan den invloed van de bevolkingsrubber in Ned.-Indië. Daar dit uit een economisch en fiscaal oogpunt van zeer veel belang is voor Ned.-Indië, heeft Dr. Rutgers het voorzitterschap van die vereeniging op zich genomen. De G.-G. heeft alle medewerking toegezegd. Twee door het comité aan te wijzen personen, zoo mogelijk een ambtenaar van het departement van landbouw en een planter, zullen de verschillende centra's waar bevolkingsrubber is aangeplant, bereizen en moeten bij hun onderzoek de volgende punten in het oog houden: 1. nagaan den invloed op den prijs op den uitvoer van bevolkingsrubber; 2. uitvoercijfers uit verschillende uitvoerplaatsen; 3. mate van betrouwbaarheid van die cijfers; 4. de marktprijzen van bevolkingsrubber in verhouding met de prijzen van standaard ondernemingsrubber; de kwaliteit van het uitgevoerde product; 5. den huidigen omvang van de tapbare en bijna tapbare rubberaanplantingen der bevolking; 6. den omvang van den jongen aanplant; 7. de verwachtingen van den verdere aanplant; 8. de werkvolkvoorziening voor het maken van den nieuwen aanplant en het tappen; 9. welke plaats de rubbercultuur inneemt in het economisch leven van het bestudeerde gewest.

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 Maart 1925.

INHOUD.

Het rijstvraagstuk in de landen om den Pacific. — De sagopalm, vloek of zegen? — Sociale maatregelen. — De „wilde" Papoea. — Arbeidsbemiddeling in Indië. — Vakbeweging en krijgstucht.

Het rijstvraagstuk in de landen om den Pacific. Van 31 Juli tot 14 Augustus is te Honolulu een Pan-Pacific-Food Conservation Conference gehouden, waarop Dr. P. J. S. Cramer, directeur van het Algemeen proefstation voor den landbouw te Buitenzorg, de Indische regeering vertegenwoordigde. Het is voor een groot deel aan den invloed van Dr. Cramer te danken, dat als hoofd-onderwerp voor het volgende, in 1926 in Japan, te houden Pan Pacific Congres de rijstsituatie in de Pacific-landen is gekozen. Dr. Cramer heeft den 12en Augustus als ,,Chairman of the Crop Improvement Section'' een rede over dit vraagstuk gehouden, welke in buitenlandsche bladen zeer de aandacht heeft getrokken, op het congres grooten lof verwierf en door de Indische bladen dan ook in extenso of in hoofdzaak is weergegeven (o.a. *De Loc.* en *Bat. Nbl.* van 27 Januari), waardoor wij in de gelegenheid zijn haar hier ook op te nemen.

Na de gebruikelijke inleiding zeide de heer Cramer.

Het rijstvraagstuk rondom den Pacific heeft een van de voornaamste onderwerpen van onze besprekingen uitgemaakt en daarvoor bestaat alleszins reden, want de rijst is het voornaamste voedingsmiddel van de volkeren rondom den Pacific en wel in drie opzichten: als verbruiksartikel, als productieartikel, en als handelsartikel. Als wij het verbruik beschouwen, dan zien wij dat in een land als Japan, waar te dien opzichte nauwkeurige gegevens beschikbaar zijn, de helft van het dagelijksch voedsel uit rijst bestaat en dat zulks evenzoo het geval is in Nederlandsch-Oost-Indië en in het Zuidelijk gedeelte van China. In Indo-China maakt rijst meer dan de helft van het dagelijksch voedsel uit. Een totaal van minstens 500 millioen menschen rondom den Pacific bestaat voor het meerendeel van rijst. In Japan wordt voor de voeding meer dan de helft van het eiwit uit rijst getrokken, terwijl die uit visch slechts 8½ procent bedraagt en 2 procent uit andere dierlijke voedingsstoffen.

Dat rijst tevens het voornaamste productiemiddel is, kan ik u aantoonen door een opgave van de waarde van den rijstoogst in Japan: de 9 millioen ton, welke geproduceerd worden, worden geschat op een waarde van 900,000,000 doll., terwijl de vischvangst slechts ongeveer een tiende van dat bedrag opbrengt. Nederlandsch-Oost-Indië brengt een suikeroogst van 1,800,000 ton voort, doch de waarde van den suikeroogst wordt overtroffen door de waarde van den rijstoogst. Tusschen de zestig en zeventig procent van al de rijst, die op de wereld wordt geproduceerd, wordt rondom den Pacific voortgebracht en ik geloof veilig te kunnen zeggen, dat rijst het voornaamste landbouwproduct rondom den Pacific is.

Dat de rijst de basis vormt voor een belangrijken handel, blijkt uit de cijfers van ex- en import. Japan moet zijn eigen productie aanvullen door een totaal van 90,000 ton te importeeren. Wij verkeeren in hetzelfde geval; wij produceeren vier millioen ton en wij moeten 600,000 ton importeeren, of wel 15 procent van onze jaarlijksche productie. Deze groote hoeveelheden rijst worden geïmporteerd uit twee landen, t.w. Siam en Indo China. Een derde importeerend land is Burma, maar dat ligt buiten den Pacific. Californië exporteert ongeveer 200,000 ton 's jaars, zoodat er niet alleen een belangrijke handel in rijst bestaat in het Westelijke gedeelte van den Pacific, maar ook groote hoeveelheden rijst dwars door den Pacific worden gevoerd. Deze enkele opmerkingen geven u een idee van den tegenwoordigen toestand. Maar van grooter belang is de vraag: „Hoe zal de situatie in de toekomst zijn?"

Veertig jaren geleden waren deze landen in staat genoeg voor hun eigen behoefte te produceeren. Het is, vergelijkenderwijze gesproken, eerst van recenten datum, dat deze groote exporthandel begonnen is. Hiervoor zijn twee redenen — de snelle toename der bevolking (onze bevolking is gedurende de laatste vijftig jaren verdubbeld) en de omstandigheid, dat de uitbreiding van de rijst-arealen niet in dezelfde mate is toegenomen. Japan is in een nog slechtere conditie, sedert ongeveer 1885, want de bevolking is 50 procent toegenomen en de rijstvelden slechts 10½ procent. Tot nu toe voelden we dit niet, omdat wij zooveel export-artikelen produceerden, dat wij betalen konden voor de rijst, die wij moesten importeeren. Gedurende den oorlog echter waren wij niet altijd in de gelegenheid ons rijst te verschaffen.

Hiermede is aangetoond, dat, zelfs al hadden wij geld genoeg om rijst te koopen, er nog niet altijd genoeg rijst te krijgen was. De landen, welke rijst exporteeren, zullen op den langen duur hun export vermeerderen. De afgevaardigden van Indo-China hebben laten zien, dat zij een programma uitwerken ter verbetering van de irrigatie; dat nu de export ongeveer 1,400,000 ton bedraagt, welk cijfer verdubbeld zal zijn in 25 jaren door de invoering van het programma van ver-

betering, hetwelk het gouvernement heeft aangenomen. In Siam kunnen wij ook een vermeerdering van de rijstproductie verwachten, als ook verbeteringen van het vervoer uit de binnenlanden, hetwelk rijststreken, waar thans alleen rijst voor plaatselijk gebruik groeit, tevens dienstig zal maken voor den export.

Het is voor ons zeer nuttig geweest de verschillende gegevens te mogen ontvangen, maar wij hadden meer kunnen bereiken, indien wij meer volledige gegevens tot onze beschikking hadden gehad, en ik hoop, dat op de volgende conferentie in Japan, over twee jaren, het rijstvraagstuk een van de onderwerpen van bespreking zal uitmaken en dat wij daar allen zullen komen, toegerust met de noodige gegevens, zoodat wij een volledig overzicht zullen hebben met betrekking tot de rijst in de Pacific-landen, iets wat van het grootste belang zal zijn. Tot nu toe zijn wij niet in een bepaalde richting gegaan en er bestaat groot gevaar, dat wij mogelijk voor een hongersnood komen te staan of niet genoeg voor onze bevolking hebben. Ik ben van oordeel, dat een volledige bestudeering van het vraagstuk veel ertoe zal bijdragen om een dergelijken noodtoestand te voorkomen.

De andere zijde van het rijstvraagstuk betreft de verschillende methoden, welke in verschillende landen toegepast worden voor de rijstproductie. Wij beschreven de reeds uit oude tijden dateerende methoden, welke wij nog deels op Java toepassen en in sommige deelen van de Philippijnen, waar het werk met de hand verricht wordt en waar zelfs met de hand geoogst wordt en de aren een voor een worden afgesneden. Dit klinkt bijna ongelooflijk voor u, maar het is toch de waarheid.

Dan wil ik uw aandacht vestigen op de andere zijde van den Pacific, waar machinaal de oogst van het veld gehaald wordt. Wat de rijstcultuur betreft, leven wij in twee verschillende eeuwen. Het systeem om bij den verbouw van rijst tractors te gebruiken is beproefd in Indo-China, Siam en Sumatra. Een van onze deskundigen werd naar Amerika gezonden om de situatie aldaar te bestudeeren en na zijn terugkomst werd een proef op grootsche schaal opgezet, waarvoor het gouvernement een half millioen dollars uitgaf. De resultaten wezen uit, dat het uit een technisch oogpunt bezien absoluut mogelijk was de rijstcultuur machinaal te drijven; echter niet uit een economisch oogpunt bezien.

In Indo-China heeft men dezelfde proefneming gedaan. Een van de belangrijkste problemen was echter de hooge kosten van brandstof. In Indo-China kon om deze reden de machinale rijstcultuur niet winstgevend worden. Op dit punt bestaat er derhalve ook aanleiding tot verdere besprekingen. Ik hoop, dat wij de oplossing der kwestie van de rijstcultuur zullen nader komen met, wat ik zou willen noemen, ,,vergelijkende landbouwkunde'', d.w.z., door de productie-

kosten na te gaan en uit te vinden op welke wijze daarin verbetering kan worden gebracht, want het is voor ons allen mogelijk, dat wij de een of andere goede methode van naburige landen overnemen.

Het is om deze twee redenen, als ook om vergelijkenderwijze de rijstcultuur te bespreken, dat ik aan onze vrienden in Japan zou willen aanbevelen om de rijstcultuur op hun programma als een van de voornaamste punten van bespreking te plaatsen. Geen land eigent zich beter daartoe dan Japan. Japan is het eenige land aan den Pacific, dat een bepaald staatsbeheer voor zijn rijstcultuur heeft, met het resultaat, dat Japan in staat is geweest den invoer van rijst uit Korea en Formosa tot bijna het viervoudige op te voeren, zoodat het Japan mogelijk is geweest den invoer uit vreemde landen te drukken.

De afgevaardigde van Japan, dr. Oshima, heeft medegedeeld, dat de totale import een gemiddelde van 350,000 ton per jaar bedraagt. Dit is ongeveer dezelfde hoeveelheid, welke in Japan gebruikt wordt voor het maken van saki. Professor Oshima heeft verklaard, dat indien de geleerden iets anders konden vinden om er saki uit te maken, wat men ,,naer-saki'' zou kunnen noemen, dit Japan, wat de vraag naar rijst betreft, geheel onafhankelijk zou maken. De methoden, welke de Japanners bij de rijstcultuur toepassen, zijn een voorbeeld voor de buitenwereld. Geen ander land bereikt zulke hooge opbrengsten als Japan. Zij hebben de meest beproefde methoden van bemesting, zaadselectie etc., en door deze methoden zijn zij in staat geweest hun opbrengst ongeveer 75 procent te doen stijgen. Dat is een andere reden waarom, wanneer wij een andere conferentie over rijst houden, die in Japan moeten hebben. Ik heb dit eerste congres als een proefneming beschouwd. Wij zijn gewoon proefnemingen te doen op planten; nu nemen wij proeven op ons zelve.

Een van de resultaten van deze conferentie is geweest, dat wij gezien hebben, dat een begrensd arbeidsveld, zooals b.v. de suiker-sectie had, tot het meeste succes leidt. Daarom zou ik willen aanbevelen, dat ieder sectie tot een wel bepaald onderwerp, zooals b.v. rijst zal worden beperkt. Ik zou met den vorigen spreker willen instemmen dat het tweede congres heel wat meer kan doen bij het voorbereiden van het arbeidsveld der conferentie, in het bizonder, indien de organisatoren rijst als een der onderwerpen zouden willen opnemen.

Zoo zouden vragenlijsten kunnen worden rondgezonden, waarin een volledig overzicht van ieder land gevraagd wordt; deze zouden teruggezonden kunnen worden, bestudeerd en samengevat, waarmede een volledig overzicht over de rijstsituatie in de geheele wereld verkregen zou zijn. Dan zou, wanneer wij over twee jaren in Japan samen komen, het onderwerp wel doorwrocht zijn en zouden wij een rijken oogst van praktische en wetenschappelijke resultaten mogen verwachten. Ik verwacht, dat een dergelijk beleid ons niet alleen zal

helpen om een overzicht over de rijstsituatie te krijgen, maar het zal ons zelve voordeel brengen, want het zou de verkwisting voorkomen van het duurste artikel op de wereldmarkt — de verkwisting van het menschelijk denkvermogen.

* * *

De sagopalm, vloek of zegen? In zijn boek: *The Dutch East* schrijft J. Macmillan Brown over den Sagopalm:

,,Ik heb het gezien hoe een familie op Ceram een sagopalm omkapte, op het oogenblik dat deze zou afsterven, toen de bloemstengel op het punt was te voorschijn te komen. Binnen korten tijd hadden zij ongeveer een halve ton van het zachte, vochtige meel uit den gespleten stam te voorschijn gebracht, gewasschen en gezuiverd, klaar om er de kleine koekjes van te maken, die men hier in het oosten overal ziet. Daarmede heeft zoo'n huisgezin dan genoeg voedsel, om er minstens zes maanden op te leven en wanneer het twee boomen tegelijk bewerkt, kan het zich een heel jaar lang een even lui bestaan veroorloven als de meest weelderige Westerling. Het gevolg is, dat deze menschen niet werken en niet willen werken, en waarom zouden zij dan ook eenige behoeften gevoelen om verder te werken, wanneer zij met den arbeid van een week of tien dagen kunnen volstaan?

Wanneer zij daarvoor de energie en de welwillendheid bezaten zouden zij nu zendelingen afvaardigen naar die arme slaven van de lamp, journalisten en letterzetters, die werken, terwijl andere slapen, en zwoegen, als mijnwerkers in een mijn, om hun medeburgers in te lichten en aan de ontbijttafel op te vroolijken. Wanneer zij zouden weten, wat mannen van het Westen nog willen doen, wanneer zij reeds genoeg hebben om van te leven, dan zouden zij zich het hoofd breken over de vraag: ,,wat voor gekken zijn deze stervelingen'' of in hun hysterische lachen uitbarsten over dat groote gekkenhuis, de Westersche maatschappij.''

En verder:

,,Ware de sago-palm voorgekomen in de gematigde streken van Europa, Azië en Afrika, dan zouden wij volle neven en nichten van de apen zijn, gesteld dat ons geslacht in het leven ware gebleven. Er zouden geen Babylonische, Assyrische of Grieksche rijken zijn geweest, geen Cretensische, Grieksche of Romeinsche beschaving, geen modern Europa, geen geschiedenis en wij zouden als de Papoea's leven als in een paradijs, zonder eerzucht of gedachten en zonder eenig geluk, behalve die voortkomende uit de areng-palm-distilleerderij. Wanneer de socialisten hun droom in dat broeinest van rusteloosheid en de gematigde zône ten noorden en ten zuiden van den evenaar, in vervulling willen zien gaan, dan hebben zij alleen maar een hybride van den sago-palm aan te kweeken, die winterhard is. Voordat een ge-

slacht zal zijn voorbijgegaan, zal er geen behoefte meer zijn aan werk of spaarzaamheid of aan dien kwaadaardigen vorm van spaarzaamheid, dien men kapitaal noemt; in het tweede geslacht reeds zullen alle menschen als de Papoea's zijn, alle mededinging (van ijdelheid, jaloezie, naijver, laster en dergelijke menschelijke kwade geesten afgezien) zal tot het verleden behooren, alle eerzucht, alle denken, alle zorg; er zou niets zijn, zelfs nog geen lendenkleed om de menschen te herinneren aan hun vroegere helle-beschaving."

Brown meent, dat het koppensnellen in het Oosten van den Archipel tenminste nog eenige beweging gaf in het leven dier luiaards, maar dat de afschaffing daarvan tengevolge zal hebben: „dat de doodstrijd over vele geslachten zal worden uitgestrekt als het einde van een sleepende, ongeneeslijke kwaal."

Eigenaardig is, dat sommige volksstammen uit zelfbehoud het sagoeten verboden hebben. Zoo worden door het *Alg. Hbld.* in een artikel: „De sago-vloek" de Toradja's in Midden-Celebes genoemd. Inderdaad zijn dit voortreffelijke rijstbouwers, maar, bij mislukking van een rijstoogst, hebben zij hun goden dispensatie gevraagd en hebben voor éénmaal en bijwijze van uitzondering de sago..... het luiaardsvoedsel, geproefd.

Het sago-vraagstuk verdient belangstelling. De vloek zou op een gegeven moment in een zegen kunnen verkeeren.

De wereldoorlog heeft geleerd, hoe men in Indië van het buitenland afhankelijk is voor dekking van het rijst tekort. De bevolking breidt zich nog steeds uit. Het zou belangwekkend zijn te vernemen in hoeverre de sago, het versmade Duivels-voer, in de ure van nood een uitkomst zou kunnen worden, zoo lezen wij in de *Java-Bode* van 27 Januari.

* * *

Sociale maatregelen. Den 12en Januari hield Mr. Dr. B. Peyrot, algemeen adviseur voor sociale aangelegenheden bij het departement de Gouvernements bedrijven, te Weltevreden, en den 16en d.a.v. te Semarang een voordracht over „Sociale maatregelen". Van het ons toegezonden verslag geven wij hier de hoofdzaak weer.

Mr. Peyrot splitst de sociale maatregelen in de zoodanige, die door het publiek gezag zijn vastgesteld en in andere, die door anderen tot stand kwamen. Hij stelt zich voor over beiden te spreken. Hij zal intusschen niet zoozeer spreken over hetgeen op sociaal gebied is tot stand gekomen dan wel over hetgeen gedaan is om tot dergelijke maatregelen te komen.

In het moederland is eenige jaren geleden een nieuw en verrassend licht geworpen op hetgeen voorafgegaan is aan de eerste wet ter bescherming van arbeiders. De heeren mr. de Vries en ir. Gorter hebben

in archieven, die langen tijd ontoegankelijk waren, de bewijzen gevonden, dat in 1841 reeds door den minister van Binnenlandsche Zaken aan de gouverneurs der provinciën vragen zijn voorgelegd over den arbeid van kinderen. In 1860 werd een nieuwe enquête ingesteld door den minister van Heemstra. Ook deze leidde tot niets. Het duurde tot 1874, toen de wet-Van Houten in werking trad. Succes had de wet weinig, omdat zij geen inspectie in het leven had geroepen; wel heeft zij aan velen de oogen geopend. De parlementaire enquête onder voorzitterschap van Verniers van der Loeff leidde tot de eerste wet van beteekenis, tot de eerste Arbeidswet van 1889. Die wet was een mijlpaal; zij riep de arbeidsinspectie in het leven. Reeds vóórdat de arbeidsinspectie bestond had de regeering het gemis gevoeld van gegevens omtrent de bedrijven.

Een onderzoek daarnaar werd opgedragen aan twee ingenieurs Struwe en Bekaar. Van de door hen verzamelde gegevens mocht niet dan een ambtelijk gebruik worden gemaakt, maar het gebruik, dat er door de regeering van is gemaakt, heeft goede resultaten opgeleverd. Die gegevens zijn door de arbeidsinspectie bijgehouden. Zonder dergelijke gegevens is aan het opzetten van sociale wetgeving niet te denken.

De arbeidsinspectie in het moederland heeft zich van den aanvang af gesteld op het standpunt, dat zij de werkgevers door overreding moest zien te krijgen tot het invoeren van hetgeen wettelijk was voorgeschreven. Aan overreding en overtuiging der patroons werd zeer veel waarde toegekend, omdat het aankomt bovenal op het gebruik, dat van doelmatige beveilingen wordt gemaakt. Ook in de geschriften van het Arbeidsbureau te Genève wordt er groote nadruk op gelegd, dat de inspectie moet zijn de vriend en medewerker van den patroon. Het optreden der arbeidsinspectie leidt de patroons tot kosten, maar die behoeven niet te worden betreurd omdat de verbeteringen, die zij doet aanbrengen, een groote besparing beteekenen op de uitgaven wegens ziekten en ongevallen.

De Nederlandsche arbeidsinspectie heeft zich steeds gekenmerkt door een ernstig streven naar waarheid en openhartigheid — dat streven heeft haar een uitmuntenden naam bezorgd. Van de eerste drie inspecteurs waren één oud-ingenieur voor het stoomwezen, één chemist en één civielingenieur. Na dien zijn slechts technici in het corps opgenomen omdat de regeering er van overtuigd was, dat alleen technisch opgeleide personen er in thuis behoorden.

Art. 427 van het Vredesverdrag van Versailles schrijft voor, dat elke staat een inspectie moet hebben, waarin ook aan vrouwen een plaats moet zijn ingeruimd.

Het vraagstuk der arbeidsinspectie is zoo belangrijk geacht, dat door het Arbeidsambt te Genève een uitgebreid onderzoek is ingesteld naar hetgeen op dat gebied is tot stand gekomen. Het vraag-

stuk is behandeld op de arbeidsconferentie van October 1923. Vastgesteld zijn toen een aantal aanbevelingen, waarin o.a. voorkomt, dat de inspecteurs een groote mate van technische ervaring moeten hebben.

De in Indië bestaande arbeidsinspectie heeft niets dan den naam gemeen met het gelijknamige instituut, dat overal bestaat. De arbeidsinspecteurs hier te lande voldoen niet en kunnen ook niet voldoen aan de eischen, die men in de geheele wereld aan ambtenaren van dien naam stelt. Waar aan hen een geheel ander gebied van werkzaamheid werd aangewezen, behoefden zij ook niet aan die hooge eischen te voldoen. Met arbeidsbescherming op Java hebben zij geen bemoeienis — tot suikerfabrieken, werven, batikkerijen hebben zij geen toegang. Wel bestaat hier te lande een kiem eener arbeidsinspectie in den dienst van het stoomwezen, omdat de ambtenaren van dien tak van dienst hebben toe te zien op de beveiliging van arbeiders.

Toch zal men niet altijd een beroep kunnen doen op verschillen in toestanden in de bedrijven hier en in het moederland. Het laden en lossen van schepen en de ongevallen, die daarbij plaats hebben, verschillen hier niet van die in het moederland. En de electriciteit levert hier niet minder en niet ander gevaar op dan daar.

De medewerking van de vakvereenigingen kan ook niet worden gemist bij eene sociale wetgeving. Sedert lang hebben dan ook de vakvereenigingen eene plaats van beteekenis in het moederland. De medewerking der vakvereenigingen is ingeroepen ter bestrijding der simulatie. Aan het optreden eener commissie der voorzitters der 3 grootste organisaties is het te danken geweest, dat die simulatie zeer is afgenomen. Dat is in het belang geweest voor het personeel omdat daardoor zeer gunstige bepalingen konden worden gehandhaafd.

Onder de vakvereenigingen bona fide is intusschen niet te verstaan een vereeniging, die uit geheel andere dan economische motieven heeft aangezet tot de spoorwegstaking van 1923.

Na alsdan aandacht gevraagd te hebben voor de plaats, welke op het gebied der sociale voorziening open blijft voor anderen dan den door de Vakvereenigingen vertegenwoordigde belangstellenden of belanghebbenden, kwam de voordracht weer speciaal op Indisch terrein.

Op 25 Aug. '24 is te Bandoeng opgericht de Indische Centrale van Maatschappelijken Arbeid.

Gewezen wordt nog op het rapport der commissie uit het Ned. Verb. v. Vakvereenigingen en de S. D. A. P. om te onderzoeken wat gedaan kan worden tot ontwikkeling der arbeiders. Geconcludeerd wordt tot de stichting van eene centrale organisatie voor arbeidersontwikkeling. De pogingen hier te lande vinden wel steun in hetgeen thans in Nederland geschiedt.

Als conclusie stelt spr., dat in Indië eene technische arbeidsinspec-

tie moet worden ingesteld, dat de vakvereenigingen werkelijk door daden moeten worden erkend en dat particulieren nog veel goed werk kunnen doen. Eindelijk waarschuwt hij tegen het klakkeloos overnemen van maatregelen uit het moederland, zooals hier is geschied in het ontwerp tot regeling van het arbeidscontract. Dergelijke overneming zal leiden tot resultaten, die zeer verschillend zijn.

Zijn slotsom luidt: Zoodanig dit alles niet algemeen wordt ingezien, zal men hier te lande op sociaal gebied niet veel verder komen dan men thans is.

* * *

De ,,wilde'' Papoea. De heer Tillema schrijft in *De Loc.* van 21 Januari.

Op 31 Augustus waren verschillende stammen, wonende in en bij de Humboldsbaai, naar den bestuursambtenaar te Hollandia gegaan. Nadat ze hadden gedanst en zich op andere gepaste wijze vermaakt, keerden ze naar hun dorpjes terug. Twee kampongs hadden al jaren lang een veete onder elkaar. 't Was een goede gelegenheid die 's nachts van uit de prauwtjes eens uit te vechten. De boogen werden gespannen, de pijlen vlogen links en rechts en na heel korten tijd waren er een doode en gewonden te betreuren. De schuldigen waren gauw gevonden. Ze werden veroordeeld tot drie jaren dwangarbeid, buiten hun woonplaats.

Die straf nu is uiterst zwaar voor een primitief mensch. Ver van zijn dorpsgenooten, krijgt hij heimwee, zóó sterk, dat hij versuft en sterft. Een groote rol bij dit proces speelt ook het feit dat hij verandering van voeding niet verdraagt. Of het heimwee berust op animistische levensbeschouwingen, hiervan kon ik tot mijn spijt geen zekerheid krijgen. Voegt men bij dit alles nog de omstandigheid, dat de dwangarbeider overal in den archipel te werk kan worden gesteld en heel vaak naar plaatsen wordt gezonden, waar b.v. malaria in erge mate heerscht, dan zal men het met mij eens zijn, dat de straf, dien Papoea's opgelegd, uiterst zwaar is.

Er is echter méér. In de dwangarbeidskwartieren gekomen, worden de nieuw-aangekomenen, ,,ontgroend''. Men wil weten wat er in zit. Het is gebeurd — en het gebeurt nog — dat men nieuwelingen gelastte menschelijke faecaliën op te eten. Wie weigerde, werd gedwongen. Verzette er zich iemand en kon hij door lichaamskracht zijn belagers baas worden, dan werd hij tot hoofdman, vertegenwoordiger der zaal, geproclameerd. Het is uitgesloten, dat een Papoea ooit die ,,eer'' zal te beurt vallen. Wel leert hij van het boeventuig in zijn omgeving veel, wat hem, den onbedorvene, tot een ,,boeaja'' maakt, besmet met geslachtsziekten enz.

Men ziet, de straf is niet alleen wreed en zwaar, ze is even onmenschkundig als onmenschelijk.

De Papoea's bovengenoemd, zouden per gouvernementsstoomer Fomalhout worden vervoerd. De menschen kwamen aan boord, waarbij al hun dorpsgenooten hen uitgeleide deden. Het wemelde van dicht met menschen bezette prauwen om het schip. Ik mengde me op het tusschendek onder de ,,wilden'', die schuw voor mij op zij weken. Ze waren afkomstig van het paalwoningdorpje, dat ik een dag tevoren had bezocht om er te kieken. Toen wandelden de flinke kerels fier over de smalle vonders, waarop ik me bijna niet durfde voortbewegen; nu was alle fierheid verdwenen. Ik had innig medelijden met de stakkers.

Aan den kant staande, zag ik plotseling een paar magere rimpelige vingers over de reeling glijden. Ik keek naar beneden en zag een heel, heel oud vrouwtje, dat in een klein prauwtje het schip langszij was gekomen. Staan kon ze niet meer. Ze hield zich met haar uitgeteerde lichaam aan de reeling vast, waar na heel veel moeite haar vingers de hand van een jongen, krachtigen Papoea, ik denk haar zoon, vonden. De stakker snikte, beefde over heel haar lichaam, maar ze vond de kracht af en toe de hand te streelen. De jonge man zei niets, staarde naar de bergen in de verte, bewoog zich niet. Dat duurde tot de boot floot en alle prauwtjes als schichtige paarden in de weide uit elkaar stoven. De schroef begon te draaien, er kwam een weinig vaart in het schip. De vrouwen weenden en snikten, de kinderen huilden, de mannen zwegen, maar riepen de verbannenen met hun dajongs een vaarwel toe, dat krachtiger taal sprak dan tranen en zuchten. Het was een tooneel van ellende, verdriet en smart, dat mij, den Europeaan, vertegenwoordiger van het overheerschende ras, diep heel erg diep trof.

De Fomalhout liet spoedig alle prauwen achter zich.

De film was afgedraaid.

Mijn gevoel van recht was zwaar geschokt.

* * *

Arbeidsbemiddeling in Indië. Enkele gevaren. Onder dit hoofd schreef de heer G. J. van Lonkhuyzen, in *De Ind. Ct.* van 9 Januari een artikel, waaruit wij hier 't een en ander overnemen.

Het is niet te verwachten, dat het arbeidsbeurswezen in Indië die groote plaats in het maatschappelijk leven zal verkrijgen, welke het in Nederland inneemt, en de oorzaak daarvan ligt voor de hand. In Nederland toch is de dienst der arbeidsbemiddeling nauw verbonden aan dien der werkloosheidsverzekering — dààr is de registratie van de werkloozen door de arbeidsbeurs haast altijd noodzakelijk voor het verkrijgen van een werkloosheids-uitkeering. Zulk een belangrijken

stimulans kennen wij hier te lande, waar de werkloosheidsverzekering geheel en al ontbreekt, niet. Het zijn hier te lande niet alle werkzoekenden, die zich bij de arbeidsbeurs doen inschrijven — dikwijls blijven de besten om begrijpelijke, maar onjuiste redenen weg. Hierop zullen wij in den loop van dit artikel nader terugkomen.

De promotors van het arbeidsbeurswezen in Indië hebben zich bij hun pogingen dan ook niet gespiegeld aan de toestanden, die heden ten dage in Nederland op dit gebied bestaan, zij hebben hun pogingen veeleer gegrond op de vóóroorlogsche toestanden en dus de arbeidsbemiddeling tot stand gebracht, los van de werkloosheidsverzekering, zonder eenigen anderen stimulans dan het directe nut.

Dat deze gemeentelijke arbeidsbemiddeling in Indië alle reden van bestaan heeft, is gebleken uit de te Bandoeng op initiatief der arbeidsbeurscommissie en met medewerking der regeering genomen proef, waaromtrent onlangs een belangrijk artikel verscheen in het tijdschrift *Locale Belangen*, van de hand van het hoofd van het Kantoor van Arbeid mr. A. G. Vreede.

Wij voelen ons niettemin gedrongen, hier te wijzen op enkele bezwaren en gevaren voor de arbeidsbeurzen in Indië, welke zich in onze praktijk op dit terrein voordeden, schrijft van Lonkhuyzen.

Daar is dan in de eerste plaats de klacht van haast alle beheerders dezer instellingen, dat goede werkkrachten, wanneer zij buiten betrekking geraken, zich menigmaal niet bij de arbeidsbeurzen doen inschrijven. Het gevolg hiervan is, dat de vraag naar goede werkkrachten het aanbod overtreft. De Bandoengsche arbeidsbeurs heeft maandelijks tusschen de 30 en 40 aanvragen om werkkrachten en plaatst van haar ingeschrevenen er slechts 15 tot 20 per maand. Terwijl ook voor de overige betrekkingen wel geschikte candidaten te vinden zijn.

Hoe verklaart en hoe bestrijdt men dit verschijnsel? De verklaring is te zoeken in de kinderziekten van ons arbeidsbeurswezen. Zuivere arbeidsbemiddeling bestaat in Indië nog kort en is er zeldzaam. Met de arbeidsbemiddeling belasten zich nog al te gaarne instellingen van liefdadigheid, steuncomité's en malaise-commissies, die, behalve het verleenen van arbeidsbemiddeling, ook beoogen het geven van onderstand aan hulpbehoevenden. Wij kennen ze van zeer nabij, de Indische arbeidsbeurzen, waar men stapels oude pakeans en schoenen gratis kon betrekken, en een, zij het kleinen, onderstand kon verkrijgen om in den directen nood te voorzien. Het is begrijpelijk, dat dergelijke bureaux bij uitstek kleine werkkrachten tot zich trokken en de betere krachten zulk een kantoor niet binnenginnen. Deze traditie werkt nog na, en doet zich nog gelden, ook daar waar de arbeidsbeurs op goede leest is geschoeid, en zich slechts inlaat met zuivere arbeidsbemiddeling.

In het nadeel onzer arbeidsbeurzen komt ook hetgeen particuliere bureaux, op al te commercieele leest geschoeid, bederven. Bureaux, die *f* 10.— registratiekosten vragen aan een werklooze en niets uitrichten en, als ze eens 'n enkele plaatsing weten te bewerken, een bedrag van *f* 50.— in rekening brengen. Zij onttrekken de vraag aan de gemeentelijke arbeidsbeurzen en wekken teleurstellingen, waarvan ook de goede arbeidsbemiddeling de gevolgen ondervindt.

Bij de bestrijding dezer kwalen kunnen vooral de vakvereenigingen nuttig werk doen. Het ligt op haar weg, de gemeentelijke arbeidsbemiddeling te steunen met haar werkkracht en propaganda. Niet de vakvereenigingen zelf dienen zich op arbeidsbemiddeling toe te leggen. Zij dienen die taak over te laten aan de gemeentelijke arbeidsbeurzen, voorzoover die in het rayon, waar deze belangen ook voor haar liggen, reeds bestaan. De arbeidsbemiddeling moge voor de vakvereenigingen een gewenscht bindmiddel zijn, zij hebben zich niettemin te realiseeren, dat zij niet onzijdig staan tegenover de werkgevers, dat tal van werkgevers haar bemiddeling niet wenschen en een behartiging der arbeidsbemiddeling door haar dus moet uitloopen op een versnippering van krachten, welke de arbeidsbemiddeling in haar geheel schade doet.

De krachten dienen daarom geconcentreerd te worden in de onzijdige gemeentelijke arbeidsbeurzen. Laat men zich in dit opzicht herzien. Laten de vakvereenigingen, die goede arbeidsbemiddeling op prijs weten te stellen, aandringen op de behartiging van dit belang van gemeentewege. En door een nauw contact met de gemeentelijke arbeidsbeurzen zullen zij op die wijze meer bereiken, ook voor haar leden, dan door het in stand houden van vele kleine en kwijnende arbeidsbeurzen.

* * *

Vakvereeniging en krijgstucht. *De Locomotief* van 26 Januari waagde een hoofdartikel aan deze netelige, brandende kwestie. Wij hopen, met de overname van de volgende aanhalingen eruit, de strekking ervan voldoende tot haar recht te doen komen.

Sinds een tweetal jaren staat het vraagstuk van de militaire vakvereenigingen in het middelpunt der belangstelling.

Toen het vraagstuk eenmaal aan de orde was, bleek er zooveel te regelen — men denke aan de geschiedenis van de goedkeuring van de statuten van de Indo-Europeesche Onderofficiers-Vereeniging en de R.-K. Militaire Vereeniging „St. Ignatius" — dat door de regeering een commissie werd ingesteld, een interdepartementale commissie, die van voorlichting zou dienen.

Bij de behandeling van de kwestie dringt zich terstond de vraag naar voren, of vakvereenigingen van militairen als zoodanig toelaat-

baar zijn. Deze vraag moet worden getoetst aan de eischen van de krijgstucht, d.i. een van de grondpeilers van het militair gezag. De krijgstucht is in hooge mate individueel, zij eischt een onverbiddelijke, onmiddellijke gehoorzaamheid, zonder vragen naar reden of strekking van het bevel.

Individueel is zij, omdat het bevel in de praktijk steeds gericht wordt op één persoon, en omdat, zoodra meerdere personen onder een bevel begrepen worden, steeds een commandant wordt aangewezen die voor een richtige uitvoering verantwoordelijk is. De krijgstucht heeft op een vereeniging van personen geen vat; vandaar dan ook, dat in principe elk ,,aaneensluiten'' of ,,samenrotten'' principieel uit den booze is.

Dit leidt tot de consequentie, dat wanneer er klachten zijn, deze individueel bij den aangewezen chef moeten worden voorgebracht. De man kan dus slechts zijn persoonlijke belangen voorbrengen, en alleen klachten indienen voor zoover hij er zelf bij betrokken is.

Toch zijn er vele gevallen denkbaar, dat een militair een verzoek wenscht te doen omtrent een zaak, die niet alleen hem, maar ook anderen aangaat.

Nu spreekt het vanzelf, dat indien een militaire maatregel wordt ingevoerd, deze een onderwerp van besprekingen uitmaakt tusschen de militairen, die meestal in groote massa bij elkander zijn gelegerd. Die bespreking is onvermijdelijk en zal dikwijls leiden tot kritiek. Zal nu één man de gedachten van allen vertolken? Zouden zij allen tegelijk hun gevoelens gaan uiten, dan zal gesproken worden van een onkrijgstuchtige afspraak als resultante van een samenrotting. Het moet dus, waar bepaalde groepsbelangen zich kunnen voordoen, beslist gewenscht worden geacht dat een ordelijk vereenigingsleven bestaat, waarbij ieder weet, dat de beste bedoelingen voorzitten.

Hoe moeten de bestaande vereenigingen op andere grondslagen gesteld worden? Het leger moet zijn een samenvoeging van onderdanen en meerderen, die ieder op hun beurt hierarchiek weer onderworpen zijn aan het bevel van een chef, een samenvoeging, die in de vrije uren slechts tijdelijk minder wordt gevoeld.

Een militaire vakvereeniging mag niet aan politiek doen. Zij doet aan politiek, zoodra zij zich bij haar besprekingen laat gaan buiten het direct belang van de bepaalde groep, die zij vertegenwoordigt en zich verliest in een algemeene maatschappij-beschouwing. Zoodra vereenigingen beide doen, halen ze op dat moment binnen haar besprekingssfeer wat eigenlijk in een politieke vereeniging thuisbehoort. In nauwer verband moeten onder die maatschappij-beschouwing ook begrepen worden de beoordeeling van regeeringsmaatregelen, die niet direct op het vak of beroep betrekking hebben en van het resultaat van de besprekingen en besluiten van politieke colleges.

Nu toont de praktijk telkens afscheidingen van lieden, die weliswaar één vakbelang hebben, maar zich toch aansluiten in verschillende groepeeringen met een bijzonder fond. Zoo zien wij uit de Europeesche Onderofficiers-vereeniging O. A. B. de Katholieken treden en een eigen vereeniging oprichten, St. Ignatius, werkende dus voor hetzelfde vakbelang, maar samengebonden door een gemeenschappelijke godsdienstige opvatting. Dikwijls wordt op deze afscheiding afgegeven: de ,,splijtzwam van den godsdienst'' doet haar intrede en maakt dat het gemeenschappelijk vakbelang wordt bezien door groepen, gebaseerd op een overtuiging, die met het vakbelang eigenlijk niets te maken heeft. Over de al of niet wenschelijkheid behoeft hier niet te worden ingegaan, het feit zal voor het onderwerp, waar het hier om gaat, als zoodanig worden aanvaard. Maar toch zal daarop de aandacht moeten worden gevestigd, omdat daaruit kan worden verklaard, hoe de oorspronkelijke vakvereeniging, die verschillende amputaties heeft ondergaan, ten slotte achterblijft met hen, die bij geen van de afgescheiden groepen aansluiting konden vinden en alleen in dat opzicht reeds weer een eigen nieuwe richting krijgen. Treden de godsdienstige elementen uit, dan blijven gematigden over, maar ook degenen, die een uitgesproken materialistischen kijk op het leven hebben en zich door een materialistische maatschappij-beschouwing vereenigd gevoelen. Treden de gematigden niet op den voorgrond, dan komen als vanzelf de anderen aan het woord en zoo krijgt men uit de gezonde vakvereeniging, een vereeniging, die wel de belangen van het vak wil dienen, doch die zich toch ook heel licht laat verleiden tot beschouwingen, die minder met het vak en meer met de algemeene maatschappij-beschouwingen van de leden te maken heeft. En zoo komt men vanzelf tot den geest, die in zoo'n vereeniging gaat heerschen en den toon waarin de artikelen in de organen worden gesteld. De kwestie van den goeden toon hangt nauw samen met die van de politiek.

Onthoudt men zich in vakvereenigingen van maatschappij-beschouwingen, dan zal vanzelf de toon veel verbeteren. Voor zoover de gedachtenuitingen een gevolg zijn van het spreken door menschen, die nog niet goed de draagwijdte van hun woorden kennen, kan door vermaning, c. q. bestraffing, voldoende verbetering worden gekregen.

Een vereeniging van militairen moet dus zijn van het soort vakvereenigingen de allerzuiverste en van het soort nog een bizonder specimen, n.l. de militaire vakvereeniging. Dat specifieke uit zich hierin, dat in principe al dadelijk wordt vastgesteld, dat een militaire vakvereeniging nimmer kan doen aan een economische actie tegen degenen, die de arbeidsvoorwaarden regelen, d.i. de staat of het gouvernement. Het tegengestelde is ondenkbaar. Men kan zijn belangen voorbrengen, men kan zijn motieven aangeven, men kan maat-

regelen als ongewenscht aanduiden, maar als op een gegeven moment het gezag een beslissing neemt, zal men zich daaraan ook onvermijdelijk moeten onderwerpen. Een gezamenlijke actie om den regelaar van de arbeidsvoorwaarden in een of ander opzicht te dwingen, is ontoelaatbaar en onduldbaar. Dit is het karakter van het bizondere van het specimen militaire vakvereeniging. Zij kunnen zich vrij ontwikkelen tot bevordering van kameraadschap of bevordering van gemeenschappelijke belangen, maar verder gaan is onmogelijk. De leiders der vereeniging moeten zich bewust zijn dat de aard van hun beroep, waartoe zij zich verbonden hebben — dat een geheel bizonder is en dat als zoodanig door geen één militair wordt ontkend — zelfbeperking eischt en dat zij de leden van het bestuur niet mogen dwingen om buiten de grenzen te gaan, die zij uit zelfbeperking moeten stellen.

Hier is het punt van uitgang en van dit uitgangspunt heeft men vanzelf een zuivere basis om tot het regelen van de vakvereenigingen te komen. Het is dus de afbakening van het betrekkelijk beperkte arbeidsveld van het militaire leven, met inachtneming van de plichten, die ieder militair kent en bij zijn indiensttreding heeft aanvaard. De taak van de commissie is niet anders dan het aangeven van de grenzen van zelfbeperking, die ieder militair zeer goed voor zichzelf weet. Hoe de regeling moet zijn, kan aan de hand van het evenaangeduid principe geen bizondere moeilijkheden baren.

Wij zouden met de in het Locomotief-artikel ontwikkelde beschouwingen een heel eind mee kunnen gaan, maar wij kunnen het geloof en het vertrouwen van den laatsten zin toch niet deelen. Het artikel heeft goed uiteengezet wat de invloed van buiten vermag tegen de vooropgezette bedoeling der beperking en dat deze invloed als een feit is te aanvaarden, ongeacht of men hem al of niet als wenschelijk beschouwt. De conclusie houdt, naar 't ons voorkomt, met deze leerling uit de praktijk niet voldoende rekening; juist daarin liggen toch wel degelijk zeer bizondere- en niet gemakkelijk op te lossen moeilijkheden opgesloten.

BUITENLAND.

INHOUD:

Minister Carton over de Congo-kolonie. — De eerste electrische spoorweg in Britsch-Indië. — Albert Sarraut over het dreigend wereld-conflict.

Minister Carton over de Congo-kolonie. De correspondent van de *N. R. Ct.* te Brussel schreef dd. 16 Februari:

Heden sprak de Belgische minister Carton die, bij de jongste kabinetscrisis, mr. Louis Franck aan koloniën opvolgde en onlangs een reis door Congo ondernam, op een hem door de Vereeniging van buitenlandsche dagbladcorrespondenten aangeboden déjeuner, over de ontwikkeling van den kolonialen geest in België en de beteekenis van de Congo-kolonie voor België en voor het buitenland. Spr. maakte een parallel tusschen de 40 jaar geleden ten aanzien van de koloniale onderneming van Leopold II schier algemeen heerschende opvatting — toen, naar het woord van sir Erward Mallet, Europa met sympathieke meewarigheid het verloop volgde van het avontuur waarin, volgens een aan Bismarck toegeschreven uitlating, koning Leopold zijn crediet en zijn goeden naam zou zien verzinken en de belangstelling welke thans allerwegen bestaat voor het reusachtig koloniaal gebied dat 80 maal de oppervlakte van het Belgische moederland beslaat. België mag fier zijn op het in Congo bereikte resultaat. Toen, op 23 Februari 1885, te Berlijn, tot de oprichting van den Onafhankelijken Congostaat werd overgegaan, zeide de Fransche gedelegeerde niet te durven verwachten dat een klein volk, als het Belgische, zonder ondervinding, zonder koloniaal verleden, er in slagen zou het onmetelijke rijk dat Leopold II was toegewezen, in eenige jaren te bezetten, te organiseeren, te bevredigen en te verlossen van de plaag der slavenhandelaars welke met het zwaard moesten worden verjaagd.

Thans is de toestand van dien aard dat over de heele uitgestrektheid van de kolonie, ieder inboorling de bescherming van het gerecht kan inroepen tegen om het even welk misbruik. Duizenden scholen met honderdduizenden leerlingen zorgen voor de verspreiding van goed lager en middelbaar onderwijs, terwijl, op medisch en wetenschappelijk gebied, met succes wordt gestreden tegen de kwalen welke de inlandsche bevolking vroeger zoo zwaar teisterden. De oeconomische welvaart van de kolonie, welke met de ontplooiing der intel-

lectueele krachten gepaard gaat, komt zoowel de autochtone bevolking als de koloniseerende natie ten goede.

In het Kasaïgebied is de rijkdom aan diamant zoo groot dat de exploiteerende vennootschappen over het vorige jaar ruim 20 millioen aan winsten hebben kunnen uitkeeren. De goudmijnen van het Iturigebergte brengen ons ieder jaar circa 3 en binnenkort zelfs 4 ton goud op, waarvan 600 Kg. onlangs nog in de safes van de Nationale Bank van België werden ondergebracht. De koperproductie in de Katangaprovincie is nu reeds een der grootste van de heele wereld, terwijl de rijkdom aan radium zoo aanzienlijk is dat alle andere over de wereld verspreide concurreerende ondernemingen hare deuren mochten sluiten. Ieder jaar lost men op de kade te Antwerpen, 300,000 Kg. ivoor, dat 100 fr. het Kg. waard is; aan palmnoten en palmolie is, in 1923, voor 130 millioen francs uitgevoerd, aan mineralen en andere natuurlijke producten voor 600 millioen. Het maatschappelijk kapitaal van de in de Congo-kolonie werkzaam zijnde ondernemingen — voor het meerendeel Belgische — bedraagt ruim 6 milliard. Voor de Belgische gestudeerde jeugd staan aldaar schier onbegrensde mogelijkheden open. Een enkele Belgische maatschappij nam onlangs nog 120 Belgische ingenieurs in haar dienst.

Al zal de totale lengte van het spoorwegnet, in Congo, weldra 3,500 kilometer, die der bevaarbare waterwegen 15,000 kilometer, bedragen, toch valt, op het gebied van de outillage der kolonie nog ontzettend veel te doen. Het karig bedrag van 15 millioen francs, ieder jaar door het moederland aan de outillage besteed, moet in de naaste toekomst aanzienlijk worden verhoogd wil België, dat thans, in de oogen der wereld, een plaats heeft verworven onder de groote oeconomische en koloniale mogendheden, zijn rang blijven houden.

Ook in Ruanda en Urandi, de op de Duitschers veroverde nieuwe kolonie — voortaan, merkte minister Carton hierbij op, mag terecht van het departement van koloniën, in het meervoud, worden gesproken — waar de, door de pest, fel gedunde veestapel kon worden hersteld, heeft België nog veel te doen. Ruanda en Urandi moeten meer en meer worden de voorraadschuur van het aan mijnen ongemeen rijke maar verder niet zeer vruchtbare Kantangagebied.

In een deel van de Fransche pers zijn onlangs verontrustende berichten verschenen over den precairen toestand van de Congomonding, die steeds met verstopping zou bedreigd zijn. Dat zulks onjuist is blijkt duidelijk genoeg uit de goede en nooit falende regeling van den stoomvaartdienst Antwerpen—Matadi. Wat de spoorbaan Boma—Matadi—Leopoldville betreft, thans werkt men met 3,500 man aan de nieuwe electrische lijn. Heeft men, door het verspreiden van bedoelde onjuiste berichten Frankrijk willen aanzetten tot het aanleggen van den spoorweg Brazzaville—Pointe Avire? België, aldus het be-

sluit van den minister, ziet het totstandkomen van dezen spoorweg geenszins met een kwaad oog gebeuren daar het meent dat, waar het verkeer over een dezer lijnen steeds door een of anderen tegenslag kan worden gestremd, de tweede lijn alsdan van groot nut zou kunnen zijn zooveel voor de Belgische als voor de Fransche koloniën in Centraal-Afrika.

* * *

De eerste electrische spoorweg in Britsch-Indië. Met de opening op 3 Februari van de eerste electrische lijn van de G. I. P. Railway Company, van Bombay naar Koerla, is een nieuwe *era* voor het spoorwegverkeer in Britsch-Indië ingezet, dit althans is de overtuiging van *The Times of India*, uitgedrukt in zijn mail-editie van 7 Februari. In 1853 reed van Bombay de eerste stoomtrein in Britsch-Indië, als onderneming ook toen van dezelfde G. I. P.. De groote havenstad is sedert dien in menig opzicht voorgangster gebleven in de ontwikkeling van Indië. De beteekenis van het nieuwe middel van vervoer ligt niet alleen in den grooteren spoed waarmede de verplaatsing zal geschieden, waar ook, en vooral zelfs, in het openen van het verkeer tusschen Bombay en deelen van ommeland en achterland.

Binnen enkele jaren zullen plaatsen als Poona en Nasik in een drietal uren trein van Bombay uit te bereiken zijn, ook zullen de harde werkers dan, evenals zulks in andere tropische handelsplaatsen geschiedt, in de hooger gelegen plaatsen in den omtrek verblijf kunnen houden, terwijl zij hunne bureaux in de stad hebben. De eerste reis van Victoria Terminus in Bombay naar Koerla moet beschouwd worden als de inzet van een zich verder uitbreidend electrisch net van verkeer waarvoor reeds een schema is vastgesteld; als zoodanig mag het de belangrijkste gebeurtenis heeten in de geschiedenis der Indische spoorwegen sinds de eerste locomotief 72 jaren geleden mede van daar afreed.

't Is dan ook begrijpelijk, dat er groote belangstelling was bij de openingsplechtigheid, waarbij de gouverneur, de heer Wilson, de bel afluidde voor het vertrek, nadat de directeur der G. I. P., de heer R. McLean, de beteekenis van de nieuwe onderneming had uiteengezet en de gouverneur zelf een pakkende rede had gehouden.

* * *

Albert Sarraut over het dreigend wereld-conflict. Het *Comité national d'études sociales et politiques* te Parijs had den oud-minister van koloniën Albert Sarraut uitgenoodigd een uiteenzetting te geven van zijn opvatting over de mogelijkheden van een conflict tusschen Europa en de gekleurde rassen en, in verband hiermede, van de voorwaarden die den wereldvrede beheerschen. Voor wie de voordracht,

onlangs door den eminenten redenaar in de *Annales* gehouden, kent (zie *D. I. G.* van Januari blz. 73) ligt in deze uitnoodiging al een herinnering daaraan opgesloten. Het eerste gedeelte der rede, zooals dit is weergegeven in *La Dêpêche Coloniale* van 25 Februari, deed dan ook weer de verhoudingen uitkomen, zooals zij zich zetten, met Japan als voorvechter in de zaak der gekleurde rassen tegenover de Europeesche-Amerikaansche hégémonie.

Meer preciseerend echter dan in zijn November-rede, verdiepte hij zich nu in de verschrikkingen die de schok zou kunnen brengen. Als strekking van zijn betoog, gaf hij den wensch aan om tot tijdige overweging aan te sporen van middelen die de wereldramp kunnen voorkomen.

Waar hij hierbij op het directe Fransche belang wees, aangezien Indochina midden in den vuurhaard ligt, kunnen wij dit mede voor Nederlandsch-Indië als gezegd beschouwen.

Bij zijn combinaties denkt hij o.a. aan een mogelijkheid als deze, dat Rusland en Japan, vereenigd in hun weerstand tegenover de Vereenigde Staten, en beducht voor een soort Anglo-, Franco-, Amerikaansche coalitie in de Pacific, er op bedacht zullen zijn in Europa een afleiding uit te lokken, b.v. door een Russischen- of een Duitschen aanval op Polen, die de militaire- en marinekrachten beletten zal uit West-Europa naar den Pacific te gaan, om daar Amerika te steunen of er de eigen bezittingen te beschermen. Na op deze hypothese, in haar opzet en gevolgen, dieper te zijn ingegaan, geeft hij als zijn opvatting, dat het conflict noch door Japan, noch door Amerika gewenscht wordt, maar dat het noodlot er toch heen zal voeren, indien de afleiding niet tijdig wordt verzekerd.

Wilde Spr. zich niet vleien met de meening een oplossing te kunnen aanbieden, door het verkennen van de verhoudingen kon men toch al tot waardevolle denkbeelden komen.

Zou de waarborg te zoeken zijn in het scheppen van wat men aanduidt als de Vereenigde Staten van Europa? Aanlokkelijk plan. De hierin opgesloten goede gedachte is zelfs noodzakelijke voorwaarde; maar op zich zelf is zij onvolledig, als onvoldoende en provisoir, zooals een eerste schrede naar een grooter doel is. Stond de oude blanke samenleving weer eensgezind tegenover de gevaren, die uit het Oosten dreigen, dan zou men daarin een betrekkelijke geruststelling kunnen vinden. Maar dit dan nog alleen onder deze voorwaarde, dat die voorloopige oplossing, dit voorbehoedmiddel ter vertraging van de uitbarsting, vóór alles teeken een symbool zou wezen, *niet* van een kracht die zich herstelt om de voorrechten en de trots van een overheersching te behouden, maar *wèl* van een hooger staande macht die het goede en rechtvaardige wil zoeken in de vernieuwing en omzetting van de moraal der materialistische beschaving tot de gevoelsmoraal

van de menschelijke rechtvaardigheid, het groote, algeheele gemeenschappelijke belang, de verzoening der nu nog tegenstrijdige grondbeginselen.

De wereld heeft een nieuwe internationale zedeleer noodig, zeide Spr. Pierre de la Nux na. Wij kunnen het verzet van de gekleurde rassen, in naam van de oude fanatismen, niet toelaten tegen de westersche beschaving, die toch het licht voor de wereld ontstoken heeft. Maar wij moeten er op bedacht zijn in te gaan tegen de misbruiken en machtsoverschrijdingen der hedendaagsche imperialisten.

Men moet de toestanden niet zich laten verergeren totdat de rampoplossing onvermijdelijk is geworden. Elke oorlog is te voorkomen. Maar de wil hiertoe moet bestaan. Men moet de problemen, die betrekking hebben op het geweten, de waardigheid, den onafhankelijkheidszin, de behoefte om te leven van rassen en volken van nabij willen onderzoeken.

Is het noodig het kolonisatiebegrip humaner te maken, noodig is 't ook de waarde van onze planeet tot haar recht te doen komen en allen te voeden, die haar bewonen.

Het meerendeel van de conflicten, die het menschdom hebben getroffen, hadden verborgen economische geschillen tot oorzaak. Zoo zal 't ook in de toekomst zijn. De aarde heeft overbevolkte landen, die geen werk hebben voor overtollige arbeidskracht. Er zijn landen, welke overal zoeken naar de grondstof, die hun nijverheid niet missen kan, en die vast wordt gehouden door meer begunstigde landen. In Europa en in Azië zien volken het moeielijke vraagstuk der overbevolking met den dag verergeren, door het geboortecijfer dat dat der sterfte overtreft. Indien het gebrek aan levensmiddelen, aan grondstoffen zich al sterker doet voelen, terwijl 't bekend is dat het egoïsme of de berekening van anderen, die weigeren overvloedige plaats en grondstoffen beschikbaar te stellen, de uitkomst uit de ellende belet, dan liggen hierin bedreigingen voor den wereldvrede opgesloten.

De koloniale mogendheden moeten niet wachten totdat men haar de vraag voorlegt, of zij de vereischte krachtsinspanning willen doen om hunne overzeesche gebieden als nuttig effect of als bevolkingsterrein tot hun recht te doen komen. Mocht deze vraag eens stellig ter beantwoording worden voorgelegd, dan zullen, op dien dag, zware onweerswolken aan den horizon samenpakken.

De geheele wereld voelt de plaag reeds van den nood aan grondstoffen. Zij heeft allerlei noodig, en met den dag meer. De oude landen hebben bijna reeds hun maximum aan voortbrengingsvermogen beschikbaar gesteld. Nu zijn de nieuwe landen aan de beurt. Onmetelijk, met een overvloed van onontgonnen rijkdommen bieden zij reusachtige mogelijkheden aan voor het leven van allen, d.i. voor het welzijn van allen. De menschen-gemeenschap geniete van die bronnen

van welvaart. De volken, welke maagdelijke rijkdommen bezitten, hebben het zich tot een verplichting op te leggen deze in omloop te brengen; zij mogen niet, met het goeddunken van een bezitter, welke misbruik maakt van zijn macht, de levensmiddelen ongebruikt laten die de wereld opvraagt, en die de wereld niet te eeuwigen dage kan laten aan eigenaars, welke ze aan de behoeften der gemeenschap willen onthouden.

Men moet er toe komen de grondslagen der internationale samenwerking te bestudeeren, naar de wet van menschelijken gemeenschapszin en menschelijke samenhoorigheid, hierin ligt de groote waarheid, gesproten uit de krachtsinspanning der moderne tijden. De afstanden tusschen de volken opheffend, heeft de beschaving de planeet tot een eenheid gemaakt en de machtige solidariteit geschapen waardoor de groote gemeenschap der levenden samengebracht en verbonden wordt, hoe ver verspreid zij ook van elkander wonen op de uitgestrekte werelddeelen en hoe zij ook worden verdeeld door de overmijdelijke scheidingsmuren der nationaliteiten.

De diepgaande onderlinge afhankelijkheid van alle deelen van de wereld, ja, hierin ligt wel de hooge politieke- economische, intellectueele en moreele waarheid opgesloten, wier beschouwing en overweging tot nu toe door te veel blikken en te veel koppen verwaarloosd zijn.

De zich snel kristalliseerende nieuwe eenheid stelt problemen, waarin men zich zonder uitstel heeft te verdiepen. De groote congressen hebben er zich mee bezig te houden; daar moet de moreele ontwapeningsvraag vooraf gaan aan de andere, welke er een gevolg van zal zijn.

Mochten de regeeringen aarzelen, gebonden door hun eigene belangen en door de vrees deze ten offer te moeten brengen, laat ons dan hopen dat de Volkenbond die problemen eens zal aanvatten om de oplossing mogelijk te maken, die het vraagstuk beheerscht van den zoo vurig verlangden, grooten vrede.

Het behoud van de beschaving is er mee gemoeid, want er kan worden beslist over 't lot van Europa, voorlichter van de wereld.

Tot het slot van zijn rede genaderd, haalde de heer Sarraut een door Paul Valéry, in zijn werk „Variété", gestelde vraag aan: „Zal Europa zijn voorrang behouden? Zal 't worden, wat 't in werkelijkheid slechts is, een kleine kaap van het Aziatisch vasteland? Of zal 't blijven, zooals 't zich uiterlijk voordoet, het waardevolle deel van het aardsche heelal, de paarl van den aardbol, de hersens van een groot lichaam?" Zoo stelt de vraag zich, die Sarraut op zijn beurt, aan zijn toehoorders meegaf, zonder in een péroratie een recept te geven, dat als geneesmiddel kan worden toegevoegd aan de gestelde diagnose der zich als een dreigend gevaar zettende wereldpolitiek.

Geen recept. Maar door zijn kijk op de groote politiek, heeft Sarraut toch reeds invloed op de Fransche staatkunde uitgeoefend. De richting, welke de minister-president Herriot aan de buitenlandsche politiek geeft, is door het inzicht van den oud-minister van koloniën beïnvloed, en diens benoeming tot gezant in Turkije wijst er op, dat men hem ook gaarne directen invloed toedenkt bij het bepalen van den gang van zaken.

Het moge waar zijn dat elke oorlog te voorkomen is, als de wil hiertoe bestaat, maar hieraan is de voorwaarde te verbinden, dat die wil dan ook algemeen zij. Sarraut's betoog beaamt dit, het is er zelfs op gericht die overeenstemming als groot doel der vredes-politiek aan te wijzen. Het nieuwe, door hem aangewezen of aangeprezen, herinnert echter aan zoo vele oude klanken, als: alle menschen broeders, vrede op aarde, algemeen belang vóór en boven eigen belang, wie te veel heeft geve van zijn overvloed aan de minder begunstigden, onbenutte rijkdom kan roof worden aan de gemeenschap, verzoening van economie en humaniteit, nationaal en internationaal voelen, aan zoo vele oude klanken, die de eenheid en samenhoorigheid tot heden toch niet hebben vermogen in te luiden, dat het moeilijk valt van diezelfde klanken, in moderne toonzetting, het wonder te verwachten der algemeene overeenstemming van den wil tot vreedzame en vredelievende samenwerking, zooals deze wil tot voorwaarde is verklaard om den gevreesden oorlog te voorkomen. Intusschen is de beteekenis niet weg te cijferen van het feit, dat een staatsman van de beteekenis van Sarraut zijn talent en zijn geestkracht wijdt aan de zaak van den vrede om den Pacific. Zijn streven kan lichtende perspectieven openen. En men kan dan ook de opmerking wel meevoelen, die in de Fransche pers geuit is ter gelegenheid van zijn benoeming tot gezant in Konstantinopel, nam: dat zijn verleden hem, in dezen tijd, nog meer tot den aangewezen man had gemaakt om den hoogsten post in Fransch Oost-Azië te gaan bekleeden.

KOLONIALE LITERATUUR.

Rapport der Commissie voor de handelsstatistiek, ingesteld bij G. B. van 10 September 1923, No. 10. Landsdrukkerij—Weltevreden—1924.

Het komt dikwijls voor, dat men om voorloopig van een zaak af te zijn, haar op de lange baan schuift door haar commissoriaal te maken. Het rapport komt t.g.t. wel binnen, haast is er heelemaal niet bij. De Commissie voor de handelsstatistiek heeft de zaak echter anders opgevat. Niettegenstaande een paar reizen naar de buitengewesten moesten worden gemaakt, ook op Java mondeling overleg moest worden gepleegd, verder de noodige correspondentie tijd in beslag nam, was haar verslag 24 April 1924 reeds klaar.

Na de onbevredigenden toestand der handelsstatistiek in haar tegenwoordigen vorm te hebben besproken, wordt uiteengezet aan welke voorwaarden de statistiek moet voldoen om haar meer waardevol te maken, om tenslotte te komen tot de organisatie van het statistisch kantoor. Er wordt aangedrongen op een levendig contact met den handel, zulks moet de statistiek behoeden voor *verambtelijking* en versteening. Alleen bij een weloverdachten en onbekrompen opzet zal het kantoor behoorlijk kunnen functionneeren. Vooral in de eerste jaren zal de nieuwe statistiek nog tal van moeielijkheden opleveren, welke alleen door *een voor haar taak berekende leiding* kunnen worden opgelost. Goed zoo, geen half werk.

Het rapport getuigt van een practischen geest, geen ,,het zij mij vergund''s en geen ,,bescheiden meeningen'' maar handels' stijl en handels' zakelijkheid.

v. R.

Das Formproblem des Borobudur van Dr. A. Hoenig. Verlag Deutsche Buchhandlung C. Winckler, Batavia 1924.

Terwijl de Egyptische pyramiden, niettegenstaande hare massieve vormen, zich met hare geheime gangen, onderaardsche grafkelders en schatkamers toch als bouwwerken met een doel doen kennen, verzet de stupa, het hoofdthema der indo-ararische bouwkunst, zich met haar steenharde ondoordringbaarheid en mysterieuse doelloosheid, met unheimische, ja huiveringwekkende ernst tegen een logische ontleding van het recht van zijn bestaan. ,,Von ganz besonder Art'', zegt

Dr. Hoenig, ,,sind die Rätsel, vor welche uns der Borobudur stellt, der einzige Stupabau auf Java und zugleich das grossartigste Werk der indo-javanischen Baukunst überhaupt."

S. onderwerpt de stijl van de Boroboedoer aan een critiek en komt tot de conclusie, dat men niet te doen heeft met een origineel werk, maar met een combinatie van stijlen. Specifiek is echter de merkwaardige manier van doen om een natuurlijken heuvel door er galerijen en terrassen omheen te bouwen, architectonisch te benutten. Nergens op het vasteland is een dergelijke aanleg bekend. Er zijn niet veel bouwwerken van den rang van de Boroboedoer over den oorsprong, waarvan zoo weinig bekend is. ,,Aber wer die Sprache der Steine zu deuten versteht, dem offenbart sich der Werdegang dieses geheimnissvollen Buddha-Denkmales; die dramatische Geschichte von einem missglückten Tempelbau; eine architektonische Tragödie mit leidlich gutem Ausgang."

Voor vergelijkende studie heeft Dr. Hoenig materiaal verschaft, dat bij deskundigen wel belangstelling zal vinden. v. R.

Resultaten van de Volkslectuur in het jaar 1923. Drukkerij Volkslectuur—Weltevreden 1924.

De algemeen gedrukte economische toestand heeft nog geen merkbaren invloed op de financieele resultaten van de Volkslectuur gehad; deze toch waren in 1923 alleszins bevredigend, wordt gezegd; naast een aanzienlijke bezuiniging, een niet onbelangrijke vermeerdering van de inkomsten.

Van meerdere beteekenis echter worden de resultaten geacht, die verkregen werden met betrekking tot het doel, waarmede het Kantoor voor de Volkslectuur in het leven werd geroepen, het verschaffen van goede lectuur aan de Inlandsche bevolking in aansluiting met het haar gegeven onderwijs, dat van de gemeenschap zulke groote offers eischt. Dat onderwijs moet echter o.i. op de practijk gericht zijn en dan is het wel jammer dat voor nuttige werken nog niet zoo bijzonder veel belangstelling bestaat, verschillende handleidingen op landbouwkundig gebied bijv. zouden meer gevraagd kunnen worden. Onderwijs, goed, prachtig, maar niet om menschen te vormen met bruine schoenen, gele kousen, een groote stofbril en een vulpenhouder en groote potlooden in den zak. De Inlander moet vaardig gemaakt worden om de strijd om het bestaan te kunnen voeren, hij moet meer uit zijn sawah halen en hij moet een goed ambachtsman worden. Volkslectuur kan daarbij helpen.

We missen een overzicht van de kosten, waarmede de dienst de gemeenschap belast. Gering zullen zij niet zijn. We telden een hoofd-

ambtenaar, een paar dozijn subalterne ambtenaren, eenige Inlandsche hoofdredacteuren, redacteuren en correctors, een aantal klerken en nog wat Inlandsch personeel. v. R.

Uitkomsten van de mijnbouwkundig-geologische onderzoekingen in de Djampangs.
Landsdrukkerij te Weltevreden 1924
Verkrijgbaar bij de firma G. Kolff & Co Weltevreden. Prijs *f* 3.—.

In dit nummer van de door den Dienst van den Mijnbouw in Nederlandsch Oost-Indië uitgegeven verslagen en mededeelingen betreffende de Indische delfstoffen en hare toepassingen, wordt gezegd, dat bij de in het tijdvak Januari 1922 tot Juli 1923 uitgevoerde verkenningen in het district Djampang koelon van de afdeeling Soekaboemi, een uitgestrekt ertsgebied werd gevonden, waarvan Pasawahan ongeveer het middelpunt vormt. De verdere exploratie is zeer aan te bevelen, maar aangezien in de tegenwoordige omstandigheden het groote risico daarvan in verband met de hooge kosten niet voor rekening van het land genomen kan worden, zal deze verdere exploratie aan het particulier initiatief overgelaten worden. Liefhebbers kunnen in het verslag der verkenningen gegevens vinden omtrent de geologie der betreffende streek en van de verkenning van een tiental ertsgangen. Zeven kaarten vergemakkelijken de oriënteering en..... het zoeken naar goud. Veel is er niet, maar wel is het mogelijk, dat hier en daar de uitgestrekte grintbanken in de Tjiletoe van voldoenden omvang en rijkdom zullen blijken om voor kleine ondernemers met voordeel ontginbaar te zijn. Bonne chance! v. R.

Nederlandsche Staatsalmanak voor iedereen. Jaargang 1925.
Handboek betreffende zaken en personen in betrekking tot Nederland en Koloniën; samengesteld naar officieele opgaven, door L. J. van Dijk, hoofdcommies b. h. Departement van Koloniën. 26e jaarg. (Van de Garde & Co's Drukkerij, Zalt-Bommel).

De Nederlandsche Staatsalmanak, die in 1900 voor het eerst verscheen, toen, op initiatief van den uitgever, samengesteld door Pyttersen, wordt nog algemeen ,,Pyttersen's Staatsalmanak'' genoemd, hoewel na zijn verscheiden andere mannen van erkende bekwaamheid de samenstelling verzorgden. De heer van Dijk, die voor dezen jaargang de taak heeft overgenomen van de hh. P. J. Over-

beek en C. Chr. J. Kiewit, deelt in het voorbericht de reden niet mede van deze verwisseling, de bewerking is, voor zoover zulks door ons, bij het opslaan van gewenschte voorlichtingen, was waar te nemen, met dezelfde bekwaamheid volbracht als die, waardoor deze uitgave haar goeden naam verworven en behouden heeft.

Misschien zou 't overweging verdienen de gegevens betreffende het overzeesche gebied in volgende jaargangen anders te rangschikken. Tot nu toe wordt onder *Indische personalia* eerst Oost-Indië, dan West-Indië, Suriname, Curaçao behandeld, daarna komt Oost-Indië weer aan de beurt *voor* Bestuur en andere gegevens, welke dan ook voor Suriname en Curaçao aan de orde komen. Zou 't niet rationeeler zijn eerst Oost-Indië, daarna Suriname, daarna Curaçao telkens als een geheel bijeen te houden en af te doen? Deze vraag wordt niet ingegeven door de laatste uitgave, aangezien deze de vroeger steeds gevolgde indeeling behouden heeft. Zij wil niets anders zijn dan een kleine wenk, die nog wat ten goede kan komen aan het uitstekende handboek voor iedereen.

Javaansche sagen, mythen en legenden, verzameld door Jos. Meyboom—Italiaander, met teekeningen van Menno van Meeteren Brouwer. W. J. Thieme & Cie., Zutphen.

De schrijfster heeft de mythen en legenden willen weergeven, zooals zij die uit den volksmond heeft gehoord, de heel eenvoudige volkssagen, zooals de grootvaders en de grootmoeders die nu nog aan hun kleinkinderen vertellen. Aan de Javaansche verhalen, die de titel belooft, zijn ook eenige van de Kei-eilanden en Borneo toegevoegd.

De schrijfster is er in geslaagd het naïeve en mooie van de sagen en legenden in prettig-Hollandschen stijl weer te geven. Er zijn verhalen onder die ook onze kinderen kunnen boeien, maar 't meerendeel is toch vooral kost voor wie er op aangename wijze volkenstudie uit genieten wil. De vele illustratiën, deels in kleurendruk, stellen zich nog meer op dit laatste standpunt. Ze zijn mooi geteekend, doorgaans treffend aardig in de sagen- of mythenstemming, maar kinderlijk zijn ze niet.

De stof is verdeeld over: Sagen en legenden van menschen, reuzen, boomen, planten, rivieren, bergen, zeegeesten; mythen der Kei-eilanden en der Dajaks; kleine sagen en fabels.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

INDOLOGISCHE STUDIËN AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT.

De stichting van het Fonds ten behoeve van de in Utrecht te vestigen bijzondere Indologische leerstoelen bij de faculteiten der rechtsgeleerdheid en der letteren en wijsbegeerte houdt zóó de aandacht gaande, dat wij meenen aan de ter zake gegeven aanteekening (Mrt.-afl. blz. 283 e.v.) het een en ander te moeten toevoegen, dat sedert te onzer beschikking gekomen is.

DE STICHTINGSAKTE VAN HET FONDS.

Het fonds is op 26 Januari gesticht te 's-Gravenhage. Het hier volgende is een verkorte weergave van de akte.

Het doel der Stichting is: de ontwikkeling van Nederlandsch-Indië langs lijnen van historischen groei zooveel mogelijk te bevorderen, door het openen van de mogelijkheid tot opleiding van wetenschappelijk gevormde krachten voor maatschappelijke en ambtelijke functies aldaar op ruimer schaal dan die thans in Nederland bestaat, zulks mede ter versterking van den band, die tusschen beide deelen van het Koninkrijk der Nederlanden bestaat.

De stichting tracht het hierboven genoemde doel te bereiken door:

a. bij de faculteiten der rechtsgeleerdheid en der letteren en wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit te Utrecht op den voet van artikel 170 der wet op het Hooger Onderwijs zoodanige bijzondere leerstoelen te vestigen, dat aan die Universiteit zullen worden gedoceerd alle die studievakken, welke in het Koninklijk Besluit van 15 Juni 1921 (*Staatsblad* No. 800) betreffende de in de artikelen 131, 137 en 141 der wet op het Hooger Onderwijs bedoelde examens en promotiën worden genoemd als verplicht en mogelijk voor de examens in het Nederlandsch-Indisch recht en voor de examens in de Indologische studie (paragraphen 57 tot 70 van artikel 4 van genoemd Koninklijk Besluit).

b. aan die Rijksuniversiteit of elders, op plaatsen daartoe door het curatorium aan te wijzen, voorzooveel noodig met inachtneming van artikel 183 der wet op het Hooger Onderwijs, reeksen wetenschappelijke voordrachten over onderwerpen verband houdende met de kennis van Nederlandsch-Indië, te doen houden door daartoe aan te wijzen personen.

c. het stichten van beurzen, alsmede door alle verdere wettige middelen.

Het stamkapitaal van de stichting wordt gevormd door een bedrag van *f* 25,000.

De stichting tracht verder haar doel te bevorderen door daarvoor naast de inkomsten uit haar vermogen, aan te wenden die gelden, welke haar door contribuanten mochten worden ter hand gesteld.

Voor de eerste maal treden als contribuanten op: de Bataafsche Petroleum Mij., de Bond van Eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen, H. ten Cate Hzn. en Co., de Cultuur-Mij. der Vorstenlanden, de Deli Batavia Mij., H. P. Gelderman en Zn., de Handelsvereeniging ,,Amsterdam'', van Heek en Co., G. J. van Heek en Zn., A. van Hoboken en Co., Gerh. Jannink en Zn., de Katoenmaatschappij voorheen Gebr. Scholten en Co., de Koloniale Bank, de Kon. Paketvaart Mij., de Stoomvaart Mij ,,Nederland'' en de firma Wm. Ruys en Zn., de Kon. Stoomweverij te Nijverdal, de Kon. Weefgoederenfabriek voorheen C. T. Stork en Co., de Maatschappij tot Exploitatie van de Suikerondernemingen Sentanen-lor, Brangkal en Dinoyo, de Machinefabriek Gebr. Stork en Co., de firma N. J. Menko, De Nederlandsch-Indische Landbouw Mij., de Nederlandsch-Indische Spiritus Mij., de Nederlandsche Handel-Mij., J. F. Scholten en Zn., de Stoom Spinnerijen en Weverijen voorheen S. J. Spanjaard, de Vereenigde Klattensche Cultuur Mij., de Nederlandsche Fabriek van werktuigen en spoorwegmaterieel genaamd ,,Werkspoor''.

Deze lichamen worden als stichters beschouwd.

Ieder stichter wijst een lid aan om zitting te nemen in den Raad van Toezicht. De Raad van Toezicht kan later toetredenden met stichters gelijkstellen.

Het bestuur der stichting bestaat uit een curatorium van vijf leden. Het curatorium vertegenwoordigt de stichting in en buiten rechten en handelt door zijn Voorzitter en Secretaris.

Voor de eerste maal worden de leden van het curatorium zonder voordracht door den Raad van Toezicht gekozen. Indien het curatorium nog niet voltallig is, door aftreden of overlijden van een der leden onvoltallig mocht geraken, doen de overblijvende leden zoo spoedig mogelijk, althans binnen drie maanden sedert de onvoltalligheid is ontstaan, aan den Raad van Toezicht een voordracht van twee personen. De Raad van Toezicht kiest zoo spoedig mogelijk een nieuw lid in de opengevallen plaats uit de voordracht bedoeld in de vorige alinea.

Curatoren vergaderen zoo dikwijls zij het noodig zullen oordeelen. Zij kunnen den na te noemen Wetenschappelijken Raad of diens leden, uitnoodigen hunne vergaderingen bij te wonen en hun alle inlichtingen en adviezen in aangelegenheden de stichting betreffende te geven, hetzij mondeling of schriftelijk, die zij verlangen.

Curatoren benoemen, behoudens de wettelijk vereischte goedkeuring hierop en ontslaan de vanwege de stichting aan te stellen bijzondere hoogleeraren.

Curatoren kunnen eene uitnoodiging richten tot hoogleeraren der Rijksuniversiteit en anderen om in studievakken, welke met het doel dezer stichting samenhangen, voorlezingen te houden.

Curatoren oefenen het in art. 172 der wet op het Hooger Onderwijs bedoelde toezicht op de door de stichting gevestigde bijzondere leerstoelen uit.

Bijzondere hoogleeraren worden benoemd op een niet bindende aanbeveling van telkens twee personen op te maken door den na te noemen Wetenschappelijken Raad.

Van het ontstaan van vacatures, het voornemen om nieuwe leerstoelen te vestigen of bestaande op te heffen, benevens van voorgenomen benoemingen, geven curatoren zoo spoedig mogelijk kennis aan den Raad van Toezicht, die binnen één maand na ontvangst bij bezwaren, die bij hem mochten bestaan, met curatoren in overleg treedt.

De bijzondere hoogleeraren vormen te zamen den Wetenschappelijken Raad der stichting.

De Wetenschappelijke Raad vergadert zoo dikwijls als hij het noodig oordeelt. Hij en/of zijn leden geven mondeling of schriftelijk aan curatoren alle inlichtingen of adviezen, die dezen mochten verlangen. Hij kan aan curatoren zoodanige voorstellen doen als hij zal vermeenen te behooren.

Indien te eeniger tijd de Raad van Toezicht van oordeel is, dat de stichting niet meer aan haar doel kan beantwoorden of overbodig is geworden, kan hij, na het advies van curatoren en den Wetenschappelijken Raad te hebben ingewonnen, de stichting opheffen.

Bovendien kan hij overgaan tot wijziging van de bepalingen der stichtingsacte of aanvulling daarvan.

NOTA VAN TOELICHTING.

Deze nemen wij hier in extenso over.

De overweging van de wenschelijkheid, dat de ontwikkeling van Ned.-Indië langs lijnen van historischen groei zooveel mogelijk bevorderd wordt, heeft geleid tot het in het leven roepen van eene stichting ten behoeve der Indologische Studiën aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, waardoor de opleidingsmogelijkheid voor het bekleeden van maatschappelijke en ambtelijke functies in Ned.-Indië zal worden verruimd en lezingen en voordrachten op het gebied der Indologische studiën zullen kunnen worden gehouden.

De instelling van bijzondere leerstoelen, ook in vakken waarin mede onderwijs wordt gegeven door vanwege het Rijk aangestelde Hoog-

leeraren, is op zich zelf niet slechts met letter en geest der wet, maar ook met de richting, waarin zich de ontwikkeling van ons Hooger Onderwijs beweegt, in overeenstemming.

Ook vóór de wet in 1905 het instituut der bijzondere hoogleeraren schiep, liet zij den student volkomen vrij in de wijze, waarop hij zijne kennis wilde verzamelen.

Ook toen bestond dus de vrijheid voor particulieren tot oprichting van instellingen als hier bedoeld.

De wetswijziging van 1905 heeft echter het particulier initiatief meer vruchtbaar gemaakt, doordat zij de mogelijkheid heeft geopend, dat ook de leerkrachten van dergelijke stichtingen als hoogleeraren aan eene universiteit kunnen optreden en op die wijze in verband zouden kunnen worden gebracht met de Rijkuniversiteiten. Meermalen is sinds 1905 van die gelegenheid gebruik gemaakt, zoo wel ter vestiging van leerstoelen in vakken die niet, als in vakken die wèl aan de Universiteit werden onderwezen. De Kroon, zonder wier goedkeuring de vestiging van dergelijke leerstoelen niet kan plaats grijpen, heeft, in overeenstemming met den inhoud der wetsbepalingen en met de geschiedenis der wetswijziging, daartegen ook nimmer bezwaar gemaakt, mits de vereeniging die zich de vestiging van leerstoelen ten doel stelde voldoende waarborgen bood voor den wetenschappelijken ernst harer bedoelingen. Zij heeft zich terecht nooit op het standpunt gesteld, dat de behoefte aan dit bijzonder onderwijs ter aanvulling van of naast het openbaar hooger onderwijs ten haren genoege moest zijn gebleken, waar immers het motief van de wetswijziging juist is geweest, de beoordeeling van die behoefte over te laten aan de stichters zelf. Principieel is in 1905 met het monopolie der officieele universitaire opleiding gebroken.

Het voordeel der groote vrijheid ligt voor de hand. Elk monopolie, in het bijzonder op geestelijk gebied, leidt licht tot eenzijdigheid, stelselzucht en verstarring. Nooit bloeit de wetenschap meer dan waar zij in edelen wedijver door verschillende scholen beoefend wordt.

Moet dus reeds uit algemeen oogpunt een daad, als deze, die de belangstelling aanwakkert in de studiën, welke Nederlandsch-Indië betreffen, worden toegejuicht, de stichters hadden zich bovendien nog bijzonder rekenschap te geven van de practische strekking der stichting.

Wat hierboven omtrent de vrijheid van studie in het algemeen is gezegd, geldt sedert lang ook voor die studenten, welke zich voorbereiden voor de examens, die toegang geven tot de ambtelijke loopbaan in onze Koloniën. Eene exclusieve opleiding voor die loopbaan van staatswege aan eene bepaalde rijksuniveristeit bestaat in beginsel niet. Waar en door wie ook opgeleid kan de Indoloog zijne examens aan alle rijks- en bijzondere Universiteiten, die daartoe gelegenheid bieden, afleggen.

Tot dusver bestond deze gelegenheid echter slechts aan ééne Rijksinstelling. Practisch gesproken ligt dus het zwaartepunt der stichting hierin, dat aan een tweede Rijksuniversiteit de gelegenheid wordt geopend tot opleiding van Indische rechterlijke en bestuurs-ambtenaren. De stichters nu hebben, alvorens tot dezen stap over te gaan zich ernstig afgevraagd of zij met het scheppen van deze nieuwe gelegenheid tot opleiding een werkelijk nuttig en noodzakelijk werk verrichten.

Zij hebben niet geaarzeld die vraag bevestigend te beantwoorden. Niet zonder bedoeling toch wordt in den considerans van de oprichtingsacte vooropgezet de wenschelijkheid van de ontwikkeling van Ned.-Indië langs lijnen van historischen groei. Hiermede wordt een richting aangegeven, die uitgaat van een bepaalde wetenschappelijke overtuiging.

Blijkens artikel 1 van de H. O.-wet, heeft het Hooger Onderwijs een tweeledig doel. De Universiteit bereidt voor ,,tot zelfstandige beoefening der wetenschappen en tot het bekleeden van maatschappelijke betrekkingen, waarvoor eene wetenschappelijke opleiding vereischt wordt.''

Dit tweeledig doel bepaalt ook het karakter van de indologische opleiding. Deze behoort zóó te zijn, dat de student, en daarmede ook de latere ambtenaar een zóódanige scholing verkrijgt, dat hij voorbereid wordt om de taak, die het Nederlandsche Gouvernement hem op de schouders zal leggen, naar behooren te kunnen vervullen. En aangezien de ambtenaar ook aan de ontwikkeling van het land zal hebben mede te werken, is de wetenschappelijke overtuiging van den Hoogleeraar omtrent de richting waarin de ontwikkeling in algemeenen zin van Ned.-Indië behoort te gaan, van overwegend belang ook voor de waarde van zijn leerlingen in latere jaren in de practijk.

Nu kan men zich, zooals soms geschiedt, op het standpunt stellen, dat voor den man van wetenschap, dus ook voor den Hoogleeraar, zulk een vraag van geen beteekenis is. Zijn taak zou bij dien gedachtengang slechts bestaan in het verzamelen en ordenen van feiten en het naspeuren van het causaal verband, dat tusschen die feiten bestaat. Zou men dit wellicht nog kunnen aannemen, wanneer het gaat om de z.g. ,,exacte'' wetenschappen, men komt met een dergelijke methode nooit uit waar men zich bevindt op het gebied der wetenschap, die zich met de studie van maatschappelijke verschijnselen bezighouden, zooals b.v. de rechtswetenschap. De rechtsgeleerde kan in ieder geval waardeeringsoordeelen niet missen.

De docent, die met de rechtswetenschap en aanverwante vakken te maken heeft, vakken die bij het indologisch onderwijs een groote plaats innemen, gaat van zekere veronderstellingen uit, die zijn inzicht in het wezen van het recht bepalen en die te zelfder tijd hem

tot een bepaalde opvatting leiden omtrent de richting waarin zich de ontwikkeling van het recht heeft te bewegen.

Zoo is er een nauw verband tusschen de wetenschappelijke methode van dengene die den aanstaanden ambtenaar kennis bijbrengt omtrent de maatschappij waarin hij heeft te arbeiden, hare instellingen (en dus ook van het staatsrecht en de staatkundige instellingen) en zijn overtuiging omtrent de richting, waarin de ontwikkeling van Ned.-Indië behoort te gaan.

Bij de stichting nu heeft men zich op het standpunt gesteld, dat voor een gezonde ontwikkeling van Ned.-Indië die aan het Rijk — zoowel in Europa als in Azië — ten goede zal komen, noodig is dat men zich stelt op den bodem der realiteit en zich bij de bestaande toestanden, zooals die feitelijk geworden zijn, aansluit. Eerst dan wordt die ontwikkeling een proces van historischen groei.

Hiertegenover staat een andere methode. Heden en verleden leveren voorbeelden genoeg van wetenschappelijke ,,scholen'' die zich stellen op zuiver rationalistisch standpunt, de historische ontwikkeling der maatschappelijke verschijnselen deels verwaarloosden, deels in hun abstracte stelsel meenden te kunnen dwingen.

Waar men in Ned.-Indië te maken heeft met een verzameling volken, zeer uiteenloopend in godsdienst, ras, beschaving, ontwikkeling, elk met hun eigen historie, en onderling veel meer bijeengehouden door het Nederlandsch gezag dan door innerlijke saamhoorigheid schijnt het een eisch van wetenschap en tevens van goed beleid dat Nederland bij het vervullen van den zedelijken plicht, dien volken de banen tot hooger geestelijke, staatkundige en economische ontwikkeling te openen, met deze feitelijke gegevens terdege rekening houdt.

Nu het wenschelijk is geacht om gebruik te maken van de bevoegdheid door de wet verleend, in de Indologische studie naast de bestaande Rijksopleiding leerstoelen te vestigen aan de Rijksuniversiteit te Utrecht en aldus de gelegenheid tot die opleiding te verruimen, schijnt het tevens noodzakelijk daarbij uit te gaan van het boven omschreven standpunt, gelijk dit ook in den considerans in de oprichtersakte was opgevat.

Anderzijds zullen de te benoemen hoogleeraren volkomen zelfstandig tegenover de stichters komen te staan; daar hun benoeming en ontslag geheel aan de macht der stichters zijn onttrokken en zijn gelegd in de handen van het curatorium, dat weliswaar de eerste maal door de stichters is gekozen, intusschen buiten hun eigen kring, doch dat in het vervolg de vervulling der vacaturen in zijn midden in eigen handen zal houden.

Het is derhalve wenschelijk, door de stichting der nieuwe opleiding een dienst te bewijzen zoowel aan de Indologische wetenschap als aan het Rijk, in Europa en in Azië.

GEEN AANSLAG OP LEIDEN OF UTRECHT!

Aldus luidt het opschrift van een verspreid blaadje, onderteekend I. A. Nederburgh.

Dr. Mr. Nederburgh is genoemd als één der toekomstige hoogleeraren van de te Utrecht te stichten Indische faculteit. Zijn optreden als woordvoerder, niet namens, maar toch voor de Stichtsche instelling, wil, de titel geeft 't reeds aan, een daad van verzoening zijn. De laatste zin van zijn betoog geeft deze bedoeling als samenvatting ervan uitdrukkelijk weer.

Of de verklaring de Leidsche *zeven* in vreedzame stemming zal brengen?!

Wie ,,aanslag'' opvat naar de beteekenis, die het woordenboek er voor geeft, zal de ontkenning van Mr. Nederburgh gaarne gelooven. Maar wie de bedoeling neemt, zooals zij gevoeld wordt voor den strijd tegen een richting, tegen een school, in den strijd tusschen twee richtingen, twee scholen, die zal het Indologische opleidings geding, zooals dit zich thans zet, beter typeeren met: *een aanleg op Leiden èn een aanslag op Utrecht.*

Hier volgt het stuk van Mr. Nederburgh in zijn geheel, zooals het in de laatste dagen van Februari is verspreid.

Het verweerschrift ,,*De aanslag op Leiden*'' in *De Gids* van Febr. 1925 geeft aanleiding tot twee verklaringen.

Wanneer de ,,valsche getuigenis'', de ,,reeks betichtingen'', waartegen de zeven Leidsche hoogleeraren-onderteekenaars van dat verweerschrift zich te weer stellen, hen in hun goeden naam als eerlijke dienaren der wetenschap aantastten, dan verklaar ik dit oprecht te betreuren en verscheidenen hunner zelfs sinds lang te kennen als mannen, die uitmunten door groote kunde en door toewijding aan wat naar hun overtuiging goed is. Wanneer zij niets meer hadden gezegd dan: ,,wij hebben steeds te goeder trouw, naar ons beste weten en onze overtuiging gesproken en gehandeld'', — en hieraan zal, meen ik, niemand twijfelen — dan was dit al voldoende geweest om hun persoonlijkheden van blaam te bevrijden.

Mijn tweede verklaring heeft betrekking op een zaak, die met de Leidsche in nauw verband staat: de stichting, die ten doel heeft aan de Utrechtsche universiteit hoogleeraren aan te stellen voor dezelfde vakken van Indische studie, die nu alleen volledig worden gedoceerd te Leiden, welks universiteit daardoor feitelijk het monopolie heeft van wetenschappelijke opleiding voor Indische rechterlijke en bestuursambten.

Elk monopolie heeft een gevaarlijke zijde, en dit te meer naarmate de personen, aan wie het is toevertrouwd, uitmunten. Op wetenschappelijk gebied geldt hierop geen uitzondering. Juist wanneer de

leeraren eener éénige school over buitengewone gaven beschikken, zelfs van genialen aanleg zijn en wegsleepend spreken, ontstaat in bedenkelijke mate gevaar voor zekere eenzijdigheid, overdrijving, ja zelfs voor doordrijverij. Dat er een meerderheidsopvatting bestaat, dat ééne richting de heerschende is, kan moeilijk voorkomen of afgekeurd worden; maar er bestaat onderscheid tusschen heerschappij en *alleen*heerschappij. Bij de eerste blijft een minderheid in de gelegenheid zich te doen hooren, wellicht eenmaal de overhand te verkrijgen; bij alleenheerschappij echter gaat de kans te loor, dat de verschilhebbenden elkaar behoeden voor uitersten en afdwalingen, waarin men aan beide zijden bij gebrek aan weerstand zoo licht kan vervallen.

Nu is het ter voorkoming van zulk een ongewenschte alleenheerschappij nuttig, ja noodig, dat aan beide zijden met gelijke wapenen kan worden gestreden. Wanneer aan de eene zijde wordt beschikt over een spreekgestoelte, waarnaar de studeerenden worden verwezen, over mannen die zich wijden aan de zaak, waarover het gaat, en die door hun hoog leeraarsambt een bizonder recht van spreken krijgen, terwijl aan de andere zijde slechts personen staan, die niet bepaald geroepen zijn om zich op die zaak toe te leggen en daarover het woord te nemen, dan zijn de partijen ongelijk niet tengevolge van de ongelijke waarde hunner verschillende opvattingen, maar door ongelijkheid der voorwaarden, waaronder de strijd der meeningen wordt gevoerd.

Hoewel ik graag toegeef, zelfs vooropstel, dat het bij hooger onderwijs in vakken als Staatsrecht onmogelijk is de politiek geheel onaangeroerd te laten, moet ik er toch op wijzen, dat de politieke verschillen in dezen niet de eenige, zelfs niet de voornaamste zijn, die opheffing van het onderwijsmonopolie wenschelijk maken. Ten aanzien van de politiek (vooral van de partijpolitiek) zal de leeraar wel streven naar groote beperking en onzijdigheid. Er zijn echter tal van andere vraagstukken — aangaande de beteekenis van bepalingen, haar nut, den graad harer toepasselijkheid, enz. — waarbij de politiek niet —, maar het algemeen belang toch wel degelijk betrokken is en waarover verschillend gedacht wordt. Ook ten aanzien van deze is het zeer gewenscht, dat ,,de Leidsche school'' niet de alleenheerschende zij; niet omdat zij te laken is, integendeel: omdat zij te uitmuntend is om zonder tegenwicht ongevaarlijk te blijven.

Wanneer voor de stichting eener ,,Indische faculteit'' te Utrecht andere dan de hier genoemde redenen zijn aangevoerd, dan drukken deze naar mijn inzien (en ik heb daar goede gronden voor) niet de overtuiging uit van de meerderheid der stichters en zeker niet de overwegingen van degenen, die instemden met dat voornemen, die het zelfs wilden ondersteunen. Die steun zou niet zijn verleend, wanneer

de bedoeling der stichting was leeraren te doen optreden zonder hen volkomen vrij te laten om hun ambt uitsluitend naar hun wetenschappelijke overtuiging te vervullen. Dat de stichters behooren tot degenen, die in Indië belang stellen ook omdat zij daar belangen hebben, dat zij te zamen de gelden verschaften, zonder welke een „Indische faculteit" te Utrecht niet kan bestaan, niemand zal het ontkennen; maar dat zij zoo dom zouden zijn te verwachten door hun stichting een instelling tot behartiging hunner bijzondere belangen te kunnen verkrijgen, is (ronduit gezegd) een onzinnige veronderstelling. Zij mogen eigen belangen hebben, door deze stichting hebben zij het algemeen belang gediend. Zij deden afstand van alle macht om invloed uit te oefenen op het werk der faculteit en brachten dusdoende iets tot stand, dat, zooals hiervoren is aangetoond, zeer gewenscht is ter bevordering van gezonde wetenschap en practijk.

De leuze zij dus: geen aanslag op de Leidsche school, maar ook geen aanslag op de te stichten Indische faculteit te Utrecht. Beiden moeten in eerlijken wedijver werken aan hetzelfde doel."

TALRIJKE PROTESTEN.

De professoren van Apeldoorn, Bonger, van Dijck, van Embden, Hijmans, Kleintjes, Kranenburg, Molster en Scholten, allen lid van de faculteit der rechtsgeleerdheid aan de universiteit te Amsterdam, hebben dd. 1 Maart het volgende rekest gezonden aan den Minister van Onderwijs. Ondergeteekenden, allen hoogleeraren te Amsterdam, kennis genomen hebbende van het in het leven roepen eener stichting, ten doel hebbende aan de rijks-universiteit te Utrecht een aantal leerstoelen te vestigen ter opleiding van bestuurs-ambtenaren voor Nederlandsch-Indië, overwegende, dat bij uitvoering van dit plan naast de universitaire opleiding te Leiden van particuliere zijde een opleiding van bestuurs-ambtenaren in Utrecht zal worden tot stand gebracht, overwegende, dat uit de wordingsgeschiedenis dezer stichting is gebleken, dat de vestiging dezer leerstoelen is ontworpen en financieel mogelijk gemaakt door hen, die bij in Indië werkende groot-ondernemingen ten nauwste zijn betrokken, overwegende, dat een verband tusschen eenige belangengroepen en academische opleiding uitermate ongewenscht is en in beginsel af te keuren, overwegende toch, dat in deze omstandigheden het zuiver wetenschappelijk doel der stichting niet voldoende is gebleken, omgekeerd zelfs waarschijnlijk is, dat niet enkel het belang van het wetenschappelijk onderzoek en onderwijs motief is geweest voor het in het leven roepen dezer stichting, overwegende, dat het instituut der bijzondere leerstoelen van art. 170 vlg. h.o.-wet het wetenschappelijk karakter der universiteiten zou aantasten als het in deze omstandigheden werd

gebruikt, en het op den weg der regeering ligt te zorgen, dat dit niet plaats vinde, overwegende, dat de positie der te benoemen leerkrachten in den grond onzuiver moet worden geacht, dat het dus ook een uiterst pijnlijken indruk zou maken, dergelijke leerstoelen te zien toelaten naast de tot dusver bestaande, die alle door volmaakt onafhankelijke docenten bezet zijn, verzoekt uwe excellentie aan de voorgenomen vestiging dezer bijzondere leerstoelen haar medewerking te willen onthouden.

Aan dit request is adhaesie betuigd door de hoogleeraren van Oven, van der Leeuw, Kapteyn, Hijmans en van Rhijn te Groningen, en de Boer, K. W. Bouman, Dubois, Faddegon, Limperg, Losecaat Vermeer, Posthumus, Prinsen, de Meyere, van Rees, van Rooy, Sluiter, Steinmetz, Kleiweg de Zwaan, van Bakel, Burger, Frijda, van Loghem, Mannoury, Schüffner, Sissingh en Swellengrebel te Amsterdam.

Ook uit den boezem van Utrechtsche studenten-organisaties zijn bedenkingen ter kennis van de Regeering gebracht tegen de toelating van niet volmaakt onafhankelijk geachte docenten ter bezetting van Indologische leerstoelen.

Wie ook met omwonden zwaard ten strijde moge trekken, zeker Prof. Damsté niet, waar hij voor deze kwestie zich aan de zijde schaart voor den aanslag op Utrecht, in het *Koloniaal Tijdschrift* van Maart, en dit doet op deze wijze:

,,Wat te zeggen tot deze dingen?

Dit, dat er tegen Leiden inderdaad gruwelijk is gelasterd!

dat de stichting van de Utrechtsche leerstoelen een domheid is van de afmetingen van den dom van Utrecht!

dat èn die laster, èn die blunder hun oorsprong vinden in een begrijpelijk gevoel van onbehaaglijkheid bij hen die in Indië belangstellen, maar die voor wat zij onaangenaams ervoeren de juiste verklaring niet kunnende vinden, gingen voortbouwen op een voorlichting die misleidde.

Dat deze dingen wel moeilijk zullen zijn te verstaan voor Westersche ooren, wordt treffend geïllustreerd door de omstandigheid, dat een Treub zoo goed als een *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, zij het in verschillende richtingen, uit dwalen gingen, en dat een mr. Loder, zich liet vinden om in het curatorium van de Utrechtsche kweekerij van het-kapitaal-welgezinde-van-,,Leidsche''-smetten-vrije bestuursambtenaren wel zitting te willen nemen!

Het zijn niet enkel onderwijsbelangen, die door het Utrechtsche product van ondernemers-misverstand worden bedreigd. Over enkele jaren zal men in Indië twee soorten bestuursambtenaren hebben, die zullen onderscheiden worden als de Leidsche of bevolkings- en de

Utrechtsche of ondernemersambtenaren. Er is kans, dat de groote schaaf van het leven bij beiden de scherpe kanten zal wegnemen, en dat zij in de broederlijke eensgezindheid zullen samenwerken voor het heil van land en volk; maar op de Utrechtsche ambtenaren is eenmaal een stempel gedrukt, dat het hun zeer moeilijk zal maken het vertrouwen van de bevolking te winnen! Die ambtenaren zullen worden verdacht, mèt de ondernemers die hen kweekten, mèt de regeering die de ambtenarenteelt gedoogde!''

BEZWAREN VAN UTRECHTSCHE HOOGLEERAREN.

De Utrechtsche hoogleeraren Bolkestein, Brouwer, Cramer, H. T. de Graaf, van Hamel, Julius, Juynboll, Kruyt, Oestreich, Pont, Van Romburgh, Schoorl, Valkhoff, Verrijn Stuart, Verzijl, De Vooys en Wolff hebben zich tot den Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen gewend met een verzoekschrift waarin o.a. 't volgende staat:

overwegende dat deze stichting ongetwijfeld wortelt in het verlangen, bedoelde opleiding te doen geschieden in een anderen geest dan dien, waarin zij thans aan de Leidsche universiteit geschiedt;

overwegende, dat, indien, wat ondergeteekende noch kunnen, noch willen beoordeelen, inderdaad een tegenwicht tegen den geest der Leidsche opleiding behoort te worden gevormd, het op den weg der regeering zoude liggen, daarin ten spoedigste te voorzien;

overwegende dat, indien de regeering het in dat geval oirbaar mocht achten de noodzakelijk geoordeelde verbetering aan particulier initiatief over te laten, de daartoe vereischte bijzondere leerstoelen in allen gevalle te Leiden behoorden gevestigd te worden, inzonderheid ter vermijding van het gevaar, hetwelk voor de ontwikkeling van Ned.-Indië langs historische lijnen gelegen is in het eerlang optreden daar te lande van ,,Leidsche'' naast ,,Utrechtsche'' functionarissen; en ten slotte:

overwegende aldus, dat de verlangde vestiging der bedoelde bizondere leerstoelen te Utrecht, naar het oordeel der ondergeteekenden, in strijd is zoowel met de belangen van het hooger onderwijs en van de Utrechtsche universiteit;

verzoeken Uwe Excellentie, deze vestiging dezer bizondere leerstoelen haar medewerking te onthouden.

DE ACADEMISCHE SENAAT IS ER VOOR.

De academische senaat van de Utrechtsche universiteit heeft besloten aan curatoren der hoogeschool een gunstig advies uit te brengen in zake de toelating tot het stichten van Indologische leerstoelen. Dit besluit is 7 Maart met meerderheid van stemmen genomen. Naar onbescheiden bladen wisten te verklaren, is deze beslissing eerst na langdurige beraadslaging gevallen.

HOE NU?

Aan het hier weergegevene van het in Nederland pro- en contra in publiek debat gebrachte, zouden nog in den laatsten tijd gepubliceerde opvattingen, inzichten, getuigenissen van velen kunnen worden toegevoegd; de mail heeft mede uit Indië betogen voor en tegen Utrecht gebracht. Onder de vertogen, welke de noodzakelijkheid van een te Utrecht te stichten Indische faculteit niet erkennen, zijn er die toch in de redenen, welke tot het ontstaan der woelingen geleid hebben, wel aanwijzingen vinden dat er iets in Leiden te veranderen, aan te vullen is. Wij wagen het voor een paar hierbij te berde gebrachte punten bijzondere oplettendheid te vragen.

Onder de jonge Javanen, die naar Leiden komen, om er te worden gevormd voor een op rijperen leeftijd in Indië te volbrengen taak, zijn er, die zich ten opzichte van ons land vijand gestemd toonen en die zich niet ontzien hun afkeer van het land, dat hen ontwikkeling en leering bijbrengt, in woorden en daden uit te drukken. Een dergelijke opvatting ontstaat niet doordien zij werkelijk bestaande misstanden leeren kennen, maar die opvatting wordt hun bijgebracht door eenzijdige, valsche voorlichting, door ongezonde ongecontroleerde inwerking van funeste invloeden op hun ontvankelijk gemoed en op hun lichtontvlambaar verbeeldingsvermogen. Een dergelijke opvatting ontstaat juist doordien zij 't goede, dat Nederland doet en voor heeft, niet leeren waardeeren. Men wijte dit niet aan hetgeen op de colleges wordt behandeld, en evenmin aan den invloed, die van de professoren op de Indische jongelui buiten de hoogeschool kan inwerken. Elke verdenking in deze richting is terecht met verontwaardiging afgewezen!

Maar iets anders is, of thans, nu die funeste inwerking bekend is, of thans de hoogleeraren, aan wie de opleiding en de vorming van den Indischen student, van den intellectueelen Indischen jongeling voor een goed deel is toevertrouwd gedurende de weinige jaren dat hij in Nederland door brengt, of thans die hoogleeraren niet de noodzakelijkheid zijn gaan inzien om den hier zoekende ten goede te leiden, om hem het besef bij te brengen van hetgeen Nederland voor zijn land is en zijn wil, en van de wijze waarop hij zal kunnen meewerken tot het versterken van den band, die tusschen de twee deelen van het koninkrijk der Nederlanden bestaat.

Een ander punt heeft betrekking op het tekort aan begrip en appreciatie van de rol, welke het groot-kapitaal in de ontwikkeling van Indië te vervullen heeft. Er is verband tusschen deze punten, maar afgescheiden hiervan past het in het kader der hedendaagsche opleiding voor het bekleeden van maatschappelijke en ambtelijke functies in Indië inlichting en voorlichting te geven omtrent economische vraagstukken als 't hier aangeduide.

Kan de Leidsche school er toe besluiten te erkennen in welke opzichten met deze en wellicht andere eischen van den tijd meer rekening zal zijn te houden dan tot nu toe gedaan werd, dan zal zij een aanslag op Utrecht doen, waardoor aan een aanslag op Leiden elke reden van bestaan, en ook elke kans van slagen wordt ontnomen. Het aantal der principieele monopolie-brekers achten wij niet groot genoeg om een Stichtsche koloniale school in het leven te houden.

PETROLEUM-STRIJD IN N.-I.

Het *Nws. v. d. Dag van N.-I.* meldt, dat de Koloniale Petroleum Mij. bezig is met het bouwen van een raffinaderij, nabij Palembang met een capaciteit van 6000 barrels dagelijks, annex een benzinefabriek en vermoedelijk parafine- en smeeroliefabrieken. De totale kosten zullen 2½ millioen dollars bedragen. De fabrieken moeten zoo spoedig mogelijk gereed zijn en in ieder geval binnen twee jaar. De boorwerkzaamheden op de terreinen van Talangagang hebben veel succes gehad; behalve 15 putten met een dagelijksche productie van 150 ton elk, zijn er nog 20 boringen gestopt boven de olielaag, aangezien er op het oogenblik geen uitweg is voor de olie, welke reeds in groote meren aanwezig is uit andere putten. Er is een pijpleiding, 130 K.M. lang, van Talangagang naar Palembang in aanleg. De Talangagangolie bevat circa 25 % benzine.

In verband met bovenstaande schrijft de *Sum. Post* o.a.:

De Standard Oil had den laatsten tijd reeds veel van zich doen spreken in verband met olie-exploratie op Java en Sumatra en men zal zich herinneren, dat ook hier een klein jaar geleden vertegenwoordigers van dit machtige lichaam verschenen, om den toestand op te nemen. Positieve mededeelingen betreffende bepaalde plannen werden wel niet gedaan, doch de belangstelling was zoo intensief en de vertegenwoordigers waren zoo talrijk, dat men kon en mocht vermoeden, dat de Standard Oil meer werk van Ned.-Indië zou gaan maken, dan zij tot dusver had gedaan.

En het blijkt, dat men althans in Zuid-Sumatra met groote energie aan het werk is getogen, getuige die plotselinge berichten van een vrij groot aantal aangeboorde bronnen en gezien het feit, dat de Koloniale reeds gedurende geruimen tijd concessies had aangevraagd en verkregen, doch daarmede weinig had uitgericht.

Het kan voor Ned.-Indië van groot belang blijken, wanneer behalve de Koninklijke ook de Standard Oil zich gaat toeleggen op een intensieve exploitatie van petroleum-terreinen. Het belangwekkendste van het geval lijkt intusschen wel hierin gelegen, dat het thans ook voor een ieder duidelijk wordt dat de bewering, welke destijds in verband

met de Djambi-concessies werd gedaan, als zou Amerika zijn uitgesloten van de oliewinning in het gebied van Ned.-Indië, onjuist is. De practijk zal nu bewijzen, wat weliswaar bekend was, maar niet algemeen aanvaard, omdat de buitenwereld vrijwel niets hoorde van het werk van de Standard Oil in Indië. Daarom is het misschien toe te juichen, wanneer berichten betreffende de activiteit van de Standard Oil in Indië de ronde doen in de buitenlandsche pers.

Voor Zuid-Sumatra kan deze gang van zaken eveneens van speciale beteekenis blijken. Weliswaar moet men zich niet al te veel door de millioenen dollars laten verblinden — de Koninklijke werkt ten minste even ,,Amerikaansch'' als de Standard Oil en bovendien is het petroleumbedrijf een bedrijf van millioenen — doch niettemin kan zich door dit gezamenlijk — maar niet gecombineerd! — optreden van twee machtige lichamen een groote bedrijvigheid ontwikkelen en een centrum van welvaart vormen. Op de prijzen van de benzine hier te lande zal ook dit gebeuren wel niet veel invloed hebben, ondanks de omstandigheid, dat de door de Standard Oil gewonnen olie een hoog gehalte aan benzine schijnt te bevatten. In dat opzicht zal zich waarschijnlijk geen concurrentiestrijd ontwikkelen, terwijl het bovendien voor de hand ligt, dat de Standard Oil andere afzetgebieden op het oog heeft.

GESCHIEDKUNDIGE ATLAS VAN NEDERLAND.

De eerste reizen der Nederlanders naar de op bijbehoorende kaart aangeduide landen en eilanden, door R. Posthumus Meyes. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1924.

Prijs *f* 1.80, met kaart *f* 3.30.

Zij die thans met de ,,Johan de Witt'' van de maatschappij Nederland of de ,,Slamat'' van de Rotterdamsche Lloyd de reis naar Indië maken, aan boord een meer dan overvloedige tafel vinden, zich kunnen laven aan allerlei gefrappeerde dranken en op allerlei wijzen verpoozing vinden, misschien mopperen wanneer Colombo niet wordt aangedaan of wanneer de boot geen twaalf mijl haalt, kunnen zich moeielijk voorstellen hoe onze voorouders de eerste maal en later nog vele malen naar Indië zijn gevaren. Dit wordt nu verteld in het boek van den heer Posthumus Meyes, dat slechts een klein onderdeel uitmaakt van het groote werk onder leiding van prof. P. J. Blok, Dr. A. A. Beekman en andere bekwame mannen.

Tot het einde der 16e eeuw dreven de Nederlanders nagenoeg alleen handel op de kustlanden van Europa en Noord-Afrika. Omstreeks 1580 begon de vaart op Brazilië, een tiental jaren later op de kust

van Guyana, van af de monden der Amazone tot aan de Orinoco en de kleine Antillen, terwijl in 1593 voor het eerst de kust van Guinea bezocht werd. Specerijen en andere voortbrengselen van Oostersche landen werden destijds door de Nederlanders uit Portugal en Spanje aangevoerd. Maar Holland was met deze landen in oorlog en dientengevolge werden zijn schepen meermalen daar aangehouden, de lading verbeurd verklaard en de schippers of kooplieden gevangen gezet.

Om dit te ontgaan en zelf de groote winsten te maken, die in het bijzonder de specerijhandel aan de Portugeezen opleverde, besloot men in Nederland rechtstreeks van hier op Indië te gaan varen. Uit den aard der zaak was wel de meest voor de hand liggende wijze, waarop dit kon geschieden, de Portugeesche route om de Kaap de Goede Hoop te volgen. De ingewonnen berichten waren zoo afdoende en hoopvol, dat in 1594 na ingewonnen advies van den bekenden Amsterdamschen predikant geograaf Petrus Plancius, naar wien de Koninklijke Paketvaartmaatschappij een van haar nieuwe mooie schepen noemde, ,,naer verscheyden en veele communicatien eyndelyk resolutie is genomen, de navigatie ende handelinghe (op het stuck van den Oost-Indischen en Molukschen handel) in den name des Heeren te beginnen''. De oprichting van de ,,Compagnie van Verre'' was hiervan het gevolg en nog in hetzelfde jaar begon deze haar eerste vloot uit te rusten.

Aan een andere wijze om Indië te bereiken was echter ook aandacht geschonken, nl. de zoogenaamde ,,Noordoostelijke doorvaart'' d.i. de vaart benoorden Europa en Azië om, waardoor men hoopte eveneens in Japan, China en Indië te kunnen aankomen. En het waren deze voornemens die het eerst tot uitvoering gebracht werden, dus nog vóór men de Kaapsche route ging bevaren.

In de beschrijving van de reizen naar de Noordelijke IJszee vinden we het verhaal van de overwintering op Nova Zembla. De tocht werd aanvaard met een schip en een jacht, resp. van ongeveer 55 en 30 last, de leiding werd toevertrouwd aan Willem Barentsz. Heemskerck was schipper op het eerste vaartuig, de Rijp voerde het bevel over het jacht. 16 Mei 1596 van de Vliereede vertrokken, liep men 29 October 1597 weer ,,inde Maes'' binne. Barentsz. was op Nova Zembla gestorven, in hem verloor Holland een kloek zeevaarder en een bekwaam geograaf. Na ,,deur Delft, den Haegh ende Haerlem'' gereisd te zyn, ,,qwamen wy den eersten dagh November ontrent middagh tot Amstelredam, met de selvige cleederen die wy op Nova Sembla gedragen hadden, met bonte mutsen van witte Vossen..... daer van menich mensch verwondert was, wantse ons al langhe doodt gherekent hadden''.

De eerste reis om de kaap had plaats in 1895 onder Houtman, de scheepsmacht bestond uit vier bodems, niet van 6000 tot 10,000 ton,

maar van 200, 100,100 en 15 last. Gaat men tegenwoordig als passagier geheel over zee naar Indië en trotseert(!) men de gevaren van de golf van Biskaye, dan is men nog binnen de 24 uur al weer te Southampton aan de wal, de schepen Van Houtman aanvaarden den tocht den 2en April 1595 en na 4 maanden reis werd voor het eerst land aangedaan in de Mosselbaai aan Afrika's zuidkust, om zich aldaar te ververschen, wijl door het lange verblijf in zee en de slechte voeding in hevige mate de scheurbuik op de vloot was uitgebroken. Een tijd later werden op een eilandje in de Gaga-baai zooveel schepelingen begraven, dat het den naam ontving van ,,het Hollandsche kerkhof''. De reis van de kust van Afrika duurde 4 maanden naar Engano, na een reis van 15 maanden werd eindelijk Java's N.W.-punt bereikt. Het verste punt, dat bereikt werd, was Bali. Half Augustus 1597 was men weer in het vaderland terug, 160 van de 247 man en een schip waren verloren. Wel had men op deze reis nuttige ervaring opgedaan wat de vaart op Indië zelf betrof, maar ten opzichte van het hoofddoel, de ,,negotie'', woog het behaalde voordeel bij lange na niet tegen het ondervonden nadeel op.

Aldus worden de verschillende reizen voor en na de oprichting van de O.-I. compagnie beschreven, niet alleen naar Indië, maar ook naar Australië, China en Japan alsmede door straat Magalhaes of rond Zuid-Amerika. Als goed Hollander en als oud zeeofficier hindert het schrijver dat de doorgang tusschen Nieuw-Guiné en Australië niet door een Hollander is gevonden, terwijl er zoo naar gezocht werd en... daar komt de Spaansche zeevaarder Luiz Vaes de Torres met de ,,San Pedro' van de Oostzijde aanzeilen en daar — zonder een passage te vermoeden, zonder er dus naar te zoeken, zonder ze te zien, vaart hij er door ... zonder het zelf ooit geweten te hebben. ,,At sea something must be left to chance'', zei Nelson altijd.

We moeten aan de verleiding weerstand bieden om nog meer uit dit interessante boek aan te stippen en nog iets aan te halen over de reizen van Van Neck, Van Spilbergen, Van der Hagen, Van Waarwyck, Le Maire, Roggeveen, Schouten en Tasman, allemaal namen, die de Paketvaart aan de vergetelheid heeft ontrukt door er schepen van haar vloot naar te benoemen. Men heeft het thans op de Van Waarwyck echter beter dan Van Waarwyck het had op zijn schip.

Het boek, dat prettig geschreven is en waaraan een duidelijke kaart is toegevoegd, zal zijn weg wel vinden. Vooral voor een ieder, die vaart, het zij als ,,opvarende'' hetzij als passagier, is het niet het minst aan te bevelen. De Lloyd, de Nederland en de Paketvaart zullen goed doen het aan te schaffen voor de scheepsbibliotheken.

v. R.

De beteekenis der Holland—Indië vlucht,

DOOR

W. P. VAN DEN ABEELEN.

In deze bespreking van de beteekenis der Holland-Indië vlucht, wil ik deze beschouwen uit een oogpunt van luchtverkeer in het algemeen, waaruit dan vanzelf de positie, welke Nederland daarbij inneemt ter sprake zal komen, voorts bezien welke gevolgen mogelijk zijn, alsmede hoe de feiten zich op dit oogenblik voordoen.

Daartoe wil ik in hoofdtrekken nagaan hoe het luchtverkeer zich na den oorlog ontwikkelde. In de eerste jaren moest dit verkeer zich ontwikkelen, uitgaande van een stadium, waarin de luchtvaart was gekomen door de militaire aviatiek en zich in de nieuwe richting specialiseeren, zoodat uiteraard een periode van experiment aanving. Dat experiment richtte zich zoowel op de technische ontwikkeling van het nieuwe type vliegtuig — de verkeersmachine — en verder ook op het economische probleem, om het vliegtuig als verkeersmiddel ingang te doen vinden. In dit tijdperk, van studie en propaganda dus, werden uit een oogpunt van veiligheid de luchtdiensten geëxploiteerd op trajecten binnen Europa, langs routes welke niet veel verschilden van die, reeds door andere verkeersmiddelen gebruikt.

De techniek bleek in staat een geschikt verkeersvliegtuig te bouwen, het personeel en de grondorganisatie der Luchtverkeermaatschappijen bleken in staat de veiligheid van het verkeer, de regelmaat daarvan alsmede de vervoercijfers te doen toenemen. Van Regeeringswege werd door het verleenen van directen en indirecten steun het voortzetten van het bedrijf, waarin nog steeds met verlies werd gewerkt, gewaarborgd.

De onderlinge besprekingen tusschen de verschillende landen bevorderden een gelijkvormigheid in de bepalingen, welke voor een goeden gang van zaken vereischte was geworden. Nederland bleef hierin niet alleen ,,bij'', maar wist zich een zeer goeden naam te verwerven.

Hoewel de techniek in den loop der jaren nieuwe en verbeterde types wist te construeeren en hoewel de regelmaat, de vervoercijfers,

de algemeene veiligheid steeds gunstiger waarden aannamen; deden zich toch geen ,,éclat makende'' wijzigingen voor.

Het verkeer per trein en per schip was na de eerste moeilijk politieke jaren weder in denzelfden gunstigen toestand van voorheen terug gekomen. Een en ander was oorzaak dat het luchtverkeer zooals het zich had ontwikkeld tusschen de groote Europeesche centra, langs routes waar reeds een regelmatig verkeer met andere middelen van vervoer gevonden wordt, nog wel een tijdwinst gaf, echter niet zoodanig dat dit voordeel, ook al door de kleinere afstanden waarover het verkeer plaats had, niet meer zoo sterk kon spreken. Een volgende stap was daarom het instellen van een nachtvliegdienst. Uiteraard bleef dit echter aanvankelijk in het stadium van proefneming. Bij grootere afstanden zooals in Noord-Amerika kon wèl een enorme tijdwinst worden verkregen en was het invoeren van een nachtvliegdienst een groot succes.

In Europa moest op den duur naar andere middelen worden uitgezien en wel naar een nieuw operatiegebied, waar in dit stadium van techniek en ervaring wèl die groote tijdwinst op andere middelen van vervoer kon worden verkregen, derhalve in gebieden met slechte communicatiemiddelen en waar de afstanden dermate groot zijn, dat beide factoren voor succes, aanwezig konden worden geacht.

Frankrijk met zijn sterk gesubsidieerde luchtvaart ging het eerst daartoe over, door uitgaande van Toulouse zijn luchtverkeersdiensten uit te breiden tot in Noord-West Afrika — Casablanca, Oran, — terwijl in Europa uitbreiding gezocht werd door een verbinding met Bucarest; Duitschland strekte zijn luchtnet uit naar het Oosten in samenwerking met Russische Maatschappijen. Rusland voert onderhandelingen met Japan, voor een luchtverkeer naar het aziatisch Oosten.

Elk land zoekt derhalve een nieuw operatiegebied afhankelijk van de invloeden, welke dat land buiten het Rijk in Europa kan doen gelden.

Daar veelal dat nieuwe luchtverkeersobject geheel andere klimatologische en terreinsomstandigheden heeft, werd het noodig op practische wijze gegevens daaromtrent te verzamelen, m.a.w. van particuliere zijde of wel van regeeringswege werden vluchten naar dat object voorbereid en ondernomen. Behalve het verzamelen van studiemateriaal, deed de vlucht dienst als propagandatocht, terwijl ook de waarde als moreele beteekenis niet uit het oog mag worden verloren. Voor de vliegers heeft een dergelijke vlucht ten slotte de groote attractie uit hoofde van het sportieve element dat erin schuilt.

Eenzelfde gedachte over expansie op luchtverkeersgebied werd ook in Nederland gevoeld. Vanzelfsprekend ging de belangstelling uit naar onze uitgestrekte Koloniën. Nu kent Indië zelfs niet een eerste begin

van luchtverkeer; daar zijn enkel aanwezig de betrekkelijk zwakke luchtvaartdiensten van Marine en Leger, bestemd om in samenwerking daarmede op te treden.

De vele aanvragen voor concessies door de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij voor Nederland en Koloniën (K. L. M.) bij de Indische Regeering ingediend, werden wel door een Studie-Commissie beschouwd, doch tot het verleenen van die concessies kwam het niet.

Zoowel in Holland als in Inlië bleef men echter van *particuliere* zijde de volle aandacht bij deze zaak houden. Men wilde door een daad ook anderen het vertrouwen en het geloof in luchtverkeer bij brengen.

Na vele jaren kregen in 1923 de plannen voor dien daad — namelijk het uitvoeren van een Holland-Indië vlucht — vasten vorm, door de oprichting van een Comité, onder Voorzitterschap van Oud-Generaal C. J. Snijders. Het feit dat Generaal Snijders zijn arbeidskracht er aan gaf, hield de belofte van slagen reeds in zich. Gesteund door verschillende bekende personen uit luchtvaart- en zakenwereld, werd de financieele en formeele voorbereiding door het Comité tot stand gebracht; de vliegtechnische toebereidselen werden geleid door den uitvoerder van den tocht, den heer A. N. J. Thomassen à Thuessink van der Hoop, vlieger bij de K. L. M.

Het idee ,,luchtverkeer'' dat bij deze onderneming op den voorgrond stond, bracht met zich mede dat als vliegtuig werd gekozen een Fokker verkeersvliegtuig type F VII, het laatste door dezen bekwamen constructeur ontworpen verkeerstoestel. Bovendien zou zoodoende voor de eerste maal een dergelijke lange afstandsvlucht met een *verkeersmachine* worden ondernomen. Als tweede vlieger werd aangewezen, Eerste Luitenant H. van Weerden Poelman, een van de uitstekende Nederlandsche militaire vliegers, terwijl tenslotte de werktuigkundige P. A. van den Broeke van de K. L. M. als monteur de vlucht mede zou maken.

Toen op den 1sten October 1924 van het Vliegveld Schiphol het vertrek, ten aanzien van duizenden menschen, plaats had gevonden en alom in den lande étappe voor étappe het vliegtuig werd gevolgd op zijn langen weg naar Indië, bleek wel dat deze vlucht een zaak was geworden van het geheele Nederlandsche volk, een zaak van nationale beteekenis.

Moreel was het pleit gewonnen.

Nog scherper trad dit naar voren, toen op den derden dag, door de noodlanding te Philippopel de vrees ontstond, dat de tocht niet kon worden voortgezet. De groote belangstelling uitte zich toen daadwerkelijk, doordat van alle zijden op ruime wijze giften binnenstroomden, om te voorkomen, dat voortzetting om redenen van financieelen aard zou worden tegengehouden.

Ook in Indië bleek men met dezelfde gedachten bezield; een Comité onder voorzitterschap van den heer Muurling, bracht in korten tijd een belangrijk bedrag bijeen. Het is zeker op zijn plaats hier te releveeren, dat het Weekblad *Het Leven* een nieuwen motor beschikbaar stelde, waardoor, mede dank zij het uitnemende technische inzicht van den heer Guillonard, Chef van den technischen dienst der K. L. M. de vlucht kon worden voortgezet.

De landing op 24 November 1924 te Batavia zette de kroon op het werk: een Nederlandsche bemaning met een in Nederland gebouwd vliegtuig had voor de eerste maal de verbinding door de lucht tusschen Nederland en Koloniën tot stand gebracht.

Uit de enorme belangstelling, welke allerwege voor vliegers en vliegtuig na den welgeslaagden vliegtocht werd betoond, mocht zonder overdreven ,,aviatisch optimisme'' worden afgeleid, dat een daad van beteekenis was volbracht en was het evenmin overdreven, aan dat welslagen gevolgen vast te knoopen, welke overeen kwamen met hetgeen men zich daarvan had gedacht. Immers dat dergelijke groote afstandsvluchten mogelijk zijn was reeds voldoende bekend en bewezen; de grootsche hulde den vliegers na het welslagen bereid, kon derhalve niet alleen het sportieve of bijzondere van de prestatie bedoelen, doch moest den indruk geven, dat het huldebetoon gericht was op de hoogere waarde en beteekenis van de vlucht. Ook de belangstelling van officieele zijde gaf reden tot hoopvolle verwachtingen voor de toekomst.

Hoe geheel anders bleken echter kort daarna de feiten.

Niet alleen dat er na dat enthousiasme verder niets gebeurde, dat wees op belangrijke gevolgen, doch als eerste feit viel te constateeren, dat de Indische Regeering weigerde om het vliegtuig van het Comité over te nemen! Juist uit het feit, dat als reden werd opgegeven, dat ,,het vliegtuig niet past in het kader van den Indischen vliegdienst'' moet worden afgeleid, dat geen oogenblik gedacht is aan het verleenen van steun aan het Comité. Het overnemen van het vliegtuig, als financieele tegemoetkoming voor de van particuliere zijde gedane uitgaven, lag m.i. voor de hand. Daardoor ware een bewijs gegeven dat met den arbeid van dat Comité werd ingestemd en dat vol vertrouwen op de verdere handelingen der Regeering ten aanzien van de ontwikkeling van het Luchtverkeer kon worden gewacht. Het onthouden van dezen steun, welke ongetwijfeld van groote moreele waarde zou zijn geweest, geeft alle reden voor pessimisme.

Door het *welslagen* van den arbeid van het Comité, dus van particulieren, is de zaak niet langer eene van particulier belang, doch eene van Algemeen Belang geworden, welker behartiging van regeeringswege ter hand moet worden genomen.

Met het Regeeringsstandpunt vormt de handeling van particuliere zijde een gelukkige tegenstelling.

Eerstens heeft het Comité Holland-Indië vlucht zich permanent verklaard; met het overgehouden kapitaaltje zal het Comité den arbeid voort zetten en die gelden besteden voor het verzamelen van studiemateriaal ten aanzien van de luchtverbinding met Indië en voor de verdere ontwikkeling van dat luchtverkeer. Terecht wordt derhalve op het eenmaal verkregen resultaat voortgebouwd.

Verder heeft zich onder voorzitterschap van Oud-Minister Treub een Comité gevormd, dat, naast de huldiging der bemanning in Nederland, zich hoofdzakelijk tot taak heeft gesteld, door het inzamelen van gelden een fonds te vormen en dit aa nte wenden voor ontwikkeling van het Nederlandsche en Koloniale luchtverkeer.

Vanzelfsprekend hebben beide Comité zich vereenigd tot een Nationaal-Comité, om in die richting werkzaam te zijn.

Het wil mij logisch voorkomen, indien het Centrale Comité zich zou stellen onder de vlag van de Koninklijke Nederlandsche Vereeniging voor Luchtvaart (K. N. V. L.), het officieele lichaam in Nederland en Koloniën, dat als onderdeel van de Fédération Aéronautique Internationale (F. A. I.) het aanhechtingspunt vormt met de Regeering en het aviatische buitenland. Niet dat het Nationale Comité niet in staat zou zijn, dit contact zelf op te nemen, maar het schijnt mij juister de eenigste en oudste Luchtvaartvereeniging, welke steeds de Nederlandsche luchtvaartbelangen heeft behartigd in dit belangrijke streven te erkennen. Een harmonische samenwerking, zal de noodige zelfstandigheid van het Nationale Comité voldoende waarborgen; handelingen naar buiten uit, zullen echter onder de Koninklijk erkende vlag moeten geschieden. Te dezen opzichte werd echter nog geen beslissing genomen.

Keeren wij nu terug naar hetgeen zal moeten geschieden om tot het gewenschte resultaat te komen, onverschillig hoe de onderlinge verhouding van Comité en Vereeniging zal zijn.

Kort samengevat is het programma, het verzamelen van studiemateriaal nopens een luchtverbinding met Indië, alsmede het bevorderen van de ontwikkeling van dat luchtverkeer.

Het wil mij voorkomen, dat een luchtverbinding met Indië zal moeten worden verkregen door van beide eindcentra naar elkaar toe te werken. Hieruit volgt dat het scheppen van een luchtverkeer in Indië zelf, daaraan vooraf zal dienen te gaan; immers in onze Koloniën, moet een eerste begin nog in het leven worden geroepen.

In dit verband zou ik willen wijzen op de Engelsche plannen. Sir Sefton Brancker, Vice Airmarshall en Controller of Civil Aviaton, keerde kortelings terug van zijn reis naar de Britsche Koloniën, voor de voorbereiding van de luchtschip-verbinding tusschen Engeland en

het deel van het Britsche Rijk in Indië. Bij de eerste besprekingen bracht Sir Brancker naar voren, dat Indië het noodige moest verrichten voor een eigen luchtverkeer binnen zijne grenzen, zij het ook met vliegtuigen. De weersgesteldheid in de tropen, verzekert een grootere regelmaat dan bij diensten in Europa zou kunnen worden verkregen; de gebrekkige communicatiemiddelen geven het gebruik van vliegtuigen over de aldaar voorkomende groote afstanden, een voorsprong, waartegen door geen ander vervoermiddel kan worden geconcurreerd. Beide factoren, het a, b, c, van het luchtverkeer, zijn alzoo in Britsch-Indië aanwezig; omstandigheden, welke in Nederlandsch-Indië absoluut analoog zijn.

Tegenstanders zullen aanvoeren dat de vluchten met de F VII boven Java moesten worden gestaakt. Zeker moesten die eindigen, doch niet wegens ongeschiktheid van het Indische klimaat of soortgelijke omstandigheden, maar doordat Indië nog maar steeds niet gereed is luchtverkeer te ,,ontvangen''. De landingsterreinen zijn ongeschikt, er is nimmer iets gedaan, dat eenigszins op een grondorganisatie voor luchtdiensten met moderne verkeersvliegtuigen — waartoe de F VII behoort — gelijkt. Die tegenstanders moeten derhalve de fout zoeken in de gebrekkige organisatie en niet in het vliegtuig of spreken van de onmogelijkheid van een verkeer middels vliegtuigen. Wellicht zullen zij verder aanvoeren dat de behoefte van het nieuwe verkeersmiddel nog niet wordt gevoeld. Hiertegenover zou ik willen stellen, dat een behoefte aan iets nieuws vaak eerst zal groeien wanneer de gelegenheid is opengesteld met dat nieuwe kennis te kunnen maken. Het zakenleven in Indië heeft zich sinds jaren ingesteld op de bestaande verkeersmiddelen, de snelheid daarvan bepaalt tot zekere hoogte de intensiteit van het eerste. Geeft men echter een nieuw en sneller werkend hulpmiddel voor het zakenleven, i.c. een sneller verkeersmiddel, dan zal, al wordt hiervan aanvankelijk wellicht aarzelend gebruik gemaakt, op den duur de nadere kennismaking, de voordeelen aan het licht brengen. Het schijnt mij onjuist af te wachten en maar in het oude te berusten. Er is op die manier nog nimmer een zaak verder gebracht; steeds is op een gegeven oogenblik ingegrepen, iets geboden, dat op den duur zich wist in te leven en als een nieuwe behoefte onmisbaar werd. Wanneer in Europa op soortgelijke wijze, maar steeds was gewacht en ,,kat uit den boom gekeken'', ik geloof niet dat er dan ooit een luchtverkeer was gekomen.

Het bovenstaande is niets nieuws en kan met voorbeelden worden toegelicht. De diensten geëxploiteerd door de Fransche ,,Latécoère'' op Noord-Afrika zijn evenmin ingesteld op verzoek van de zakenmenschen; maar op een gegeven oogenblik heeft de Maatschappij zich ondernemend betoond, het nieuwe gebracht en het succes is niet uit-

gebleven. Een tweede voorbeeld is de arbeid van de S.C.A.D.T.A. [1]) in de Republiek Columbia. Ook daar is men begonnen, vóór er om gevraagd werd en het luchtverkeer is er een behoefte geworden.

De Belgen treffen voorbereidingen voor een luchtverkeer in den Congo, ook daar zal het initiatief vermoedelijk niet zijn uitgegaan van de inboorlingen of daar gevestigde zakenmenschen. Met regeeringssteun is door den Belgischen vlieger Thieffry een vlucht naar de Koloniën ondernomen met geen ander doel dan een luchtverkeer te propageeren en daaruit te doen voortkomen.

Zooals ik reeds hierboven schreef, heeft de K. L. M. reeds veelvuldig aanvragen om concessies ingediend. Die Maatschappij wil de diensten exploiteeren, heeft hiervoor echter naast de toestemming, ook steun van de Regeering noodig, in den vorm van het inrichten van een uitnemende grondorganisatie, landingsterreinen, noodlandingsterreinen, radioverkeer, meteorologischen dienst enz. en verder tegemoetkoming in de exploitatiekosten in de moeilijke eerste jaren.

Waarom is het noodig dat Nederlandsch-Indië achterblijft, zoodat straks het groote wereldluchtverkeer over ons koloniaal gebied in andere handen komt en blijft; men zal dan toch medewerken, wil men althans niet geheel uitgeschakeld worden. De kosten worden dan besteed op m.i. buitengewoon onoeconomische wijze, daar zulks dan geschiedt ten bate van buitenlandsche maatschappijen.

Wie weet zal het Nationaal Comité op den duur het spreekwoord van den ,,winnenden aanhouder'', voor wat betreft het Indische Luchtverkeer waar weten te maken; de luchtverbinding tusschen beide deelen van het Rijk der Nederlanden zal dan ook tot stand kunnen komen.

't Is te hopen!

---

[1]) De Sociedad Colomba-Alemana de Transportes Aeros exploiteert sedert 1921 drie luchtlijnen: langs de kust van Baranquilla naar Cartagena en Sa Martha en van de kust naar Neiva. In 2½ jaar werden vervoerd 2830 passagiers en 219.567 K.G. betalende last, brieven inbegrepen.

Een Javanen-Apostel,

DOOR

S. KALFF.

Een merkwaardige figuur onder de vrienden van den Javaan, een ,,Javaan-nutter'' gelijk Multatuli schamper placht te zeggen, maar hier in den goeden zin des woords, is geweest Coenraad Laurens Coolen, christelijk landhuurder in Oost-Java.

Er waren onder zijne tijdgenooten personen, die meenden dat deze profeet onder de Javanen zich in de hemelstreek vergiste, toen hij zich in het dorp Ngôrô (bij Modjowarno) nederzette. Hij had, wilden zij zeggen, domicilie moeten kiezen aan het Groote Zoutmeer, onder de Heiligen der Laatste Dagen. Gesproten uit den echt, wellicht een wilden echt, van een Russischen officier en eene adellijke Solo'sche vrouw, begon hij zijn loopbaan avontuurlijk genoeg. Men leest dat hij eerst soldaat was, daarna bediende van den natuurkundige J. Horsfield, vervolgens handelaar in karbouwen, tevens gouvernementscontractant voor het karrentransport van producten. In die kwaliteit kwam hij meermalen te Soerabaja, en sloot er zich aan bij eene kleine Christengemeente, die reeds in het jaar 1815 hare eerste formeele bijeenkomst had gehouden. Te midden van het vertier eener groote koopstad, waar iedere Europeaan zwoegde voor het dagelijksch brood (en het vooruitzicht op een Hollandsch potverteren) wilde deze gemeente een ander soort van brood, het brood des eeuwigen levens uitdeelen. Coolen's apostolische aspiraties, die later op eene zoo singuliere wijze met zeer wereldsche, met Mormoonsche beginselen dooreengevlochten zouden worden, schijnen zich in dezen kring ,,gezet'' te hebben. De kiem behoefde voortaan slechts eene geschikte kweekbedding om uit te botten.

't Was in het jaar 1828 dat een meer gewikst dan eerlijk man Coolen opdroeg om eenige honderde bouws woeste grond voor hem te zoeken, en bij het bestuur aan te vragen. Hij zou hem dan voor de helft daarin laten participeeren — maar wachtte zich wel hem die belofte op schrift te geven. In Coolen had hij voor zoo'n opdracht

overigens den rechten man gevonden. Want deze was door het vele heen en weer trekken, nu als buffelkoopman, dan als transportondernemer, een bereisde Roel geworden. Zijne betrekkingen met de inlandsche samenleving waren vele, zoowel *ex officio* als uit persoonlijke voorliefde. Noordsche energie had hij van zijn Europeeschen vader, aanleg om zich met de taal, de zeden en het karakter van den Javaan vertrouwd te maken van zijne inlandsche moeder. Zijne opvoeding was gebrekkig geweest, gelijk die van zoovele halfbloedkinderen, maar zelf had hij veel aangevuld. Met zijn tot geestdrijven geneigd gemoed, tevens met eene aanzienlijke mate van gezond verstand had hij zich toegelegd, voor het uitwendige op het veroveren van een bestaansmiddel, voor het inwendige op het godsdienstig leven, zoowel van Europeanen als van Javanen. De studie van den bijbel wisselde hij af met die van de voorspellingen van Djôjôbôjô, en de Europeesche godsdienstoefening met het nationale wajangspel. Als *famulus* van een Engelschen natuuronderzoeker, die in het belang der wetenschap gestadig op reis ging, had hij zijn voordeel gedaan met de lokale bijzonderheden der streken welke bezocht werden. Hij had zich vertrouwd gemaakt met land en volk, en behoefde niet lang naar goede gronden te zoeken. 't Was op het gebied van het voormalige Hindoerijk Modjopahit, dat hij een perceel van ongeveer 400 bouws geschikt terrein vond, en daarvoor aanvrage deed.

't Bleek echter al spoedig, dat zijn compagnon valsch spel speelde. Was Coolen een Rus, of een halve Rus, de lastgever was een heele *Grec.*[1]) Het was diens oogmerk, niet om met den gouvernementscontractant te contracteeren, maar om van zijne plaatselijke kennis, zijne relaties met inlandsche hoofden, zijn speurzin in landbouwzaken, zijn vasten blik op de toestanden partij te trekken. Men wilde *hem* de goudmijn doen aanwijzen om zelf de aderen te openen, *hem* de eer en zichzelf de concessie bezorgen. De zaak kwam echter anders uit. Coolen had den invloedrijken regent van Soerabaja op zijn hand, en diens advies gaf den doorslag. Aan hem werden de gronden voor 25 jaren in erfpacht toegestaan, en nu was het zijn beurt om den ander er buiten te houden. Beter nog was 't, dat hij te Soerabaja ook een geldschieter vond; daarmee kon hij zijne landelijke onderneming aanvangen.

Doch ofschoon hij nu den grond en het kapitaal had, op werkvolk scheen vooreerst geen uitzicht. De streek, waar hij zich vestigen wilde, was woest en verlaten. De grond, die eenmaal het bloed had gedronken van Adji Sôkô's nazaten, zoowel als van de beeldstormende Mohamedanen van soesoehoenan Ngampel, was aan de tropische natuur teruggegeven, overwoekerd met zware wouden. *Angker*

[1]) Valsche speler.

(behekst) waren deze contreien, zoo meenden de Javanen uit den omtrek. Daar bevond zich de *kedaton*, het paleis der geesten en de roekelooze, die op hun gebied inbreuk durfde te maken, zou voor 't minst waanzinnig worden. Schenners van deze gewijde bosschen had men er in zien gaan, maar nimmer terugkeeren. De geesten hadden zich aan hen gewroken.

Aan een minder vastberaden ondernemer dan Coolen zou het zoo spoedig niet gelukt zijn den ban te breken. Maar hij klaarde het als de beste duivelbanner. En toen de eerste schapen over den dam waren, volgden ook hier de anderen van zelf. Toen het werkvolk bespeurde dat deze ontginning geen slachtoffers vorderde, kwam de toeloop. Zoo talrijk waren de erfpachtsperceelen in deze streek nog niet, noch zoo groot de welvaart, of tal van inlanders kwamen hier eene lotsverbetering zoeken, die hun door den landheer vrijelijk werd opengesteld.

Van toen af ontpopte zich in den landbouw-industrieel de Javanenapostel. Door zijn nieuwen werkkring was hij gescheiden van de Soerabajasche Christengemeente, maar het was al dadelijk zijn voornemen geweest er zelf eene te stichten, eene waarin hijzelf voorganger zou kunnen zijn. Ware hij eene minder krachtige persoonlijkheid geweest, minder zijn bijnaam ,,de Europeaan-Javaan'' waardig, en waren de immigranten op zijn perceel niet onder den druk van een eeuwenheugend knechtschap geboren en getogen, hij had hier den mast zoo ras niet overeind gekregen. Maar hij beheerde zijn goed volgens inlandsche traditie, gelijk b.v. een Solo'sche pangeran met humane beginselen (voor zoover zich dit denken liet) zijn apanage beheerd zou hebben. De aartsvaderlijke inrichting der ,,kradjan Ngôrô'', gelijk de onderneming in den mond des volks genoemd werd, trok velen aan. Men was er veilig voor de heerendiensten, men schuilde onder de vleugelen van een leenheer tuk op eigen rechten en die van zijne opgezetenen. Verbroedering tusschen den blanken, of bijna blanken meester en den Javaanschen dienaar was hier zoo min denkbaar als die tusschen brahmaan en soedra, of tusschen baron en lijfeigene; alleen, de klove tusschen de rassen werd door het gemeenschappelijk belang en door een goed inzicht in de ziel van den Javaan overbrugd. Hier was een Europeaan zonder twee vaderlanden: het Indische en zijn eigen; een man, die niet aan repatrieeren dacht, die op den grond van Java wilde leven en sterven. Kwam er misgewas, ,,grootvader'' deelde belangloos van zijn voorraad mee; of ziekte, grootvader was de medicijnmeester; of verdrukking, grootvader was de beschermer. Daarbij, er was hier grond volop, en een dankbare grond. De rijst gedijde er voorbeeldeloos, de djagong, de tabak, het suikerriet, wat men er plantte gaf de aarde honderdvoud terug. Zoo een toelating tot de ,,kradjan Ngôrô'' al de voorwaarde meebracht om met het voor-

vaderlijk geloof te breken en de leer van Nabi Ngisô aan te hangen, deze vrijplaats was wel eene bijbellezing waard.

Welke mohamedaansche goeroe wist ook te vertellen en te overreden gelijk de kiai van Ngôrô! (zooals hij in de wandeling genoemd werd). Wie wist zooals hij het Christelijk manna te kruiden met een Javaansche saus! Hoe belangwekkend klonken die geschiedenissen van Jozef en Potiphera, van Mozes en Pharao, van den verloren zoon, van de wijze en dwaze maagden; van die wonderen, verricht aan de weduwe van Zarpath en het dochtertje van Jaïrus, ook in Javaansche ooren, waar ze met zooveel meesterschap over het Javaansch werden voorgedragen! En afgescheiden van alle Christelijke leerstukken, wat kende de kiai niet allerlei wonderlijke verhalen, uit 's lands geschiedrollen, de aloude babads, opgediept! Hoezeer bleef hij door zorgvuldige woordenkeus en oordeelkundige symboliek binnen de perken van het Javaansche voorstellingsvermogen! Welke schoone wajangpoppen kwamen er des Zondags uit de groote kist te voorschijn, verguld, beschilderd, kunstig uitgesneden, gelijk heinde en ver in den omtrek geen dalang die had aan te wijzen! En een zoo fraaie gamelang als de zijne was misschien alleen bij den Soesoehoenan te Solo te vinden. Nooit had men ook een landheer gezien, die het eene oogenblik Europeesche ambtenaren ten zijnent ontving, om even daarna zelf op te treden als dalang-explicateur, of als wijôgôgamelangspeler. Evenmin een landheer, die zoozeer Javaan met de Javanen was, dat hij eigenhandig het land bewerkte, als wilde hij voor een dessa-hadji niet onderdoen.

Inderdaad, hetzij uit berekening, hetzij uit persoonlijke voorliefde tot het landbouwbedrijf, Coolen placht zelf op den akker achter zijne karbouwen te gaan en het kouter door de vore te drijven, niet anders dan de eenvoudige orang tani. Waren niet ook de apostelen arme visschers geweest, die handenarbeid verrichtten? Hier ging een zaaier uit om te zaaien, den vruchtbaren rijstkorrel in den schoot der aarde en het vruchtbare woord in de gemoederen der menschen. Op werkdagen zag men slechts den werkman. In een gestreept buis en katoenen pantalon, de bloote voeten in leeren muilen gestoken, de schaduw van een grooten stroohoed over het sterksprekend gelaat, met dat cachet van achteloosheid grenzend aan slordigheid 't welk den Europeaan stempelt, die lang in het binnenland heeft geleefd en 't welk het Javaansche volkseigen weerspiegelt, zoo zag men dezen Europeeschen goeroe de aarde hare vruchten afdwingen. Wellicht een landman uit Europa, zou men meenen, die hier in de tropen beproeven wilde of de handen hem nog naar het oude handwerk stonden.

Des Zondags echter kwam de metamorphose. Sabbathsrust was alsdan over hem en de zijnen gekomen. Alles in de kradjan Ngôrô getuigde van het bijbelsche gebod: ,,Gedenkt den Sabbathdag, dat

gij dien heiligt!'' De ploeg lag omgekeerd op den akker, het ploegvee rustte in de stallen. Geen opgezetene van het land vermocht zich over te geven aan de wereldsche belangen, waar de dag aan de geestelijke behoorde. De onaanzienlijke ploegdrijver had nu het werkmansboezeroen aan den kapstok gehangen, en verscheen voor de schare in ,,pakean deftig'', in 't geestelijke zwart. Coolen was een statige figuur, boven de gemiddelde lengte; iemand, die in imponeerend uiterlijk voor geen hoovaardigen Arabischen mufti behoefde onder te doen. Aangekondigd door de tonen van den gamelang betrad hij met zekere ostentatie de kerk, waar het evangelie gepredikt zou worden voor de armen van geest. Dan ging hij voor in het gebed, en verklaarde de H. Schrift. Hij had macht over de harten van dit volk. Zijn bijbelsch onderwijs, dat op de bevatting van den Javaan berekend was; de oud-testamentische geest, waarin hij het Woord verkondigde; zelfs de orakeltoon, dien hij in zijn toespraken aansloeg, waren geschikt voor de ,,sielwinningh'', voor 't maken van bekeerlingen, tegelijk dat ze de faam verbreidden van den kiai van Ngôrô.

De Javaan schept behagen in woordspelingen, welke zijne *jeux d'esprit* uitmaken — Coolen was daarin een meester. Hij wist ook dat de openlijke propaganda van eene godsdienstleer, het colporteeren van bijbels en traktaatjes gelijk te Soerabaja wel geschiedde, den inlander onvoegzaam voorkwam. De ,,agâmâ Natsarani'' rond te venten langs de straat en aan een ieder, gelijk gebakken pisang en schijfjes suikerriet, dit was de ontwijding van het heilige. Zoo de Soerabajasche broederschap meende aldus zieltjes te zullen winnen, *zijn* richting was een andere. Hij deed gelooven dat hij de echte ngelmoe; de ware formule tot zaligmaking bezat, en zijn eerste bekeerling schijnt al dadelijk een priester geweest te zijn. Geen gering succes, bij den eersten trek van 't net! Van toen af was 't een langzaam maar gestadig: zegt het voort! Tegelijk dat de kleine gemeente toenam in lidmaten, won de onderneming in vast werkvolk; tegelijk met de kerk vulde zich de arbeidersloods.

Er heerschte in de kradjan Ngôrô voorbeeldige orde en werkzaamheid. Diefstal was iets zeldzaams, doodslag iets ongehoords. Grootvader had zijn eigen politie; ofschoon zijn persoonlijk overwicht minstens een even sterke dam was tegen de inhaerente verkeerdheden van het Javaansche naturel. Zijne hand rustte zwaar op den overtreder, maar die overtreders waren zeldzaam. De kerk op zijn domein was slechts een groote bamboe-loods, met atap gedekt, doch volgens den indischen predikant en schrijver ds. Brumund, die dezen *self-made* profeet in zijn kerkelijk staatje opzocht, was 't voor het minst een geperfectionneerde loods, zoo goed en sierlijk afgewerkt als zulke eenvoudige materialen dat slechts toelieten; daarbij omgeven door een fraai en bloeiend plantsoen. Wanneer hier 's morgens de dienst

was afgeloopen, dan volgde de wajangvertooning. Alleen de oudste gemeenteleden mochten bij Coolen vóór de kelir (het scherm) zitten, het gros nam plaats in de pendoppo. Er werd koffie, inlandsch gebak en sirih rondgedeeld, terwijl de gastheer den dalang zijn lakon of wajangtekst opgaf. Het was eene eigenaardigheid van zijne methode dat hij, die thuis was in den bijbel zoowel als in de wajangverhalen, deze twee gegevens samensmolt tot één geheel. Hij wist het gewijde op het ongewijde, Javaansche fabelleer op bijbelsche geschiedenis toe te passen, de figuren der eene te vereenzelvigen met die der andere, of ook tusschen beiden een parallel te trekken. En dit was een zeker procédé om den Javaan de volle mate der belangstelling in te boezemen. Zoo had hij ook de Evangelische gezangen gezet op Javaansche melodiën, en kleedde de verhalen des Ouden Testaments in een Hindoe-Javaansch gewaad.

Vóór alles eischte de herder, dat de kudde het nationale karakter bewaarde. Geen hunner mocht in de kerk den hoofddoek afleggen, noch de kris, noch vooraf van kleeding verwisselen, noch de lange heidensche haren tot op Christelijke maat laten korten. 't Is waar, van een zoo bijbelvast man was het niet te verwachten dat hem onbekend zou zijn de uitspraak van den apostel Paulus: „Of leert u ook de natuur zelve niet, dat zoo een man lang haar draagt het hem eene oneer is?" Maar Coolen achtte dit woord alleen gericht tot de mannen van Corinthe en Ephese. Paulus zou wel anders geleeraard hebben, ware hij apostel onder de Javanen geweest — en de kiai hield bij zijn volk het Absalomhaar in eere. Ook aan hunne namen mocht niet getornd worden. Wie Saridin of Kadir heette, moest tot het einde zijner dagen dien naam getrouw blijven; tenzij dat hem een zoon geboren werd, naar wiens naam de vader volgens 's lands wijs zichzelven herdoopte. Noemde Saridin zijn zoon Troeno, voortaan heette hij zelf Pak Troeno. Maar geen Javaan behoorde zich om des geloofs wille te hooren betitelen als Nikodemus, Zacharias, Habakuk, of met andere voor inlandsche spraakorganen onuitsprekelijke voornamen. De Javaan moest Javaan blijven; hij wilde er geen Depoksche Christenen van maken.

Coolen was een verklaard tegenstander van het sacrament des H. Doops en had op zijn land meerdere afwijkingen van de kerkelijke vormen ingevoerd. Deze brachten tusschen hem en de broederen te Soerabaja, aan wier hoofd de Duitsche horlogemaker Embde stond, eene verkoeling teweeg, die welhaast oversloeg tot afscheiding. Embde's bekeerlingen droegen als distinctief een pet, een Hollandsche pet met verdiepingen, van het model waarvoor hun leermeester te Soerabaja vermaard was. Nog één schrede verder, en wie weet zouden onder dit anti-nationale hoofddeksel de spoeglokken van den Hollandschen stukadoor te voorschijn komen. Juist zulke innovaties duchtte Coolen

voor zijne Christen-Javanen, die hun Christendom hadden te toonen door hun innerlijk, niet door hun uiterlijk. Daarbij was zijne leer van eene ietwat fanatieke kleur. Het herhaaldelijk opdreunen op de avondbijeenkomsten van de in het Javaansch overgezette geloofsbelijdenis herinnerde aan het reciteeren, het zingend-lezen in de Arabische moskee. De inlanders zeiden wel dat het hun alsdan te moede was als vroeger, in de dagen huns ongeloofs, bij het *dikir* in de flauwverlichte mesdjid.

De Soerabajasche gemeente gevoelde zich ook tegen Coolen ingenomen, dewijl hij verklaarde goddelijke ingevingen ontvangen te hebben. Zoo ver had geen der broederen aan de Kali Mas het nog gebracht. Hij dekreteerde dat de aartsvaders Noach en Abraham hem in den droom verschenen waren als tolken van den goddelijken wil, met opdracht om onder de Javanen het Evangelie te prediken. Zijne visioenen, zeide hij, waren als de visioenen van den profeet Ezechiël — ,,toen hief my de geest op en bragt my tot de oostpoort van het huis des Heeren; zoo geschiedde het dat de hemelen werden geopend, en ik gezigten Gods zag.'' En behalve de zienersrol had hij zichzelven ook de martelaarsrol toegedacht. Althans in effigie, want in de voorgalerij zijner woning hing eene eigenhandig vervaardigde teekening waarop hij zichzelven had voorgesteld als slachtoffer van ongodisten, gebonden aan den martelpaal. Eene andere teekening beeldde hem af als ploegende op den akker. Gelijk de zaaier uit de bijbelsche gelijkenis, zoo scheen hier de bedoeling te zijn, wilde hij uitgaan om het goede zaad uit te strooien, na alvorens de aarde te hebben gereed gemaakt om dat zaad te ontvangen. 't Was alles zijn eigen werk. Gelijk hij slechts weinig schoolonderwijs had genoten, geen vak van wetenschap bestudeerd, en nochtans een aanmerkelijke voorraad van kennis had opgedaan, zoo had hij ook zichzelven tot kunstenaar, althans tot kunstbeoefenaar gevormd. Het snijwerk der kasten en meubels in het huis was van zijn hand, hij werkte in metaal en vervaardigde wajangpoppen zoo delikaat besneden, zoo gloedvol beschilderd, dat ds. Brumund getuigde huns gelijken niet gezien te hebben aan de inlandsche hoven van Soerakarta en Djokjakarta.

Misschien nam hij het *faux air* aan van modern asceet waar hij zijne bezoekers in zijn pendoppo ontving, zittende naast zijn eigen doodkist. Daarbij die symbolische wandtafreelen; die martelpaal, waarvan men slechts hopen kon dat het bij de symboliek zou blijven! Doch de bezoekers waren meestal Javanen, en voor deze was de fantastische kleur de gewilde, vaak de noodige. Zeker droeg hij den zijnen een vaderlijk hart toe, en betrachtte veelal zelf de deugden, welke hij der gemeente aanprees. Hij zorgde voor de behoeftigen, troostte zieken en stervenden met zijn eigen vertrouwen op God, ,,wiens wil geschieden moet''; hij toonde zich belangeloos, hulpvaardig

en erkentelijk. Maar zijne volharding grensde aan koppigheid, en zijne gezagsuitoefening aan autokratie. Daarbij waren er voegen in zijn geestelijk harnas, waarop de broederen te Soerabaja aanstonds den vinger legden. Hij was nl. gehuwd man, maar terwijl zijne vrouw op genoemde plaats bleef wonen, schroomde hij geenszins de ongewijde verbintenissen met de dochteren des lands. In dit opzicht had hij zijne eigene opvattingen, en wist die te verdedigen, zelfs met bijbelsche citaten. Koning Salomo had duizend vrouwen gehad, en was niettemin een gezalfde des Heeren geweest. Reeds de aartsvaders, neen, de vrouwen der aartsvaders voegden zich naar de losse oostersche zedeleer. Sara gaf haren man Hagar, en Rachel gaf haren man Bilha. En waren de Mormonen slecht omdat zij de polygamie voorstonden? Wellicht achtte Coolen dat aan iemand, bij wien de Europeesche landhuurder zoozeer was opgegaan in den Javaanschen patriarch en die zich geassimileerd had aan het volk te midden waarvan hij leefde, ook de attributen van zoodanigen staat vergund moesten zijn. Het prerogatief van een vrouwentimmer was verknocht aan de rol, welke hij op zich genomen had. Aan het geringste Javaansche hoofd was het concubinaat geoorloofd, volgens godsdienst en volgens adat; behoefde de kiai van Ngôrô bij dezen achter te staan? Eene omgeving van vrouwen was een zuiver oostersch beginsel, door ieder Aziatisch potentaatje aangekleefd; 't behoorde tot de staatsie, waarmee deze zijn rang voor het oog der menigte moest ophouden. En Coolen had, behalve in zaken van den godsdienst, den Europeaan genoegzaam uitgeschud; hij meende 's lands wijs te mogen volgen.

Doch te Soerabaja bezag men de zaak uit een geheel ander oogpunt. Wegens zijne ritueele onrechtzinnigheden en wegens zijn onchristelijken levenswandel werd hij uit de gemeente gestooten, voor welke hij eene ergernis was. Voortaan kerstende ieder op eigen gelegenheid. Later werd de scheiding tusschen hem en zijne vrouw uitgesproken, doch de voormalige broederen in den Heer bleven daarom niet minder een man veroordeelen, die een richter in Israël wilde zijn en tegelijk inging tot de dochteren der Filistynen.

Scherper nog werd de verhouding, toen men begon elkander zieltjes af te vangen. Coolen had zijne vertrouwden; een paar intelligente inlanders, die hem bijstonden in het bekeeringswerk. Aan deze had hij een deel van zijn gezag gedelegeerd, althans wat de geestelijke zaken betrof. De gemeente noemde hen zijne ,,senopati's'': Jakobus Singotroeno en Abisaï Ditotroeno — doch deze koppeling van een Christelijken aan een heidenschen naam kwam niet voor Coolen's rekening. Eerder was die aan den volksmond te wijten. 't Gebeurde dat deze en andere discipelen van den kiai van Ngôrô terecht kwamen in eene omgeving, waar ze niet thuis behoorden. Er hadden zich allengs andere gemeenten van inlandsche Christenen gevormd te

Sidoardjo, Modjowarno, Wioeng, Kediri, enz., welke ten deele van de Soerabajasche moedergemeente waren uitgegaan. Vele waren de betrekkingen van bedrijf en handel, van bloedverwantschap of simpel van vriendschap tusschen de wederzijdsche gemeenteleden. Te midden van Islamietische brandpunten van moskeën en pesantren's of priesterscholen, waren zij onderling door de banden des geloofs verbonden. De gedoopte zoowel als de ongedoopte uit de school van Coolen waren toch allen broeders in Christus. Doch bij een bezoek te Soerabaja waren eenige van deze laatsten onder den invloed gekomen van het mystieke Christendom van Embde en zijne geestverwanten, en bij hun terugkeer te Ngôrô brachten zij iets van die geestelijke contrabande mede; leeringen, die in 't geheel niet met Coolen's onderwijs overeenstemden. Deze bemerkte spoedig welk gevaar zijne stichting dreigde. En bij de eerste openbare godsdienstoefening trad hij met deze ketters in 't gericht. Jakobus Singotroeno was in zijn oog de schuldigste; hem voegde hij toe hetgeen koning Achab tot den profeet Elia zei: ,,Zijt gij die beroerder van Israël?'' Het ware hem beter geweest zoo hij maar in den aanvang uit het vendel ware geloopen en een ,,santri badoedak'', een mislukte santri geworden.

Het vonnis werd hem en zijnen medestanders ook dadelijk aangezegd. Coolen stiet hen als godsdienstleeraar uit de gemeente, en als landheer ontzegde hij hun het verder verblijf op zijn grond. Dit was de eerste scheuring in de kleine gemeente. Jakobus Singotroeno vestigde zich te Sidoardjo, daarna te Kediri, en bleef vast in het geloof. Kiai Abisaï werd een der grondleggers van het christelijk Modjowarno, maar viel later den ouden Moloch weer in de armen. Overigens, de plaatsen van deze weinige afvalligen werden ruimschoots aangevuld. Uit verwijderde streken zelfs kwamen inlanders, voedsterlingen van de Arabische moskee, af op den roep die van den kiai van Ngôrô uitging. Van den man, die zoo goed de rapals en ngelmoe's kende, die belezen was in de Javaansche mythologie evenals in den Christenbijbel, die met gemak den taboeh (hamer) van den gamelangspeler verwisselde met den kepjak (ratel) van den wajangvertooner, die buiten zijne woning zich als landman kon voordoen en daarbinnen de leefwijze van een pangeran volgde, die bij de Europeanen zich wist te doen gelden en bij de inlanders te doen ontzien; een man wiens wedergade in Java's Oosthoek niet was aan te wijzen. Daarbij iemand, die niet licht door theologische spitsvondigheden van zijn stuk was te brengen. Het gebeurde dat een Javaan zich aanmeldde, die een geheimzinnig raadsel bezat, een raadsel als dat van den Sfinx. Te zamen met den priester van zijn dorp was hij naar de kradjan Ngôrô getogen om er den blanken goeroe zoo mogelijk te overbluffen, en de waarde van den Islam boven het Christendom te demonstreeren. In tegenwoordigheid van vele toehoorders stelde hij de vraag:

,,Binnen in God is God. Hoe is zijn naam?

Grootvader dacht er niet aan om deze proeve van Javaansche diepzinnigheid met den glimlach van den scepticus te beantwoorden. Zelfs liet hij de tooneelfrase: ,,Verklaar u nader!'' achterwege. Welke oplossing de man zelf voor deze duistere vraag bezitten kon, viel hem niet in, maar hij gevoelde dat er eenig antwoord moest zijn 't welk de kwestie althans benaderde. Voor een poos trok hij zich in zijne binnenkamer terug, en toen hij weder tot zijn gehoor terugkeerde hield hij een brandende kaars in de hand. Vervolgens stelde hij op zijn beurt de vraag:

,,Is deze vlam één of drie?

,,Een! — luidde het antwoord.

,,En ik zeg u dat zij drie is!'' hervatte Coolen. ,,Want de pit is een, de vlam is twee, het schijnsel is drie. Dat is God in God.''

Die oplossing scheen al vrij dicht bij die van den bezitter van het raadsel te komen; dorper en priester keerden beschaamd huiswaarts.

Zulke disputen, waarbij Coolen zich gemeenlijk met vaardigheid heensloeg door de hem gestelde strikvragen, vermeerderden den roep die van hem uitging. Evenzoo de voorspellingen welke hij soms openbaar maakte, en die alsdan door de uitkomst bewaarheid werden. Er geschiedden teekenen aan den hemel en op de aarde, bij welke zijn profecy de ware bleek te zijn. Aldus bij gelegenheid dat de Keloetvulkaan, recht ten zuiden van de onderneming, tot een van zijn beruchte uitbarstingen kwam. Niet onverwacht, want reeds eenige dagen voor de eigenlijke eruptie begon de berg te rooken. Daarop braakte de vulkaan sissende waterdamp en borrelend vuur uit zijne ingewanden. De lava gudste over den kraterrand en hulde den berg des nachts in een vurigen mantel. Toen volgde een heete moddervloed, met toomeloos geweld alles voor zich wegvagend. De ontroerde lucht boven den top, bezwangerd door electrische stroomen, ontspande zich door felle bliksemflitsen, in wier luchtgangen de wolken dreunend weer samenvielen. Zoo moest eenmaal, bij de Mozaïsche wetgeving, de God der eere gedonderd hebben op den berg Sinaï. De kokende moddervloed lekte met breede tongen in de vlakte, naar den kant van Ngôrô, en van daar ook kwamen in dolle vlucht mensch en dier aanhollen om zich het veege lijf te bergen. In die ure des gevaars, toen het roode schijnsel van den lavastroom reeds aan den horizon opdoemde, kon men de opgezetenen van het land naar Coolen's huis zien vluchten, als waren ze daar eerst veilig. En de gemoederen kwamen eenigszins tot rust toen de kiai tegenover de beangstigde bevolking de voorspelling uitsprak, dat de lavastroomen den grond van het oude Modjopahit niet zouden beroeren.

Coolen behoefde daarvoor geen visioen, geene ingevingen gelijk zijne vroegere. 't Was alleen zijne plaatselijke kennis, welke hem

die profecy ingaf. Hij kende zijn grond; hij kon van te voren het punt aanwijzen waar, zoo ergens, de heete moddervloed stuiten moest. En zie, het orakel kwam uit. Dicht bij de kradjan Ngôrô keerde de stroom, en zocht een uitweg naar de bedding der rivier. Doch voor het half kinderlijk, half bijgeloovig gemoed van den Javaan was 't zoo goed als hadden hier de wateren van de Roode Zee zich teruggetrokken voor de kinderen Israëls.

Zijne voorspellingen, en ook zijne opvattingen over kerkelijke leerstukken mochten door de broederen te Soerabaja al met een afwijzend gebaar ontvangen worden, in zijne kleine gemeente had hij geen tegenspraak te duchten. Hij verkondigde b.v. dat hetgeen in de Hindoesche gewijde geschriften (die hem broksgewijs door Javaansche vertalingen bekend waren) over de voornaamste godheden van het Hindoe-pantheon voorkwam, betrekking had op..... den Zaligmaker en zijne discipelen. Hij zou moeite gehad hebben met de verdediging van zoo'n anachronisme voor eene congegratie van westersche schriftgeleerden; voor eene bijeenkomst van inlandsche Christenen waren de kansen op wederlegging niet zeer groot. Zijne onderwijsmethode was trouwens zoozeer doordrongen van javanismus, dat b.v. zijne overzetting van het Onze Vader gevolgd was naar het model van een zuiver Javaansche rapal. De geloofsbelijdenis was insgelijks door hem in het Javaansche taaleigen overgebracht. „Soenangandel Allah sawidji" — ik geloof aan éénen God" enz. En deze belijdenis werd steeds bij den aanvang der godsdienstoefeningen uitgesproken met iets van dien dweepzieken gloed, die stage herhalingen op half zingenden, half declameerenden toon, welke gemeenzaam zijn aan iederen Koranlezer, iederen in dessa-school en langgar groot geworden Javaan.

Zijne toewijding aan de zaak des Evangelies paste echter tamelijk slecht in het kader van zijn tijd. De zending was toen nog in de dagen harer benauwenis en werd door de bestuursambtenaren, Europeesche zoowel als inlandsche, met een gevestigd wantrouwen aangezien. 't Was in het oog van sommigen zoozeer een schadelijk element dat een van Coolen's bekeerlingen, die zich te Tjaroeban in de residentie Madioen gevestigd had, door den regent van dat gewest in het tijgerhok werd opgesloten. Gelukkig bij afwezigheid van de vaste bewoners. Grootvader was er intusschen de man niet naar om zijne acolyten in de verdrukking te laten, zoolang ze Christus en hem getrouw bleven. Toen hij van 't geval hoorde, ontspon zich tusschen hem en den adipati te Madioen naar aanleiding van deze Christenvervolging op kleine schaal eene briefwisseling, welke tenslotte de vrijlating van den gevangene bewerkte.

Coolen's omgang met de „sexie" had het aanzijn gegeven aan een talrijk kroost. Kinderen van verschillend gelaatstype en in verschil-

lende nuances, van koffiebruin tot ,,koelit langsep'', liepen op het landgoed rond als de kippen op een boerenerf. Tot welk aartsvaderlijk getal de leden van dit gezin ook aangroeiden, voor ieder was rijst volop, en kleeren zoodra ze den prillen leeftijd van het naaktmodel te boven waren. Zij leerden op Ngôrô den Heer dienen en hun vader, zij behoorden tot zijn gevolg. 't Maakte een zekeren indruk wanneer de patriarch des Zondags, omstuwd door dezen stoet van njo's en nonni's, de kerk verliet. Sommige van deze speelkinderen (gelijk men ze tijdens de O. I. Compagnie noemde) bleven hem tot in lengte van dagen nabij. Schertsenderwijs placht hij in zijne nadagen, toen zijn eigen leeftijd over het honderd liep, zijnen bezoekers wel eens zijn Frikkie, zijn oudste zoontje voor te stellen. En dit zoontje was een grijsaard van drieënzeventig jaar.

De meeste van deze kinderen vonden na zijn overlijden een zorgeloos bestaan en een roemloos einde in den kampong. Een hunner, 't welk doorging voor zijn jongste spruit, verdiende den kost met het snijden en beschilderen van die houten stieren- en hertenkoppen, door echte banteng- en hertengeweien bekroond, waarmee inlandsche hoofden hunne voorgalerijen plachten te versieren. Andere verhuisden naar omliggende dorpen en gingen op in het gros der bevolking. Er was wel sprake geweest van zijn voornemen om deze kinderen door het sacrament van den H. Doop te kerstenen, doch de verwijdering tusschen hem en de broederschap te Soerabaja was groot genoeg om dit plan tegen te werken. De predikanten ter hoofdplaats spraken een *non possumus* uit, toen Coolen's echtgenoote hare medewerking door het afleggen van de doopbelofte weigerde, en zoo ging dit kuddeke voor de ,,sielwinnigh'' verloren. Het werd gezegd dat deze tegenwerking de reden was waarom niemand van de gemeente te Ngôrô zich mocht laten doopen, op straffe van uitwijzing. De tegenstelling tusschen gedoopte heidenen en ongedoopte Christenen mocht anders eens te schril worden. Doch door de onttrekking van het Ngôrô'sche contingent ontgingen aan de broederschap te Soerabaja vele doopelingen, en dit werd met leede oogen aangezien. Men zond er Coolen's voormaligen onderhoorige, Jakobus Singotroeno, op uit om aanhangers te winnen buiten den hardnekkigen profeet om, en 't gelukte dezen ook om vijfendertig opgezetenen van het land voor het doopvont te Soerabaja te brengen. Onder hen was Paulus Tosari de voornaamste, een inlander van buitengewone ontwikkeling en geloofsijver; de man, die door Coolen van den Saulus des verzets tot den Paulus des geloofs geworden was, maar zich thans na den doop eerst ten volle Christen gevoelde. Hij werd sedert de rechterhand van den zendeling Jellesma te Modjowarno. Ook uit andere gemeenten schoot men grootvader onder de duiven. Een collega-landhuurder stond, om werkvolk te bekomen, betere conditiën toe dan die op

Ngôrô, en 't gevolg was dat verscheidene van Coolen's opgezetenen naar den concurrent te Sidoardjo overliepen. Deze volksverhuizingen trokken de aandacht van het bestuur. Er werd uitgemaakt dat Coolen zijn volk zeker slecht behandelde; anders zouden er zoovelen niet uit het vendel loopen. De lieden zelve, daarover ondervraagd, bevestigden dit. Zij hadden zeker alle reden om te verzwijgen hoe ze zich, alleen om meer gewin, uit de kradjan Ngôrô hadden laten wegtronen, en gaven de schuld den landheer. Ook de uitgezette voorganger, Jakobus Singotroeno, kiai Abisaï en Paulus Tosari, haastten zich tegenover het bestuur hun wrok aan dezen schuurpaal af te wrijven.

Dit bestuur werkte mede tot zijn ondergang. Men had hem indertijd met het land Ngôrô voor den tijd van 25 jaren beleend om er rijst en suiker te planten, niet om er eene pepinière van Christen-Javanen aan te leggen. Daarbij was zijn groote invloed bij de bevolking den ambtenaren een doorn in 't oog. Meer dan plagen kon men hem echter niet doen — en dit deed men — zoolang zijn contract met den lande nog duurde. Doch reeds voor dat de huurtermijn geëxpireerd was lag het besluit klaar, waarbij verlenging van dien termijn geweigerd werd. En daarmee werd de patriarch van zijn zetel gebonsd. Als gunst stond men hem toe om zijn huis te blijven bewonen; het land echter verviel weer aan het gouvernement. En daarmee al wat daar op stond, rijstvelden, riettuinen, vruchtboomen, gebouwen, kampongs, waterleidingen, al wat hij in die vijfentwintig jaren moeizaam tot stand had gebracht sedert hij zich voor 't eerst in deze onbewoonde wildernissen gevestigd had. En toen hij aldus van autokratisch landheer tot ambteloos burger was afgedaald, was hij — de Javaansche maatschappij is er op ingericht — zijn voornaamste invloed kwijt.

Coolen was destijds reeds hoogbejaard. Een nieuwe geslacht was om hem heen gesproten, gelijk men in het woud den vermolmden moederstam omringd ziet door jonge rijsjes. Het einde van zijn landhuurcontract coïncideerde op merkwaardige wijze met een nieuw visioen, waarin hem aangezegd werd zijn zendingswerk nu maar neer te leggen. De zooveel jongere en volijverige zendeling Jellesma, tot dusver als 'n soort van hage-predikant reizend op het ambacht, had zich te Modjowarno in de onmiddellijke nabijheid van Ngôrô metterwoon gevestigd; aan hem en aan zijn werk behoorde voortaan de toekomst. Ofschoon hij bij zijne komst aldaar niet eens de Javaansche taal machtig was en zich door een tolk verstaanbaar moest maken, zoo kwam zijn geloofsijver allengs alle bezwaren te boven. Van hem en van zijn medestander Paulus Tosari ging de nieuwe dageraad uit.

Coolen had een leeftijd bereikt ver boven den gemiddelden levensduur van Europeanen in Indië. Het jongere geslacht, dat om hem heen was grootgeworden, hing andere begrippen aan dan de zijne, en zag tot den grijzen familievader op met eene mengeling van deferen-

tie en geringschatting, van oostersche devotie en oostersch indifferentisme. 't Eerste van wege zijn verleden en zijn leeftijd, 't laatste van wege zijn ouderwetsch geloof en steile begrippen. Lang kon 't met hem niet meer duren. — Neen, maar nog eenmaal richtte de oude patriarch zich op en blies als een stervende Roeland op den ivoren olifant. Het was op nieuwjaarsdag 1863 dat de grijsaard in de sedert lang ontluisterde kradjan Ngôrô eene vergadering belegde, die de laatste gedenkdag van zijn leven zou wezen. Allen, die in vroegere jaren onder hem gediend hadden, die met hem den verwilderden grond van Modjopahit aan de beschaving hadden teruggegeven, alle naar elders getogen discipelen, de geloofsgenooten van de plaats en haren omtrek, zijn eigen nog talrijk gezin met den aankleve daarvan, allen waren opgeroepen tot een laatste samenzijn. Het was een ware *gathering of the clan*. Hij wenschte al die bekende gezichten nog eenmaal te zien, voordat zijne oogen verduisteren zouden en hen niet meer herkennen. 't Herinnerde aan de woorden uit het Boek Genesis:

,,Komt zamen en hoort, gij zonen van Jakob! en hoort naar Israël uwen vader.''

Welke gedachtenissen uit het verleden wekten zij bij hem op, al degenen voor welke hij zoo vaak het Woord gepredikt had, en met de groteske figuren van de wajang 's lands fabelachtige geschiedenis veraanschouwelijkt; die samen met hem den akker hadden beploegd en zijn onderwijs genoten, in de dagen toen hij nog sterk was en ,,Roh 'Oellah'', de geest Gods, vaardig over hem was geweest. Doch velen ontbraken toen op het appèl, want velen had de dood reeds lang weggeroepen. Ook van zijne eigene kinderen had hij er verscheidene overleefd.

Eindelijk verscheen ook voor hem als in een laatst visioen de god Terminus, ,,die voor niemand terugwijkt'' *(cedo nulli)*. Op den aartsvaderlijken leeftijd van 103 jaren stierf hij; de doodkist, die zoo lang in zijn voorgalerij had gestaan, ontving eindelijk zijn lichaam. Na zijn dood ging hetgeen er nog van zijne stichting over was te niet, of loste zich op in de gemeente te Modjowarno. Maar het zaad, dat hij in de vore had gestrooid, was niet op een steenrots gevallen. Als wegbereider had deze man, die onder de Mormonen wellicht gekanoniseerd zou zijn geworden, groote verdiensten; en 't zou terecht gewraakt worden (in de *Mededeelingen* van het Ned. Zendeling-genootschap) dat die verdiensten ontkend of bemanteld werden, alleen dewijl de drager bij de rechtzinnige broederschap voor een afgesneden lid gold. Van de kradjan Ngôrô was de zaaier uitgegaan, en het zaad was ook opgeschoten, maar anderen haalden den oogst binnen.

Geen wonder dat de nagedachtenis van Coolen, wiens gedachtenwereld meer die van een Javaan dan van een westerling was en die door de zijnen beschouwd was als de apostel van een nieuwe leer,

bij de bevolking in eere bleef. Nog lang na zijn verscheiden werd op zijn graf geofferd. Hoewel hij geenszins op gemeentevorming bedacht was geweest en zijn geestelijk werk een improvisatorisch karakter droeg, men eerde hem als kiai goeroe in wien de Javaansche psyche, door het Christendom veredeld, gestegen was tot een hoogtepunt zooals het slechts door zeer weinigen bereikt werd. Ook voor de westersche samenleving bleef zulk een figuur een zeldzaam en opmerkelijk verschijnsel, al deed de tijdgenoot er het zwijgen toe. Hij was iets meer dan een dweepziek en autokratisch landbouwindustrieel; de man die met zijn voorbeeld wilde aantoonen in welke goede banen de Javaansche volks-consciëntie te leiden was, en dat de inboorling door het Christendom tot een hooger peil was te brengen. Indien in dezen voorganger al het bloed van een Brigham Young gistte, tevens dat van een Dathenus en Bogerman. Als fundament voor de zending in den Oosthoek legde hij een steen, dien de bouwmeesters te Soerabaja verworpen hadden, en die evenwel geworden was tot een hoofd des hoeks.

Slechts de broederen van de Soerabajasche gemeente, de epigonen van Embde en de zijnen, zouden bij zijn verscheiden twijfelend de vraag stellen: Stierf deze buitengewone man naar oudtestamentischen trant met een visioen voor oogen gelijk dat van den apostel Johannes in de *Openbaring*? — of met de laatste woorden van een Rabelais op de lippen: „Trek de gordijnen dicht; de klucht is afgespeeld!"

Kijkjes in het leven onzer Inlandsche bedienden,

DOOR

M. NITTEL–DE WOLFF VAN WESTERRODE.

III.

EEN VEELZIJDIG TALENT.

Ik ga U eens vertellen van een werkzamen, ijverigen Inlander, die wel niet al zijn tijd, kennis en aandacht gaf aan zijn betrekking, om daarin toch maar zoo goed mogelijk te voldoen, maar die werkte op de practische manier van den Inlander, bij wien het geldverdienen hoofdzaak is en die zich weet aan te passen aan elk baantje, waarin hij toevallig terecht is gekomen.

Wat wel zijn hoofdfunctie was? — Schooljongen-, scola— waarvoor hij een flink salaris kreeg, tot zijn groote verrassing plotseling nog verhoogd met een opslag van drie gulden per maand, toen eenige jaren terug in den goeden royalen tijd aan de Gouvernementsambtenaren een duurtetoeslag toegekend werd. Waarom ook hem die eer te beurt viel, is hem nooit duidelijk geweest, maar interesseerde hem overigens ook maar weinig.

Hij voldeed goed als ,,scola'', sleep de mooist denkbare punten aan de potlooden van 't Hoofd der school, dat hij te vriend moest houden, veegde de localen wat aan, werd af en toe op boodschappen uitgestuurd, zonder dat erop gelet werd, hoe lang hij daarvoor afwezig bleef. In de vacanties was hij op zijn drukst bezig, als hij met zijn elfjarig zoontje de schoolbanken met boenwas inwreef of de muren kalkte. Hij was n.l. van alle markten thuis en wist zich onmisbaar te maken.

Met deze zijn hoofdfunctie ging de dag van half 8 tot 1 uur heen. In de middaguren, als de grootste warmte geleden was en de plantjes afgemat van de zonne-inwerking slap en moedeloos bloem en blad lieten hangen..... was scola ,,tuinman'' van beroep en liep hij met een lavend gietertje de plantjes van een der onderwijzeressen te ver-

zorgen. Ook 's morgens vroeg, vóór het aangaan der school behoorden die plantjes nog eens een slokje vooraf te krijgen, dat hun weerstand moest verschaffen tegen de verzengende zonnestralen van den komenden dag.

Of zij het kregen, ach, daar kon de onderwijzeres, die zoo vroeg al op haar post moest zijn, niet op letten, maar..... de plantjes hadden er recht op en Iman werd voor zijn tuinmanswerk betaald.

's Nachts was hij ,,waker'', bewoonde tegen een extra-belooning de voorgalerij van de woning der alleen-wonende, nog wat angstig zich voelende Hollandsche onderwijzeres.

Maar daarmee zijn we nog niet aan het eind zijner prestaties. Iman was n.l. vroeger huisbediende geweest en wist precies hoe hij hoorde te bedienen.

In Concordia was op drukke avonden extra-dienstpersoneel noodig en Iman was er natuurlijk gauw bij, ook dáár zijne diensten aan te bieden. Op door-de-weeksche muziek- en kegelavonden werd hem hiervoor *f* 1.50 per avond betaald; bij feestelijke gelegenheden waar tot diep in den nacht honderden feestvierders van eten en drinken moesten worden voorzien, kreeg Iman drie gulden per avond, plus de noodige fooitjes.

Ook als hij 's Zondagsmorgens in het een of andere restaurant als nood-bediende gebruikt kon worden, verhuurde hij zich daarvoor en verdiende er op deze manier vele losse guldentjes bij. Moest hij daarvoor eens ergens zijn plicht verzaken, ergens anders zijn werk verzuimen, daar maakte hij zich geen zorg of gewetenswroeging over.

Daags daarna noemde hij dan ,,ziekte'' de reden van zijn niet-verschijnen. En hij vertrouwde ook op zijn rasgenooten, dat die hem wel zouden weten vrij te pleiten, als het soms eens de nonna mocht opvallen, dat hij als ,,djaga'' niet op tijd op zijn post was.

En als ik U hier dan nog bij vertel, dat hij behalve ,,scola'', ,,kebon'', ,,djaga'' en ,,soosjongen'' óók nog echtgenoot en vader was en nog wel echtgenoot van een schrandere en jaloersche vrouw, die heel aan 't andere eind van de stad werkte en woonde, dan begrijpt U wel, dat hij reden had zijn bronnen van inkomsten onnaspeurbaar en ruim te doen zijn en dan gelooft ge wel, dat er ook Inlanders zijn, die slim zijn en niet lui.

Indië en de Nederl. Volksvertegenwoordiging,

DOOR

Mr. J. J. VAN BOLHUIS.

De bijzondere leerstoelen te Utrecht. — Indische begrooting. — Vlootwet. — De Indische oud-gedienden. — Automatische sigarenaanstekers.

De strijd over de Utrechtsche leerstoelen, het Indologisch fonds, de wenschelijkheid van een Leidsch monopolie tot opleiding voor den hoogeren Indischen staatsdienst of hoe men het noemen wille, duurt nog steeds voort. In de Eerste Kamer is over dit twistpunt tot tweemaal toe een vrij uitvoerig debat gevoerd. Bij de behandeling van de begrooting van onderwijs, kunsten en wetenschappen opende de vrijheidsbonder De Muralt het oratorisch vuur; zijn aanval op de Leidsche hoogleeraren was geenszins vrij van onstuimigheid en prikkelde in het bijzonder den sociaal-democratischen senator Cramer tot een uitvoerigen en vrij stekeligen repliek. Nog verschillende andere afgevaardigden namen aan dezen gedachtenwisseling deel, die op 13 Mrt. aanving, op 17 Maart voortgezet werd en ook nog op 18 en 19 Maart de tongen los maakte. Na den heer De Muralt, die de bezwaren, ontleend aan de stichting van het Indologisch fonds door Indische ondernemingen enz., weerlegde met eenige lyrische volzinnen over den lof, dien men Amerikaanschen millionairs pleegt toe te zwaaien, welke de wetenschap met milde hand steunen en bevorderen; na den rad-sprekenden liberaal, die ter wille van de ,,eerlijke concurrentie'' en van de waarheid, welke door de ,,botsing'' der meeningen ontstaat, de vorming van een tweede Indisch wetenschappelijk centrum bepleitte, kwam de veel langzamer-oreerende prof. Van Embden aan het woord, die precies het tegendeel betoogde. Volgens hem was een beroep op de Vereenigde Staten, waar de kapitaalsmagnaten sommige universiteiten rijkelijk beschenken, allerongelukkigst; — waren niet professoren met ontslag bedreigd, die beperking van den kinderarbeid of uitbreiding van de gemeentelijke exploitatie hadden aangeprezen?

Evenzeer zouden volgens het vrijzinnig-democratische Kamerlid de Utrechtsche hoogleeraren — ,,dit bijzondere soort van bijzondere hoogleeraren'' — ,,den ruk van den zilveren ketting, die hen vastlegt'', blijven voelen; niet alleen bij hun studie en onderwijs, maar eveneens bij voordrachten, tijdschriftartikelen enz. De contribuanten, de Bataafsche Petroleummaatschappij, de Bond van eigenaren van Nederlandsch-Indische Suikerondernemingen, de Cultuurmaatschappij der Vorstenlanden, de Koninklijke Paketvaartmaatschappij enz. enz., gaven volgens hem allerminst uit idealistische motieven hun geld; de grondslag was een materiaal do-ut-des en daarmede was de zaak veroordeeld. Mede om die reden gingen vergelijkingen met het bijzonder onderwijs, zooals wij dat tot dusver als leerstoel of universiteit kennen, niet op; daarbij vormden geestelijke waarden de basis; de Indische bijzondere leerstoelen daarentegen vonden hun bestaansgrond in het materieele belang van een economische groep. Niet malscher oordeelde de heer Cramer, volgens wien de omschrijving van het doel in de stichtingsakte (,,de ontwikkeling van Nederlandsch-Indië langs lijnen van historischen groei zooveel mogelijk te bevorderen, door het openen van de mogelijkheid tot opleiding van wetenschappelijk gevormde krachten voor maatschappelijke en ambtelijke functies aldaar op ruimer schaal dan thans in Nederland bestaat, zulks mede ter versterking van den band, die tusschen beide deelen van het Koninkrijk der Nederlanden bestaat'') slechts camouflage was, aangezien dienstbaarmaking van de op te richten leerstoelen aan de belangen van het grootkapitaal het werkelijke doel was. Deze afgevaardigde manoeuvreerde geruimen tijd met de vele adressen, die tegen de Utrechtsche plannen zijn uitgegaan. Zag deze sociaaldemocraat in de pogingen tot bevordering van ,,onafhankelijk Indologisch hooger onderwijs'' slechts uitingen van egoïsme en baatzucht, de chr.-hist. afgevaardigde Verkouteren bleek in alles zijn tegenvoeter, constateerde met nadruk, ,,dat er op dit oogenblik een groote eenzijdigheid heerscht in Leiden aan de Indische faculteit, en hoopte van ganscher harte, dat de regeering ,,het edelmoedige aanbod'' met beide handen zou aanvatten. Hij zag in de stichters wel degelijke ,,werkelijke idealisten'' en achtte het verwijt ,,dividendenpolitiek'' volkomen misplaatst. Precies eender oordeelde later zijn geestverwant De Vos van Steenwijk.

Een derde christelijk-historische senator, prof. Slotemaker de Bruine, zelf hoogleeraar te Utrecht, tapte echter uit een ander vaatje. Weliswaar heeft hij het adres aan minister De Visser van de minderheid van den Utrechtschen senaat — een adres, welks publicatie zoowel door baron De Vos van Steenwijk als door den minister van onderwijs ten zeerste is afgekeurd — niet mede-onderteekend; weliswaar onderschreef hij niet alles wat de heeren Van Embden en

Cramer in het midden hadden gebracht, en voerde hij hun terechtwijzend tegemoet, dat zij niet hadden mogen spreken van het overheerschen der materieele belangen van een bepaalde groep, doch veeleer van het praedomineeren der belangen van Nederland en Nederlandsch-Indië, zooals een bepaalde groep die ziet, maar hij bleek dan toch maar de meening toegedaan, dat de doelstelling volgens de stichtingsakte niet was overeen te brengen met de Hooger-onderwijswet (zienswijze, welke minister De Visser niet deelde). Ook bestempelde hij het praeadvies van prof. De Louter, uitgebracht in de vergadering van den senaat der Utrechtsche Universiteit op 7 Maart 1925, als ,,zonderling'' en stond hij te dezen aanzien dus vierkant tegenover den heer De Muralt, die juist De Louter's doorzicht in warme bewoordingen geprezen had. Ook kwam het hem voor, dat in de stichtingsakte niet elke directe of indirecte invloed van de contribuanten op de benoeming van de bijzondere hoogleeraren was uitgesloten, en suggereerde hij zoowel met het oog hierop als op ,,de quaestie van de doelstelling'' het volgende ministerieele antwoord: ,,mijne heeren, in den vorm, waarin het thans voor mij ligt, kan het niet.'' Maar ten onrechte beriep hij zich hierbij op zijn anti-revolutionairen collega Anema, hoogleeraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, die het weliswaar als een nadeel voor de stichting beschouwde,, dat haar contribuanten enkel bestaan uit personen, welke voornamelijk door eigen belangen van materieelen aard tot hun optreden worden bewogen'', maar die toch niet gaarne zoude ontkennen, dat de stichting aan de wettelijke eischen voldoet. Dit Kamerlid resumeerde, tot voldoening van minister De Visser zijn meening als volgt: ,,Ik zou het aldus willen uitdrukken, dat de minister niet heeft te beoordeelen de nuttigheid, de noodzaak of de wenschelijkheid, ook niet de motieven en de belangen, hetgeen meer betwist is, maar, naar mijn meening, in strijd zou zijn met de historie van de wet en op den langen duur de vrijheid van wetenschap zou aantasten, maar dat de minister alleen heeft te beoordeelen of het karakter van het instituut, dat vraagt toegelaten te worden, wetenschappelijk is en of de middelen, die beschikbaar zijn om dat wetenschappelijke doel te bevorderen, van dien aard zijn, dat zij de vrijheid van wetenschap verzekeren.'' Hier gold het volgens prof. Anema stellig een wetenschappelijk doel, immers hier betrof het — daargelaten of de terminologie onaantastbaar was — den wensch, de historisch-realistische methode te stellen tegenover die der Leidsche school, welke volgens de voormannen van het Indologisch fonds een aprioristisch-rationalistisch karakter draagt. Overigens viel volgens den anti-revolutionairen afgevaardigde te bedenken, dat ten slotte alle hoogescholen op belangengrondslagen berusten, dat b.v. de Leidsche Universiteit gesticht is om te voldoen aan de behoefte aan Gereformeerde predikanten. Zoolang ,,het be-

lang'' het wetenschappelijk leven niet ,,vicieerde'', school hierin volgens den heer Anema ook niets afkeurenswaardigs.

Deze afgevaardigde vond evenmin iets aan te merken op de regeling van benoeming en ontslag, welke volgens hem geheel onttrokken zijn aan de geldschieters en geschieden door een Curatorium, dat geheel vrij staat. Hij wilde den heer Van Embden niet toegeven, dat de mogelijkheid, dat te eeniger tijd de contributies ophouden, de Utrechtsche hoogleeraren tot ,,afhankelijke'' wezens zou stempelen. Die professoren zouden spreken naar hun eigen overtuiging, een overtuiging, welke reeds lang bestond.

Ik kan slechts hier en daar een greep doen, slechts kortelijk b.v. vermelden, dat ook het probleem der Indische staatsinrichting bij de Nederlandsche begrooting van onderwijs ter sprake kwam. Dat lijkt zonderlinger dan het was. Immers, felle tegenstanders van de Leidsche school gelijk de heer De Muralt hebben de overtuiging (eene overtuiging, die volgens den heer Cramer een valsche waan is), dat prof. Van Vollenhoven en zijn ambtgenooten voor Indië een parlementairen regeeringsvorm bepleiten. Geen wonder dus, dat de heer De Muralt met waren hartstocht een brief citeerde, dien graaf Van Limburg Stirum, oud-gouverneur-generaal en later gezant te Egypte, op 15 December 1924 uit Caïro heeft verzonden. De heer De Muralt haalde daaruit het volgende aan: ,,Caïro is vroeger wel een aangename plaats geweest, maar dit is veranderd nu de Egyptenaren, dank zij den Brit, rijk geworden, en zelfs een Parlement hebben gekregen, ondraaglijk opgeblazen tot in het belachelijke zijn geworden en schijnen te meenen, dat zij met Europeanen gelijk staan. De Engelschen hebben m.i. een groot fout begaan, toe zij dit land, dat er in het geheel niet rijp voor is, een grondwet en parlementairen regeeringsvorm opdrongen. Nu heeft men daarvan den grootsten last. Het is een goede les voor anderen.''

De heer De Muralt zag in deze ,,ridderlijke'' mededeeling van den ,,gewezen Indischen onderkoning'' niet slechts een goede les voor anderen, maar ook voor den schrijver zelf en voor de Leidsche school, welke de vrijzinnige afgevaardigde immers met den ex-landvoogd, gelijk deze tegen het eind van 1918 optrad, pleegt te vereenzelvigen. Gelijk vroeger graaf Van Limburg Stirum zijn bête noire was, zijn dat thans nog steeds de Leidsche hoogleeraren; vermoedelijk zal de heer De Muralt, evenals Mr. Verkouteren, die dit met zoovele woorden zeide, aan hun invloed ook wel de schrapping van het woord ,,Koloniën'' uit de Grondwet toeschrijven. Of het echter — aangenomen voor een oogenblik, dat de grieven dezer heeren juist zijn en dat ook bovenstaande klacht alleszins gegrond is — aannemelijk is, dat tegenover mannen, zóó bezielend en bekwaam als de Leidsche hoogleeraren ook volgens hun meest verwoede tegenstanders zijn,

tegenover hoogleeraren, die zelfs op antipoden gelijk de minister De Graaff en Ruys de Beerenbrouck in verstreken jaren zoo machtigen invloed heeten te hebben geoefend, evenknieën kunnen worden gesteld, die aan de Utrechtsche school in de toekomst even groote beteekenis zullen weten te verzekeren, ziehier eene vraag, welke zoowel sommige voor- als verschillende tegenstanders van de bijzondere leerstoelen met meer klem zouden kunnen stellen dan tot dusver geschiedde. Het is waar, dat prof. Van Embden nevenfactoren vreest en beducht schijnt te zijn voor kunstmatige bevordering van de indologische studie te Utrecht door toelagen aan de studenten, door de ,,beurzen'', waarvan artikel 1 der statuten gewaagt, maar voor velen staat het als een paal boven water, dat het rijk toegeruste Leiden in menig opzicht in een bevoorrechte positie zal blijven verkeeren en de grootste aantrekkingskracht zal blijven oefenen. Afgezien nog van de personen der professoren in de Sleutelstad, van wie zelfs hun meest geduchte tegenstander Mr. M. W. F. Treub (,,Onafhankelijk hooger onderwijs'', Haarlem, H. D. Tjeenk Willink en Zoon, 1925) het volgende schrijft: ,,niemand zal den Leidschen hoogleeraren en speciaal diengene onder hen, die als de leider van hun school mag worden beschouwd,'' (prof. Van Vollenhoven?) ,,groote suggestieve kracht en grooten invloed ontzeggen. Nu zou het wel een wonder zijn, als men een tweetal hoogleeraren had kunnen vinden, die aan even groote wetenschappelijke waarde een gelijk suggestief vermogen paarden. ''

Met andere woorden, geenszins de superioriteit en bijzondere qualiteiten der nieuwe hoogleearen (hoe verdienstelijk die ook wellicht op hun wijze mogen zijn), — louter hun afwijkende visie en meer conservatieve inzichten zullen de toekomstige ambtenaren naar Utrecht moeten lokken. Immers, aan de trekkracht van eenige ,,beurzen'' kan ik voorshands niet zoo groote beteekenis toekennen als verschillende vrijzinnig-democratische tegenstanders van de bijzonder leerstoelen.

* * *

Maar was de voorlaatste zin niet al te positief? Werd daarin niet als werkelijkheid aanvaard wat nog lang geen realiteit is? Mij dunkt, dat zij, die achtereenvolgens den minister van onderwijs en dien van koloniën in de Eerste Kamer gevolgd hebben, die goed weten te luisteren en ook tusschen de regels kunnen lezen, kwalijk dien volzin wegens verregaande voorbarigheid kunnen wraken.

Ja zeker, minister De Visser, die op 19 Maart de kwestie der leerstoelen besprak, heeft toen nog niets positiefs gezegd. Evenwel liet de strekking van zijn betoog niet den geringsten twijfel. Toen hij uitriep: ,,In de eerste plaats acht ik het onzuiver, dat, wanneer een minister geroepen wordt tot uitvoering van een wettelijk voorschrift,

in welken vorm ook, de Staten-Generaal bij voorbaat hem reeds een zekere gedragslijn gaan voorschrijven," scheen ook dit volkomen neutraal, was het vermoedelijk ook wel een absoluut onpartijdige en objectieve uitspraak, maar ieder weet niettemin, dat althans in de Kamer van honderd, waar de oratorische storm reeds vroeger ontketend werd, de critiek het eerst geopperd is, de adviezen het eerst gegeven zijn door hen, die van de Utrechtsche leerstoelen niets willen weten. De anderen bevonden zich slechts in defensieve positie, al zou men daartoe uit den betoogtrant van den eenigszins wilden heer De Muralt, die blijkbaar den aanval den besten vorm van verdediging acht, niet aanstonds concludeeren. Trouwens, toen de minister van onderwijs de geuite critiek nog even van naderbij bekeek, was een tegenstander, prof. Van Embden, de eenige, die met name genoemd en op vaderlijke wijze afgestraft werd. „Waar gaan wij heen, — aldus deze bewindsman —, wanneer het regel werd, dat bij voorbaat bij aanstaande uitvoering van den een of anderen wettelijken maatregel door partijen in de Kamer zekere verwijten tot den minister worden gericht, voor het geval hij een hun onwelgevallige beslissing mocht nemen. En dat wordt hier gedaan, wanneer een man als de heer Van Embden zegt: als gij handelt tegen mijn zin, krijgt ge van mij bij uw aftreden een plutocratisch brandmerk mee."

De minister bestreed ook overigens bovenal de professoren Van Embden en Slotemaker de Bruïne, al achtte hij het volkomen praematuur, reeds nu een eigen meening uit te spreken. Toen hij op 19 Maart het woord voerde, was het advies van curatoren, gehoord den senaat, nog niet bij hem ingekomen. Daarna zou dan de Raad van State aan de beurt komen. „Waar het hier geldt een staatsrechtelijk beginsel van den eersten rang, — aldus minister De Visser — is mij juist aan het advies van dit college, waarin zoo uitstekende kenners zitten van het staatsrecht, veel gelegen." Even later drukte hij zich op de volgende wijze uit: „Voor mij zal de beoordeeling van de zaak dus eenvoudig hierop neerkomen — en daaromtrent schort ik mijn oordeel op, omdat ik eerst de vorengenoemde adviezen moet afwachten — of deze vereeniging een bona fide vereeniging is in den wetenschappelijken zin van het woord, in de tweede plaats, of de onafhankelijkheid van de te benoemen personen in die mate gewaarborgd is, dat men hier spreken kan van werkelijk vrij wetenschappelijk hooger onderwijs, en in de derde plaats of de personen, die genoemd worden voor een dergelijken bijzonderen leerstoel, een voldoend wetenschappelijk gehalte hebben. Maar voordat ik zulks beoordeel, zal ik ernstig te rade gaan met de adviezen, die ik van de in art. 170 genoemde colleges ontvang."

Een gereserveerd bescheid dus. Maar zoo er straks van regeeringswege eenig voorbehoud wordt gemaakt, zal zich dat toch wel tot onder-

deelen bepalen. In zijn brochure over ,,Onafhankelijk indologisch hooger onderwijs'' heeft Mr. M. W. F. Treub als het ware reeds voor den minister het pad geëffend door de verzekering, dat het ,,niet in allen deele gelukkig geredigeerde'' (en door prof. Slotemaker de Bruïne vrij scherp gecritiseerde) tweede lid van artikel 14 stellig niet ten doel heeft om aan den, door de oprichters gevormden, Raad van Toezicht eenig recht van zijdelingsche inmenging te geven in de keuze der hoogleeraren, en dat tegen radicale wegneming van elk desbetreffend misverstand zeker niet het minste bezwaar bestaat.

* * *

In de brochure van dezen zelfden auteur leest men over de voorbereiding van het Indologisch Fonds het volgende. ,,*Men moest er namelijk op kunnen rekenen, dat, indien de stichting tot stand kwam, haar leerlingen van wege de regeering op gelijken voet zouden worden behandeld als die der Leidsche opleidingsinrichting. Toen men meende op dit gewichtige punt gerust te kunnen zijn, werd tot de officieele stichting van het Indologisch Fonds overgegaan.* Daarmede werd de zaak publiek domein en kwamen de bezwaren in verschillende persorganen, vooral van de zijde van hen, die met de Leidsche school eens van richting zijn, los.''

Op de door mij gecursiveerde woorden vestig ik de speciale aandacht. Zij immers behelzen feitelijk het antwoord op eene vraag, welke bij de behandeling van de Indische begrooting met nadruk aan minister De Graaff gesteld is, of zoo men liever wil, zij toonen aan, dat de bij die gelegenheid geoefende aandrang reeds bij voorbaat tot mislukking gedoemd was. Immers, enkele dagen nadat de gedachtenwisseling over de Utrechtsche leerstoelen met minister De Visser beëindigd was, herleefde zij in anderen vorm: van 25 Maart af toch werden de klachten en adviezen aan den minister van koloniën geadresseerd. Dien dag stelde prof. Van Embden de kwestie aldus: indien al de *minister van onderwijs* goedkeuring mocht verleenen en de bijzondere leerstoelen mochten worden opgericht, zou men dat toch louter en alleen moeten beschouwen als ,,een daad van Nederlandsche onderwijspolitiek, in nauwen samenhang met de geschiedenis van den strijd over dat onderwijs in Nederland'', en zou dit den *minister van koloniën* in geen enkel opzicht binden. Minister De Graaff toch was volgens hem ,,volkomen vrij, wettelijk en moreel, om een zelfstandige gedragslijn te volgen en, indien hij aldus te rade kan worden, uit te spreken, dat ambtenaren van Utrechtsche herkomst in Indië niet behooren te worden benoemd.'' Hij was tot dit laatste naar de meening van den vrijzinnig-democratischen afgevaardigde zelfs verplicht, ,,wegens de afhankelijkheid van de docenten en ook wegens de afhankelijkheid van de studenten, indien dezen n.l. studiebeurzen of andere

toelagen aanvaarden en daardoor op hun beurt afhankelijk worden."

Verwondert het u, dat prof. Van Embden gaarne zou weten, of de minister van koloniën er eender over dacht? En behoeft het verbazing te wekken, dat hij tegelijk wenschte te hooren, of hij wel was ingelicht en of de gouverneur-generaal Fock inderdaad ,,tegenstander der ondernemersplannen" was?

Nu, deze laatste vraag is natuurlijk ,,toevalligerwijze" den minister ontgaan. In een geval als het onderhavige had hij, die wel eens zonder noodzaak iets laat zwemmen, trouwens ten volle het recht, Oost-Indisch doof te zijn. De andere opmerking beantwoordde hij wel. De minister speurde hier misverstand. ,,Zooals de bepalingen luiden, worden de candidaat-ambtenaren voor den Indischen administratieven dienst aangewezen krachtens een schiftingsexamen. Het staat daarna aan die candidaat-ambtenaren vrij, een keuze te doen tusschen de verschillende Universiteiten. .....

Men staat dus thans voor het feit, dat de oprichting der leerstoelen te Utrecht toegestaan zijnde, de minister van koloniën eenvoudig er in heeft te berusten, wanneer candidaat-ambtenaren daar ter plaatse en niet te Leiden gaan studeeren."

,,Maar dat besluit van 1922 kan worden gewijzigd", interrumpeerde prof. Van Embden. ,,Zeker", luidde het bescheid, ,,maar het zou toch niet te motiveeren zijn, de wijziging bij voorbaat aan te brengen. Men zou toch moeilijk bij voorbaat kunnen verklaren, dat het onderwijs in Utrecht voor de toekomstige ambtenaren niet geschikt zal zijn. Blijkt dit in den loop der jaren het geval te zijn, dan zeker kan de universiteit te Utrecht in het besluit op de Indische bestuursopleiding worden uitgezonderd, evenals dit desvereischt voor Leiden zou kunnen gebeuren."

Hier kreeg prof. Van Embden dus zonder pardon de kous op den kop. Een schrale troost zal het voor hem geweest zijn, dat minister De Graaff op de geciteerde passage terstond de volgende woorden liet volgen: ,,In het hier ontwikkeld wettelijk standpunt ligt intusschen zeer stellig opgesloten, dat de regeering in dubbele mate omzichtig moet zijn met de eventueele verleening van een vergunning tot de oprichting der leerstoelen. Voor mij geldt van het drietal criteria, door mijn ambtgenoot van onderwijs in de Kamer in dat verband ontwikkeld, wel bovenal de eisch, dat het doceerend personeel, waarop men zijn keuze gevestigd heeft, bestaat uit mannen van zoodanig wetenschappelijke en maatschappelijk aanzien, dat de regeering met vertrouwen de aanstaande Indische bestuursambtenaren voor hun studie aan hen kan toevertrouwen."

Als men nu weet, dat onder die toekomstige hoogleeraren zich o.a. de heer Kielstra bevindt, dien de regeering zelve indertijd een professoraat te Wageningen heeft waardig geacht, schijnt de kans op af-

wijziging op dezen grond uitermate gering. Is de barrière-De Visser-zonder ongelukken of oponthoud gepasseerd, dus zal de zoogenaamde slagboom-De Graaff (het blijkt ook uit de brochure van Mr. Treub, wien deze zaak natuurlijk reeds veel eerder bekend was) een onnoozel rijsje, wellicht ook een gastvrij openslaande deur blijken.

* * *

Overigens kan ik, na de uitvoerige bespreking in twee vroegere nummers van het begrootingsdebat in de Tweede Kamer, over de discussiën in onzen senaat nopens de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1925 kort zijn. De klacht van het voorloopig verslag, dat thans te weinig voor buitengewone uitgaven was uitgetrokken (ongeveer evenveel als in 1917 bij gedaalde koopkracht van het geld en toenemende behoefte aan werken van duurzame beteekenis) werd in het openbaar debat door den heer Cramer herhaald. Voorts betoogde de sociaal-democratische afgevaardigde (die bij grooter bondigheid meer indruk zou hebben gemaakt), in tegenstelling met verschillende andere afgevaardigden, dat de schuldenlast van Indië (ultimo 1924 het respectabele bedrag van 1243 millioen gulden met het vooruitzicht van verdere stijging en toenemende aflossingslasten) geenszins verontrustend was. Met twee moties bestookte hij den minister: De eerste gaf te kennen, dat geen speciale belasting op den invoer van zoogenaamde bevolkingsrubber moet worden geheven; de tweede bepleitte een *progressieve* vennootschapsbelasting (stelsel der commissie-Moresco). Beide moties zijn met 19 tegen 9 stemmen verworpen; de aanwezige sociaal-democraten mitsgaders prof. Van Embden waren de eenigen, die daaraan hun stem gaven. Toen onmiddellijk daarna (26 Maart 1925) de begrooting zelf in stemming kwam bleken alleen de sociaal-democraten in de oppositie: met 20 tegen 8 stemmen ging het wetsontw. betreffende de uitgaven in Indië er door.

Ware de katholieke senator Haazevoet even verzot op moties geweest als de heer Cramer, die in dit opzicht een echt sociaal-democraat blijkt, — hij zou stellig gekomen zijn met een paradevoorstel tot afschaffing van artikel 123 van het regeeringsreglement. Met het Roomsche lid van den Volksraad dr. Schmutzer zag hij hierin een ,,onaanvaardbare, eenzijdige beperking van den missie-arbeid.'' Doch het tamelijk-onschuldig, maar toch niet geheel onbedenkelijk genoegen eener eigen motie ontzegde de heer Haazevoet zichzelf terecht.

Of het ook onschuldig is, als de anti-revolutionaire oud-minister van koloniën De Waal Malefijt met onverholen instemming de uitlatingen van Mohammedanen citeert, volgens wie ,,de neutrale school haar tijd gehad heeft,'' ja, (Hadji A. Salim heeft dit verzonnen!) bedoelde school zelfs ,,langzamerhand bij de menschen het onderscheid tusschen goed en kwaad heeft weggesleten'', schijnt voorshands nog een

vraag met tien vraagteekens. Als in de toekomst inderdaad uitsluitend confessioneel onderwijs wierd gegeven en dit in de groote meerderheid der gevallen een streng-Islamietischen geest ademde, zou het wel eens kunnen zijn, dat de vergrijsde heer De Waal Malefijt berouwvol aan zijn eigen woorden terugdacht. Of denkt hij bij ,,uitzetting van het bijzondere onderwijs'', ondanks zijn buiging voor de ,,Mohammedaansche kringen'', bovenal aan de ,,christelijke'' school? Ja dan.....

* * *

Bij de behandeling van de Marinebegrooting, op 6 Maart, heeft de bekende sociaal-democraat Henri Polak ten aanzien van Indië, tot groote verontwaardiging van zijn christelijk-historisch medelid Van Wassenaer van Catwijck, het stelsel van het défaitisme en van de algeheele ontwapening ter zee verdedigd. Eerstbedoelde afgevaardigde (die het niet onwaarschijnlijk achtte, dat *na de verkiezingen* de tweede editie van de Vlootwet voor den dag zou komen) betwijfelde, of het verband tusschen het Protocol van Genève en het op den achtergrond schuiven van bedoelde Vlootwet zoo nauw was als de regeering liet voorkomen. Het tartte bijkans de regeering, nu in elk geval ,,haar vlootplannen openlijk mede te deelen'', — immers door de houding van Groot-Britannië waren de kansen van het Protocol toch verkeken, zoodat deze kapstok, waaraan de zaak tot na de verkiezingen opgehangen zou worden, niet meer met goed fatsoen gebruikt kon worden. Een publiek Vlootwetdebat in honderden meetings vlak vóór het opengaan van de stembus scheen den heer Polak blijkbaar een alleszins begeerenwaardige zaak. Hij voegde er aan toe, dat het toch wel wonderlijk was, dat ruim een maand na de vaststelling van het Protocol van Genève, immers pas op 3 November 1924, het ontwerp-Vlootwet door den Volksraad in behandeling was genomen, zonder dat de regeering een kik had gegeven en op eenigerlei wijze had gepoogd, die beraadslagingen te voorkomen, terwijl nu datzelfde, sinds dien vrijwel verongelukte, Protocol zoo machtigen invloed oefende.

Minister Westerveld gaf hierop het bescheid, dat ik wegens zijn onmiskenbare beteekenis aanstonds in extenso zal laten volgen, den lezer het antwoord latende op de vraag, wie het meest immuun voor staatkundige invloeden is, bedoelde bewindsman of de sociaal-democratische afgevaardigde. Misschien ook zullen enkele cynische geesten beweren, dat in dit opzicht beiden door de wol geverfd zijn en dat de minister van marine zich namens de regeering wel eenigszins anders zou hebben uitgelaten, als op de stemmen van mr. Van Schaik en de overige negen katholieke dissidenten viel te rekenen en als de verkiezingen niet voor de deur stonden. Men weet, dat de oud-minister De Geer, die wegens het in-behandeling nemen van de eerste editie

der Vlootwet in den zomer van 1923 zijn ontslag genomen heeft, en die allerminst een défaitist is, die wel degelijk een vloot voor Nederland en Indië wenscht, onlangs in een politieke vergadering der Christelijk-Historische partij, welke hem een zeer mooie plaats op haar candidatenlijst heeft toegewezen, uit den loop der feiten heeft geconcludeerd, dat zij, die in October 1923 tegen de Vlootwet hebben gestemd, Nederland en Insulinde een dienst hebben bewezen. Hoe dit zij en welken vorm het pro en contra mogen aannemen, — te dezer plaatse zou een verdere behandeling van dit onderwerp zeker al te veel plaatsruimte vergen. Ik bepaal mij dus tot de aanhaling van het ministerieele bescheid: Hier volgt het.

„Dit ontwerp Vlootwet was reeds in het voorjaar van 1924 naar Indië om advies gezonden en bij den Volksraad ingediend. Nu was weliswaar de inhoud van het Protocol, vóórdat de najaarszitting van den Volksraad begon, reeds bekend, maar het stond volstrekt niet vast, of dit wel eenigen, en, zoo ja, welken invloed zou hebben op de algemeene bewapeningspolitiek. Daarom bestond er dus geen reden om aan Indië te vragen om het geven van advies op te schorten. Eerst later is duidelijk geworden, dat sommige beginselen, die in het Protocol zijn nedergelegd, vrij algemeen als een grondslag voor ontwapening beschouwd worden. Ook is in de laatste maanden gebleken, dat op het gebied der toerusting ter zee zich een streven openbaart naar een overeenkomst van verdergaande strekking dan die, welke te Washington is gesloten. Zoolang dienaangaande geen zekerheid bestaat, kan geen enkel marinedeskundige verscheidene jaren vooruitzien, en daarom gaat het bij een Vlootwet. Dit vordert het overleg met de Volksvertegenwoordiging.

Bovendien kan een verdere uitwerking van de beginselen van het Protocol op het gebied der samenwerking tusschen de leden van den Volkenbond nieuwe gezichtspunten openen ten aanzien van de hier te lande aanwezige zeemacht als reserve voor de handhaving van onze zelfstandigheid in Indië.

Dit alles te samen heeft mij er toe gebracht om te komen tot de opvatting, dat wettelijke regeling van de sterkte en van de samenstelling der vloot kwalijk te verdedigen zal zijn, zoolang internationaal geen betere grondslag is verkregen.

Met deze, op practische overwegingen — en daarop heeft de Minister-President ook de aandacht gevestigd en den nadruk gelegd — steunende opvatting, hebben mijn ambtgenooten zich vereenigd. Dit is de geschiedenis der verklaring in de Memorie van Antwoord op de Marinebegrooting voor dit jaar. Noch in 1923, noch in 1924, was een en ander te voorzien. Ware dit het geval geweest, dan zou de regeering er zich wel voor gewacht hebben zich bloot te stellen aan de critiek, die men gemeend heeft nu op haar te moeten uitoefenen. Ook zij, die zich in 1923 op staatsrechtelijke gronden tegen de aanneming van de Vlootwet hebben verklaard, konden dezen gang van zaken niet vooruitzien."

* * *

Op 24 Maart heeft de Tweede Kamer zonder discussie en zonder hoofdelijke stemming enkele wetsontwerpen aangenomen, welke voor Indië niet zonder beteekenis zijn. Over een dier wetsontwerpen had wel eenige schriftelijke gedachtenwisseling plaats. De suppletoire begrooting toch, waarbij het eindcijfer met nagenoeg 550.000 gulden werd verhoogd, en welke ten doel had de leeftijdsgrens, gesteld bij de verhooging der pensioenen en gagementen van de militairen beneden den rang van onder-luitenant, die vóór 1920 zijn gepensionneerd, van 60 op 50 jaar te brengen, deed ,,eenige'' afgevaardigden in de secties de verzuchting slaken, dat ook ditmaal de onder-luitenants de luitenants, die ten aanzien van de pensioenwetgeving onder soortgelijke bepalingen vallen, werden vergeten. Andere leden waren blijkens het Verslag van oordeel, dat inderdaad ook voor laatstgenoemde categorieën iets behoorde te worden gedaan, maar hadden hieraan onmiddellijk toegevoegd, dat een dergelijke regeling buiten de strekking van het wetsontwerp zou vallen, omdat dit slechts ten doel had, uitvoering te geven aan de motie Scheurer c.s. (d.w.z. de motie der begrootingscommissie, waarvan in *De Indische Gids* van 1 Maart j.l. melding is gemaakt). De minister bleek het in zijn Nota van 10 Maart met deze laatsten eens, — voor zoover althans hunne opmerkingen over de inopportuniteit van een regeling bij deze aanvullingsbegrooting betrof. Ten onrechte heeft hij in dezelfde nota de ietwat snibbige en verwijtende opmerking gemaakt, dat tot dusver deze twee klassen van gepensionneerde militairen ,,bij de overweging van de onderhavige aangelegenheid buiten beschouwing zijn gebleven.'' Het is waar, dat de sociaal-democratische afgevaardigde IJzerman, die bij de jongste begrootingsdiscussiën in de Tweede Kamer dit onderwerp het eerst ter sprake bracht, van de officieren nauwelijks gerept heeft, en dat de motie Scheurer c.s. daarvan in het geheel geen gewag maakt, maar het was minister De Graaff zelf, die bij de behandeling van de Indische begrooting voor 1924 gesproken heeft over het nader onderzoek, betreffende een regeling, waarbij ,,nieuwe pensioenbedragen zouden worden verleend aan de vroegere gepensionneerden, voor zooveel betreft officieren, aan hen, die hun 56stelevensjaar, en voor zoover betreft beneden dien rang, aan hen die hun 51ste levensjaar zijn ingetreden.''

Blijkens het Verslag zouden ,,verscheidene'' leden liever gezien hebben, dat de gunstige leeftijdsgrens van 50 jaar niet gold voor oudgepensionneerden, die slechts een jaar of twaalf of althans minder dan twintig jaren hebben gediend. Hiervan wilde de minister echter niets weten, zoodat hij in dit opzicht in royaliteit de kamerleden zelfs overtrof.

* * *

Het andere wetsontwerp, waarop ik zooeven doelde, strekte tot bekrachtiging van een ordonnantie van den Gouverneur-Generaal en tot aanvulling van de Indische Tariefwet. Dit voorstel hield ten nauwste verband met de omstandigheid, dat reeds sinds een paar jaren de opbrengst van den Indischen lucifersaccijns bijna 4 millioen bij de raming ten achter blijft, hetgeen toe te schrijven is aan den invoer van automatische sigarenaanstekers waarvan niet minder dan 800.000 stuks per maand worden geïmporteerd. Er is nu, in navolging van hetgeen in sommige andere landen geschied is, een hoog invoerrecht gelegd op de sigarenaanstekers en op de voor het gebruik daarvan benoodigde vuursteentjes (d.w.z. op ferro-cerium).

Kolonisatie in de Lampongsche Districten,

DOOR

H. CRAANDIJK.

De *N. R. Ct.* van 21 Januari 1925 bevatte een telegram van het *Bataviasch Nieuwsblad*, waarin gemeld werd, dat de Indische Regeering een einde zou maken aan de kolonisatie door Javanen op grond van den zeer ongunstigen gezondheidstoestand. Weinige dagen later betuigde Dr. R. Broersma zijne instemming met die regeeringsbeslissing. Hij acht dat besluit een gunstige tijding.

Zijn betoog komt hierop neer, dat de Javaan in den regel niet genegen is zijn land te verlaten en om tot emigratie te besluiten een zachte aansporing noodig heeft. Niet de gewenschte landbouwers gingen over, maar de aansporing richtte zich tot elementen, die men wel kwijt wilde zijn. De vraag of de kolonisatie voortgang maakte, of zij bevredigende resultaten afwierp, moest ontkennend beantwoord worden; men kon de kolonisten niet los laten; steeds moesten zij onder toezicht blijven, en onder leiding van het hoofd der proeven en zijn personeel.

Het zou anders geloopen zijn, wanneer men de vestigingen langs een lijn noordwaarts, aan de stamlijn van den spoorweg had doen ontstaan; zij zouden er zich zelf uitbreiden en allerlei groote werken en bedrijven zouden er althans een deel van hun arbeiders vinden, waar de Maleiers zich steeds van zulken arbeid onthouden. Dat doel bleek niet te bereiken, althans Gedong Tataän bleek daaraan niet te voldoen, al hebben een paar ondernemingen in de buurt er wel eens tijdelijk eenige koelies verkregen.

Dan spreekt Dr. Broersma van een gelukkig voorkomen poging om in Zuid Oost-Borneo eene kolonisatie te beginnen op den voet van die te Gedong Tataän. Zijne conclusie is dat de Regeering geene nieuwe kolonisaties op touw moet zetten, omdat die zouden leiden tot even groote teleurstellingen als van die te Gedong Tataän in de Lampongs.

Het bericht in het *B. N.* dat de Regeering tot sluiting van de kolonisatie zou overgaan op grond van den slechten gezondheidstoestand was eenigszins verbijsterend; immers het Gouvernement had de kolonisten gebruiksrecht op de ontgonnen gronden verleend; de

menschen hadden er hun huizen, tuinen, erven en weiden. Het was dus zeker, dat er geen sprake kon zijn van opheffing, maar wat was dan de bedoeling?

Inlichtingen uit Indië toonen aan, dat het bericht onjuist is, en dat er integendeel besloten is tot belangrijke uitbreiding in een streek grenzende ten westen aan het kolonisatieterrein van Gedong Tataän.

In verband met het ongunstige oordeel van Dr. Broersma loont het zeker de moeite eenige beschouwingen te geven over den tegenwoordigen toestand van de kolonisatie in de Lampongs, maar moet nog eene opmerking voorafgaan.

Dr. Broersma had het beter gevonden, wanneer op een of andere wijze vestiging bevorderd was van Javanen langs de stamlijn van den Sumatraspoor, maar vergeet daarbij, dat de eerste 80 K.M. van die lijn tot Kotaboemie voert door onvruchtbaar terrein, waar sawahs niet kunnen slagen en waar de zeer schaarsche bevolking voor een groot deel uitsluitend leeft van ladangbouw, d.w.z. van rijstbouw op boschgronden, die in den regel niet meer dan tweemalen beplant kunnen worden en dan nog een weinig ruim beschot opleveren. Voor Javanen, gewend aan sawahbouw, is deze leefwijze ongeschikt en in hooge mate ongewenscht, omdat het slagen van de ladangs ten zeerste afhankelijk is van een drogen tijd wanneer het gekapte hout gebrand moet worden, en van voldoenden regen na het planten, factoren, waarop in Zuid-Sumatra niet valt te rekenen, en die maar al te gemakkelijk tot mislukking van den oogst leiden. Dat men niet begonnen is met volkplantingen op die armoedige gronden langs de spoorlijn, is een geluk.

Op het oogenblik zijn er in de Lampongsche Districten twee kolonisatieterreinen; het oude te Gedong Tataän, waar ongeveer 20.000 en een nieuw in de onderafdeeling Kota Agoeng, waar ruim 5000 Javanen gevestigd zijn.

Het eerste terrein is 8000 bouw groot en heeft een sawahoppervlakte van 4800 bouw, hoofdzakelijk geirrigeerd. De oogst bedroeg in 1922 220.000, 1923 260.000 en 1924 285.000 pikoel padi of tusschen 50 en 60 pikoel per bouw.

De kolonisten bezitten een veestapel van ongeveer 3000 stuks; in 1923 werden 423 ossen verkocht voor pl.m. *f* 34.000.

Een paar jaar geleden werd bij de in de buurt gelegen ondernemingen navraag gedaan naar de loonen, die aan de Javanen werden uitbetaald, wanneer zij voor koeliediensten als koffieplukken zich kwamen melden; men kwam tot een jaarcijfer van *f* 90.000. Dat is dus wel iets meer dan wat Dr. Broersma noemt: „al hebben een paar ondernemingen in de buurt er wel eens tijdelijk eenige koelies verkregen." Ook bij de Lampongers gaan de kolonisten vaak werken in de pepertuinen, maar meer nog op de sawahs, waaraan op aandrang van het

bestuur in de jaren, dat de rijstaanvoer uit het buitenland weinig verzekerd was, groote uitbreiding is gegeven en toen bij het tot stand komen van een paar groote bevloeiingswerken voor het kolonisatieterrein, de nieuwe sawahs van de Lampongers tevens van water konden worden voorzien. Onbekend is hoeveel de kolonisten met dat werken verdienen, maar onbeteekenend is het zeker niet.

Een deel van den rijstoogst wordt ingeleverd voor het terugbetalen van bij de Lampongsche Volkscredietbank geleende gelden, maar een flink deel kan ook verzilverd worden; ook dit brengt geld in, evenals de verkoop van kippen en eieren, die op de marktdagen gereeden aftrek vinden.

Geen wonder, dat de belastingaanslag een stijgende lijn toont; de inkomstenbelasting bedroeg in 1924 *f* 42.500; de afkoopgelden voor de heerendiensten beliepen *f* 27.000. Deze sommen kwamen zonder veel moeite binnen. De uitgaven, die het Gouvernement zich heeft te getroosten, bedragen ongeveer *f* 30.000; er is dus een batig slot van beteekenis.

De vraag moet nu wel rijzen of het dan eigenlijk alles couleur de rose is en niets te wenschen overblijft. Het antwoord moet luiden: neen; twee punten vooral eischen voorziening, de geneeskundige verzorging en de irrigatie.

Het sterftecijfer is hoog; voor Gedong Tataän bedroeg het over 1923 40 per duizend, voor het nieuwe terrein in Kota Agoeng liep het op tot 72. Malaria, dysenterie, mijnwormziekte afzonderlijk of te zamen eischen vele slachtoffers; verbetering trad omstreeks 1916 in, toen een ambtenaar van den geneeskundigen dienst de bestrijding dier ziekten regelde. Bezuiniging was oorzaak, dat de deskundige weggenomen werd; de leider van de kolonisatie moest zich met een paar ziekenverplegers zien te redden. Het gemis aan een vroedvrouw doet zich mede sterk gevoelen; menig jong leven zou behouden zijn, wanneer zulk een nuttige hulp bij de hand was geweest, maar de pogingen om een vroedvrouw te bekomen, zijn tot nog toe mislukt.

Het is te betreuren, dat niet van den aanvang af door een deskundige een bevloeiingsplan is opgezet. Wel werden aan den leider een tweetal mantri's voor de irrigatie toegevoegd, maar dit was onvoldoende om tot een behoorlijke irrigatie te geraken. Het gevolg was dat jaren achtereen gronden, die feitelijk voor sawahs bestemd waren, droog beplant werden met steeds dalende opbrengst. Het duurde tot 1916 eer een door een ingenieur ontworpen bevloeiingsplan tot uitvoering kwam. Dit voerde de productie in belangrijke mate op; zoo kan er nu voor 4800 bouws sawah gewezen worden op een beschot van 285.000 pikoel padi of van gemiddeld bijna 60 pikoel per bouw, zeker een uiterst gunstig cijfer, wanneer men bedenkt, dat het gemiddelde van geheel Java over 1923 niet meer dan 23.57 pikoel per geslaagde

bouw bedraagt. Maar een gedeelte van de sawahvlakte kan geen water uit die werken betrekken; de sawahs zijn er van den regen afhankelijk en staan bloot aan herhaalde mislukkingen. Het is zeer noodig, dat hierin wordt voorzien, niet alleen tegenover de kolonisten, die uitkwamen in de overtuiging bevloeide velden te zullen krijgen, als ook om de rijstproductie op te voeren en daardoor het nog steeds bestaande gewestelijke tekort te doen slinken.

De menschen, die van Java als kolonisten overkomen, zijn geen gezeten landbouwers, maar personen, die in de desa een zwaar en armoedig bestaan hebben door gemis aan voldoenden bouwgrond. Niet dadelijk na aankomst op het kolonisatieterrein geraken zij in goeden doen, maar wel na een paar jaren van flink aanpakken, daarin bijgestaan door hun vrouwen en kinderen. Dr. Broersma schrijft in zijn hooger genoemd artikel: ,,Er viel wel, wanneer hoog bezoek aangekon-,,digd was, een goed uiterlijk te toonen op Gedong Tataän van desa's ,,met echt Javaansche namen, toch, het wezen van de zaak hing ,,steeds en hangt nog af van de vraag of vele Javanen graag naar de ,,kolonie kwamen en of de kolonisten na eenige jaren buiten toezicht ,,van den leider en zijn personeel konden. Het antwoord kan niet be-,,vestigend zijn.''

Het stellen van de vraag op deze wijze lijkt onjuist. De Javaan, die gehecht is aan zijn omgeving in de desa, gaat niet graag weg. Hij gaat noodgedwongen, omdat de levensomstandigheden al moeilijker worden en hij hoopt het in het nieuwe land beter te krijgen. Voor een juiste beoordeeling moet daarom de vraag gesteld worden of het de kolonisten is meegevallen, of zij na een paar jaar beter af zijn dan in hun oude desa, of zij graag willen blijven. En op al deze vragen luidt het antwoord: ja. Het verloop van volk is zeer gering, maar niet gering is het getal dergenen, die na eenige jaren hun oude desa gaan bezoeken en daar de bewijzen toonen van den welstand, waartoe zij geraakt zijn, hun oude desagenooten aansporende in de kolonie een nieuw en in veel opzichten gelukkiger leven te beginnen. De resident Berkhout haalde nog tegenover de redactie van de *Javabode* een voorbeeld aan van een elftal gezinnen, die eenige maanden geleden geheel op eigen risico, zonder regeeringssteun naar Gedong Tataän overkwamen om daar te trachten huis en erf te verwerven (Ochtendblad *N. R. Ct.* 7 April 1925).

Neemt men in aanmerking, dat de emigranten weinig meer bezitten dan eenige kleeding en wat primitief huisraad en dat zij zonder andere waarborgen dan hun werkkracht en hun goeden wil aan voorschotten geholpen moeten worden door de Lampongsche Volkscredietbank, dan kan het niet verwonderen, dat zulke lieden leiding en steun behoeven om aan hun verplichtingen tegenover de bank op tijd te

voldoen. Met den langer gevestigden, tot welstand gekomen kolonist heeft de leider en zijn personeel niet veel meer dan bestuursbemoeienis. Jaarlijks komen eenige duizenden nieuwe kolonisten aan; voor hen is het beter den leider der kolonisatie te handhaven. Het gaat niet aan wegens dat handhaven van de leiding te spreken van mislukking en teleurstelling.

Blijkbaar denkt de Regeering in gelijken geest. Onder het hoofd ,,Emigratie naar de kolonisatie in Zuid-Sumatra'' bevat het Ochtendblad B van de *N. R. Ct.* van 8 Maart j.l. een bericht over spoorwegaanleg en belangrijke uitbreiding der kolonisatie. De nieuwe lijn zal bij Kedaton van de stamlijn naar het westen afbuigen, voorloopig tot een punt 25 K.M. voorbij Gedong Tataän. Ten westen van het bestaande terrein zijn gronden tot een uitgestrektheid van 9000 bouws van uitnemende hoedanigheid gevonden. Er zal daar weer plaats zijn voor een nieuwe 20.000 zielen, want de mogelijkheid is vastgesteld de sawahgronden te bevloeien; een voorloopig plan daarvoor is opgemaakt.

In aansluiting aan het vorenstaande betoog moge het slot van het artikel hier volgen:

,,De opbrengst der uiterst vruchtbare sawahs is zeer hoog, er ,,worden zelfs opbrengsten van 100 picol padi per bouw gemaakt. De ,,oogst van de kolonie heeft reeds tengevolge gehad, dat het geheele ,,gewest, wat de voedselvoorziening betreft, zich bijna geheel kan be-,,druipen. Het arbeidsvraagstuk voor de particuliere ondernemingen ,,en voor gouvernementswerken werd door het bestaan der kolonie wel ,,niet opgelost, maar in elk geval vereenvoudigd. Daardoor werden ,,reeds belangrijke besparingen bereikt, zoowel bij de uitvoering van ,,nieuwe als bij onderhoud van bestaande werken.

,,Het veelvuldig op eigen kosten heen en weer reizen der kolonisten ,,naar Kedoe en andere gewesten levert voordeel op voor de middelen ,,van algemeen verkeer i.c. de Staatsspoorwegen. Door de verandering ,,van de vierduizend bouws woesten grond in zeer vruchtbare sawahs ,,profiteeren nog tal van anderen. Wordt daarbij vooral in acht ge-,,nomen, dat deze kolonisatie een groot aantal Javanen uit de ,,armoede verlost heeft, dan behoeft het geen nader betoog, dat voor ,,de opheffing van de Inlandsche bevolking, voor de ontwikkeling van ,,de weinig bevolkte streken in de buitengewesten, van zoo groot be-,,lang voor handel en cultures en waarmede de landsmiddelen zoo-,,wel direct als indirect worden versterkt, met deze vrijwillige emigra-,,tie naar en kolonisatie in Zuid-Sumatra een eerste, belangrijke stap ,,is gedaan om het vraagstuk hoe tegemoet te komen aan de moeilijk-,,heden veroorzaakt door het steeds dichter worden der bevolking op ,,Java en door de bevolkingsschaarschte in de buitengewesten mede ,,tot oplossing te brengen.''

Den Haag, 8 April 1925.

VARIA.

HET AMERIKAANSCH-NEDERLANDSCH GRENSGESCHIL.

In de Februari-aflevering van *D. I. G.* werd de stand van het Miangas- of Las Palmas-conflict aangegeven, en ten slotte melding gemaakt van het op 23 Januari t.v. te Washington onderteekend compromis, waarbij door de regeeringen van de Vereenigde Staten en van Nederland arbitrage was aangenomen.

Nu heeft, volgens mededeeling dd. 9 April, onze minister van Buitenlandsche Zaken den voorzitter der Tweede Kamer een afdruk doen toekomen van het compromis op 23 Januari geteekend en op 1 April d.a.v. bekrachtigd, waarbij de vraag, of het eiland Miangas aan Nederland dan wel aan de Vereenigde Staten van N.-Amerika behoort, aan arbitrage wordt onderworpen.

Blijkens art. 1 van dit compromis ,,wordt de beslissing van dit geschil opgedragen aan het Permanente Hof van Arbitrage te 's-Gravenhage. De arbitrale rechtbank zal bestaan uit één scheidsrechter. Deze zal uitsluitend tot taak hebben uit te maken of het eiland Palmas (of Miangas) in zijn geheel behoort tot het grondgebied van den Staat der Nederlanden of tot dat van de Vereenigde Staten van N.-Amerika. Indien de beide regeeringen niet tot overeenstemming mochten kunnen komen omtrent de aanwijzing van den scheidsrechter (uit de leden van het Permanente Hof van Arbitrage), zullen zij gezamenlijk den president van den Zwitserschen Bond verzoeken den scheidsrechter aan te wijzen."

Een paar dagen later voegden de Nederlandsche bladen aan dit bericht toe, dat Prof. Mr. C. van Vollenhoven te Leiden de opdracht gekregen en aanvaard heeft om als agent van Nederland voor dit scheidsgerecht op te treden, hij zal dus de pleitbezorger van de Nederlandsche aanspraken zijn voor den alsnog door de beide regeeringen (c.q. door den Zwitserschen bondspresident) aan te wijzen scheidsrechter.

STICHTING VAN LANDBOUW-KOLONIES DOOR HET INDO-EUROPEESCH VERBOND.

Door den directeur van Binn. Best. is, onder dagteekening van 16 Februari j.l., een schrijven gericht aan het H. B. van het I. E. V. waarin, naar aanleiding van een door dit H. B. tot de Indische Reg.

gericht verzoekschrift, wordt medegedeeld, dat de Reg. in beginsel bereid is aan een ernstig kolonisatieplan voor Europeesche kleinlandbouwers steun te verleenen.

Voor de uitvoering van dit plan geeft de directeur B. B. dan deze wijze aan:

Nadat door het I. E. V. de noodige onderzoekingen zullen zijn ingesteld, zal bij Gouvernementsbesluit een door het Verbond aan te wijzen perceel van ongeveer 5000 bouws woeste gronden in de Lampongsche Districten, of een ander gewest buiten Java en Madoera, voor kolonisatie door Europeanen gereserveerd worden.

Aan deze toezegging wordt echter het voorbehoud verbonden, dat tot reserveering van een dergelijk perceel niet zal worden overgegaan, alvorens uit een landbouwkundig onderzoek zal zijn gebleken, dat het voor den landbouw geschikt is.

De reserveering zal kunnen geschieden voor een voor verlenging vatbaren termijn van bijvoorbeeld vijf jaar. Het I. E. V. zal de bevoegdheid krijgen het perceel te verkavelen en de personen aan te wijzen, aan wie de grond zal worden uitgegeven.

Die uitgifte zal naar keuze van de betrokkene kunnen geschieden op den voet der gewone erfpachtsbepalingen dan wel op den voet der bepalingen voor den kleinen landbouw.

Wat eventueele credietverleening betreft het volgende: Wordt de grond afgestaan op den voet van de kleine land- en tuinbouwregeling, dan worden vanzelf ook de daarvoor in het leven geroepen regelingen inzake de verleening van geldelijken bijstand toepasselijk. Elke aanvraag zal echter afzonderlijk in beschouwing genomen moeten worden.

Indien de gronden op den voet der gewone erfpachtsbepalingen worden uitgegeven, is de Regeering mede in beginsel bereid aan kolonisten eenigen geldelijken steun te verleenen door:

1e. aan personen, die niet in staat zijn zelf kapitaal in hunne onderneming te steken, in den vorm van bedrijfscrediet geld te leenen tot een bedrag gelijk aan de helft van het benoodigd kapitaal, indien Uw Verbond de andere helft verstrekt.

2e. onder dezelfde voorwaarde aan kolonisten, die eigen kapitaal in hun onderneming hebben gestoken, de helft van het kapitaal, dat alsnog noodig is om voort te werken, te leen te geven.

Voor beide gevallen geldt echter het voorbehoud, dat waarborgen moeten worden gegeven, dat de in leen te verstrekken gelden niet verloren zullen gaan onder welke waarborgen onder meer zal worden gerekend, dat de aanvrager moet bekend staan als een werkzaam en betrouwbaar man. Over de op dezen voet ter leen verstrekte gelden zal voorts een jaarlijksche rente van zes procent worden geheven.

De aflossing van het crediet zal moeten beginnen, vijf jaren na de verstrekking en dan in jaarlijksche termijnen van 10 % van het ge-

leende bedrag, terwijl de leeners zich de noodige contrôle op het gebruik der gelden en de richtige terugbetaling zullen moeten laten welgevallen.

NATIONAAL-INDISCH CONGRES.

De Loc. van 19 Februari meldde:

Te Bandoeng is een comité gevormd met het doel om met Kerstmis van dit jaar te Bandoeng een congres te houden.

Voorzitter is de heer Safioedin Soerjo Poetro, 1ste secretaris de heer Soekahar en penningmeester de heer Soekarpo.

Dit congres wordt gehouden in overeenstemming met en in navolging van de Nationaal-Indische congressen van Bandoeng in 1921 en van Soerabaja in 1923, doch het ligt in de bedoeling om zoo mogelijk ditmaal het congres permanent te verklaren, ten einde jaarlijks een Nationaal-Indisch congres te houden op een der daarvoor in aanmerking komende plaatsen. Daarom zal op elk congres een nieuw comité worden benoemd, dat tot taak heeft de voorbereiding van het congres en de uitvoering van de genomen besluiten.

Zoowel personen als vereenigingen zullen van het N. I. C. lid kunnen worden. Het zal zich bewegen op nationaal-politiek, sociaal-economisch en cultureel-paedagogisch terrein. Het heeft de bedoeling om alle vraagstukken, die betrekking hebben op het Indisch-politieke, economische of cultuurleven, in beschouwing te nemen en daarover discussie uit te lokken. De uitspraken en moties van het congres zullen in geen enkel opzicht bindend zijn voor de leden op zichzelf, zoodat geen enkele aangesloten vereeniging zich in haar eigen richting en acties belemmerd zal zien door het congres. Het N. I. C. is dus wel een nieuwe vereeniging, maar geen nieuwe partij.

Het met Kerstmis te houden congres zal ditmaal geheel in het teeken der nationalistische politiek staan. De te behandelen vraagstukken zijn: I. Is het noodig of wenschelijk dat Indonesië en Nederland bij voortduring in een zeker verband met elkaar blijven? II. Op welken grondslag moet de staatsinrichting van een zelfstandig of onafhankelijk Indonesië worden opgebouwd? III. Welke stappen moeten er gedaan worden om tot de invoering van die staatsinrichting te komen?

Andere congressen zullen meer in het economische of cultureele teeken staan.

Verder zal getracht worden om gedurende het congres een Indische tentoonstelling en een Indischen kunstavond te houden.

HET SUEZ-KANAAL in 1924.

In 1924 hebben schepen met een totalen inhoud van 25,110,000 ton het Suez-kanaal gepasseerd, hetgeen een record is en 2,300,000 ton meer dan in 1923. Het aantal doorvaarten daalde echter van 4621 tot 3122. Ook de Nederlandsche vlag behaalde een record ten aanzien van de tonnage. Dit land staat thans op de tweede plaats met 2,488,389 ton, zijnde 9.9 % van het totaal tegen 9.6 % in 1923. De Duitsche vlag, die in 1923 van de zesde naar de vierde plaats over ging, nam in 1924 de derde plaats in. De Fransche verwisselde daarentegen de derde tegen de vierde plaats. Daarop volgen Italië en Japan.

(N. R. Ct.).

CHEMISCHE STRIJDMIDDELEN.

De legerautoriteiten in Indië toonen ook een speciale studie van het vraagstuk der chemische strijdmiddelen, voor zoover dit binnen het gebied van den medischen dienst en het laboratorium onderzoek valt, noodig te achten. De dirigeerend apotheker 1e klasse, overste Dr. A. A. van der Kloes, te Tjimahi heeft opdracht gekregen zoowel omtrent de uitwerking van gassen, als omtrent de behoed- en geneesmiddelen, welke daartegen zijn aan te wenden, een rapport uit te brengen.

ERGER DAN DE STOUTSTE PHANTASIE.

Dit kan weer worden gezegd van het voorkomende in de volgende mededeeling, overgenomen uit het Jaarverslag van den resident van Nieuw-Guinea.

Op 29 Juni 1923 is te Manokwari, naar aanleiding van een verzoek van den zendeling-leeraar Van Hasselt, een vergadering gehouden van 27 Arfaksche hoofden en een deel hunner stamgenooten, ten doel hebbend in overleg met het Bestuur middelen te beramen, om een einde te maken aan eenige oude gewoonten, welke door de aanwezigen eenstemmig verafschuwd werden, maar waarmede men toch niet durfde breken zonder hulp van het Bestuur.

De bedoelde gebruiken zijn de doodenfeesten, welke gehouden worden voor overleden stamgenooten. Op deze feesten, waaraan deelname verplichtend is, moeten de uitgenoodigden stukjes vleesch van den overledene met sago nuttigen, lijkenvocht drinken en sigaretten rooken, gemaakt van het haar van den overledene. Weigering tot deelname aan dezen onsmakelijken maaltijd, het toonen van walging voor het te nuttigen voedsel, of het kuchen bij het rooken der sigaretten,

maakt den overtreder des doods schuldig; de nabestaanden van den overledene moeten hem onmiddellijk als slachtoffer laten vallen.

In overleg met de aanwezigen werd overeengekomen, dat door het Bestuur zal worden verboden: 1e. Bij zoogenaamde doodenfeesten lijkenvocht te drinken, lijkenvleesch te nuttigen of lijkenhaar te rooken; 2e. Een lijk meer dan één nacht of langer dan 24 uren boven aarde te laten; 3e. Het lijk, ook nadat het ter aarde is besteld, in eenig opzicht te schenden.

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 April 1925.

INHOUD.

Staatsspoorwegen op Java 50 jaren. — Het 25-jarig bestaan van het Koloniaal Weekblad. — Onze Dajak-politiek in N.-O. Borneo. — De Internationale Medische Conferentie te Singapore. — Lepra-bestrijding in Nederlandsch-Indië. — Nederland en Indonesië. — De Jong-Islamieten Bond. — Valt de vakbeweging in Indië uiteen? — De Sarekat Rajat en Perkoempoelan Komunis Indonesia. — Tegen het Communisme. — Paleisconferentie. — Is er thans geen recht op neutraliteit meer?

Staatsspoorwegen op Java 50 jaren. In verband met het halfeeuwfeest te Bandoeng gevierd, gaf Dr. R. Broersma in de *N. R. Ct.* van 11 April eenige aanteekeningen en beschouwingen, waaraan het volgende is ontleend:

,,Indien één werk van het Nederlandsch gouvernement op Java zijn zegen heeft gebracht, dan is het de aanleg van spoorlijnen. Een jubileum, gesteld op deze dagen omdat 50 jaar geleden het besluit tot aanleg werd genomen, mag bovenal worden opgemerkt, ja het mag met dankbaarheid en vreugde begroet door de inlandsche bevolking, die het in tegenstelling met den Europeaan zonder de spoorwegverbinding niet meer zou kunnen stellen.''

Na dan aan de vroeger reeds ter beschikking van den Europeaan staande ,,verkeersmiddelen'' herinnerd te hebben, gaat de Schr. voort:

,,De inlander is gewoonlijk een goed looper, bovenal in bergstreken. Hij bekreunt zich niet om 6 en meer uren gaans, wanneer ergens een bezoek is te brengen. Maar ,,verkeer'' is nooit te voet; verkeer veronderstelt verkeersmiddelen. En van eenig handelsverkeer in de inlandsche wereld, zooals men het nu kent, kon geen sprake zijn in streken, die niet òf nabije markten hadden òf over zee gemakkelijke prauwenverbindingen bezaten. Wanneer wij gedenken den aanleg van staatslijnen op Java, moeten we niet in de eerste plaats ons voor oogen stellen onze exprestreinen met doorloopende wagens en een restauratie, doch wij moeten de puffende treinen nemen in het binnenland met vele derde klaswagens en één rijtuigje tweede klasse benevens een sleep goederenwagens. Ja, dàt zijn de spoortreinen die een zegen

hebben gebracht aan Java's volk, omdat zij een ieder gelegenheid hebben geboden goedkoop en met meevoering van marktwaren te handelen op plaatsen, die men te voet niet zou bereiken en waarheen het goederenvervoer met den *grobak*, den ruwen vrachtwagen met paardjes of ossen bespannen, te duur zou zijn."

De inlander wordt daarna als reiziger geschilderd, stelt deze geen eischen van *modern* verkeer, toch zou het, gaat Dr. Broersma voort, volkomen onjuist zijn te meenen dat de Staatsspoor zich niet met ijver had gevoegd naar al wat het modern verkeer meebrengt aan snelheid, veiligheid en gemak. Hij verplaatst ons dan bij den toestand, die 20 jaren geleden nog heerschte, om dan tot een vergelijking te komen met hetgeen sedert bereikt is of thans op voltooiing wacht. Wij lezen:

„De vernieuwingen van materieel en dienst begonnen ongeveer in 1907; de expressen Batavia-Bandoeng, Bandoeng—Soerabaja begonnen in 1908. Sedert rijden er lange wagens met gemakkelijke leunstoelen in de 1e klasse en een gang in het midden; ook de 2e en de 3e klasse werden oneindig beter dan vroeger; een restauratie was steeds aanwezig. De lijnen werden versterkt, de nieuwe machines gingen behooren tot de allergrootste van de wereld. De expres over Java doet in geen enkel opzicht meer onder voor de groote treinen in Europa. Als er geen storingen zijn, waartegen de mensch machteloos staat, rijden zij keurig op tijd, met een snelheid op de vlakke baan van 75 K.M., wat dus wil zeggen dat op onderscheidene lijnvakken met 80 tot 90 K.M. per uur wordt gereden. Ongelukken zelden!"

Van hen, aan wie, om hun buitengewone werkzaamheid, bijzondere hulde toekomt noemt Schr. de hoofdinspecteurs Stipriaan Luiscius en Damme (1907—1915), om na van de in zicht zijnde ééndaags-verbinding Batavia—Soerabaja en van de lijnen op Sumatra gewag gemaakt te hebben, met deze woorden te eindigen:

„Ja er is een heele geschiedenis van ontwikkeling, van groei tegen de verdrukking in, maar hier is alleen plaats voor een herinnering en ook voor een eeregroet aan allen, die in het afgesloten tijdperk hebben gezonnen op en gearbeid aan de ontwikkeling van den spoorweg in Indië, die ijzeren baan waarover maatschappelijk maar ook geestelijk leven van de bevolking vlugger voortrolt, kusten verbindend met bergstreken en uithoeken van landelijk bestaan met centra van handel."

Bij deze aanteekeningen, over verleden en heden van de Staatsspoorwegen in Indië, sluiten aardig de gepubliceerde voornemens aan door den Directeur van Gouvernements-bedrijven ontwikkeld in een schema inzake de hervatting van de economische opheffing voor het tijdsverloop der eerste tien jaren. Het net der Staatsspoorwegen is daarbij met de volgende lijnen en bedragen betrokken:

Spoorwegen op Java: Loemadjang-Kentjong-Poeger 2½ millioen;

Garoet-Tjikadjang 3 mill.; Buitenzorg-Pengawoengan 3 mill.; Serang-Tjionar 1½ mill.

Spoorwegen op Sumatra: Kedaton-Gedongsataan en verder 3 mill.; Moearahlingi-Padangoelak-Tandag 5½ mill.; Lahat-Tebingtinggi-Moearahbliti 16 mill. pro memorie. Met dit werk wordt aangevangen, zoodra een betere rentabiliteit wordt verwacht.

Spoorwegen op Borneo: Pontianak-Pamangkat 15 mill.

Spoorwegen op Celebes: Makasser-Maros 1.4 mill.; pro memorie.

* * *

Het 25-jarig bestaan van het Koloniaal Weekblad. Het was 21 Maart ll. 25 jaren geleden dat het eerste nummer verscheen van het eigen orgaan der vereeniging Oost en West. Mochten wij in *D. I. G.* van Juni 1924, I, blz. 534, onze gevoelens van sympathie uiten voor de vereeniging bij gelegenheid van haar zilveren feest, wij bieden het weekblad bij zijn jubileum thans ook onze gelukwenschen aan. Wij laten hier volgen hetgeen het nummer van 19 Maart zelf over de herdenking bevatte, waaraan wij echter toevoegen dat zij toch niet geheel en uitsluitend tot deze uiting is beperkt gebleven. Het Dagelijksch bestuur der vereeniging, tevens redactie van het orgaan werd met de vaste medewerkers en den uitgever aan een feestmaal vereenigd, waar verleden, heden en toekomst waardig en aardig zijn beklonken.

Over de oprichting schreef het blad:

,,Toen de vereeniging Oost en West den 3en Mei 1899 werd opgericht, beschikte ze niet onmiddellijk over een eigen orgaan, doch verleende het weekblad ,,Maatschappelijk Werk'' hospitaliteit om de leden in kennis te stellen met besluiten, mededeelingen, enz. Het beoogde doel werd echter onvolkomen bereikt, daar slechts zeer weinig leden van O. en W. zich op genoemd blad abonneerden.

Naarmate het ledental der jonge vereeniging toenam, hare werkzaamheden zich uitbreidden, in verschillende plaatsen afdeelingen werden opgericht, werd de behoefte aan een voortdurenden onderlingen band meer en meer gevoeld, met gevolg dat — dank zij het initiatief van den heer G. E. V. L. van Zuylen — op den 21en Maart 1900 het eerste nummer kon verschijnen van een veertiendaagsch periodiek, getiteld: ,,Oost en West. Orgaan der Vereeniging.''

Het bij de verschijning van dat eerste Nr. door den oprichter uitgesproken verlangen om de 14-daagsche uitgave zoo spoedig mogelijk door een wekelijksche te vervangen, kon reeds in vervulling gaan met het veertiende Nr., hetgeen tevens gepaard ging met eene wijziging van den titel, zooals het blad dien thans nog draagt.''

Over de herdenking voegde het *Kol. Wkbl.* hieraan toe:

,,Den 21en dezer is het dus 25 jaar geleden dat het eerste Nr. het licht heeft gezien. Mocht de vereeniging Oost en West haar vijf-en-

twintigjarig bestaan in Mei van het vorige jaar in opgewekte stemming vieren, thans is het de beurt aan haar orgaan om aandacht te vragen voor de herdenking van zijn 25en geboortedag.

Dit op zich zelf reeds verheugend feit meende het Dagelijksch Bestuur der Vereeniging, als zoodanig de redactie vormend van het *Kol. Wkbl.*, niet onopgemerkt te mogen laten voorbijgaan, doch tevens was het van meening dat het hierbij — uit den aard der zaak — moeilijk zelf op den voorgrond kon treden.

De beantwoording der vraag: voldoet het *Kol. Wkbl.* aan zijn roeping, in de eerste plaats in verband met het doel en streven van Oost en West — welke vraag het thans een uitmuntende gelegenheid is onder de oogen te zien — behoort toch, naar het der redactie toeschijnt, niet van haar uit te gaan, doch zijn het de lezers die ten deze recht van spreken hebben.

Het bracht de redactie op het denkbeeld bedoelde vraag te stellen aan eenige dames en heeren, die tot de oprichters der vereeniging behooren, althans reeds lid waren, vóór het *Kol. Wkbl.* bestond, en die dus geacht mogen worden bij uitstek bevoegd te zijn om een deskundig en onpartijdig oordeel uit te spreken.

Met groote bereidwilligheid voldeden nagenoeg al de bedoelde leden aan ons verzoek en verleenden tevens toestemming, de door hen uitgesproken meening over den inhoud van het blad, in dit Nr. op te nemen."

Dan volgen waardeerende besprekigen, met enkele vriendelijke raadgevingen, van de HH. Dr. H. D. Benjamins, K. H. H. van Bennekom, Mr. A. J. E. A. Bik, Prof. Dr. H. Blink, C. P. J. Blok, Douair. W. C. Clifford Kocq van Breugel-Roelofs, Prof. Mr. J. E. Heeres, Prof. Dr. J. H. F. Kohlbrugge, Mevr. J. E. van Oeveren-van Schaik, de HH. L. D. Petit Jr., W. Jac. Rahder, Luit.-Generaal C. Rost van Tonningen en Ir. R. A. van Sandick.

* * *

Onze Dajak-politiek in N.-O. Borneo. No. 2 van den loopenden jaargang van het *Kol. Tijdschrift* bevat een artikel van den heer H. J. Grijzen over dit onderwerp, dat hopelijk de aandacht zal vinden welke het in hooge mate verdient.

Door het ontstaan en de inwendige ontwikkeling van de Maleische rijkjes in de vorige eeuwen te memoreeren, doet hij duidelijk uitkomen, dat de ,,vorsten'' dier rijkjes, tot en met de vorige eeuw over de Dajaks *niets* en over de Maleiers maar heel weinig te zeggen hadden, en niets anders waren dan armoedige, onbeteekenende hoofden van even armzalige en onbeduidende nederzettingen.

Na de aanrakingen van N.-O. Borneo met het buitenland, en met ons gouvernement dan in haar zeer trage ontwikkeling te hebben ge-

volgd, komt Schr. tot het in 1898 aangebroken nieuwe tijdperk, sedert de vorming van de afd. Koetei en de N. O.-kust van Borneo, waarbij Beraoe en Boeloengan tot afzonderlijke onderafdeelingen werden verheven.

,,De vraag kan gesteld worden, wat de oorzaak is dat wij geheel N.-O. Borneo rekenen te behooren tot het gebied van de drie kustsultans, niettegenstaande zij in minstens 7/10 deel geen recht van welken aard ook kunnen doen gelden.'' Schr. doet voor de beantwoording eerst een terugblik in de geschiedenis, om daarna de verhoudingen van het heden aan te geven.

Hij zegt dan eerst:

,,Die vraag is vrij eenvoudig te beantwoorden. Bij onze uiterst sporadische aanrakingen met deze landen in de vorige eeuwen, kwamen wij uitsluitend in contact met de Maleische kustbewoners en hunne hoofden. De Dajaks kregen wij hoogstens bij enkele exemplaren tegelijk, als curiositeiten, te zien wanneer zij eens toevallig aan de kust waren om handel te drijven en dan konden wij, bij gebrek aan kennis van de Dajaksche taal, nog geen woord met hen wisselen. Van den kant van de Maleiers deed men zich zoo groot mogelijk voor; dat is nu eenmaal menschelijk.''

Na deze verklaring uitgewerkt te hebben, komt de heer Grijzen nader tot de vraag, wat de Regeering toch wel zou kunnen bewegen die uitgestrekte Dajaklanden onder het bestuur van den sultan van Boeloengan te willen brengen. Hetgeen hij over deze vraag van den dag schrijft, vormt het pakkend besluit van zijn artikel, wij nemen dit gedeelte (ietwat bekort) hier over.

,,Om die vraag te beantwoorden moeten wij even een blik slaan in de landschapsbegrooting van dat rijkje'', schrijft hij. ,,Tot mijn spijt heb ik geen copie van die begrooting tot mijne beschikking en moet ik de noodige gegevens putten uit ,,overzichten van de kassen der zelfbe-,,sturende landschappen in de buitengewesten over het vijfjarig tijd-,,vak 1919—1923'', overzichten waarin slechts bloote cijfers worden gegeven bij welke iedere nadere toelichting ontbreekt.

Wij zien dan dat voor 1923 de begrootingen van ontvangsten en uitgaven sluiten met het eindcijfer *f* 615.692.—.

De voornaamste inkomsten zijn:

Gouvernements-schadeloosstellingen	*f*	13.500.—
Bedrijfs- en inkomstenbelasting	,,	25.000.—
Belasting op de boschproducten	,,	30.000.—
Inkomsten uit concessies	,,	540.387.—
Afstand van grond	,,	3.808.—

Daar staan als voornaamste uitgaven tegenover:

Restitutie aan het Gouvernement	,,	88.478.—
Inkomsten hoofden en bestuur	,,	441.988.—

En als buitengewone uitgaven:

Nieuwe werken	*f*	36.150.—
Reserve	,,	14.193.—

De voorlaatste post is vermoeelijk bedoeld als reservepost ten behoeve van eventueel later uit te voeren openbare werken.

Van bovenstaande getallen vallen er twee door hunne overwegende grootte al dadelijk in het oog. En wel de post ,,inkomsten uit concessiës'', die niet minder dan bijna 88 % van alle revenuen omvat, en de post ,,inkomsten hoofden en bestuur'', die 72 % van het geheele budget en 78 % van alle gewone uitgaven bedraagt. Wanneer men daarbij in aanmerking neemt dat een belangrijk deel van den restitutie-post ook nog betrekking heeft op uitgaven ten behoeve van bestuurspersoneel, dan kunnen wij gerust aannemen dat meer dan $^4/_5$ van alle inkomsten aan dat personeel wordt uitgegeven. Geen wonder dan ook dat voor andere belangrijke diensten bijna geen geld beschikbaar is. Voor den geneeskundigen dienst is *f* 2700.— uitgetrokken, voor Landbouw, Nijverheid en Handel het enorme bedrag van ..... één honderd gulden; voor openbare werken is op de begrooting der gewone uitgaven de kapitale som van *f* 785.— toegestaan! Voor al deze en dergelijke belangrijke zaken is er geen geld omdat de post ,,inkomsten hoofden en bestuur'' zulk een exorbitant groot gedeelte van het budget verslindt.

Wat is hiervan wel de oorzaak? De oorzaak ervan is het groote aandeel dat de hoofden ontvangen van de inkomsten van concessies. Tot voor kort kreeg alleen de sultan daarvan niet minder dan 75 %; in den laatsten tijd ontvangt hij de helft, maar dit is voor 1923 toch nog het respectabele bedrag van *f* 270.193.— of bijna 44 % van alle inkomsten van de landschapskas.

Dat groote aandeel is hem indertijd toegewezen toen men van de toestanden in Boeloengan nog weinig op de hoogte was en in de verste verte niet voorzien kon worden dat de concessies zulke enorme bedragen op zouden leveren; het heeft echter nimmer in de bedoeling gelegen hem jaarlijks tonnen gouds te doen empocheeren; de toewijzing is achteraf gebleken eene vergissing te zijn geweest.

Zonder geluk vaart niemand wèl! Zeker! Maar hier beteekent dat geluk van één persoon het ongeluk van een uitgestrekt gebied; want Boeloengan verkeert pas in het eerste stadium van ontwikkeling; er is op *alle* gebied nog *alles* te doen: en daar is geld, veel geld voor noodig. En dàn gaat het niet aan $^3/_4$ van alle binnenkomende gelden aan onevenredig hooge inkomsten der hoofden te verspillen; te minder waar die hoofden feitelijk nooit anders geweest zijn dan machtelooze, onbeduidende en onaanzienlijke potentaatjes, die hunne opkomst uitsluitend aan ons hebben te danken en daar zelf ook niet het allerminste of geringste toe hebben bijgedragen.

Het is zeker heel aardig wanneer zulk een zelfbestuurder zoo ruim in zijn middelen zit dat hij zich bij gelegenheid eens in Holland kan vertoonen. Maar *nut* heeft dat niet, en daarom zijn zulke uitstapjes alleen dàn geoorloofd, wanneer zij mogelijk zijn zonder tot nadeel te strekken van de ontwikkeling van des zelfbestuurder's gebied. Dat dit in casu niet het geval is, hebben bovenstaande getallen duidelijk aangetoond."

Het problematieke van het nut van dergelijke uitstapjes wordt dan door eenige voorbeelden geïllustreerd, waarna Sch. voorgaat:

„Om nu tot de Boeloengansche begrooting terug te keeren; het spreekt wel vanzelf dat op dien post *inkomsten hoofden en bestuur* op den duur enorm bezuinigd zal moeten worden en dat de Regeering iedere gelegenheid zal aangrijpen om hem meer in evenredigheid te brengen met de prestaties die er van de andere zijde tegenover staan. En dan komt er een belangrijk bedrag vrij om in het algemeen belang te worden aangewend. Nu wil het mij voorkomen dat de Regeering dat bedrag voor een deel wenscht besteed te zien voor de kosten van de bestuursvoering in de binnenlanden en vermoedelijk is dat de reden dat Zij het Dajakland onder het bestuur van den sultan wil brengen.

Het eigenaardige geval doet zich nu voor dat deze laatste Dajakland niet hebben wil om der wille van het lieve geld, en dat de Regeering dat land om diezelfde reden aan hem tracht kwijt te raken.

Mogelijk is, dat de Regeering nog een tweede motief heeft n.l. het in de hand werken van de vorming van groote zelfbestuurs-ressorten. Inderdaad is daar veel voor te zeggen. De mate van zelfstandigheid die de landschappen bezitten is te groot voor rechtsgemeenschappen van onbeduidenden omvang; er zijn tal van belangen die binnen te enge grenzen moeilijk te behartigen zijn. Maar toch wil het mij voorkomen dat die beide motieven niet voldoende zijn, om de nadeelen te neutraliseeren, die verbonden zijn aan de onderwerping van de Dajaklanden aan de Maleische kustgebieden. En bovendien zijn er wel andere wegen om aan de bedoelingen van de Regeering tegemoet te komen. Zoo zou men, wanneer men er nu eenmaal op staat om de zelfbesturen in die kontreien te behouden, b.v. kunnen aansturen op eene verdeeling van geheel N.-O. Borneo in één kustlandschap en één Dajakland, politiek gescheiden doch financieel vereenigd, zooals ook elders met zoovele landschappen het geval is. Dat zou geheel in de historische lijn liggen. En dat zou met de werkelijkheid rekening houden, want N.-O. Borneo vormt economisch één geheel; doch van politiek samengaan van kustgebied en binnenland is geen heil te verwachten. Dajakland blijve voor de Dajaks!"

* * *

De Internationale Medische Conferentie te Singapore. Een vertegenwoordiger van Aneta in Indië had een onderhoud met Dr. J. J. van Lonkhuyzen, hoofd-inspecteur, chef van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst in Nederlandsch-Indië, in zijne kwaliteit van afgevaardigde naar bovenomschreven conferentie. Hij vertelde hierbij o.m. het volgende:

Gelijk bekend is, heeft dr. Norman White, verbonden aan het Health Committee van den Volkenbond, in opdracht van den Volkenbond, een reis gemaakt door de Far East, ten doel hebbende, de toestanden persoonlijk onder de oogen te zien, met het oog op de voorgenomen herziening der Parijsche Sanitaire Conventie, welke dateert van 1912, en thans als verouderd mag gelden, zoodat verschillende der op die conventie gebaseerde verdragen noodwendig herziening behoeven.

Nadat dr. Norman White dan was rond geweest en met de verschillende gezondheidsdiensten in de landen van het Verre Oosten overleg gepleegd had, heeft hij een dik rapport uitgebracht aan den Volkenbond. In dat rapport bepleit hij o.a. eene afzonderlijke regeling betreffende quarantaine-aangelegenheden, alleen voor de Far East toepasselijk, welke regeling bedoeld was, om toegevoegd te worden, als afzonderlijk deel, aan de nieuwe reeds in ontwerp gereviseerde, Parijsche Conventie.

Dit voorstel werd gedaan, omdat de Parijsche conventie feitelijk onbruikbaar is voor de Far East. De basis van het voorstel was een overeenkomst, opgemaakt door dr. Brooke, den port health officer te Singapore, in overleg met dr. De Vogel. Deze overeenkomst dateerde van 1912, doch werd niet uitgevoerd, als gevolg van den oorlog.

Voor deze regeling betreffende de Far East was een Centraal Statistisch Bureau een zeer belangrijk hulpmiddel, om de verschillende gezondheidsdiensten der aangesloten landen prompt alle inlichtingen te verschaffen over alle epidemiologische gegevens in de landen van de Far East. In afwachting van wat er zal geschieden met de Far Eastern Quarantaine-regeling heeft de Volkenbond besloten, reeds tot de oprichting van een Centraal Statistisch Bureau te moeten overgaan. De Volkenbond werd daartoe in staat gesteld door een gift van de Rockefeller Foundation voor dit doel, groot 125,000 Amerikaansche dollars, onder bepaling, dat deze som verdeeld zou worden over vijf jaar en dat in één jaar niet meer gebruikt mocht worden dan 50.000 dollars. De conferentie te Singapore nu was bijeengeroepen, om ten aanzien van dit bureau den Volkenbond van advies te dienen.

De eerste vergadering begon op Woensdag 4 Februari. Ik arriveerde — aldus dr. Van Lonkhuyzen verder — 2 Februari te Singapore, terwijl dr. Norman White, vergezeld van een Poolsch ingenieur werkzaam aan het Statistisch Bureau van de Hygiënsche afdeeling van den Volkenbond, den Zaterdag tevoren was aangekomen.

Vermoedelijk door gebrek aan tijd, personeel en de daarmede samenhangende moeilijke voorbereiding, verliep het congres in de eerste dagen na de officieele opening niet zoo vlot, als misschien wel gewenscht was. Later werd dit beter en werden er belangrijke beslissingen genomen, na zeer belangwekkende beraadslagingen, waarop de moeilijkheden, waarmede de verschillende landen te kampen hadden, in hun strijd tegen de besmettelijke ziekten, duidelijk aan het licht kwamen.

Van beslissingen mag men eigenlijk niet spreken; immers het zijn in den grond der zaak slechts aanbevelingen, strekkend tot advies aan den Volkenbond. En juist dit maakte de positie van de afgevaardigden eenigszins moeilijk, daar geen enkele van de afgevaardigden een duidelijke instructie had, langs welke lijn b.v. zijn regeering aan de instandhouding van dit bureau zou kunnen medewerken.

De vergadering werd gepresideerd door den vertegenwoordiger van den Volkenbond, dr. Norman White, terwijl aan het congres werd deelgenomen door de volgende landen:

1. Britsch-Indië (Lieut.-Colonel J. D. Graham I.M.S.); 2. Britsch Noord-Borneo (dr. P. A. Dingle); 3. China (dr. S. C. Yin); 4. Nederlandsch-Indië (dr. J. J. van Lonkhuyzen); 5. Fransch Indo-China (dr. L'Herminier); 6. Hongkong (dr. J. B. Addison); 7. Japan (dr. Genzo Katoh); 8. De Volkenbond (dr. Norman White); 9. De Philippijnen en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika (dr. H. F. Smith); 10. Siam (Z. D. H. Prins Soka); 11. De Straits Settlements (dr. A. L. Hoops); 12. De Federated Malay States (dr. A. R. Wellington); 13. Ceylon (dr. L. Nicholas); en 14. De directeur van het bureau, tevens secretaris van de conferentie dr. Gilbert Brooke.

Na de opening der conferentie werd aan elk van de afgevaardigden verzocht, een verklaring te willen geven ten opzichte van de al of niet instemming van ieders gouvernement met de oprichting van het bureau. Hoewel alle afgevaardigden, namens hunne regeeringen, met het denkbeeld accoord gingen, was er toch een groot verschil in lengte en inhoud van deze verklaringen. Ik persoonlijk meende mij, waar zoo weinig gegevens aanwezig waren, te moeten beperken tot een korte instemming, onder voorbehoud, dat dit bureau in naam en metterdaad een internationaal karakter zou behouden. Dit was al door den voorzitter in zijn openingsrede in zekeren zin gewaarborgd door de mededeeling, dat het Bureau zou staan onder den Volkenbond en in zijn mededeelingen en zijn correspondentie bilinguistisch zou wezen; te weten Fransch en Engelsch.

Behalve de reeds opgesomde deelnemers, was van Australië en Nieuw-Zeeland bericht ingekomen, dat deze landen verhinderd waren, deel te nemen aan de conferentie, doch zich niettemin bereid verklaarden, eventueel hunne medewerking te verleenen aan het Bureau.

De Portugeesche koloniën in het Oosten waren eveneens uitgenoodigd, doch hadden geen vertegenwoordiger gezonden.

De eerste dagen van de Conferentie werden besteed aan beraadslagingen over hetgeen naar het Bureau gezonden zou worden vanuit de aangesloten landen, in welken vorm en op welke wijze en verder: Wat dit Bureau, op dezelfde wijze regelmatig zou verstrekken aan de aangesloten landen. Bij deze besprekingen bleek, dat eene zeer snelle berichtgeving over het vóórkomen van besmettelijke ziekten in de havensteden vooral, zeer noodzakelijk was en dat dus een druk gebruik van de telegraaf zou moeten worden gemaakt, wat aan de voor dit Bureau beschikbare fondsen een te zwaren druk zou opleggen.

De Voorzitter opperde toen het denkbeeld, of het niet mogelijk zou zijn, om het wekelijksch telegram, welk men besloten had te zenden naar de aangesloten landen, te broadcasten door een van de draadlooze zendstations. Het bleek, hoe daarvoor alleen Saigon en Malabar in aanmerking kwamen.

Zoowel de vertegenwoordiger van Indo-China, als Dr. Van Lonkhuyzen namen op zich om hun Regeeringen te telegrapheeren.

Ik heb mij daarvoor gewend, zei Dr. van Lonkhuyzen, tot den chef P. T. T. te Bandoeng en kreeg den volgenden dag reeds bericht, dat het station Malabar daarvoor beschikbaar was en dat onder nadere goedkeuring van Z. E. den Gouverneur-Generaal, de kosten per woord één goudfranc niet te boven zouden gaan. Ik heb daarna nogmaals getelegrapheerd, om de goedkeuring van Z. E. den Gouverneur-Generaal te vragen, waarop eveneens zeer spoedig een bevestigend antwoord kwam.

Waar de afgevaardigde van Saigon eerst tegen het einde van de Conferentie een antwoord van zijne Regeering kreeg en dit antwoord bovendien nog onvolledig was, mag zeker wel een woord van hulde gebracht worden aan de voortvarendheid van den heer Wigman. Door deze toezegging toch is de mogelijkheid tot een voorloopig voortbestaan van dit bureau, zonder hulp van buiten, verzekerd.

Op deze vergadering werd wijders door den vertegenwoordiger van Britsch-Indië, overgelegd: een buitengewoon doeltreffend code voor overseining van alle epidemiologische gegevens van Britsch-Indië naar het Departement van Gezondheid in Engeland. Op voorbeeld van dit code zou de aangewezen directeur van het Bureau, de bekende Dr. Gilbert Brooke uit Singapore, een code samenstellen voor alle landen van de Far East.

Dr. van Lonkhuyzen heeft nog eene poging gedaan, om te verkrijgen, dat de sleutel op bedoeld code óók zou worden verstrekt aan de draadloos-telegraphische persstations in de aangesloten landen, doch de Conferentie meende, daar voorshands nog niet toe te moeten overgaan, met het oog op de mogelijkheid, dat de ontsleutelde medische

gegevens, in handen van leeken, zonder correctie, aanleiding zouden kunnen geven tot de grootste verwarring.

Daarna werd van gedachten gewisseld over de moeilijke kwestie van de verhouding van dit Bureau en de contrôle daarop tot en vanwege den Volkenbond en de landen, op deze Conferentie vertegenwoordigd.

Noodig werd geoordeeld dat het bureau open zou zijn voor epidemiologische studies, ook voor bestudeering van de organisatie van dit Bureau en wel voor ieder van de Gezondheidsdiensten der verschillende landen, de vertegenwoordigers waarvan door hunne Regeeringen kunnen worden aangewezen.

Van meer belang achtte men de instelling van eenen Raad, bestaande uit vertegenwoordigers van eenige staten in het Verre Oosten, welke Raad van advies zou dienen aan den Volkenbond over zaken, het Bureau betreffende en over alle andere aangelegenheden, waarover de Volkenbond een advies wenschelijk zou oordeelen. Door den voorzitter werd reeds een suggestie gemaakt, welke landen daarin permanent vertegenwoordigd zouden zijn. Het was een achttal, waaronder ook Nederlandsch-Indië genoemd werd. Aangezien de vertegenwoordigers van de niet-genoemde landen bezwaar hadden, om voor dit voorstel, waarin de landen met name genoemd waren, te stemmen, werd besloten, dit punt over te laten aan den Volkenbond, onder erkenning, dat ook deze Raad een zuiver internationaal karakter in zijne samenstelling zou moeten vertoonen.

Ten slotte werd in behandeling genomen het Budget van het Bureau, waarbij de moeilijkheden voor de toekomst, wanneer het geld van de Rockefeller Foundation verbruikt zou zijn, nader onder de oogen werden gezien.

Gedurende de Conferentie werd, op verzoek van den voorzitter, nog eene in-officieele bespreking gehouden over de herziening van de Parijsche Conventie, waarbij de vertegenwoordigers gelegenheid hadden, hunne persoonlijke inzichten terzake weer te geven.

Tijdens het Congres hield de vertegenwoordiger der Philippijnen, Dr. H. F. Smith, nog eene demonstratie over het ontratten en het ontdoen van ongedierte van schepen, door middel van cyaangas, volgens eene verbeterde methode, welke minder gevaar oplevert voor de menschen, die ermee moeten omgaan en voor de opvarenden der schepen, dan de oude methode.

Het hoofdprincipe hiervan is dat het cyaangas gemengd is met een traangas, in eene verhouding zoodanig, dat het reeds moeilijk is, het traangas te doorstaan, wanneer het percentage cyaangas nog vrijwel onschadelijk is. Het grootste voordeel boven gewoon uitzwavelen is: 1e. dat het zooveel effectiever werkt; 2e. dat het zooveel minder tijd in beslag neemt, waardoor der scheepvaart zooveel minder belemmering in den weg gelegd worden.

Deze methode wordt algemeen toegepast in Amerika en Manilla.

Onze Nederlandsche schepen van de stoomvaartmaatschappijen Nederland en Rotterdamsche Lloyd worden in Holland thans ook met cyaangas behandeld, volgens een eenigszins ander procédé (echter op dezelfde principes berustend) cyclon-B genoemd en volgens den demonstrator, surgeon-general Smith, nog beter zijnde, dan het Amerikaansche. Cyclon-B is een Duitsch praeparaat.

Ook in Nederlandsch-Indië zal een proef met beide procédé's genomen worden.

Buiten het eigenlijke onderwerp om, werden nog velerlei besprekingen, internationale samenwerking op medisch terrein betreffende, gehouden.

Verder werd nog een bezoek gebracht aan het mooie quarantainestation op St. John's Island.

* * *

Lepra-bestrijding in N.-I. Op 13 Febr. gaf de *Java-Bode* eenige mededeelingen over de momenteel aan het Hoofdbureau van den B. G. D. in voorbereiding zijnde lepra-ordonnantie, en wel naar aanleiding van de ervaringen opgedaan door het Hoofd van de afdeeling Ziekenhuiswezen op zijn jongste reis door de Buitengewesten. In het kort kwam het bericht hierop neer, dat men thans hoopt, na de verplichte isoleering in een ordonnantie te hebben vastgelegd, in die deelen van den Archipel, waar de isolatie de minste moeilijkheden met zich brengt, over te gaan tot een strenge isolatie dezer patiënten, waardoor men de uitbreiding van de ziekte hoopt tegen te kunnen gaan. De indruk werd verkregen bij de bovengenoemde reis, dat de lepra zich belangrijk uitbreidt, hoewel er nog geen epidemie bestaat. Wij kunnen thans nog mededeelen, schrijft de *J.-B.* van 19 Febr., dat, naar de jongste berekening, die geacht wordt de waarheid zéér nabij te komen, het aantal ongelukkigen in onzen Archipel, dat aan deze vreeselijke ziekte lijdt, ongeveer 50,000 bedraagt.

Blijkens het feit dat deze nieuwe ordonnantie een *plaatselijke* isolatie beoogt, en dan nog in die deelen van den Archipel, die daartoe geschikt zijn te achten, staat men hier te lande nog steeds op een mild standpunt ten opzichte van de lijders. Nederlandsch-Indië blijft daardoor onder de zéér weinige landen (misschien is het wel het eenige) dat de ongelukkigen niet deporteert naar een ver-afgelegen eiland, en daardoor blijft nalaten een van die tragische lepra-gemeenschappen te stichten, waar de familiebanden der zieken practisch verbroken zijn, en waar de dood in volslagen isolement het onverbiddelijk perspectief is voor elk hunner.

Wij willen nog eens wijzen op den humanen gedachtengang waarop dit ontwerp gebaseerd is, omdat er ongetwijfeld zullen zijn, die zich

geroepen gevoelen om in naam der gemeenschap te protesteeren tegen dit bestier. En dan doet zich onmiddellijk de vraag voor, of het offer, dat de humaniteit hier brengen wil, te duur betaald is met de gevaren die er uit voortkomen voor de samenleving.

Nu is het een feit dat deze gevaren vaak worden overschat, en dat daarbij het hooge cijfer (ruim ééntiende procent der bevolking) der besmetten een dankbaar argument is voor hen, die in volstrekte, liefst vèrweg gecentraliseerde isolatie het eenig beschermingsmiddel blijven zien.

De nieuwe ordonnantie zal echter een aantal preventieve waarborgen bevatten, die men niet uit het oog mag verliezen. Ten eerste dan de gedwongen concentratie van lepra-lijders, in een geïsoleerde gemeenschap, zooals men die reeds met succes hier en daar in den Archipel heeft toegepast.

Daarvan is een mooi voorbeeld 't geen bereikt is in de Batak-landen. De lepra-lijders wonen daar te zamen in een vriendelijk-uitziend complex van woningen, omgeven door een eenvoudige heg, waarvan de communicatie-poort met de buitenwereld niet bewaakt wordt. Er is echter een streng verbod om het kamp te verlaten, waaraan men gaarne gehoor geeft. Bij den ingang treft men een ruime pendoppo aan, die in de lengte-richting door vlechtwerk met ruime mazen in twee afdeelingen gesplitst is. De eene helft is bestemd voor de leprozen, de andere voor hun bezoekers.

Op de grens ligt een toko, die naar beide zijden verkoopt; en nu is het een feit dat zich rondom die toko een zeker genoeglijk verkeer van beide zijden concentreert, dat den lijders het isolement volgens eigen getuigenis veel minder zwaar doet wegen. De inwendige huishouding is, zonder Europeesch medisch hulp-personeel, voortreffelijk geregeld. Valide leprozen mogen, onder toezicht van anderen, en tegen een geldelijke vergoeding, hunne invalide lotgenooten ter verpleging opnemen. Een dergelijk isolatie-systeem, dat ook elders, o.a. in de Minahassa beproefd wordt, geeft, met voldoende waarborgen, ten opzichte der gemeenschap, den lijder een bestaan, dat véél menschwaardiger is, dan de wanhopige isolatie, ergens op een eiland dat uren-stoomens is van den wal, en practisch afgesloten voor eenig verkeer met vroegere vrienden en met bloedverwanten.

Bovendien — hoewel de meeningen op dit punt nog verdeeld zijn — mag worden vastgesteld, dat zulk een deportatie-methode volstrekt niet overal zoo gunstige resultaten heeft gebracht als men er van verwacht had. Zoo is het een feit, dat bijvoorbeeld in de Philippijnen dit systeem teleurstelling heeft gebracht. Nadat, door de eerste „levée en masse" het cijfer natuurlijk aanzienlijk daalde, in het aantal leprozen, in de gemeenschap aangetroffen, wederom geleidelijk begonnen te stijgen tot op een volstrekt niet abnormaal geringe hoogte.

Het eenige wat men dus bereikt had was, dat men den lijder, in plaats van den afkeer zijner omgeving, de tragiek van een verkeer met louter lotgenooten had verschaft.

Is het nu zoo vreemd, dat men dat hier die menschen besparen wil? En zouden de heftige critici er niet beter aan doen om mede te werken tot een streven, dat de verschrikkingen wenscht te ontgaan, en daarbij toch beschikt over de middelen om een epidemie te voorkomen? Zij die waarlijk de gemeenschap willen dienen, zullen dat moeten toegeven.

Er blijven, bij deze nieuwe ordonnantie, mogelijkheden open dat lepra-lijders niet uit de gemeenschap worden getrokken, maar, onder strenge medische contrôle, in het milieu hunner vrienden en bloedverwanten kunnen blijven verkeeren. Die gevallen moeten omgeven worden door gestrenge waarborgen; zoo moeten zekere beroepen, zooals die van bakker, waschman, melkboer, voor hen worden gesloten.

Met deze en andere bepalingen moet het mogelijk zijn om hier te lande een systeem te handhaven, dat in tegenstelling met elders — waar de centrale isolatie immers tòch niet de verwachte resultaten bracht — op humane wijze het levensgeluk van twee groepen, kinderen van één God, vereenigt.

Maar daartoe is dan tevens noodig een beroep op de gemeenschap, op de ontwikkelde Inlanders en Europeanen in de eerste plaats, tot medewerking, in den vorm van het signaleeren van hen bekende ziektegevallen en de onvoorwaardelijke onderwerping aan overheidscontrôle.

Zoo zou de afscheiding van besmetten en gezonden, gelegd kunnen worden, zonder ruwe verstoring van levensgeluk en betrekkingen.

Zoo zou, door samenwerking, in dit land althans een schoone humanitaire daad verricht kunnen worden, die elders verzuimd werd.

Een menschelijker geleidebrief dan dit beroep zouden wij de ontwerp-ordonnantie, wanneer zij straks der samenleving in overweging gegeven wordt, niet kunnen medegeven ter aanbeveling.

Hier ligt de kans tot een collectief gebaar van waarachtige naastenliefde. Zoo besluit de *J.-B.* zijn besprekingen van het milde systeem.

Het meest menschlievende stelsel zal dat zijn, hetwelk de mogelijkheid der voortplanting of overbrenging tot de engste kansen terug brengt. Ook bij de vraag van het levensgeluk der ongelukkigen blijve men indachtig, dat het levensgeluk grooter ware geweest indien zij tegen de kwaal beschermd hadden kunnen worden. Zoo ooit ergens, dan geldt hier: aux grands maux, les grands remèdes. Is de nieuwe ordonnantie op dit beginsel gegrond? 50.000 lijders, en de lepra breidt zich nog uit. Grands remèdes, daarom vraagt de gemeenschap; is de ordonnantie inderdaad daarop gericht, dan trede zij spoedig in werking!

* * *

Nederland en Indonesië. Op 27 en 28 Maart hield het Algemeen Nederlandsch Verbond zijn stamdag te 's Hage. Bij deze gelegenheid hield de heer Rn. Ms. Noto Soeroto een rede, die ook opgenomen is in het door hem geredigeerd maandschrift Oedaya, en mede in brochure-vorm in den handel is gebracht.

Wij hopen, met de volgende aanhalingen uit de voordracht, strekking en vorm naar waarde tot hun recht te doen komen of de lust te hebben gewekt om de brochure zelf te lezen.

De heer Noto Soeroto ving aldus aan.

,,Hoewel ik mij de uitnoodiging van uw Verbond om in uw midden eenige gedachten uit te spreken tot een eer moet aanrekenen, vervult deze mij niettemin, nadat ik eenmaal de toezegging heb gedaan, met grooten angst. Ditmaal toch zal ik mij moeten begeven op een terrein, waarin ik mij niet geheel en al thuis gevoel. Ik bedoel het terrein der politiek, dat voor mij, althans naar mijn gevoel, niets anders dan voetangels en klemmen verbergt. En toch lijkt het mij ondoenlijk over Nederland en Indonesië te spreken zonder in de nabijheid te komen van Scylla en Charybdis.''

Na over zijne positie als eenige Indonesiër in dezen kring te hebben gesproken, kwam hij terug op de politiek.

,,Politiek heeft twee aspecten: een strijdend en een verzoenend beginsel; in den eersten aard is haar uitwerking scheidend en ontbindend, in den tweeden bindend en opbouwend. In de behartiging van de belangen van de eene groep ten koste en ten nadeele soms van de andere groep, zij het getemperd door zedelijke normen, uit zich de politiek in haar strijdend en ontbindend karakter. Gegeven de agressieve geaardheid der Westersche volkeren, is het dan ook geen wonder, dat nergens ter wereld de partij-politiek en de politiek in haar militant karakter zóó tot ontwikkeling is gekomen dan juist in het Westen.

Maar het welzijn van iedere menschengroep kan gediend worden op een wijze, welke in overeenstemming is met het welzijn van de geheele menschheid, en dàn heeft politiek een hoogere roeping te vervullen, dàn verkrijgt zij een edeler aanzien en dàn kan ook ,,strijd om het bestaan'' opgevat worden in den zin van samenwerking, van beroep op de hoogere mogelijkheden in den mensch, zooals opofferingsgezindheid, zelfbeheersching en zelfbeperking in zijn begeerten, teneinde gezamenlijk te komen tot de overwinning van de moeilijkheden des levens.

De aard der Indonesische volken is over het algemeen niet agressief en wanneer dus in Indonesië in politicis de partij-geest, de onverzoenlijkheid, de hartstocht voor den strijd als deugden worden aangeprezen, dan blijken deze landgenooten en hun Westersche vrienden den aard en dus de roeping van hun ras-persoonlijkheid niet begrepen

te hebben. Wanneer wij aan het opkweeken van een grof, dus slecht namaaksel van Westersche eigenschappen de voorkeur geven boven de bewuste aanvaarding van een bestemming, welke ons door God is opgelegd, dan erkennen wij daarmede de superioriteit van die Westersche ras-eigenschappen, welke wij ons nooit en te nimmer geheel eigen kunnen maken, omdat zij producten zijn van klimaat en bijzondere levensomstandigheden; in dit geval is het na-apen en tegelijk het veroordeelen van wat men wil na-apen een gevolg van een zeer leelijke eigenschap n.l. de nijd der bezitloozen.

Daarom heb ik mij steeds vrij gehouden van allen invloed van welke politieke partij dan ook. De import-denkbeelden van klasse-strijd en afbraak van een bestaande maatschappij kunnen in het bijzonder mijn sympathie niet verwerven, omdat deze denkbeelden, doorgedrongen tot de critieklooze groote lagen van de Indonesische volken, zullen leiden tot klasse-haat en klasse-wangunst en tot den geesel van een amok-makende vernielzucht. Het is mij niet mogelijk de politieke verhouding Nederland-Indonesië anders te zien dan door de oogen van een Indonesiër, al moge de bril, waardoor deze oogen zien een andere kleur hebben dan die, door welke vele mijner landgenooten kijken. Maar het is mogelijk, dat lang gekoesterde idealen mijn denken telkens weer naar een bepaalde richting sturen.

Ik zou wenschen, dat alle practische en nuchtere Nederlanders een weinig idealisme koesterden en dat alle idealistische Indonesiërs meer zin hadden voor de werkelijkheid en voor zelf-critiek. Hoe zou dan naar mijn ziening het beeld zijn van de verhouding Nederland-Indonesië?

Het zou eerst de omtrekken vertoonen van een Groot-Nederlandsch Rijk: te eener het moederland, te ander de koloniën, in het bijzonder Indonesië, te zamen beheerscht door een ideëel-koloniale staatkunde, een staatkunde, waarvan de groote lijnen bepaald worden door een idee, wijd en onbaatzuchtig genoeg om ook ruimte te laten voor de belangen en redelijke aspiraties der Indonesische volken. In het eerste tijdperk moet de wil om bij elkander te blijven aan beide zijden sterk zijn, de veiligstelling tegen buitenlandsche agressie en binnenlandsche wanorde zóó zeker, dat aan de volken van Indonesië gelegenheid wordt gegeven de nationale tendenzen van ieder der bedoelde volken, thans veelal nog zoo zwak, tot gezonde ontwikkeling te brengen. Intusschen valt het niet te ontkennen, dat naast het streven naar nationale eenheden er een neiging bestaat, althans bij de hooger ontwikkelde volken, naar de vorming van een eenheid, naar een bewuste saamhoorigheid zoo men wil, over de nationaliteiten heen. In het volgende stadium volvoert zich het ontwikkelings-proces van die Indonesische eenheid met als onafwijsbare voorwaarde de basis van economische kracht. Ten slotte, in de toekomst, zal het beeld van het Groot-Nederlandsche Rijk zich scherp afteekenen in de gedaante van een Statenbond."

In deze combinatie past het ideaal van een Indonesische eenheid.

Wanneer in dit Groot-Nederlandsch gedachte Rijk twee of meer volken leven met eigen zelfstandigheid, en niettemin naar buiten een eenheid vormend van hoogeren rang, m.a.w. bezield door dezelfde idealen ten opzichte van de menschheid, dan beteekent dit het schoone einde eener koloniale politiek.

Zoo Nederland in dit stadium in het Groot-Nederlandsche Rijk niet meer uitsluitend de gezaghebbende is, economisch misschien nog evenveel als thans maar politiek minder te decreteeren heeft, voor de rechtbank der nationale politiek zal de advocaat der humanitaire politiek ongetwijfeld in zijn voordeel pleiten.

Het wordt echter tijd, dat ik mijn abstractie, welke een utopie doch evengoed een richtsnoer kan blijken, laat voor wat zij is en dat ik thans terugkeer tot de werkelijkheid.

Ik behoef niet in den breede te betoogen, hoe ver de werkelijkheid van mijn ideaal af staat.

Schr. omschrijft dan zijn positie ten opzichte van zijn landgenootenvoorvechters, en stelt zich zóó tegenover hen, die hem veroordeelen:

„De algemeene geestesgesteldheid mijner langenooten wordt op dit oogenblik gekenmerkt door verbittering en door beslist anti-Nederlandsche gezindheid. Destructieve en opstandige denkbeelden hebben bij het meerendeel der ontwikkelde landgenooten postgevat. Niet wortelende in den bodem van de eigen cultuur hebben vooral de z.g. intellectueele jongeren de uiterlijke vormen van de vreemde beschaving als criterium van aardsche zaligheid aangezien. Zij zijn machtsbegeerigen geworden, maar geven zich geen rekenschap, dat de macht der Westerlingen gegrondvest is, behalve op hun wetenschap en hun techniek, ook op hun economischen zin en op hun kracht van organisatie.

Persoonlijk beschouw ik in dit tijdsgewricht van onze nationale ontwikkeling politieke macht niet als het summum bonum. Als ik mij echter een deel voel van mijn volk, dan moet ik ook politiek denken, maar dan is voor mij de vraag: hoe kan men leiding geven in den strijd tot verdediging van belangen — en ten opzichte van de massa van het volk zijn die belangen meest van stoffelijken aard — als er nagenoeg niets te verdedigen valt?

Dan volgt een uitvoerig duel met zijn aanvallers in *Indonesia Merdeka*, dat den Schr. tot deze terechtwijzing voert:

Laten de Indonesiërs in Nederland aanraking zoeken met de besten van het land, opdat hun oogen open gaan voor het goede en edele in beschaving en volk dezer lage landen. Anders maken zij zich schuldig aan hetzelfde, wat zij den Nederlanders in Indonesië verwijten, n.l. dat deze hooghartig zich afzijdig houden zelfs van de besten uit de inheemsche maatschappij. Het spreekt van zelf, dat mijn landgenooten bij hun zoeken op ongure elementen zullen stuiten, doch laat ons niet

versagen. Ook die landgenooten wil ik slechts een ,,matigt u'' toeroepen, die naar aanleiding van mijn voet bij stuk houden op mijn ingenomen standpunt het volgende schrijven:

,,Hoe graag zouden ook wij broederstrijd willen vermijden; de loop der wereldgeschiedenis bewijst, dat het niet mogelijk zal zijn. Het schijnt de tragiek van onderdrukte volkeren te zijn, dat eerst broederbloed moet vloeien voor de verwerving der vrijheid. Op de zee van bloed en tranen zal ons scheepje moeten zeilen, dat de wil tot vrijheid tot kompas heeft.'' *(Indonesia Merdeka)*.

Op zulk een zinloos pathos kan ik alleen maar antwoorden: indien gij louter om de eerzucht voor vrijheidshelden te spelen, in uw beeldspraak voor Argonauten, een zee van bloed en tranen voor uw eigen volk wenscht, dan moet ge de kwalificatie van een dergelijken wensch aan uw eigen geweten overlaten. Uw bloedige interpretatie van het ,,Dood een ieder, die de wereld hindert'' van het Ramayana, profaneert den adel van het Oud-Indische gedicht en is alleen maar een bewijs te meer van uw critiekloozen geest. De drang naar de politieke vrijheid is voor een groot deel mijner ontwikkelde landgenooten een obsessie geworden, die den blik vertroebelt en hen belet in te zien, dat zelfs in een vrij volk slechts een klein deel van dat volk in ware vrijheid leeft en dat het grootste deel zucht in geestelijke en stoffelijke slavernij. De ware vrijheid is voor mij de vrijheid der persoonlijkheid, die zich nòch door verguizing nòch door miskenning nòch door vereenzaming laat weerhouden om te spreken en te handelen naar de inspraak van haar zuiver geweten. Tot elken prijs de vrijheid willen veroveren staat voor mij, zooals de zaken thans staan, gelijk met de bloote vuist tegen ijzer te slaan, met in den storm uit de boot te springen om, na met bovenmenschelijke krachtsinspanning aan den oever te zijn aangeland, moedwillig zich te storten in de ravijn. Aan een zelfmoordenaar kan men tot op zekere hoogte persoonlijken moed niet ontzeggen, doch ik weiger te gelooven, dat de mensch, die terwille van de glorie van het heldendom zijn medemenschen jaagt naar den zekeren ondergang, dit doet uit liefde voor die medemenschen.

Ik ben mij wel bewust, dat mijn gematigdheid door het overgroote deel mijner ontwikkelde landgenooten niet gedeeld wordt. De schrijver in een Hollandsch blad, die zegt, dat de Oedayisten — dat zijn de overtuigde aanhangers van de evolutie; de schrijver heeft het woord gevormd naar den naam van mijn tijdschrift *Oedaya* — verre in de meerderheid zijn, heeft zich zonder twijfel vergist, althans voorzoover die gematigde en verzoenende geest in woord of geschrift tot uiting is gekomen.

Het heeft in dit verband geen doel thans naar de oorzaken van den revolutionnairen geest van mijn landgenooten te speuren. Maar het is ook misdadige onverschilligheid de oogen te sluiten voor de doordrin-

ging van destructieve denkbeelden van semi-Aziatischen oorsprong, welke een vruchtbaren bodem vinden in een economisch zwak volk, dat bij afbraak van de bestaande maatschappij schijnbaar alles te winnen en niets te verliezen heeft. Men kan er zich niet van af maken door te zeggen, dat het slechts ,,onverantwoordelijk geschrijf'' en ,,kwajongenswerk'' is. Het ontbreken van eenige rem, veroorzaakt door de lange verwaarloozing van moreele educatie, en als gevolg daarvan de afwezigheid van een groot aantal critisch-denkende leiders, het doorsiepelen van deze ontwrichtende denkbeelden tot de groote massa, deze vormen het gevaar, dat paard met wagen blindelings naar de vernietiging holt. Er zijn op dit oogenblik noodig een koel hoofd en een vaste hand, maar ook een groot en liefdevol hart en bovenal een hoog idealisme.

De heer Noto Soeroto besloot zijn rede met een beroep op het idealisme der Nederlanders, wier beschaving een hooge roeping te vervullen heeft in den opgang van Indonesië, en hij denkt daarbij een niet onbelangrijke rol toe aan onze schoone Nederlandsche taal.

* * *

De Jong-Islamieten Bond. De Ind. Tel. van 18 Febr. gaf een mededeeling en beschouwing, waaruit 't volgende is overgenomen:

Het vergaat velen Inlandschen vereenigingen en bonden hetzelfde als tal van nieuwe Maleische dagbladen en periodieken: ze verrijzen als paddestoelen uit den grond, doch zijn bij voorbaat gedoemd haast even snel te verdwijnen als ze gekomen zijn.

De meeste van dergelijke krantjes en vereenigingen worden opgericht of beter gezegd op touw gezet door streberische, uit 't evenwicht gezakte ,,intellectueele'' Inlanders, die, speculeerend op de domme, nagenoeg allen critischen zin missende, analphabetische massa, zich op die manier op den voorgrond willen dringen en aan een ietwat goedkoope reputatie trachten te komen.

We gelooven echter, dat zulks niet het geval zal zijn met den dezer dagen te Djokja opgerichten ,,Jong-Islamieten Bond.'' Ofschoon mas Saim, de gewezen voorzitter van ,,Jong Java'' de eigenlijke oprichter van den nieuwen bond is, moet als de geestelijke vader ervan hadji Salim worden beschouwd. En we weten uit betrouwbare bron, dat deze ontegenzeggelijk eminente figuur in de Inlandsche beweging alles zal doen wat in zijn vermogen ligt om in woord en geschrift den ,,Jong Islamieten Bond'' te steunen en er propaganda voor te maken.

Het doel van den nieuwen bond is het streven naar een Indonesisch nationalisme, met als grondslag den Islam. Voorts het aankweeken van de kennis van den Islam en sympathie voor den Islam en zijn belijders. De Islam is dus het bindmiddel, de gemeenschappelijke grondslag, waarop de heterogene bevolkingsgroepen, die veelal slechts

met elkaar gemeen hebben, dat ze één godsdienst belijden, tot elkaar moeten worden gebracht.

Er is echter nog een doeleinde dat deze Indonesische jeugdbond beoogt n.l., ,,zijn leden voor te bereiden voor de taak van leiders van hun volk op alle gebieden, waartoe een betere opleiding hen in staat zal stellen.'' De voormannen der nationaal-Islamietische beweging beginnen dus in te zien en erkennen het openlijk, dat geen beweging behoorlijk kan gedijen en in het juiste spoor gehouden worden, tenzij deze bestuurd wordt door leiders, die daartoe de vereischte ontwikkeling en bekwaamheid bezitten.

De propaganda voor den ,,Jong-Islamieten Bond'' schijnt in elk geval flink aangepakt te worden. Zoo werd onder leiding van mas Saim ten huize van Dr. Sakir te Kramat, Weltevreden, een ledenbijeenkomst gehouden ter bevestiging der toegetreden leden, wier aantal thans voor de afdeeling van den bond te Batavia, naar ons werd medegedeeld, ruim 200 bedraagt. Onder deze leden bevinden zich Ternatanen, Menadoneezen, Atjehers, naast Javanen, Soendaneezen en Maleiers.

Er blijkt onder de jonge intellectueele Inlanders, aan wie de eisch gesteld wordt, dat zij de Nederlandsche taal beheerschen, wel voldoende animo te zijn om zich bij den ,,Jong-Islamieten Bond'' aan te sluiten. Dit is trouwens verklaarbaar, daar den leden de vrijheid wordt gelaten om zich eveneens bij politieke vereenigingen van verschillende kleur aan te sluiten.

De ,,Jong-Islamieten Bond'' zelf — aldus werd van de zijde van een der voormannen verklaard — zal zich zooveel mogelijk buiten het terrein der politiek houden.

Er is dan ook, volgens den Schr. in *De Ind. Tel.*, voorshands geen reden om deze nieuwe Jong Indonesische Vereeniging met wantrouwen gade te slaan. De zuiver Islamietische grondslag, waarop de Bond zich plaatst, zal zijn leden wel behoeden van baldadigheden en tegen het wettig gezag gerichte uitspattingen, welke thans bij de Sarekat Rajat en P. K. I. schering en inslag zijn.

* * *

Valt de vakbeweging in Indië uiteen? De persdienst van het Internationaal Vakverbond deelde medio Februari het volgende mee:

De vakbeweging in Ned. Oost-Indië valt in twee belangrijke deelen uiteen, in Indië gewoonlijk genoemd: de Inlandsche en de Europeesche vakbeweging. Dit feit spruit voort uit de maatschappelijke positie door het Inlandsch en het Europeesch element ingenomen.

Het eigenlijke handwerk wordt overwegend gedaan door den inlander en door die elementen uit de Indo-Europeesche samenleving, die, maatschappelijk gesproken, aan den inlandschen werkman kunnen

worden gelijk gesteld. Het Europeesche en Indo-Europeesche gedeelte der werknemers is overwegend hoofdarbeider, administratief-, instrueerend- of controleerend leider van den arbeid. Hieruit volgt al direct de verklaring van het verschil in mentaliteit der betrokken groepen, waarbij nog komt de rasgemeenschap der laatste met den kapitalist en overheerscher.

In den strijd van den inlandschen arbeid tegen het in het grootbedrijf overwegend Europeesch kapitaal heeft de Europeesche geëmployeerde de neiging, onvoorwaardelijk de partij te kiezen van den werkgever.

Zelfs bij de simpelste kwestie van ,,erkenning'' der inlandsche vakorganisatie door den werkgever kost het den leiders der Europeesche bonden moeite hun leden er van te doordringen, dat de strijd voor de erkenning van den inlandschen vakbond is een strijd ook van en voor de Europeesche organisatie.

Het sectarisme dat in het moederland, Nederland, zoo welig tiert, vond den terugslag in zijn kolonie. De thans bestaande vakbeweging in Ned. O.-Indië vertoont een beeld van veel verscheidenheid en verwarring. In 1924 bestonden 112 vakvereenigingen, met een gezamenlijk ledental van pl.m. 58,000; hiervan waren 59 organisaties met pl.m. 48,000 leden bij één der bestaande z.g. vakcentralen aangesloten. De overige 53 staan geheel op zichzelf. Er zijn 4 vakcentralen: Verbond van Vereenigingen van Landsdienaren met 21 organisaties en pl.m. 10,500 leden; de Federatie van Europeesche werknemers met 8 organisaties en 4100 leden; de Centrale van Vereenigingen van Hoogere Ambtenaren met 11 organisaties en pl.m. 700 leden; Persatoean Vakbonden Hindia (Verbond van Indische Vakvereenigingen) met 19 vereenigingen en pl.m. 33,000 leden. De eerstgenoemde 3 centralen nemen alleen organisaties van hoofdarbeiders op, terwijl de laatste voornamelijk uit inlandsche arbeiders bestaat.

De afdeeling Soerabaja van den Spoorbond heeft bij haar hoofdbestuur een voorstel ingediend, dat als een eerste stap bedoeld is, om aan den bestaanden chaos een einde te maken door de oprichting eener algemeene vakcentrale, waarin de bovengenoemde centrale organisaties gaandeweg moeten worden opgenomen. De nieuwe vakcentrale zou moeten werken op een nader vast te stellen beginselprogram. Het hoofdbestuur van den Spoorbond heeft het voorstel overgenomen en zal het op de a.s. bondsvergadering doen bespreken, waarna het verder kan worden uitgewerkt.

* * *

De Sarekat Rajat en Perkoempoelan Komunis Indonesia. Verbond tot exploitatie van de ontevredenheid onder het volk. Aan een artikel in *De Indische Loods* No. 5, van dit jaar, is 't volgende ontleend:

De jongste gebeurtenissen in de Preanger en in Madioen en de reactie gevolgd op het onverantwoordelijk drijven van den Sarekat Rajat en de Perkoempoelan Komunis Indonesia, hebben ons doen zien, dat beide vereenigingen, welke op het congres te Djokja een hecht verbond hebben gesloten, niets anders ten doel hebben dan een georganiseerde, systematische exploitatie van de huidige ontevredenheid onder het volk ten gevolge van de na-oorlogsche toestanden. Het is nu eenmaal gewoonte geworden, de leden dier beide vereenigingen „communisten" te noemen. Behalve den naam, hebben zij niets anders gemeen met de Europeesche communisten dan dat hun werk voornamelijk bestaat in de afbraak van het bestaande en totale negatie van den toekomstigen opbouw na de afbraak.

De taak van den Sarekat Islam als tribune van het volk om op zijn wijze de grieven kenbaar te maken, werd langzamerhand door de P. K. I. en later ook door den Sarekat Rajat, welke zich vormde uit de communistische leden van den S. I., overgenomen al naar mate de S. I. meer den Islam op den voorgrond stelt. De afscheiding werd volkomen, de kloof werd dusdanig uitgegraven, dat een samengaan thans onmogelijk is. Beide maken zij front tegen het Kapitaal en de Overheersching, alleen stellen de S. R. en de P. K. I. de internationalistische broederschap op den voorgrond, terwijl de S. I. krachtiger naar een nationalistische broederschap op Islamietischen grondslag streeft.

De groote aanhang, welken de communisten verkregen, nadat de S. I. in '19 door de Afd. B. zaak een geduchten slag heeft gekregen en slechts langzaam daarvan herstelt, en de veranderde politiek, door den godsdienst op het eerste werkplan te plaatsen, valt voornamelijk te zoeken in de omstandigheid, dat — en dit houden wij tegenover al degenen, die op welke wijze ook het trachten tegen te spreken, vol — na de oorlogsjaren de economische toestand vanaf 1919 onder de Inlandsche bevolking sterker achteruit is gegaan. De verminderde koopkracht der bevolking, de toenemende werkloosheid, het hier en daar opkomend tekort aan voedingsmiddelen, de verhoogde levensstandaard, dat zijn alle feiten, welke wij bij de beschouwing van de opleving van het communisme hier niet mogen voorbij zien, feiten welke een gevoel van ontevredenheid onder de bevolking opwekken, waardoor zij meer vatbaar wordt voor opruiing tot heillooze daden, dan voor rede en godsdienstzin.

Juist dat gevoel van ontevredenheid is een der krachtigste middelen om de S. R. en P. K. I. te doen bloeien. Voor de communistische leer zelf, voor zoover de leiders daarvan afweten, is de doorsnee-dessaman of arbeider nog niet vatbaar. Men hoeft slechts tusschen de toehoorders van een S. R. vergadering te zitten, om te kunnen afluisteren, dat wat hen in de communistische actie bekoort, dat is het

brani-zijn om de in hun oogen bestaande misstanden in de huidige samenleving, onder de publieke aandacht te brengen, de bestaande grieven, goed aangedikt, te behandelen en de schuld van al het leed op de schouders der overheid dan wel het kapitaal — dat is voor hun hetzelfde — te schuiven.

Een frappant voorbeeld terzake levert ons Bojolali, waar een opgewekte communistische actie werd waargenomen, doch waar ook na de komst van assistent-resident Danekes, die met energie het onderzoek naar de grieven der bevolking aanvatte, die actie doodliep en de invloed der S. R. en P. K. I. als mist voor de zon verdween.

Verder valt in dit verband nog te constateeren, dat vele Hadjis zich bij de communisten aansluiten, ofschoon zij weten dat communisten-leiders van den Islam niets moeten hebben. Het geval-Hadji Soedjài van Lembang, die bij politie en bestuur zijn roode kaart kwam afgeven, is slechts een staaltje uit vele.

Voorts heeft men ook niet uit het oog te verliezen, dat in de laatste jaren de fiscus heel veel van den kleinen man opeischt en dat de lasten de maximale draagkracht van den Inlander bereikt hebben, terwijl de verdeeling van die lasten, zoodanig is dat de tanie in verhouding meer te dragen krijgt, dan zijn landgenooten, die meer bemiddeld zijn en vaste inkomens hebben. Het niet-bestaan van een vermogensbelasting maakt vrijwel een betere verdeeling daarvan onmogelijk. Nog staan er nieuwe belastingen voor de deur. Wat in het Pekalongansche werd gedemonstreerd, namelijk dat honderden dessalieden gezamenlijk ter hoofdplaats zich komen beklagen over de zwaarte der Inlandsche verponding, is dat deze nieuwe heffing de ontevredenheid slechts nieuw voedsel en aan het communisme een vruchtbaren bodem biedt.

Zoolang de gronden bestaan voor ontevredenheid onder het volk, zoolang zal elke vereeniging ook, welke die ontevredenheid systematich weet te exploiteeren, vele leden trekken. De verschillen in economisch opzicht zijn hier te groot, en voor de Communistische beweging van te groot belang om ze over het hoofd te zien en om daarin niet een wijziging aan te brengen ter bestrijding van die verderfelijke leer. Ze geheel te overbruggen is ondoenlijk, wel kan men ze zoodanig verlichten, dat de kleine man, wien men eenige nuchterheid niet kan ontzeggen, met zijn lot verzoend kan raken.

De sociale factor is echter van meer ingewikkelden aard, en deze is van even groot belang bij het onderzoek naar de oorzaken, waarom de intellectueele groepen der Inlandsche bevolking zich meer en meer geneigd toonen tot de extremistische zijde der Inl. beweging, zoowel in Europa als hier. Een onderlinge waardeering van de beide groote groepen van Indië's ingezetenen zou hierin een merkbare verandering teweeg kunnen brengen. Meer nog dan de economische verschillen,

zijn de rasverschillen in deze landen de bron van de groote ontevredenheid onder het Inlandsche volk, terwijl maar al te dikwijls gevallen voorkomen, waarbij de uitvoerders der bevelen van hooger hand, òf door gebrek aan tact, òf door volijverigheid, voor ons van geringe waarde, voor den Inlander echter diep treffend, fouten begaan in hun optreden bij de uitoefening hunner bediening.

Zulks geeft te gereeder aanleiding om zich eerder bij de communisten te voegen dan bij de S. I., die hem slechts opwekt den Islam niet te verzaken en door den Islam de eenheid en macht te verkrijgen.

Zoo werken de omstandigheden mede om de S. R. en de P. K. I. hoe langer hoe meer terrein te doen winnen en wegens het gebrek aan onderwijsgelegenheid, door de oprichting van schooltjes, ook de jeugd in hun netten te vangen. De overwinningen op de Islam-reactie, de gevolgde politiek der Regeering, de slechts langzaam voortschrijdende verbetering van den algemeenen toestand, maakten hen overmoedig, te overmoedig zelfs, zoodat botsingen met de uitvoerders van het gezag niet konden uitblijven en ook botsingen met eigen rasgenooten, wien het gedoe der communisten tegenstaat. Zij achtten zich stevig genoeg geruggesteund door de massa, zoodat het agressief optreden tegen hen van de ,,Sarekat Hedjo'' of liever van de ,,Perkoempoelan Toeloeng Menoeloeng'' te Soemedang de S. R. als een koude douche op den rug is komen te vallen. Dit voorbeeld doet volgen en zoo ziet men in het Bandjaransche ook een anti-S. R. vereeniging verrijzen, de ,,Pamitran''. Dergelijke reactionnaire bewegingen hebben wij echter ook geconstateerd sinds het bestaan der S. I., zoodat, mocht thans de P. T. M., of S. H. en Pamitran, zich tegenover de exploitanten van de ontevredenheid van het volk stellend, naast de Regeering staan, in de toekomst die vereenigingen eveneens de ontevredenheid zouden kunnen benutten om meer kracht en macht te krijgen. Ook zou het kunnen gebeuren, dat deze vereenigingen na bereiking van hun doel, de vernietiging van de S. R. in die streken, weer haar eigen dood stierven, wegens gebrek aan pushing power en het verdwijnen van de oorzaak voor haar ontstaan.

Dit nu dient voorkomen te worden, en waar, naar gemeld wordt, deze genoemde vereenigingen nauw contact onderhouden met de bestuurs-ambtenaren, moeten deze de vereenigingen in de gewenschte banen weten te leiden, door directe dan wel indirecte bemoeienis.

In de Preanger zelf heeft men een vereeniging, welke zich ten doel stelt den economischen toestand der Inlandsche bevolking te verbeteren. Wij bedoelen de onder beschermheerschap van den Regent van Tasikmelaja bestaande vereeniging van batikkers, uitvloeisel van de in de laatste jaren in de batikindustrie ondervonden tegenslagen. Verder kunnen vereenigingen van prijajis en dessalieden, ter bevor-

dering van den landbouw en veeteelt, ter versterking van den economischen toestand der bevolking, als ,,Mardi Poerno'' te Magetan en ,,Sida Moekti'' te Pandeglang, veel er toe bijdragen de bevolking verre van de agitators te houden. Juist het contact met den tani, het medevoelen en begrijpen van de nooden en behoeften der onder hen gestelde bevolking, laat bij vele Inlandsche ambtenaren nog wat te wenschen over, al kunnen wij hieraan direct toevoegen, dat daarin in den laatsten tijd veel ten goede is veranderd. Een repressief optreden tegen een opkomende extremistische Inlandsche beweging zou beter vervangen kunnen worden door een preventief optreden, door het wegnemen van alles, wat de ontwikkeling van land en volk in den weg staat, en bevordering van de harmonische samenwerking onder alle groepen van Indië's ingezetenen ter bereiking van dat doel.

* * *

Tegen het Communisme. Het *Bat. Nbl.* van 11 Febr. bevatte dit bericht:

In de *Jav. Ct.* van gisteren is afgekondigd een koninklijk besluit, dat ten doel heeft verscherping van het toezicht op de vergaderingen van staatkundigen aard.

Het besluit blijkt met ongewonen spoed te zijn behandeld en zijn weg naar het staatsblad te hebben gevonden. De voordracht ging 20 December van den minister uit; den 13en Januari diende de Raad van State van advies; den 19en Januari zond de minister zijn nader rapport in; den 23en Januari teekende de Koningin het besluit. En den 8en Februari, dus twee weken later, teekende de Gouverneur-Generaal het besluit tot afkondiging.

Als men nu weet, dat de jongste mail uit Holland tot 11 Januari loopt, is duidelijk, dat deze aangelegenheid tusschen Plein en Buitenzorg telegrafisch is behandeld.

Wat het besluit zelf betreft: het bepaalt dat aan art. 9 van *Staatsblad* 1919 no. 27 (zooals het gewijzigd is bij *Staatblad* 1919 no. 562 en *Staatsblad* 1923 no. 452) een derde lid wordt toegevoegd, luidende:

> Bij verhindering van den bevoegden ambtenaar om den bijstand persoonlijk te verleenen, kan door hem eene bijzondere schriftelijke machtiging worden verstrekt om zich den toegang tot de betrokken vergadering te verschaffen.

Artikel 7*a* wordt gelezen:

> Op vergaderingen van staatkundigen aard hebben personen beneden den achttienjarigen leeftijd geen toegang.
>
> Hij die, hetzij de vergadering belegt, hetzij haar leidt, hetzij — ingeval zij van eene vereeniging uitgaat — voorzitter of lid is van het bestuur dier vereeniging treft doelmatige voorzieningen ter voorkoming van overtreding van de bepaling van het eerste lid.

Personen, in strijd met het eerste lid aanwezig, worden door de politie verwijderd, onverminderd hare bevoegdheid om overeenkomstig artikel 9 de geheele vergadering te doen uiteengaan.

Indien degene, tot wiens verwijdering de politie wil overgaan, beweert den achttienjarigen leeftijd te hebben bereikt, is hij gehouden dit ten genoege van de politie aan te toonen; blijft hij daarmede in gebreke, dan wordt zijne verwijdering doorgezet.

C. Aan artikel 10 wordt een tweede lid toegevoegd, luidende:

Met dezelfde straf wordt gestraft overtreding van artikel 7a tweede lid, indien een of meer personen beneden den achttienjarigen leeftijd tot de vergadering toegang gekregen hebben.

De Gouverneur-Generaal bepaalt het tijdstip waarop het besluit in werking treedt.

Als wij ons niet vergissen, is dat tijdstip gesteld op 1 Maart, schrijft het *Bat. Nbl.* Wij maken dat op uit een tweede ordonnantie, mede afgekondigd in de *Jav. Ct.* van gisteren, luidende:

Gelet enz.

Gezien artikel 32 van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië;

De Raad van Nederlandsch-Indië gehoord;

Is goedgevonden en verstaan:

Eerstelijk: enz.

Ten tweede: Te bepalen dat het in artikel 1 bedoeld Koninklijk besluit in werking treedt met ingang van 1 Maart 1925.

Dit besluit is van denzelfden datum en hetzelfde nummer als dat, waarbij de afkondiging van het Kon. besluit van 23 Januari is bevolen; verder dragen ze het staatsbladnummer 67 en 68. Wij hopen dus niet mis te raden als wij aannemen, dat ze direct verband met elkaar houden.

Maar wij kunnen niet nalaten er weer eens op te wijzen, dat het noodig noch gewenscht is van gouvernements besluiten, waarvan het publiek gecenseerd wordt, kennis te nemen, raadsels te maken welke men alleen te Buitenzorg zonder fout kan oplossen, zegt het *Bat. Nbl.*

* * *

Paleisconferentie. De Schr. van de Interrupties in *De Loc.*, gaf dd. 28 Februari de volgende boutade ten beste:

„Met dezen naam zijn, naar men weet, de zakelijke besprekingen van den Gouverneur-Generaal met de residenten ten Paleize te Rijswijk ten overstaan van de hooge regeeringsautoriteiten betiteld. De naam klinkt even zwierig als geheimzinnig en daardoor goed Oostersch. Van de geheimzinnigheid hadden wij echter gaarne wat minder.

De „communiqué's" toch, over deze conferentie den volke kond gegeven, zijn dit jaar wel bizonder ..... paleisachtig geweest. Ze waren van een marmeren ondoorgrondelijkheid. De ambtenaar der

Algemeen Secretarie, met de opstelling belast, heeft zich een plaats in den bureaucratenhemel verworven. Hij heeft met het instinct van den paleisdienaar op elk moment weten te zwijgen waar spreken belangwekkend zou zijn geweest.

Wij meenen ons dan ook niet te vergissen, indien wij neerschrijven — drukken wij ons genoegzaam paleisachtig uit? — dat ter jongste conferentie door den hoogen gastheer zelf aan alle aanwezigen een volstrekte geheimhouding is aanbevolen onder mededeeling dat alleen de Algemeene Secretarie de noodige inlichting naar buiten zou verstrekken. Hoe zij zich daarvan kweet, is uit de communiqué's gebleken.

In den omvang van nog geen driekwart kolom druks zijn de besprekingen over onderscheidene onderwerpen van politieke, sociale en oeconomische beteekenis saamgeperst in den vorm van zeer algemeene uitspraken, die belangrijk konden zijn wanneer niet de toelichting en argumentatie zorgvuldig waren weggelaten. En wanneer men dan aan het slot de vermelding vindt dat de landvoogd in zijn sluitingswoord op ,,het nuttig effect'' der conferentie heeft gewezen, mag men overwegen dat dit stellig en zeker nog aanmerkelijk zou zijn verhoogd door de verspreiding van een meer houvast biedend referaat van het verhandelde. Thans krijgt men den, natuurlijk verkeerden, indruk dat bijna alle residenten over bijna alle onderwerpen gelijk en gelijkvormig in opvatting zouden wezen. En het kan toch wel niet anders of zoodra een der aangeroerde onderwerpen iets meer dan oppervlakkig in bespreking kwam, heeft zich velerlei verschil van zienswijze voorgedaan. Zoozeer zijn onze hoogste bestuurders niet deel van één groepsziel, dat hun meeningen alle onder dit minuscule secretariehoedje kunnen zijn gevangen.

In zijn openingswoord blijkt de landvoogd te hebben meegedeeld dat in verband met de instelling van het gouvernement West-Java de conferentie de laatste zou zijn ,,op dezen voet''. Indien dit beteekent dat de z.g. residenten met kleiner, creaturen der nieuwe organisatie, er niet aan zullen deelnemen, en wellicht ook zelfs niet de gouverneur, die in een andere verhouding dan zijn collega's, immers in veel zelfstandiger positie, tegenover de regeering staat, dan zou daarmede de aard der conferentie — een jaarlijksch ,,appèl generaal'' der gewestelijke bewindvoerders — toch nog niet veranderd zijn. Maar de steller van het communiqué laat ons hieromtrent alweder in het onzekere.

Wij hopen intusschen dat de besprekingen inderdaad gevoerd zullen worden op ,,anderen'' voet. Wij hebben er vroeger al eens voor gepleit dat zij openbaar zouden zijn, met bewaring van de zich werkelijk niet voor publieke bespreking leenende punten voor een na behandeling met afgesloten deuren. Wil men de openbaarheid niet aan,

dan dient althans de berichtgeving op anderen voet te worden gesteld, aldus, dat ook het ,,Untertanenverstand'' van den belangstellenden, en belastingbetalenden, staatsburger er iets aan heeft.''

De communiqué's, waarop deze beschouwingen in *De Loc.* betrekking hadden, laten wij hier mede volgen, zooals zij in de Bataviasche bladen van 24 en 26 Febr. voorkomen. Men zal geredelijk kunnen toegeven, dat de inhoud meer doet denken aan wat hoofdbrekens over de bijzonderheden, die eruit gelaten moesten worden, dan over de algemeenheden, die erin opgenomen moesten worden, indien althans aangenomen mag worden dat de conferentie inderdaad tot belangrijke behandeling gekomen is van de belangrijke vraagstukken, welke er aan de orde zijn geweest.

De politieke toestand. Ter paleisconferentie werd besproken den algemeenen inwendigen politieken toestand. De hoofdschotel der besprekingen werd gevormd door de communistische propaganda cum annexis.

De toestand was evenals in vorige jaren in onderscheidene gewesten zeer verschillend. In sommige residenties was zelfs van een communistische beweging niets te bespeuren. Ook ten aanzien van de Sarekat Rajatscholen varieeren de toestanden, in het eene gewest zijn er vrij veel met een tamelijk groot aantal leerlingen, in een ander gewest zijn ze geheel verloopen. Strengere maatregelen tegen de ongeoorloofde propaganda en grooter zekerheid van optreden der politie in vergaderingen worden algemeen toegejuicht. Er zijn geen aanwijzingen dat de geruchten van aanstaande stakingen eenigen grond van waarschijnlijkheid hebben. Sommige zijden merkten op, dat juist het kenmerk der Inlandsche beweging is het ontbreken van een vaste lijn. De plaatselijke onrust neemt soms snel toe, zonder lang te voren te zijn voorzien. Er is geen gestadige ontwikkeling in bepaalde richting. Merkwaardige voorbeelden werden gegeven, aantoonend, dat de Sarekat Rajatbeweging ten plattelande in geenerlei verband staat met den economischen toestand. Juist de zeer welvarende districten worden door de beweging besmet soms ten gevolge van het mindergoede dessabestuur, maar ook de goedbesturende streken worden besmet, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van veel losloopend slecht volk.

Het ,,wild'' onderwijs. Gelijktijdig werd de vraag behandeld of er maatregelen getroffen dienen te worden tegen het zoogenaamd ,,wild'' onderwijs. De meerderheid der hoofden van gewestelijk bestuur erkende de noodzakelijk van een verscherping van het toezicht, hoofdzakelijk om politieke redenen, dus afgescheiden van den aard van het onderwijs. Geconstateerd werd, dat voor zoover er geen politieke bedoelingen ten grondslag liggen, het S. R. onderwijs somtijds voorziet in een bestaande behoefte speciaal betreffende de elementaire kennis van het Nederlandsch.

De Landvoogd meende de conclusie te kunnen trekken, dat ook ditmaal de inwendige politieke toestand over het algemeen niet onbevredigend is, doch dat groote waakzaamheid geboden blijft.

De belastingdruk. De conferentie geeft vervolgens een overzicht van den druk der belastingen. In den laatsten tijd werd herhaaldelijk geklaagd over te hooge dessalasten, maar van verschillende zijden werd opgemerkt, dat de dessalasten niet te veel uit een Westersch oogpunt beschouwd moeten worden, wijl voornamelijk ten plattenlande zij niet altijd goed op geld zijn te waardeeren. Ook wordt in de pers geklaagd over de Inlandsche verponding. Sommige residenten wezen erop, dat de verponding als belasting billijk geacht moet worden. De bezwaren zijn o.m. de te plotselinge invoering; zij is in bijzondere gevallen wel eens te zwaar drukkend. In andere gewesten werden bepaaldelijk geen moeilijkheden ondervonden. Intusschen overweegt de Regeering een eventueele herzienig der belastingregeling.

Geen drankmisbruik. Betreffende drankmisbruik is de algemeene conclusie dat het drankgebruik onder de Inlandsche ambtenaren en de bevolking sterk is afgenomen, en dat dit ook onder de Europeanen zeer verminderd is. In algemeenen zin is er van drankmisbruik nergens sprake. Dronkenschap komt nog zéér zelden voor.

De algemeene toestand is de laatste dertig jaar op dit gebied sterk vooruitgegaan. Vrees voor toename van het gebruik van sterkedrank behoeft niet gekoesterd te worden. Overal wordt de goede invloed van sport ten deze geconstateerd, voor zooverre de bevolking betreft.

Ook de grootere activiteit van den Islam en de Vereenigingen tot drankbestrijding, zooals Mohammadijah, dragen veel daartoe bij, evenals de Gewestelijke en plaatselijke verordeningen, die de beteugeling toepassen door het beperken van het aantal vergunningen tot verkoop van sterkedrank. Ernstig wordt gewaarschuwd dat, indien de verkoop van opium te zéér beperkt zou worden, er kans bestaat dat de Chineesche bevolking het opium zal vervangen door sterkedrank, speciaal door arak.

Kleine Landbouw. Verscheidene residenten gaven verklaringen betreffende de werking tot dusverre van den zoogezegden kleinen landbouw, waarvan de resultaten — gelijk bekend — zoolang die landbouw op den huidigen voet gedreven wordt, bedroevend zijn. In de gunstigste gevallen is een middelmatig succes behaald. In elk geval geeft het bedrijf een hard bestaan, terwijl indien in de eerste jaren geen kapitaal beschikbaar is, het vrijwel zeker op een mislukking moet uitloopen. Bovendien bestaat bij de kleine landbouwers zelve veelal gebrek aan energie en gemis van de meest elementaire begrippen omtrent den landbouw.

Resumeerend werd geconcludeerd dat het instituut niet aan de verwachtingen beantwoordt zoowel om redenen van persoonlijken en zakelijken aard als hierboven aangegeven is, als door gebrek aan gelegenheid tot afvoer van de producten. Kans op succes bestaat alleen in den omtrek van de groote steden, doch dan zelfs is concurrentie met de inlanders vrijwel onmogelijk, doordat het bestaansminimum van den inlander zooveel lager is dan van de hierbedoelde kleine landbouwers.

Speel-licensies. De conferentie besprak verder de kwestie van de speel-licensies, welke in sommige residenties ingevoerd zijn ter bestrijding van het dobbelkwaad. De toestand werd wel ernstig ingezien, vooral wat betreft de Europeesche en Chineesche bevolking in de groote steden. Ten plattelande is het dobbelkwaad eerder afgenomen door de goede werking van de veldpolitie. Verscheidene residenten drongen aan op verscherping van de strafwet-artikelen betreffende het gelegenheid geven tot het beoefenen van hazard-spel, zoodanig, dat ook bestraffing mogelijk zal zijn, indien het spel in clubs of sociëteiten plaats vindt.

Sluiting. In zijn slotwoord wees de landvoogd op het nuttig effect, dat de conferentie gehad heeft.

* * *

Is er thans geen recht op neutraliteit meer? In die nrs. 12 en 13 van het *Kol. Wkbl.* stelt de schrijver van de rubriek ,,Uit den verren vreemde'', deze ook voor Indië actueele kwestie aan de orde. Wij geven hier de omstandigheid weer, waaronder zij in de Eerste Kamer tot een schermutseling heeft geleid, en voegen daaraan het gedeelte van het artikel toe waarin de kwestie, zooals zij voor Indië van belang is, wordt omlijnd.

In de vergadering van de Eerste Kamer van 27 Februari j.l. zeide de heer A. Blomjous, bij de algemeene beschouwingen, de ontwapeningskwestie besprekende, o.m.:

,,Diegene der partijen, welke in 1914 gewacht zoude hebben tot de wederpartij ons land bezet had (want dat zoude bij absolute weerloosheid werk van 24 uur geweest zijn), ware goeddeels reeds verloren geweest vóór het begin. Een geheel weerloos Nederland ware onduldbaar geweest voor beide partijen; een gevaar telken dag van den strijd. Met onze weermacht van 500.000 geoefende mannen was de zaak een geheel andere. Zeker, de belligerenten zullen wel geweten hebben, dat onze artilleristische uitrusting niet al te schitterend was, maar als wij eens even terugdenken aan de inspanning van Engeland om 40.000 mannen in die eerste dagen naar Frankrijk te kunnen brengen, als wij m.a.w. denken aan de zoo geroemde praestatie van Churchill om

met bekwamen spoed dat betrekkelijk kleine legertje in Frankrijk te werpen, als men denkt aan de gevolgen van den tegenstand van dit legertje voor den Duitschen opmarsch naar Parijs, dan moet men toch een leger van een half millioen geoefende mannen in een plotseling opvlammende krijg niet gering achten als preventieve werking, als factor voor hem, die overweegt onze neutraliteit al dan niet te schenden."

Hierop volgde de schermutseling van korte zinnen, die wij woordelijk uit het officieele verslag (*Hand. St. Gen.* 1924—'25, I, blz. 359) overnemen:

Prof. D. van Embden: „Er is thans practisch geen recht op neutraliteit meer. U spreek over 1914. Er is geen neutraliteit meer volgens het Volkenbondspact".

De heer Bl.: „Maar als de betrokkenen bij het conflict den Volkenbond negeeren?"

De heer v. E.: „Dan hebben de handhavers van het recht de bevoegdheid om op ons territoir te komen."

De heer Bl.: „Onder het Protocol?"

De hr. v. E.: „Neen, onder het geldend Handvest."

Had de heer v. E. bij zijn eerste interruptie het woordje „practisch" vervangen door „theoretisch", dan ware zijn stelling te verdedigen geweest, maar dan zou zij het effect hebben gemist dat ermede werd beoogd en dat blijkbaar ook werd verkregen, althans de heer Bl. ging niet nader in op de stellige bewering van den Professor, tegen wiens woord inzake het Volkenbondspact niemand verzet durft aan te teekenen, zoo schrijft de medewerker van het *Kol. Wkbl.*, om dan te vervolgen:

En toch staat hetgeen de heer v. E. toen in het midden heeft gebracht volstrekt niet als een paal boven water. 't Is zelfs zeer aanvechtbaar. Ja, wij zijn geneigd er alleen theoretische beteekenis aan toe te kennen, en van deze zelfs de stelligheid nog in twijfel te trekken, die hij erin wil leggen.

Na dit, met aanhalingen uit het pact van den V. B., uitvoerig te hebben bepleit, gaat Schr. aldus voort:

„In het door den heer Bl. gestelde geval kunnen wij voor Nederland geen practisch nut van het lidmaatschap van den V.B. zien. De Bond zal als zoodanig niet optreden. Nederland is en blijft dan aan zichzelf overgeleverd en heeft als zoodanig te handelen. O.i. mocht de heer Bl. dan ook terecht Nederland in de toekomst in dezelfde verhouding ten opzichte van de buurstaten zien, als in die waarin het zich in 1914 heeft bevonden.

En dat is ook 't geval waar hij zeide: „Een geheel weerloos Nederland ware onduldbaar voor beide partijen."

Ons land heeft de consequentiën hiervan te trekken en te aanvaar-

den. Het heeft zelf en tijdig te beslissen over de maatregelen, die te nemen zijn om de buurstaten ertoe te brengen onze grenzen te eerbiedigen. En dit moet duidelijk en te goeder trouw uitgesproken worden tegenover *allen*, die oorlogspartij zijn.

Het eerste hiertoe toe te passen middel zal zijn *onze neutraliteit* af te kondigen en aan *beide* partijen aan te kondigen. Dit middel zal, ter bescherming van ons grondgebied, alleen beteekenis hebben voor zoover beide partijen er belang bij hebben die neutraliteit te eerbiedigen. In dit verband blijft ook waar wat de heer Bl. in 't midden bracht over de preventieve beteekenis van een leger van een half millioen geoefenden, dat de schender door de daad der schending automatisch aan de krijgsmacht van zijn tegenstander zou toevoegen.

Zonder te durven beweren, dat wij de zaak beter inzien dan prof. v. E., vinden wij in 't hier voorafgaande toch aanleiding om in twijfel te trekken, dat zijn interruptie betreffende de neutraliteitskwestie in de Eerste Kamerzitting van 27 Februari den spijker op den kop sloeg.

In het aangevoerde ligt eigenlijk ook al de aanvechting opgesloten van zijn andere bewering, volgens welke *de handhavers van het recht de bevoegdheid hebben om op ons territoir te komen*, wanneer de betrokkene — i.c. Duitschland — den V.B. negeert.

Het wil ons voorkomen dat de heer v. E. steeds uitgaat van de onderstelling, dat aan den inzet van den oorlog een beslissing v. d. Raad v. d. V. B. is vooraf gegaan, welke beslissing dan door den aanvaller geschonden is. Zien wij hierin juist, dan moeten wij ons toch veroorloven er op te wijzen, dat zijn interrupties betrekking hadden op een ander geval dan de heer Bl. te berde bracht.

Indien Duitschland, geen lid van den V.B. zijnde, er toe komt tegen Frankrijk op te rukken, dan is daardoor nog niet uitgemaakt wie als *de handhavers van het recht* mogen gelden. De R. v. d. V.B. moet zulks uitmaken. Zoolang dit niet is geschied hebben Frankrijk en België het recht niet zich als zoodanig op te werpen, en hebben wij ook het recht niet hen als zoodanig te erkennen en te behandelen. Zij mogen ons grondgebied niet betreden. Doen zij 't, dan doen zij een oorlogshandeling tegen ons."

Na dit inzicht uitgewerkt te hebben, vervolgt het *Kol. Wkbl.:*

„De hieruit te trekken consequentie is onvermijdelijk dat wij ons, bij 't aankondigen van onze neutraliteit, geheel en onvoorwaardelijk gelijk stellen tegenover en ten opzichte van beide partijen. Bevoorrechting van een van beide zou niet te vereenigen zijn met het begrip der neutraliteit zelf."

De Schr. zegt dan: „Waarom wij dit alles in deze rubriek van het *Kol. Wkbl.* aan de orde stellen?" en hij geeft daarvoor deze uiteenzetting, die zeker ook buiten den lezerskring van het weekblad volle attentie verdient:

„Hoewel wij 't geval van een Duitsche revanche geenszins als onwaarschijnlijk beschouwen, behooren wij tot hen, die de kans toch veel grooter achten voor het uitbreken van een conflict in het gebied van den Pacific. En als wij de kans, dat Duitschland spoedig tot den V.B. zal toetreden, nog niet zeer hoog durven stellen, dan behooren wij ook weer tot hen, die nog veel minder gelooven aan een toetreden van Rusland en van de Ver. Staten tot dien Bond, terwijl wij van een tweede Washington-conferentie geen afdoend bezweren van het ginds dreigend oorlogsgevaar durven verwachten, al kan deze wel eenig uitstel brengen.

Wie over het recht op neutraliteit onzerzijds en over het recht van 't betreden van ons territoir door een vreemde krijgsmacht spreekt, heeft dus in de eerste plaats te denken aan het Nederlandsch gebied in Azië. De gordel van smaragd loopt dwars door en midden door het gebied waar het eerste gevreesde wereldconflict, volgens velen, staat afgespeeld te worden.

De partijgenooten van prof. v. E. hebben in hun partijprogram Indië en Nederland voor de oorlogskansen vrijwel over één kam geschoren. De gevolgtrekkingen, welke aansluiten bij de als interrupties in onzen senaat door prof. v. E. gelanceerde stellingen mogen voor Indië niet tot onweerlegbare en onweerlegde professoriale uitpraken worden. Zij zouden gevaarlijk propagandamaterieel kunnen worden in het buitenland en in het binnenland. Te vreezen is, dat zij als zoodanig toch haar weg zullen vinden, dat is het bedenkelijke van dergelijke leeringen. De weerlegging kan ze niet steeds en overal achterhalen.

Het zou voor Indië al een gevaar op zich zelf zijn, wanneer het geloof werd gevestigd dat Nederland geen recht meer heeft zijn neutraliteit af te kondigen en te doen eerbiedigen, en wanneer eenige oorlogspartij, welke ook, meende het recht te hebben ons territoir te mogen betreden, recht, waardoor de andere het zich tot haar recht zou maken die tegenpartij hierin vóór te zijn.

Voor dit gevaar, dat ons uit den verren vreemde bedreigt, heeft het *Kol. Wkbl.*, naar 't ons voorkomt, volle aandacht te vragen."

Wij hebben nergens eenige tegenwerping gelezen of vernomen tegen dit betoog, dat om zijn beteekenis en om zijn actualiteit toch bijzondere belangstelling verdient.

BUITENLAND.

INHOUD:

Het werk van de IIIe Internationale in het Verre-, het Nabije Oosten en in Afrika.

Het werk van de IIIe Internationale in het Verre-, het Nabije Oosten en in Afrika. In Juni 1924 is te Parijs tot stand gekomen een organisatie, die zich noemt ,,L'entente internationale contre la IIIe Internationale''.

Op de constitueerende bijeenkomst waren reeds bestaande nationale vereenigingen uit Frankrijk, Engeland, Nederland, België, Noorwegen, Zweden, Yougo Slavië, Zwitserland en Finland, alsmede die van Russische geëmigreerden vertegenwoordigd. Met organisaties in andere landen, b.v. in N.-Amerika, waren relaties aangeknoopt. Het centrum van de internationale entente is het ,,Bureau permanent'' te Genève.

De grondgedachte ligt in de overtuiging, dat tegen de wereld-actie van het *Komintern* (samentrekking van het Russisch *Kom*munistitchesky *Interna*zional) alleen internationale samenwerking resultaat van beteekenis kan opleveren.

Tot de middelen, welke het Bureau permanent dadelijk in toepassing heeft gebracht, behoort het uitgeven van *bulletins*, die de wereld voorlichten omtrent de bedrijvigheid van de Soviët-regeering en de IIIe Internationale.

Bulletin 20 geeft een overzicht van de werkwijze der communistische leiders in verschillende landen in oost en zuid. Hoewel daarin geen nieuwe feiten worden onthuld, hoewel daarin zelfs maar uiterst beknopt wordt weergegeven wat de pers ons allen al in meer uitvoerige berichten onder de oogen heeft gebracht, komt de bedoeling, om het universeele van de Bolsjewikische actie te demonstreeren, toch goed tot haar recht en daarmede tevens de aanmaning tot samenwerking gericht tot allen, in alle landen, om gemeenschappelijk den strijd aan te binden, om vaderland, gezin, geloof en eigendom op den duur veilig te stellen.

Wij geven den inhoud van bulletin 20 hier, nog eenigszins besnoeid, weer.

De communistische leiders hebben altijd een groote beteekenis gehecht aan de propaganda in het Nabije- en Verre Oosten en in Afrika. Zij meenen de nationale gevoelens van de daar gevestigde volkeren ten voordeele van hun partij te kunnen benutten en zij geven veel geestkracht ten beste om hierdoor iets te bereiken. Zij weten wel dat die nationale gevoelens in 't geheel niet strooken met hun internationalisme, maar, wat nood, als zij er nut van getrokken hebben en in 't bezit van de macht gekomen zijn, zullen zij die nationale gevoelens wel den kop indrukken. Rusland voorziet het Oosten niet alleen van revolutionaire lectuur, maar ook van fondsen en wapens, alsmede van militaire voorlichters en agitators, die hiervoor in speciale scholen te Moskou zijn opgeleid.

Om de propaganda nog kracht bij te zetten zijn vereenigingen in 't leven geroepen, die plaatselijk werken maar van Moskou uit bestuurd worden. Daarbij wordt het verschil tusschen Soviët-Rusland en de IIIe Internationale, zooals dit wel in het Westen wordt gemaakt, los gelaten, als te lastig en te moeilijk te begrijpen voor de oosterlingen.

Aan een stuk van Voitinsky over de positie van de Unie van Russische Soviët-staten is 't volgende ontleend, waarin de leidende opvatting goed wordt aangeduid.

„De U. R. S. S. is de eenige bondgenoot, de eenige verdediger van het Chineesche volk. Dat weten de Chineesche volksgroepen zeer goed, zoowel in het centrum als in het noorden, als in Thibet, in Chineesch Turkestan en in Mongolië. Afghanistan weet, in zijn heldhaftigen strijd om de onafhankelijkheid, in Rusland een zekeren bondgenoot te hebben, steeds bereid om het tegen de roovers van het Britsche imperialisme te verdedigen. Het Turksche volk is zich even goed bewust, dat Rusland zijn eenige vriend is. Millioenen arbeiders in Indië voelen zich na de October-revolutie niet meer alleen-staan in hun worsteling tegen de Britsche overheerschers. Zij voelen het, dat in het noorden een geweldige macht is ontstaan, die vrees zal weten in te boezemen, zelfs aan het voorheen onoverwinnelijke Britsche imperialisme. Korea, nog ternauwernood ademend onder den druk van het Japansche imperialisme, doet toch een dappere poging om zich vrij te maken, daarbij ondersteund door de uit het Westen opkomende revolutionaire golf. De volken van Arabië en Afrika wenden meer en meer den blik tot de Soviët-republiek. De vlag van October wordt het vereenigingsteeken voor de in aantal al sterker en sterker wordende troepen der in dienstbaarheid levende bevolkingen. Aan het koloniale vraagstuk komt een bijzondere plaats toe, want 't zal nooit op vredelievende wijze kunnen worden opgelost."

Het bulletin geeft dan aan, dat de Soviët-regeering in den boezem

der U. R. S. S. een reeks z.g.n. zelfbesturende republieken georganiseerd heeft. Deze zijn bestemd om als middenpunt te dienen van de uitgaande propaganda en van de aan te trekken revolutionaire minderheden en nationalistische groepen der naburige volken en koloniën. In het Westen zijn de republieken van Wit-Rusland en Moldavië opgezet tegen Roemenië en Polen. In Centraal-Azië bedreigen de Turkmène- en de Usbek republiek, alsmede de zelfbesturende gebieden van Tadjik en Kara-Kirghiz hun buren. Rykoff schreef 't nog in de Izvestia van 12 December: ,,De staatslieden van West-Europa mogen met volle recht tot Soviët-Rusland en de IIIe Internationale het verwijt richten van de revolutionaire bewegingen in de koloniën op te blazen en gaande te houden. Regeering en partij beschouwen het vrijmaken van de onderdrukte volken als een van haar eerste plichten."

Dan verplaatst het bulletin zich achtereenvolgens bij verschillende landen.

Egypte.

Volgens de officieele gegevens van de Komintern bestaat de Eg. comm. partij sedert 3 jaren. Pravda ziet met welgevallen de spoedige ontwikkeling dier partij. Zij heeft met werkstakingen en betoogingen gewerkt en overvloedig revolutionaire literatuur verspreid. De aanhouding van het Centraal comité door de Eg. autoriteiten bracht de beweging voor korten tijd tot stilstand, maar die rust is weer voorbij. Het Uitvoerend comité van de Komintern heeft tot de Eg. comm. een oproep gericht, waarin de arbeiders van Eg. en Soedan worden aangezet tot energieke volharding in den strijd, die hun van het imperialisme bevrijden moet, en waarbij hun krachtige steun voor dit pogen wordt toegezegd.

In Rusland zijn protestmanifestaties tegen de Britsche actie in Eg. gehouden, waaraan ook door Mohamedanen is deel genomen, zooals met ophef wordt verspreid.

Syrië.

De comm. partij te Palestina heeft zich tot haar Russische zuster gewend om haar aandacht te vragen voor het feit, dat ,,de Fransche beulen met gevangenis en fusillades optreden tegen de nationale beweging in Syrië en Libanon." Volgens de Pravda van 7 Dec. neemt de comm. invloed in dit gedeelte van den Oriënt sterk toe onder de arbeiders en boeren.

Turkije.

De diplomatieke Soviët-agenten hebben tot opdracht een nauwgezette studie te maken van de onderscheidene volksgroepen en de anti-gouvernementeele stroomingen te steunen, ongeacht de politieke

richting waarin deze zich overigens bewegen. Van Moskou werden 150 agitators gezonden, met de bestemming om onder de militairen en de arbeiders ontevredenheid op te wekken en wanorde te bevorderen. Hiervoor zijn Muzelmannen gekozen. De Turksche regeering heeft eenige dier drijvers ontmaskerd en uit 't land gezet; volgens aan Moskou verstrekte bewijzen behoorden hiertoe beambten van het gezantschap en van de officieele handelsmissie.

Met de diplomatieke koerierzending uit Rusland werden, in Dec. '24, te Konstantinopel hoeveelheden propaganda lectuur en valsche Engelsche- en Amerikaansche bankbiljetten aangevoerd, bestemd voor doorzending naar Egypte, Syrië en Marseille.

De koloniën in Noord-Afrika.

Een officieel Soviët-rapport vat den toestand in N.-Afrika op de volgende wijze samen: In overeenstemming met de besluiten van het 5de Komintern-congres, moet zeer bijzondere oplettendheid worden gegeven aan de revolutionaire woelingen in N.-Afrika. Daar zijn reeds te prijzen resultaten bereikt, dank zij de hiervoor bestemde Fransche-, Engelsche- en Turksche comm. afdeelingen. De revolutionaire beweging wint geleidelijk veld, van Marokko uit, naar Algerië, waar de strijd lang en moeilijk zal zijn. In Tripolitanië ontbreken ijverige agitators, maar de kern is er toch aanwezig voor een ernstig in te zetten beweging. Als gunstig teeken maakt dit rapport er melding van dat de propaganda goed is ingeslagen bij verschillende garnizoenen. Van de nederlagen der Spanjaarden in Marokko is partij getrokken. De comm. campagne in de Fransche koloniën wordt van een centraal punt uit geleid. In Januari 1925 hebben de Fransche autoriteiten eenige Bolsjewistische belhamels in Tunis in verzekerde bewaring doen stellen.

Centraal-Afrika.

Ook tot Midden-Afrika strekt het Komintern zijn bemoeienissen uit. In Belgisch Kongo wordt vooral het Europ. personeel voor den spoorweg-aanleg bewerkt, en wordt voorts invloed gezocht bij die krijgshaftige stammen, welke tegen België zullen kunnen worden opgezet. In de Fransche koloniën wordt daar ingewerkt op de oudstrijders van het Fransche leger; deze zullen het kader moeten leveren voor den nationalen strijd der Afrikanen.

Britsch-Indië.

De pers en de ambtenaren in Britsch-Indië wijzen op de vorderingen van de comm. prediking. Tot de vele door de politie in beslag genomen bewijsstukken, behoort een manifest dat op de uitroeiing van alle Europeanen aandringt en op de vorming van Vereenigde staten van Indië. Op het Nationaal Indisch congres, van Dec. 1924,

is de oproep van den Hindoe-communist Roy verspreid, waarin tot het uitroepen van een onafhankelijke republiek en tot de nationalisatie van den grond en van de nijverheid wordt aangespoord. De Engelsche comm. partij moet den strijd der Hindoe-broeders steunen, en mee-ijveren tegen het imperialisme en de blanke dwingelandij.

Mongolië.

De Sino-Russische overeenkomst had de rechten van China op Mongolië erkend en de Soviët-regeering dus verplicht haar troepen van daar terug te roepen. Toch heeft de laatste maand van het vorige jaar het bericht gebracht van een in Mongolië gestichte Soviëtrepubliek, welke toegetreden is tot de U. R. S. S. Tot nu toe vormden de arbeiders daar geen klasse met een eigen politiek. Een congres van de volkspartij heeft 't nu echter reeds zoover gebracht, dat het volgend telegram kon worden verzonden: „Wij zweren allen trouw te blijven aan de begrippen van het Komintern. De Mongoolsche volkspartij wacht op het teeken om den strijd aan te binden tegen de bourgeoisie en de imperialisten, als medestrijdster aan de zijde der verdrukte volkeren."

China.

In troebel water is 't goed visschen. In China wenschen de comm. eenerzijds hun diplomatieke positie te verstevigen, anderzijds willen zij de onderlinge twisten benutten ten bate van hun invloed in 't Verre Oosten en ter bevordering van een beweging tegen de vreemdelingen. De Sino-Russische overeenkomst van 31 Mei 1924 lijkt een betoog van Russische onbaatzuchtigheid. Zij bevestigt dat Rusland de eenige vriend is, die 't goed met China meent! Intusschen zijn echter speciale organisaties bezig om de revolutionaire woelingen in beweging te houden en in de gewilde comm. richting te leiden.

Zuid-China.

De kracht van het comm. gaat in China voornamelijk van het zuiden uit. Sen Kata Jama, lid van het uitvoerend comité van het Komintern, liet zich onlangs over de werkzaamheid van de Chin. comm. partij in deze termen uit: „Men merkt overal den invloed van het Komintern op de jeugd. Het heeft zich in staat getoond om betoogingen te organiseeren en om den strijd op te wekken voor eischen van internationalen of nationalen aard. De anti-godsdienstige manifestatie van de comm. jeugdorganisaties, bij gelegenheid van het congres der christen-jongelingen te Peking, is een succes geweest. De studenten beginnen een levendige campagne te voeren onder de arbeiders."

Sun Yat Sen, leider van de Gomindan-partij, ontvangt een vast subsidie van het Komintern, hij heeft zich openlijk tot vriend der

Bolsjewisten verklaard. Het Russisch schip Vorowsky is met groot eerbetoon ontvangen. Sun Yat Sen had een door Moskou hiertoe aangewezen Rus, Pavloff, tot secretris. (S. Y. S. is in Maart overleden).

Kanton als centrum.

De comm. verklaren dan ook openlijk dat Kanton bestemd is als centrum, van waaruit de verspreiding over de naburige landen moet worden geleid. Hun bladen deelen mee, dat het bericht, der reorganisatie van de Gomindan naar Bolsjewistische begrippen, doorgedrongen is tot Indo-China, de Philippijnen, den Maleischen archipel, Singapore, Malakka en Britsch-Indië. Uit al die streken zijn in 1924 ook reeds afgevaardigden gekomen naar de arbeiders-conferentie van Kanton.

In *Nouvel Orient* kon men lezen: „De imperialisten zien met schrik aan de kust van de Stille Zuidzee een tweede Moskou in wording."

Nederlandsch-Indië. Het bulletin van het Bureau-permanent stelt ook onze koloniën kort aan de beurt, waarbij de Sarekat Rajat-relletjes van Januari j.l. vermeld worden.

KOLONIALE LITERATUUR.

De koelie-wetgeving voor de Buitengewesten van Ned.-Indië, door Dr. H. G. Heijting (oud-resident van Banjoemas). Boekhandel v/h. P. van Stockum & Zoon, Den Haag.

Begint het een meer en meer gewoon verschijnsel te worden dat nog dienstdoende ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur hunnen verloftijd benutten om een doctoralen graad te verwerven, — zoo van tijd tot tijd levert de promotie van een reeds gepensionneerden ambtenaar van dien tak van dienst het bewijs, dat ook een langdurig verblijf onder de tropische zon volstrekt geen oorzaak behoeft te zijn van vermindering van energie of verslapping van werklust.

Met bovengenoemd tamelijk lijvig geschrift heeft de oud-resident Heijting nu pas weder den graad van doctor in de rechtswetenschap verworven.

De eerste hoofdstukken behandelen de koeliewetgevingen van vroegeren en lateren tijd en tal van onderwerpen die daarmede verband houden zooals arbeidsinspectie, werving van arbeiders, vrije arbeid, kolonisatie, de poenale sanctie in en buiten de Tweede Kamer der Staten-Generaal en den Volksraad na de afkondiging van de thans geldende Koelie-ordonnantie voor Sumatra's Oostkust, en nog eenige andere bijbehoorende aangelegenheden meer.

In een laatste, het 7de hoofdstuk, geeft de schrijver in eenige ,,samenvattende beschouwingen'' o.m. ook zijn persoonlijk inzicht ten aanzien van de zoo vaak en zoo verschillend beoordeelde poenale sanctie. Hij is allerminst een voorstander van overhaaste afschaffing van dit instituut; hij ziet er, wegens gemis aan een beter middel om voldoende arbeidszekerheid in de Buitengewesten te verkrijgen, de noodzakelijkheid zeer goed van in. Doch hij betreurt het, dat sedert de aanneming van de laatste ontwerp-ordonnantie tot gedeeltelijke wijziging van de koelie-ordonnantie voor Sumatra's Oostkust door den Volksraad in November 1923 en de adhaesie daaraan betuigd door de Tweede Kamer in Juli 1924, — aan het behoud der poenale sanctie uitdrukkelijk het voorloopig karakter is ontnomen.

De schrijver wenscht geen afschaffing op korten termijn, doch een zeer geleidelijke loslating, ook in verband met de resultaten die eene meer uitgebreide arbeiders-kolonisatie zal opleveren.

Daar is zeker veel voor te zeggen, doch aan den anderen kant kan de vraag gesteld worden of de voorgeschreven vijfjaarlijksche herziening van de koelie-ordonnanties op zich zelf niet reeds als een stap in de door schrijver bedoelde richting kan worden beschouwd. Want het is niet denkbaar dat die periodieke herzieningen eene verscherping van de poenale sanctie ten gevolge zullen hebben, terwijl het daarentegen vrij zeker is, dat zij eene zeer geleidelijke, met de praktijk rekening houdende verzachting van de dwangmaatregelen met zich zullen brengen. Wat niet wegneemt dat kolonisatie in elk geval zoo sterk mogelijk bevorderd dient te worden.

Hij die wat meer omtrent de koelie-ordonnantie's en de daarmede samenhangende onderwerpen wenscht te weten, vindt in het werk van den heer Heijting een onpartijdigen en betrouwbaren gids.

Gr.

REISGIDS K. P. M.

Van de Directie der ,,Koninklijke Paketvaart Maatschappij'' ontvingen we een door haar uitgegeven gids, bevattende eene beknopte beschrijving van alle door de K. P. M. aangeloopen havens en reeden.

Na aandachtige lezing van den ,,gids'' durven we met vrij groote zekerheid voorspellen, dat het reizend publiek in het algemeen en dat van Indië in het bijzonder, de uitgave van dit boekje met waardeering en voldoening zal begroeten en dat het werkelijk, zooals in het voorbericht staat, in eene reeds lang gevoelde leemte zal voorzien.

Nu er in den laatsten tijd in Indië groote gebieden in cultuur gebracht worden, die bij het gewone publiek weinig bekend zijn, is zulk een ,,gids'' voor hen, die zulke streken voor zaken moeten bereizen van onschatbare waarde, daar het hen in staat stelt, hunne reizen door gebruikmaking van de daarin verstrekte gegevens in den kortst mogelijken tijd en op de minst kostbare wijze te kunnen volbrengen. Voor touristen kan zulk een wegwijzer om dezelfde reden ook van het grootste nut zijn.

Voor hen toch zal het nu mogelijk zijn eene zoodanige rondreis te maken, dat zij de verst afgelegen deelen van ons mooi Insulinde kunnen bezoeken en bewonderen zonder de kans te loopen, dagen, of weken zelfs, te moeten wachten op eene scheepsgelegenheid, zooals vroeger door gebrek aan deskundige voorlichting wel eens kon voorkomen.

Ook voor hen, die nimmer in Indië geweest zijn en toch groote belangstelling koesteren voor alles wat dat land betreft, zal dit boekje een plaats in de boekenkast overwaard zijn.

De eenvoudige doch goed uitgevoerde kaart, die erbij is gevoegd,

geeft een duidelijk beeld van de verschillende lijnen en diensten die door de schepen der K. P. M. worden bevaren en doet ons tevens zien dat de Directie iedere plaats, die daar maar even, hetzij in het heden of voor de naaste toekomst, voor in aanmerking mocht komen in het vaarplan heeft opgenomen.

Om dit laatste beter tot zijn recht te laten komen zou het o.i. aanbeveling verdienen, dat de K. P. M. bij een eventueele tweede uitgave eens een zelfde kaart voegde met de verbindingen en diensten erop vermeld die bijvoorbeeld een jaar of twintig geleden bestonden.

Het boekje is vlot geschreven, zonder in langdradige beschouwingen te vervallen, het is in handig formaat gebonden.

Het is verkrijgbaar op de kantoren van de K. P. M. tegen den prijs van *f* 1.—.

Moge het de lust tot reizen in Indië opwekken en zoodoende tot de ontwikkeling bijdragen.

S. A. V.

Onafhankelijk Indologisch Hooger Onderwijs, door Mr. M. W. F. Treub. (H. D. Tjeenk Willink & Zn. Haarlem. Prijs *f* 1.25).

De Paaschbrochure van Mr. Treub. Ingezonden stuk van Prof. Mr. C. van Vollenhoven, in de *N. R. Ct.*, Avondblad A, 17 April 1925.

Op de hooge helling verhief zich een indrukwekkend rotsmonument. Volgens de mannen van wetenschap, een wonder van mooie samenstelling. En, wonder te meer, het nam in omvang toe, groeide in grootte en schoonheid, door telkens van boven nog aanrollende steenen. De mannen van wetenschap omringden het met hun zorgen, en verspreidden eerbied in den ronde voor 't mooie ervan.

Onder de eenvoudigen, die woonden lager op de helling of in het dal, waren er die met bezorgdheid opzagen tot de al zwaarder wordende rots, die, mocht zij eenmaal rolzwaar worden, beneden onheil en ramp kon brengen. In hun ondeskundigheid waren er ook die aan het onvoorwaardelijke van de schoonheid durfden twijfelen.

Zooals de rots zich vormde was zij wel niet de steen der wijzen, maar bestond zij toch uit louter brokstukken van wijsheid, die aan elkander hechtten door een kleefstof van minder gehalte, welke zich afzette van de steenen zelf, zoo zeide men.

Het aantal van hen, die beducht werden voor het gevaar, nam toe. Maar het monument gold als ongenaakbaar voor wie niet was ingewijd in het doolhof van paden. Bovendien hadden de mannen van weten-

schap hun wetenschap op post gesteld tot onverbiddelijke wacht bij het wonder op de hooge helling.

Daar kwam een vreemdeling, die hoorde en zag, die begreep en deelde de bezorgdheid van de bewoners op de lagere helling en in het dal, maar die, niet bevangen door hun geloof in onbereikbaarheid en ongenaakbaarheid, optrok naar boven.

Niet verwacht, verschalkte hij de waakzaamheid der wachters. Hij mat 't gevaar; meende dat 't dreigend kon worden; stelde minder hoog de schoonheid van het wonder dan het heil van wie woonden op de helling en in het dal; oordeelde dat het minste nadeel zou worden veroorzaakt door den steenklomp vóórdat hij was geworden een hecht blok, dus nu, nu reeds, nu dadelijk, te doen rollen; groef weg wat aarde aan den voet; dreef den moker in de rots; gaf een stoot, een duw, een schop; en daar rolde het. Het rolde.

Verontwaardigd riepen de mannen van wetenschap schande; verontwaardigd eischten zij op het ,,waarom?''

Steen voor steen, die tot de rots had behoord en die op de helling was blijven liggen, of die bereikt had de diepte van het dal, werd op wijsheid getoetst; en steen na steen werd bevonden en erkend te zijn van onbetwistbaar hoog gehalte van wijsheid. Van bindende stof van minder gehalte was niets aan te wijzen, niets na te speuren.

De wetenschap kon klagen en aanklagen; zij kon met bewijsstukken in de hand veroordeelen de vernietiging van het wonder op de hooge helling.

En toch waren er onder de bewoners op de lage helling en in het dal, die verlicht en verlucht opzagen naar de plek van waar het groeiend wonder was verdwenen, opgelost in rolsteenen van zuivere wijsheid.

G. N.

WETENSCHAP EN INDUSTRIE.

EEN WETENSCHAPPELIJKE EXPEDITIE NAAR CENTRAAL BORNEO.

Prof. Dr. Hans Winkler, hoogleeraar in de botanie, directeur van den Botanischen tuin en van het Instituut voor algemeene botanie te Hamburg, keerde den 24 Februari te Buitenzorg terug van een expeditie van vier maanden naar het hooggebergte van Centraal Borneo. Hij wilde aan een vertegenwoordiger van de *Java-Bode* wel een kort onderhoud toestaan, waarin deze gelegenheid vond verschillende aanteekeningen te maken, opgenomen in het nummer van 28 Februari, die wij hier meerendeels weergeven.

De expeditie werd aanvaard op 27 October 1924 met de reis van Batavia naar Pontianak.

Te Batavia en te Buitenzorg was reeds van Regeeringswege alle steun verleend voor het welslagen van de onderneming.

Het reisgezelschap bestond uit den leider, Professor Winkler, een man van 48 jaar, met het voorkomen van een 35'er, voorts uit den heer Dakkus, botanicus van 's Lands plantentuin te Buitenzorg, en eenige mantris van dienzelfden dienst.

Te Pontianak werd het gezelschap versterkt door een halve brigade militairen, die door den bevelvoerenden overste van de W. A. van Borneo ter dekking van de expeditie werd medegegeven, en een 40-tal Dajaksche koelies als dragers.

Doel van de expeditie was het botanisch en zoölogisch onderzoek van het Schwaner gebergte, de bestijging van den Boekit Raja, en het onderzoek van het stroomgebied van de Melawi en de Serewaj.

De Boekit Raja is de hoogste berg van Borneo, met een top van 2200 Meter en een van circa 2100 Meter. Beide zijn kegelvormig. Dertig jaar geleden heeft Professor Molengraaff laatstgenoemden top bestegen. De hoogste top is echter vóór Professor Winkler nog nimmer bestegen of onderzocht. (Zoo lezen wij in het verslag in de *J.-B.*, wij komen hierop aanstonds nader terug).

De reis werd te Pontianak aangevangen per stoomboot, en verder voortgezet per stoombarkas, motorbootjes en prauwen, totdat men, een duizend K.M. van de kust, verder te voet de reis voort moest zetten.

Professor Winkler heeft een zéér dankbare herinnering aan den buitengewoon welwillenden steun van den Resident Meyer te Pontianak, den Ass.-Resident Radersma te Sintang, den controleur Schuhmacher te Nanga Binoh (dezen in het bijzonder) en den controleur Cator te Poetoes Sibau. Hij verklaart dat zonder dezen buitengewonen steun de expeditie onmogelijk geweest zou zijn.

Leeken meenen meestal, wanneer zij in dichte bosschen zijn, dat dit oerwoud is. Professor Winkler verklaart, dat in West- en Centraal Borneo het oerwoud reeds tot minstens duizend K.M. van de kust verdwenen is. De schuld van dit verdwijnen wijt hij aan den ladang-rijstbouw van de Dajaks.

Hij waarschuwt met nadruk de Regeering, dat slechts zéér weinig overblijft van het werkelijke oerwoud en dat het, wetenschappelijk, allernoodzakelijkst is om dit overschot ten spoedigste wetenschappelijk te doen onderzoeken. Oerwoud wat éénmaal weggekapt is, groeit nooit weer op in den origineelen staat, zoodat veel origineels voor de wetenschap verloren gaat. De roofbouw richt ontzettende verwoestingen aan.

Op den 22sten December werd de top van den Boekit Raja, en daarmede het doel van de expeditie bereikt. Van hier werd de terugtocht aanvaard.

Een buitengewoon rijke buit werd verzameld, zoowel op zoölogisch- als op botanisch gebied. Onder andere werden twee open bloemen gevonden van de Rafflesia veel grooter dan de tot heden bekende specimina. Deze bloemen hebben een diameter van 88 centimeter! Wel iets te groot voor het knoopsgat! En minder geurig! De Rafflesia verspreidt namelijk een zéér doordringenden onaangenamen geur.

De terugtocht werd aanvaard, langs denzelfden weg, tot Sintang, aan de samenvloeiing van de Melawi met de Kapoeas rivier. Toen werd de Kapoeas-rivier wederom stroomop gevaren tot aan Poetoes Sibau op 950 K.M. afstand van Pontianak.

Van hieruit werden verscheidene reizen gemaakt in het Kapoeasgebergte, onder geleide van Kajan- en Oeloe Aer Dajaks. Onder andere naar de Obat rivier en op de Boekit Tilong, den berg van den H. Geest van de Dajaks. In dit gebied was nog nooit een Europeaan geweest.

Groot wild werd nergens aangetroffen. De rhinoceros is in deze streken uitgestorven, uitgemoord door de Dajaks, belust op de rijke betalingen (300 gulden per stuk) van John Chinaman voor den neushoorn, dien hij als obat gebruikt.

Wel werden in groote menigte aangetroffen: beren, wilde varkens, stekelvarkens en herten, een zeer groote verscheidenheid van slangen, en vele soorten insecten, waaronder millioenen muskieten van allerlei soort en bloedzuigers, die het reizen uiterst moeilijk maken.

De Dajakstammen, waarmede de expeditie in aanraking kwam, ook

de vroeger gevaarlijkste, zijn thans vreedzame, gezonde menschen, waar de expeditie zéér wel mede kon opschieten. In tegenstelling met berichten uit andere districten, zijn deze Dajaks gezonde rassen, die weinig van ziekten te lijden hebben. Wel werd hier en daar framboesia opgemerkt, doch tamelijk sporadisch.

Europeesche medicijnen hebben op deze natuurmenschen een sterke uitwerking. Het toedienen van kamferspiritus voor inwrijving leverde binnen enkele dagen verrassende resultaten, evenals het gebruik van aspirine.

Voor deze districten, die ettelijke malen de oppervlakte van Nederland beslaan, doet één, zegge en schrijven EEN dokter dienst. Dr. Pflugbein maakt zich daar zeer verdienstelijk, al is het uit den aard van de zaak niet afdoende als een dokter soms een reis van 14 tot 20 dagen moet maken om patiënten te bezoeken. Dr. Pflugbein is Gouvernements arts en woont te Sangan aan de Midden-Kapoeas. Hij reist zeer veel en doet veel goed.

Professor Winkler is vol bewondering voor het Nederlandsche Bestuur, dat tot in de verste kampongs reikt en overal met eerbied behandeld wordt. Zelfs in de verst afgelegen kampongs wordt, zonder moeilijkheden, belasting voor het Ned. Indische Gouvernement geheven.

Door de gesteldheid van het land, is het vrijwel uitgesloten, dat het ooit voor Europeesche cultures geopend zal worden. De gebieden zijn zéér bergachtig, ofschoon vruchtbaar, maken de afvoerwegen en de afstanden loonende cultures onmogelijk.

De koelies leverden prachtig werk, zij klauterden dikwijls tegen steile rotswanden op met ongelooflijke zware lasten op den rug, die zij hoofdzakelijk dragen aan een band om het voorhoofd. Het dagloon voor die koelies is één gulden plus voeding. Waar de expeditie geregeld tuschen de 30 en 45 manschappen telde, kan men begrijpen dat daarmede groote onkosten gepaard gaan.

Tot zoover het weergegevene van het interview, dat besloten wordt met de mededeeling van den voorgenomen terugkeer in Maart naar Europa, voornemen dat inderdaad zoo tot uitvoering is gekomen, terwijl er een dankbetuiging aan Prof. Winkler bij aansluit voor de betoonde welwillendheid.

Zooals wij tusschen haakjes aanteekenden, hebben wij op een zin van het verslag even terug te komen.

De verklaring, dat de Bk. Raja de hoogste berg van Borneo zou zijn, moet voor rekening van den verslaggever gelaten worden, Prof Winkler weet dat het hoogste bergland van Borneo in het Britsche gebied en wel in het uiterste noorden van het reuze-eiland gelegen is, waar de Kinibaloe tot 4400 à 4500 M. reikt. Maar van het *Centraal gebergte* op Nederlandsch gebied verheft de Bk. Raja zich inderdaad

het hoogst en van dezen berg wachtte de hoogste top nog op een beklimmer.

Op zijn ontdekkingstocht dwars door Nederlandsch Borneo van Noord naar Zuid, in 1894, bereikte Prof. Dr. G. A. F. Molengraaff, den 7en October, een anderen top van den Bk. Raja. Hij had de S. Lĕkawai gevolgd, een linker zijrivier van de S. Melawi, die op haar beurt weer een zijrivier van de groote S. Kapoeas vormt, welke op de westkust uitmondt. Hij had de bron van de S. Lĕkawai bereikt. Van dienzelfden Bk. Raja stroomt de S. Samba in zuidelijke richting, die linker zijrivier is van de S. Katingan, welke op de zuidkust in zee vloeit. Prof. Molengraaff schildert in zijn werk: Geologische verkennings-tochten in Centraal Borneo (blz. 358) het heerlijke en imposante uitzicht dat hij zoo had van den top van den Bk. Raja, waar half Nederlandsch Borneo zich aan zijn voeten uitspreidde. Maar hij laat op den uitroep van verrukking dan volgen:

„Slechts één teleurstelling bood mij het panorama. Het bleek mij duidelijk dat ik niet den hoogsten top van den Bk. Raja had bereikt. Door een breede glooiing van den top, waarop ik mij bevond, gescheiden, verhief zich west-zuidwest van mijn standpunt een naar schatting nog omstreeks 100 M. hoogere top. Het moet die top zijn, waarvan de hoogte, bij gelegenheid van de topographische opname, door peilingen op 2278 M. is bepaald. Wel beweerden de Dajaks van Mĕnari, die met mij waren, dat de top, waarop wij stonden, inderdaad de hoogste van Bk. Raja was en dat gindsche, nog hoogere top een andere berg, de Bk. Mĕlaban Boeli, zou zijn, doch uit de peilingen, die ik van hier deed, is mij met behulp van de topographische kaart duidelijk gebleken, dat ik mij inderdaad iets oostwaarts van den hoogsten top bevond en die dus nog onbestegen is gebleven. Daar gebrek aan rijst mij niet veroorloofde nog één of twee dagen voor het bezoeken van den hoogsten top te besteden, moest ik er mij mee tevreden stellen de eerste bestijging uitgevoerd te hebben van één der twee hoogste toppen van den Bk. Raja."

Een geleerde te Hamburg heeft zich, 30 jaren ruim na de bestijging van Prof. Molengraaff, het eerste geroepen gevoeld een poging te gaan doen om den nog niet bestegen top te bereiken. Nu, door de tijdsomstandigheden, de Nederlandsche ondernemingsgeest zich van dit punt heeft laten afleiden, hebben wij ons over die onderneming, over haar voorspoed en over haar succes oprecht te verheugen. De namen Müller-gebergte [1]) en Schwanergebergte, door Prof. Molengraaff aan

---

[1]) Volgens J. van Roon: „De werkzaamheden van den Topografischen dienst in de Westerafdeeling van Borneo", blz. 7 is de ü verkeerd, en moet de naam van den Oostenrijker Muller zijn.

hoofdketenen in Centraal Borneo gegeven, getuigen van den pionierarbeid ook vroeger daar reeds door buitenlanders, zij 't toen in dienst der Regeering, volbracht. Daarnaast kan Nederland echter ook wijzen op veel prachtig werk door eigen landgenooten, speciaal in de laatste 40 jaren, ter verkenning van het Borneosche binnenland ten uitvoer gelegd.

En reeds is weer een expeditie, met topografische-, wetenschappelijke- en economische strekking, gereed om in het hart van *Oost-Borneo* een stelselmatig opgezetten verkenningstocht van ongeveer 6 maanden te gaan uitvoeren. Kapitein D. W. Buys van den topografischen dienst treedt als leider op, de heer F. H. Endent van het Boschproefstation en de heer H. C. Siebers van het Zoölogisch museum nemen er aan deel.

Over de door Dr. Winkler volbrachte expeditie gaf het *Bat. Nbl.* van 13 Maart nog eenige bijzonderheden die 't interview van den *J.-B.* eenigszins aanvullen.

Van Pontianak, de hoofdplaats van de Westerafdeeling van Borneo, ging het eerst den geweldigen Kapoeasstroom en diens grootsten zijrivier, de Melawi, ongeveer 700 K.M. stroomopwaarts, tot aan de uitmonding van de Serawaj in de Melawi.

In de kleine prauwen ging het toen de Sarawaj op, zes dagen lang, tot Lebang Hara, het hoogstgelegen Dajakkersdorp aan deze rivier, dat nog niet door Europeanen bezocht was en dat als basis diende voor verschillende tochten in het botanisch nog volstrekt maagdelijke en wat het hoogste deel betreft, nog slechts eens door een Europeaan (Prof. Molengraaff 1894) betreden Schwanergebergte, dat in het hart van Borneo ligt.

Het is dus de Serawaj volgende dat de hoogste top van de Bk. Raja is bereikt.

In het gebied van de Boven-Kapoeas, dat door de Professoren Dr. A. W. Nieuwenhuis en Molengraaff reeds verkend werd, en waarheen nu het tweede gedeelte van den tocht van Prof. Winkler gericht is geweest, is door hem, om het onbewoonde gebied van de Obat-rivier te bereiken, de S. Mendalam opgevaren, en ging hij, om den Bk. Tilong te beklimmen, de S. Mandai op, die reeds tot de reisroute van Molengraaff heeft behoord. De bergbeklimming bracht hem echter in nog onbekend terrein; bij de vreugde der ontdekking en verkenning hiervan, leerde Winkler op zijn beurt dezelfde gewaarwording kennen, welke wij boven van Molengraaff weergaven.

Wij lezen toch:

„de Mandairivier op naar den nog niet betreden heiligen geestenberg van de aan den bovenstroom van de Kapoeas wonende Dajakkers, den ongeveer 1100 M. hoogen Bk. Tiloeng, welke op 9 Februari beklommen werd tot honderd meter onder den top, waar een 50 meter

hooge gladde rostwand het verder komen in zooverre onmogelijk maakte, dat de tijd helaas niet toeliet, deze hinderpaal — wat opzichzelf mogelijk zou zijn geweest — door het bouwen van rottanladders te overwinnen, evenals zulks geschied was met deels nog zwaardere rotspartijen in lagere regionen."

Het doet aangenaam aan te vernemen, dat niet alleen de Indische regeering den heer P. M. W. Dakkus, hortulanus van den Botanischen tuin te Buitenzorg, aan de expeditie heeft laten deelnemen, maar dat ook allen, die hiertoe in staat zijn geweest, Prof. Winkler flink tot steun en hulp zijn geweest. Deze heeft natuurlijk ook zijn voordeel gedaan met de ondervinding van Prof. Molengraaff, door ditmaal niet de S. Lĕkawai te volgen, maar de meer westwaarts stroomende S. Serawaj, die op de kaart in het boek van Molengraaff al ingeschetst werd.

Wij zien met groote belangstelling de publicatie te gemoet van het rapport door den Duitschen geleerde over zijn tocht van vier maanden uit te brengen aan het Hamburgsche instituut, waarvan hij directeur is.

De Opiumconferenties te Genève,

DOOR

H. CH. G. J. VAN DER MANDERE.

De bijeenkomst van de Internationale Opiumcommissie te Sjanghai in 1909, en de daarop gevolgde en direct daaruit voortgevloeide bijeenkomst van de eerste Opiumconferentie op 1 December 1911 te 's-Gravenhage, waren te danken aan Amerika's initiatief. Niettegenstaande Amerika onder de koloniseerende Mogendheden, aan wie, naast China, het opiumvraagstuk in het bijzonder ter harte gaat, de jongste was en is. Het initiatief berustte dan ook voor een goed deel op ethische en humanitaire overwegingen, sedert den opiumoorlog aangekweekt door de anti-opiumbonden in Engeland, in Nederland en elders. De bijeenkomst te Sjanghai nam een tiental resoluties aan, waarbij slechts het medicinaal gebruik der opium toelaatbaar werd gerekend, terwijl elk overig gebruik moest worden verboden of tenminste zorgvuldig gereglementeerd. Wel erkende de commissie te Sjanghai ten volle de uiteenloopendheid van belangen en omstandigheden, in deze materie voor de verschillende Mogendheden bestaande, doch zij achtte het niettemin gewenscht om elke regeering te wijzen op het nut van een nieuw onderzoek inzake die reglementeering, en dit vooral te doen ter vergelijking met wat andere landen op hetzelfde gebied reeds deden of hadden gedaan. De Haagsche conferentie ging minder ver; zij nam op 23 Januari 1912 een verdrag aan, onderverdeeld in een zestal hoofdstukken, hetwelk zoowel op het verbruik, den invoer, den uitvoer als de productie van opium betrekking had. Maar, tengevolge van de slotbepalingen dezer overeenkomst, afwijkende van de gewone, heeft het heel wat moeite gekost, eer men in 1914, eigenlijk eerst na den oorlog, tot inwerkingtreding daarvan kon overgaan. Immers, in tegenstelling met het gebruik, werd niet de geratificeerde overeenkomst toegankelijk gesteld voor die Mogendheden, welke niet ter Haagsche conferentie waren uitgenoodigd of aanwezig geweest, maar werd de inwerkingtreding van de overeenkomst ondergeschikt

gemaakt aan de toetreding van alle Staten, die ter tweede Vredesconferentie tegenwoordig waren geweest, dus practisch van alle Staten der wereld.

Het ingewikkeld karakter van het opiumvraagstuk gaf reden tot deze oplossing, maar is tegelijk oorzaak, dat men op het terrein der opiumbestrijding zoo langzaam opschiet. Engeland, in het bijzonder Engelsch-Indië, deed ter conferentie uitkomen, dat men wel bereid was ter wille van het humanitair belang der opiumbestrijding offers te brengen, die èn voor de budgetten van Indië èn van andere Britsche gebieden zwaar wogen, maar alleen dan, wanneer men de zekerheid had, dat dit offer niet ten goede zou komen aan eenig ander land. Een jaar tevoren was door Engeland een tractaat met China gesloten, waarin overeengekomen werd den uitvoer van opium van Britsch-Indië naar China te beperken in gelijke mate als de Chineesche opiumproductie zou worden beperkt. Hetgeen Engelsch-Indië in dat tractaat tegenover zijn voornaamste afzetgebied wilde bereiken, wilde men algemeen ter conferentie bereiken tegenover de landen, die tot dusver aan de opiumproductie geen aandacht hadden gewijd, maar die, werd die productie in de landen, te 's-Gravenhage vertegenwoordigd, verboden, wel eens plotseling daaraan aandacht konden gaan schenken. Vandaar, dat men aller medewerking wilde hebben alvorens zich aan de bepalingen der opiumconventie te binden. Maar meer nog, men vreesde, dat naarmate het gebruik van opium afnam, dat van andere verdoovende middelen zou kunnen toenemen. Men wilde dus een nauw verband tusschen het verbod van opium en een zoodanig verbod van deze andere middelen leggen. Waarbij echter Duitschland met zijn uitvoer van morfine, heroïne e.d. in gelijke mate belangen had te verdedigen als Engelsch-Indië ten aanzien van den opiumuitvoer naar China. Alles redenen, om niet zonder meer tot de ratificatie van het verdrag over te gaan. Men kwam daartoe dan ook niet, toen men in 1913 ten tweeden male te 's-Gravenhage bijeenkwam, en eerst ter derde conferentie, in 1914, werd besloten de inwerkingtreding maar te doen geschieden, ongeacht, dat nog enkele landen buiten het verdrag stonden.

Het oorlogstijdperk was zeker allerminst geschikt om de toetreding tot dit internationaal verdrag van de tot dusverre afzijdige landen te verkrijgen. Nederland, aan hetwelk volgens het diplomatiek gebruik de administratie der overeenkomst was overgelaten, onthield zich dan ook daarvan. Maar toen op 15 November 1920 de eerste algemeene vergadering van den Volkenbond samenkwam, opperde de Nederlandsche Regeering, met verwijzing naar art. 23 van het Pact van den Volkenbond, de gedachte, dat de Volkenbond deze zorg voor de uitvoering der opiumverdragen van haar zou overnemen. Dit is — op grond van formeele bezwaren — niet geschied, maar een adviseerende opiumcommissie is in het leven geroepen, waarin de meest belang-

hebbende Staten: Nederland, Engeland, Frankrijk, Indië, China, Japan, Siam en Portugal zitting namen, welke commissie juist thans met gedelegeerden van Bolivia (Zuid-Amerika vertegenwoordigende) en Zwitserland is uitgebreid. Deze commissie kwam tot dusverre eens per jaar bijeen. Haar aanvankelijke bedoeling was om wijzigingen te brengen in het Haagsche verdrag, maar de daartoe noodige toestemming van alle partijen van dat verdrag werd niet verkregen. Zoo heeft zij zich beperkt gezien tot andere maatregelen, waaronder een enquête om de gemiddelde hoeveelheid vast te stellen van opium en andere preparaten, noodig voor geneeskundig gebruik en andere wettig geoordeelde behoeften, een niet onbelangrijke plaats innam. Voorts is de adviescommissie voortgeschreden op den weg der dusgenaamde invoercertificaten, in 1921 en 1922 door haar voorbereid. Ter vergadering der commissie echter van 1923, welke door een talrijke Amerikaansche delegatie werd bijgewoond, kwam men tot overeenstemming aangaande de bijeenroeping, ditmaal te Genève, van een tweetal conferenties. Deze beide conferenties zijn in November 1924 saamgekomen en hebben, zij het ook niet zonder moeite, ten slotte toch resultaten te boeken.

De eerste dezer conferenties was er een van vertegenwoordigers van landen, die in het Verre Oosten gebieden hebben, waar het gebruik van bereide opium nog wordt toegelaten. Zij had te beraadslagen over de middelen om tot een vermindering van dit gebruik te komen. Alleen deze landen werden in staat en bevoegd geacht om ieder voor zich te beoordeelen in hoeverre het mogelijk zal zijn zulk een vermindering te bereiken. Tegen elke poging om den kring der deelnemers aan deze conferentie uit te breiden, is ook verzet geboden. Zelfs was men het er aanvankelijk niet over eens of het wel aanbeveling verdiende om China in den kring dezer Oostersche conferentie op te nemen; het motief echter, dat de opiumschuivers in de onderscheidene landen voor een groot deel Chineezen zijn, bleek afdoende om de schijnbare afwijking te rechtvaardigen. In het programma dezer conferentie werd trouwens betrokken de vraag, welke maatregelen waren te nemen om in den toestand in China verbetering aan te brengen.

De tweede conferentie had de mogelijkheid te onderzoeken van: 1. beperking van de productie van morfine, cocaïne en heroïne, evenals van de voor de productie ingevoerde hoeveelheid ruwe opium en cocabladen, zulks tot de hoeveelheid noodig voor chemische en wetenschappelijke doeleinden; 2. een overeenkomstige beperking van de productie van ruwe opium en cocabladen, bestemd voor uitvoer; 3. beperking van de hoeveelheid ruwe opium, in te voeren om te worden gerookt in die landen, waar het gebruik van bereide opium nog is toegestaan. Reeds dadelijk volgt hieruit, dat de tweede conferentie een aanmerkelijk grooter aantal deelnemers moest tellen dan de eerste.

De uitnoodiging is daarvoor uitgestrekt tot alle landen, die lid van den Volkenbond of partij bij het Haagsche verdrag zijn. Een oogenblik is van Fransche zijde gepoogd om, bij wijze van beleefdheid tegenover het vroegere Amerikaansche initiatief, Washington als plaats voor deze conferenties aan te wijzen. Maar de zuinigheid, die in het Volkenbond-secretariaat wordt betracht, won het van deze beleefdheid; te Genève kwamen dus de conferenties samen. In dezelfde stad dus, waar in den afgeloopen zomer de opiumcommissie haar jaarlijksche samenkomst had gehouden en erin was geslaagd om ten aanzien van het programma der beide conferenties vrij goede resultaten te bereiken.

De eerste der twee gehouden conferenties werd gesteld onder leiding van den Nederlandschen eersten gedelegeerde, den heer Van Wettum, daartoe door de conferentie benoemd. Zij heeft zich, althans gedurende een groot deel van haar veertiendaagsch samenzijn, gekenmerkt door moeilijkheden, die de besprekingen vonden, zoodra zij kwamen op het agendapunt, hetwelk de verbetering der onwettige toestanden in China betrof. Uit de beschouwingen van de verschillende delegaties bleek weliswaar ten duidelijkste, dat elk gebied op zichzelf beschouwd diende te worden en dat het nemen van uniforme maatregelen inzake de opiumbestrijding niet wel doenlijk is. Japan b.v. heeft in Formosa aan iederen Chineeschen arbeider, die verslaafd is aan opiumschuiven, den toegang geweigerd; stel dat men een dergelijk middel in onze koloniën zou moeten doorvoeren, hoe zou het dan met de arbeidersvoorziening ter Oostkust van Sumatra en elders zijn? In Siam, zoo bleek uit de mededeelingen van Prins Charoen, heeft de Regeering in 1921 een nieuwe wet uitgevaardigd, waardoor evenals in Formosa, de registratie is ingevoerd, maar Siam was niet goed te spreken over de houding van de aangrenzende Staten en vooral niet van de Mogendheden, die extraterritoriale rechten in Siam hebben. De Japansche eerste gedelegeerde, die uiteenzette, dat het op Formosa ingevoerde stelsel in het algemeen goed werkt, liet in het midden in hoeverre of Formosa door den Chineeschen smokkelhandel bedreigd wordt. Het minst bevredigend waren de mededeelingen van den Portugeeschen gouverneur van Macao, wiens voorstel om het vraagstuk vooral van medisch en economisch standpunt en in samenhang met andere verdoovende middelen te bezien, weinig bijval vond. Wel bleek echter uit de verschillende overzichten, die gegeven werden, dat de sleutel tot het opiumvraagstuk nog in China ligt. De uiteenzettingen, die werden gegeven door den Chineeschen eersten gedelegeerde, den jongen, maar knappen diplomaat Dr. Sze, die China te Washington vertegenwoordigt, brachten daarom temeer een teleurstelling. Want hij bepaalde zich tot een historische uiteenzetting van de opiumcultuur en het opiumverbruik in China, vermeed angstvallig cijfers te noemen

en in het kort kwam zijn conclusie hierop neer, dat China verwacht, dat iedere Mogendheid maatregelen ter bestrijding van den onwettigen handel zal nemen en dat het tegen dien tijd bereid is daaraan zijn medewerking te verleenen.

Zelfs ging hij zoover van bepaaldelijk de vraag te stellen wat Portugal gedaan heeft om den onwettigen opiumhandel in Macao te bestrijden; zoover van te pointeeren, dat hij wel kon begrijpen, dat de gouvernementen, wier inkomsten grootendeels afhankelijk waren van de opiumregie en de dobbelhuizen, financieel in den knel zouden geraken, indien zij de inkomsten moesten missen! Dr. Sze, wiens persoonlijkheid meer sympathie ontmoette dan zijn uitlatingen, kreeg niet alleen een vermaning van den voorzitter, maar werd ook zoowel door den Franschman als door den Portugeeschen gedelegeerde terechtgewezen, terwijl de eerste gedelegeerde van Britsch-Indië, de heer Campbell, die een overwegende positie in deze conferentie innam, tegenover hem den desolaten toestand in China schetste. Mocht men de cijfers van den heer Campbell gelooven, dan wordt op het oogenblik 15,000 Kg. opium per jaar in China geproduceerd, hetgeen ongeveer 90 % van de wereldproductie is. De Engelsche gedelegeerde Sir Malcolm Delevigne herinnerde dan ook zijnerzijds aan de belofte van den Chineeschen vertegenwoordiger in de adviseerende opiumcommissie gedurende haar zitting van 1922, dat een rapport zou worden ontvangen over de enquête, gehouden naar de opiumcultuur. Wel zijn eenige rapporten van hooge commissarissen, met dat onderzoek belast, door het secretariaat ontvangen, doch zij zijn in hooge mate onvolledig en daardoor onbetrouwbaar, terwijl de adviseerende opiumcommissie niet had kunnen nagaan of de onderzoekers waren vergezeld geweest van vertegenwoordigers van onafhankelijke instellingen, zooals Kamers van Koophandel, vereenigingen op opvoedkundig gebied en de International Anti-Opium Association in Peking. Slechts bij de Japansche delegatie vond China ter eerste conferentie steun, maar toen nu, ongeveer aan het einde der beraadslaging, de Japansche gedelegeerde, de heer Sugimura, een motie wilde doorzetten, waarin vertrouwen werd uitgesproken in den ernst van China's bedoelingen, kwam er verzet. Reeds dadelijk werd opgemerkt, dat de in deze motie voorgestelde zinsnede, dat men er niet over dacht China's souvereiniteit aan te tasten, kon verdwijnen, wijl inderdaad dat voornemen niet bestaat. Maar de heer Campbell betoogde dat, indien men vertrouwen uitspreekt in den ernst van China's bedoelingen, ook niet mag ontbreken een woord van leedwezen over den toestand, dien men in China heeft waargenomen. Aangezien de vorm om beide gedachten te vereenigen, moeilijk scheen te vinden, heeft de conferentie er toen voorkeur aan gegeven om in het geheel niets te zeggen!

Het valt niet te verwonderen, dat in deze omstandigheden de resul-

taten der conferentie, neergelegd in een ontwerp-verdrag van omtrent 15 artikelen, niet overwegend belangrijk zijn. De belangrijkste stap vooruit is ongetwijfeld de algemeene aanvaarding van het beginsel van het Staatsmonopolie voor den invoer en den verkoop van opium voor rookdoeleinden, alsmede voor de bereiding van geprepareerd uit ruwe opium; beginsel hetwelk Nederlandsch-Indië reeds geruimen tijd kent, maar hetwelk b.v. in Macao en in Fransch Indo-China nog in een tijdperk van overgang verkeert. Belangrijk is ook te rekenen, dat het verdrag vaststelt, dat uiterlijk binnen vijf jaar de betrokken koloniale Staten en China andermaal zullen bijeenkomen om den toestand opnieuw onder de oogen te zien, waardoor dus is gewaarborgd, dat dit zoo belangrijke werk zal worden voortgezet. Men kan dit ontwerpverdrag beschouwen als een aanvullende verbintenis van de voornaamste partijen der opiumconventie van 1912 (die uiteraard door slechts een achttal Staten niet gewijzigd kon worden), waarin dan een opsomming gegeven wordt van de maatregelen, die in het belang der onderdrukking van het opiumrooken gewenscht zijn; naast het monopolie van den invoer een vast salaris voor de detailverkoopers, zoodat persoonlijk belang hunnerzijds bij verkoop niet aanwezig is; verbod van opiumverkoop aan minderjarigen; bepalingen ten aanzien van opiumkitten; verbod van koop en verkoop van den droesem van opium; verplichte propaganda tegen de opiumgewoonten; wederkeerige bijstand tegen den smokkelhandel; strenge strafwetgeving tegen ongeoorloofden opiumhandel; statistieken omtrent de opiumrookers e.d. Dat uniformiteit in alle deze aangelegenheden moeilijkheden met zich brengt, werd in de practijk meermalen bewezen. Zoo is de detailverkoop in Fransch Indo-China aan behoeftige personen toevertrouwd en brengt het verbod van belooning naarmate van den verkoop daar moeilijkheden teweeg. Zoo moesten de Nederlandsche gedelegeerden mededeelen, dat een bepaling om de in hun gebied wonende personen, die onrechtmatig opiumhandel drijven, ook strafbaar te stellen indien zij die handelingen in een ander land plegen, krachtens de grondslagen van het Indische Wetboek van Strafrecht niet kon worden aanvaard. Ietwat zonderling deed aan de bestrijding van Japansche zijde van de bepaling, dat ook vrouwen de opiumkitten niet mogen bezoeken, en wel op grond van de gelijkstelling van man en vrouw, die door de tijden vereischt wordt! Men ziet, de bepalingen van de Haagsche verdragen zijn wat nauwer aangehaald; gebruiken die in verschillende landen bestonden, zijn internationaal gereglementeerd. Men heeft zich ter eerste conferentie min of meer angstvallig op het standpunt gesteld, dat de taak der internationale wetgeving niet is om den pas voor te schrijven aan de verschillende nationale wetgevingen. Voor Nederlandsch-Indië in het bijzonder brengt het verdrag niet veel nieuws; het monopoliestelsel bestaat reeds jaren en ook

dat van registratie en rantsoeneering wordt, met uitzondering van enkele moeilijk te controleeren gebieden, waar dan ook niet meer dan 3 % van de hoeveelheid opium wordt gebruikt, toegepast. Voor Nederland blijft van groot belang de bestrijding van den smokkelhandel, waartegen — juist omdat het zulke kleine, in den regel onzichtbare voorraden geldt — zoo moeilijk afdoende kan worden opgetreden, gelijk wel blijkt uit mededeelingen van den hoofdinspecteur van de opiumregie aan een der Indische bladen, krachtens welke schepen van boven elke verdenking verheven betrouwbaarheid, tengevolge van de handelingen van hun personeel, tot dien smokkelhandel medewerken!

Nog heeft het, bijna aan het einde, weinig gescheeld of deze aanvullende conventie zou tevoren tot mislukking zijn gedoemd.

Een z.n. Japansch-Engelsch incident was daartoe de aanleiding. Immers, tusschen de delegaties van Japan en Engeland rezen moeilijkheden over het recht van contrôle over opiumzendingen, die zijn gedekt door een door de bevoegde autoriteiten van de importeerende Mogendheden afgegeven invoer-certificaat. Het betreft hier het schuiven van opium overeenkomstig het tweede hoofdstuk van de Haagsche conventie, dat tijdelijk wordt toegestaan in bezittingen van verschillende Staten. Nu heeft zich blijkbaar het geval voorgedaan, dat Engelsche ambtenaren te Hongkong minder tactvol zijn opgetreden bij het overladen van naar Japan bestemde en uit Perzië afkomstige opium. Japan nu stelde voor, toen een Britsch voorstel aan de orde kwam, volgens hetwelk verboden wordt de uitvoer van opium uit de landen, die dit niet zelf voortbrengen, om daarentegen den uitvoer en ook het overladen van opium in transitverkeer wel te veroorloven, en den betrokken Staat daartoe zelfs te verplichten, indien een invoer-certificaat aanwezig is, dat, uitgegeven namens de regeering van het land van bestemming, verklaart, dat de voorraad opium uitsluitend bestemd is voor wettige doeleinden in het land van invoer. Hier kwam niet alleen Japan's reeds meermalen op internationale conferenties gebleken bedoeling aan het woord om volkomen gelijkheid met andere Staten te verkrijgen, maar ook een reflex op de gedragingen der Hongkongsche ambtenaren. De Engelsche en Britsch-Indische gedelegeerden voerden nu daartegen aan, dat de ambtenaren te Hongkong heel objectief, zonder onderscheid van nationaliteit beoordeelen of er reden is aan te nemen, dat het tot overladen bestemde opium inderdaad volgens de bijgevoegde invoercertificaten slechts voor wettige doeleinden zal dienen. Dus, zoo concludeerde de heer Sugimura, die regeeringen veroorloven zich aan de goede trouw van andere regeeringen te twijfelen? Heeft het dan nog nut een conventie te onderteekenen, want deze heeft alleen waarde, wanneer men vertrouwt, dat zij door alle partijen wordt nageleefd. De heer

Van Wettum, als leider der Nederlandsche delegatie, bleek het Japansche standpunt te deelen, maar de plotselinge moeilijkheid, waarvoor de conferentie zich geplaatst zag, maakte uitstel noodzakelijk. Herhaaldelijk is er geconfereerd, en alleen dank zij de niet falende energie van den voorzitter, is men erin geslaagd het incident ten einde te brengen, zoodat, zij het ook eerst op 13 December, tot teekening van het verdrag had kunnen worden overgaan. Welke onderteekening echter, in verband met van Engelsche en Fransche zijde gerekende bezwaren, opnieuw diende uitgesteld, en ten slotte eerst op 12 Februari 1925 plaats had.

Men zal zich herinneren, dat de heer Van Boetzelaer, lid der Tweede Kamer, aan den Minister vragen heeft gesteld betreffende deze onderteekening, uit welke vragen de meening sprak, dat de totstandgebrachte overeenkomst weinig, of eigenlijk niets beteekent. Dat daarom onderteekening ongewenscht zou zijn, staat nog geenszins vast. Wel is begrijpelijk, dat de Amerikanen, die slechts aan de tweede conferentie deelnamen, op het ook naar hun meening ongelukkig resultaat der eerste conferentie reageerden door reeds dadelijk duidelijk te maken, dat het in hun bedoeling lag het vraagstuk van verbod van opium rooken ook daar ter sprake te brengen. Hetgeen inmiddels geschied is, waaruit het uitstel der onderteekening van bedoeld resultaat duidelijk wordt. Reeds uit de voorbereiding der tweede conferentie was trouwens bekend, dat de Amerikaansche voorstellen aanmerkelijk verder gingen dan die van andere landen. Na de vierde Algemeene Vergadering van den Volkenbond, die op 27 September 1923 de resoluties aannam, welke deze beide opiumconferenties mogelijk maakte, werd een speciale commissie van voorbereiding ingesteld, waarin vertegenwoordigers van Frankrijk, Engeland, Nederland en Amerika met een tweetal bijzitters der opiumcommissie zitting namen. Deze commissie bestudeerde het vraagstuk onder alle gezichtspunten en diende een rapport in, dat bestemd was als basis voor de discussiën te dienen. Drie verschillende strekkingen werden uit de ingediende voorstellen duidelijk. De Britsche en Amerikaansche voorstellen wenschten te geraken tot het sluiten van een formeel accoord tusschen de Staten, die opium produceeren en fabriceeren, krachtens welk accoord deze de fabricatie van verdoovende middelen zouden beperken op den grondslag eener schatting van hun geneeskundige behoeften. De Hollandsche voorstellen daarentegen stelden in het vooruitzicht de indirecte beperking van de bereiding van cocaïne tengevolge van een geleidelijke vermindering van de productie der coca-bladen. De Fransche voorstellen voorzagen in de toepassing van meer afdoende maatregelen dan die, welke thans voor nationale en internationale contrôle van kracht zijn. De adviseerende opiumcommissie slaagde er in haar laatste bijeenkomst in om uit deze verschil-

lende ontwerpen een samenstel op te maken van maatregelen, die geacht konden worden een goede basis voor de werkzaamheden der conferentie te vormen. Daarbij stonden op den voorgrond: eenerzijds het aangaan van een reeks afspraken, bestemd om den invoer en uitvoer van verdoovende middelen te beperken, en die van grondstoffen tot de hoeveelheden benoodigd voor medicinaal en wetenschappelijk gebruik; anderzijds het ontwerpen van een reeks van voorstellen, bestemd om de bepalingen van het Haagsche verdrag te versterken, in het bijzonder die, betrekking hebbende op de contrôle van den invoer en den uitvoer. Daarin was ook voorzien de oprichting van een centraal bureau van deskundigen, aan te wijzen door den Raad van den Volkenbond, teneinde de statistieken en de periodieke rapporten, door de verschillende regeeringen ingediend, nauwkeurig te onderzoeken, en de hoeveelheden vast te stellen, noodig voor die landen, die zouden hebben nagelaten schattingen in te dienen.

De Amerikaansche delegatie — namens welke bisschop Brent, ons van de Haagsche opiumconferenties zoo goed bekend, een zeer idealistisch getinte redevoering hield, waarbij hij duidelijk deed uitkomen, dat z.i. het vraagstuk beheerscht wordt door economische factoren — kwam, nadat de conferentie eenigen tijd bijeen was, met haar belangrijk voorstel om eenerzijds te geraken tot een algemeen verbod van heroïnefabricatie, en anderzijds tot een gradueele, gedurende tien jaren toenemende beperking van de productie van ruwe opium, met dien verstande, dat aan het einde geen overschot meer beschikbaar zal zijn voor niet-medische en niet-wetenschappelijke doeleinden. Tusschen beide voorstellen bestond in zooverre overeenstemming, dat beiden zich richtten op een verbod, terwijl de agenda der conferentie uitdrukkelijk sprak van een beperking. Ten aanzien van de heroïne bleek niemand daartegen bezwaren te hebben, maar ten aanzien van de opium werd de z.n. bevoegdheidsvraag onmiddellijk, zoowel van Engelsche als van Britsch-Indische zijde, gesteld, en ook door Nederland niet geloochend. Dit vooral, omdat de goedgekeurde agenda alleen sprak van productiebeperking van ruwe opium voor export, terwijl het Amerikaansche voorstel de geheele productiebeperking, zonder onderscheid te maken tusschen productie voor Inlandsch gebruik en export, ter sprake bracht. Vooral de Britsch-Indische delegatie werd hierdoor in een moeilijk punt getroffen, aangezien in Britsch-Indië het z.n. opium-eten op ruime schaal plaats vindt en door de regeering niet in strijd met de bepalingen van de Haagsche conventie van 1912 wordt geacht. Door de Amerikaansche voorstellen zou, zoo oordeelde zij, Britsch-Indië genoodzaakt kunnen worden ook de productie ten behoeve van dit zeer verspreide Inlandsche gebruik te beperken. Daartegen heeft de delegatie dier regeering zich van den aanvang af verzet, en zij scheen niet geneigd, dien tegen-

stand op te geven. Want men kan, zoo oordeelde zij, der bevolking van Britsch-Indië het opium-eten niet verbieden, omdat het in streken, waar medische hulp ontbreekt en geheel andere klimatologische omstandigheden heerschen, als huismiddel tegen allerlei kwalen en als prikkel dienst doet. Het debat over deze z.n. bevoegdheidsquaestie won vooral daarom aan belang, omdat de Amerikanen en degenen, die hen ondersteunden: de Japanners, zich niet lieten leiden op den weg, dien de Britsch-Indische en Engelsche gedelegeerden a.h.w. voor hen openstelden. Deze achtten het een punt van principieele beteekenis, dat vastgehouden zou worden aan de agenda gelijk deze door den Volkenbond was vastgesteld. Daartegen bracht Amerika geen bezwaren in het midden, maar het gaf zijn eigen uitlegging van de agenda en van haar toelichting. Bij de stemming bleek, dat de meerderheid aan zijn kant stond, want met 26 tegen slechts 1 stem, die van Britsch-Indië, en 9 onthoudingen, werd besloten om het Amerikaansche voorstel in behandeling te nemen. Zoowel Engeland als Nederland onthielden zich.

Deze Amerikaansche overwinning — want dat was zij — raakte echter niet het hoofdpunt, door de Amerikaansche delegatie naar voren gebracht, en heeft tenslotte ook niet het verwachte resultaat opgeleverd, daar zelfs ten aanzien van productie van heroïne e.d. zekere vrijheid gewenscht is. De Amerikanen kwamen — gelijk uit den ,,open brief'', door bisschop Brent tot zijn collega's ter opiumconferentie gericht, reeds was duidelijk geworden — met een voorstel tot beperking van het opiumrooken zelf, dus van het verbruik naast de productie. Hier overschreden zij — er kon moeilijk aan getwijfeld worden — de scheidingslijn, die de opiumcommissie en de Assemblée van den Volkenbond, hetzij terecht, hetzij ten onrechte, tusschen de beide conferenties hebben getrokken. Dat er dan ook formeele bezwaren tegen dit voorstel rezen, was tevoren te verwachten, al moet erkend worden, dat hun standpunt juist was, voorzoover zij betoogden, dat deze bezwaren niet afdoende mochten worden gerekend. Het waren dan ook niet alleen deze bezwaren, die werden ingebracht; integendeel, tegenover de materieele bezwaren leken ze ondergeschikt. Immers, wat wilden de Amerikanen? Zij wilden, dat de Staten, in wier koloniën en bezittingen in het Verre Oosten nog opiumrooken geduld wordt, zich zouden verbinden om ieder jaar den invoer van opium met 10 % te verminderen en aldus na tien jaren het opiumrooken volledig te verbieden. Dit amendement op art. 8 van het Haagsche verdrag werd door Porter, den chef der Amerikaansche delegatie, in den loop der debatten aldus gewijzigd, dat het volstrekte opiumverbod eerst na vijftien jaren zou in werking treden en dat de regeeringen vrij zouden blijven om zelf de maatregelen te bepalen, hoe zij het best tot die afschaffing van het opiumrooken zouden komen, dus

geen verplichting meer tot regelmatige periodieke vermindering van den invoer. Zelfs erkende Porter, dat voor personen, die zoo aan het opiumrooken verslaafd zijn, dat een algeheel verbod hun dood zou kunnen tengevolge hebben, op medisch advies ook na het tijdperk van vijftien jaren het absolute verbod zou buiten werking worden gesteld.

Maar ook aldus verzacht, zelfs verzacht op het peil van het Japansche amendement, dat van achttien jaren sprak, achtten Engeland, Frankrijk en Nederland, de drie landen, op welke het in deze vooral aankwam, de Amerikaansche voorstellen toch onaannemelijk. Zij hebben uiteengezet, dat hier geen onwil in het spel is, maar onmacht. Engeland verklaarde zich bereid het opiumschuiven geheel uit te roeien in een periode van vijftien jaren, echter eerst aan te vangen nadat een door den Volkenbondsraad te benoemen commissie zal hebben geconstateerd, dat de door China te nemen maatregelen tot bestrijding der opiumcultuur zoodanig resultaat hebben opgeleverd, dat het gevaar voor opiumsmokkelen naar de bezittingen in het Verre Oosten niet meer dan ,,normaal'' is. Engeland bleek zich daarenboven te kunnen vereenigen met het zenden van een neutrale commissie van onderzoek naar het Verre Oosten, eventueel onder presidium van een Amerikaan, teneinde verdere maatregelen te bestudeeren. Maar verder wilde het, wilden noch Nederland noch Frankrijk gaan. Van Nederlandsche zijde werd erop gewezen, dat men vastbesloten is zich te houden aan de bepalingen van de Haagsche overeenkomst. Jhr. Loudon, in de tweede periode der conferentie de chef der Nederlandsche delegatie, waarschuwde voor een doortastenden maatregel, die alleen den smokkelhandel zou doen toenemen en wees — tegenover Amerika zeker niet van pikanterie ontbloot — op de Philippijnen, waar de toestand allerminst zoo rooskleurig is als men wel zegt. Inderdaad, hier raakte men het hart der quaestie. Hier stuitte men op hetzelfde bezwaar, dat destijds Engeland en Britsch-Indië bewoog om slechts dan den opiumuitvoer naar China te verminderen, wanneer die vermindering pari passu met de vermindering der productie in China geschiedde. De Japansche gedelegeerde Sugimura, die gedurende den loop der conferentie meer aan de Amerikaansche dan aan de andere zijde stond, heeft dan ook moeten erkennen, dat een proefneming met het Amerikaansch stelsel in Kantung tot de door Engeland en Nederland gevreesde gevolgen heeft geleid. En lord Cecil herinnerde aan de ervaring in het Britsch-Indische Burmah, waar in 1918 de geoorloofde opiumverkoop bedroeg 14,000 Kg. Maar waar bleek, dat de smokkelhandel zoodanig was uitgebreid, dat in 1923 niet minder dan 3600 Kg. gesmokkelde opium werd in beslag genomen, tegen slechts 800 Kg. in 1918. Stelt men zich nu op het standpunt, dat in doorsnede slechts op een tiende deel van de smokkelwaar wordt de hand gelegd, dan zou dit beteekenen, dat in 1923 de ver-

meerdering van de verbruikte opium heel wat grooter is geweest dan de schijnbare vermindering van het geoorloofde verbruik. Que messieurs les Chinois commencent — aldus de *Gazette de Hollande* terecht boven een artikeltje, aan deze materie gewijd, waarin naar voren werd gebracht het bericht, korten tijd geleden uit Shanghai tot ons gekomen, dat betrouwbare missionarissen wisten te vertellen, dat de militaire autoriteiten in de provincie Foekien order hadden gegeven om de papavercultuur ter hand te nemen, en dat onder 1500 Christelijke familiën, die dit geweigerd hadden, niet minder dan 200 hoofden van gezinnen, met onthoofding waren gestraft. Met begrijpelijk sarcasme heeft lord Cecil dan ook tegenover den eersten Chineeschen gedelegeerde opgemerkt, dat deze beter zou doen zich niet al te ongerust te maken over het opiummisbruik der vijf millioen Chineezen, die in het buitenland verkeeren, zoolang zijn eigen regeering voor de 400 millioen in het land zelf nog zoo weinig, zoo al iets in deze richting doet!

Intusschen, deze materieele, moeilijk te weerleggen bezwaren zijn eerst in tweede instantie ter tweede opiumconferentie geopperd. Aanvankelijk stelden de technische gedelegeerden van Engeland, Frankrijk en Nederland zich op het formeel standpunt, dat een discussie over het verbruiksverbod niet kon worden aanvaard. Maar, nadat men omstreeks half December voor een korte rustpooze uit elkander was gegaan — gedachtig blijkbaar aan de eerste Opiumconferentie te 's-Gravenhage van 1911 — werd de rusttijd door de voornaamste deelnemers aan de conferentie benut om de zaak nader te overzien. De opiumconferenties maakten zelfs onderwerp van beraadslaging uit in het Engelsche kabinet, en dit besloot den Minister Lord Salisbury als chef der delegatie te Genève te doen optreden. Salisbury viel van zijn paard; kon op den afgesproken datum niet te Genève aanwezig zijn, waarom de conferentie een week werd uitgesteld. Echter, voorzoover hem betreft zonder resultaat, waarom Lord Robert Cecil zijn plaats innam. De Fransche Regeering vaardigde minister Daladier, die het departement van koloniën beheert, af, en als chef der Nederlandsche delegatie trad Jhr. Dr. J. Loudon, onze gezant te Parijs, op. Het optreden van het driemanschap Cecil-Daladier-Loudon heeft dit resultaat gehad, dat Porter, die voorzitter is van de commissie van buitenlandsche zaken uit het Amerikaansche Huis van Afgevaardigden, tegenstanders van politiek meer gelijke standing tegenover zich vond.

Een driedaagsch debat van soms vrij scherpen aard, waarin Porter geheel gebonden bleek aan de instructies, hem door het Huis medegegeven, leidde in zooverre tot overeenstemming, dat een commissie van 16 leden, zijnde de vertegenwoordigers der 8 landen ter eerste opiumconferentie, en van 8 andere, deel van de tweede conferentie uitmakend, de vraag van verwezenlijking van een geleidelijk algeheel

verbod van opiumrooken ging bezien. Zelfs heeft deze commissie, die later haar bemiddelende bevoegdheid delegeerde aan een commissie van vijf leden, zekere overeenstemming bereikt. Maar Amerika hield vast aan zijn wensch om de vijftien jaren, waarbinnen het verbod moest zijn voltrokken, direct of na een nu reeds vast te stellen tijdsverloop te doen aanvangen. Dit nu is van de zijde van Engeland, Frankrijk en Nederland onmogelijk geacht, omdat men den vermeerderden smokkelhandel vooral toeschrijft aan de verwarde toestanden, die in China heerschen, en het onmogelijk is om nu te zeggen, wanneer die toestanden een einde zullen nemen. Het conflict werd zoodoende toegespitst tot waar de kern van het conflict zat, en tot overeenstemming is men niet gekomen. Amerika heeft toen de conferentie verlaten, tot leedwezen van degenen, die Amerika's medewerking aan den Volkenbond terecht gaarne zien. Dat Amerika wegging, viel te betreuren; dat China het volgde, was van minder belang, en verkortte integendeel de debatten. Trouwens, er dient wel even nadruk op gelegd, dat, blijkens de verklaringen, door Porter vóór zijn vertrek uit Genève afgelegd, het terugtrekken der Amerikaansche delegatie geschiedde, wijl deze zich ervan bewust was, dat een algeheel productieverbod niet zou worden aanvaard en de instructies, aan de Amerikaansche delegatie medegegeven, haar verboden eenige overeenkomst te teekenen, die dit verbod niet inhield [1]).

---

[1]) Terzake van de beperking der productie is door de tweede Conferentie een Protocol aangenomen, krachtens hetwelk de produceerende Staten de verplichting erkennen om op de productie, de distributie en den uitvoer van ruwe opium een contrôle uit te oefenen, voldoende om den onwettigen handel tegen te houden, en zich verbinden om daartoe strekkende maatregelen te nemen, teneinde, binnen den tijdsduur van vijf jaren, geheel te verhinderen, dat de smokkelhandel in opium een ernstig beletsel zal vormen voor de effectieve opheffing van het gebruik van bereide opium in die gebieden, waar dit tijdelijk nog is toegestaan.

Amerika's voorstellen steunden ongetwijfeld op het denkbeeld, dat niet meer opium mag worden voortgebracht dan strikt noodzakelijk is voor de voldoening der wereldbehoefte voor wetenschappelijke en medische doeleinden, doch de opium-voortbrengende landen (Perzië, Turkije, Britsch-Indië, Egypte, Griekenland en Zuid-Slavië) maakten zulke bezwaren tegen een onmiddellijke naleving van dit beginsel, dat jaren zullen moeten verloopen, voordat het beginsel zal kunnen worden ten uitvoer gebracht. Eerlijkheidshalve heeft de conferentie daarom gemeend dit beginsel niet in de conventie te moeten opnemen. Intusschen, de discussies hebben het vraagstuk wel opgehelderd. Eenerzijds beseffen de opium-voortbrengende Staten, dat zij veel meer opium voortbrengen dan de wereld voor rechtmatig gebruik behoeft. Anderbijds beseft de overige wereld, dat de beperking van de opium-voortbrenging slechts kan plaats vinden overeenkomstig een wetenschappelijk opgesteld programma en onder eerbiediging van oude economische belangen der voortbrengende Staten. Beperking der voortbrenging is niet mogelijk zonder dat de volken, die eeuwenlang hiervan leefden, de

Toch is er, ondanks Amerika's onverzoenlijke houding, die — zeker niet in de tweede periode dezer tweede conferentie — te verdedigen viel, te Genève resultaat bereikt. Natuurlijk, men had de overeenkomst sterker gewenscht; men had meer uitbreiding gegeven wenschen te zien aan de bevoegdheden, die reeds het verdrag van Den Haag onderling toekende. Maar alle Staten, ter eerste opiumconferentie vertegenwoordigd, met uitzondering van China, welks medewerking ter zake in de gegeven omstandigheden van weinig beteekenis is, zijn bereid gebleken het door Engeland voorgestelde protocol te teekenen, krachtens hetwelk men inderdaad in vijftien jaar zal dienen te komen tot algeheel verbod van opiumrooken, en welke termijn van vijftien jaren zal beginnen op een tijdstip, door den Volkenbondsraad vast te stellen. Voorts heeft ook de tweede opiumconferentie een algemeene overeenkomst samengesteld, die ongetwijfeld nuttige bepalingen bevat. Dit zoowel met betrekking tot het toezicht op den

---

gelegenheid verkrijgen hun economisch bestaan op andere wijze te verzekeren. Zulk een heldere aanduiding van den waren toestand bestond vóór deze conferentie nog niet; nu hieromtrent licht verkregen is, mag men de hoop koesteren op later succes, wanneer dit vraagstuk nogmaals zal aan de orde komen. Aldus de correspondent der *Nw. Rotterd. Ct.* te Genève, wiens oordeel door *De Telegraaf* aldus wordt aangevuld: De afgevaardigden der produceerende landen hebben der conferentie de groote moeilijkheden, die aan een verandering in de productierichting verbonden zijn, bloot gelegd. Een veel en misschien te veel in de conferentie geciteerd memorandum van de Perzische regeering dienaangaande laat aan duidelijkheid niets te wenschen over: „Het offer, dat productiebeperking vereischt, kan niet van een kant komen en slechts met financieelen en technischen steun van de niet-produceerende landen kan in dezen iets worden bereikt." De eerste stap om tot directe productiebeperking te komen, heeft de conferentie genomen door in de „acte final" een aanbeveling op te nemen, waarbij den Volkenbondsraad verzocht wordt een studiecommissie te zenden naar die produceerende landen, die zulk een commissie wenschen te ontvangen. Die commissie zou dan een nauwkeurige studie moeten maken van de maatregelen, die voor het veranderen van de productie in het betrokken land genomen zouden moeten worden.

De vraag, waar het in de toekomst vooral om zal gaan, is nu deze: zal men in de financieele wereld voor een zoo riskante onderneming als hier beoogd wordt, belangstelling kunnen wekken? Een vraagstuk, waarover mettertijd de financieele en economische kopstukken van den Volkenbond ernstig zullen moeten beraadslagen en dat, naar we willen hopen, langs den weg van internationale samenwerking een bevredigende oplossing zal vinden. Dat daarbij de medewerking van Amerika even onontbeerlijk is als die van de Volkenbondsleden, zal wel nauwelijks gezegd behoeven te worden, en, waar den Amerikanen het vaderschap van de nobele gedachte van directe productiebeperking toekomt, is het niet anders dan logisch, dat zij ook bereid zullen worden bevonden practisch mogelijk te maken, wat zij terecht als de eenig mogelijke oplossing van het vraagstuk der verdoovende middelen beschouwen.

in- en uitvoerhandel als betreffende directe maatregelen, in den strijd tegen de verdoovende middelen te nemen. Alleen dan, wanneer aan de Volkenbond, of aan een onder zijn contrôle staand lichaam de vervaardiging van bereide opium en andere verdoovende middelen kon worden opgedragen, ware direct het door Amerika vooropgestelde doel bereiken, dat geen grooter quantum zal worden voortgebracht dan in overeenstemming met wetenschappelijke en medische doeleinden. Zoolang men echter het standpunt der vrije internationale concurrentie wil handhaven, aldus is terecht door den briefschijver der *N. R. Ct.* uiteengezet, is het onafwijsbaar, dat meer verdoovende middelen worden voortgebracht dan noodig zijn, omdat iedere fabriek in ieder land natuurlijk hoopt een gedeelte van de op zeker tijdstip door een concurreerende instelling „bediend" wordende cliëntele tot zich te trekken, en derhalve als goede handelsonderneming zich verplicht acht zooveel voort te brengen, dat steeds voorraad voor eventueele nieuwe bestellingen aanwezig is [1]). Teneinde nu te voorkomen, dat op dien grondslag landen overdreven hoeveelheden vervaardigen of invoeren, zoodat het gevaar voor smokkelhandel toeneemt, is besloten tot de schepping van een centraal comité, bestemd om nauwkeurig toezicht te houden op den gang van de internationale markt inzake verdoovende middelen en hun grondstoffen (opium en cocabladeren). Blijkt een bepaalde Staat te veel te vervaardigen of in voorraad te hebben, en kan deze daarvan geene verklaring geven, dan gaat van dit centraal comité een uitnoodiging tot de andere verdragsluitende partijen uit om den uitvoer van opium, cocabladeren en daaruit vervaardigde middelen naar bedoeld land stop te zetten. De werkzaamheid van dit

---

[1]) Bij de sluiting der conferentie heeft men van alle zijden aan den President, den Deen Zahle, hulde gebracht voor zijn onpartijdige en onvermoeide leiding, gelijk men ook aan den Hollandschen president der eerste conferentie, den heer Van Wettum, niet anders dan lof bracht. De heer Zahle heeft in zijn sluitingsrede een schets gegeven van de moeilijkheden, die deze conferentie ontegenzeggelijk tot de moeilijkste conferenties uit de geschiedenis van den Volkenbond hebben gemaakt. Zij had rekening te houden met eeuwenoude praktijken uit het Oosten: zij raakte van nabij aan den economischen toestand van verscheidene volkeren; zij kon haar oogen niet sluiten voor den strijd tusschen den smokkelaar en den man der wet; zij had tenslotte te erkennen, dat verdoovende middelen niet altijd een vloek, doch somtijds ook een zegen voor de beschaving zijn, zoodat rechtmatige rechten en belangen ook tegen willekeurig ingrijpen moesten gewaarborgd worden. Voortbrenging van opium en coca-bladeren, vervaardiging van uit opium en coca-bladeren afgeleide verdoovende middelen (morfine, cocaïne) is onontbeerlijk voor de menschheid; overproductie daarentegen is verderfelijk. Hoe de grens te trekken? De conferentie mocht daarbij niet over het hoofd zien, dat gedurende eeuwen de voortbrenging en verkoop van opium in sommige staten (Perzië, Turkije) beschouwd zijn als een gerechtvaardigd onderdeel van het economisch systeem dier landen.

centraal comité, die gesteund wordt door het overeengekomen verscherpte toezicht op den in- en uitvoer, zal zoodoende preventief kunnen voorkomen, dat eenig land een haard van smokkelhandel wordt, en helpen bereiken een toestand, dat de wereldproductie niet hooger is dan de redelijke behoefte voor wetenschappelijke en medische doeleinden. Natuurlijk waren er moeilijkheden op te lossen bij de beantwoording van de vraag hoe dit centraal comité zal worden benoemd. Na lange besprekingen is de conferentie tot de overtuiging gekomen, dat het gewenscht is het centraal comité te doen kiezen door Amerika, Duitschland, Engeland, Frankrijk, Italië, Japan en de niet-permanente leden van den Volkenbondsraad. Ook de vraag hoe dit centraal comité tegenover een land, dat aan overtreding der voorschriften schuldig wordt geacht, zal optreden, eischte veel overweging. Tenslotte is dit zoo geregeld, dat het comité zal bevoegd zijn tot het verzenden der aanbevelingen. Maar het land, aldus met een boycot ten aanzien van den invoer van verdoovende middelen bedreigd, zal evenals de landen, die gewoon waren daarheen uit te voeren, het recht hebben tegen het besluit in beroep te gaan bij den Raad van den Volkenbond. Het is nu eigenlijk maar jammer, dat Amerika deze overeenkomst niet heeft onderteekend en waarschijnlijk ook niet zal teekenen, omdat zoodoende eens te meer Amerika, dat buiten den Volkenbond bleef, toch met een zuivere Volkenbondsbeslissing zou te maken hebben [1]).

---

[1]) Uitdrukkelijk is vooropgesteld, dat bij de keuze van de leden van dit Centraal Comité vooral gelet zal worden op bijzondere kennis van de vraagstukken, waarmede het zich zal hebben bezig te houden, terwijl tevens rekening zal gehouden worden met de verschillende kanten dier vraagstukken in dien zin, dat ongeveer een zelfde aantal personen, die met de problemen der produceerende en fabriceerende landen eenerzijds en met die der verbruikende landen anderzijds bekend zijn, in het Comité zullen zitting nemen. Men wil dus hebben een Comité van onafhankelijke deskundigen, wier benoeming eenigszins gelijke waarborgen bieden zal als bij de raadgevende Mandatencommissie. Voor alles heeft men blijkbaar willen vermijden, dat dit Centraal Comité een politiek karakter zal dragen, hetwelk aan de uitoefening van hare bevoegdheden vanzelf moeilijkheden in den weg zal leggen. Temeer heeft het daarom verbaasd, dat de Duitsche gedelegeerden bij de laatste lezing van het artikel inzake de instelling van een Centraal Comité, reserves maakten, waarbij Duitschland onvoorwaardelijk een zetel voor zich in het Comité opeischte. Reeds tevoren waren moeilijkheden gerezen, die betrekking hadden op de aanwijzing van de landen, die de benoeming van het Centraal Comité hebben te doen. Maar ook reeds toen stond vast, dat, zelfs al zou het onmogelijk zijn geweest een vorm te vinden, waarin èn aan Duitschland èn aan Amerika — gelijk intusschen geschied is — invloed op de benoeming is toe te kennen, toch ongetwijfeld aan een Duitscher een plaats in het Centraal Comité zou zijn verzekerd. De Duitsche belangen, betrokken bij de voortbrenging van verdoovende middelen, maken dit absoluut noodzakelijk. Men heeft daarom de onhandige en ontactvolle reserve, van Duitsche zijde gemaakt, opgevat als een motie van wantrouwen aan het adres van den Raad van den Volkenbond, welke Duitschland's positie niet heeft versterkt.

De langzame, in vele opzichten teleurstellende gang van zaken ter tweede conferentie, heeft, na de teleurstellende resultaten der eerste, tot heel wat critische opmerkingen, èn tegen den Volkenbond, èn tegen de Staten, deelnemers aan deze conferentie, tengevolge gehad [1]). Het is werkelijk niet de moeite, zoo schreef het te Rotterdam verschijnend sociaal-democratisch orgaan *Voorwaarts*, dat de heeren te Genève elkander allerlei lieflijkheden toevoegen over de meer of minder groote schuld van het bloeien van den al dan niet clandestienen opiumhandel. Het is, aldus dit blad, het gewetenlooze grootkapitaal,

---

[1]) Het Verdrag, ter tweede Opiumconferentie totstandgekomen, omvat 39 artikelen en heeft, blijkens den aanhef, ten doel, om te vervolledigen en te versterken de bepalingen van het Haagsch Verdrag van 1912. Na te hebben omschreven de verdoovende middelen, die voor reglementeering in aanmerking komen, voorziet het verdrag eerst in de instelling van binnenlandsche contrôle op de ruwe opium en de cocabladen, op de gefabriceerde verdoovende middelen, om daarna haar aandacht te wijden aan de instelling van een internationale contrôle op den handel door de organisatie van een stelsel van in- en uitvoervergunningen en de oprichting van het Centraal Comité, bestemd om op permanente wijze de internationale handelsmarkt gade te slaan. Het verdrag blijft voor onderteekening open tot 30 September 1925. Vanaf dien datum kunnen de Staten, die vertegenwoordigd waren op de conferentie, de leden van den Volkenbond en iedere Staat, aan welken door den Raad van den Volkenbond tot dat doel een exemplaar van het verdrag wordt medegedeeld, toetreden.

De conventie treedt in werking na door ten minste tien Staten te zijn geratificeerd, onder welke tien moeten zijn zeven der Staten, die recht hebben om aan de benoeming van het Centraal Comité mede te werken. Alle geschillen, die uit de uitlegging of de uitvoering van het verdrag kunnen voortkomen, en die niet langs diplomatieken weg zijn geregeld, kunnen, voordat zij onderwerp van eenige arbitrale of rechtelijke procedure uitmaken, worden onderworpen aan het advies van de technische organisatie, door den Raad van den Volkenbond te dien einde in het leven te roepen.

De strenge contrôle-maatregelen, die het verdrag den binnenlandschen handel aanlegt, versterken zijn karakter. Wanneer het hygiënisch Comité van den Volkenbond, na het advies van het permanente comité van het internationaal Instituut voor Hygiëne te Parijs te hebben ingewonnen, van oordeel is, dat een of ander preparaat, waarin verdoovende middelen zijn verwerkt, geen gevaar oplevert voor regelmatig gebruik en de verdoovende middelen niet aan die preparaten onttrokken kunnen worden, zal daarvan door den Volkenbondsraad aan de verdragsluitende partijen mededeeling worden gedaan. Zoodanige preparaten zullen dan niet langer onder de bepalingen van de conventie vallen. En in tegenovergestelden zin kunnen eveneens op advies van de beide genoemde instellingen preparaten, die totnutoe niet onder de conventie vallen, indien zij wèl gevaar voor verslaafd gebruik opleveren, door den Volkenbondsraad aan de Staten worden bekend gemaakt. De Staten zullen dan evenwel moeten verklaren, of zij met de aanbeveling van den Raad om die preparaten onder de conventie te brengen, accoord gaan. De conventie kent uitdrukkelijk aan apothekers het recht toe, in dringende gevallen, zonder medisch voorschrift opiumpreparaten, die niet meer dan een kwart gram opium bevatten, af te geven.

dat zich ook hier weer mest met het levensbloed van rassen en volken, aan de opiumschuiverij verslaafd; het zijn de enkele uitverkorenen, die in onze, zoowel als in de andere Oostersche bezittingen zooveel mogelijk voordeel voor de openbare kas weten te trekken uit de immoreele monopolies, welke de regeeringen zich hebben gereserveerd, maar daarbij hun eigen zaken niet vergeten. Het is zooals overal en altijd weer de macht van het geld, dat de situatie volkomen beheerscht, en waaraan men niet kan ruiken of er millioenen levens door verwoest, even zoovele huisgezinnen door ten onder zijn gegaan. Het hier gegeven oordeel mag wel geacht worden geheel onjuist te zijn, en met den feitelijken gang van zaken bij het opiumgebruik, althans in Nederlandsch-Indië, niet bekend te zijn. Men kan, gelijk Amerika te Genève deed, met de beste bedoelingen — die intusschen lang niet zuiver altruïstisch waren en vooral rekening hielden met het gevaar, dat Amerika zelf van het toenemend opiumgebruik bedreigt — voorstellen doen, maar de practijk kan deze als ongewenscht afwijzen. Dat de macht van het geld in het opiummisbruik, gelijk ook elders, een zekere rol speelt, is wel daarom moeilijk te ontkennen, wijl nu eenmaal zonder geld geen opium te krijgen is, en dat zonder het daaraan verbonden gewin de smokkelhandel, die het meest bedenkelijk verschijnsel vormt, niet zou bloeien. Wat dit echter met het grootkapitaal, dat Indië tot de ontwikkeling heeft gebracht, die het door eigen kracht niet zou hebben verkregen, heeft te maken, is alleen duidelijk voor degenen, die de algemeene macht van het geld met de z.n. macht van het kapitaal op één lijn stellen, en ook alleen duidelijk voor degenen, die uit alles, maar dan ook letterlijk alles, wapenen willen halen tegen het kapitaal. Wat voor de sterkte der argumenten in den regel niet pleit!

Kaarteeringen ter registratie van het Inlandsch grondbezit.

(Een nuttige arbeid in gevaar).

DOOR

J. C. LAMSTER.

Het Gemis van een Inlandsch Kadaster.

Het is vrij algemeen bekend, dat tot nu toe in onze Koloniën een kadaster van het inlandsche grondbezit, en de daarvoor noodzakelijke kaarteering en registratie, hoofdzakelijk om redenen van economie, tot de vrome wenschen moesten blijven behooren. Weliswaar bestaat — ten einde eenigszins aan dit gemis tegemoet te komen — voor den inlander de gelegenheid om z.g. ,,agrarisch eigendom'' aan te vragen, doch waar van deze instelling zoo goed als geen gebruik wordt gemaakt, heeft deze tegemoetkoming in geenen deele beantwoord aan de verwachtingen, waarmede zij in het leven werd geroepen. En wel opmerkingswaardig mag het worden genoemd, dat diezelfde inlander, die geen gebruik maakt van de gelegenheid hem geboden door de instelling van het instituut van den agrarischen eigendom, die niets moet hebben van de lastige, niet begrepen, in zijne oogen volkomen overbodige en veel ,,soesah'' kostende formaliteiten daaraan verbonden, dat die zelfde inlander al sinds het tijdstip van de eerste tewerkstelling der landrentesecties van den topografischen dienst nu ongeveer 20 jaar geleden, bij herhaling, en steeds weer opnieuw verzocht heeft, om zijn bouwgrond door de landrente-topografen van dien dienst individueel te doen uitmeten, en om den sawahbezitters eene copie van het betrekkelijke kaartje te doen uitreiken.

In de oogen van het meerendeel der gegoede, sawahgrond bezit-

tende tani's is een ,,gambar'' van zijn lapje bouwgrond, gekaarteerd door het personeel van den topografischen dienst, opgemeten in tegenwoordigheid van het desabestuur en van de eigenaars van de aangrenzende bouwgronden, en *in loco* geïnspecteerd en goedgekeurd door de leiders van het meetwerk, een waardevol bezit, waarvoor hij herhaaldelijk uit eigen beweging, heeft aangeboden om zich daarvoor eenige geldelijke opoffering te getroosten.

Dit herhaaldelijk aandringen van inlandsche zijde tot individueele uitmeting van den bouwgrond moet dan ook beschouwd worden als een der symptonen welke er op wijzen, hoe de inlander zelf naar eene practische, uitvoerbare methode zoekt, om zich eenige rechtszekerheid te verschaffen van het eenige wat hij in den regel bezit, n.l. het kleine stukje bouwgrond, waarvan hij en zijn gezin moeten bestaan. Een naar de *eischen des tijds* ingericht kadaster voor zijn bouwgrond heeft hij niet , in de eerste plaats kan de staat een dergelijk kostbaar instituut niet bekostigen, maar bovendien is de desaman er niet eens happig op; het is hem te ingewikkeld en te omslachtig, en ten slotte zijn de maatschappelijke toestanden waaronder hij leeft, van dien aard, dat hij het ook niet noodig heeft.

Het is nu eenmaal een feit, dat zich in de desa's in velerlei opzicht een gewoonterecht heeft ontwikkeld, dat zoo geheel afwijkt van hetgeen men in westersche landen ziet. Wat al kwesties worden er niet in de inlandsche maatschappij algemeen mondeling geregeld, die in Europa uitsluitend bij notarieele akten, gezegelde overeenkomsten en met officieele bewijsstukken worden afgedaan.

Het is toch bekend, dat de doorsnee desa-Javaan in den regel geld leent, en niet zelden voor vrij belangrijke bedragen, zonder een deugdelijk bewijs er voor af te geven, doch ook zonder er ook maar aan te denken, om te een of andere dag zijn schuld te ontkennen. Evenmin zal een tani er licht toe komen om willens en wetens een grondtransactie te loochenen, welke geschied is in tegenwoordigheid van het desabestuur, van de voornaamste ,,gogols'' en van de bezitters der aangrenzende bouwgronden. Waar deze en soortgelijke toestanden bestaan, behoeft het dan ook geen bevreemding te verwekken, dat men daar niet erg gebrand is op de instelling van een modern ingericht kadaster, en dat zelfs een bescheiden eerste proef in die richting in den vorm van het instituut van den agrarischen eigendom gedoemd was om te mislukken. En ook is het begrijpelijk, dat men daarentegen voor gevallen als daar zijn: verhuur van gronden aan suikerfabrieken, onderpand voor beleening bij hulpbanken, meeningsverschillen bij grondtransacties, e.d. wel het gemis voelt van een gemakkelijk te verkrijgen bewijsje (desnoods van ondershandschen aard), waaruit gepretendeerde bezitsrechten kunnen worden aangetoond.

Eene oplossing.

Wijden wij thans voor een oogenblik de aandacht aan hetgeen door de regeering werd gedaan, om te pogen het vraagstuk, dat in het bovenstaande in enkele korte trekken werd aangegeven, tot eene oplossing te brengen.

Nadat door den inspecteur der landelijke inkomsten Verwey Mejan een voorloopig ontwerp was samengesteld voor eene ordonnantie voor de instelling van een inlandsch kadaster, werd dit voorstel in het tijdvak 1913—1918 in studie genomen door de juridische en technische adviseurs van de regeering de heeren Mr. Nolst Trénité en Polderman en besliste de regeering in 1918 naar aanleiding van de ontvangen adviezen, dat voorloopig *niet* kon worden gedacht aan de *instelling* van een *inlandsch grondrecht* kadaster, doch dat de uit te voeren maatregelen beperkt moesten worden tot eene *verbetering van de grondregistratie* en tot eene overweging tot invoering van *registers van inlandsch grondbezit*. M.a.w. Als gevolg van de ontvangen adviezen o.a. van den ter zake deskundigen chef van den Kadastralen dienst Polderman kwam de regeering tot de volgende conclusie:

1). de instelling van een aan de eischen des tijds beantwoordend kadaster voor het inlandsch grondbezit is voorshands onmogelijk;

2). om echter tegemoet te komen aan de bestaande behoeften is verbetering van de grondregistratie en het aanleggen van registers voor het inlandsche grondbezit noodzakelijk.

Nu zijn de perceelen welke door den dienst der landrentemetingen worden opgenomen en in kaart gebracht in den regel eenige hectaren groot, en bevatten deze meestal, den bouwgrond van eenige landbouwers te zamen. Het is duidelijk, dat deze metingen en kaarteeringen dus niet zonder meer bruikbaar zijn als grondslag voor de in te voeren registers van het inlandsche grondbezit.

De eerste stap op den weg om tot dergelijke registers te komen is dan ook een individueele uitmeting der bevolkingsbouwgronden, en aldus kreeg het Hoofd van den topografischen dienst daarom machtiging om in enkele deelen van Java met deze metingen een proef te nemen. De resultaten van deze in het jaar 1922 gehouden proefmetingen waren zonder voorbehoud gunstig en gaven aanleiding tot verdere voorstellen, welke een onderwerp van ernstige besprekingen hebben uitgemaakt op de bestuursconferentie gehouden in Maart 1923, waarop in September van hetzelfde jaar, de opdracht der regeering volgde om individueele uitmetingen op dezelfde wijze voort te zetten, en om maatregelen te beramen voor de invoering van eene grondregistratie, welke bij deze metingen en eventueel bij de landrentemetingen zal moeten aansluiten.

De reeds dadelijk in het oog springende voordeelen van eene dergelijke werkwijze zijn de volgende:

1e. komt de aan deze opmetingen besteeden arbeid ten goede zoowel aan de landrentekaarteering, als aan de repartitie van den landrente-aanslag, en aan de verbetering van de landrente-boekhouding;

2e. bestaat er gelegenheid om de grondbezitters op goedkoope wijze in het bezit te stellen van de zoo herhaaldelijk gevraagde bewijsstukken van den vorm en de ligging van hun grond, waaraan (al hebben kaarten en registers zonder meer geen authentieke bewijskracht) bij processen door den rechter vrij groote waarde zal worden toegekend.

Weliswaar wordt dit laatste van kadastrale zijde sterk in twijfel getrokken, doch dat zoowel bestuursambtenaren als juristen er een gunstiger oordeel over hebben, blijkt wel uit hetgeen daarover vermeld wordt in het *Tijdschrift voor het Kadaster in N.-I.* van 1923, pagina 136.

Het Inlandsche Grondbezit in de groote Steden.

Gedurende de besprekingen en de voorbereiding van de bovengenoemde werkzaamheden was reeds door den Raad van Indië in zijn advies van 25 Aug. 1922 de aandacht gevestigd op de groote wenschelijkheid om niet alleen de waardevolle bouwvelden der bevolking, maar ook het inlandsche grondbezit op de hoofdplaatsen individueel te doen uitmeten.

En terecht. Want zoo ergens, dan is het zeer zeker in de groote steden, dat aan eene registratie van het inlandsche grondbezit eene dringende behoefte bestaat. Vooral in Batavia, de hoofdstad, heeft zich door het gemis dezer registratie in den loop der tijden een baaierd van wanorde en anarchie ontwikkeld, welke tot de meest schromelijke misstanden aanleiding geeft. Om den toestand nog wat meer verward te maken, ontbreekt bovendien alles, wat ook maar in de verte op een bevolkingsregister gelijkt, en tenslotte (een ongeluk komt nu eenmaal nooit alleen), wordt de misère ten top gevoerd, door de omstandigheid, dat tot overmaat van ramp de regeering sinds de oprichting der gemeenten nu ongeveer 20 jaar geleden, nog steeds geen eindbeslissing heeft genomen in de kwestie der verhouding tusschen gemeente, binnenlandsch bestuur en inlandsche wijken (vulgo kampoengs). Het maken van een eerste begin met het scheppen van orde in den hopeloos verwarden toestand wordt er daardoor niet gemakkelijker om.

Het is echter hier de plaats niet om verder in te gaan op deze materie. Zij, die zich bij benadering een denkbeeld willen vormen van de schier ongelooflijke désorganisatie, welke het beeld der groote steden in Indië ons in dezen te aanschouwen geeft, verwijzen wij

naar hetgeen wordt medegedeeld in de artikelen ,,*Kampoengzorg*'' en ,,*Gemeente en Kampoeng*'' voorkomende in de nummers 37/39 en 48/49 van het *Orgaan van den Pol. Econom. Bond* A°. 1923. Voldoende zij het te weten, dat de staat daardoor jaarlijks aan belasting, verponding, e.d. tonnen gouds derft.

Het mag dan ook een verblijdend verschijnsel worden genoemd, dat men blijkbaar eindelijk en ten langen leste het plan heeft opgevat om een eerste begin te maken met de grondregistratie in deze kampoengs. Intusschen blijft het voorzichtig om zich voorloopig van de resultaten daarvan te Batavia geen al te groote illusies te maken, vooral als men leest wat het jaarboek van den topografischen dienst A°. 1923 daarvan meldt in noot 2) van pag. 47. Over het plan toch, om in de groote steden de opmetingen van het inlandsche grondbezit door den topografischen dienst te doen verrichten, adviseerde de Raad van Indië om de hoofdplaatsen Batavia, Soerabaja, Semarang en Bandoeng uit te zonderen, aangezien ,,op deze oude neder-,,zettingen inderdaad zeer ingewikkelde, niet zelden zelfs bijna niet ,,te ontwarren toestanden bestaan met betrekking tot het beloop der ,,grenzen van grondstukken, waardoor vraagstukken aan de orde ,,komen, welke alleen door het kadaster aan de hand van diens ,,archief en van de kadastrale metingen, hulpkaarten en boekhouding zijn op te lossen.'' (Advies Raad van Indië dd. 8 September 1923 No. V). M.a.w. dus, naast de bestaande bestuursontreddering heeft men in den loop der tijden ook op kadastraal gebied Gods water maar over Gods akker laten loopen, zoodat tenslotte een algemeene chaos is ontstaan, waar men bijna geen raad meer mede weet. Het is trouwens bekend, dat de verregaande verwording in dezen zoowel aan gemeente als aan binnenlandsche bestuur de grootste moeilijkheden in den weg legt. Iedere beginnende actie om iets bruikbaars tot stand te brengen op het gebied van bestuur, van politie, en vooral ook van de zoo hoog, hoog noodige hygiëne in de met malaria geïnfecteerde krottenlabyrinthen te Batavia, waarin eene bevolking van 200.000 zielen op ongelooflijk onhygiënische wijze op elkaar zit gepropt, wordt reeds in de geboorte gesmoord door den toestand van algemeene ontreddering, welke zelfs de meest geestdriftige zielen tot werkeloosheid dwingt.

Met dat al zal het den lezer wel duidelijk zijn, dat in steden waar zulke toestanden heerschen, ten eerste aan de uitmetingen en de registratie van het inlandsche grondbezit hoogere eischen moeten worden gesteld, dan die waarmede men bij de individueele uitmetingen der bouwvelden op het platteland kan volstaan, maar in de tweede plaats, dat wat er ook gebeuren moge, het thans de hoogste tijd is, dat zoowel te Batavia als elders met groote voortvarendheid gevolg wordt gegeven aan de bestaande plannen om eindelijk eens

met deze kaarteering en registratie een begin te maken. Maar vooral met ,,groote voortvarendheid''! Want als het moet, is het desnoods nog beter eenigszins globaal gemeten, maar spoedig, dan alles in de puntjes en jaren lang getreuzel en gehannes. De belangen aan eene spoedige opheldering in den beschamenden warwinkel verbonden zijn van zoo overwegenden aard, dat de voordeelen verbonden aan eene overdreven accuratesse hierbij geheel op den achtergrond geraken. Een frissche geest met een natuurlijk gevoel voor logische doelmatigheid, zal hier den weg moeten wijzen om de groote levensbelangen van een talrijke inlandsche bevolking in de groote steden niet aan de grauwe theorie op te offeren.

Zeer terecht wordt op blz. 50 van het jaarboek van den Topografischen dienst A°. 1923 dan ook opgemerkt:

,,Worden de middelen toegestaan om de metingen in dier voege ,,op te zetten, dat tegelijk een grondslag wordt gelegd voor het ver- ,,pondings- en het rechtskadaster, dan zullen de voorschriften van ,,den beginne hiermede rekening dienen te houden.''

Inderdaad: Natuurlijk is het zaak deze middelen toe te staan! Al zou men alleen maar oor hebben voor het argument, dat de opbrengst de uitgaven veelvuldig zal overtreffen. *Onzes* inziens is echter hoofdzaak, dat vóór alles moet worden voorkomen, dat wij elders eene herhaling krijgen van de toestanden zooals die tegenwoordig te Batavia en in mindere mate ook in de andere groote steden worden aangetroffen.

Omtrent Bandoeng en Malang meldt hetzelfde jaarboek op pag. 50:

,,Onvermijdelijke ommissies in de onoverzichtelijke verpondings- ,,gegevens, onvolledigheid in de gegevens van het landrentekohier, ,,onzekerheid in den rechtstoestand van grondstukken, mindere stel- ,,selmatigheid der registratie kwamen (in het bijzonder te Bandoeng) ,,aan de hand van de vervaardigde kaarten al spoedig aan het licht, ,,en hebben de groote wenschelijkheid zoo niet onmisbaarheid van ,,dit kaartenmateriaal aangetoond.''

Zonder kaarteering en zonder registratie van het inlandsche grondbezit zal het een gesukkel blijven zonder einde, zal het onmogelijk zijn om een behoorlijk bevolkingsregister samen te stellen, en bij te houden, de inlandsche verponding naar recht en billijkheid te heffen, de inkomstenbelasting te controleeren, maatregelen van bestuur en van politie te nemen, en de hygiëne op een redelijk peil te brengen. Want waarlijk, de tot nu toe gevolgde politiek van noninterventie in dezen, is voor ons als een der eerste koloniale mogendheden eene voortdurende beschaming, steunt op een duur systeem van ,,économie du bout de la chandelle,'' en kost ons handen vol geld, dat wij in de tegenwoordige omstandigheden zeer zeker nuttiger zouden kunnen gebruiken.

De Kritiek.

Wij hopen met het geven van het bovenstaande verkort relaas er in geslaagd te zijn, om den onbevooroordeelden lezer ervan te overtuigen, dat met de ontworpen werkzaamheden en de overige in voorbereiding zijnde regelingen niet alleen een zeer nuttigen, maar bovendien ook een zeer noodzakelijken arbeid is ingeluid. Des te meer is het daarom te bejammeren, dat er sinds met dezen arbeid een aanvang is gemaakt, hoofdzakelijk van de zijde van den kadastralen dienst, eene voortdurende en afbrekende kritiek op dit werk wordt uitgeoefend. In eene onafgebroken reeks van dagblad- en tijdschriftartikelen, welke culmineeren in een vollen jaargang van het *Tijdschrift voor het Kadaster in N.-I.* (2e, 3e en 4e kwartaal A°. 1923 en 1e kwartaal A°. 1924) hoofdzakelijk samengesteld door den landmeter van het Kadaster te Weltevreden J. H. Raeven, wordt weliswaar in den breede betoogd, dat het voorgestelde systeem eenige gebreken aankleven, doch de hoofdzaak waar het om gaat wordt òf vermeden, òf onjuist voorgesteld.

In het kort komt de zaak hierop neer.

1). Het oprichten van een aan Westersche eischen beantwoordend kadaster voor het inlandsche grondbezit gaat, althans zeker de eerste halve eeuw ver boven de draagkracht van de inlandsche bevolking, en de poging om daarvoor in de plaats te stellen het instituut van den agrarischen eigendom moet als mislukt worden beschouwd.

2). Wordt er dus om de bevolking in dezen tegemoet te komen, geen middel gevonden, dat zij *wel* betalen kan, dan blijft er niets anders over, dan werkeloos met de handen in den schoot goedmoedig te blijven zitten kijken, en gelaten de komende dingen af te wachten (zie de hierboven beschreven toestanden in Batavia).

3). Daar de bevolking echter zelf doorloopend om een dergelijke tegemoetkoming gevraagd heeft, en ook heeft aangeboden om zelf de kosten te betalen, heeft men van den nood een deugd makende, door aanvulling van de bestaande landrentekaarten eene kaarteering van het individueele grondbezit samengesteld, die alleszins aan de behoeften en aan het gestelde doel beantwoordt; de nauwkeurigheid der bestaande landrentekaarteering is oorzaak, dat zij ook voor het nieuwe doel bruikbaar is.

4). In het jaarboek van den topografischen dienst over 1922 pag. 35/52 en over 1923 pag. 43/52 wordt op duidelijke en gedocumenteerde wijze uiteen gezet, op welke grondslagen de toegepaste werkmethode berust, welke richtlijnen voor de naaste toekomst zijn uitgezet, en waarom men aan de vereenvoudigde methode (de economisch eenig mogelijke) voorshands meer dan voldoende heeft.

5). Door geen der critici wordt hetgeen daar kort, zakelijk en duidelijk te berde wordt gebracht, en waarbij klaren wijn wordt geschonken, op behoorlijke wijze weerlegd of ontzenuwd; men bepaalt zich slechts tot in den regel ellenlange, zwaarwichtig schijnende betoogen, die de superioriteit van de kostbare, onbetaalbare, en practisch onuitvoerbare, momenteel dus onbruikbare stelsels moeten bewijzen, welke (trouwens door niemand weersproken) superioriteit echter met de kern van de zaak niets te maken heeft.

6). Door absoluut foutieve gegevens en geheel onjuiste voorstelling van zaken berekent de heer Raeven, dat eene uitgave van ongeveer 30 millioen zoude noodig zijn, terwijl inderdaad de in aanmerking komende gronden nog geen tiende deel der oppervlakte beslaan van die welke hij opgeeft, waardoor de kosten hoogstens ongeveer 2 millioen zullen bedragen te verdeelen over 10 jaar en te bestrijden uit de betrekkelijke zegelgelden.

7). Tenslotte qualificeert de heer R. de betrekkelijke kaarteeringen van den topografischen dienst als ,,waardeloos kaartenmateriaal'' en beweert te willen voorkomen, dat daaraan nutteloos millioenen zullen worden verspild *(Tijdschr. Kad. N.-I. 1923*, pag. 147).

Onredelijke kritiek.

Wat blijft er echter bij eene onbevooroordeelde beschouwing van alle protesten over?

Dat het voor *meer geld beter* kan is bekend genoeg, doch daar hebben wij *nicts* aan, want dat meerdere geld is er nu eenmaal niet. Men kan evengoed een armen drommel verwijten, dat hij de opvoeding van zijn kinderen verwaarloost, omdat hij geen geld heeft om ze een jaar of zes naar de Hoogeschool te zenden, en hen nu maar voor het alternatief stellen, òf hooger onderwijs, òf heelemaal van school. Men verwijt een arts in een of ander binnenland of achterhoek, toch ook niet, dat hij een patiënt tracht te redden door chirurgisch ingrijpen zonder daarbij over een modern ingerichte operatiekamer te beschikken.

Het verwijt van de millioenen-fantasie is zoo absoluut onjuist en onredelijk, dat het verloren tijd is om daar verder op in te gaan.

Zeer terecht gaat de topografische dienst van het beginsel uit, dat men zich met het meest noodzakelijke tevreden moet stellen, als men niet alles kan bereiken. Als die dienst in het ontworpen systeem alleen rekening houdt met het meest waardevolle gedeelte der sawahgronden, doet hij trouwens niets anders, dan het kadaster, dat in de buitengewesten zich nog behelpt met het instituut der gouvernementslandmeters, erfpachtsperceelen hoogst primitief of niet kaarteert, dan wel op Java deze perceelen meermalen kaarteert op een onvoldoenden wiskundigen grondslag.

Fel is het protest van den heer R. tegen het gebrek aan positieve bewijskracht van het gedachte stelsel, en hij stelt zich dan ook op een geheel ander standpunt, dan de Raad van Indië, welke in zijn advies van 25 Augustus 1922 de volgende opmerking maakt:

„Nochtans valt te voorzien, dat waar onder het gedachte stelsel „de grondbezitters op goedkoope wijze in het bezit komen van een „eenigszins betrouwbaar bewijsstuk van de ligging van den grond, „waaraan bij processen voor den rechter vrij groote waarde zal wor„den toegekend (autenthieke bewijskracht zal aan kaarten en regis„ters natuurlijk niet worden toegekend), zij zich voor de bijhouding „op den duur steeds meer zullen leeren interesseeren."

Dat de Raad van Indië en de adviseur der regeering hierin niet alleen staan blijkt o.a. uit hetgeen de voorzitter van de landraden van Toeloeng-agoeng en Trenggalek in Kediri, Mr. F. D. Holleman hierover publiceert in de laatste Juni-aflevering van *Koloniale Studiën*.

Ook deze deskundige staat als zoovele anderen op den beganen grond der naakte werkelijkheid en voelt er blijkbaar weinig voor om den heer R. op zijn fantastische vlucht naar het onbereikbare te volgen. Mr. Holleman bepleit zelfs de wenschelijkheid om iedere inlandsche acte van grondovereenkomst te doen vergezeld gaan van een kaart van het betrokken stuk, en meent dat, wanneer men in den door hem aanbevolen geest eene oplossing van het inlandsche kadaster-probleem tracht te bereiken, „deze oplossing eenvoudiger zou zijn, dan men het zich aanvankelijk gedacht had." Naast de bekende schampere qualificaties van den heer R. noemt Mr. Holleman den topografischen dienst „een sympathiek en volhardend kampioen voor de verwezenlijking van deze idee," (n.l. een goedkoop en bereikbaar inlandsch kadaster). Voor meerdere gevallen van instemming van juridische en bestuurszijde wordt volledigheidshalve verwezen naar de brochure van den kolonel van Gent *(Tijdschr. voor het Kadaster in N.-I.* 1923, pag. 135 en 136).

Theorie en Praktijk.

Niet vrij van eene zekere vrijmoedigheid is de kritiek, welke de heer R. zich veroorlooft op het „waardelooze kaartenmateriaal" van den topografischen dienst, over de „mooie kaartjes, die misleidend kunnen werken," e.d.

Nu geven wij dadelijk toe, dat *in theorie* inderdaad eene kaarteering van grond voor kadastrale doeleinden zooveel mogelijk behoort te worden gebaseerd op een dicht net van getrianguleerde en berekende vaste punten, waar noodig uitgebreid met berekende polygoonmetingen en berekende grensmetingen. En ook geven wij dadelijk toe, dat eene grafische inteekening van polygoongrenzen als systeem,

niet van de zelfde deugdelijkheid is, als berekende polygonen, waarvan de hoekpunten in liniaire coördinaten zijn uitgedrukt.

Maar ..... deze theoretische beschouwingen ten volle beamende, geeft tenslotte de praktijk een geheel andere kijk op de zaak. Want de groote waarde van dit alles gaat grootendeels verloren, wanneer 1e. de vaste punten in het terrein zoek raken, en 2e. in de opmetingen ontoelaatbare fouten worden gemaakt, welke men niet herstelt, doch eenvoudig vermoffelt. En dat dit gebeurt, zoodra bij massa-arbeid met beperkte hulpmiddelen (zooals bij het meten van bevolkingsbouwgronden op Java) de ambtenaren met bureau-arbeid worden overladen; daarvan kunnen nog heden ten dage de oude kadasterbladen met de landrentemetingen in Preanger, Pasoeroean, Kediri (het beste gedeelte der voormalige kadastrale landrentekaarting!) getuigenis afleggen. Men leze daarvoor het jaarboek van den topografischen dienst er eens op na, b. v. A°. 1907 pag. 87, 88 en 89, A°. 1908 pag. 135, A°. 1909 pag. 114, A°. 1910 Pl. 27 *a* en 27 *b*, pag. 128 en 129, A°. 1911 pag. 102, 110, 111 en 112. [1])

Wanneer bij veel polygoneeren en uitrekenen de toch al met bureauarbeid overkropte ambtenaren zoo goed als heelemaal belet worden om naar het terrein te gaan tot plaatselijke contrôle van den arbeid der inlandsche meetmantri's, dan kan nòch toezicht worden gehouden op een behoorlijk verzekeren der vaste punten, nòch op het wegmoffelen van ontoelaatbare fouten.

Daarom is het systeem bij den topografischen dienst altijd geweest, het rekenwerk tot een minimum beperken, maar voortdurende en onafgebroken contrôle in het terrein, (brigade- en sectiechefs zijn de helft van den tijd op veldinspectie), terwijl men bij den kadastralen dienst zijn kracht steeds meer heeft gezocht in veel rekenen en dus weinig tijd vond voor terrein-inspectie. [2])

Jarenlange ervaring, en arbeid zoowel met kaarteeringen van den kadastralen als van den topografischen dienst hebben ons en velen met ons, (en niet het minst de ambtenaren, die van de kaarten een practisch gebruik moeten maken), de overtuiging geschonken, dat grafisch uitgezette kaarteeringen, welke geregeld en ernstig in het

---

[1]) Ook nu weer bij de metingen van de inlandsche erven op de hoofdplaatsen Magelang en Malang, bleken de verschillen met de metingen van den kadastralen dienst dikwijls zeer belangrijk te zijn. De fouten zaten echter niet in „de mooie kaartjes, die misleidend kunnen werken" van den topografischen dienst.

[2]) Dat intusschen de topografische dienst, daar waar het nuttig en noodig is, zeer zeker het nut van polygoonmetingen inziet, blijkt, o.a. uit het feit, dat voor de meting der inlandsche erven op de hoofdplaats Magelang het net van vaste punten met 150 verzekerde en uitgerekende polygoonpunten werd uitgebreid.

terrein worden vergeleken en gecontroleerd, het in betrouwbaarheid en getrouwheid van configuratie *verre* winnen boven op het bureau uitgerekende, doch in het terrein onvoldoende gecontroleerde metingen. Een typisch voorbeeld, dat het bovenstaande duidelijk illustreert, komt o.a. voor in het jaarboek van den topografischen dienst A°. 1910 Pl. 27*a* en *b*. Spreekt voor een deskundige eene bloote vergelijking der beide kaarteeringen reeds boekdeelen, eene vergelijking in het terrein doet de deur heelemaal dicht. Ook op het gebied van meetwerkzaamheden wordt het oud-hollandsche spreekwoord bewaarheid, dat het oog van den meester het paard vet maakt.

De ondervinding heeft dan ook aangetoond, dat alle theorie ten spijt, de heer R. wel een beetje al te vrijmoedig de rol vervult van de vos, die de passie preekt, door zich een kritiek op de topografische kaarten te veroorlooven, welke van zijne zijde zeker eenigszins misplaatst kan worden genoemd.

De Geschiedenis herhaalt zich.

Het is niet de eerste keer, dat eene dergelijke felle campagne wordt gevoerd tegen een door den topografischen dienst opgezetten arbeid. Feitelijk zien wij hier niets anders dan eene herhaling in eenigszins gewijzigden vorm van de kritiek welke nu ongeveer 20 jaar geleden gehoord werd, toen de bij den kadastralen dienst mislukte landrentemetingen naar den topografischen dienst werden overgebracht.

Ook toen is er door het kadaster lang en hardnekkig gestreden om dezen overgang te verhinderen. Toen werden lange betoogen gehouden om aan te toonen, dat koporaal- en sergeantopnemers toch eigenlijk niet de menschen waren om dergelijk delicaat werk te leiden als metingen in de desa's voor een fiscaal doel; dat men daarmede alleen kon belasten kadasterambtenaren en kadaster-mantri's, welke geleerd hadden om met de bevolking om te gaan, en die eenig begrip van landrente-aangelegenheden hadden. Op dusdanige wijze was tegen den topografischen dienst stemming gemaakt, dat zelfs ten slotte de toenmalige resident van Madoera Fokkens met een artikelenreeks voor den dag kwam, waarin hij in arren moede adviseerende om in 's hemelsnaam maar weer terug te keeren tot de oorspronkelijke totaal mislukte z.g. kadastraal-statistieke opname onder toezicht van de plaatselijke ambtenaren van het binnenlandsch bestuur. [1])

En hoe is dat alles anders geloopen?

Gelukkig heeft de regeering zich toen door al het geschrijf en de zwaarwichtige protesten niet van de wijs laten brengen. De opdracht aan den topografischen dienst bleef gehandhaafd. Kalm zetten de

[1]) Zie hiervoor o.a. *De Indische Gids* A°. 1909 I, pag. 546.

landrentebrigades zich aan het werk, stelselmatig werd volgens een vast plan langs een van te voren scherp afgebakend tracée het werkplan uitgevoerd, en niettegenstaande al het geroep van ach en wee, was dank zij een logische opzet onder doelbewuste leiding, en de toewijding, de ijver, de grondige vakkennis en de groote takt van het topografische personeel 15 jaar later op schitterende wijze, en tot aller tevredenheid eene moeilijke taak volbracht, welke gedurende een eeuw als een onoplosbare puzzle allerlei stadia van ontgoocheling en desillusie had doorgemaakt en millioenen aan nutteloos verspilde gouvernementsgelden had gekost. [1])

Typeerend was de opmerking van een der leidende personen bij den kadastralen dienst, die toen langzamerhand de resultaten der topografische landrentemetingen zichtbaar werden, zich tegen over ons, over de met zooveel tegenzin afgegeven landrentemetingen uitliet:

„Nu ja, eigenlijk zijn we maar wat blij, dat we dat presentkaasje „van de landrentemetingen kwijt zijn, *want feitelijk is dat geen werk voor ons, en zijn wij op een dergelijke massa-arbeid nòch ingericht, nòch getraind.*"

En vrijwel parallel met deze uitlating loopt ook hetgeen door den kundigen oud-chef van den kadastralen dienst Polderman in *Koloniale Studiën* werd opgemerkt (jaargang 1919 pag. 89) n.l. dat het voor den kadastralen dienst als een voordeel is te beschouwen, dat „de landrentemetingen in aard en nauwkeurigheid zoo zeer verschil„lend van de metingen voor het eigendomskadaster, niet meer tot „den werkkring van dien dienst behooren."

Wij zijn er dan ook van overtuigd, dat we niet ver van de waarheid af zijn, als wij voorspellen, dat zich bij de meting en registratie van het individueele grondbezit, in de toekomst dezelfde gang van zaken zal afspelen als vroeger bij den overgang van de landrentemetingen. Als men den topografischen dienst slechts een paar jaar den tijd geeft, om zich in zijn nieuwen arbeid in te werken, zal spoedig genoeg blijken, dat hij er ook volkomen voor berekend zal zijn.

Slot.

Resumeeren wij den momenteelen toestand, dan kunnen wij deze in het kort als volgt samenvatten:

1. Om tegemoet te komen aan eene reeds lang gevoelde behoefte worden door den topografischen dienst van de meest waardevolle

---

[1]) Het is dan ook zeker met een gevoel van voldoening, dat men nu achteraf er op kan wijzen, dat het algemeene werkplan voor het landrente-onderzoek, zooals het in den aanvang werd opgemaakt, consequent en systematisch volgens de getraceerde plannen werd uitgevoerd en tot een goed einde gebracht. Zie o.a. *De Indische Gids* 1911 II, pag. 1614.

sawahgronden individueele uitmetingen verricht, en bovendien aan de bezitters kaartjes van hun grond uitgereikt.

2. De resultaten van deze metingen worden tevens dienstbaar gemaakt om als grondslag te dienen van eene registratie van het inlandsche grondbezit.

3. Zoowel van juridische als van bestuurszijde (denk aan de Volkscredietbanken) is meermalen instemming betuigd met dezen opzet, welke voor de tegenwoordige toestanden in de inlandsche maatschappij voor afzienbaren tijd, meer dan voldoende wordt geacht.

4. Op den zelfden grondslag worden proeven genomen om in de groote steden het inlandsche grondbezit door den topografischen dienst individueel te doen uitmeten en registreeren, en de gegevens daarvan tevens dienstbaar te maken voor een inlandschen verpondingsaanslag.

5. Het ligt in de bedoeling om wegens de reeds boven genoemde redenen (zie boven bij „Het Inlandsche Grondbezit in de groote Steden"), op de hoofdplaatsen Batavia, Semarang, Soerabaja, Bandoeng, deze werkzaamheden te doen plaats hebben door de daar gevestigde kadastrale bureaux.

Niemand zal er meer van overtuigd zijn, dan het hoofd van den topografischen dienst zelve, dat hiermede geen kadaster is gegeven, doch wèl een practische oplossing, waarbij op sobere wijze wordt voorzien in de eischen gesteld door het beginsel van specialiteit en dat van publiciteit. Voor het eerste eene goede, maar eenvoudige kaarteering, voor het tweede eene eenvoudige registratie met periodieke herziening. Inderdaad gezien van uit een westersch standpunt een stelsel, dat nog vele gebreken aankleeft, doch..... gezien de draagkracht der inlandsche maatschappij het maximum, dat men geven kan, en gezien de behoeften dier maatschappij, voldoende voor hetgeen zij noodig heeft.

Iedere poging toch, om een duurder up-to-date kadaster voor het inlandsche grondbezit te vestigen, *moet en kan niet* anders dan op een onvermijdelijk fiasco uitdraaien.

Geen enkele deskundige mag er een oogenblik aan denken om een dergelijk weeldeartikel in deze tijden aan te bevelen.

Wij hebben hier dan ook maar te kiezen of te deelen.

Of wel men *doet niets* en ziet met gelaten, fatalistische berusting den toestand van onzekerheid, verwarring en anarchie van jaar tot jaar verergeren.

Of wel men geeft, wat men geven kan, en tracht althans een begin te maken met het ordenen van den onvoordeeligen chaos.

Gaat men mede met de zelf geen practische uitvoerbare oplossing wetende critici op het werk van den topografischen dienst, dan is

het onvermijdelijk, dat men door nog langer in beschamende werkeloosheid te volharden van kwaad tot erger vervalt, en geleidelijk in den geheelen archipel een zelfden gedesorganiseerden toestand zal moeten laten invreten, zooals die nu reeds in de groote steden, vooral te Batavia bestaat.

Gaat men echter met de nieuwe individueele uitmetingen van den topografischen dienst mede, dan heeft men tenminste het voordeel, dat men hiermede de eerste zekere stap zet op den weg, die naar eene geleidelijke verbetering kan en moet voeren.

Er is trouwens meer, dat tot groote voorzichtigheid aanmaant met het luisteren naar de waarschuwende stem van den heer R. Zien wij voor ons toch in den kolonel van Gent iemand, die op meer dan normale kennis kan bogen wat betreft inzicht in de nooden en behoeften der inlandsche maatschappij, en die zeer zeker niet eene arbeid als de onderhavige lichtvaardig zal hebben voortgezet, in den heer Raeven zien wij iemand van wien dat zeker niet gezegd kan worden.

Typisch treedt dit laatste aan den dag, waar de laatste in edele verontwaardiging te keer gaat tegen de alleszins logische gedachte van den topografischen dienst eener periodieke herziening der individueele uitmetingen *(Tijds. Kad. N.-I.* 1924, pag. 29). Men kan het nu over dit herzieningsbeginsel eens zijn of niet, dat is een tweede, maar zeker bestaat er niet de minste aanleiding om er een „alhoewel onbewust, maar slecht argument voor de deugdelijkheid van den voorgenomen opzet in te zien.

Nemen wij nu eens voor een oogenblik aan, dat den Javaanschen desa-man de groote ramp zoude treffen, dat de heer Raeven zijn zin kreeg. Dat de gemeenschap zou worden belast met de kosten verbonden aan dure meetmethoden voor de kaarteering van inlandsch grondbezit, aan minuutplans met verwijzingsbladen, bijbladen, veldplans, diverse registers, gerechtelijke acten, in- en overschrijvingsambtenaren, enz.

Hoe stelt de heer R. zich dan voor dat dit alles in de praktijk zoude werken? Verbeeldt hij zich werkelijk, dat de inlandsche landbouwer na iedere grondtransactie, ook van uit de verste bergdesa's naarstiglik naar het kadaster-bureau zou hollen, en eenige keeren achter elkaar een marsch van tot 50 kilometer heen en weer zou maken, enz.?

Wij geven hem de verzekering, dat alle folianten grootendeels blank zouden blijven, en er van bijhouding geen sprake zou zijn. Als men ziet hoe ook zelfs Europeanen nog gronden koopen en verzuimen om eigendom aan te vragen (en dat nog dikwijls op vrij groote schaal), hoe nu onlangs weer eene algemeene en groote beroering is verwekt door het aan den dag treden van een ontstellend groot aantal z.g. onwettig geoccupeerde gronden, waarvoor verzuimd was de

vereischte formaliteiten te verrichten om deze in eigendom te verkrijgen, dan behoeft men niet te vragen, wat er terecht zou komen van een inlandsch kadaster in de desa zooals de theoretici zich dat voorstellen.

Registreert men het inlandsche grondbezit, dan is er onder de bestaande omstandigheden maar één middel om daar op den duur wat goeds van terecht te brengen, en dat is eene gedwongen periodieke herziening. Laat men dat na, dan vervalt men overmijdelijk in een theoretische fraaiigheid, waar geen spaan van terecht komt.

Doch genoeg hierover. Het is natuurlijk niet mogelijk om in den breede te bespreken al de breedvoerige betoogen waarmede een complete jaargang van het *Tijdschr. voor het Kad. in N.-I.* over dit onderwerp is volgeschreven. Wij hebben ons daarom slechts bepaald tot het nog eens den nadruk leggen op het groote belang dat er mede gemoeid is, dat nu eindelijk eens een begin gemaakt wordt met de registratie van de meer belangrijke en waardevolle gronden.

En waar men tot nu toe met een zeker soort van flegmatieke onverschilligheid het molentje maar heeft laten draaien, zooals het draaide, omdat niemand den moed had of kans zag om in te grijpen, daar doet nu die plotseling oplaaiende belangstelling met afbrekende kritiek wel zeer zonderling aan.

Denkt men nu heusch, dat het land er voordeel van heeft, als men er onverhoopt in zou kunnen slagen om een nauwelijks begonnen proef weer te doen staken vóór dat iets omtrent mogelijke resultaten bekend kan zijn? Wat voor bezwaar is er tegen om deze proef eerst behoorlijk tot zijn recht te doen komen? Hoevele jaren heeft men niet op verschillende tijdstippen den kadastralen dienst in de gelegenheid gesteld om bijna in het oneindige proeven te nemen? Waarom zou de topografische dienst niet al zoekende en zich aanpassende aan hetgeen ondervinding en praktijk leeren, tot iets bruikbaars kunnen komen, even goed als het kadaster, dat ten slotte ook pas door ondervinding en praktijk tot zijn tegenwoordig ontegenzeggelijk uitstekend eigendomskadaster is gekomen? Waarom dat meten met twee maten? Waarom een heele jaargang van het kadastertijdschrift vol te schrijven met afkeurende kritiek over een stelsel, welks grootste fout is, dat het uitvoerbaar is. Waarom moeten de daardoor onvermijdelijke onvolkomenheden zoo breed mogelijk worden uitgemeten, terwijl men jaar in, jaar uit zwijgt als een mof, en met den mantel der liefde bedekt de toestanden, die op kadastraal gebied heerschen b.v. bij de particuliere landen in Batavia, en op meerdere plaatsen in de buitengewesten, waar de kadastrale belangen door z.g. gouvernements-landmeters worden behartigd? Worden daar geen hypotheken verleend, hebben daar geen grondtransacties

plaats, is daar geen rechtszekerheid noodig, roeit men daar niet met de riemen die men heeft, hoe staat het daar met de fameuse beginselen b.v. van de specialiteit (vooral bij erfpachten), zijn daar geen groote finantieele belangen verbonden aan beheer en exploitatie van landbouwondernemingen?

Waarlijk het is drigend te hopen, dat de regeering zich door al het gejammer niet van de wijs zal laten brengen. Dat men minstens den topografischen dienst, die in ieder geval den moed had om de koe bij de hoorns te grijpen, een redelijke kans geeft om te toonen, wat hij kan. En wij zijn er van overtuigd, dat dan, evenals 20 jaar geleden, ook deze keer weer, door taaie volharding, groote toewijding, rijpe ervaring en grondige vakkennis, gepaard aan een uitstekende organisatie en gezonde korpsgeest, de topografische dienst in staat zal blijken om op vlotte wijze tot oplossing te brengen, dat wat elders voor een onmogelijkheid wordt gehouden.

NASCHRIFT. Nadat wij bovenstaande beschouwingen op papier hadden gezet, verscheen in de Maart-aflevering van dit tijdschrift een artikel van den oud-majoor-topograaf J. v. Roon over de mogelijke instelling van een inlandsch kadaster, waarin de opzet van de bovengenoemde individueele uitmetingen en de pogingen van den topografischen dienst om tot eene registratie van het inlandsche grondbezit te komen nogmaals aan eene kritiek worden onderworpen.

De conclusie waar schrijver toe komt, is in korte woorden deze, dat hij het reeds betreurt, dat het met de landrentemetingen bij den topografischen dienst bereikte succes gepaard ging met een gelijktijdige inzinking van het „topografisch moment", dat dit laatste hoe langer hoe meer in de verdrukking komt, en de leiding van den dienst beter deed om hare krachten aan het herstel daarvan te wijden, dan zich te bemoeien met kadastrale werkzaamheden, die niet op den weg van den topografischen dienst liggen.

Nu stellen wij in dezen gaarne voorop, dat wij volkomen beseffen hoe het den heer van Roon als kundig, ervaren en ambitieus topograaf aan het hart moet zijn gegaan, dat na het aftreden in 1909 van den zoo buitengewoon verdienstelijken leider van den topografischen dienst, den generaal Enthoven, de groote lijnen voor de leiding van den dienst en voor de centraliseering der kaarteeringswerkzaamheden door dezen dienstchef aangegeven, door zijn opvolger op betreurenswaardige wijze werden verloochend.

En zij, die gevolgd hebben, schrijvers rusteloozen strijd tegen de groote fouten gemaakt gedurende de leiding onder des generaals opvolger, zullen zich er zeker niet over verwonderen, dat het met een gevoel van bitterheid is, dat de heer v. R. thans moet ondervinden, dat hij niet ten onrechte voortdurend gewaarschuwd heeft, en dat de funeste gevolgen van het door hem steeds bestreden systeem zich nu hoe langer hoe meer beginnen te demonstreeren.[1])

---

[1]) Men zie hiervoor vooral *Ind. Gids* Juli 1917 en September 1919.

Wij staan dan ook geheel aan de zijde van den heer v. R., wanneer deze het betreurt, dat men geen kans heeft gezien, om eertijds eenige kundige en ervaren officier-topografen, die ontijdig den dienst moesten verlaten, voor den topografischen arbeid in onze koloniën te behouden. Ook is het inderdaad juist, dat het ,,topografische moment'' den laatsten tijd meer dan nuttig en wenschelijk kan worden geacht, in de verdrukking is geraakt.

Maar *wáár* moeten wij hiervan de schuld zoeken?

Ten einde misverstand te voorkomen, wordt het niet ondienstig geacht om hier nog eens met eenigen nadruk de vinger op de wonde plek te leggen. Onzes inziens zijn het *nòch* de landrentemetingen, *nòch* de verbreeding van de taak van den topografischen dienst, welke tot deze topografische verzwakking aanleiding hebben gegeven, doch uitsluitend en alleen de gebrekkige leiding van een voor zijn taak niet berekend, voormalig dienstchef, die noch de door den generaal Enthoven ingeleide opzet heeft begrepen, noch in staat bleek de door den laatsten aangevangen arbeid verder te ontwikkelen.

Deze opzet toch, o.a. met zijne landrentemetingen en met zijne commissie voor centraliseering der kaarteeringswerkzaamheden, moest bij eene doelmatige ontwikkeling, noodwendig en vanzelf tot een verbreeding van de taak van den topografischen dienst leiden.

Evenwel deze doelmatige ontwikkeling is jaren lang zoek geweest.

Toen het oogenblik daar was, om aan de kostbare topografische hermetingen en herzieningen in de daarvoor in aanmerking komende gebieden een einde te maken, toen men door oprichting van *vaste* bijhoudingssecties of wel *vaste* herzieningsbrigades, met *vaste* standplaatsen en *vaste* werkarealen, gepaard aan eene doelmatige centraliseering van alle daarvoor geëigende opnemings- en kaarteeringswerkzaamheden, eene definitieve en economische organisatie en werkwijze in het leven zoude hebben kunnen roepen, toen..... deed men niets van dien aard, en liet men den kostbaren tijd onbenut voorbijgaan.

Hadde men toen de tijd er rijp voor was, de zoo hoog noodige en doelmatige reörganisatie ingevoerd, die Java behoefde, hadde men bijhoudings- of herzieningseenheden zoodanig samengesteld, dat de belangen van de topografie, van de topometrie, van de waterpassing, van de triangulatie, van de centraliseering der werkzaamheden in definitief aangewezen vaste werk-arealen door de nieuwe organisatie in de meest uitgebreide beteekenis van het woord beheerscht konden worden, dan zou men thans niet voor verzwakking van welk onderdeel van de taak ook behoeven te vreezen. Ook al zou de verbreeding van de diensttaak nog heel wat grooter zijn geworden dan thans het gevad is.[1])

De beide laatste dienstchefs zullen dan ook wel ondervonden hebben, wat het zeggen wil om een verwaarloosde en achterlijke leiding te moeten overnemen. En de taak van de tegenwoordige leiding wordt er niet gemakkelijker op, nu eene bezuiniging à-outrance den dienstchefs geen keuze laat, doch imperatief voorschrijft, dat bij zoowat alle vraagstukken de economische overwegingen den doorslag moeten geven. Al voelt men dan ook nog zoo goed de inderdaad alleszins rechtmatige grief van den heer v. Roon, dat het zg. ,,topografisch moment'' den laatsten tijd meer dan wenschelijk

---

[1]) Zie J. van Roon in *De Indische Gids* Juli 1917 en September 1919 en H. J. K. Schuitenvoerder over het kaarteeringsvraagstuk in den N.-I. Arch. Ingenieurscongres Batavia Mei 1920, (met referaat van J. van Roon in het Tijdschr. van het Kon. Ned. Aardr. Genootschap Ao 1922, afl. 3).

is, op het achterplan raakte, dan moet men bij eenig nadenken toch toegeven, dat een dienstchef al zeer weinig keus heeft, als toevallig het topometrische en het economische moment parallel loopen, en het topografische moment meer geld moet kosten, dan de regeering wil toestaan. Men kan nu eenmaal geen ijzer met handen breken.

Niet in de verbreeding van de taak van den topografischen dienst zien wij dan ook een gevaar. Integendeel, èn in het belang van een automatisch juist werkende centraliseering der meetwerkzaamheden, èn in het belang der meet- en kaarteeringskosten, èn in het belang van de kwaliteit van het werk achten wij juist een zoo ver mogelijk doorgevoerde verbreeding van de taak van den topografischen dienst niet alleen wenschelijk, maar ook noodig. Dit geldt niet alleen voor de boschmetingen welke de heer v. R. als voorbeeld aanhaalt, maar ook voor de metingen ten behoeve van den dienst van het mijnwezen, metingen voor agrarische belangen in de buitengewesten, waterpassingen, en vooral ook voor de individueele uitmetingen ten behoeve van het inlandsche grondbezit. Dit laatste is een massa-arbeid, waar het kadaster nòch op ingericht, nòch op getraind is (zie hierboven pag. 510).

Waar wij echter wel steeds een gevaar in hebben gezien, dat is de betreurenswaardige omstandigheid geweest, dat de opvolger van den generaal Enthoven heeft nagelaten om in diens geest verder te werken, dat niet aangestuurd is geworden op eene nieuwe doelmatige organisatie zooals zoo juist aangestipt, dat zelfs in den boezem van den eigen dienst geen leiding bestond in zake eener logische centraliseering van meting en kaarteering, dat er in dezen arbeid geen systeem zat, kortom dat door eene gebrekkige leiding de ontwikkeling van den topografischen dienst ongeveer elf jaar (1909—1920) heeft stil gestaan.

Aan dien stilstand is echter thans sinds een vijftal jaren gelukkig weer een einde gekomen. Evenwel de tegénwoordige leiding is zwaar gehandicapt, èn door de bezuinigingsnoodzaak, èn door de gevolgen van de betreurenswaardige periode van stilstand hierboven genoemd. Onder dergelijke omstandigheden werkt men niet vlug, en dat thans (d.w.z. sinds 1920) veel van hetgeen reeds jaren geleden had moeten worden verbeterd, als een hinkend paard achter aan komt, is inderdaad te betreuren, doch billijk achten wij het om dan tevens te doen uitkomen, dat de laatste vijf jaar met alle kracht gewerkt wordt, om (voor zoover onder de moeilijke tijdsomstandigheden mogelijk is) in te halen, wat in te halen is.

De tegenwoordige leiding stelt zich dan ook en o.i. terecht op het standpunt, dat wanneer tengevolge van vroegere fouten een achterstand in de organisatie en opzet bestaat, het geneesmiddel daartegen is, dat men deze achterstand zoo spoedig mogelijk inhaalt, en zorgt dat de dienst zoodanig wordt gereorganiseerd, dat hij zijn veelomvattende taak volkomen kan beheerschen. Een eventueel verwaarloozen van de natuurlijke ontwikkeling van het topometrische arbeidsveld, ten einde meer aandacht te kunnen besteden aan het topografische gedeelte, zou eene verloochening beteekenen van de plicht, die op den dienst rust, als natuurlijke leider van de centraliseering der opnemings- en kaarteeringswerkzaamheden.

Wat dan verder de kritiek aangaat, welke door schrijver wordt uitgeoefend op een artikel over de registratie van het inlandsch grondbezit, voorkomende in het jaarboek van den topografischen dienst Ao. 1922, zij het ons vergund nog het volgende op te merken.

De heer v. R. meent, dat ten onrechte een beroep wordt gedaan op uitlatingen van den heer Tollenaar, voorkomende in diens landrenteartikel,

opgenomen in het Tijdschrift voor het Binnenlandsch Bestuur Ao. 1898, daar de beschouwingen, welke in *zijn* (Tollenaar's) systeem pasten, nu in een geheel ander verband niet op haar plaats zouden zijn.

Deze opvatting moet op eene vergissing berusten.

Tollenaar betoogt dat de in Europa geëischte kadastrale nauwkeurigheid boven de draagkracht van de inlandsche bevolking gaat, dat zij deze nauwkeurigheid bovendien niet eens noodig heeft. Deze stelling geldt niet alleen voor het kadaster maar voor tal van andere bestuursmiddelen. O.i. doet het er dan ook niets toe of Tollenaar daarbij het oog zou hebben gehad op een fiscaal kadaster en het jaarboek van den topografischen dienst op een vereenvoudigd kadaster voor den inlandschen grondeigendom. Het gaat hier slechts om de algemeene waarheid, dat beide deskundigen het er over eens zijn, dat men aan een inlandsch kadaster in onze koloniën „überhaupt" niet die eischen kan stellen, welke voor Europa gelden, en dat men die eischen hier bovendien niet eens noodig acht. Wanneer Tollenaar deze stelling van toepassing acht voor een fiscaal kadaster, dan achten wij het alleszins logisch, dat men zich daarop beroepende, deze waarheid dubbel van toepassing acht op het veel kostbaardere kadaster op den inlandschen grondeigendom.

Hetzelfde geldt voor de uitdrukking: „Kostbare metingen en een tijd-„roovend onderzoek zullen alleen dan loonend zijn, indien daardoor de „uitgestrektheid der gronden bepaald wordt in het vast bezit van eenig „individu". Ook hierbij is de grondgedachte van Tollenaar en van den steller van het jaarboek volkomen de zelfde. Beiden gaan uit van de gedachte, dat dure metingen enz. toch iets meer moeten doen verwachten, dan eene *nauwkeurige* meting van *groote* perceelen, bevattende het grondbezit van meerdere landbouwers, gevolgd door eene *onnauwkeurige*, *globale* meting der *individueele* stukken.

Nu is het van algemeene bekendheid, dat de noodzakelijke beperking bij het landrenteonderzoek tenslotte toch nog tot dit door Tollenaar veroordeelde systeem dwong. De steller in het jaarboek aanvaardt dan ook in *geenen deele* de consequenties van Tollenaars stelling. Integendeel, hij wijst er op, dat al ligt dan de conclusie omtrent het al of niet loonend zijn van een kostbaar onderzoek voor de hand, de praktijk iets geheel anders leert, en de voorstanders van den individueelen aanslag de finantieele lasten en de technische moeilijkheden daaraan verbonden te veel onderschatten. Iets verder wordt er zelfs met instemming melding van gemaakt, dat men niet ontijdig is ingegaan op den wensch van velen om tot een kadaster van het inlandsche grondbezit te komen, en dat het alleen aan de beperking, welke de leiding van den topografischen dienst zich zelve wist op te leggen, te danken is geweest, dat het zoo omvangrijke landrentekaarteeringswerk tijdig werd voltooid. Wij hebben dit gedeelte nog eens met aandacht overgelezen, maar kunnen de wijze waarop men zich op Tollenaars theorieën beroept, niet anders dan juist en logisch gedacht noemen. Ook de redeneering over het onderschatten van de genoemde technische moeilijkheden en finantieele lasten, heeft de heer v. R. verkeerd begrepen.

Tollenaar toch rekende uit, dat hij voor het geheele werk, opneming, kaarteering, onderzoek, repartitie, aanslag, boekhouding, en dat alles nog wel over de individueele perceelen uitgevoerd slechts 25 cent de bouw zoude noodig hebben. Voor de bijhouding van een inlandsch kadaster van het inlandsch grondbezit op Java en Madoera berekende hij 50.000 gld. 's jaars. Voegen wij hier nog bij wat Tollenaar betoogde over de mogelijkheid om

een dergelijk omvangrijk werk als de kaarteering van een kadaster van het inlandsch grondbezit over geheel Java door ambtenaren van het binnenlandsch bestuur te laten verrichten, dan zal het wel niet noodig zijn, om hier nog eens in den breede uiteen te zetten, waarom, zoo iemand, zeker Tollenaar zich aan onderschatting van de technische moeilijkheden en finantieele consequenties van een individueelen aanslag heeft schuldig gemaakt.

Dat ook anderen aan dit euvel mank gingen, blijkt b.v. uit Fokkens' ,,Landrente-onderzoek''. Daar lezen wij op pg. 21, dat Dr. Sollewijn Gelpke eens kans zag om den voorgeschreven individueelen aanslag in West-Java uit te voeren, en daar blijkbaar zoo mede in zijn maag heeft gezeten, dat hij eenvoudig de individueele aanslag in een communeele converteerde.

Thans echter is de oorzaak duidelijk. De samensteller van de landrenteregeling voor West-Java in de tachtiger jaren stelde zich de toepassing van een individueelen aanslag veel te licht voor, en dwong daardoor indirect Dr. Sollewijn Gelpke tot den genoemden maatregel. Ook latere voorstellen en proeven in West-Java (Preanger Landrente-regeling, voorstellen Fokkens, Wessels e.a.) waarbij een individueelen aanslag werd bepleit of voorgeschreven, bleken niet uitvoerbaar zonder onevenredig groote kosten.

Tenslotte berust ook de kritiek van den heer v. R. op pg. 210 op een misverstand. Uit het jaarboek blijkt duidelijk, (er worden *geen* aanhalingsteekens geplaatst, zooals elders in het artikel gebruikelijk is), dat men de gedachtengang van Tollenaar tot de eigen heeft gemaakt. Ter toelichting wordt daarom in een noot te kennen gegeven, hoe men de gedachtengang geheel, de bewoordingen bijna letterlijk kon overnemen. O.i. is het duidelijk, en blijkt dit bovendien niet alleen uit het gemis aan aanhalingsteekens, maar ook uit den opzet, dat het *geenszins* in de bedoeling ligt om hier te citeeren. De heer v. R. heeft dit blijkbaar over het hoofd gezien, en kwam daardoor ten onrechte tot de meening, dat hier van een verminkt citaat sprake zoude zijn.

Slotwoord,

DOOR

J. VAN ROON.

De wenschelijkheid van eene registratie van het Inlandsch grondbezit behoeft niet meer te worden betoogd, de Regeering heeft die wenschelijkheid zelf reeds ingezien, er dient nog slechts uitgemaakt te worden op welke wijze de registratie moet plaats hebben. Een individueel kadaster voert zeer zeker in de goede richting, maar de manier, zooals die door den Topografischen Dienst gepropageerd wordt, is niet de juiste en wel omdat: 1e. de landrentekaarten, die tot basis van de individueele uit-

meting zullen dienen, de daartoe vereischte nauwkeurigheid missen; 2e. zelfs voor een surrogaat-kadaster de kosten aanzienlijk zullen zijn.

Voor de kaarteering der landrentemetingen is de grafische methode toegepast en in verband met het fiscale doel was zulks voldoende. De schaal der landrentekaarten is te klein om slechts eenigszins nauwkeurig de oppervlakten van grondstukken meestal kleiner dan een bouw te kunnen bepalen, het vergrooten van kaarten tot dat doel is *technisch onjuist*. Vooral voor de bijhouding is het noodig over een ruim aantal numeriek vastgelegde en verzekerde punten te beschikken. We willen ons niet in een diensttakkenstrijd mengen, maar de bewering, dat de volgens de grafische methode samengestelde landrentekaarten van den Topografischen Dienst deugdelijker zouden wezen dan de *vroegere* kaarten van den Kadastralen Dienst, die grootendeels numeriek bewerkt zijn, is volstrekt nog geen bewijs, dat de grafische methode voldoende is voor de individueele uitmeting als grondslag voor een kadaster van de Inlandsche bezitrechten op den grond. Zooals we uit eigen ervaring weten, behoeft bovendien de toepassing van de numerieke methode voor het geraamte van de kaart volstrekt geen aanleiding te geven tot minder deugdelijke contrôle, integendeel, beter dan de grafische methode biedt zij gelegenheid tot het toetsen van de metingen op verschillende eischen. Het wringen van opdrachten behoeft niet plaats te hebben, waterprocessen zijn onnoodig, het ruitensysteem maakt het mogelijk om automatisch rekening te houden met de invloeden van het rekken en krimpen van het papier. Een niet te onderschatten voordeel is ook, dat het verzamelde cijfermateriaal dadelijk benut kan worden voor het uitzetten der metingen op elke verlangde schaal. Het rekenwerk kan geheel geschieden door Inlandsch personeel, de leidende ambtenaren behoeven volstrekt niet beperkt te worden in hun vrijheid van beweging.

De heer Lamster heeft het over de economische overwegingen, die den doorslag moeten geven in zake de tewerkstelling van den Topografischen Dienst en dat daarom geen voldoende aandacht geschonken kan worden aan het herstel van het „topografisch moment". Hij ziet daarbij echter over het hoofd, dat het bezuinigingsmotief geheel verkeerd is aangegrepen. Toen het een paar jaar geleden in Indië ernst werd met de bezuiniging, kon men meermalen hooren verkondigen, dat men om iets van de Regeering gedaan te krijgen, moest aantoonen, dat het geen geld zou kosten. Zoo kon voor de proeven in zake de individueele uitmetingen machtiging worden verkregen, omdat zelfs een batig saldo in het vooruitzicht werd gesteld, maar helaas is dat batige saldo een ijdele droom gebleken. In de jongste Maartaflevering hebben we reeds betoogd, dat de aan den Volksraad overgelegde berekening geflatteerd is en om nog eens duidelijk te doen uitkomen, dat *de kosten der proeven bij lange na niet gedekt* worden *door de opbrengst der zegelgelden*, zullen we de zaak nog eens van een anderen kant bekijken en tevens scherper becijferen.

Triangulatie buiten beschouwing latende, moeten de kosten van een dagtaak door gelijk bezoldigd personeel ongeveer gelijk zijn. Voor de topografische metingen zijn wellicht een paar koelies meer noodig, doch dat gaat om slechts hoogstens 1 gld. per dag (ruim berekend). Volgens de staatjes op de bladz. 26, 28 en 31 van het jaarverslag T. D. 1922, hebben de kosten van een dagtaak over het geheel genomen ruim 11 gld. bedragen, die betreffende de individueele uitmeting nog niet heelemaal 5 gld. Dat verschil van ruim 6 gld. is onbestaanbaar; òf de topografische werkzaamheden, òf de landrenteherziening, òf de bijzondere opdrachten zijn belast

met dat deel der uitgaven voor de brigadeleiding en het dagelijksch toezicht door sectiechefs en helpers, waarvoor de facto de individueele uitmeting had moeten worden gedebiteerd, ergo zijn de opgaven foutief; bovendien missen zij alle statistische waarde en kunnen zelfs niet dienen om de kosten van elke soort der werkzaamheden op zich zelf te overzien. De kosten der individueele uitmetingen zijn hoogstens slechts voor de helft in rekening gebracht, zij hebben over 1922 bij de brigades niet f 43,000, maar minstens ongeveer f 86,000 bedragen. De uitbreiding van het hoofdkantoor met een kapitein kostte circa f 12,000, zoodat f 55,000 te weinig is berekend en in stede van een batig saldo van f 6000, een nadeelig saldo van f 49,000 moest worden geboekt. Ongerekend nog de afschrijving op dubieuse debiteuren [1]), komen de kosten per grondstuk (na aftrek der zegelgelden) op f 0.85 en zijn we dus met onze becijfering in de Maartaflevering nog aan den lagen kant geweest. Nu kan men wel zeggen dat de individueele uitmeting zich slechts zal bepalen tot de meest waardevolle terreinen, maar de geschiedenis leert en de stand van 's Lands financiën heeft geducht ondervonden, dat instellingen, aanvankelijk bescheiden in opzet, zich later hopeloos uitbreiden. Bij wijze van proef zijn in nog geen twee jaar tijds 121.222 grondstukken gemeten, dus men behoeft niet te vragen hoe groot dat aantal in tien jaar zou worden, wanneer de proef in staat van gewijsde zou overgaan. En dan nog de kosten van de bijhouding.

Het topometrisch moment loopt niet parallel met economisch moment, integendeel, beide momenten kruisen elkaar rechthoekig. De hegemonie van de landrente, die wegens hier niet nader te ontvouwen reden, een rem is geweest voor de verdere gezonde ontwikkeling van den Topografischen Dienst en die knaagt aan zijn roemrijk verleden, zou bij nog verdere uitbreiding van het topometrisch arbeidsveld, de eigenlijke taak van het dienstvak nog meer in gevaar brengen en bovendien de Regeering stellen voor financieele lasten, die met het oog op hetgeen bereikt zou worden, n.l. een Inlandsch kadaster van hoogst ephemere waarde, niet te verantwoorden zouden zijn. Mijn artikel had tot doel te waarschuwen voor een *millioenenverspilling*, de heer Lamster heeft mijn berekening ter zake niet weerlegd, hij heeft haar zelfs niet in beschouwing genomen en een te blind vertrouwen gesteld in de cijfers, die werden overgelegd aan den Volksraad.

Wat betreft het niet begrijpen van den ontwikkelden gedachtengang in R. I. G. en de goed bedoelde, doch o.i. minder goed geslaagde poging om het verminkt citeeren te vergoelijken, kunnen we kort zijn. Zonder maar in het allerminst te kort te schieten in respect voor den heer Tollenaar, later Directeur van B. B., kan hij wegens zijn geschrift over eenvoudige landrentemetingen ten behoeve van den landrenteaanslag, moeielijk beschouwd worden als autoriteit op kadastraal-technisch gebied en daarom was het o.i. over het algemeen verkeerd hem in verband met een kadastraal-technische kwestie op den voorgrond te schuiven. Wanneer bovendien een alinea neergeschreven wordt en aan het slot een verwijzing volgt naar een tijdschriftartikel, dan komt een ieder in den waan, dat de woorden van den genoemden schrijver zijn, het beste bewijs is dat de heer Lamster in *De Java-Bode* van 26 November 1923 de alinea ook geheel op rekening stelt van den heer Tollenaar.

---

[1]) Zooals in het jaarverslag 1923 wordt vermeld, gaat de invordering der zegelgelden niet zoo heel vlot; verschillende grondbezitters willen blijkbaar als een „poesaka" wel het kaartje hebben, maar het moet geen geld kosten.

Na het vorenstaande zijn verdere beschouwingen overbodig, temeer omdat de Indische Regeering na ongerept deskundig advies ter zake, reeds last gaf tot het stop zetten der individueele uitmeting en de registratie van het Inlandsch grondbezit volstrekt *niet in gevaar* behoeft te worden gebracht, wanneer slechts het middel wordt aangegrepen, dat de heer L. C. F. Polderman, iemand met jarenlange degelijke ervaring in de Indische practijk en ook door den heer Lamster zelve beschouwd als kundig oud-chef van den Kadastralen Dienst, aangaf in zijn lezing voor het Indisch Genootschap op den 23en Januari j.l. (zie gedrukt verslag blz. 20). De Topografische Dienst kan zich dan ongestoord wijden aan het herstel van het „topografisch moment". Het vlotte verloop der landrentemetingen voor fiscale doeleinden is alleen te danken geweest aan den opzet onder *topografische* training, maar nu, tegen de bedoeling in, de landrente zich ontwikkeld heeft met tegelijktijdige ondervoeding van den stam, waarop zij geënt werd, wordt het ten hoogsten tijd dien eenmaal sterken stam voor afsterven te behoeden.

Eefde, 5 Mei 1925.

Kijkjes in het leven onzer Inlandsche bedienden,

DOOR

M. NITTEL–DE WOLFF VAN WESTERRODE.

IV.

NOENOENG'S HUWELIJK.

Mina, mijn oude getrouwe, die al acht jaar bij me was en als kamermeid, kindermeid, naaister en nood-kokkie alle vrouwelijke baantjes in mijn dienst bekleed had en voor wie ik sinds lang kleeren en byouterieën niet meer wegsloot, omdat zij ,,de'' vertrouwde in huis was geworden, die Mina kwam met een ge-emotioneerd gezicht me te spreken vragen.

Dat beteekende dat er geld noodig was, ik wist het al en zette me in postuur.

Er werd een heel gemoed voor me uitgestort, maar ik had toch goed geraden,..... het eind was, dat ik geld moest geven.

Ja, heusch: moest geven!

Mevrouw moest helpen; ,,tida bolè tida'' want de nood was o, zoo dringend en het was geen klein beetje ook, dat ze vroeg,..... maar eens eventjes *f* 75, die niemand anders dan zij zou durven vragen, aangezien het regel was, dat geen der bedienden ooit meer dan één maand tractement in voorschot bekomen kon.

Maar haar Noenoeng, haar trots, haar niet-onknappe maagd-dochter, voor wie geen partij haar goed genoeg was..... Noenoeng was met haar geliefde meegegaan..... en vertoefde thans bij hem!

't Was meer dan vreeselijk; 't was ten hemel schreiend, dat haar kind, haar zoo zorgvuldig opgevoed en beschermd kind, haar dat had kunnen aandoen!

Ik was nog niet voldoende ingeleefd in de zeden der Inlanders om precies te weten, *wat* nu het verschrikkelijke van het geval was en waagde het in enkele voorzichtige vragen daar naar te polsen..... En allengs begon ik te begrijpen, dat Noenoeng zeker honderd vijftig

gulden waard zou zijn geweest, welke som de aanstaande bruigom aan de moeder ter hand zou hebben moeten stellen bij de overgave van haar dochter, 't geen beschouwd kon worden als een vergoeding voor alle zorgen en kosten aan haar opvoeding besteed.

...Doch nù, *nu* had Noenoeng haar waarde vergooid, nu was er van den bruigom niets meer te vorderen en stond het aan *hem*, te bepalen, hoeveel hij geven wilde, in het gunstigste geval, dat hij genegen zou zijn, nog wat af te schuiven..... Nu was *zij* — de moeder — verplicht alle kosten van het trouwfeest te dragen, want het huwelijk diende nu in allerijl voltrokken te worden.

Gelukkig was dus Noenoeng moreel niet geheel waardeloos geworden, maar haar intrensieke, geldelijke waarde scheen ze jammerlijk kwijt te zijn!... Voor de trouwpartij moest Mina de vijf en zeventig gulden hebben en dat feest was ze niet alleen aan haar stand en persoon verplicht, maar dat zou beslist de kosten kunnen goed maken welke ze eraan ten koste zou leggen. Immers... dan was de schoonfamilie zedelijk verplicht de kosten mee te helpen dragen.

Er viel op te rekenen, dat iedere gast een gulden — op zijn minst een halven gulden — zou brengen en deze ingekomen gelden zouden wel eens een aardig winstje kunnen geven!..... (Ieder Inlander op zijn beurt, ziet in zoo'n geval alleen de kans op het winstje, niet de mogelijkheid van een verliesje, want berekent globaal welke gasten genood zijn en hoeveel die zullen bijdragen, doch de te maken onkosten vallen meestal tegen! Dat merken ze evenwel eerst naderhand).....

Enfin, Mina en ik kwamen overeen dat Noenoeng heel stout was geweest, Mina zeer te beklagen was en dat ik Mina daarom vijftig gulden in voorschot zou geven, per maand met vijf gulden te korten.

Nu werd aan de toebereidselen tot het feest begonnen. Mina's kamer werd tot bruidsvertrek getransformeerd en met papieren-slingers en bloemen behangen. Het houten tweepersoonsbed werd voorzien van een nieuwe klamboe en een wit laken met breeden, uit de hand gehaakten strook — mijn cadeau —. Dit vormde de achtergrond, waarvóór op den grooten dag het bruidspaar kwam te staan, dat met 't gezicht in strakken plooi, de oogen neergeslagen, de gelukwenschen van de talrijke, mooi uitgedoste gasten in ontvangst nam. Ook wij gingen het bruidspaar complimenteeren; ik gaf de bruid de hand, bij welke gelegenheid ik een bankje van vijf gulden in haar hand liet glijden.

Zij was getooid in zuiver Chineesch pronkgewaad van roode zijde, zwaar met goud geborduurd, met een haartooi van op trillende veeren heen-en-weer-wiegende-goudkleurige-pennen.

Zeer zeker een flatteus en rijk gewaad, doch wel eigenaardig is 't, dat de Inlandsche bruid zich voor dien grooten dag van — specifiek-

Inlandsch — feest dit Chineesche kostuum kiest en huurt en daarmee absoluut is afgestapt van de oorspronkelijke bruidstooi van de Javaansche binnenlanden.

Een groote eer was dat de bruid bij het vertrek naar de godsdienstige trouwplechtigheid van uit de voorgalerij van het hoofdgebouw het rijtuig bestijgen mocht. Aan den arm van haar moeder, van uit de bruidskamer in de bijgebouwen komende, bewoog zij zich zachtkens door onze achtergalerij, de lange gang, binnen- en voorgalerij en besteeg het voor het huis gereed staande rijtuig — onze mylord! —

Behalve dat ook dit weer een gunst en een eer was, was het zeer zeker een bezuiniging, aangezien volgens hun oordeel een trouwkoets beslist onontbeerlijk is in zulke gevallen en die den armen feestvierders vijf en twintig gulden zou hebben moeten kosten.

De bruid werd nu, vergezeld van haar moeder, naar de schoonmoeder gereden, waar de jonge schoondochter, volgens den eisch der zeden, de eerste dagen van haar huwelijk zou verblijven.

Na die allereerste dagen, trok het jonge paar, dat zuinigheidshalve nog geen eigen huis in de kampong gehuurd had, doodeenvoudig bij Mina in haar enge bediendenkamer van 4 op 5 Meter in, waar verder ook nog het vijftienjarige zusje huisde en de bedden slechts gescheiden waren door een gordijntje.

De jonge echtgenoot hervatte zijn werk als electricien aan de electriciteitsfabriek na één dag verzuim voor de bruiloft, en de jonge vrouw liep weer zonder bezigheid in haar daagsche plunje over het erf te drentelen.

En hiermee was aan alle eischen van traditie en poëzie, welke nu eenmaal bij een huwelijk hooren, voldaan!

Indië en de Nederl. Volksvertegenwoordiging,

DOOR

Mr. J. J. VAN BOLHUIS.

De begrootingen van Suriname en Curaçao.

Ettelijke jaren geleden leefde men in de zoete verwachting, dat de millioenen, welke het rijk bijpast om de Surinaamsche tekorten weg te werken, telken jare met een vast bedrag zouden kunnen worden verminderd zoodat na zekeren tijd de gewenschte toestand zou worden bereikt. Sinds dien is men pessimistischer geworden en niemand minder dan onze minister van financiën heeft aan dat pessimisme op de zwartgalligste wijze uiting gegeven, toen hij in een vraaggesprek (*Eigen Haard* van 2 Augustus 1924) te kennen gaf, dat hij ten aanzien van Suriname in het geheel geen verwachtingen had. De afgevaardigden IJzerman en Van Rappard hebben in de vergadering der Tweede Kamer van 28 April deze ontmoedigende uitlating gegispt en eerstgenoemde heeft met ironisch woordenspel en dartelende, doch niettemin scherpe critiek een niet veel optimistischer uitspraak van minister De Graaff daarnaast gesteld. ,,Kop op!'' is blijkbaar de leuze dezer Kamerleden. Wellicht heeft de omstandigheid, dat de minister van koloniën thans bij voorkeur verwijst naar den brief van den Gouverneur van Suriname aan den voorzitter der Koloniale Staten, het vermaarde epistel van 21 Februari 1925, dat van meer blijmoedigheid blijk geeft en o.a. van buitenlandsche belangstelling gewag maakt, deze afgevaardigden bij nader beraad in ietwat beter humeur ten opzichte van bedoelden bewindsman gebracht. Overigens heeft althans de heer IJzerman nimmer veel van hem verwacht; evenals zijn geestverwant Albarda ziet deze sociaal-democraat blijkbaar hunkerend uit naar een nieuwen minister van koloniën.

Intusschen, al ware het verkeerd, den moed op te geven, en al zijn er teekenen, die op verbetering en verlevendigde belangstelling wijzen, — ten aanzien van Suriname zijn wij er nog lang niet. Ofschoon de landvoogd bij de samenstelling van het ontwerp der voorloopige begrooting reeds ernstig naar versobering heeft gestreefd, vergde deze nochtans een rijksbijdrage, van ruim *f* 2,860,000, d.w.z. ruim *f* 330,000 meer dan ten vorigen jare noodig geacht werd. Minister

De Graaff heeft met veel moeite laatstbedoeld bedrag weten weg te werken, zoodat wij met kunst en vliegwerk op hetzelfde ongunstige niveau zijn gebleven als ten vorigen jare. Verblijdend schijnt dit geenszins, immers een tekort van een dikke twee en een half millioen blijft een leelijk ding. Moge een opleving van den kleinen en vooral van den grooten landbouw toekomstmogelijkheden scheppen, welke wij voorshands nog niet zien! Mede in verband hiermede betreurden de heeren Van Rappard en Van Boetzelaer van Dubbeldam het evenzeer als minister De Graaff, dat de Koloniale Staten te elfder ure een afwijzende houding hebben aangenomen tegenover het denkbeeld, de koffie- en cacao-cultuur tijdelijk tegemoet te komen door ontheffing van de betaling van 15 cent per dag voor het gebruik van immigranten. De regeering — zoo vernamen wij — zal vasthouden aan hare zienswijze, al zou dan ook deze of gene over de bedreigde autonomie jammeren.

* * *

Geheel anders dan Suriname staat Curaçao ervoor. Daar toch wordt de toestand met elk nieuw jaar beter en zullen vermoedelijk eerlang de rijksbijdragen tot het verleden behooren. En terwijl men in Suriname gaarne de rijksbijdragen nog hooger gesteld had en niet zonder misnoegen sommige bezuinigingen (o.a. op onderwijsgebied) gadeslaat, heeft de Koloniale Raad van Curaçao geen middel onbeproefd gelaten om reeds nu den steun uit 's lands kas bijna geheel te kunnen ontberen. In het moederland heeft men dit streven gewaardeerd, maar de wijze, waarop het tot uiting kwam, niet in alle opzichten juist en verstandig geacht; ook speurde men struisvogelpolitiek in de (verijdelde) poging om een aantal uitgaven tot verheffing van het welstandspeil van het gewest op het elfde hoofdstuk der Staatsbegrooting (Koloniën) te brengen. Zonder wijziging van het Curaçaosch Regeerings-reglement (hetwelk overigens, mede in verband met de jongste Grondwetsherziening, evenals dat van Suriname niet eeuwig onveranderd kan blijven) zou deze overbrenging van uitgaven trouwens volgens minister De Graaff niet eens mogelijk zijn. Immers, artikel 99 van dat reglement bepaalt, dat ten laste van 's Rijks schatkist thans slechts mogen komen de wedde en verblijfkosten van den Gouverneur en de kosten van zee- en landmacht, ter bescherming van Curaçao gevorderd. Bovendien heeft de commissie-Staal c.s. nog niet zoo heel lang geleden (in 1923) geadviseerd, dit middel, dat ook inderdaad wel eenigszins aan boerenbedrog doet denken, te versmaden bij het streven naar sluitende begrootingen voor Suriname en Curaçao.

Intusschen, ook zonder die paardenmiddelen gaat het in de goede richting. Nog slechts enkele jaren geleden was men vrij tevreden, als uit 's rijks kas ,,slechts'' ruim een millioen behoefde bijgepast te

worden; in de begrooting van 1924 was deze bijdrage tot ruim vijf en een halve ton geslonken; thans blijft men beneden de twee en een halve ton. De sluitende begrooting, die in het tijdvak 1882—1894 regel was, zal wellicht niet lang meer op zich laten wachten en dan een reeks gunstige jaren inluiden.

Natuurlijk zijn onaangename verrassingen nooit geheel uitgesloten. Immers, om de wel wat gewaagde beeldspraak van den heer Van Boetzelaer van Dubbeldam te bezigen: ,,De geheele voorspoed van Curaçao hangt aan dien éénen spijker van de petroleum en mocht dié spijker eens afknappen, dan is het met de geheele welvaart gedaan.'' Maar er valt dan toch een sterk accres van de middelen te constateeren. Grootendeels, gelijk reeds boven bleek, dank zij de vestiging van de Curaçaosche Petroleum Maatschappij, welke intusschen ook nieuwe kwesties in het leven heeft geroepen en het probleem der poenale sanctie tot een actueel vraagstuk heeft gemaakt. Voorshands wil minister De Graaff weliswaar nog niets van strafbaarstelling van het niet nakomen van arbeidsovereenkomsten weten, aangezien er nu nog werkkrachten in voldoende getale in het gewest zelf gevonden worden, maar de sociaal democraat IJzerman wordt toch al zenuwachtig, als hij aan de mogelijkheid eener bekeering van dezen bewindsman of van zijn opvolger denkt.

Deze zelfde afgevaardigde heeft ten krachtigste aangedrongen op verbetering van de haven van Willemstad. ,,Daarmede'' — aldus dit Kamerlid — ,,staat of valt vrijwel de economische welvaart van de kolonie.'' (Merkwaardig, dat zelfs een sociaal-democraat ondanks de woordenkeuze der nieuwe Grondwet van ,,Kolonie'' blijft spreken). Aan de snelle uitbreiding van het scheepvaartverkeer in de haven van Curaçao heeft men volgens hem in Nederland niet voldoende aandacht gewijd; deze is reeds nu, zoowel wat de tonnenmaat als wat het aantal schepen betreft een der belangrijkste havens van het Rijk der Nederlanden geworden. ,,Wat de zeescheepvaart betreft, is Curaçao bezig de tweede haven van ons land, Amsterdam, te overvleugelen.'' Maar juist daarom diende volgens den heer IJzerman de zorg van het Gouvernement om de inrichting van de haven op een behoorlijk peil te brengen in daden tot uiting te komen. Een goede losplaats met overdekte opslagplaatsen b.v. ontbrak nog steeds. De minister heeft op 29 April toegegeven, dat de aandacht in de eerste plaats op de haven van Curaçao gericht moet zijn, ,,die de ruggegraat uitmaakt van het economisch bestaan van dat geweest.'' Waarom zou een haven geen ruggegraat zijn als de petroleum een spijker is?

* * *

Zoowel het wetsontwerp tot vaststelling van de Curaçaosche begrooting voor het dienstjaar 1925 als dat nopens de begrooting van Suriname is zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De zelfbesturende landschappen in de Residentie Timor en Onderhoorigheden,

DOOR

L. J. VAN DIJK.

Een der voornaamste gunstige gevolgen van onze bestuursbemoeienis in het gewest Timor en onderhoorigheden is wel de in de laatste jaren tot stand gekomen samenvoeging van tal van kleine zelfbesturende landschappen tot enkele grootere. Daardoor is namelijk een der oorzaken weggenomen van de voortdurende twisten en oorlogjes, welke zoovele jaren op de Timorsche eilanden hebben geheerscht en waardoor elke vooruitgang zoogoed als uitgesloten was.

Ten einde de door die samenvoegingen verdwenen zelfstandige landschappen aan de vergetelheid te ontrukken, volge hier een overzicht van alle bestaande en bestaan hebbende landschappen met hunne bestuurders, voor zooveel deze laatste thans bekend zijn. De achter de landschappen tusschen haakjes vermelde naam is die van het eiland waarop het landschap ligt.

ADOENARA (Adoenara). De laatstbekende radja's van Adoenara zijn: Pella 1851—1857; Djau 1858—1868; Kamba Begu 1869—1893; Arkiang Kamba 1894—....

ALAS WEOLAIN (Timor). De laatste radja was: Wilhelmus Leki. In 1916 is dit landschap, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één landschap Malakka.

ALOR (Alor). De laatstbekende radja's van dit landschap zijn: Bai Lolong 1844—1876; Pango Aman 1877—1895; Toeliemao 1896—1903; Kawiha Toeli 1904—1915; Bala Nampira 1916—1918; Oemar Watang Nampira (als regent over den minderjarigen Achmad thans genaamd Bala Nampira) 1919—....

AMABI (Timor). De laatste radja's van Amabi zijn: Oesoe Balthasar 1830—1859; Manoh Arnoldus 1860—1883; Arnoldus Lelo Balthasar Arnoldus 1884—1896; Junus Johannes Amtaram 1897—1901; Kase Kome 1903—1912; Jaco Kome (wd.) 1915—1917.

In 1917 is dit landschap gevoegd bij het landschap Koepang.

AMABI OIFETO (Timor). Radja's van dit landschap waren: Loi Menanoe ...—1900; Nowe Loë Mananoek 1901—1915.

In 1917 is Amabi Oifeto, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één landschap Koepang.

AMAKONO (Timor) is de vroegere naam van het landschap Miomaffo.

AMANATOENG (Timor). Radja's van dit landschap waren: Don Louis 1756; Moetis Banoe Naik 1908—1915; Koesa Banoe Naik 1916—1919; Kolo Banoe Naik 1920—....

In 1910 is het landschap Anas aan Amanatoeng toegevoegd.

AMANOEBANG (Timor). Radja's van Amanoebang waren: Don Louis 1751; Baki Noebang 1850—1882; Haoe Soefa Leoe 1883—1910; Noni Nope 1911—1920; Pae Nope 1921—....

AMARASI (Timor) had o.a. de volgende radja's aan het bestuur: Esoe ...—1752; Don Alphonse 1756—...; Korro Kevie 1850—1853; Obeh Korro 1853—1871; Rasi Korro 1872—1887; Teffa Obeh 1888—1891; Rasi Korro 1892—1915; Izaak Korro (waarnemend voor den minderjarigen Alexander Korro) 1916—1922; Alexander Korro 1923—....

AMFOAN (Timor) is in 1910 ontstaan door de samenvoeging van de landschappen Amfoan Timaoe en Amfoan Naiklioe, onder den radja Soleiman Willem Talnoni 1915—1921. Adrianus Talnoni (tijd.) 1922; Moetis Oil Amaniet 1923—....

AMFOAN NAIKLIOE is in 1910, met Amfoan Timaoe, vereenigd tot een landschap Amfoan. Radja's waren: Moloh Manoch ...—1858; Sanoe Manoch 1859—1880; Lisi Manoe Aunomie, ten rechte Anna Elisabeth Aoenoni 1881—1901; Willem Tafin Talnoni 1902—1910.

AMFOAN TIMAOE is in 1910, met Amfoan Naiklioe, vereenigd tot een landschap Amfoan. De laatste keizer was: Nai Baki Manoch 1901—1910.

ANAKALA (Soemba). De laatstbekende radja's zijn: Oemboe Dangoe Pasalang 1892—1897; Dong Oemboe Nimessa ...—1913; Oemboe Ngailoe Diddoe 1913—....

ANAS (Timor) is in 1908 losgemaakt van het landschap Waiwikoe-Waihale, dat het op het rijk van Groot-Sonbait veroverd had.

In 1910 is het vereenigd met Amanatoeng, waartoe het reeds vroeger behoord had.

BAA (Roti). De laatstbekende radja's van Baä waren: Moeskanan Pandi ...—1854; Johannes Moeskanan 1855—1862; Alexander 1863—1873; Doen Moeskanan 1874—1883; Loesie Detak 1884—1887; Jesaja Dae Pani 1888—1895; Paulus Dae Pani 1896—1905; Moeskanan Toele Toë, alias Arnoldus Toele Toë 1905—1911.

In 1912 is Baä vereenigd met Termanoe tot één landschap Termanoe en Baä, onder het bestuur van het hoofd van Termanoe.

BARNOESA (Pantar), met het eilandje Maridja. De laatstbekende radja's van Barnoesa zijn: Achbar 1848—1877; Baso 1878—1895; Koliamang 1896—1918; Koliamang Baso 1919—....

BATA KAPEDOE (Soemba) is in 1913 bij het landschap Lewa gevoegd. De laatste radja was: Oemboe Toenggoe Namoe Paraing 1901—1913.

BATOELOLONG (Alor) is bestuurd door de radja's: Karimaloe Kapada 1880—1897; Kamoesie Kamoesiweng 1898—1914; Risi Bera 1914—....

BEBOKI (Timor) (met Harneno) had als radja's: Oesi Tehi 1854—...; Oesi Anapaha 1900—1904; Nesi Atau Kaha 1905—1915; Kaoe Maoek 1916—....

BELOE (Timor) is in 1924 ontstaan door de samenvoeging van de landschappen Beloe Tassi Fettoh en Malakka. De eerste radja van Beloe is: Baria Nahak 1924—....

BELOE TASSI FETTOH (Timor) is in 1916 ontstaan door de vereeniging van de voormalige landschappen Fialarang, Kakoeloek Mesak, Lamaknen en Silawang. In datzelfde jaar is het nog vergroot met de door Portugal overgegeven landstreek Tahakai. De eerste radja is die van het voormalige landschap Kakoeloek Mesak: Josef da Costa (alias Sirimain) (wd.) 1916—1923.

In 1924 is het landschap, met Malakka, samengevoegd tot één landschap Beloe.

BENOE (Timor). De laatste radja's waren: Mosoe Neno 1900—1907; Lopo Mata Maiz 1908—1912.

In 1912 is het, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één nieuw landschap Fatoe Leo.

BILBA (Roti). Radja's van Bilba waren: Linggoe Saba 1830—1868; Pieter Linggoe 1869—1870; David Linggoe 1870—1873; Pieter Linggoe 1874—1884; Alexander Nero Linggoe (wd.) 1885—1886; Pedaäma Mangalaë Saba 1886—1895; Alexander Nero Linggoe 1896—1908; Soleman Pedana Mangalai Saba 1909—....

BIMA. Dit rijk sloot het eerste contract met Holland in 1669; het erkende in 1857 de Nederlandsche souvereiniteit. Het bestaat uit het grondgebied Bima op Sumbawa, het grondgebied Manggarai op West-Flores, en de eilanden Goenoeng Api, Gili Bantah, Boeroeng, Gili Bodo, Gili Lawa, Kamodo, Batoe Batoe, Tertambonan, Sanggala, Sesat, Binawan, Sibaba, Manggianat, Saiejoer, Tambaga, Panggaran, Soekoe, Pantjikin, Koekoesam, Rentja, Sankawan, Mendjaga, Menkatal, Kenawa, Sepoengoe, Badjo, Koesan Koesan, Batoewas, Nangkar Nangkar, Sabalo, Seriadoe, Rangko, Bolih, Langoes, Serija, Pada, Dara, Sapoe, Kamanjan, Maringkat Patoea, Riyoeng, Tobah, Tjinde, Ladjoe, Seringkat, Kamodo, Padar, Mandewa, Sakando, Salat Moeloe, Seriija,

Koetji, Gadjah, Motdu, Moelis, Besar, Lobang, Kamara, Matasetan, Kalapa, Sindoe, Biroe, Sora en Ladjoe. Sultans van Bima waren: Indra Djamroet —; Mapa Talie 1701—...; Assan Oedien Mohamed Alisa ...—1731; Moera Lanie Alisa 1731—1748; Boemie Partiga (sultane) 1748—1751; Siri Nawa 1751—...; Abdoel Kadian Mohamed Salliloel Lahoe Pele Alam ...—1766; Torelie Hoekoe 1766—1773; Abdoel Hamid La Liloe Lahoe Thel Alan 1773—...; Sampanang 1790—...; Abdoel Hamid 1792—1819; Ismael 1819—1850; Abdoellah 1851—1868; Abdoel Aziz 1869—1881; Ibrahim 1881—1915; Mohammed Salahoeddin 1916—....

BLAGAR (Pantar), met het eilandje Tewerin. De laatste radja's van Blagar zijn: Kaibarat ...—1855; Leen Date 1856—1891; Kolimahe 1892—1895; Salama 1896—1917; Koliamang Nono 1917—1918.

In 1918 is Blagar, met Pandai, vereenigd tot één landschap Pantar Matahari Naik, onder bestuur van Koliamang Nono.

BOKAI (Roti). De laatste radja's van Bokai waren: Doepo Geoh ...—1851; Doeloe Doepe 1852—1868; Sima Soede Kappa 1869—1873; Salomon Doeloe 1874—1877; Marcus Daloeh Dope 1878—1887; Paoh Ndoloe Doepe 1888—1892; Tazi Fodik 1894—...; Tae Taka 1907—1911.

Bokai is in 1911, met Lole, Keka en Talaë, vereenigd tot één nieuw landschap Karadjaän Ampat.

BOLA BOKAT (Soemba) ging in 1913 over naar Memboro, doch werd in 1915 gevoegd bij Lawonda.

BOLAHALOE (Roti) is in 1911 ontstaan door de vereeniging van de landschappen Dehla en Oenale, onder het bestuur van den radja van Dehla: Jeremias Daniel Ndun 1916—1922.

DAEDOELOE (Roti) is in 1917 ontstaan door de samenvoeging van de landschappen Dioe en Landoe, onder bestuur van den radja van Dioe: Paulus David Manafé 1918—....

DAO (Roti). De laatste radja's, die dit eilandje bestuurden, zijn: Lollei Kotten 1852—1870; Abraham Mingga 1871—1876; Hendrik Kotten 1877—1905; Zadrack Kotten 1906—....

DEHLA (Roti) had als laatste radja's: Jeremias Ndun 1844—1885; Jeremias Daniel Ndun 1886—1911.

Het landschap is in 1911 vereenigd met Oenale tot één nieuw landschap Bolahaloe, onder bestuur van voornoemden Jeremias Daniel.

DENGKA (Roti) had als laatste radja's: Tongah Koteh 1854—1858; Adoe Tongah 1859—1890; Paulus Adoe Tongah 1891—1903; Alexander Adoe Tongah 1904—1906; Alexander Paulus Tongah 1907—1911.

In 1911 is Dengka, met Lelain, vereenigd tot één landschap Loahoeloe.

DIOE (Roti). De laatstbekende radja's van Dioe zijn: Jacobus Manafé 1851—1857; Detan Manafé 1858—1879; Pofi Lio 1880—1884; Jacobis Paulus Manafé 1885—1887; Soleman Manafé 1888—...; Paulus David Manafé 1906—1917.

In 1917 is Dioe met Landoe vereenigd tot één nieuw landschap Daedoeloe.

DIRMA (Timor) had als radaj's: Nai Tij Serang 1836—...; Neki 1880—1904; Baoe Neken 1905—1916.

Dirma is in 1916, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één landschap Malakka.

DJENILOE (Timor). De laatste radja's van Djeniloe waren: Besi Taik 1853—1879; Petronella 1880—...; Gabriel Parera (wd. voor den minderjarigen Josef da Costa) 1900—1902; Josef da Costa alias Sirimain 1902—1916.

In 1916 is Djeniloe, met eenige landschappen, vereenigd tot één nieuw landschap Beloe Tassi Fettoh, onder bestuur van voornoemden Josef.

DOMPO (Soembawa) sloot in 1669 het eerste contract met Holland. Het erkende in 1858 de Nederlandsche souvereiniteit. Het bestaat uit de desa's Dompo, Kempo, Kawangko, Wonggo, Kilo, Hoesoe, Daha, Adoe en Rangga en is in 1866 vergroot met het zuidelijk gedeelte van de in 1815 verwoeste rijkjes Tambora en Pekat. Als sultans zijn bekend: Indra Komala —; Boemi Laroma (Abdoel Ragsoel) 1701—...; Manombong 1717—1727; Samsoedien Abdoel Joesoef 1727—1732; Kamaloedien 1732; Kahar 1733—...; Ahamat Ahala Dedini Ajoe Kain 1765; Daing Maleongi ...—1787; Abdoel Kadir 1787—...; Abdoel Wochale 1790—1793; Daing Maleongi (2de maal) 1794—1798; Daeng Pabeta (regent is Torelie Hoe) 1798; Mohamed Djenal Abidin 1799—...; Mohamed Salahoedin 1850—1870; Abdoellah 1770—1882; Mohamed Siradjoeddin 1882—....

ENDE (Flores) sloot in 1839 het eerste contract met Holland. Radja's van Ende waren: Bousou ...—1839; Baba Pandé 1862; Aroe Boesman 1876—1895; La Oesoe alias Poea Noteh 1896—1914; Poea Meno 1914—1923; Boesman Abdoel Rachman 1924—....

In 1924 is het zuidelijk gedeelte van het opgeheven landschap Tanahrea aan Ende toegevoegd.

FATOE AROEIN (Timor). De laatste radja was: Tai Serang ...—1916.

In 1916 is dit landschap, met eenige andere, vereenigd tot één landschap Malakka.

FATOE LEO (Timor) is in 1912 ontstaan door de vereeniging van de landschappen Manoebait, Benoe, Kaoniki, Tefnai en Takaip.

Sane Banoe, Pato Moeti, Sa-i Hoebena en Lake Baboe waren regenten over den minderjarigen radja Kooi Thaiboko alias Christoffel Taiboko van 1913—1921; Kooi Thaiboko alias Christoffel Taiboko, 1922—....

FIALARANG (Timor). De laatste radja's waren: Atok Mauk 1858—1903; Atok Samara Loroh 1904—1916.

In 1916 is dit landschap, met eenige andere, vereenigd tot het nieuwe landschap Beloe Tassi Fettoh.

FOENAI (Timor). Radja's waren: Lafu 1840—1873; Toh Liskaën 1874—...; Kolan Foenai 1888—1906; Kolan Laurens Foenai 1907—1917.

In 1917 is dit landschap gevoegd bij Koepang.

GOENOENG MOETIS (Timor), vroeger deel uitmakende van het rijk Groot-Sonbait, is in 1915 gevoegd bij Mollo. De laatste radja was: Eki To Sala 1908—1915.

HARNENO (Timor). De twee laatste radja's zijn: Nai Keffie 1851—1899; Moroek Nain 1900—1914. Daarna is het landschap bij Beboki gevoegd.

INSANA (Timor). De laatst bekende radja's zijn: Malafa 1880—1901; Oesi Nila 1902—1914; Kaha Lassi Tau Olin 1915—....

KADOEMBOE (Soemba). Dit landschap is van 1901—1913 bestuurd door den radja van Taboendoeng: Oemboe Toenggoe Namoe Paraing, waarna Kadoemboe gevoegd is bij het landschap Lewa.

KAKOELOEK MESAK is in 1914 gesticht, door vereeniging van de landschappen Naitimoe, Djeniloe en Lidak. De eerste radja is: Josef da Costa alias Sirimain [1]) 1914—1915.

In 1915 is Kakoeloek Mesak, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één nieuw landschap Beloe Tassi Fettoh, onder bestuur van Josef voornoemd.

KAMBERA (Soemba) is van 1901—1913 bestuurd door den radja van Taboendoeng: Oemboe Toenggoe Namoe Paraing, waarna Kambera gevoegd is bij het landschap Lewa.

KANATANG (Soemba) heette vroeger Taimanoek. De laatste radja's zijn: Oemboe Gaba 1848—1891; Oemboe Kaboela 1892—1897; Oemboe Lai Soemboe, alias Oemboe Gala Lili 1898—1914; Oemboe Nai Haroe 1915—....

KANGAE (Flores). Hier regeerden de radja's: NaE 1902—1923; Thomas da Silva (tijd.) [2]) 1923—....

KAONIKI (Timor). De laatste radja was: Aloepa Kono ...—1912.

In 1912 is Kaoniki, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één nieuw landschap Fatoe Leo.

---

[1]) Broeder van wijlen Don Basenti van Naitimoe.

[2]) Bestuurder van Sikka.

KAPOENDOEK (Soemba). De laatst bekende radja's van dit landschap zijn: Oemboe Panda Soki Landoe 1892—1901; Oemboe Djanggatera alias Oemboe Lai Doendoe 1901—1904; Oemboe Deloe Djara Beloe 1906—1914; Oemboe Nai Takoe 1915—....

KARADJAAN AMPAT (Roti) is in 1907 in 4 landschappen (Lole, Keka, TalaE en Bokai) verdeeld, die in 1911 weer tot één landschap zijn vereenigd. Radja's waren: Daniel Petrus Zacharias 1897—1905; Paulus Soleman Zacharias 1906; C. Manafé 1912—1916; Christiaan Michel Amalo 1917—1918.

In 1918 is Karadjaän Ampat, met Korbafo en Lomakoli, vereenigd tot één nieuw landschap Rote Talada.

KARERA (Soemba) is in 1912 vereenigd met Massoe tot één landschap Massoe-Karera. Radja van Karera was: Oemboe Moetoe Damoenamoe 1892—1897.

KEKA (Roti) is door de volgende radja's bestuurd: Loleh Malelah 1844—1873; Josef Malelah 1874—1887; Laäzar Malelah 1888—1895; Daniel Petrus Zacharias [1]) 1896—...; Karel Koöanak 1907—1911.

In 1911 is Keka, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één landschap Karadjaän Ampat.

KEO (Flores) heeft thans als radja aan het bestuur: Moewa Tonga 1913—1920; Goa Tonga (gedurende de minderjarigheid van Dato Bali) 1920—....

KODI BELAGAR — KODI BENGEDO (Soemba) is o.a. door de volgende radja's bestuurd: Oemboe Lingapiro 1892—1897; Oemboe Semba Anakabani 1898—1901; Ratoe Simba Dondong 1902—1913; Riedja Kanda 1915—1919; Ranga Koera (wd. gedurende de minderjarigheid van Lenga Kendoe) 1919—....

In 1915 is dit landschap vergroot met de landstreken Nggaro, Ende en Rara.

KODI BOKOL (vroeger Kodi Besar) (Soemba). De twee laatste radja's zijn: Batoe Loge Kandoea 1901—1911; Dera Woela 1912—....

In 1912 is de landstreek Boekamberoe afgescheiden van Kodi Besar en gevoegd bij Laoera.

KOEI (Alor). Radja's van Koei waren: Gessie 1851—1855; Poei Soma 1855—1891; Tara Soma 1892—1897; Go Amale I 1897—1916; Taroe Soma 1916—1917; Dain Soma 1918—1920; Katang Koli (gedurende de minderjarigheid van Taroe Soma) 1921—...

In 1916 is Mataroe aan Koei toegevoegd.

KOEPANG (Timor) is sedert 1917 samengesteld uit de voormalige landschappen Tabenoe, Klein-Sonbait, Amabi, Amabi Oifetto,

---

[1]) Was tevens radja van Lole.

Foenai en Koepang. Radja's waren: Carel Bonij 1756; Naij Mannes...—1785; Lassie Kloman 1851—1857; Manas Dian 1858—1868; Manas Kloeman 1869—1888; Leo Manas 1889—1895; Dean Manas 1896—1908; Daoed Hanoeh Tanof 1918; Nicolaas Nisnoni 1918—...

KOESA (Timor) had als laatste radja: Soe E Baoek ...—1915.

In 1916 is Koesa, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één landschap Malakka.

KOLANA (Alor). De laatste radja's zijn: Maoe Toekoe 1889—1914; Makoeni Maoe 1914—...

KORBAFO (Roti) had als radja's: Koliaman Bibikate 1851—1852; Lukas Pakaeleo 1853—1859; Jessak Manubulu 1860—1873; Soleman Manubulu 1874—1907; Soleman Izak Manubulu 1907—1918.

In 1918 is Korbafo, met eenige andere landschappen, vereenigd tot het nieuwe landschap Rote Talada.

LABALA (Lomblen). De laatst bekende radja's zijn: Ata Gehok 1879—1896; Baha 1897—...

LAKEKOEN (Timor) had als laatste radja: Tahoe Leke ...—1916.

In 1916 is Lakekoen, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één nieuw landschap Malakka.

LAKOKA (Soemba) is in 1914, met Soroe en Napoe, vereenigd tot één landschap Napoe. De laatste radja was: Oemboe Randja 1892—1914.

LAMAHALA (Adoenara) had de volgende radja's aan het bestuur: Lekkabellah 1851—1857; Pehan 1858—1864; Mangoe 1865—1877; Pati Mangon Kropon 1878—1883; Sewa Senghadji 1884—1891; Adie 1892—...

LAMAKARA (Solor) had de volgende radja's: Palembang 1847—1860; Keneng Radja Hala 1861—1868; Belang Palembang 1869—1878; Bai Palembang 1879—1883; Dassie Kennah 1884—1891; Liwoe 1892—1911; Kalaka Palembang 1917—...

LAMAKNEN (Timor) had o.a. de volgende radja's: Bee Siri Loi 1867—...; Serang Lae 1900—1904; Siriloko 1905—1916.

In 1916 is het, met eenige andere landschappen, gevormd tot het nieuwe landschap Beloe Tassi Fettoh.

LAMAKSANOELOE (Timor) is bestuurd door den radja: Halle Loean 1900—1914.

Daarna is het landschap bij Lamaknen gevoegd.

LAMBOJA (Soemba) wordt geregeerd door den volgenden radja: Kedoe Moto 1913—...

LANDOE (Roti) had de volgende radja's: Paulus Daijlofa 1851—1854; Geohlima Johannes 1855—1870; Abraham Johannes 1871—1874; Johannes Johannes 1875—1883; Josef Willem Johannes

1884—1905; Daoed Johannes (wd.) 1906—1908; Lasarus Josef Willem Johannes (wd.) 1909—1916.

Na den dood van L. J. W. Johannes is Landoe, met Dioe, vereenigd tot één nieuw landschap Daedoeloe, onder het bestuur van het hoofd van het voormalige landschap Dioe (P. D. Manafé).

LAOELI (Soemba) had als radja: Dange Lade 1912—1920. Raad van landsgrooten (Keba Mboeni Ngawi, Gikoe Omboe Walika en Toda Lero) (gedurende de minderjarigheid van den rechthebbende Nggawi Nigga) 1921—...

Tot dit landschap behoort de landstreek Wai Bangga (sedert 1913).

LAOERA (Soemba) is in 1912 vergroot met de van Kodi Besar afgescheiden landstreek Boekamberoe. De laatst bekende radja's zijn: Oemboe Kondé 1892—1897; Oemboe Boeloe 1898—1901; Ratoe Ama Boeloe 1901—1912; Ama Biri Kaloembang 1912—...

LARANTOEKA (Flores) ging in 1860 van Portugal op Nederland over (in 1859 bij tractaat afgestaan). In 1861 erkende het de Nederlandsche souvereiniteit. Radja's van Larantoeka zijn: André ...—1861; Gaspar 1861—1877; Domingus Dias Vierra Godinho 1877—1887; Lourenco Dias Vierra Godinho 1888—1904; Louis Balantran de Rozari 1904—1906; Johannes Balantran de Rozari (wd.) 1906—1912; Johannes Servus Dias Vierra Godinho 1912—1919; Antonius Balantran de Rozari (wd.) 1919—...

LAWAJONG (Solor) had de volgende radja's aan het bestuur: Senen 1840—1859; Kidin Siko 1860—1869; Ama 1870—1896; Kalatra 1897—...

LAWONDA (Soemba) wordt geregeerd door den radja: Oemboe Sewa 1912—...

In 1915 is het vergroot met het van Memboro afgescheiden landschap Bola Bokat.

LELAIN (Roti) is in 1911, met Dengka, vereenigd tot één landschap Loahoeloe. Radja's van Lelain waren: Markus Meoh ...—1855; Sangoe Besi 1855—1868; Thomas Markus Doengoen 1869—1877; Tesa Doengoen 1878—1879; Besi Sangoe 1880—1889; Tobias Martinus Doengoe 1890—...; Simon Besi 1906—1911.

LELENOEK (Roti). Radja's van Lelenoek zijn: Toka Laloe 1851—1852; Meloek Teloen 1853—1876; Hendrik Toka 1877—1885; Soleman Daik 1886—1919.

In 1919 is Lelenoek bij het landschap Rote Talada gevoegd.

LEWA (Soemba) is bestuurd door de radja's: Oemboe Toenga Maramba Mamboe Parain 1874—1892; Haumara alias Oemboe Gaba, alias 'm Kahar Djawa Rai 1898—1901; Oemboe Djaman

Landoe Djawa 1902; Bidi Tau Oemboe Djama Karai Mandjawo 1913—1917; Oemboe Nggaba Haumara 1917—...

Lewa is in 1913 vergroot met de landstreken Kambera, Bata Kapedoe, Soedoe en Kadoemboe, die sedert 1901 bestuurd waren door den radja van Taboendoeng: Oemboe Toenggoe Namoe Paraing, die van 1902—1913, gedurende welken tijd Bidi Tau verbannen was, eveneens Lewa bestuurde.

LIAE (Sawoe) is in 1918 bij het landschap Sawoe gevoegd. Radja's van LiaE waren: Ama Idje Djote 1852—1859; Ama Baki Bela 1859—1868; Hendrik Ratoe Manoe 1869—1918.

LIAMALI (Timor) had als laatste radja: Atok Loean ...—1916.

In 1916 is het, met eenige andere landschappen, gevormd tot het nieuwe landschap Malakka.

LIDAK (Timor) had als laatste radja's aan het bewind: Moeroek Hoeserioe 1853—1879; Rinoe Misek alias Alexander da Costa 1880—1900; Petronella da Costa 1901—1913.

In 1913 deed Petronella afstand, ten gunste van haar broeder Jozef, radja van Djeniloe. Lidak en Djeniloe zijn daarna, met eenige andere landschappen, vereenigd tot het nieuwe landschap Beloe Tassi Fettoh, onder bestuur van genoemden Jozef.

LIO (Flores) is in 1924 ontstaan door de samenvoeging van de landschappen Tanahkoenoe V en Ndona en de in het landschap Endé gelegen gemeenschappen Boa Feo en Mao Tendo. De eerste radja is: Rasi Wangge alias Pius 1924—...

LISE (Flores) is in 1915, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één nieuw landschap Tanahkoenoe V.

LOAHOELOE (Roti) is in 1911 ontstaan door de vereeniging van de beide landschappen Dengka en Lelain. De eerste radja is: Alexander Paulus Toengga 1916—...

LOLE (Roti) had als laatste radja's: Damanoe Baba 1849—1859; Jacobus Zacharias 1869—1883; Daniel Petrus Zacharias 1884—...; Erasmus Jacobus Zacharias 1907—1910.

In 1911 is Lole, met Keka, TalaE en Bokai, vereenigd tot één landschap Karadjaän Ampat.

LOMAKOLI (Roti), bestaande uit de voormalige landschappen Termanoe en Baä, is van 1916—1918 bestuurd door den radja: Christoffel Jeremias Michiel Amalo (als regent van den minderjarigen Jacob Samuel Amalo).

In 1918 is het, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één nieuw landschap Rote Talada.

MAKIER (Timor) is geregeerd door de radja's: Bere Loie 1900—...; Be-Berré Lako 1905—1912; Tes Baoe 1913—1914.

Daarna is het landschap bij Lamaknen gevoegd.

MALAKKA (Timor) is in 1916 ontstaan uit de vereeniging van de

voormalige landschappen Alas Weolain, Liamali, Fatoe Aroein, Manoelea, Mandeo, Dirma, Lakekoen, Koesa, Waiwiko en Waihale. In hetzelfde jaar is het vergroot met de door Portugal afgestane landstreek Tamiroe-Ailala. Het hoofd van Fatoe Aroein werd radja van Malakka: Tae Serang (Tei Seran) 1917—1922.

In 1924 is Malakka, met Beloe Tassi Fettoh, vereenigd tot één landschap Beloe.

MANDEO (Timor) is geregeerd door de radja's: Tahik Mauk 1844—1879; Seratoe 1880—1899; Serang Tain 1900—1916.

In 1916 is Mandeo, met eenige andere landschappen, vereenigd tot het nieuwe landschap Malakka.

MANIA (Sawoe) had als laatste radja's: Ama Gadja Fagi 1842—1868; Ama Lena Risi 1869—1873.

In 1874 is Mania gevoegd bij Seba.

MANOEBAIT (Timor), vroeger eene onderhoorigheid van Groot-Sonbait, had als laatste radja's: Nai Ote Kale 1861—1875; Tassie Bait 1876—1903; Nisnoni Fekoe Bait 1904; Neno Bait 1905; Salla Bait 1908—1912.

In 1912 is Manoebait, met eenige andere landschappen, vereenigd tot één nieuw landschap Fatoe Leo.

MANOELEA (Timor) is in 1916, met eenige andere landschappen, vereenigd tot het nieuwe landschap Malakka.

MASSOE-KARERA (Soemba) is in 1912 ontstaan door de vereeniging van de landschappen Massoe en Karera, onder bestuur van den radja: Oemboe Nai Laki alias Oemba Damoe Landoe Woelang Djangga Neamang 1912—...

MATAROE (Alor) had als laatste radja: La Koessie 1877—1913.

In 1916 is Mataroe gevoegd bij het landschap Koei.

MAUKATAR (Timor) is o.a. geregeerd door de radja's: Tahik Assoerakat 1834—...; Vaoelelo 1900—...

Bij het in 1904 met Portugal gesloten verdrag is Maukatar aan Portugal afgestaan.

MBOELI (Flores) is in 1915, met eenige andere landschappen, vereenigd tot het nieuwe landschap Tanahkoenoe V.

MELOLO (Soemba) bestaat sedert 1912 uit de landschappen Palemalamba en Watoepele. Radja's waren: Ama Loedji Dimoe [1]) 1890; Tae Toengoe Rawe alias Oemboe Gasa 1892; Oemboe Hia Hamatake 1893—...

MEMBORO (Soemba). Radja's van Memboro zijn: Oemboe Nombang —; Oemboe Lakingbali 1892—...; Oemboe Pomboe Sarmani 1898—1915; Oemboe Kraing (als regent over den minderjarigen Oemboe Mohamed) 1916—...

---

[1]) Broeder van Lazarus Rosie Djawa van Seba.

In 1913 is Memboro vergroot met Bola Bokat en Tanah Riwoe; in 1915 ging Bola Bokat over naar Lawonda.

MENJELI (Soemba) had als laatste radja's: Amboe Mangkoe 1860—...; Oemboe Dena Loekamara ...—1891; Oemboe Hina Hangoe Wali 1901—1912.

In 1912 is een deel van Menjeli gevoegd bij Rendi en het andere deel bij Waidjeloe; in 1916 ging het bij Waidjeloe gevoegde deel ook over aan Rendi.

MESARA (Sawoe) is in 1915, met Seba en Timoe, vereenigd tot één landschap Sawoe. De laatste radja's van Mesara waren: Ama Bisi Boeki 1842—1868; Ama Lebe Djoe 1869—1893; Ama Tengo Doko alias Dominggoes Boeki 1894—1914.

MIOMAFFO (vroeger Amakono geheeten) is o.a. bestuurd door: Don Bernardo 1756; Albertus Jacobus Tassy 1760; Oenoenoe 1879—1902; Oei Nono Kono 1903—1920; Kefi Lelan (waarnemend, tijdens de minderjarigheid van Oei Nono Kono III) 1921—...

In 1916 is het vergroot met het door Portugal afgestane Noimoeti.

MOLLO (Timor), bestaande uit de rijkjes Besiana, Netpala en Noenbena, maakte vroeger deel uit van Groot-Sombait. Aan het bestuur waren o.a.: To Oi Matan, Hoekoe Oi Matan en Bai Oi Matan ...—1915; Willem Frederik Hendrik Oi Matan 1916—...

In 1915 is Mollo vergroot met het landschap Goenoeng Moetis.

NAGE (Flores) wordt bestuurd door den radja: Roga Nolé 1917—...

In 1924 is de gemeenschap Wolo Wae van het opgeheven landschap Tanahrea aan Nagé toegevoegd.

NAITIMOE (Timor) is geregeerd door de volgende radja's: Taik Mauk 1847—1878; Vahi 1879—1895; Don Basenti [1]) 1896—1914.

Na den dood van Basenti is Naitimoe, met Djeniloe en Lidak, vereenigd tot één landschap Kakoeloek Mesak.

NAPOE (Soemba) bestaat sedert 1911 uit de voormalige landschappen Lakoka, Soroe en Napoe. De twee laatste radja's zijn: Oemboe Timbang 1892—1912; Oemboe Landokoera 1912—...

NDOERI (Flores) is in 1915, met eenige andere landschappen, vereenigd tot het nieuwe landschap Tanahkoenoe V.

NDONA (Flores) is bestuurd door: Mbaki Mbani 1914—1922; Rasi Wangge (ook genaamd Pius) [2]) 1922—1924.

In 1924 is het landschap, met het landschap Tanahkoenoe V en de Ende'sche gemeenschappen Boa Feo en Mao Tenda, vereenigd tot één landschap Lio.

---

[1]) Broeder van Josef da Costa (zie Kakoeloek Mesak).

[2]) Bestuurder van Tanahkoenoe V.

NGADA (Flores) is bestuurd door: Djawa Tai ...—1918; Padjo Eso 1918; Pea Mole 1918—...

NGGARO (Soemba) is in 1915 gevoegd bij het landschap Kodi Bengedo-Kodi Belagar.

NGGELA (Flores) is in 1915, met eenige andere landschappen, vereenigd tot het nieuwe landschap Tanahkoenoe V.

NITA (Flores) erkende in 1907 de Nederlandsche souvereiniteit. Radja's waren: Sisa; Hila; Lolo Djoong; Mau Djoong; Manuel; Frederik; Muda; Noko Kas; Digung Don Francisco da Silva 1885—1892; Muda Noong Don Salipi da Silva 1893—1909; Johannes da Silva 1909—...

NOESALAI (Roti) is in 1912 gevormd door de vereeniging van de landschappen Renggo en Oepao. Het wordt bestuurd door den radja van het voormalige landschap Oepao: Frederik Sjioen 1912—...

NOIMOETI (Timor) is in 1916, na in 1904 door Portugal te zijn afgestaan, gevoegd bij het landschap Miomaffo.

(Slot volgt).

VARIA.

VOOR VOLKENBOND EN VREDE.

De Haagsche afdeeling van de vereeniging „Voor Volkenbond en Vrede" heeft op 18 Mei, verjaardag van de eerste vredesconferentie, een propagandabijeenkomst georganiseerd in de Residentie en voor die gelegenheid ook een propagandablaadje uitgegeven. De afdeeling staat onder het voorzitterschap van den oud-vice president van den Raad van N.-I. Prof. Dr. E. Moresco, die 't gelegenheidsblad ook met een woord inleidt. De verdere, alle korte, bijdragen zijn van Mr. M. W. F. Treub, voorzitter van het hoofdbestuur der Ver. v. V. en V., Mr. B. C. J. Loder, Mr. H. C. Dresselhuys, Mej. Mr. C. Frida Katz, Mr. V. H. Rutgers, J. H. Schaper, Prof. Dr. J. H. Gunning Wz., Ir. L. J. M. Feber, Mr. A. M. Joekes, S. Bruijsten, A. Pelt en H. Ch. G. J. van der Mandere.

Wij nemen hier 2 der bijdragen over, als h. t. p. van meer bijzonder belang.

DE VOLKENBOND EN DE KOLONIALE MANDATEN.

Het instituut der koloniale mandaten teekent een keerpunt in de opvatting der taak van een koloniale mogendheid; het draagt bij tot de verwezenlijking van de zoogenaamde ethische gedachte in de koloniale staatkunde, die sedert het einde der vorige eeuw zich heeft ontwikkeld. Bij koloniale mandaten toch wordt niet, in den ouden stijl, de buit verdeeld, maar de zorg en de voogdij toevertrouwd, de zorg voor de ontwikkeling van min of meer primitieve volkeren — of vooralsnog weinig samenhangende menigten — tot een staat van beschaving, die hun het recht zal geven om gelijkwaardig en gelijkberechtigd aan te zitten in de gemeenschap der menschheid.

Intusschen is door de kiemende volkenbondsgedachte het imperialisme de wereld niet uit, noch door het vredes-idealisme de hebzucht, in het bizonder de lust tot koloniale exploitatie-zonder-meer overwonnen. Het is hier niet de plaats voor een ampele beschouwing van de grondslagen van den Volkenbond en van de mogelijkheden, die hij opent — maar zooveel moge er van gezegd wezen, dat de Volkenbond er van nature op is aangewezen, te trachten de koloniale mandaten te omgeven met zooveel garanties als voor de vrije en

waarachtige ontwikkeling der primitieve volkeren noodzakelijk zijn. En zeker is één van die waarborgen hierin gelegen, dat door den mandataris niet minder maar ook niet méér, niet straffer be-voogd wordt, dan de betrokken bevolking voor haar vorming noodig heeft. Wat de koloniale bewindvoering in het algemeen aangaat, al of niet krachtens mandaat — de Volkenbond kan mogelijk een wel zéér respectabele publieke tribune worden, geducht door iedere macht, die in haar koloniale praktijk niet gansch vrij uit gaat.

L. J. M. FEBER,
Lid v. d. Tweede Kamer der Staten-Generaal.

VOLKENBONDSWERK DER LAATSTE MAANDEN.

In kort bestek de Volkenbondsactiviteit van de laatste maanden te beschrijven — taak mij terwille der actualiteit opgedragen — is alleen mogelijk door me tot enkele punten te bepalen.

Te Mosoel, in het grensgebied dat Turkije en het Engelsch mandaatgebied Irak elkander betwisten, werkte een uit drie onpartijdige leden samengestelde Volkenbondscommissie, ten einde de door den Volkenbondsraad te nemen beslissing voor te bereiden. Deze Commissie is einde April te Genève teruggekeerd, en zal waarschijnlijk binnen een maand haar rapport indienen.

De geheele winter is gewijd geweest aan twee Conferenties, wier einduitslag een flinke pas vooruit beteekent in de bestrijding van het opium-euvel en van den onwettigen handel in verdoovende middelen. Dezer dagen is te Genève een andere groote Conferentie begonnen, waar een door de competente Volkenbondsorganen opgestelde ontwerp-conventie besproken zal worden, met het doel, te komen tot een contrôle op den handel in wapenen, munitie en ander oorlogsmateriaal.

In het voorjaar is een bijeenkomst gehouden van een Commissie, samengesteld uit een aantal der beste juridische koppen uit verschillende landen, om te overleggen wat gedaan zou kunnen worden op het gebied der codificatie van het Internationaal Recht. Deze Commissie heeft een lijst opgesteld van onderwerpen, die hiervoor in aanmerking zouden kunnen komen, en elk dier onderwerpen zal nu verder bestudeerd worden. Tevens zal binnen kort een commissie vergaderen, om te beraadslagen over de mogelijkheid der opheffing van in- en uitvoerverboden, wat speciaal voor de zoo broodnoodige economische consolidatie van Midden-Europa een onderwerp van eerste klas belang uitmaakt.

Door bemiddeling van de financieele organisatie van den Volkenbond werd de onder Bondsbescherming staande vrije stad Danzig ge-

holpen aan een leening van 1½ millioen Pond Sterling, ten bate van verschillende uit te voeren Publieke Werken.

Op initiatief van de hygiënische organisatie van den Volkenbond werd te Singapore een conferentie gehouden van sanitaire administraties in het Verre Oosten, voornamelijk met het doel, te komen tot een internationale regeling van de sanitaire voorschriften voor het haven- en scheepvaartverkeer in dat gedeelte van de wereld.

Over het werk van het Internationaal Gerechtshof te 's-Gravenhage, van het Internationaal Arbeidsbureau te Genève, over den arbeid door de Weensche en Budapester bureaux ten bate van de financieede reconstructie van Oostenrijk en Hongarije verricht en over zooveel meer — het bovengenoemde is slechts een greep — kan ik het thans niet hebben. Wie er meer van weten wil, abonneere zich slechts op het *Résumé Mensuel des Travaux de la Société des Nations*, een maandschrift dat door het Volkenbondssecretariaat in een achttal verschillende talen wordt gepubliceerd, en dat in beknopten en toch volledigen vorm een overzicht geeft van alle Bondswerkzaamheden. Hij zal dan merken, dat de Volkenbond is geworden een springlevend, waardevol organisme der internationale samenleving.

A. PELT,
Lid van het Algemeen Volkenbonds-Secretariaat.

Genève, Mei 1925.

DE MIJNWORMZIEKTE.

Een vertegenwoordiger van Aneta te Weltevreden had een onderhoud met den inspecteur van den Burg. Geneesk. D. Dr. Ch. Winckel, die, teruggekeerd van een reis door Bantam, waar hij een onderzoek instelde naar de mijnwormziekte in de daarmede meest geïnfecteerde streken, daaromtrent, en over deze ziekte in het algemeen, de volgende bijzonderheden verhaalde:

Het onderzoek naar de mijnwormziekte over geheel Java, in samenwerking met den vertegenwoordiger van de International Health Board (een deel van de Rockefeller foundation), Dr. Hijdrick, gehouden, heeft uitgewezen, dat deze ziekte het meest in Bantam heerscht. In deze residentie zijn enkel de zuigelingen nog niet geïnfecteerd, bij het overige deel van de bevolking worden bijna zonder uitzondering ziekte-verschijnselen geconstateerd met een gemiddeld aantal van 100 tot 130 mijnwormen per persoon.

Aangezien het ontstaan en de uitbreiding der ziekte, het gevolg is van het gemis aan behoorlijke privaten bij de bevolking, ligt de consequente voor de hand, dat de streken, rijk aan stroomend water,

minder last van mijnworm hebben, hoewel deze wijze van faecesafvoer niet als afdoende mag worden beschouwd. De beste resultaten zijn te verwachten, indien de kampongbewoners of kamponghuiseigenaren er toe gebracht kunnen worden hunne erven te voorzien van eenvoudige zinkputten, die niet meer dan een paar guldens kosten. In verband hiermede zal het kwaad enkel uit te roeien zijn door samenwerking van den geneeskundigen dienst met het Binnenlandsch bestuur, waarnaar dan ook gestreefd wordt. In het bijzonder zal het succes van het inlandsch bestuur afhangen; de bevolking moet ervan doordrongen worden, dat het in haar eigen nadeel zal zijn, indien zij met haar besproken hygiënische maatregelen negeert, welke maatregelen niet enkel de bestrijding der mijnwormziekte maar bovendien alle darmziekten gelden, z.a. typhus, dysenterie enz. Deze preventieve maatregelen zullen samengaan met een te volgen kuur, waaraan de lijders zich te onderwerpen hebben. Voor dat doel zal in Bantam, met standplaats Serang, een gouvernements arts, Dr. Tuijter, met het noodige personeel, geplaatst worden.

Voorloopig zal de intensieve bestrijding der ziekte zich enkel tot de geïnfecteerde streken van Java bepalen, de buitenbezittingen komen waarschijnlijk daarna aan de beurt, hoewel daaromtrent nog geen definitieve beslissing is genomen.

Wat betreft de bijzonderheden van deze ziekte, die, haar ontstaan vindend in de werkzaamheden aan den St. Gothard tunnel, in den loop der tijden over de wereld werd verspreid, zij vermeld, dat in Indië vooral de inlanders er veel aan lijden. Bij Europeanen komt de ziekte minder voor. De hevigheid van de ziekte hangt af van het quantum mijnwormen in het menschelijk lichaam. Stijgt dit aantal tot 6 à 7 honderd, dan kan het doodelijk zijn, terwijl ook een betrekkelijk kleine hoeveelheid voldoende is om het lichaam op den duur zoodanig te verzwakken, dat geen onvoldoende weerstand kan worden geboden aan bijkomende ziekten als malaria, typhus enz.

DE VERWERPING VAN HET OLYMPIADE-MILLIOEN EN INDIË.

Op aanstichting van het lid van den Raad van Indië, den heer L. C. Westenenk, is een comité in wording, dat zich over geheel Indië zal vertakken om de sportlichamen op te wekken, door middel van wedstrijden en demonstraties een belangrijke bijdrage uit Indië te verschaffen voor het millioen voor de Olympische Spelen.

Wetende hoe Indië, als 't voor iets warm loopt, in gulheid uitmunt,

lijkt deze mededeeling ons een waarborg te bevatten voor het spoedig bijeenbrengen van de benoodigde bedragen.

Intusschen komen, onder de in Nederland beschikbaar gestelde sommen, ook al aanzienlijke bedragen voor afkomstig van maatschappijen en instellingen, wier werkveld in Indië ligt.

DE KORTE GOLF VAN BANDOENG.

De *Java-Bode* geeft eenige bijzonderheden van de korte golfproeven op Bandoeng, het Rijkslaboratorium van den Indischen radiodienst. Hieraan is het volgende ontleend:

Ten einde na te gaan, op welke golven de lichtstoringen het minst hinderlijk waren, knutselde men een kortegolfzendertje in elkaar, waarmede het laboratorium dienst ging doen als relaispost voor het ontvangstation Rantja-Ekek, door de lange golf uit Holland op te vangen en de berichten op korte golf door te geven. Deze werkwijze werd met succes bekroond en dat bracht het laboratorium er toe eens verder te gaan op dit gebied. Begonnen werd met de 500 M. golf, maar langzamerhand daalde men tot de thans gebruikte golf van 85—90 M. Bij de eerste proeven was de energie 40 Watt primair en al spoedig kreeg men verbinding met Saigon; spoedig daarna met Hanoi en Australië. Geleidelijk werd de energie verhoogd tot 80 Watt primair en werd Nieuw-Zeeland gehaald. Den 12en Februari werd door aansluiting op het stadsnet van Bandoeng, de energie opgevoerd tot 170 Watt, waarmede men de Insulinde bereikte in de buurt van Aden. Den 23en Februari kreeg het laboratorium een eigen dynamo, waarmede men 200 Watt en later 250 Watt kreeg. Onmiddellijk na het in gebruik nemen der nieuwe machine werd verbinding verkregen met de Amerikanen op de Pacific-kust; later bleek, dat ook een amateur te Londen de seinen gehoord had. Holland bleef echter weg en eerst toen de energie tot 500 Watt verhoogd was, heeft voor het eerst een Haarlemsch amateur de laboratoriumseinen opgevangen. In dien tijd werden tevens proeven genomen om een dagverbinding met Amerika te krijgen; echter zonder resultaat. Alleen de Ganopus, een Amerikaansch oorlogsschip, dat bij Manilla lag, meldde de dagseinen uitstekend ontvangen te hebben evenals de Italiaansche kruiser Sibia voor Shanghai.

Thans wordt in het bijzonder onderzocht, welke energie noodig is, om een geregelde kortegolfverbinding met Holland te krijgen.

Aan dit bericht uit Indië voegen wij het volgende toe, ontleend aan Nederlandsche bladen over:

De korte golfzenders van Nauen Pox en Pow.

Op 2 Juli 1924 zijn voor de eerste maal de handelstelegrammen van Nauen naar Argentinië met een korte golfzender, en wel op een golflengte van 90 M., doorgegeven. Hierbij bleek echter spoedig, dat de 90 M.-golf tijdens den Argentijnschen zomer niet storingsvrij genoeg was en tevens, dat voor een absoluut zeker verkeer met Argentinië slechts golven beneden 30 M. te gebruiken zijn.

Op 10 Januari 1925 werd daarom de golf verkort tot op 26 M., het antennevermogen bedraagt ca. 2 K.W. De antenne bestaat uit een verticaal opgehangen draad van ongeveer 130 M. hoogte. Het station heeft de roepletters POX.

Op 15 April 1925 werd als proef een tweede zender met de roepletters POW te Nauen opgesteld. Deze zender werkt met een antenne-energie van 6—7 K.W. en een golflengte van 42 M. Van 20 April 1925 1200 des middags MET tot 23 April 1200 MET hebben de beide zenders POX en POW ononderbroken gezonden, waarbij het eerste kwartier de POX-zender met een golflengte van 26 M., het tweede kwartier de POW-zender met een golflengte van 42 M. zond. Deze proeven werden in Europa, de Vereenigde Staten, Argentinië, Java en in Japan met groot succes gevolgd.

Volgens een telegrafische mededeeling uit Java zijn beide korte golfzenders POX en POW aldaar in het tegenwoordige jaargetij van 1 uur des namiddags tot 2 uur des morgens MET zeer makkelijk neembaar. De geluidsterkte en de constantheid van de beide kleine Nauen-zenders zijn zoodanig, dat snelverkeer zonder meer mogelijk zal zijn. De bedrijfsleiding in Java zond op 22 April dit telegram aan Nauen: ,,Gratulieren zu glaenzenden Kurzwellen-resultaten POX-Sender Empfang ausserordentlich gut am 21.4. konnten wir von POX gesandten Pressetext um 4 Uhr nachmittags MET schon bei einfachem Senden glatt nehmen am 22.4. waren POX und POW schon um 3 Uhr nachmittags bei einfachem Senden ausgezeichnet nehmbar.''

INDISCH KANKER-INSTITUUT.

Den 5den April had, naar *De Loc.* meldt, in de Senaatskamer der Technische Hoogeschool te Bandoeng de jaarlijksche algemeene vergadering plaats van de vereeniging het Nederlandsch-Indisch Kanker-instituut, voorafgegaan door een hoofdbestuursvergadering. In deze beide vergaderingen werd besproken en vastgesteld een reorganisatie van het werkplan der vereeniging. Het daarvoor opgestelde schema omvat de volgende rubrieken: verzameling van statistieke

gegevens; laboratoriumonderzoek; klinische waarneming en behandeling; propaganda.

Tot het verkrijgen van zooveel mogelijk materiaal en zoo nauwkeurig mogelijke gegevens zal een beroep gedaan worden op de medewerking van allen, die hiervoor in aanmerking komen, in de eerste plaats dus van ziekeninrichtingen en geneesheeren in Ned.-Indië.

De heer K. A. R. Bosscha deed staande de vergadering de mededeeling, dat hij, ter bevordering van het streven van het Kankerinstituut en ter vermeerdering van de in Indië aanwezige klinische hulpmiddelen in den strijd tegen den kanker besloten heeft, een hoeveelheid van 125 milligram radium, die reeds in Europa besteld is, ter beschikking te stellen voor de behandeling van kankerlijders; voorloopig is het zijn bedoeling, hiervan het grootste gedeelte in bruikleen te geven aan het militair hospitaal te Tjimahi (100), een kleiner gedeelte aan de C. B. Z. te Soerabaja (25 gram).

Het dagelijksch bestuur van het Kanker-instituut bestaat thans uit de heeren: K. A. R. Bosscha, voorzitter; prof. H. M. Neep, ondervoorzitter; W. F. Zuur, penningmeester; dr. H. C. Nauta; dr. A. J. F. Oudendal; dr. W. J. Roos van den Berg, secretaris.

EEN TURKSCHE DRIJVENDE TENTOONSTELLING.

Het vroegere stoomschip Willis, van den Rotterdamschen Lloyd, dat verleden jaar naar Turkije is verkocht aan de staatsstoomvaartmaatschappij Seïri-Sefaine en nu onder Turksche vlag Kara-Deniz (Zwarte Zee) heet, zal in den loop van den zomer wederom op de Maas voor Rotterdam verschijnen.

Het commissariaat voor den handel te Angora heeft besloten, op dat schip een drijvende tentoonstelling in te richten van allerlei voortbrengselen en fabrikaten uit Turkije, inzonderheid tabak van allerlei herkomst en kwaliteit, in bladen, en reeds tot sigaretten verwerkt; tapijten, opium, katoen, zijdewaren, vruchten, oliën, wijnen, plateelwerk. De ruim 200 hutten op het schip zullen ter beschikking van de exposanten, planters, fabrikanten en andere belanghebbenden worden gesteld, die de reis persoonlijk, geheel of ten deele willen meemaken in het belang van hun zaken. De nieuwe Staats Tabaksregie zal een volledige verzameling van al haar producten tentoonstellen en voor deze gelegenheid vervaardigde, met artistieke Oostersche motieven versierde doozen, ten verkoop aan boord meevoeren.

De Kara-Deniz zal tegen den 15den Juni uit Konstantionopel vertrekken en alle voorname Europeesche havens aandoen. In Nederland zullen Rotterdam en Amsterdam bezocht worden.

DE LOGEMENTSGASTEN ONDER DE OUD-KOLONIALEN.

In het tijdschrift voor Armwezen, Maatschappelijke Hulp en Kinderbescherming schrijft de heer A. C. La Rooy over de werkzaamheid der Amsterdamsche Armenraadcommissie, welke adviseert bij de toekenningen van voorschotten en giften aan gepensionneerde en gegageerde Oost-Indische militairen, die gesteund worden door het Bureau „Steunverleening" van het Departement van Koloniën. Hij gewaagt o.a. van de groote moeilijkheid, die de hulpverleening aan een bepaalde categorie biedt: die der oud-militairen, welke in logementen verblijf houden, de z.g. „logementsgasten." Meestal zijn zij geheel aan hun kostbazen overgeleverd, omdat deze hunne pensioen- en gagementsacten in hun bezit hebben en daarop groote bedragen tegen woekerrente hebben voorgeschoten. De mogelijkheid door eigen kracht weder „vrij" te komen, is voor hen zeer gering. Meestal zijn het mannen met weinig energie, die door hun langdurig verblijf in deze logementen en het daaraan verbonden drankmisbruik er niet op vooruit zijn gegaan (zie ook *D. I. G.* 1924. II. blz. 804).

Eigenaardig mag het worden genoemd, dat juist hunne pensioenen gagementsacten, die uitdrukkelijk als beleening-object zijn uitgesloten, toch als zoodanig dienst doen en enkele Amsterdamsche logementhouders zelfs regelmatig verschillende plaatsen (Harderwijk, Putten e.d.) bezoeken om deze in hun bezit te krijgen, door ze van anderen over te nemen of den rechthebbende een voorschot aan te bieden. Zijn deze acten eenmaal in hun bezit, dan wordt wel gezorgd, dat de schuldenaar steeds een nieuw voorschot neemt, waartoe hij, eenmaal in deze handen geraakt, meestal ook gedwongen is, omdat hij anders in het komende kwartaal over geen geld beschikt, om daarvan zijn kostgeld te betalen. Meestal wordt van het voorgeschoten bedrag een rente berekend van pl.m. 25 % per kwartaal, zoodat kan worden aangenomen, dat per jaar een kwartaal-bedrag van het gagement of pensioen daarvoor moet worden afgestaan.

In vele gevallen bleek op een gagement van *f* 350 een som van *f* 150 te zijn beleend, in één geval was de acte bij een gagement van *f* 360 met *f* 250 bezwaard. Onder de logementsgasten waren O.-I. militairen met een pensioen van *f* 500 tot *f* 1134 per jaar. Hoe hooger het pensioenbedrag, hoe grooter bedragen daarop bleken voorgeschoten (soms meer dan *f* 500). Uit een en ander blijkt dus, dat in deze logementen mannen verblijven, wier gagement of pensioen ruim voldoende is om op behoorlijke wijze met een geringe bijverdienste in een geheel ander milieu gehuisvest te zijn. Dit zelfde geldt ten aanzien van vele anderen, die buiten hun gagement van gemiddeld *f* 350 nog vrij behoorlijke inkomsten hebben, zoodat ook

voor dezen een verblijf in een logement niet uitsluitend het gevolg is van de te geringe inkomsten.

Het is voor de Commissie een succes, dat zij van alle oud-militairen, die, niet in logementen wonende, hun acte verpandden, deze acte thans zelf in onderpand heeft, evenals 20 acten van vroegere logementsgasten. Deze laatsten zijn thans in een beter milieu geplaatst, terwijl met hun vroegere kostbazen regelingen ter afbetaling der schuld getroffen werden.

E. S.

MAANDELIJKSCHE REVUE VAN BROCHURES EN VAN TIJDSCHRIFT- EN DAGBLADARTIKELEN.

DEN HAAG, 15 Mei 1925.

INHOUD.

De Internationale Crediet- en Handelsvereeniging „Rotterdam" over de importmarkt in Indië. — De uitkomsten van de opiumconferentie en de Levant. — M. O. in N.-I. Daar roert entwat. — De Chineezen op de Oostkust van Borneo. — Dwangarbeiders of contractkoelies als werkvolk in de Ombilinmijnen. — Het lot der Javaansche contractanten in Nieuw-Caledonië en de Nieuwe Hebriden. — Het verband tusschen de administratie van de bedrijven van locale ressorten en het begrootingsbeheer. — Het Ijang-plateau: een oud plan opnieuw beschouwd.

De Internationale Crediet- en Handelsvereeniging „Rotterdam" over de importmarkt in Indië. Het jaarverslag over 1924 van de Internationale „Rotterdam" wijdt een optimistische beschouwing aan den Indischen import, die wij gaarne in wijder kring helpen verspreiden. Zij luidt:

„Het verslag dat wij indienen kan gelukkig weder opgewekter zijn dan de beide voorafgaande; 1924 luidde, na eenige malaise-jaren, een tijdperk in van kentering en verbetering. Voor Indië was het een in vele opzichten voorspoedig jaar, vooral wat betreft de cultures en den productenhandel.

De toestand op de importmarkt in Indië is ontegenzeggelijk op een gezonder basis gekomen, er waren minder faillissementen onder de tweedehandshandelaars. De hooge productieprijzen en de nog steeds hooge loonen door de Europeesche landbouwnijverheid betaald, brachten veel geld onder de bevolking, zonder dat dit evenwel den invoerhandel verlevendigde. Oorzaken daarvan waren o.a. de groote sommen die het land uit gingen door de bedevaart naar Mekka, die in 1924 zeer levendig was, voorts het niet te miskennen feit dat de inlander veel minder kan besteden aan uitgaven voor levensonderhoud en kleeding door zijn toegenomen behoeften, o.m. voor ontspanning.

De door ons ontvangen berichten duiden geenszins op verarming en daardoor ontstane verminderde koopkracht der bevolking; wel zit de angst voor den belastingdruk, waaronder de 2de hand in de voorafgegane jaren zoozeer geleden heeft, nog te diep om haar tot meer ondernemingslust te prikkelen. Ook de omstandigheid dat het Gouver-

nement uit bezuinigingsoverweging nog steeds niet als groote kooper in de markt was, bleef van nadeeligen invloed op den invoerhandel.

Een tegen het najaar algemeen verwachte groote daling in katoen bleef uit. Weliswaar kwam het artikel op een wat lager peil, maar dit had niet veel invloed op de prijzen van garens, die de spinnerijen in Lancashire, door de herhaalde toepassing van ,,short time'', buitengewoon hoog wisten te houden. Aanvoeren in Indië van manufacturen, althans uit Europa, bleven daardoor matig. Japan roerde zich weder flink; wezen wij in ons vorig jaarverslag op een toename in den aanvoer uit dit land van katoenen manufacturen van *f* 115.000 in 1913, tot *f* 19.421.000 in 1923, in het verslagjaar steeg die aanvoer tot *f* 31.305.000.

Japan's aandeel in den totaalinvoer dezer goederen steeg van 0.15 % in 1913 tot 25.16 % in 1924. In ditzelfde tijdvak was het aandeel van Nederlandschen oorsprong in 1913 45.51 %, 1923 33.11 %, 1924 27.18 %.

De tijdelijke stilstand van een groot deel der Nederlandsche textielfabrieken was aan dien achteruitgang niet vreemd. Gelukkig werd de arbeid op 21 Juni, na ongeveer 7 maanden stagnatie, algemeen hervat. Te hopen is het dat men in Twenthe door zoo min mogelijk hinder en door zoo gunstig mogelijke productievoorwaarden, in staat zal zijn de belangrijke schade, geleden door allen die met de industrie te maken hebben, spoedig in te halen.

Onze omzet van invoerartikelen in Indië was weder grooter dan in het voorafgegane jaar; de behaalde resultaten met de Eigen Rekening zaken waren vrij bevredigend, al lieten de winsten, percentsgewijze genomen, door de groote concurrentie veelal te wenschen over.

De vooruitzichten voor het nieuwe jaar zijn voor den invoerhandel in Indië niet ongunstig; de bedevaart is stopgezet, hetgeen millioenen in het land zal houden; de rijstoogst laat zich goed aanzien.''

* * *

De uitkomsten van de opiumconferentie en de Levant. De Balkancorrespondent van de *N. R. Ct.* schreef d.d. 1 Maart:

De Turksche couranten brengen eenige korte aanteekeningen over het beloop en de uitkomsten der jongste opiumconferentie te Genève, welke blijkbaar stammen uit het officieele persbureau te Angora. Aan het slot daarvan wordt er bijzonder de nadruk op gelegd, dat overeenkomstig het standpunt van de Turksche regeering, dat gedeeld werd door alle andere opiumvoortbrengende landen, er tot geen enkele beperking, laat staan verbod, van de teelt van de papaverplant, en den handel in opium en de andere producten ervan, is besloten. Turkije en de Turken en in het algemeen alle opium produceerende landen, kunnen bijgevolg volkomen tevreden zijn over de uitkomsten der

conferentie. De kwestie van de papaverteelt en van den opiumhandel, welke de belanhebbenden in die landen ietwat in beroering had gebracht, behoeft dus geen zorg meer te baren. Zij is van de baan.

In de betrokken regeerings- en belanghebbende kringen in Zuid-Slavië is men over het resultaat der conferentie te Genève niet minder voldaan, dan te Angora. Uit de verklaringen en mededeelingen van daar afkomstig blijkt, dat men er in 't eerst wel wat verbaasd is geweest over de verheugdheid, uitgedrukt in de persorganen van den Volkenbond, en van eenige der opiumverbruikende landen, over de uitkomsten der conferentie ten opzichte van hun wenschen en vorderingen. De *Trgovinskiglasnik* (Handelsbode), het officieus getinte politiek-oecenomische dagblad van Belgrado, maakt daarvan op eenigszins ironische wijze melding, en besluit zijn desbetreffende beschouwingen met de zucht van verlichting! „Nu des te beter! Ook de verbruikers zijn tevreden, al evenzoo als de voortbrengers! Daar, bijgevolg nu niemand meer iets te wenschen of te reclameeren heeft, mogen wij wel aannemen, dat men nu verder buitenaf onze papaverteelt, en de daarmede samenhangende bedrijven, welke zulk een belangrijke plaats in onze nationale nijverheid innemen, met rust zal laten".

Op een opmerking welke een bij de opiumkwestie betrokken bewindsman werd gemaakt, dat, wanneer de staten van het Westen er werkelijk toe zouden overgaan om bij hen, of in hun overzeesche gewesten, het opiumschuiven (rooken) te verbieden, zulks toch wel een geweldigen slag zou kunnen worden voor de papaverteelt, uitte deze de meening, dat zulks volstrekt niet zeker, en niet bijzonder te duchten was. De alcoholverboden in Amerika en in Turkije (intusschen weer opgeheven) hebben bewezen, dat de handel in geestrijke dranken in en naar die landen er volstrekt niet door is gefnuikt; ja er zelfs geen nadeel van ondervindt. In die landen zelf hebben die verboden echter bewerkt, dat er niet minder wordt gedronken, integendeel; alleen is het drinken er veel duurder, en veel schadelijker voor de gezondheid geworden ten gevolge van de vervalschingen van den achterbaks verhandelden drank; bijgevolg dubbel verlies voor de volkswelvaart. Opiumrookverboden zullen tot gelijksoortige gevolgen kunnen leiden. Maar zelfs wanneer het schuiven nagenoeg onderdrukt zou kunnen worden, dan blijft het opium nog altijd het dagelijks toenemende afzetgebied in juist die Westersche landen over, waar de morphinomanie voortdurend toeneemt; iets waartegen niets te beginnen schijnt. De behoefte aan de navraag naar grondstof voor die hebbelijkheid zal weldra die voor het euvel van het schuiven overtreffen.

* * *

M. O. in N.-I. Daar roert entwat. In de aflevering van 21 Februari van *Het M. O. in Ned.-Indië* geeft A. S. onder het opschrift: *Daar roert entwat!* de volgende ontboezeming ten beste:

„Er zijn weinig dingen, die mij op het ogenblik zo zeer verheugen als het gevoel, dat er in onze onderwijswereld wat beroering is. En nu bedoel ik daar niet mee het gevolg van een knuppel in het hoenderhok, maar de beroering, die gewekt is door een meer intensieve belangstelling voor de school, ten slotte toch een groot deel van ons leven.

Ik zal de oorzaken er van niet opsporen en evenmin een woord van hulde neerschrijven aan enkelen, wie ik gevoel als veroorzakers er van, maar liever een paar feitelikheden bespreken, die mij het bewuste gevoel gegeven hebben. En dan denk ik in de eerste plaats aan de waarschijnlike instelling van literair-ekonomiese afdelingen aan de bestaande H.B.S.-en, een stap in de richting om met verschil van aanleg der leerlingen rekening te houden. (Een proefneming in deze lijkt me overbodig, daar binnen de opzet der afdeling zoveel variasie mogelijk is, dat ze moet slagen, tenzij men de rechten, aan het diploma verbonden, erg beperkt.) De liseum-kwestie is hier natuurlik niet mee van de baan, maar is toch minder brandend, dunkt me. Het feit echter, dat de kwestie er is, lijkt me uitermate verheugend. Dan denk ik in de twede plaats aan de zich duidelijk openbarende zorg, aan de leerlingen ook buiten de schooluren gelegenheid te geven, van de werklust en kracht hunner wetenschappelike opvoeders te profiteren. Er zijn nu eenmaal meisjes en knapen, die door aanleg en omstandigheden niet kunnen overgelaten worden aan hun lot. Zij behoeven steun en leiding, ook buiten de schooluren, niet alleen voor hun studie, maar ook voor hun uitspanning en liefhebberijen, waarvan zoveel karaktervorming kan uitgaan. Ze moeten kunnen tonen wat ze kunnen, strak aan de lijn, maar overtuigd van oprechte belangstelling en belangloosheid te hunnen opzichte. Wie weet die meer te waarderen dan een kind!

Ook denk ik aan onze schoolbiblioteken, waarvan het nut veel groter kon zijn. Ik heb zelf daaromtrent plannen in het hoofd, waarvan het enige bezwaar is, dat ze onkosten meebrengen en die ik dus terughoud, totdat ik een oplossing weet, die niets kost of tot andere tijden.

Daar roert entwat! Daarom zit ik vol vertrouwen uit te kijken naar de toekomst van ons in 't verleden zoo aan vruchten rijke M.O."

* * *

De Chineezen op de Oostkust van Borneo. Hetgeen Mr. C. T. Bertling, in No. 1 van den 9en Jrg. van *Koloniale Studiën* over de Chineezen ter Oostkust van Borneo schrijft verdient aandacht, zoowel

om datgeen wat, als geïmporteerd Chineesch, ook voor elders geldt en waarover hij opmerkingen ten beste geeft, die daarom van meer algemeene strekking zijn, als om datgeen wat als speciaal plaatselijk mag gelden en tot de nog weinig bekende toestanden in onze Oost behoort.

Van zijn uitvoerig artikel schakelen wij hier fragmenten tot een overzicht aaneen.

Vóórdat Oost-Borneo, door de vlucht, die de industrie sedert het laatst van de vorige eeuw genomen heeft, de aandacht van het Westersche kapitaal had getrokken, hadden Chineezen er hun geluk beproefd. De bezitlooze Chineezen, te veel in 't eigen land, moesten het in de wijde wereld maar zien te schipperen. Zoo waagden zij zich reeds lang geleden ook de groote rivieren op van Oost-Borneo, die door de moerassige mondingen er toch niet verlokkelijk uitzagen. Wie zal navertellen, hoe velen er het leven bij inschoten. Hoe is dit thans veranderd! Hier en daar weerspiegelen de oude breede stroomen een electrisch verlicht bedrijf van steenkool- en petroleumontginning en met de uitbreiding van het Westersch bedrijf zich thans veiliger voelend, neemt gestadig de Chineesche immigratie hier ook toe.

Als ik het nu over het Chineesche leven aan de O. K. van Borneo zal hebben, schrijft Mr. Bertling, bedoel ik vooral de bevolking van handelaars in de belangrijke plaatsjes Samarinda, Beraoe en Boelongan. Voor plaatsen als Balik Papan en Tarakan geldt wel vrijwel hetzelfde, maar de Chineesche handel is daar minder ontwikkeld.

Einde vorig jaar telde ik te Samarinda 127, te Beraoe 36 en te Boelongan 24 Chineesche toko's. De getallen zullen sedert niet noemenswaard wijziging hebben ondervonden. Iedere toko nu is in zekeren zin als een eenheid, een haard te beschouwen, waar nieuwe immigranten zich aansluiten. Vraagt men nu, uit welke landstreken zij stammen, en hoevelen er zijn in ieder toko, dan is dit niet nauwkeurig te beantwoorden, daar voor elke toko, waarin familieleden en helpers in de zaak zijn gehuisvest, hun aantal verschilt.

Uit een toko-statistiek blijkt, dat de provincie Hokien voor Samarinda ongeveer tweemaal zooveel immigranten verschaft, als de provincie Kwan Tung, terwijl daarentegen Beraoe en Boelongan hare Chineesche kolonisten voornamelijk uit Kwam Tung en bijna niet uit Hokien trekken.

Iedere onderscheiden landaard brengt een eigen voorkeur mede in den handel, die door derzelver genooten wordt gedreven.

De getalsterkte der lieden, die van een toko leven, is zeer verschillend; te Samarinda vooral is groote differentieering te maken: er zijn daar toko's, die de broodwinning zijn voor 20 tot 30 personen, maar kleintjes zijn er daarnaast, die nauwelijks voor twee lieden den kost opleveren. Te Beraoe en Boelongan mag men aannemen, dat ge-

middeld een zestal personen ter plaatse van eenzelfde toko leven. Groot verschil maakt het, of de eigenlijke bedrijfsleider zijn vrouw en gezin hierheen heeft gebracht.

Wanneer een Chinees besluit China te verlaten om hier zijn geluk te beproeven, neemt hij vrijwel nimmer zijn vrouw mede; meestal komt hij ongetrouwd hier, doch is hij gehuwd, dan laat hij zijn vrouw in 't eigen land achter en zal hoogstens, wanneer hij hier geluk heeft en 't hem goed gaat, naar China terugkeeren om zijn vrouw en eventueel zijn kinderen hier te brengen en dan vervolgens zijn zaken voort te zetten.

Ja zelfs komt het meermalen voor, dat de man, dien het redelijk goed gaat in Indië, tijdelijk naar China vertrekt om daar te trouwen, doch zijn vrouw daar laat en alleen zelf weder hier komt om zijn handel voort te zetten. Dit staat mede in verband met den eisch, dat in China behoorlijk voor de afgestorvenen gezorgd en geofferd zal worden.

Behalve de familieleden vindt ook het toko-personeel zijn onderhoud in den handel der zaak. De meeste Chineezen maken maandelijks of driemaandelijks een bedrag aan hun familieleden over.

Zelfs als man, vrouw en kinderen te zamen in Indië wonen en dus hun eigen gezinsleven leiden, zal dikwijls niet verzuimd worden ook den nabestaanden in China af en toe wat toe te zenden. Het is echter begrijpelijk, dat, waar men niet voor zijn pleizier naar vreemde kolonies trok, doch door hard werken in den vreemde wat geld bijeen ziet te garen, de geldzendingen hoofdzakelijk tot ondersteuning van familieleden moeten dienen en voor liefdadige instellingen of politieke en andere vereenigingen niet heel veel kan overschieten. Ter leniging van uit een of andere nationale ramp voortspruitende nooden schroomt men echter niet royaal in de beurs te tasten.

Waar handel in boschproducten gedreven wordt, is de toko meestal feitelijk bijzaak. Te Samarinda wordt door eenige Chineesche groothandelaars deze productenhandel met bewonderenswaardig breed doorzicht gevoerd. Enkelen hunner exploiteeren kleine stoombootjes die tot ver in het binnenland varen met een tongkangs langs zij. Doch ook enkel met prauwtjes worden veel zaken gedaan. Zoo trekken handlangers van te Samarinda gevestigde Chineezen het land in met tokogoederen en contant geld en verstrekken in de meest afgelegen kampongs van Midden-Borneo voorschotten aan Maleische of Dajaksche productenverzamelaars van eenige honderden guldens aan goederen en contant geld. De risico, dat men nooit iets hiervan terugziet en ook geen producten ontvangt, is zeer groot, zoodat natuurlijk ongewoon hooge renten en breede winstmarges op de geleverde goederen worden berekend. Opmerkelijk is het, zooals Chineesche handelaars in boschproducten als een groot net over geheel Borneo met elkander

in verbinding staan. In alle plaatsen, zelfs in Britsch Borneo, hebben zij connecties, tot wie zij zich voor locaal crediet weten te wenden.

Ook de vischhandel is te Samarinda belangrijk. Uit de merenstreken stroomopwaarts (boven Kota Bangoen) worden op last van de Samarinda handelaren groote hoeveelheden visch verzameld. Ook voor dezen handel geldt vrijwel hetzelfde als wat van den handel in boschproducten is gezegd. Niet onvermeld mag hierbij gelaten worden de rol, die een Nederlandsche importfirma, de Borneo Sumatra Handel Maatschappij (Borsumij), door het locaal-economisch milieu daartoe gebracht, hier speelt. De Borsumij bezit te Samarinda een belangrijk importkantoor.

Keeren we thans weer naar den tokohandel terug en zien we, hoe men daar leeft. Gewoonlijk begint een nieuwe immigrant, die geen cent op zak heeft, met werk te zoeken in een of andere toko, het liefst van iemand uit de eigen streek.

Hij krijgt aldra een behoorlijke warenkennis, een handigheid achter het telraam en een voldoende taalkennis. Hij werkt zich op en zal bij voldoende tevredenheid van den tauke, die wat in hem ziet, met eenig ander werk — hetzij bij het inklaren of stockopname, sorteeren enz. — belast worden. Misschien zal hij dan nog later zelfs ,,koeasa'', volmacht, krijgen om kleinere contracten af te sluiten en ten slotte is het mogelijk, dat hij firmant wordt. Want de kleinste koelie kan zich tot firmant opwerken.

Voor de winstverdeeling bestaat geen vaste regel. De gewoonte is, dat alle winst besteed wordt voor de voortzetting en uitbreiding der zaak. Het gevolg is natuurlijk, dat indien de kongsi het financieel niet meer kan bolwerken, ook de betrokken tauke en zijn helpers op straat staan. Jaarlijks wordt een winst- en verliesrekening opgemaakt (tegen Chineesch nieuwjaar) en dan wordt meestal tegelijk een bedrag aan ieder der in de toko werkende lieden uitgekeerd.

Zonder uitzondering wordt handel gedreven onder een bepaald ,,merk'' of kongsinaam. Zulk een merk bestaat meestal uit twee of drie woorden (karakters), waaraan niet een bepaalde zin schijnt te mogen worden toegekend.

Gedurende mijn tweejarig verblijf te Samarinda heb ik als voorzitter van den Landraad alle gelegenheid gehad op te merken, dat kwade praktijken in den handel, zooals die op Java dikwijls opzien wekken, niet, of bij uitzondering voorkomen. Ik bedoel niet de kleine bedriegerijtjes in maat of gewicht, die nu eenmaal in den handel helaas gebruikelijk schijnen (en niet uitsluitend onder Chineezen!), maar schandalen, als het zich op listige wijze onttrekken aan verplichtingen. Ik schrijf dit niet toe aan een in oorsprong betere mentaliteit van de Borneo-Chineezen, maar voor een niet onbelangrijk deel aan de omstandigheid, dat de voor Europeanen geldende wetgeving

in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (nog) niet is toepasselijk verklaard op Chineezen, waardoor geknoei met beperking van eigen aansprakelijkheid door pro forma naamlooze vennootschappen op te richten geen gemeengoed is geworden.

Gewoonlijk worden overeenkomsten door Chineezen te goeder trouw uitgevoerd. Het is geen zeldzaamheid, dat een Chinees, die door de malaise der vorige jaren zware klappen kreeg en door Europeesche schuldeischers op straat gezet, door de eigen landgenooten gespaard werd in het vertrouwen dat hij later, in betere jaren, zijn schuld wel afbetalen zal.

Ook het financieel helpen van een landgenoot, dien op deze wijze het vuur aan de schenen wordt gelegd, is geen zeldzaamheid. Dikwijls geschiedt zulke hulp door de bekende ,,toeloeng menoeloeng'' zooals ook op Java niet ongebruikelijk schijnt.

Een groote waarde hecht de Chinees aan het onderwijs en volgens zijn traditioneele opvatting behoort het onderwijs in de voornaamste plaats socialen zin te bevorderen. Nu leidt het bevorderen van socialen zin wel eens tot een bevordering van nationalen zin, hetgeen dan ook inderdaad op verschillende Chineesche scholen h.t.l. valt te constateeren. Zulks is prijzenswaard en het is slechts kortzichtigheid dit als een chauvinistisch streven uit te leggen, zooals maar al te vaak geschiedt. Excessen van Chineesch chauvinisme heb ik gedurende mijn verblijf in Oost-Borneo nimmer aangetroffen.

Waar het algemeen bekend is, hoeveel de Chinees aan goed onderwijs hecht [1]) en wij — afgezien van ongemotiveerden angst — behooren toe te zien op de richting, waarin zulk onderwijs gegeven wordt, is het te hopen, dat, zoodra de benarde jaren van strakke bezuiniging voorbij zijn, ook van Gouvernementswege meer aandacht zal worden gewijd aan de oprichting van Hollandsch-Chineesche scholen.

Schr. wijdt uitvoerig uit over de traditioneele Chineesche huwelijks gebruiken, om dan tot de huwelijksplechtigheid te komen zooals deze ter O. K. van Borneo veelal plaats vindt als de jongelui om en bij de 16 jr. zijn.

Op den vastgestelden dag heeft dan het eigenlijk huwelijk plaats. Veelal zal op dezen dag het meisje voor de eerste maal het haar opsteken. De wenkbrauwen heeft zij afgeschoren en met vaardige hand zijn daarvoor de beide sierlijk gebogen zwarte lijnen geschilderd. In den voormiddag wordt ten huize van het meisje een intiem dejeunertje gegeven onder hare familieleden, waar zij zelve, voor het laatst in de ouderlijke woning, mede aanzit. Zij kan echter zooals begrijpelijk is

---

[1]) Ook te Tarakan en te Balik Papan bestaat een Chineesche school; te Beraoe en Boelongan nog niet.

geen stuk door de keel krijgen van innerlijke ontroering, doch spoort, als om hare opwinding te verbergen, de anderen aan om toch flink te eten. Dit kleine afscheidsmaal is hier vrij algemeen gebruikelijk, in merkwaardige tegenstelling met het moederland China, waar dit niet algemeen schijnt plaats te hebben.

Op het vooruit afgesproken uur komen dan enkele vrienden van den bruidegom het bruidje halen en met kloppend hart heeft zij hen te volgen. Haar bedienden volgen, een viertal hoenders (waaronder een of meer hanen) bij zich dragende en dikwijls bovendien vruchten en andere lekkernijen.

Bij de woning van den aanstaanden echtgenoot gekomen, ziet zij hem daar staan vóór de deur haar op te wachten, en als zij vóór hem geleid is, dan is het voor de eerste maal, dat de jongelieden elkaar ontmoeten.

Hij leidt haar binnen, het gezicht steeds tot haar gewend, zelf achteruit schrijdende. Binnen zijn alle familieleden en goede vrienden van den bruidegom verzameld, maar voordat een hunner een groet ontvangt, leidt de jonge man de jonge vrouw naar het huisaltaar, waarop tusschen de roode brandende kaarsen de geofferde vruchten en spijzen liggen en de wierook stil omhoog dwarrelt. Hier knielen beiden neder om aan de gestorven voorouders de verschuldigde eer te bewijzen en hunne genadige bescherming te smeeken. Eerst daarna leidt de man zijn bruid naar zijne ouders en andere familieleden.

Dan laat het bruidje door bedienden de meegebrachte versnaperingen aanbieden aan de leden van haar nieuwe familie en streng wordt daarbij gehouden aan den eisch, dat de oudste familieleden (zoo mannelijke en vrouwelijke) den jongeren voorgaan.

Verwanten tot het 5e geslacht mogen niet worden gepasseerd.

Wat later heeft de plechtigheid plaats, welke als het ware het midden houdt tusschen een kerkelijke huwelijksvoltrekking en die voor den ,,burgerlijken stand'', zooals wij die kennen. Hier begeeft men zich naar het schoolgebouw (Samarinda). Het schoolbestuur voltrekt hier in het openbaar het huwelijk. Immer toch is voor den Chinees de school een zaak van zeer groote beteekenis in het zedelijk leven.

In een verder gedeelte van zijn artikel, zegt Mr. Bertling:

Met al, wat ik over de Chineesche moraal, hun gebruiken en den handel heb verteld, hoop ik deze medeburgers den lezer iets nader gebracht te hebben. Daaruit moge hun zin (uitzonderingen laat ik daar) gebleken zijn voor een loyaal optreden en hoe zij terecht den geheelen handel baseeren op vertrouwen; uit de medegedeelde huwelijksgebruiken is verder wellicht duidelijker geworden, hoe groot gewicht de Chinees hecht aan de handhaving van den zinvollen vorm, waar het plechtigheden betreft, die zijn innerlijk leven raken. Dit zijn

eigenschappen, welke ik meende te moeten belichten in de hoop hiermede nog te veel bestaand misverstand uit den weg te ruimen.

Aan het slot, dat op alle Chineezen in Indië betrekking heeft, is het volgende ontleend:

Beter begrip van China's wenschen, die tot uiting komen, ook in onze koloniën, is meer dan noodig. Hier kan nauwelijks genoeg de nadruk opgelegd worden. Zoolang men de motieven van iemands handelingen nog niet bevroedt, is men niet gerechtigd zijn gedrag als onbetrouwbaar te kwalificeeren. Wie vertrouwen wenscht, moet beginnen met zich dit vertrouwen waardig te maken.

Het is bijna altijd onbegrip en gebrek aan tact, waardoor wij te kort schieten in het winnen van vertrouwen. Chineesche vereenigingen begint men steeds met achterdocht te bejegenen, doordat men zoo weinig begrip heeft van een mentaliteit, die aan symbolen hecht. Wij zijn geneigd in deze vereenigingen en de daarmede inhaerente handelingen, waarvan wij de strekking niet vatten, iets te zien, dat eigenlijk het daglicht niet velen kan. Verbod of ander ingrijpen volgt dan spoedig onzen argwaan en in plaats van toenadering is meerdere verwijdering het gevolg. En, zooals men beducht is voor deze vereenigingen, zoo zijn wij Westerlingen maar al te onwetend omtrent den aard van wel iederen vorm, waarin zich het Chineesch leven openbaart.

Moge dit opstel een bijdrage zijn tot beter begrip van Chineesche belangen, in de eerste plaats handelsbelangen. Zij verdienen waarlijk in ruimen zin te worden erkend en, waar mogelijk, vertegenwoordigd. Het welzijn van Indië zal hiermede zonder twijfel gediend zijn.

* * *

Dwangarbeiders of contractkoelies als werkvolk in de Ombilinmijnen.

De Directeur van Gouvernementsbedrijven, de heer Roelofsen, maakte een tournee over Sumatra, waarbij onder meer een bezoek werd gebracht aan de Ombilinmijnen ten einde daar het vraagstuk van de personeelsvoorziening onder de oogen zien, zoo meldt *De Java-Bode* van 11 Maart.

De vraag is namelijk gerezen of het geraden is te Sawah Loentoh langer te arbeiden met dwangarbeiders, welke niet alleen niet eens zoo heel goedkoop werken, doch die bovendien op de overige vrije werklieden en de contractkoelies een slechten invloed hebben en een onaangenamen geest onder het werkvolk veroorzaken. Na ampele besprekingen is besloten, dat voorloopig, maatregelen zullen worden genomen om zooveel mogelijk de ontsnappingen van Sawah Loentoh tegen te gaan en langzamerhand er toe over te gaan de dwangarbeiders te vervangen door vrije werklieden en contractkoelies. Aanvankelijk zal men evenwel beginnen met de dwangarbeiders en de contract-

koelies gescheiden te houden en zeer waarschijnlijk zal een mijn bestemd worden voor gestraften. Deze mijn zal geheel worden afgezet en afgesloten, zoodat ontsnappingen veel minder zullen voorkomen dan tot heden het geval was.

In een rapport, in den loop van 1924 door een inspecteerend ambtenaar van het Bureau voor de Arbeidsinspectie opgesteld, wordt allereerst medegedeeld, dat ultimo Mei 1924 zich te Sawah Loentoh in totaal bevonden 5297 contractarbeiders, een corps, uit de meest heterogene elementen bestaande. Bij dit mengelmoes van arbeiders voege men gecontroleerde vrije arbeiders tot een totaal van 295, losse arbeiders tot een getal van een 1402, wat in totaal 6994 vormt, alsmede een drie en een half duizend dwangarbeiders, zoodat men tot een totaal van circa tien en een half duizend arbeiders in de Ombilinmijnen komt.

Uit de statistieken blijkt, dat het aantal arbeiders vrij wel stationnair is.

Berekend is, dat van het totaal aantal contract-koelies gemiddeld een 3 % deserteert. Een gedroste contract-koelie wordt even goed als een ontsnapt dwangarbeider beschouwd als deserteur. Van de dwangarbeiders deserteert ,,slechts'' 12 %.

Wanneer men naar de oorzaak informeert van dit opvallend groot aantal ontsnappingen, wordt in de lijst van cijfers spoedig een cijfer gevonden, dat eenigszins mede-oorzaak kan zijn. Op een totaal aantal van circa vijf duizend drie honderd door een contract gebonden koelies komt slechts een aantal van nog geen duizend (908) vrouwen voor. Dit is een wanverhouding. Met opzet verwaarloozen wij hier het aantal dwangarbeiders. Die zijn gestraften en zouden in de gevangenis eveneens hun vrouw niet bij zich hebben.

Toch zijn de loonen der contractkoelies niet zoodanig, dat zij hun vrouwen niet zouden kunnen onderhouden. Terloops zij opgemerkt, dat zoowel de koelies als de gehuwde vrouwen drie maal daags geheel toebereid eten ontvangen, terwijl de mannen loonen ontvangen voor bovengrondsch werk van 54 cent per dag als beginloon, voor ondergrondsch werk 65 cent. De regeling is zoodanig, dat de arbeiders na 13 jaren dienst loonen hebben van resp. 80 en 90 cents.

De dwangarbeiders hebben des nachts hun eigen kwartieren, waarin zij terdege bewaakt worden. Ook worden zij onder geleide naar de mijnen gebracht, doch er zijn mijnen met meer dan honderd uitgangen ..... en wanneer eenmaal de gestraften uit de kwartieren in de mijnen zijn aangekomen, kunnen ze net zoo gemakkelijk wegloopen alsof ze in het geheel geen gestraften waren, doch vrije arbeiders.

Onder de dwangarbeiders — en natuurlijk eveneens onder de contractkoelies bevindt zich een groot gedeelte uitschot van de maat-

schappij. En als gevolg van dit feit is ook het aantal aanslagen, dat te Sawah Loentoh gepleegd wordt, verbazingwekkend hoog.

Bij middeling van het aantal in 1923 voorgekomen aanslagen kan men zeggen dat in dat jaar om de vier dagen een moordaanslag plaats had.

Wat verklaart nu dit veelvuldig voorkomen van moord- en doodslag onder de werklieden te Sawah Loentoh? Ongetwijfeld het feit, dat bij de dwangarbeiders in de Ombilinmijnen — wier verderfelijken geest de contractkoelies dus eveneens ondergaan — tal van zwaargestraften zijn, wier eenige aspiratie is te dooden of vrijkomen. Hun gemoed is verbitterd door ontvangen rottanslagen, door het onderling dobbelen, door de pederastie, welke verschillende dingen mogelijk zijn doordat de mannen een vrij groote vrijheid genieten in de mijnen.

Als het ware leven de dwangarbeiders midden tusschen de contractkoelies. Hun pondoks grenzen aan elkander en daardoor komt — juist doordat zeer veel misdadigers bijeen zijn — de contractarbeider vrij spoedig onder den invloed van den dwangarbeider. Hier komt nog bij, dat de lieden des lands, die in de onmiddellijke nabijheid van de mijnen wonen, de contractkoelies beschouwen als even verdorven als de dwangarbeiders in wier midden immers de contractkoelies wonen en werken.

Het plichtsgevoel van de contractkoelies en hun gevoel van eigenwaarde worden daardoor ondermijnd. Zij verwaarloozen — op voorbeeld van de dwangarbeiders — hun plicht. Nemen het werk onernstig op.

Daar staat tegenover — en is tevens een bewijs — dat vrije arbeiders, die als arbeider in los verband werken en niet in de pondoks wonen vlijtig werken en over het algemeen alleszins reden geven tot tevredenheid.

Het zou allereerst noodig zijn dat een doorgevoerde scheiding plaats vond tusschen de dwangarbeiders en de contractkoelies, ten einde den slechten geest tegen te gaan.

Naast den administrateur der mijnen — die overkropt als hij is met werk niet veel van zijn tijd kan beschikbaar stellen voor de koelies — zou een tweede kracht moeten staan, die een soort schakel vormde tusschen de koelies en den dienstleider, doch regelrecht toegankelijk zal zijn voor de koelies zoodat zij hunne groote en kleine belangen bij hem kunnen voorbrengen.

Niet langer een halve bewaking door de algemeene politie, doch een behoorlijke afsluiting van de mijnen waarin dwangarbeiders werken, zoodat ontsnappingen voorkomen worden. Een soort ondernemingspolitie, die er spoediger dan de op meer militaire leest geschoeide algemeene in slagen zou om ontsnapten weder op te vatten en terug te brengen. Een dagelijksche contrôle op het al dan niet aanwezig zijn

aller gevangenen en strenge scheiding van hen van de contractkoelies. Waarbij dan natuurlijk ook de nachtelijke isolatie met de noodige gestrengheid zou moeten worden doorgevoerd.

Intusschen is de eerste stap bereids gedaan. Een mijn zal geheel geïsoleerd worden voor de gevangenen en de overige mijnen bewerkt worden door los-werkvolk en contractkoelies. Doch dit is niet alles. Eerst wanneer van Sawah Loentoh niet méér ontsnappingen plaats hebben dan met redelijkheid te verwachten is, zal de toestand daar eenigszins als normaal kunnen beschouwd worden. Eerst dan kunnen en de Regeering — en de Directeur van Gouvernementsbedrijven — hun taak als afgeloopen beschouwen. En niet voor dien; zoo bepleit de *Java-Bode*.

* * *

Het lot der Javaansche contractanten in Nieuw-Caledonië en de Nieuwe Hebriden. In December 1924 vertrok de heer D. B. W. van Ardenne, inspecteur der Arbeidsinspectie op een dienstreis, hij was door het N. I. gouvernement uitgezonden tot onderzoek van het lot der Javaansche contractanten, werkzaam op de Fransche bezittingen Nieuw-Caledonië en Nieuw-Hebriden. Na een drietal maanden op Java terug gekeerd, gaf hij de pers eerst gelegenheid de meest frappante bijzonderheden over zijn reis en daarna, dank zij een aan Aneta verleend onderhoud, indrukken en opmerkingen weer te geven, die wel als een samenvatting zullen mogen worden beschouwd, van hetgeen het door hem uit te brengen officieele rapport bevat.

Het interview deed de opvatting ontstaan, dat de heer van Ardenne gezien en gehoord heeft wat inspectie-gereed was gemaakt, terwijl het geleide van een Fransch ambtenaar hem in zijn vrijheid van zien en hooren nog heeft beperkt. Men waagde ook de onderstelling dat de rapporteur, 't moeilijk van zich kon verkrijgen onomwonden als aanklager op te treden, na in Nieuw-Caledonië gul en gastvrij ontvangen te zijn, zoodat hij in getemperde woorden sprak over datgeen wat hij toch nog als minder gewenschte-, ongewenschte-, of laakbare toestanden heeft waargenomen.

Het kon dan ook wel niet anders of de Indische pers moest de taak van openhartige kritiek van hem overnemen. Zij heeft dit gedaan op een wijze, die, en ook dit was te verwachten, zich niet alleen tegen de verzachtingen en vergoeilijkingen, maar ook tegen den rapporteur zelf richt.

De mogelijkheid blijft bestaan, dat het uitvoerige rapport omtrent enkele punten een ietwat anderen kijk brengt, dat het open gebleven vragen beantwoordt, onvolledigheden aanvult, maar doorgaans geeft een rapporteur in een pers-onderhoud toch wat hij liefst tot de gangbare publieke opinie zou maken. In elk geval lijkt 't doel der zending

in zoover bereikt, dat regeering en openbare meening tot de conclusie moeten komen, dat er voor en bij de Javaansche contractanten in N.-Caledonië en de Nieuwe Hebriden toestanden bestaan, die zoo niet voort mogen duren, en waarvoor niet nog meer slachtoffers mogen worden geleverd. Dit resultaat zal deels verkregen worden de door den rapporteur geopperde zienswijze ten spijt. De door hem toegepaste methode van opnemen en weergeven, doet zelfs twijfel overblijven of de toestanden, zooals deze van Britsch Presbyteriaansche zijde uit Australië gesignaleerd werden, in werkelijkheid niet bestaan, doch voor den Nederlandschen inspecteur verborgen zijn gebleven. Die twijfel zal de Indische regeering nopen uit het rapport van Ardenne de verst strekkende conclusiën te trekken.

De Loc. van 17 Mrt. gaf een uitvoerig artikel: *Nos Javanais français*, dat aldus eindigde:

„Het is, na de onderzoekingen van den heer Van Ardenne, nu zeker het juiste oogenblik voor de Indische regeering om met de Fransche regeering van NieuwCaledonië in overleg te treden omtrent een wijziging van het stelsel, welke het belang der Javaansche landverhuizers dient en „nos Javanais français" (indien zij dit althans wenschen te worden) een vrij en menschwaardig bestaan daarginds verzekert. Wanneer onze regeering dit doet, zal niet gezegd kunnen worden dat zij zich mengt in de binnenlandsche aangelegenheden van een andere kolonie. Zij doet dan niet anders dan eigen koloniale onderdanen, tot wier bescherming zij ook internationaalrechtelijk gehouden is, den bijstand te verleenen, waarop hun onzelfstandigheid hun aanspraak geeft. Als krachtig overtuigingsmiddel kan zij in laatste instantie daarbij doen gelden haar macht om deze emigratie te verbieden. Nieuwe papieren eischen zonder stevigen waarborg van nakoming dit zal echter niet voldoende zijn. Dit heeft het jongste onderzoek voldingend aangetoond."

Een artikel van den heer G. G. van der Kop in *De Indische Ct.* van 20 en 21 Mrt. geeft de strekking van hetgeen het interview bevat weer en knoopt daar opmerkingen aan vast. Hetgeen hier volgt, is een wat bekorte overname van zijn stuk, getiteld: *Zijn wij koeliemandoers?*

Zelden hebben we zoo zonderlinge uitlatingen gelezen, zonderling namelijk op grond van de grove tegenstrijdigheden, die men tegenkomt, en vanwege de vaagheid van het geheel, zoodat de lezer niet de minste voorstelling kan krijgen van de toestanden en verhoudingen, zooals die in werkelijkheid in N.-Caledonië zijn. Hoe aandachtiger men de uitlatingen van den heer Van Ardenne naleest, hoe minder men van de zaken begrijpt, en tenslotte komt men mèt *De Loc.* tot de conclusie, dat in deze Fransche koloniën feitelijk slavernij bestaat; maar wij durven daar niet zonder meer aan toe te voegen, zoo-

als door bovengenoemd blad geschiedde, dat de behandeling der betrokken slaven nu zoo buitengewoon goed is.

Vrije arbeiders komen zoo goed als niet voor, hoewel tegenwoordig in het contract een clausule is opgenomen, waardoor de arbeider na 5 jaar op elk tijdstip de overeenkomst kan opzeggen en naar Java kan worden teruggezonden, indien daar gelegenheid toe bestaat.

Uit het verdere verloop van het interview blijkt zeer duidelijk, dat die gelegenheid slechts bij hooge uitzondering bestaat.

Wat de loon-regeling betreft, deelde de heer Van Ardenne mede, dat vrije kleeding en voeding worden verstrekt. De voeding is steeds goed geweest; de verstrekking van kleeding liet echter zeer veel te wenschen. Daar is eerst thans verandering in gekomen. Over vrije woning wordt niet gesproken. Wel vernemen we, dat de huisvesting nog minder is dan die van den Inlander h.t.l., en zelfs in sommige gevallen absoluut onvoldoende.

Het loon bedroeg voor koelies, tot 1924 aangeworven, 25 francs per maand bij indiensttreding, 30 francs na 3 jaar dienst en 35 francs na 4 jaar dienst. Voor vrouwelijke arbeiders de helft van die bedragen. Over den levensstandaard op het eiland worden we zoo goed als niet ingelicht, zoodat men zeer moeilijk na kan gaan, of deze loonen voldoende of onvoldoende zijn. Maar we worden niet geheél in onwetendheid gehouden, want we vernemen, dat, waar dit loon ook gehandhaafd bleef tijdens den lagen franc-koers, de heer Van Ardenne er door heeft weten te krijgen, dat die loonen maar eventjes zijn verdubbeld vanaf 1 Maart. j.l. Er scheen dus toch nog al wat aan te haperen.

Voor arbeiders, na 1923 aangeworven, heeft de Indische regeering een minimum-loon van 20 goud-francs bedongen, hetgeen dus op een kleine 10 gulden komt.

Behalve dat, wordt door den werkgever 5 francs in het spaarfonds gestort, zoodat de arbeider uit dat spaarfonds na 5 jaar bij repatrieering — men vergete echter niet, dat zulks vrijwel is uitgesloten — een som van *f* 150 te wachten heeft. Laat daar nog rente bijkomen (5 % volgens den arbeidsinspecteur) en laat de man zelf ook nog wat hebben opgespaard — men ziet, wij nemen het allergunstigste geval, — dan heeft hij na vijf jaren, vijf heele jaren arbeid in een vreemd land, *f* 200, zegge: tweehonderd heele pegels opgespaard. Hetgeen de heer Van Ardenne een aardig spaarduitje vindt, vermoedelijk oordeelende op grond van het bekende gezegde: een kinderhand is gauw gevuld.

De heer Van Ardenne is het met den uitstekenden maatregel van de Indische regeering om den goud franc als basis te nemen, in het geheel niet eens; zijn betoog doet zeer zonderling aan. Onwillekeurig denkt men na lezing, dat de ondernemers in N.-Caledonië geen spijt

behoeven te hebben van het bezoek van dezen arbeidsinspecteur aan hun gebenedijde contrijen. Wij vragen den heer Van Ardenne echter, wat de gerepatrieerden met hun papieren franken feitelijk wel zouden moeten beginnen?

De volgende verklaring van den heer Van Ardenne is minder prettig voor de Fransche kolonisten: de verpleging van het werkvolk laat te wenschen over. Hospitalen schijnen vrijwel te schitteren door afwezigheid, maar dokters zijn er gelukkig nog, die het werkvolk bezoeken, in hun verblijven, welke, zooals we een eind verder lezen, hier en daar absoluut onvoldoende zijn.

De behandeling van het werkvolk is ,,goed.'' Waarmee de heer Van Ardenne vermoedelijk bedoelt, dat de koelie niet wordt uitgescholden, noch mishandeld, noch verplicht tot het eerbetoon, dat de meeste Noordelijke volken van Europa zoo gaarne van andere rassen eischen, want, gezien de slechte kleeding en huisvesting en de zonderlinge betaling met indertijd bijna waardelooze papier-franken, kan men de behandeling in haar geheel toch moeilijk ,,goed'' noemen. Daar komt echter nog wat bij: na acht uur 's avonds mag niemand meer de deur uit, en in dit verband doet de opmerking, dat van de ,,poenale sanctie'' een gering gebruik wordt gemaakt, zeer kinderlijk aan.

Van de feitelijke toestanden in de Fransche kolonie vernemen we zoo goed als niets, alleen dat er geen groot landbouwbedrijf wordt gedreven, doch kleine boerderijen en veefokkerijen. En dat de Javanen ook veel worden aangewend als huisbedienden. Waarom niet liever geschreven ,,gebruikt,'' zooals men immers ook een hond voor een hondekar gebruikt.

Wat voor klasse de daar levende Franschen vertegenwoordigen, vernemen we evenmin, ook niet op welk peil van beschaving en ontwikkeling het maatschappelijk leven er eigenlijk staat. Het schittert alles door afwezigheid, en hoe men aan de hand van de verklaring van den heer Van Ardenne ook maar eenige voorstelling kan krijgen van de toestanden daar in N-Caledonië, is ons een raadsel.

Wat we alleen heel goed begrijpen, is dit, dat stelselmatig getracht wordt om een soort slavenstand in het leven te houden; vrije arbeiders komen zoo goed als niet voor, de kinderen van contractanten worden op een bepaalden leeftijd ook maar als zoodanig ingeschreven. Vrijheid van bewegen hebben de menschen blijkbaar al zeer weinig, terugkeer naar het eigen land is aan vele bezwaren onderhevig, het eigen karakter wordt zooveel mogelijk verbasterd, voornamelijk tengevolge van het gebrek aan kennis der Inlandsche talen bij den Franschen kolonist; maar werkelijk èchte Franschen worden de menschen natuurlijk even min.

De heer Van Ardenne bespreekt voorts nog een indertijd voorgekomen deportatie van contractanten, tegen hun wil, naar de Hebriden,

hetgeen zich niet herhaald zou hebben, en spreekt de beweringen, als zouden nieuw aangekomen contractanten aan de meest biedenden door de Chambre d'Agriculture, die de immigratie behandelt, worden verkocht, tegen. We twijfelen er geen oogenblik aan, dat zulks niet gebeurd is tijdens het verblijf van den heer Van Ardenne. Men zal toen de menschen wel heel netjes hebben verloot — hetgeen ook een amusante bezigheid is, — maar men houde ons ten goede, dat een dergelijke tijdelijke contrôle door een bezoekend ambtenaar op een van de buitenwereld geheel afgesloten eiland, waar geen vreemde bezoeker ongemerkt aan wal kan stappen, praktisch van zeer weinig waarde is.

Ditzelfde geldt voor die „goede behandeling". Repatrieering, zoo die al een enkelen keer geschiedt, heeft op zeer beperkte schaal plaats, en jaren lang kan men van die beweerde goede behandeling afwijken, zonder dat er een haan naar kraait.

De heer Van Ardenne zal toch zeker niet willen beweren, dat, waar hij zoo vreeselijk hartelijk ontvangen is door het plaatselijk gouvernement en steeds vergezeld is geweest van den Franschen ambtenaar der immigratie, de gelegenheid voor den contract-arbeider erg gunstig was om nu eens precies te zeggen, wat hij van zijn leven daar in N.-Caledonië vond.

We herhalen het: de uitlatingen van den heer Van Ardenne zijn al zeer ongelukkig, en voor den Franschen ondernemers bestaat er inderdaad niet de minste reden om zich over de contrôle van dezen arbeidsinspecteur ongerust te maken. Bedenken we tevens, dat het gouvernement van N.-Caledonië wederom toestemming heeft gevraagd om een 800-tal arbeiders h.t.l. te mogen aanwerven, dan blijkt daar wel uit, dat genoemd gouvernement ook reeds volkomen gerust is betreffende het door den heer Van Ardenne aan zijn regeering uit te brengen rapport.

We behoeven verder niet in te gaan op de vreemde uitlatingen van dezen arbeidsinspecteur, die, naar wij hopen, een prettige reis naar Nomea heeft gehad, waaraan hij nog dikwijls met genoegen kan terugdenken. We wenschen slechts nog de vraag te stellen, met welke argumenten de regeering het verleenen van toestemming aan vreemde regeeringen tot het werven van arbeiders in deze landen voor aan het einde der wereld gelegen streken denkt te verdedigen. Hoewel absolute tegenstanders zijnde van de poenale sanctie h.t.l., kan de contractarbeid in de verschillende weinig bevolkte streken van den Archipel tot op zekere hoogte nog beschouwd en verdedigd worden als een noodzakelijk kwaad, doch dat kan zeker niet, waar het vreemde landen, speciaal van de wereld afgesloten gebieden, betreft.

Zijn wij Hollanders misschien de koeliemandoers voor onze buren? Is de Javaan goed genoeg om maar overal den koeliearbeid op te knappen terwijl de Engelsche en Fransche regeeringen beide voor haar

niet-Europeesche onderdanen steeds meer van het contract-systeem afzien? Het aan ons overlatende, het tekort aan arbeidskrachten voor haar aan te vullen.

* * *

Het verband tusschen de administratie van de bedrijven van locale ressorten en het begrootingsbeheer. D. I. G. van Maart gaf (blz. 252) een artikel weer van den heer F. H. C. Dalderup, zooals dit, onder den titel: Is de invoering van art. 114bis der Nederlandsche Gemeentewet gewenscht? voorkwam in *Locale Belangen*. Ditzelfde orgaan bevat in zijn Maart-aflevering nu een artikel van den heer A. R. H. Braun dat zich, onder het hier boven vermelde opschrift, tot doel stelt aan te toonen, dat ook zonder de uitvoering van een Indisch artikel 114bis de locale ressorten alleszins voldoende vrijheid hebben — en daarvan reeds hebben gebruik gemaakt — om het geldelijk beheer hunner bedrijven op commercieelen grondslag te regelen, zoodat de in het artikel van den heer Dalderup gereleveerde bezwaren grootendeels als niet bestaande moeten worden beschouwd en het door hem beoogde vrijwel reeds verkregen is.

De heer Braun levert zijn betoog naar aanleiding van een voorbeeld uit de praktijk. Het volgende is eraan ontleend.

Door een der Gewestelijke Raden dan, werden bij verschillende verordeningen met ingang van 1 Januari 1924 ingevoerd: het Pasarbedrijf, het Drinkwaterleidingbedrijf en het Slachtbedrijf, zonder dat het verband van de bedrijfsadministratie met het begrootingsbeheer werd geregeld. Voor de beide eerstgenoemde bedrijven, waarvoor afzonderlijke beheerders waren aangewezen, werden door dezen volgens aanwijzigingen van den Gouvernements-Accountantsdienst regelingen voor de bedrijfsadministratie op commercieelen grondslag ingevoerd, los van het begrootingsbeheer; wel waren ontvangsten en uitgaven bij de bedrijfsbegrootingen vastgesteld. Ten aanzien van het Slachtbedrijf, dat geen afzonderlijken beheerder heeft, werd echter geen bedrijfsadministratie ingevoerd, en werd, ofschoon een afzonderlijke bedrijfsbegrooting was opgemaakt, geen wijziging gebracht in de behandeling van de ontvangsten en uitgaven; dit geschiedde op dezelfde wijze als vóór de instelling van het bedrijf.

Laatstbedoelde ontvangsten en uitgaven hadden derhalve plaats door de Gewestelijke kas, terwijl daarentegen die van het Pasarbedrijf en van het Waterleidingbedrijf door de bedrijven zelve werden bewerkstelligd buiten de Gewestelijke kas om, behalve voor wat betreft de verstrekking van leeningsgelden, de aflossing hiervan, de rentebetaling en de bijdrage aan het gewest, e.d. Die verschillende wijze van behandeling had een toestand in 't leven geroepen, die naar vermeend werd, niet gehandhaafd kon blijven, zoodat het noodzake-

lijk werd geacht om vóór einde 1924 op de een of andere wijze in dien toestand te voorzien in overeenstemming met het begrootingsbeheer.

Aangezien aan de hand van de betrekkelijke voorschriften niet kon worden vastgesteld, in welken zin een beslissing moest worden genomen in zake de al of niet behandeling der ontvangsten en uitgaven der bedoelde bedrijven bij de Gewestelijke kas, werd de kwestie bij den wd. Adviseur voor de Decentralisatie voorgebracht.

Nadat een overzicht was gegeven van de bestaande regelingen betreffende de administratie der verschillende bedrijven van het Gewest en van de behandeling der ontvangsten en uitgaven, enz. dier bedrijven en nadat de aandacht gevestigd was op de onvolledige regeling in de betrekkelijke raadsverordeningen betreffende de hiervoren vermelde, in den Leidraad aangegeven punten, werden de volgende vragen behandeld.

I. Welke wijze van behandeling van ontvangsten en uitgaven moet de juiste worden geacht? Die toegepast bij het Slachtbedrijf A, dan wel die bij het Pasarbedrijf en het Drinkwaterleidingbedrijf B.

II. Is B. geoorloofd, wanneer bij verordening uitdrukkelijk is bepaald, welke ambtenaar de administratie voert en welke ambtenaar belast is met de ontvangsten van het bedrijf en met het doen van de betalingen?

III. In het geval bij II. zou, indien ook de verplichting bestaat om al de ontvangsten en uitgaven door de Gewestelijke kas te doen geschieden, een dubbele administratie moeten worden gevoerd, n.l. bij het bedrijf zelf en bij de Secretarie van den Raad, hetgeen vooral bij het Pasarbedrijf, dat momenteel 58 pasars omvat, tot grooten administratieven omslag zou leiden.

IV. Uit het voorschrift in artikel 5 van *Stbl.* 1910 No. 220, luidende:

„Indien bij raadsverordening boekhouding en geldelijke administratie van eenig bedrijf of eenige inrichting geregeld zijn, kan op de locale begrooting volstaan worden met de vermelding van het totaal, zoowel van de uitgaven als van de ontvangsten," zou de gevolgtrekking kunnen worden gemaakt, dat de kwestie van formeelen aard is, m.a.w. aan die bepaling behoeft slechts te worden voldaan, terwijl overigens uit een oogpunt van begrootingsbeheer het locale ressort vrij zou zijn in de inrichting van de bedrijfsadministratie, evenwel met inachtneming van de in Bijbl. 9783 *a*. (Leidr. enz. voor de samenstelling van loc. begrootingen) gestelde regelen.

V. Aangezien echter bepaald is, dat de invulling van de begrootings-rekeningen de begrooting op den voet moet volgen, en derhalve de totalen der werkelijke ontvangsten en uitgaven van een bedrijf in die rekeningen moeten worden opgenomen, rijst de vraag, of, waar deze totalen gelijk en dus van geen invloed zijn op het saldo der

locale begrootingsrekening, of in het geval bij II. hiervoren het noodig is en alsdan er mede kan worden volstaan, dat na het opmaken der bedrijfsrekening het totale bedrag der ontvangsten in de locale kas wordt gestort, tegen gelijktijdige uitbetaling van de totale bedrijfsuitgaven (hetzelfde bedrag), als gevolg waarvan dit bedrag zoowel in de Begrootingsrekening der ontvangsten als in die der Uitgaven zal voorkomen.

Kan alsdan worden geacht, dat voldaan is aan het voorschrift in art. 67 (2) der L. R. O. bepalende: ,,dat alle uitgaven ten laste, en alle ontvangsten ten bate der begrooting moeten worden gebracht''?

VI. Maar ook bij de behandeling A is een soortgelijke maatregel als in V.

De bedragen toch aan rente en aflossing enz. van het Slachtbedrijf, die in de Gewestelijke kas reeds aanwezig zijn als gestorte opbrengst van keur- en slachtloonen, moeten ten laste van het Slachtbedrijf bij die kas in uitgaaf worden geleden, en tegelijk ten bate van de Gewestelijke begrooting in ontvangst worden genomen bij de betrokken onderdeelen.

VII. Is het voorts noodig, dat behalve de opname van de totale bedragen der ontvangsten en uitgaven der bedrijven in de begrootingsrekeningen van het Gewest nog voor elk bedrijf een begrootings- of bedrijfsrekening wordt overgelegd, en in 't ontkennend geval moeten dan alle bewijzen van uitgaaf b.v. van het Pasarbedrijf, bij de Gewestelijke begrootingsrekening worden gevoegd?

Daar in de beantwoording van deze punten als 't ware de geheele gang van zaken, zooals deze behoort te geschieden, is opgesloten, en de beslissing tijdens de bespreking genomen, later schriftelijk werd bevestigd, moge, zoo schrijft de heer Braun, hieronder een uittreksel volgen van het betrekkelijke schrijven van den wd. Adviseur voor de Decentralisatie:

,,Er bestaat n.h.v. geen bezwaar om de ontvangsten en uitgaven van het pasarbedrijf en het drinkwaterleidingbedrijf, zooals tot dusverre is geschied, *buiten de Gewestelijke Kas om te doen geschieden*, evenmin als er bezwaar tegen bestaat, dat, waar een ambtenaar voor de administratie van het Slachtbedrijf ontbreekt, de ontvangsten en uitgaven van dat bedrijf op de gewone wijze middels de kas van het gewest bewerkstelligd worden.

ad. Vraag I. De wijze van behandeling van ontvangsten en uitgaven toegepast bij het pasarbedrijf en bij het waterleidingbedrijf—B—moet de juiste worden geacht.

ad. Vraag II. Deze vraag wordt bevestigend beantwoord.

ad. Vraag III. Het is niet noodzakelijk om de ontvangsten en betalingen, welke hier bedoeld worden, door de Gewestelijke Kas te doen geschieden.

ad. Vraag IV. De onderwerpelijk bedoelde opvatting ontmoet dz. geen bezwaar.

ad. Vraag V. Storting van het totaal-bedrag der ontvangsten tegen gelijktijdige uitgaafstelling moet achterwege blijven. In de begrootingsrekening van het Gewest vindt de verhandeling van de ontvangsten en uitgaven plaats door overneming van de totaal bedragen uit de betrekkelijke bedrijfsbegrootingsrekeningen. Het 2de lid van artikel 67 der L. R. O., hetwelk een nadere toelichting is van het eerste lid van dat artikel, is hier niet van pas.

ad. Vraag VI. Accoord.

ad. Vraag VII. Nevens de gewestelijke begrootingsrekening moeten begrootingsrekeningen betreffende de bedrijven worden opgemaakt en ingediend onder overlegging van de betrekkelijke bewijsstukken.

Aan dit uittreksel uit het officieele schrijven laat de heer Braun de opmerking aansluiten:

Deze beslissing, hoe beknopt ook, van de bevoegde autoriteit, toont derhalve duidelijk aan, dat een *dubbele administratie niet noodig is*.

Maar bovendien blijkt eruit dat het kasbeheer van 't bedrijf geheel gescheiden kan blijven van het kasbeheer van het locale ressort.

Om een duidelijk beeld te geven van het verband tusschen de bedrijfsadministratie in het algemeen en het begrootingsbeheer, zet Schr. de motieven, welke tot de vorenbedoelde beslissing hebben geleid, dan nader uiteen. Ten slotte schrijft hij over een ander denkbeeld van den heer Dalderup (zie *D. I. G.* blz. 254):

„Dat bezwaarlijk zal kunnen worden ingestemd met het betoog, volgens hetwelk het niet noodig zou zijn de bewijsstukken behoorende bij de jaarlijksche bedrijfsrekeningen tegelijk met de begrootingsrekeningen aan de Algemeene Rekenkamer in te dienen en volstaan zou kunnen worden met de indiening van een bedrijfsrekening met bijbehoorende balans en winst- en verliesrekening. Immers de ontvangsten en uitgaven van het bedrijf zijn ontvangsten en uitgaven van het locale ressort, al worden zij op een andere wijze verhandeld dan de andere ontvangsten en uitgaven. En die andere wijze van boekhouding (de commercieele), welke alleen ten doel heeft een juister inzicht te verkrijgen in de resultaten van een bedrijf, om aldus maatregelen te kunnen beramen ter verkrijging van gunstiger uitkomsten, mag er niet toe leiden om die ontvangsten en uitgaven aan het toezicht der Algemeene Rekenkamer te onttrekken.

* * *

Het Ijang-plateau; een oud plan opnieuw beschouwd. De heer J. L. van Gennep heeft de hoop nog niet opgegeven van, door het *frappez toujours*, de illusie, waarover hij reeds schreef in de Mei-

aflevering van *De Indische Gids* van 1896, eens verwezenlijkt te mogen zien. Hij bepleit sedert meer dan dertig jaren de oprichting van een sanatorium op de groote vlakte, het Ijang-plateau, in Oost-Java, op de grens der residenties Besoeki en Pasoeroean.

In de nummers van 15 en 29 April van het geïllustreerd blad: „Indië" haalt hij nogmaals de herinneringen op die, indien dit sanatorium er eenmaal komen mag, het eerste hoofdstuk zullen uitmaken van de voorgeschiedenis der wording, om dan ten slotte het vraagstuk op de volgende wijze op datum te brengen.

„Nu er sedert 1893 bijna 1/3 eeuw verloopen is, schijnt het mij toe dat, in verband met de tijdsomstandigheden, er thans met ernst de aandacht op ware te vestigen in het welbegrepen belang van Indië en zijne bewoners, in de eerste plaats van de Europeesche bevolking. Het klimaat van het hoogland is sub-tropisch en zou misschien met dat van het bergland van Zuid-Europa vergeleken kunnen worden. Voornamelijk denk ik hierbij aan de Europeanen in Indië, alhoewel de voordeelen ook voor velen der inheemsche bevolking even groot zullen zijn.

De Europeesche bevolking van Nederlandsch-Indië dan, in 1894 60.000 zielen tellende, is thans gestegen tot ± 200,000 zielen. Verreweg de meesten, ± 150.000, wonen op Java, dat nog altijd het centrum van het Indische leven genoemd kan worden. Terwijl in Britsch-Indië Simla met 29.000 inwoners, Darjeeling met 24.000 inwoners, Nuwara Eliya met 7000 inwoners en andere hillstations hooger dan 6000 voet gelegen zijn, hebben wij nog nergens een sanatorium boven die hoogte. Het Ijang-plateau ligt even hoog als Simla of Darjeeling, maar heeft een veel beter klimaat.

Men heeft alzoo in de onmiddellijke nabijheid een oord met Europeesch klimaat, gemiddelde temperatuur 14.5 % C., met meer dan voldoende ruimte om zich te vestigen, overvloedig water uit een heerlijke bron, niet ver van die vlakte iets lager een zwavelwaterstofbron, en elders, in het Hertendal een beekje met ijzerhoudend water. Indien goed geleid, kan het een centrum worden van beschaving.

Terrein ter bebouwing van Europeesche graangewassen, voor oprichting van boerderijen, de beoefening van veeteelt, de boter- en kaasbereiding, enz. is volop te krijgen. De grond is goed en zoo noodig door bemesting te verbeteren en water is op verscheidene plekken voorhanden. Tegelijk met het sanatorium zullen van zelve winkels, hôtels, pensions, woningen, villa's, scholen, enz. gebouwd worden, m.a.w. zal het mogelijk zijn dáár een stad te stichten.

Ik twijfel niet of de heer Ledeboer, die de gronden in erfpacht heeft, en dus alle inlichtingen omtrent klimaat en vruchtbaarheid kan verstrekken, zal tot dit schoone doel willen medewerken, indien een kapitaalkrachtig consortium zich er voor spant. Maar dan zou

ook de Regeering hare medewerking dienen te verleenen en zouden ook de gewestelijke Raden van Pasoeroean en Besoeki alsmede de onlangs ingestelde Wegenraad de zaak kunnen steunen. Want in de eerste plaats zal een goede door auto's te berijden weg van uit Kraksa'an naar boven zijn aan te leggen.

Om bij mijn tracé te blijven: In begin 1906 heeft de heer O. Ott, bouwkundig ambtenaar bij de Staatsspoorwegen, op mijn verzoek mijn tracé Kraksa'an-Plaosan-Jang-plateau met de détail-bladen der topografische kaart vergeleken en de route voor den aanleg van een trambaan in hoofdzaak goedgekeurd. Wel is waar zou de baan tot 2800 M. hoogte boven de zee rijzen, om later te dalen tot het Jang-plateau op 2218 M., maar het zou dit voordeel hebben, dat door de Aloen-Aloen Lonjèng er in op te nemen, dit vruchtbare dal, waarin de boerderijen moeten komen, gelegen nabij den top van den Argopoero, spoedig ontgonnen zou worden en een druk verkeer tusschen het plateau en het dal zou plaats vinden.

Voor een auto-weg zou ik liever die rijzing tot 2800 M. vermijden en trachten eerst het plateau rechtstreeks te bereiken. Er kan dan nog altijd van daar een rijweg naar de Aloen-Aloen Lonjèng worden aangelegd, die zooveel hooger ligt en ook benut kan worden voor zieken, die een sterke prikkeling van het hoogklimaat noodig hebben.

De totale lengte van de door den heer O. geprojecteerde trambaan Kraksa'an-Kangdangdjati-Klampokan—Doerèn—Renteng—Plaosan—Aloen-Aloen Lonjèng—Jang-plateau, zou 42 K.M. bedragen en kunnen wij voor een goeden auto-weg het lager gedeelte van dit tracé volgen, namelijk van Kraksa'an via Kandangdjati en Klampokan tot Doerèn, dat 300 M. boven de zee ligt en per rijtuig te bereiken is; de afstand is 19 K.M. Van dáár zuidwaarts den rug opgaande via Renteng en Plaosan, zal het mogelijk zijn, steeds de oostelijke helling van dien bergrug volgende, een rijweg aan te leggen, die stijgende met een helling van 5 %, boven 6000 voet hoogte oostwaarts ombuigt langs den voet van den Seméroe-top en ten slotte op 2300 M. hoogte, op het zadel tusschen dezen top en den Djambangan-top uitkomt, om daarna zuidwaarts ombuigende, over een afstand van 3 K.M. naar de 82 M. lager gelegene Groote Aloen-Aloen-vlakte af te dalen. De totale lengte van dezen rijweg kan op 40 K.M. geschat worden. De rijweg van Kraksa'an tot Doerèn zou hier en daar verlegd en verbreed kunnen worden. Grind voor verharding van den weg is beneden voldoende te krijgen; boven, aan den oostelijken wand van het plateau is andesiet plaatvormig afgezonderd, de zoogenaamde ,,Batoe Tjentor'' in het Hertendal is ééne verzameling van groote en kleine steenen en zoo zijn op meerdere plekken steenen te vinden. Veel kunstwerken zullen vermoedelijk niet noodig zijn, want

men blijft steeds op de helling van een rug, de grond is zacht en het zal gemakkelijk zijn een weg uit de berghelling te kappen.

Langs den voet van den Seméroe-top op 7000 voet oostwaarts rijdende, zal men Java's noord-oostkust tot zelfs Soerabaja met zijne reede en Madoera in het verschiet kunnen zien liggen en een prachtig uitzicht hebben. Bij den koffietuin Brigaän boven Plaosan is op 3500 voet hoogte goed drinkwater te vinden en dáár zou een hôtelletje halverwege het hoogland gebouwd kunnen worden, waar men zou kunnen lunchen en zich warmer kunnen kleeden. De totale kosten van aanleg van het weggedeelte Doerèn—Jang-plateau kunnen op *f* 1.000.000 geschat worden.

Zou het niet heerlijk zijn, indien men dan 's ochtends 7 uur per auto van Soerabaja vertrekkende langs den grooten postweg naar Kraksa'an reed, vervolgens zuidwaarts ombuigende via Kandangdjati en Doerèn naar het Jang-plateau kon stijgen en daar om 3 à 4 uur des namiddags aankwam?

Anderen zouden per spoor tot Probolinggo of verder per tram tot Kraksa'an kunnen gaan, daar een auto-bus nemen en naar het Jang-plateau kunnen rijden. Als de rijweg gereed zal zijn, zullen van zelf de noodige verhuurderijen er autobussen stationneeren.

Zou het niet heerlijk zijn, indien later de gasten uit Batavia per vliegtuig op het Jang-plateau neerstreken en op dezelfde wijze na eenige dagen verpoozing weder terugkeerden? „Phantasie!" zal wellicht menigeen uitroepen, maar neen, het *kan* werkelijkheid worden en *is* uitvoerbaar!

Waar het dappere drietal Nederlanders met succes den luchtweg van Europeesch naar Aziatisch Nederland heeft afgelegd en per dag afstanden van soms 1000 en meer K.M. heeft gevlogen, daar is de afstand tusschen Batavia en het Jang-plateau zijnde 800 K.M. zeer normaal, want de lijn Rotterdam—Kopenhagen,, welke 700 K.M. lang is en de lijn Londen—Berlijn ruim 1000 K.M. worden dagelijks in het regelmatig luchtverkeer geëxploiteerd. Het traject, met eene tusschenlanding te Semarang, kan afgelegd worden in 6 à 8 uur. Slechts durf en kapitaal zijn noodig om de uitvoering mogelijk te maken.

Het zou wenschelijk zijn, indien eene maatschappij voor de exploitatie van het Jang-plateau — om het maar zoo te noemen — opgericht werd, waartoe allicht de handel, alle ondernemingen behoorende tot den Ondernemersraad van N.-I., ook andere ondernemingen en ieder, die belang stelt in de verwezenlijking van het plan, naar krachten zouden kunnen bijdragen. Zij trede in overleg met den erfpachter, benoeme kundige ingenieurs en deskundigen om opnamen en projecten te maken, enz.

Zou het Amerikaansche kapitaal, dat in den laatsten tijd ook in

Indische ondernemingen gestoken wordt, niet voor het plan gewonnen kunnen worden? Zouden niet groote electriciteits-maatschappijen, welke Indië doen afreizen, er in betrokken kunnen worden ten behoeve van de exploitatie der watervallen voor krachtinstallaties ten bate van het op te pompen drink- en waschwater, de verlichting, enz.?

Slechts eenige denkbeelden worden hier aangegeven, welke door meer bevoegden vermeerderd en verbeterd kunnen worden.

Alleen met de volle overtuiging, *dat het plan uitgevoerd kan worden in het werkelijk belang van Indië*, wordt mijn lievelingsdenkbeeld, waarmede mijn vriend Groneman ook zoo dweepte, thans weder onder de aandacht van het publiek, vooral het in Indië vertoevende, gebracht. Persoonlijk heb ik geen interesse er bij, hoop slechts dat het tot uitvoering wordt gebracht.

Welnu, men sla de handen aan den ploeg en toone durf en energie om, nu de malaise in handel en cultures in Indië allengs vermindert, het plan wederom ter hand te nemen, opdat het ten slotte met een gunstigen uitslag bekroond worde."

KOLONIALE LITERATUUR.

Verslag van den Dienst van het Boschwezen in Ned.-Indië over 1921 en 1922. Landsdrukkerij, Weltevreden.

Men mag een gegeven paard niet in den mond kijken. Maar er zijn bieken van zoodanigen leeftijd, dat het niet noodig is het gebit te raadplegen om te zien, dat zij den leeftijd hebben overschreden waarop men een paard nog met fatsoen kan aanbieden.

Fromberg-nummer van Chung Hwa Hui Tsa Chih. (Admin. Rijnstraat 34, Amsterdam. *f* 1.50).

Dit, de aanwijzing Februari dragend, nummer van het niet op geregelde tijden verschijnend Tijdschrift der Chineezen in Nederland en Nederlandsch-Indië is in hoofdzaak gewijd aan de nagedachtenis van den vriend en raadsman der vereeniging Chung Hwa Hui Tsa Chih Mr. P. H. Fromberg, wiens portret de uitgave versiert.

De heeren Liem Bwan Tjie, Han Tiauw Tjong, Sim Ki Ay herdenken den betreurden raadgever. Dan volgen fragmenten uit brieven van Mr. Fromberg aan Mr. W. Winckel, ontboezemingen, doorgaans geestig en gepeperd, die alle betrekking hebben op de Chineezen in Ned.-Indië. Een paar staaltjes: 9 October 1900 schrijft hij over afdeeling B van gymnasium Willem III:

„In het eerste jaar zijn nog drie leerlingen, die echter volgens de verklaring van den minister geen examen kunnen doen en die eigenlijk zelf niet goed weten, wat zij willen. Voor die drie jongelieden zonder doel en vooruitzichten krijg ik mijn traktement, ik schaam mij bijna, om het te ontvangen."

In een brief van 5 Juli 1921 lezen wij:

„Men kan zeggen, dat de Chineezen feitelijk met Europeanen gelijkgesteld zijn. Tusschen de huizen van Europeanen in, ziet men overal gegoede Chineezen wonen. Die feitelijke gelijkstelling hebben ze voor een groot deel aan mij te danken en dat erkennen ze ook.

De ambtenaren van het bureau voor Chineesche zaken zijn in-

wendig verwoed op mij, omdat zij in alle Chineesche quaesties op mij stuiten. Veel van wat ik over Chineezen geschreven heb, is in het Chineesch vertaald, mijn boekje over de Chineesche Beweging is ook in 't Engelsch vertaald."

Daarna volgen nog eenige kortere en langere weergaven van opmerkingen door Mr. Fromberg in verband met de Chineesche beweging ten beste gegeven, o.w. deze kantteekening:

„Ik beschouw de Chineezen niet als tegenover de Inlanders staande, maar als de voorhoede van alle niet-Europeanen, die optrekken voor hoogere cultuur en meerdere rechtszekerheid en daarom ook voor Inlanders de spits afbijten."

In dit nummer komen verder nog eenige artikelen voor. Zoo: De huiszoekingen en de rechtspositie der Chineezen, door Dr. Oei Kiauw Pik; dat een typisch stuk is van blijde ontstemming, van tevreden ontevredenheid, van verheugde verbittering. Nationaal bewustzijn en het aandeel der Chineesche studenten in de ontwikkeling daarvan, door Hsü Ching Lin. Westersche invloeden op de ontwikkeling der Chineesche geneeskunde, door Tio Tjwan Gie. Beschaving en klimaat, door Tjoa Soe Tjong. Benevens een bespreking van het Gedenkboek Indonesische Vereeniging, alsmede de Rede van Dr. Ir. Han Tiauw Tjong, in den Volksraad op 16 Juni 1924 gehouden.

Naast portretten van Mevrouw Yap Hong Tjoen, en de heeren O Liem Yang Giok en Kan Teng Tjoan worden woorden van weemoedige herinnering aan deze jong heengeganen gewijd.

